

สังคมไทย
ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
ก่อน สมัยศรีอยุธยา

จิตร ภูมิศักดิ์

วันที่ ๗ มี.ค. ๒๕๒๗

เลขทะเบียน 4795

เลขหมู่ OS 576 06

งานประวัติศาสตร์ชั้นนี้ ได้ “บุกเบิก” ให้เราเห็นถึงมรดกชีวิตที่เคลื่อนไหวและดำรงอยู่ ตลอดจนถึงปรัชญาในการครองชีวิต ปรัชญาทางด้านการปกครองของรัฐอิสระในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาอย่างมีเหตุมีผลและมีหลักฐานอ้างอิงตามลักษณะของวิธีการเขียนงานประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์

งานประวัติศาสตร์ชั้นนี้มิใช่จะเป็นผลสรุปยุติตายตัว ผู้เขียนได้เปิดทางไว้สำหรับนักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ ผู้ที่จะพบหลักฐานใหม่ที่แน่นอนกว่า ประกาศเปลี่ยนแปลงข้อสันนิษฐานในหลาย ๆ ข้อก็ได้ เพราะนัยย่อมหมายถึงความก้าวหน้าในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย

สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา

(ชุดประวัติศาสตร์ อันที่ ๓)

จิตร ภูมิศักดิ์

สำนักพิมพ์ ไม้งาม

วิชัย นภารักษ์ บรรณาธิการ

สายสุมาลย์ ไกรฤทธิ ออกแบบปก

พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม ๒๕๒๖

จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

ราคา ๔๘ บาท

กรุงเทพฯ จักจำหน่ายโดย

ตามักคิตาสน์ โทร. ๓๔๒๖๕๐๖

ต่างจังหวัด จักจำหน่ายโดย

เพ็ญบุญ สะพานควาย โทร. ๒๗๘๑๓๑๗

พิมพ์ที่ เจริญวิทย์การพิมพ์ บางลำภู กรุงเทพฯ

สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
ก่อนสมัยศรีอยุธยา

จิตร ภูมิศักดิ์

สำนักพิมพ์ ไม้งาม
ชุดประวัติศาสตร์ ฉบับที่ ๓
ราคา ๔๘ บาท

คำนำสำนักพิมพ์

“สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา”
ของ จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นผลงานชุดประวัติศาสตร์ อดับที่ ๓
ของสำนักพิมพ์ไม้งาม แต่เป็นหนังสือเล่มที่ ๕ ที่เราผลิต
ออกมาให้วงการหนังสือได้อ่านกันอย่างเอาจริงเอาจัง

เรื่องเกิดขึ้นง่าย ๆ เช่นนเอง เมื่อพิธีกรรม ภูมิศักดิ์ พ
สาวคนเดียวของ จิตร ภูมิศักดิ์ ไว้เนื้อเชื่อใจข้าพเจ้า ให้
ข้าพเจ้าช่วยจัดห้องสมุดของ จิตร ภูมิศักดิ์ ข้าพเจ้าได้ใช้
เวลาประมาณหนึ่งเดือนเต็ม ก็ระหว่างเดือน พฤศจิกายน-
ธันวาคม ๒๕๒๔ ช่วย รอ กัน จัดระเบียบหนังสือของจิตร
ใส่ตู้ และก็ได้มีการกั้นพบบางชนนชน เมื่อพิธีกรรมได้อ่าน
ตรวจทานแล้ว ก็อนุญาตให้สำนักพิมพ์ไม้งามนำมาจัดตี
พิมพ์ ทางสำนักพิมพ์จึงนำมาตีพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือชน
ดิ่งที่ท่านถ้อยอยู่ ทงนี้โดยมีความรู้สึกว่าการลงทุนทางด้าน
การเงินก็คิด การลงแรงด้วยใจรักของข้าพเจ้าและเพื่อนอก
สองคนก็คิด ในการผลิตหนังสือเล่มนี้ชน ตลอดจนผลที่ติด
ตามมาจากการผลิตหนังสือเล่มก่อน ๆ ของ จิตร ภูมิศักดิ์

ที่สำนักพิมพ์ได้นำเสนอไปก่อนแล้วก็ได้ จนเกิดเป็นเรื่องราว
 ขนทางหน้าหนังสือพิมพ์นั้น เป็นเรื่องที่เล็กน้อยมาก เรา
 ไม่เคยทำงานที่หนักหนาเลย เมื่อไปเทียบกับการเขียน การ
 ค้นคว้าด้วยหัวใจและชีวิตของจิตร กุมิศักดิ์ และโดยเฉพาะ
 ในการเขียนหนังสือเล่มนี้ ซึ่งจิตรได้เขียนขึ้นในคุกกลาง
 ขาวเช่นกัน แน่่อนที่ว่าผู้เขียนย่อมตกอยู่ในสภาพที่อึดอัด
 ข่มขู่ และเขียนขึ้นด้วยความทรงจำเสียเป็นส่วนใหญ่ มี
 ร่องรอยอยู่หลายตอนทีเดียวในต้นฉบับเรื่องนี้ ซึ่งจิตรได้
 อ้างถึงหนังสือต่าง ๆ ขนด้วยความทรงจำ ลักษณะเช่นนี้เป็น
 ลักษณะที่น่าทึ่งในความเป็นอัจฉริยะของเขาที่สามารถจดจำ
 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ละเอียดละออ

ในหนังสือเล่มนี้ ยังมีร่องรอยให้เราเห็นอีกต่อไปว่า
 จิตร เขียนขึ้นโดยไม่ได้หวนกลับมาทบทวนใหม่ อาจเป็น
 เพราะคงไม่มีเวลา เขียนขึ้นโดยมีลักษณะของการปล่อยข้อมูล
 และความเห็นแย้งต่อข้อสันนิษฐานเก่า ๆ ออกมาเป็นกระแสด
 ลักษณะเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็สำหรับคนที่ได้อ่านข้อมูลทาง
 ประวัติศาสตร์มาอย่างเต็มอ้อม และมีวิธคิดที่เป็นระบบเท่านั้น
 ร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่าจิตรไม่ได้กลับมาอ่านทบทวนอีก
 ครั้งนั้น ดูได้จากหน้า ๑๖๔ ในหนังสือเล่มนี้ บันทึกที่ ๒
 จิตรเขียนไว้ว่า “บทที่...อาณาจักรเขมรนครธรรมในต้นศตวรรษ
 ที่ ๑๘” แต่กลับกลายเป็นว่าในตอนหลังในหน้า ๒๘๑ เรื่อง
 “อาณาจักรเขมรนครธรรมในต้นศตวรรษที่ ๑๘” กลับมาเป็น
 ส่วนหนึ่งของบทที่ว่าด้วย “ขอมแปรพักตร์” นอกจากนี้

งานชั้นนของจิตรยังมีลักษณะพิเศษที่เหมือนกับงานชั้นอื่น ๆ คือเขียนไม่จบในหน้า ๑๓๔ มีบอกไว้ว่า ให้ไปดู “บทที่ว่า ด้วยระเบียบข้าราชการสมัยก่อนอยุธยา” และในหน้า ๑๔๓ บอกให้ไปดูบทที่ “ว่าด้วยระเบียบศักดินาของอโยธยาศรีรามเทพนคร” แต่ในต้นฉบับที่ได้มานั้นไม่มีบทเช่นนั้นอยู่เลย

งานชั้นนของจิตร สันนิษฐานว่าคงเขียนขึ้นหลัง “โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยสมัยน้ำเจ้าพระยา” (พ.ศ. ๒๕๐๕) แต่คงเขียนขึ้นในย่านเวลาเดียวกันกับที่เขียน “ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ” คือคงเขียนขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๐๘ ทั้งนี้ได้จากหน้า ๕๕ ของหนังสือเล่มนี้ ที่จิตรบอกว่า “ตรายละเอียดในเรื่องสยาม และ ไทย หมายความว่าอะไร? ของข้าพเจ้าตอนที่ ๕ สยาม-สยาม-เสียม” และมีหมายเหตุของบรรณาธิการไว้ว่า ให้ดูในหนังสือ “ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ภาคที่ ๑ บทที่ ๗” นี้ทำให้เราได้ข้อสันนิษฐานว่า เดิมชื่อหนังสือ “ความเป็นมาของคำสยาม ฯ” นั้น จิตรคงตั้งใจให้ชื่อว่า “สยามและไทยหมายความว่าอะไร?” และภายหลังได้มาอ่านบททวน เพิ่มเติมแก้ไขข้อมูล จึงได้เปลี่ยนชื่อเสียใหม่ ครึ่งที่ข้าพเจ้าไปจัดห้องสมุดจิตรนั้น ก็ได้พบบันทึกข้อมูลหลักฐานที่จิตรได้บันทึกไว้ก่อนที่จะเขียนหนังสือ “ความเป็นมาของคำสยาม ฯ” อยู่มากมาย และในเนื้อหาบางบทเมื่อลงมือเขียนแล้ว ลายมือเขียนเป็นระเบียบ

เรียบร้อย แต่ก็ไม่ใช่ส่วนต้นฉบับที่จิตรต้องการ เพราะจิตรได้เขียนใหม่อีกครั้งและได้เพิ่มเติมข้อมูลแก้ไขอีกต่างหาก

กล่าวเฉพาะหนังสือ "สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา" เล่มนี้เราได้พยายามจัดพิมพ์ขึ้นอย่างเป็นระบบ แต่ก็ยังมีข้อผิดพลาดอยู่ในด้านการพิสูจน์อักษร ก่อนที่ท่านจะมุ่งเข้าไปอ่านเนื้อเรื่อง ขอให้ท่านช่วยแก้ไขข้อบกพร่องคำผิดดังนี้ หน้า ๖๔ บรรทัดที่ ๖ "พ.ศ. ๑๘๘๖" เป็น "พ.ศ. ๑๘๘๖" หน้า ๑๔๑ บรรทัดที่ ๑๔ "เวียงสีทอง" เป็น "เวียงสีทวง" หน้า ๑๕๕ บรรทัดที่ ๑๓ "สัง" เป็น "สัง" หน้า ๒๐๕ บรรทัดที่ ๑๐ "พ.ศ. ๒๕๔๕" เป็น "พ.ศ. ๑๕๔๕"

นอกจากนี้ ยังมีคำผิดอยู่บ้างประปราย นี้เราหมายแก้ไขเฉพาะที่สำคัญ ๆ เท่านั้น

ทางสำนักพิมพ์ไม่อาจมีความปรารถนาที่จะจัดพิมพ์งานของจิตรให้เป็นระบบและเป็นชุดที่สมบูรณ์ (Series) อย่างที่ต่างประเทศนิยมทำกันเพื่อเป็นเกียรติแก่นักคิด นักประพันธ์ เรื่องนามของแต่ละประเทศ และผู้ลงทุนในการจัดทำของแต่ละประเทศคือรัฐบาลของประเทศนั้น สำหรับเมืองไทยเรา เราไม่สามารถปฏิเสธความสำคัญทางด้านผลงานวิชาการของจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ แต่หากจะรอให้รัฐบาลมาจัดทำ คงใช้เวลาชดเชยออกยาวนาน เราจึงเริ่มลงมือทำเท่าที่ทำได้ แต่จะทำได้แค่ไหนนั้น ก็คงต้องรอดูกันอีกต่อไป เราขอแจ้งให้ทราบว่า ผลงานชุดต่อไปของจิตร ภูมิศักดิ์ที่เราจะตีพิมพ์หลังจากตีพิมพ์มาแล้ว ๔ ชุด รวมทั้งเล่มนี้ด้วยคือ "ภาษาละหู่ หรือ มูเซอร์" พจนานุกรมที่จิตรทำขึ้นในคุก

ในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ เราได้รับความช่วยเหลือโดยเฉพาะในด้านการเขียนคำนำเสนองานจาก สุจิตต์ วงษ์เทศ และพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ซึ่งได้ให้ข้อคิดเห็นในฐานะของนักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับหลักฐานข้อมูลที่มีการค้นพบใหม่ ๆ เมื่อร่วม ๒๐ ปีให้หลังจากที่จิตรเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้น การให้ข้อคิดเห็นเช่นนี้ นับว่ามีประโยชน์ เพราะจิตรเองก็ไม่ได้ถ้อยงานของตัวเองเป็นข้อยุติตายตัว เรายังหวังที่จะให้หนังสือเล่มนี้ก่อให้เกิดประเด็นถกเถียงกันมากกว่านี้อีกเสียด้วยซ้ำ

สุดท้ายนี้เราขอขอบคุณ สุกัญญา สุจฉายา, สุนีย์ นภารัตน์, มัทนี เกษกมล, สมศรี ปรารักษ์ประทานพร ที่มีส่วนอุดหนุนทางด้านเงินทุนแก่สำนักพิมพ์ ขอขอบคุณ สุพจน์ แจ่มเร็ว และสายสุมาลย์ ไกรฤทธิ ที่ช่วยเหลือในด้านการผลิตและขอขอบคุณพัชรีย์ ภูมิศักดิ์ ที่ไว้นอเชื้อใจสำนักพิมพ์ ให้เราได้รับเกียรติในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้เพิ่มเติม
ศก ๒๕๒๖ ●

วิชัย นภารัตน์

บรรณาธิการสำนักพิมพ์

๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖

กำนำเสนอ

หนังสือเรื่อง "สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา" เล่มนี้ จิตร ภูมิศักดิ์ ชี้แจงไว้แต่ตอนแรกว่า ยังห่างไกลจากความสมบูรณ์มากนัก เพราะหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์เท่าที่พบแล้ว ยังมีน้อยมาก และแม้ในจำนวนที่เวลาน้อยนักมีได้อยู่ในมือของเขา ทั้งนี้เพราะจิตร ภูมิศักดิ์ เขียนเรื่องขึ้น "ในขณะที่ตกอยู่ในภาวะซึ่งไม่อาจศึกษาค้นคว้าได้กว้างขวาง"

กรณีนี้ย่อมเป็นที่รู้กันอยู่ในแวดวงของผู้ที่ติดตามผลงานและชีวิตของจิตร ภูมิศักดิ์ ว่าเขาถูกขอกกล่าวหาทางการเมืองจนต้องติดคุกติดตะรางและเมื่อพ้นโทษก็ต้องหลบหนีไปอยู่ในถิ่นกันดาร

แต่ถึงกระนั้น ผลงานที่จิตรออกตัวว่ายังห่างไกลจากความสมบูรณ์เรื่องนี้ ก็นับได้ว่าเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยยุคโบราณของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่เด่นที่สุดเรื่องหนึ่งในรอบยี่สิบปีที่ผ่านมา

ก่อนหน้านั้น ผลงานทางวิชาการด้านนี้ของจิตร ภูมิศักดิ์ ตีพิมพ์เป็นเล่มใหญ่มาแล้ว ๓ เล่ม คือ ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย, ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชนชาติ (พิมพ์ครั้งแรก ๒๕๑๘, พิมพ์ครั้งที่สอง ๒๕๒๔) ใองการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา (พิมพ์ครั้งแรก พฤษภาคม ๒๕๒๔, พิมพ์ครั้งที่สอง สิงหาคม ๒๕๒๔) ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม (พิมพ์ครั้งแรกกรกฎาคม ๒๕๒๕) เพราะฉะนั้นหนังสือเล่มนี้จึงเป็นเล่มที่ ๔ ที่ได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นงานทางวิชาการที่ยิ่งใหญ่ (ยังไม่นับงานบทความย่อย ๆ ซึ่งมีอีกเป็นจำนวนไม่น้อย) แต่ยังไม่มีการสอบค้นว่างานเล่มไหนเขียนขึ้นเมื่อไร ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาพัฒนาการทางด้านแนวความคิดของจิตร ภูมิศักดิ์

เหตุหนึ่งที่ทำให้จิตร ภูมิศักดิ์ มีพลังอย่างรอบรู้ในด้านการค้นคว้าเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทยนั้น ก็เนื่องมาจากเขาอยู่ท่ามกลางบรรยากาศของความขัดแย้งซึ่งนักวิชาการสองกลุ่มในสมัยนั้นตอบได้กัน คือ กลุ่มนิยมฝรั่ง และกลุ่มนิยมไทย ทำให้เขาได้ศึกษาผลงานของทั้งสองกลุ่มอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์และตีความตามแนวการศึกษาทางนิรุกติศาสตร์และประสบการณ์และความรอบรู้ของตัวเอง ดังนั้น งานของจิตรจึงมีลักษณะลุ่มลึกอย่างกว้างขวาง โดยไม่ซ้ำซากอย่างนักวิชาการทั้งสองกลุ่มที่กล่าวมา

เป้าหมายสำคัญในการเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาก็เพื่อคัด

ก้านแนวความคิดของนักวิชาการรุ่นก่อน โดยเฉพาะกลุ่ม
นิยมฝรั่งที่เชื่อถือกันอย่างแน่นแฟ้นว่าพัฒนาการของรัฐไทย
ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้น เเพงเริ่มชนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ อัน
เป็นบทสร้างพระนครศรอยุธยาเป็นราชธานีเท่านั้น ทั้งนี้
เพราะในบรรดาหลักฐานที่เป็นเอกสารของรัฐไทย ในภูมิภาค
แถบนี้ไม่มีอะไรที่จะเก่าเกินไปกว่า พ.ศ. ๑๘๕๓

จิตร ภูมิศักดิ์ มีความเห็นอย่างหนักแน่นว่าไม่
เห็นด้วยกับแนวความคิดดังกล่าว

การที่กำหนดเอา พ.ศ. ๑๘๕๓ เป็นเพดานความคิดว่า
ไม่มีหลักฐานใดจะเก่าไปกว่านี้อีกแล้ว จิตรคิดว่าเท่ากับปิด
หนทางที่จะสอบค้นหาหลักฐานที่เก่ากว่านั้นขึ้นไป ในขณะที่
เดียวกันก็เท่ากับปิดเบือนความเป็นจริงของหลักฐานบางอย่าง
ที่มีอายุเก่ากว่าช่วงเวลาดังกล่าวมาแล้ว ในที่สุดก็ทำให้เกิด
ความสับสนและสับสนหวังในการศึกษาสภาพสังคมไทยสมัย
โบราณ

หนังสือเล่มนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าสังคมไทยในลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยามีพัฒนาการมาช้านานก่อน พ.ศ. ๑๘๕๓ ทั้งนี้โดย
การศึกษาและวิเคราะห์จากหลักฐานทางด้านกฎหมายเก่า
ตำนาน พงศาวดาร ตลอดจนศิลาจารึกและอื่น ๆ

หากจะว่าไปแล้ว หนังสือชื่อ "โครงการแข่งน้ำและข้อคิด
ใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา" ก็ถือได้ว่าเป็นงาน
ที่จิตร ภูมิศักดิ์ พยายามพิสูจน์ในเรื่องพัฒนาการของสังคม
ไทยที่มีมาช้านานแล้วเช่นเดียวกัน โดยเน้นที่วรรณคดีสำคัญ

เรื่อง “โองการแข่งน้ำ” ว่าเป็นวรรณกรรมของคนไทยที่มีมาก่อนกรุงศรีอยุธยา อาจถือได้ว่างานชิ้นนี้ว่าเรื่อง “โองการแข่งน้ำ” และ “ข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา” เป็นความพยายามครั้งแรกของจิตร ภูมิศักดิ์ที่จะมาเขียนหนังสือเล่มนี้ให้ละเอียดมากขึ้น

จิตร ภูมิศักดิ์ ไม่เห็นด้วยกับนักวิชาการรุ่นก่อนจำนวนหนึ่งที่ “ยึดหลักแต่จะเชื่อกีตาจารึกเพียงอย่างเดียว” แล้วก็มักจะดูถูกหลักฐานประเภทตำนานและพงศาวดารว่าเป็นเอกสารเหลวไหล เชื่อถือไม่ได้ ขอนจิตรได้แสดงหลักฐานโดยชี้ให้เห็นว่าข้อความในศิลาจารึกก็มีส่วนเหลวไหล เชื่อถือไม่ได้พอ ๆ กัน

ว่ากันที่จริงแล้วทั้งศิลาจารึกและตำนานหรือพงศาวดารก็ล้วนแล้วแต่เป็นสงฆ์มนุษย์ทำขึ้น ต่างกันที่จารึกนั้นเขียนอักษรลงบนแผ่นโลหะหรือสลักลงบนแผ่นหิน แต่ตำนานและพงศาวดารจารลงบนกระดาษ สรุปว่าแตกต่างกันตรงวัสดุ และไม่ว่าจะเป็นโลหะเป็นหินหรือเป็นกระดาษก็ทำโดยมนุษย์ที่มีอารมณ์ซึ่งมีความลำเอียงได้ จึงต่างก็มีข้อเสียด้วยกันทั้งนั้น

เนื่องจากจิตรมีจุดมุ่งหมายที่จะตอบโต้แก่นักวิชาการกลุ่มที่มี “อุปาทานในศิลาจารึก” เพื่อให้เห็นคุณค่าของการใช้หลักฐานทางด้านตำนานและพงศาวดาร ทำให้เขาละเอียดที่จะเน้นถึงเรื่องการประเมินคุณค่าของหลักฐานทุกชนิดเสียก่อน แต่ถึงกระนั้นเขาก็มิได้ยึดถือว่าตำนานและพงศาวดาร

จะต้องถูกต้องแม่นยำไปเสียทั้งหมด ดังนั้นจิตรจึงขึงแรงถึงการใช้เอกสารประเภทตำนานและพงสาวดารว่าจะต้อง“ศึกษาโดยยึดพื้นฐานทางสังคมไว้ให้มั่นคง และสอบทานกับหลักฐานอื่นๆ ให้รอบด้านระมัดระวัง” แล้วก็ยกตัวอย่างในการพิจารณาสอบทานโดยไม่ลืมที่จะเน้นในตอนท้ายอีกว่า “เรื่องราวในตำนานที่ไม่มีศิลาจารึกรองรับ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องเหลวไหลไปเสียทั้งหมด ปัญหาที่มีอยู่เพียงว่าเราจะต้องวิเคราะห์เทียบเคียงข้อความในตำนานให้เหมาะสมเท่านั้น”

แต่จิตร ภูมิศักดิ์ ก็คงไม่สามารถที่จะอธิบายได้ว่ามีวิธีการอย่างไรและมีหลักการอย่างไรที่จะวิเคราะห์เทียบเคียงข้อความในตำนานให้เหมาะสม? อย่างว่าแต่จิตรเลย ใครต่อใครก็คงอธิบายไม่ได้ กรณีนี้เมื่อพิจารณาไปแล้วก็คล้ายๆ กับว่าเป็นเรื่องประสบการณ์ของแต่ละคนมากกว่า

นอกจากการใช้ตำนานและพงสาวดารอย่างเฉลี่ยวนลาดและรอบคอบแล้ว จิตร ภูมิศักดิ์ ยังแสดงให้เห็นวิธีการใช้กฎหมายเก่ามาเป็นหลักฐาน ในการวิเคราะห์สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในยุคก่อนกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีได้อย่างโดดเด่นที่สุด และไม่เคยมีใครสามารถหยิบมาใช้ได้อย่างลุ่มลึกมาก่อน

ด้วยเหตุที่จิตร ภูมิศักดิ์ มีความรอบรู้เป็นพิเศษในเรื่องภาษาศาสตร์หรือนิติศาสตร์ ทำให้เขาสามารถใช้ตำนานพงสาวดาร และกฎหมายเก่า ฯลฯ มาสอบค้นบรรดาชื่อเมืองชอกษัตริย์ ตำแหน่งขุนนางและราชทินนามเก่าๆ ตลอด

จนชนบทรรมนิยมประเพณีที่เชื่อว่าเป็นพื้นฐานที่ผูกติดอยู่กับ
สังคมไทยก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาแสนอย่างสมเหตุสมผล
และน่าเชื่อถือมากที่สุดโดยมีข้อบกพร่องน้อยที่สุด

ท้ายที่สุดคือการตีความเรื่องราวพื้นฐานของสังคมลุ่ม
แม่น้ำเจ้าพระยาก่อนยุคกรุงศรีอยุธยากระทั่งต่อเนื่องมาถึง
สมัยหลัง ๆ จิตร ภูมิศักดิ์ พยายามปะติดปะต่อด้วยวิธีการ
เชื่อมโยง แนวคิดที่แตกต่างไปจากนักวิชาการทั่วไป ทำให้
งานเล่มนี้ (และเล่มอื่น ๆ ด้วย) มีเสน่ห์ชวนติดตามและ
กลลวยตามไปได้ง่าย ๆ เหมือนกัน

โดยสรุป เป้าหมายใหญ่ของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่ต้องการ
จะเสนอและพิสูจน์ให้เห็นว่า สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
นั้นมีพัฒนาการมาช้านานแล้วก่อนที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑
(พระเจ้าอู่ทอง) จะสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น เป็น
สิ่งที่สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการยุคปัจจุบันอย่างน่า
ประหลาด แสดงให้เห็นถึงความคิดที่ก้าวหน้าล้ำไกลสมัย
ของจิตร ภูมิศักดิ์ อย่างเห็นได้ชัด เพราะงานค้นคว้าของ
เขาทั้งหมดจะต้องเขียนขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๕๐๕ (จิตร ภูมิศักดิ์
ถูกยิงตายในเขตเทือกเขาภูพานเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๐๕
ขณะนั้นอายุได้ ๓๖ ปี) และไม่เกิดขึ้นพิมพ์มาก่อน เพราะจิตร
ยังมีใฝ่ใถ่มอบหมายให้ใครจัดพิมพ์ เนื่องจากต้นฉบับยังไม่
สมบูรณ์ แต่ถึงแม้ว่าจะสมบูรณ์ก็คงจะไม่มีใครกล้าพิมพ์ใน
ยุคนั้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ นั้นเอง นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ บรรณา-

ธิการ “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” ได้จัดทำฉบับพิเศษ (๓) ว่าด้วยประวัติศาสตร์ไทยเมื่อเดือนมิถุนายน ในเล่มนี้มีบทความทางวิชาการเรื่อง “กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์ไทย” ของ ศรัศักร วัลลิโภคม (ปัจจุบันเป็นรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร) ซึ่งนับเป็นบทความทางวิชาการเรื่องแรกที่เสนอให้เห็นหลักฐานอย่างเป็นระบบว่าก่อนที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) จะทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๓ นั้น ในบริเวณนั้นเป็นที่ตั้งของกรุงอโยธยามาก่อน โดยแสดงหลักฐานทั้งทางด้านตำนาน พงศาวดาร จารึก โบราณวัตถุสถาน ตลอดจนสถาปัตยกรรมและการสำรวจคูน้ำคันดินที่มีร่องรอยอยู่ทางปากตะวันออกของบริเวณที่เป็นกรุงศรีอยุธยา

หลังจากบทความเรื่องนี้ตีพิมพ์เผยแพร่ออกไปแล้วมีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางมากที่สุด ทั้งเห็นด้วยและคัดค้านติดต่อกันมาเป็นเวลานานหลายปี ในที่สุดก็ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง เพราะมีหลักฐานใหม่ ๆ ขึ้นมาสนับสนุนอีกมากมาย

และในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ นั้นเอง กรมศิลปากรเชิญศาสตราจารย์ซีอง บัวเชอติเยร์ แห่งมหาวิทยาลัยปารีส ประเทศฝรั่งเศส มาร่วมขุดค้นทางโบราณคดีที่เมืองอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ กรมศิลปากรได้ตีพิมพ์ผลสรุปการขุดค้นครั้งนั้น ศาสตราจารย์ซีอง

บัวเชดลิเชร์ เสนอว่าเมืองอุทองโบราณร้างไปแล้วเป็นเวลา
ถึง ๓๐๐ ปีก่อนหน้าการอพยพหนีโรคห่าของพระเจ้าอุทอง
(สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑) ผลครั้งนทำให้สมมติฐานของ
สมเด็จพระเจ้าคำแดงราชานภาพทว่า พระเจ้าอุทองนำ
ประชาชนหนีโรคห่าไปจากเมืองอุทองนี้ แล้วไปสร้างกรุง
ศรีอยุธยาต้องยกเลิกไปโดยปริยาย และเท่ากับสนับสนุนแนว
คิดเกี่ยวกับกรุงอโยธยาให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นไปอีก

ทั้งหมดคนก็คอยานหลักฐานที่ให้เห็นว่า แนวคิดของ
จิตร ภูมิศักดิ์ ที่เน้นเรื่อง “อโยธยาศรีรามเทพนคร” ใน
หนังสือเล่มนั้น ได้กลายเป็นความจริง และมีพยานหลักฐาน
สนับสนุนเพิ่มมากขึ้นกว่าที่เขาได้เสนอไว้โดยที่จิตรเองก็
ไม่ได้เผยแพร่แนวคิดนั้นมาก่อน

ที่นี้จะว่าถึงจุดอ่อนและเสนอข้อคัดค้าน จิตร ภูมิศักดิ์
ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้บ้าง

๑. นับแต่หนังสือเรื่อง “โองการแข่งน้ำฯ” กระทั่ง
ถึงหนังสือเล่มนี้ จิตรพยายามย้ากรณีสมเด็จพระเจ้าคำแดง
ราชานภาพเสนอเรื่อง “ศักราชกฎหมาย” ประหนึ่งว่า
เป็นความผิดฉกรรจ์ของพระองค์ท่าน เพราะสมเด็จพระเจ้าคำแดง
ทรงสร้างเมืองสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอุทอง) ทรงสร้าง
กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ ว่าเป็นบรมดิน
ประวัติศาสตร์ของคนไทยในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะ
ฉะนั้นกฎหมายทุกฉบับก็จะต้องตราขึ้นภายหลัง พ.ศ. ๑๘๕๓
แต่กฎหมายบางฉบับลงศักราชที่เก่าแก่กว่า พ.ศ. ๑๘๕๓

สมเด็จพระเจ้าจิงทรงทอนศักรราชลงมา และเนื่องจากหาที่มุงที่
ไปของศักรราชเหล่านั้นไม่ได้ จึงทรงเรียกไว้กลาง ๆ ว่า “ศักร
ราชกฎหมาย” ไปพลางก่อน ทั้ง ๆ ที่ทรงพยายามจะหาที่มา
ที่ไปของศักรราชนี้ แต่ทรงคิดไม่ออก จึงทรงละไว้ให้คนรุ่น
ต่อไปสอบกัน

ต่อมา นายชนิต อยู่โพธิ์ คิดได้ และเขียนบทความ
คัดค้านสมเด็จพระเจ้าจิง พร้อมกับเสนอวิธีการคำนวณศักรราชใหม่จน
ได้อายุกฎหมายหลายฉบับแก่กว่า พ.ศ. ๑๘๘๓ และจิตรเห็น
ด้วยกับวิธีคิดของนายชนิต

เรื่องนสมเด็จพระเจ้าจิง กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบาย
แนวความคิดของพระองค์ท่านเอาไว้หมดดังปรากฏในหนังสือ
พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาที่พระองค์ท่านทรง
ทำคำอธิบายประกอบ โดยสรุปก็คือ พระองค์ท่านคิดไม่ออก
และเมื่อคิดไม่ออกก็เสนอความเห็นไว้ชนหนึ่งก่อน ซึ่งเป็น
เรื่องปกติธรรมดาทั่วไป ก็ไม่น่าจะเสียหายอะไร ขอบกพร่อง
น่าจะอยู่ที่คนรุ่นต่อมาไปยึดข้อเสนอของพระองค์ท่าน โดยไม่
ใช้วิจารณ์อย่างหนึ่ง ๆ ที่ทรงอธิบายไว้ละเอียดแล้ว ก็เมื่อ
สามารถสอบกันได้ถูกต้องกว่าแล้วก็ควรเลิกเชื่อถือข้อสันนิษ
ฐานของพระองค์ท่านไป ไม่น่าจะถือว่าพระองค์ท่านบกพร่อง
หรือมีเจตนาทำให้เกิดความเสียหาย คนรุ่นหลังต่างหาก
บกพร่องและทำให้เสียหายที่ไม่ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

เรื่องนายชนิต อยู่โพธิ์ ค้นคว้าได้มาเชื่อถือ และ
จิตร ภูมิศักดิ์ ก็เชื่อถือข้อเสนอของนายชนิต ซึ่งก็เป็นสิ่ง
ที่สมควรแล้วเท่านั้น

๒. เรื่อง “อโยธยาศรีรามเทพนคร” นั้น จิตรแยก
 ชอนออกเป็น ๓ เมืองด้วยกัน โดยกำหนดตามความเก่าแก่
 ของเมือง ดังนี้

(๑) เมืองอโยธยา อยู่ใกล้กับพระนครศรีอยุธยา
 เมืองนี้เป็นเมืองเก่าที่มมาแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗

(๒) เมืองราม มีกล่าวถึงในตำนานมุลศาสนา
 และในศิลาจารึกวัดส่องคบเรียก “นครพระราม” กงตั้งอยู่
 ในเขตจังหวัดชัยนาท

(๓) เมืองเทพนคร เป็นเมืองที่ท้าวแสนปม
 สร้างขึ้น ต่อมาได้มีการนำเอาชื่อเมืองอโยธยาและเมืองราม
 มาผสมกันกับชื่อของเมืองนี้ จึงเรียกว่า “อโยธยาศรีรามเทพ
 นคร” เมืองนี้จิตรเชื่อว่าคือเมืองสิงห์บุรีในเขตจังหวัดสิงห์
 บุรี เป็นเมืองที่พระเจ้าอู่ทองครองอยู่ก่อนที่จะย้ายไปสร้างที่
 พระนครศรีอยุธยา

กรณีนี้ดูเหมือนจิตรจะให้ความสนใจกับการวิเคราะห์ที่
 ความหมายของชื่อเมืองมากไป จึงทำให้เกิดความสับสน

แท้ที่จริงคำว่า “อโยธยาศรีรามเทพนคร” นั้น หมายถึง
 ถึงเมือง ๆ เดียวกัน คือเมืองอโยธยาซึ่งอยู่ทางตะวันออก
 ของพระนครศรีอยุธยาที่จิตรบอกว่าเป็นเมืองโบราณที่มีอายุ
 อยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ นั้นเอง แต่หลักฐานทาง
 โบราณคดีที่มีอยู่และพบอยู่ในเวลานี้ยังไม่มื่ออะไรที่แสดง
 ให้เห็นว่าเมืองนี้มีอายุถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ในทางตรง
 ข้ามโบราณสถานขนาดใหญ่ เช่น วัดพนัญเชิง วัดอโยธยา

(วัดเดิม) ซึ่งอยู่ในเขตเมืองนี้ ถิ่นแต่เป็นของในสมัยก่อน การสร้างกรุงศรีอยุธยาไม่ถึงกรุงศตวรรษทั้งนั้น ของเหล่านี้ แสดงการสืบเนื่องมาจากจนถึงสมัยสร้างกรุงศรีอยุธยาได้ดี

คำว่า “เมืองราม” หรือ “นครพระราม” นั้น หากพิจารณากันตามความหมายของชื่อแล้วก็คือคำขยายชื่อเมือง อโยธยานั่นเอง เพราะเมืองอโยธยาคือชื่อเมืองของพระราม และความหมายนี้ ก็ยังสืบเนื่องมาจากถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะในจารึกวัดส่องคบกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าเมืองใหญ่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้นก็คือ “ศรีอโยธยา” และ “ศรีสุพรรณภูมิ” และมีคำว่าเมือง “นครพระราม” ใช้แทนกันกับเมืองศรีอโยธยาด้วย

ส่วนคำว่า “เทพนคร” ก็คือส่วนขยายของคำว่า “อโยธยาศรีรามเทพ” นั้นเอง เพราะเป็นชื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าเป็นเมืองใหญ่และเป็นเมืองสำคัญประดิษฐานนครของเทพเจ้า

อันเมืองเทพนครที่กล่าวในตำนานทั่วแสนปมนั้นจะไม่เกี่ยวข้องกับ เพราะขณะนั้นพบหลักฐานแล้วว่าตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางฟากตะวันออกตรงกันข้ามกับเมืองไตรตรึงษ์ซึ่งอยู่ทางใต้ของอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร แสดงให้เห็นว่านิทานเรื่องทั่วแสนปมนั้น วนเวียนอยู่ในเขตรอบ ๆ เมืองไตรตรึงษ์เท่านั้น

ส่วนหลักฐานทางโบราณคดี เช่น รูปแบบของศิลปกรรมของโบราณวัตถุสถาน ดูไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับสมัยของพระเจ้าอู่ทองแน่แท้เลย

๓. จิตร ภูมิศักดิ์ มีความรอบรู้และมีความผูกพันกับวัฒนธรรมเขมรอย่างลึกซึ้ง และมีความเชื่ออย่างมั่นคงเกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองของรัฐเขมร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอำนาจทางการเมืองของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ว่ามีมากมายมหาศาลครอบคลุมตลอดภาคกลาง ถึงภาคใต้ ของดินแดนประเทศไทย และจิตรก็กล่าวอย่างไม่มีนัยใจกว่าคงจะมีอำนาจปกครองไปถึงดินแดนพม่าและชวาด้วย เพราะจารึกปราสาทพระขรรค์บอกไว้เช่นนั้น

เรื่องอำนาจทางการเมืองของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีอำนาจเหนือภาคกลางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาน เป็นผลงานการค้นคว้าและความของนักปราชญ์ชาวตะวันตกที่ขุดจารึกปราสาทพระขรรค์ในเขมรที่ทำขึ้นภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โดยมีข้อความระบุชื่อต่าง ๆ จำนวน ๒๓ ชื่อ และนักประวัติศาสตร์โบราณคดีชาวตะวันตกมีความว่าลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานเป็นเมืองชน และมีรายชื่อจำนวนหนึ่งซึ่งเชื่อกันว่าหมายถึงลพบุรี เพชรบุรี ราชบุรี และสุพรรณบุรี ฯลฯ รวมทั้งมีชื่อหนึ่งว่า “ศรีชัยสิงหปุระ” ซึ่งอธิบายกันว่าหมายถึง “เมืองสิงห์” ที่มีซากศาสนสถานทำด้วยศิลาแลงอยู่ริมแม่น้ำแควน้อยในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เรียกกันว่า “ปราสาทเมืองสิงห์” ขอนจิตรก็เชื่อว่าตรงกับชื่อ “ศรีชัยสิงหปุระ” ในจารึกปราสาทพระขรรค์ แสดงว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีอำนาจมาถึงเขตเมืองนทิงหวัดกาญจนบุรี

แต่น่าเสียดายที่ชื่อ “เมืองสิงห์” กัด ชื่อ “ปราสาทเมืองสิงห์” กัด เป็นชื่อที่เพงมีหลักฐานเรียกกันในวันรัตนโกสินทร์นี้เอง ไม่น่าที่จิตรจะละเลยการตรวจสอบเรื่องนี้ไปว่ามีการเรียกกันเก่าไปกว่านั้น

อีกประการหนึ่งในขณะที่ชื่อต่าง ๆ ล้วนตรงกันกับชื่อจังหวัดที่อยู่ในภาคกลาง แต่ชื่อ “ศรีชัยสิงห์ปุระ” กลับไปอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี ทั้ง ๆ ที่ควรจะตรงกับชื่อจังหวัดสิงห์บุรีที่ชื่อนั้นมากกว่า แต่เหตุที่ไม่ให้ตรงกับชื่อจังหวัดสิงห์บุรีก็คงเป็นเพราะที่นั้นไม่พบปราสาทหินเท่านั้นเอง

จิตร ภูมิศักดิ์ พยายามที่จะเน้นในเรื่องรัฐเขมรสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มาปกครองลุ่มน้ำเจ้าพระยาอยู่ตลอดเวลา โดยเกาะเรื่องพระชัยพุทธมหานาถซึ่งเป็นประติมากรรมที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สร้างพระราชทานให้เมืองขึ้นต่าง ๆ ทุกเมืองนั้น จิตรบรรยายอย่างเห็นจริงเห็นแจ้งว่ารัฐเขมรเกณฑ์ให้เมืองขึ้นทุกแห่งมีการแห่แหนพระพุทธรูปองค์นั้นเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อองค์กษัตริย์ชัยวรมันที่ ๗ แต่จนถึงบัดนี้ไม่เคยมีใครพิสูจน์ได้ว่าพระชัยพุทธมหานาถที่ว่านั้นอยู่ที่ไหน? มีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร? และคิดว่าจิตรเองก็ไม่เคยเห็นเพราะประติมากรรมที่จิตรเข้าใจนั้นไม่ใช่พระพุทธรูป

เรื่องอำนาจทางการเมืองของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ นมการถกเถียงกันมาก เพราะในขณะที่นักวิชาการฝ่ายหนึ่งยึดศิวลจารีและเชื่อว่ามอยู่จริง นักวิชาการอีกฝ่ายหนึ่งก็คิด

กันเพราะขัดกับหลักฐานด้านอื่น ๆ มากมายที่แสดงให้เห็นพัฒนาการทางด้านการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมของดินแดนแถบภาคกลาง ต่างก็มีน้ำหนักก้ำกึ่งกัน และยังไม่มีส่วนไหนที่ฝ่ายใดยอมราชข้อต่อกัน ทั้งนี้เหตุผลหนึ่งก็อาจจะเป็นเพราะความไม่แน่นอนของหลักฐานที่เกี่ยวกับพระราชประวัติของชัยวรมันที่ ๗ กล่าวคือพระองค์ทรงครองราชย์เมื่อพระชนมายุได้ ๕๔ ปี (พ.ศ. ๑๓๒๔) และสิ้นพระชนม์เมื่อพระชนมายุ ๘๑ ปี (พ.ศ. ๑๓๖๑) ดูเหมือนจะมีพระชนมายุมากที่สุด ในบรรดากษัตริย์ของดินแดนแหลมทองทั้งหมดที่น่าสงสัยมาก

เรื่องพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีอำนาจครองรัฐเขมรและรัฐอื่น ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๓๒๔ ถึง พ.ศ. ๑๓๖๑-๑๓๖๓ ? นั้น เป็นปัญหามาก ต่อมาเมื่อการค้นพบหลักฐานว่ารัฐอิสระรัฐหนึ่งซึ่งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จัดหมายเหตุจีนเรียก "เจนลู่" (เชื่อกันว่า หมายถึงสุพรรณภูมิ คือเมืองสุพรรณบุรีทุกวันนี้) มีการส่งทูตไปเมืองจีนครั้งสุดท้าย เมื่อ พ.ศ. ๑๓๔๓ ซึ่งแสดงว่ารัฐเจนลู่ไม่ได้เป็นเมืองขึ้นของใคร เนื่องจากมีอิสระในการติดต่อกับจีนและทางจีนก็ยอมรับการติดต่อนี้ ก็มีการเสนอให้รณบสันสุตรัชกาลของชัยวรมันที่ ๗ เข้าไปอภัยให้สวรรคตก่อน พ.ศ. ๑๓๔๓ หรืออย่างน้อยก็ในปีนั้น ทั้งนี้เพื่อจะยืนยันว่ากษัตริย์ชัยวรมันที่ ๗ ปกครองลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาให้ได้ แม้จะต้องรณอายุการครองราชย์ก็ยังคงดี แสดงว่าเรายังไม่อะไรมันคงที่จะแสดงถึงอำนาจทางการเมืองของรัฐเขมรเลย

นำเสียดายที่จิตร ภูมิศักดิ์ ไม่ได้กล่าวถึงจารึกหลักที่พบที่เมืองโบราณในเขตบ้านดงแม่นางเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีศักราชระบุว่า พ.ศ. ๑๗๑๐ (ก่อนชัวรรษที่ ๗ ครองราชย์) และเอ่ยพระนามกษัตริย์ว่าศรีธรรมมาโศกราชซึ่งเรารู้แน่ชัดว่าเป็นกษัตริย์แห่งรัฐนครศรีธรรมราชและเป็นรัฐญาติของสุโขทัย แสดงให้เห็นว่าในเวือน พ.ศ. ๑๗๑๐ นั้นดินแดนตั้งแต่ภาคกลางจนภาคใต้ของประเทศไทยนั้นปกครองตนเองเป็นอิสระ เพราะมีกษัตริย์เป็นของตัวเอง สำหรับกรณีนี้เข้าใจว่าจิตรจะไม่มีโอกาสรู้ว่าจารึกหลักนั้นอยู่

จิตรอ้างอิงระเบียบราชาศัพท์ของเขมร โบราณเรียกคำสั่งของกษัตริย์ว่า "พระบันทวล" (ที่ไทยใช้ว่าพระบันทูลหรือบัตฑูร) แต่จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสำริดซึ่งอยู่ที่อำเภอไชยาระบุชื่อมหาเสนาบดีตลาในเรียกคำสั่งของกษัตริย์ ซึ่งจิตรว่าเป็นพระราชแห่งรัฐศรีวิชัยที่นครศรีธรรมราชว่า "คปะศักดิ์" ซึ่งเป็นคำต่ำต้อยกว่า "พระบันทวล" ลงมาดังนั้น จึงสรุปว่าใน พ.ศ. ๑๗๒๖ ปีที่สร้างพระพุทธรูปสำริด ณ ไชยานั้น ทนนครศรีธรรมราชมีกษัตริย์ที่ชนกับเขมรสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ขอนกษัตริย์กับจารึกดงแม่นางเมือง ซึ่งกล่าวมาแล้วว่า พบที่จังหวัดนครสวรรค์และมีศักราชว่า พ.ศ. ๑๗๑๐ กล่าวถึงกษัตริย์รัฐนครศรีธรรมราช ทรงพระนามศรีธรรมมาโศกมี "บันฑูร" ใช้ให้พระราชแห่งกรุงสุโขทัย ครอบครอง "ณ ธานีประ" ถวายที่นาบูชาพระธาตุ ๆ จารึก

นี้เป็นภาษาขอม และใช้คำว่า “บันทวด” เรียกคำสั่งของ
กษัตริย์ศรีธรรมมาโศก

นี่คือออกตัวอย่างหนึ่งของปัญหาเรื่องอำนาจทางการเมือง
ของรัฐเขมรสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งน่าจะเสียโดยจักรไม่
มีโอกาสดูอ่านและไม่มีโอกาสรู้ว่ามีจารกนอยู่ และมีคำ ๆ
น้อย มีฉะนันแล้วจักรอาจจะมสมมติฐานอื่น ๆ ที่นอกเหนือ
ไปจากนอกก็ได

เนื่องจากจักร ภูมิศักดิ์ ผูกพันอยู่กับความเชื่อว่า
กษัตริย์เขมรคือ “ผีฟ้า” แห่ง “ยโสธรปุระ” มีอำนาจ
เหนือดินแดนภาคกลางทั้งหมดของประเทศไทย และเป็นองค์
ที่พระราชทานราชธิดาให้เป็นชู้ยาพ่อขุนผาเมือง และจักร
พยายามจะโยงให้เข้ากับช่วงเวลาของรัชกาลพระเจ้าชัยวรมัน
ที่ ๗ ทำให้จักรพยายามอายุของพ่อขุนรามคำแหงให้ชน
ครองราชย์ที่สุโขทัยก่อน พ.ศ. ๑๗๕๕ เพื่อที่จะให้พ่อขุนผา
เมืองและพ่อขุนบางกลางหาวมีอายุเก่าขึ้นไปอีกจะได้สอด
คล้องกับการ “ปลดแอก” จากรัฐเขมรในปี พ.ศ. ๑๗๖๑-
๑๗๖๓? อันเป็นปต้นสุธรรมรัชกาลของชัยวรมันที่ ๗ ตามที่เชอ
กันมาแต่เดิม

แต่จักรก็หลงลืมบันทึก ซึ่งเป็นตำนานและพงสาวดาร
ของทางเหนือที่พระยาประชากิจกรจักรรวบรวมเอาไว้ว่าพญา
มังราย พญาจำเมือง และพ่อขุนรามคำแหงนั้นทรงเป็นพระ
สหายกัน มีพระชนมายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เคยทรงเรียน
หนังสือด้วยกันที่เมืองละโว้ ฯลฯ พงสาวดารโยนกระบุว่า
พญามังรายและพญาจำเมืองนั้น ประสูติเมื่อจุลศักราช ๖๐๐

ตรงกับ พ.ศ. ๑๗๘๑ ดังนั้นพ่อขุนรามคำแหงก็ไม่น่าจะประ-
 สุตีก่อนหรือหลัง พ.ศ. ๑๗๘๑ มากนักหรืออาจจะประสูติปี
 เดียวกันแต่อ่อนแก่เดือนกว่ากันเท่านั้น และถ้าหากให้พ่อขุน
 รามคำแหงครองราชย์ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๑๗๘๘ พระชนมายุของ
 พ่อขุนรามคำแหงก็จะยังไม่ถึง ๑๕ ปีที่ไปต่อช่างด้วยชนสามชน
 เจ้าเมืองฉอดพร้อมกับพระราชบิดาแล้วได้ขึ้นชื่อว่า "ราม
 คำแหง" ยกเว้นเสียแล้วจะต้องร่นปีประสูติของพ่อขุนราม
 คำแหงขึ้นไปอีก ซึ่งจะต้องมีพระชนมายุมากกว่าพญามังราย
 และพญาเจ้าเมืองมากเกินไปซึ่งจะไม่สมเหตุผล นอกจากจิตร
 จะพิสูจน์ให้เห็นจริงว่าเชลยท้าวท้าวท้าวโยนกตอนนั้นไม่ได้
 เท่านั้น

ถึงตรงนี้จิตร ภูมิศักดิ์ ก็โยงเรื่องปลดแอกเข้ากับศิลา
 จารึกหลักที่ ๒ จารึกวัดศรีชุมว่า พ่อขุนศรีนาวนำถมเคยทรง
 พยายามปลดแอกรัฐสุโขทัยแล้วหนหนึ่ง แต่ไม่สำเร็จเพราะ
 ไม่สามารถยึดเมืองสุโขทัยได้ ขอนไม้ไซ้ข้อบกพร่องของจิตร
 หากเป็นเพราะการอ่านจารึกวัดศรีชุมที่ผ่านมานั้นยังไม่
 สมบูรณ์ ยังไม่ได้ตรวจสอบกันให้ถ่องแท้ กระทั่งเมื่อ พ.ศ.
 ๒๕๒๓ กรมศิลปากรได้จัดสัมมนาเพื่อตรวจสอบจารึกหลัก
 ใหม่ มีการอ่านใหม่และตีความใหม่อย่างถ่วงถ่วงกว่าเดิมแล้ว
 ปรากฏว่าพ่อขุนศรีนาวนำถมซึ่งทรงเป็นพระราชบิดาของพ่อ
 ขุนผาเมืองนั้นทรงเป็นเจ้าของสุโขทัยศรีสัชชนาลัยโดย
 สมบูรณ์ นอกจากนั้นยังได้ความละเอียดเพิ่มขึ้นมาอีกหลาย
 อย่าง การที่อ้างถึงจารึกหลักนั้นจึงถือได้ว่าจิตรใช้หลักฐานที่

ยังมีได้มีการตรวจสอบให้สมบูรณ์ ดังนั้นการตีความของจิตร
ซึ่งยังถือเป็นจริงจึงไม่ได้รวมทั้งการตีความเรื่องทิศทาง และ
ระยะทางของเมืองต่าง ๆ

๔. จิตรอ้างบันทึกประวัติศาสตร์แห่งราชสำนักจีนแห่ง
ราชวงศ์หฺงวนที่จดไว้ว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๘ ทูตของเสียนได้
ไปเมืองจีน ไปถึงพร้อมกับทูตของมลายู ประเทศทั้งสองนี้
พิพาทกันอยู่นานแล้ว จีนจึงได้ไกล่เกลี่ยขอรับรองเสียนมิให้รุกร
รานมลายูอีกต่อไป

จิตรระบุว่า "เสียน" คือสยาม หมายถึงรัฐสุโขทัย
และมลายูในจิตรอ้างศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ว่าอยู่บนเกาะ
สุมาตรา

ต่อจากนี้จิตรก็ยกข้อความในจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า
มีเขตแดนถึงนครศรีธรรมราชตลอดถึง "ฝั่งทะเลสมุทรเป็น
ที่แล้ว" ซึ่งพยายามจะให้หมายถึงตลอดแหลมมลายู

จะสังเกตเห็นว่าจิตรพยายามเน้นเรื่องปกครองราชย์ของ
พ่อขุนรามคำแหงว่าก่อน พ.ศ. ๑๗๕๕ และเมื่อครองราชย์แล้ว
ก็สามารถรุกรานเพื่อขยายอาณาเขตของรัฐสุโขทัยไปได้ไกล
ถึงนครศรีธรรมราชตลอดแหลมมลายู แล้วก็พยายามอ้างจด
หมายเหตุจีนรุ่น พ.ศ. ๑๘๓๘ ว่าสุโขทัย (เสียน หรือสยาม)
สามารถคุมทะเลด้วยการยกกองทัพไปรุกรานมลายูที่เกาะสุมา
ตราได้ ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เพื่อที่จะสรุปให้สอดคล้องกับเรื่อง
พระพุทธรูปหิงก์และความเสื่อมของวังนนครศรีธรรมราชที่คง
ตกเป็นประเทศราชของรัฐสุโขทัย

กรณีจิตรมีบัญชาที่ว่ายังยึดถือคำว่า “เสียน” ใน
 จดหมายเหตุจีนซึ่งมาจากคำว่า “สยาม” นั้นหมายถึงสุโขทัย
 เพียงแห่งเดียว แท้ที่จริงคำว่าสยามนั้นมีความหมายกว้างมาก
 บางทีก็หมายถึงดินแดน และบางทีก็หมายถึงประชาชนโดย
 มิได้ระบุเชื้อชาติ แต่เน้นประชาชนที่พูดภาษาไทยล้วนเป็น
 “สยาม” ทั้งหมดไม่ว่าจะอยู่ดินแดนใด ที่จิตรระบุว่าสยาม
 (เสียน) ในจดหมายเหตุจีนตอนนั้นสามารถยกทัพไปรุกรานถึง
 เกาะสุมาตราขึ้นไปจากสุโขทัยแล้วออกจะเหลือเชื่อและไม่น่า
 จะเป็นไปได้ เพราะดังได้กล่าวแล้วว่าจีนเองก็เรียกรัฐ-
 สุพรรณภูมิว่าเสียน เมื่อรัฐสุพรรณภูมิ (เสียน) รวม
 กับรัฐละโว้-อโยธยา (ลลอบุ) จีนก็เรียกว่า “เสียนลลอบุ”
 หรือ “เสียนลลอบุ” ในขณะเดียวกันจดหมายเหตุจีนเองก็
 เรียกรัฐไชยา-นครศรีธรรมราชว่า “เสียน” เหมือนกัน
 และในปี พ.ศ. ๑๘๑๘ ราชทูตจีนชื่อโจวต้ากวานเดินทางเข้า
 ไปในรัฐเขมร (เจนลา) ก็ระบุว่ามังกองทัพ “เสียน” ไป
 รุกรานเผาหมู่บ้านของรัฐเขมรมากมาย พร้อมกับมีชาว
 “เสียน” ไปทอผ้าไหมและรับปะชุนผ้าในนครธมด้วย (แต่
 “เสียน” ในบันทึกของโจวต้ากวานตอนนั้น จิตรกลับยกให้
 เป็นชาวยุโรปของพ่อขุนผาเมือง ซึ่งจิตรเชื่อถือสมมุติฐาน
 ของนายมานิต วัลลิโภดม ว่าอยู่ที่โคราชหรือนครราชสีมา
 ปัจจุบัน)

ในบรรดาหลักฐานทุก ๆ ด้านในสมัยกรุงสุโขทัย ไม่มี
สิ่งใดเลยที่จะระบุว่าอาณาเขตของรัฐสุโขทัยจะต่ำกว่าเมือง
พระบางที่จังหวัดนครสวรรค์ และเมืองพระบางที่จังหวัดนคร
สวรรค์ก็ขึ้นอยู่กับอำนาจของพ่อขุนรามคำแหงเพียงรัชกาล
เดียวเท่านั้น เมื่อพ่อขุนรามคำแหงสนพระชนม์ก็แยกตนเป็น
อิสระ มีเพียงจารึกพ่อขุนรามคำแหงเพียงหลักเดียวเท่านั้นที่
“กบ” ว่ารัฐสุโขทัยมีอาณาเขตถึงรัฐนครศรีธรรมราชกระทั่ง
“ฝั่งทะเลสมุทรเป็นทิวแล้ว” ซึ่งเรื่องนักขัตกับพงศาวดาร
โยนกที่ว่าพระร่วงเป็นญาติกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพงศาวดารโยนกจะบันทึกความจริงเอาไว้
มากกว่าว่าพ่อขุนรามคำแหงหรือกษัตริย์แห่งรัฐสุโขทัยนั้น
ความสัมพันธ์นั้นเกี่ยวข้องกับรัฐไทยต่าง ๆ รวมถึงรัฐเขมร
เสียด้วยซ้ำไป ดังนั้นข้อความในจารึกพ่อขุนรามคำแหงจึงจะ
ต้องได้รับการตรวจสอบกับหลักฐานตลอดถึงความเป็นไปได้
ได้อื่น ๆ ด้วย หากไซ้ว่าจะต้องเชื่อถือได้ทั้งหมด

เพราะฉะนั้นเรื่องสยาม (เสียน) ที่ยกกองทัพเรือไป
รุกรานถึงมลายูที่เกาะสุมาตรา นั้น ควรจะต้องตั้งคำถามกันอีก
ต่อไปว่าสยามจากที่ไหน? สยามจากสุพรรณภูมิหรือสยาม
จากนครศรีธรรมราช? ที่น่าจะสรุปได้ก็คือไม่ใช่สยามจาก
รัฐสุโขทัย

สรุป

เท่าที่ชี้ให้เห็นข้ออ่อนที่ยังไม่รัดกุมของ จิตร ภูมิศักดิ์ ในหนังสือเล่มนี้มาแจกแจกนั้น มิได้หมายความว่าหมดเพียงเท่านั้น หากเลือกมาชี้ให้เห็นเพียงประเด็นใหญ่ๆ เท่าที่สำคัญๆ แต่ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยอีกไม่น้อยที่จิตรพลาดไป

เหตุที่พลาดนั้นเนื่องมาจาก

๑. ไม่มีโอกาสเห็นหลักฐานที่ค้นพบใหม่ๆ เพราะเงื่อนไขไม่อำนวย

๒. ไม่มีโอกาสตรวจสอบข้อมูลหลักฐานทั้งหลาย เพราะอยู่ในภาวะที่ไม่อาจทำได้

๓. ต้นฉบับเรื่องนเกิบไว้ตงเกอบยสับบิ โดยไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข และดูเหมือนว่าจิตรยังเข้มนไม่จบตามที่ใจคิดเสียด้วยซ้ำ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีข้อบกพร่องทั้งทางด้านข้อมูลใหม่และวิธีตีความ

แม้จะมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่ถ้าหากเปรียบเทียบกับข้อดวเศษซึ่งมีอยู่มากมายแล้ว ก็ทำให้ข้อบกพร่องทั้งหลายไม่ใช่สาระสำคัญ

เชื่อว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่สุดเล่มหนึ่งที่จะก่อให้เกิดการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณที่ถูกต้องหรือใกล้เคียงความถูกต้องให้กับสังคมไทยต่อไป และหนังสือเล่มนี้คงจะเป็นคบเพลิงที่สว่างโพลงเพื่อ

ส่องทางให้นักศึกษาประวัติศาสตร์ไทยทั้งหลายเล็กยัด
 พ.ศ. ๑๘๘๓ เป็นสรณะเสียที จะได้มองเห็นพัฒนาการของ
 สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาด้วยความเป็นจริง

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์

กองโบราณคดี กรมศิลปากร

สถิตต์ วงษ์เทศ

บรรณาธิการ "ศิลปวัฒนธรรม" รายเดือน

สารบัญ

บทที่

๑. ปาฏิหาริย์และเพดานความคิด	๑
๒. อุปาทานในศิลาจารึก	๓
๓. จะมองดูตำนานอย่างไร ?	๑๖
๔. กฎหมายก่อนสมัยศรีอยุธยา	๓๐
๕. ความสำนึกทางกฎหมาย	๔๘
๖. ภาษาราชสำนัก	๖๐
๗. ร่องรอยในตำนานและศิลาจารึก	๗๕
๘. อโยธยาศรีรามเทพนคร	๘๘
๙. เมืองไตรตรังษ์มีไชยนิยายปรัมปรา	๑๓๑
๑๐. นครศรีธรรมราชและอโยธยา	๑๔๗
๑๑. นครรัฐเพชรบุรี	๒๐๕
๑๒. ความขัดแย้งทางการเมืองเหนือลุ่มน้ำเจ้าพระยา	๒๔๕
๑๓. ขอมแปรพักตร์	๒๗๑
๑๔. กระแสคลื่นแห่งการปลดแอก	๒๘๖
๑๕. ปรัญญาการเมืองของไทยยุคต้นสมัยศรีอยุธยา	๓๓๗

หน้าว่าง

ปาฏิหาริย์และเพดานความคิด

เรื่อง “สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา” ที่ข้าพเจ้าหาอ่านเขียนขึ้นนี้ ยังห่างไกลจากความสมบูรณ์มากนัก, เพราะหลักฐานทางประวัติศาสตร์เท่าที่พบแล้ว ยังมีน้อยมาก, และแม้ในจำนวนน้อยนี้ ข้าพเจ้าก็ไม่มีอยู่ในมือเกือบจะสิ้นเชิง ; ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าเขียนเรื่องขึ้นในขณะที่ตกอยู่ในภาวะซึ่งไม่อาจศึกษาค้นคว้าได้กว้างขวาง. แต่อย่างไรก็ดี, ข้าพเจ้าก็คิดว่า จำเป็นต้องเขียนเท่าที่จะเขียนได้, อย่างน้อยก็เพื่อเสนอแนวคิดและแนวทางใหม่บางประการเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาน.

ประการแรก : ประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานส่วนมากมักเข้าใจกันว่า เริ่มต้นขึ้นเมื่อพระเจ้าอู่ทอง (รามธิบดี) สร้างกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๑๘๕๑. เรื่องราวก่อนหน้านั้นขึ้นไปมักจะมองข้าม ๆ เลข ๆ กันไปเสียทำนองว่าไทย

ยังเพิ่งอพยพลงมา, ยังไม่บ้านเมืองเป็นบึกแผ่น. ผลของความกิดความเข้าใจเช่นนกค้อ เราได้ใช้สร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นพาดานความคิดโดยไม่รู้ตัว. ไม่ว่าจะไรในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาน ถ้าเป็นของไทยแล้วก็มักจะกดลงใหม่อายุต่ำกว่า พ.ศ. ๑๘๕๓ ลงมา. ศิลปวัตถุกิด วรรณคดีกิด ถ้าเป็นของผมอคล้ายคลึงกับอยุธยาและเป็นของไทยแล้ว ก็ต้องพิจารณาอายุ โดยลอบสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นเส้นตายที่ไกลที่สุดไว้ก่อน. นี่ทำให้วิสัยแห่งการศึกษาค้นคว้าของเราแคบจำกัดและตายตัว; และบางครั้ง, เมื่อพบอะไรที่เก่าแก่กว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็กะเกณฑ์ยกให้เป็นเรื่องของขอมหรือเขมรโบราณอะไรไปเสียหมด, เรื่องที่จะยอมเชอถอกันว่าเป็นของไทยก่อนสมัยศรีอยุธยานั้น ยากยิ่งนัก.

ตัวอย่างของผลลัพธ์ดังกล่าวนี้มีอยู่หลายอย่าง, เป็นต้นว่า กฎหมายไทยที่รวบรวมอยู่ในกฎหมายตราสามดวงนั้น มีหลายลักษณะที่ใช้สำนวนภาษาเก่าแก่เทียบเท่าสำนวนภาษาในศิลาจารึกยุคต้นสุโขทัย และกัมศักราชลงไว้ชัดเจนว่าเป็นกฎหมายสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา, แต่เพราะเรามุ่งอุปาทานว่าสังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเพิ่งเริ่มเป็นบ้านเป็นเมืองแน่นอนแต่เมื่อสร้างกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๑๘๕๓, นักศึกษาวิชาโบราณคดีและกฎหมายของเราไม่น้อย จึงได้บันทึกเลขศักราชในกฎหมายนั้นลงเสีย ๓๐๐ ปี เพื่อให้กฎหมายเหล่านั้นเป็นกฎหมายที่เกิดขึ้นหลังสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้ว. สำนวนภาษาสมัยก่อนอยุธยาที่เลียดถูกย้ายมาเป็นสำนวนภาษาสมัยศรีอยุธยาตอน

ปลาบ, และสภาพของชีวิตในสังคมอยุธยาตอนต้นหรือก่อน
อยุธยา ก็เลยถูกย้ายลงมาเป็นสภาพชีวิตของสังคมไทยปลาบ
สมัยอยุธยา! ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยที่ศึกษากันในมหา
วิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกวันนี้ ก็ยังดำเนินไปตามแนวดังกล่าว
นี้อยู่. นี่เป็นเพียงตัวอย่างย่อ ๆ ซึ่งจะมีชี้แจงโดยละเอียด
ต่อไปข้างหน้า.

ประการที่สอง : กรุงศรีอยุธยาเมื่อแรกกำเนิดขึ้นนั้น
เป็นสังคมที่มีความเจริญในระดับสูง, มีแสนยานุภาพมากถึง
ขนาดยกกองทัพไปล้อมเมืองหลวงของเขมรได้ถึง ๒ ครั้งใน
ระยะ ๒ ปีติด ๆ กัน คือ พ.ศ. ๑๘๕๕-๖, และในครั้งที่สอง
นั้นก็บุกทลายเอานครธมซึ่งเป็นราชธานีใหญ่, มีกำแพงศิลา
มั่นคงด้านละ ๔ กิโลเมตรและคูเมืองล้อมรอบแข็งแรงได้เป็น
เมืองขึ้น. จึงมักจะเข้าใจกันง่าย ๆ ว่าสังคมไทยอยุธยาเจริญ
รวดเร็วกว่ากับปาฏิหาริย์, สามารถตีเมืองเขมรได้ในระยะหลัง
สร้างกรุง ๆ เพียงสองปี. แล้วก็ระดมกันยกเอาทุกสิ่งทุกอย่าง
ไม่ว่าการจัดระเบียบบริหาร, การเศรษฐกิจ ฯลฯ ให้เป็นเรื่อง
ที่พระเจ้าอู่ทองเร่งรัดเนรมิตรขึ้นทางสน. ประวัติศาสตร์ไทย
ยุคนี้จึงคล้ายกับจะเป็นเรื่องนิยายปรัมปรา ทำนองที่ว่า
แสนปมเอกลงวิเศษมาตีสามปั้งก็เนรมิตรบ้านเมือง, ผู้คน
 ฯลฯ ขึ้นมาได้สมบูรณ์มั่นคงในชั่วพริบตา.

เราเคยได้ยินคำพังเพยกล่าวกันว่า “กรุงโรมไม่ได้สร้าง
ในวันเดียว” ในปัญหากรุงศรีอยุธยาก็เช่นกัน. กรุงศรีอยุธยา
ที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ นั้นต้องเป็นผลสุดยอด หรือผล

ชั้นสูงแห่งพัฒนาการของสังคมไทยในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานี้, ซึ่งส่งสมมาหลายชั่วคนแล้ว, จึงจะมีกำลังอาวุธ, ผู้คน, เสบียงอาหาร, เงินงบประมาณ, ความเจนจัด ฯลฯ เพียงพอที่จะเอาชนะเขมรได้ในปี ๑๘๘๖ หลังสร้างกรุงเพียง ๓ ปี! บ้านเมืองที่ปรากฏขึ้นอย่างงามสง่า, การรบที่เงินจัดสามารถ, ไม่ใช่เรื่องปรัมปราที่จะนรมิตรเขาได้; หากเป็นผลแห่งการพัฒนาสังคมทางสังคมอันยาวนาน, อย่างน้อยก็ระยะหนึ่ง. การที่เราวาดภาพประวัติศาสตร์อยุธยาไว้ว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๓ พระเจ้าอู่ทองยกกรว้ไทยหนีโรคห่าลงมาตั้งกรุงศรีอยุธยา, ซึ่งคล้ายกับเป็นภาพของการย้ายกรว้ของพ่อเมืองเล็ก ๆ อะไรสักคน, แต่แล้วพอปี ๑๘๘๖ ก็เผด็จศึกนครหลวงอันมีอำนาจสูงของเขมรได้นั้น, เป็นเรื่องตลกที่ไม่มีพื้นฐานทางสังคมที่เป็นจริงเลย. สังคมไทยที่เป็นสัณฐาน มีเศรษฐกิจสมบูรณ์พอควรจะต้องมีเป็นพื้นฐานก่อนหน้า พ.ศ. ๑๘๘๓ มาแล้ว, กรุงศรีอยุธยาจึงจะถือกำเนิดขึ้นมาอย่างสง่างามเช่นนั้นได้.

จากการศึกษาของข้าพเจ้าเพียงระยะสั้น ๆ ข้าพเจ้าได้พบว่า ๑) อุปาทาน พ.ศ. ๑๘๘๓ ที่เบียดเบียนความคิดนั้น เป็นอุปสรรคสำคัญแห่งความก้าวหน้าของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย และ ๒) การศึกษาประวัติศาสตร์ชนิดที่ไม่สัมพันธ์กับพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจแห่งยุคสมัย ทำให้ประวัติศาสตร์กลายเป็นนิยายปรัมปราแบบ “พระอินทร์นรมิตร” ไปสิ้น, และเราจะไม่ได้ภาพของสังคมไทยและชีวิตไทยที่แท้จริงแห่งยุคหนึ่ง ๆ เลย.

และขณะเดียวกัน, จากการศึกษาในระยะสั้น ๆ นี้เอง ข้าพเจ้าได้พบหลักฐานและร่องรอยของสังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาสมัยก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา, ซึ่งมียุ่เป็นบกแผ่นอย่างน้อยก็ในระดับมั่นคงระดับหนึ่ง.

ด้วยความรู้สึก ๒ ประการดังข้างแจ้งมาแล้วนี้เอง ข้าพเจ้าจึงเห็นจำเป็นที่จะต้องเขียนเรื่อง “สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา” นานทน ๆ ทั้งคนคว่ำศึกษาได้ขอเท็จจริงน้อยเต็มที, และในระยะสั้นเต็มที.

ข้อเขียนของข้าพเจ้าไม่ใช่ข้อยุติตายตัว; สมมุติฐานต่าง ๆ ที่จะมีต่อไปนี้ อาจจะต้องแก้ไขปรับปรุง หรือยกเลิกเสียเลยก็ได้ในอนาคต, เมื่อการขุดค้นทางประวัติศาสตร์ของเราก้าวหน้าไปกว่าปัจจุบัน. สิ่งที่ข้าพเจ้าต้องการก็เพียงแต่จะเสนอแนวคิดและแนวทางศึกษาประวัติศาสตร์ไทยชั้นใหม่อีกแนวหนึ่งเท่านั้น, ซึ่งแน่นอน, ผู้ที่สนใจกันคว่ำสืบต่อไปจากที่ข้าพเจ้าเริ่มไว้นี้ อาจจะประกาศเปลี่ยนข้อสันนิษฐานของข้าพเจ้าเสียดังหลายข้อก็ได้. ในเมื่อได้พบหลักฐานใหม่ที่แน่นอนกว่า, และนั่นย่อมหมายความว่าความก้าวหน้าแห่งวิชาการ ซึ่งข้าพเจ้าจะยินดีต้อนรับเป็นที่สุด.

ข้อเขียนของข้าพเจ้า เขียนขึ้นเพื่อต่อสู้กับเพดานประวัติศาสตร์ (พ.ศ. ๑๘๕๓) และเพื่อตั้งประวัติศาสตร์ที่เป็นนิยายแบบพระอินทร์เนรมิตรให้คืนกลับมาสู่สภาพเป็นจริงของสังคมอันเป็นพื้นฐานและบ่อเกิดแห่งเหตุการณ์, ฉะนั้น, ในบางที่

และบางแห่ง, อาจจะมีทขัดแย้งหรือคัดค้านความเห็นของนัก
พงศาวดาร—โบราณคดี และนักประวัติศาสตร์บางท่านทั้งอดีต
และปัจจุบันก็ได้, จึงต้องขอเรียนชี้แจงไว้ล่วงหน้าว่า ข้าพเจ้า
เสนอแนวคิดของข้าพเจ้าขึ้นด้วยความเคารพต่อแนวคิดของ
ท่านเหล่านั้น, มิได้มีเจตน์จำนงจะลบหลู่, หากมีเจตน์จำนง
ที่จะให้ท่านผู้อ่านและศึกษาได้พิจารณาเปรียบเทียบกันอย่าง
กว้างขวางเท่านั้น.

อุปาทานในศิลาจารึก

ในการศึกษาเรื่องของสังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา เราต้องอาศัยเอกสารและหลักฐานที่เชื่อถือได้. หลักฐานที่เชื่อถือได้มากที่สุดคือศิลาจารึก, ซึ่งจนกระทั่งบัดนี้ เรายังไม่ได้พบศิลาจารึกภาษาไทยสมัยก่อนศรีอยุธยาหรือต้นอยุธยาในบริเวณลุ่มเจ้าพระยาเลยแม้สักแห่งเดียว.

ในวงการของนักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ปัจจุบัน มีนักศึกษาจำนวนหนึ่งยึดหลักแต่จะเชื่อศิลาจารึกเพียงอย่างเดียว แล้วมักจะดูถูกพวกตำนานหรือพงศาวดารต่าง ๆ ว่าเป็นเอกสารเหลวไหลเชื่อไม่ได้, เพราะถือว่ามิได้เขียนได้ทำขึ้นในวันคนที่เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ จริง, หรือไม่ก็เป็นเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์นุ่งไปทรงเรื่อง. แต่ก็เป็นที่น่าใจที่ในขณะที่ได้มีนักศึกษาอีกจำนวนหนึ่งเริ่มลงมือต่อสู้กับอุปาทานที่จะเชื่อแต่ศิลาจารึกดังกล่าวชนแล้ว, และก็ใ้เริ่มพิสูจน์

ความถูกต้องแม่นยำของตำนานหรือพงศาวดารพื้นเมืองขึ้นทุก
ขณะแล้ว.

อุปาทานที่จะเชื่อแต่ศัลยาจารย์และปฏิเสขตำนานหรือ
พงศาวดารพื้นเมืองนั้นเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจาก : ในกลางพุทธ
ศตวรรษที่ ๒๕ ลงมา มีการรวบรวมนิยายปรัมปราพื้นบ้าน
จำนวนหนึ่งมาพิมพ์ขึ้น แล้วเรียกว่า พงศาวดารเหนือ มี
เรื่องจำพวก พระยาแครง, พระยาสักรดำ, พระเจ้าสาขานาผิง
อะไรทำนองนี้ เล่าเป็นทำนองเทพนิยาย. พวกนักศึกษางง-
งศาวดาร-ประวัติศาสตร์พากันมองดูเรื่องเหล่านี้ด้วยทรรศนะที่
ว่าเป็นเรื่องเหลวไหล, เชื่อไม่ได้ ; ใครเอ่ยถึงพงศาวดารเหนือ
ก็มักจะก่อให้เกิดเป็นเรื่องน่าสงสาร. ในที่สุดเลยทำให้คำว่า พง-
ศาวดาร โดยทั่วไปกลายเป็นเรื่องเชื่อไม่ได้ไปด้วยหมด รวม
ทั้งเรื่องประเภท ตำนาน อื่น ๆ, ทั้ง ๆ ที่พงศาวดารและ
ตำนานอื่น ๆ อีกมากมายหลายเรื่องมิได้เป็นเรื่องเหลวไหล
ปรัมปราเลย, และเชื่อถือได้พอ ๆ กับที่เราเชื่อ “พระราช
พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา.”

อีกประการหนึ่ง, การศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคก่อนยังไม่
เข้าใจความหมายของรัฐประชาชาติ (National State),
กล่าวคือ ไม่นับเอาประวัติศาสตร์ของสังคมทุกภาคเข้ารวมใน
ประวัติศาสตร์ไทย, เมื่อเอ่ยถึงประวัติศาสตร์ไทยแล้ว ก็พึงเล็ง
ถึงแต่เรื่องราวของกรุงสุโขทัยกับอยุธยาเป็นเข้าสำคัญ, เรื่อง
ของสังคมไทยทางภาคอื่น เช่นทางภาคเหนือ ซึ่งมีอาณาจักร
โยนกและอื่น ๆ ที่นับยกแผ่นมาช้านานกว่าไทยทางใต้หลาย

ร้อยปี ได้ถูกคัดออกไปนอกวงแหวนจะสิ้นเชิง. พงสาวดาร
ของโยนัทเป็นระเบียบเรียบร้อยพอสมควรจึงถูกปฏิเสธไป
ด้วย, เพราะถือเสียแล้วว่าประวัติศาสตร์ไทยเริ่มจริงตั้งแต่
สมัยสุโขทัยในเรือน พ.ศ. ๑๘๐๐, เรื่องก่อนหน้านั้นเป็นเรื่อง
ปรัมปราสมัยไทยยังเพิ่งอพยพลงมา และยังตั้งบ้านเมืองไม่
เป็นบกแผ่น !

เมื่อเกิดอุปาทานเช่นนั้น นักประวัติศาสตร์จำนวนหนึ่งจึง
ไม่สู้จะสนใจศึกษาพงสาวดารหรือตำนานท้องถิ่น, หรือถ้า
ศึกษาทีละเล็กละน้อยบนทอนเอาตามใจชอบ, ไม่มีการวิเคราะห์
อย่างมีหลักวิชา, แล้วก็เชื่อแต่ศิลาจารึกเพียงอย่างเดียวในการ
ศึกษาประวัติศาสตร์ก่อนยุคกรุงศรีอยุธยา. บังเอิญศิลาจารึก
นั้นได้พบอยู่บ้างทางอาณาจักรสุโขทัย จึงได้รวบรวมประวัติ-
ศาสตร์ของสุโขทัยขึ้นอย่างกระพือกระแพร่ง เพราะปฏิเสธ
ตำนานอื่น ๆ ทั้งหมด และศิลาจารึกก็ไม่เชื่อมโยงกัน. แต่
ทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานี้ ไม่ปรากฏว่าได้พบศิลาจารึกภาษา
ไทยสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาเลย แม้จารึกสมัยอยุธยาที่แทบจะ
กล่าวได้ว่าไม่มี, นอกจากในลานเงินลานโลหะต่าง ๆ ไม่กี่
แผ่น ; การศึกษาจึงตั้งอยู่ในขอบเขตของ “พระราชพง-
สาวดารกรุงศรีอยุธยา” ฉบับเดียวที่ยอมรับนับถือ. ใครจะ
ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของสังคมไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาก่อนสมัย
ศรีอยุธยาได้ความอย่างไรก็ไม่ค่อยจะรับฟังกันนัก เพราะไม่
มีศิลาจารึกอ้างอิงยืนยัน.

ข้าพเจ้าใคร่จะบอกกล่าวด้วยเสียงอันดังที่สุด ณ ที่นี้ว่า ถ้าจะรอคอยให้พบศิลาจารึกของไทยสมัยก่อนศรีอยุธยาในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาแล้ว ข้าใจว่าจะไม่มีวันก้าวกลับหน้าไปได้เลยในการศึกษาประวัติศาสตร์ของสังคมไทยบริเวณนี้ ทั้งนี้เพราะสังเกตได้ว่า ไทยแถบเจ้าพระยาไม่นิยมสร้างศิลาจารึกเหมือนทางลุ่มแม่น้ำโขงคือสุโขทัย และลุ่มแม่น้ำปิงคือเชียงใหม่, ลำพูน ฯลฯ, หรือทางรัฐสังคมเจ้าทาสเขมรโบราณ. ที่เป็นดังนี้เพราะพัฒนาการแห่งอุปกรณ์ทางอักษรศาสตร์แตกต่างกัน. ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มประดิษฐ์กระดาษชนิดเนื้อเหนียว, ทนทาน, หนา, เนียด และขัดพื้นหน้าเรียบชนใช้. กระดาษนี้ทำจากเยื่อไม้ข่อย, สามารถทำได้เป็นแผ่นยาวพับได้เป็นปกใหล่เรียบร้อย, มีทั้งสีขาวและสีดำ. การค้นพบวิธีทำกระดาษข่อยดังกล่าวเป็นประดิษฐกรรมที่มีลักษณะก้าวหน้าอีกก้าวใหม่ในวงการอักษรศาสตร์ของไทย, โดยเฉพาะชาวไทยแห่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเองเป็นผู้คิดประดิษฐ์ขึ้น เขาจึงได้ขนานนามสมุดที่ทำด้วยกระดาษพับยาว ๆ นั้นว่า "สมุดไทย" เพื่อประกาศให้รู้ว่านี่มิใช่ กระดาษสา อย่างของชาวเชียงใหม่ (ซึ่งเขาเรียกว่า "ยวน") และก็มีชื่อ สมุดโผ ของจีน ตลอดจนมีชื่อ สมุดฝรั่ง ที่เข้ามาภายหลังอีกด้วย, หากเป็นสมุด "ไทย"

ความภาคภูมิใจในสิ่งประดิษฐ์ที่ก้าวหน้าไปก้าวหน้าใหม่ ได้ติดตรึงอยู่ในจิตใจของนักอักษรศาสตร์และวรรณคดีลุ่มเจ้าพระยา....คำว่า "สมุดไทย" ขึ้นใจเสียจนกระทั่งเมื่อเขียน

วรรณคดีที่พลอยเรียก มหาสมุทร ว่า สมุทรไทย ไปด้วย เช่น “กระโจนลงในท้องสมุทรไทย” (รามเกียรติ์). นั่นคือการสะท้อนออกของคำ สมุทรไทย ที่ติดปากโดยแท้! สมุทรไทย ก็คือความก้าวหน้าในสิ่งประดิษฐ์ของคนไทย ผู้รู้จักประดิษฐ์ คุกกี้ คุกกี้ช็อกโกแลต คุกกี้ช็อกโกแลตที่ชื่อว่า ชะลอมก้นน้ำ, คุกกี้ ที่ทำให้ชีวิตสะดวกสบายขึ้นโดยไม่ต้องสพายกระบอกลมไปไหนหลายกระบอกลมไปแบกน้ำอย่างพวกกะเหรี่ยง, มูเซอ และชาวเขานอื่น ๆ, ไม่ต้องหาใบไม้ดินอันหนก้องเหมือนที่พวกไดโลสสิบสองบินมายังคงใช้อยู่จนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐. และสมุทรไทยคือความก้าวหน้าของคนไทยผู้รู้จักประดิษฐ์ เสิงกราน ดินเผาเป็นเตาไฟที่มีแรงลมส่งความร้อน ซึ่งเขมรก็รับไปใช้ และยังเรียกว่า เสิงกรานเซียม (เซิงกรานไทย) อยู่จนทุกวันนี้!

เรามีหลักฐานแน่ชัดว่าไทยลุ่มเจ้าพระยา รู้จักทำสมุทรไทยใช้แพร่หลายและหาได้ง่ายมาตั้งแต่แรกเริ่มสมัยอยุธยาหรือก่อนหน้านั้นแล้ว. เพราะในกฎหมายลักษณะตราการว่าด้วยระเบียบการว่าคดีในโรงศาล ซึ่งประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๘, หลังสร้างกรุงศรีอยุธยา ๖ ปี, มีความในมาตรา ๘ ว่า :

“มาตราหนึ่ง ลูกความออกมาพร้อมกันจะว่าความต่อกัน โจทก์ก็ตั้งจำเลยก็ตั้ง ว่าหาสมุทรดินสอมิได้ใช้ ท่านว่าให้เอามันข้างผู้ว่าหาสมุทรดินสอมิได้นั้น โยงดินเดียวไว้โมงหนึ่ง แลยกออกให้มันไปหาสมุทรดินสอ”.

(หนังสือเรื่องกฎหมายเมืองไท, ตี.บี. ปรัดเลย์
พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๓๘, เล่ม ๑, หน้า ๔๕๗)

ข้อที่ให้โยงคืนเดี่ยวไว้ตั้งชั่วโมงแล้วยังไม่จ่ายสมุดคืนสอ
ให้^๕ เป็นการทารุณถึงขนาด, แต่อีกด้านหนึ่งก็ยังแสดงว่า
ถ้าหากมีเงินหรือกู้เงินไปซื้อ, สมุดคืนสอก็มีขายในหมู่พวก
คนโรงต้นศาล^๕นั้น.

ในกฎหมายลักษณะกู่หน พ.ศ. ๑๘๕๑, ก่อนสร้างกรุง-
ศรีอยุธยา ๒ ปี, ไม่มีข้อความที่จะต้องเอ่ยถึงสมุดคืนสอโดย
ตรง แต่ทว่ากล่าวถึง “หนังสือค่านับ” คือ หนังสือสำคัญ
อันทำกันไว้เป็นหลักฐาน ซึ่งในบางมาตราก็เรียกว่า “หนังสือ
สำคัญ” และยังมี “เจ้าหน้ทำหนังสือร้อง” (เล่มเดียวกัน,
หน้า ๒๐๗ มาตรา ๖, หน้า ๒๑๓ มาตรา ๓ และหน้า ๒๑๑
มาตรา ๓ ตามลำดับ). แต่ข้าพเจ้ายังไม่สามารถรับรองได้ว่า
จะต้องเป็นหนังสือที่เขียนด้วยสมุดแน่นอน, จึงไม่อาจใช้เป็น
หลักฐานยืนยันโดยตรงได้.

เราต้องยอมรับความจริงที่ว่า ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
นิยมใช้สมุดไทยบันทึกข้อความต่าง ๆ ทุกอย่างกันแพร่หลาย
แม้คัมภีร์พุทธศาสนาที่นิยมใช้โบราณมาแต่เดิม ก็มีที่เขียน
ด้วยสมุดไทยกันไม่น้อย. หนังสือบางเรื่องเช่นพระมาลัยกลอน
สวด และไตรภูมิ (ภูมิศาสตร์โบราณ) เป็นต้น ทำเป็นสมุด
ขนาดใหญ่เขียนสลัปส์ มีภาพสี่ประกอบ, ซึ่งประกวดประชัน
ฝีมือกันอย่างเอาเป็นเอาตาย. ด้วยเหตุนี้ เราจึงได้พบว่า เอก-
สารทางวรรณคดี, ประวัติ, ตำนาน, พงศาวดาร, ล้วนเขียน

ลงบนสมุดไทยดำและขาวเป็นส่วนใหญ่, ซึ่งสามารถคงทน
อยู่ได้นานนับร้อย ๆ ปี ; ตรงข้ามกับทางภาคเหนือซึ่งยังนิยม
สร้างศิลาจารึกต่อมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ จนถึงเมื่อเร็ว ๆ นี้
ทั้ง ๆ ที่ได้ใช้ใบลานกันอย่างแพร่หลาย, แต่ที่ว่าเร็วมาก
กว่าสมุดไทยมาก, และก็ตรงข้ามกับเขมรโบราณที่ใช้ศิลา
จารึกอย่างฟุ่มเฟือย แม้กระทั่งใช้จารึกพงศาวดารยัดขาว เช่น
ศิลาจารึกหลักใหญ่ที่ปราสาทหินสด๊ก กอกรม ในอำเภอ
อรัญญประเทศ (ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ,
กรุงเทพฯ ฯ) ซึ่งจารึกพงศาวดารเป็นสองภาษาคือ ภาษาสัน-
สกฤตคู่กับเขมร และยังไปต่อเนื่องกับศิลาจารึกที่ปราสาทหิน
เขาพระวิหารอีกด้วย !

ก็เมื่อไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยานิยมใช้สมุด, ไม่นิยมจารึก
ลงบนเสาคินแท่งใหญ่, แล้วเราจะไปมั่วรอกอยลม ๆ แล้ง ๆ
หวังว่าจะพบศิลาจารึกของไทยบริเวณนี้ได้อย่างไร ?

เมื่อกษัตริย์สุโขทัยตรากฎหมายลักษณะโจรเมื่อ พ.ศ.
๑๘๑๖ นั้น, ได้ทำการโฆษณาโดยจารึกด้วยกฎหมายลงบน
แผ่นหิน, เพื่อให้ประชาชนได้รู้ได้อ่านกันกลางเมือง (ประ-
ชุมศิลาจารึกภาค ๑, หน้า ทองคำวรรณ อ่านและอธิบาย
พร้อมทั้งแก้ไขใหม่) ; แต่กฎหมายของไทยอยุธยาไม่จารึกลง
หลักศิลาโฆษณา, หากใช้วิธีคัดลงสมุดเป็น “ตราสารบัญญัติ
ออกไปเมืองนอกขอบพระนครให้ตั้งอั่งร้องบ่าวโฆษณา”
(ลักษณะเบ็ดเสร็จ, พ.ศ. ๑๘๘๖, เล่มเดียวกับที่อ้างมาแล้ว,
หน้า ๓๖๒ มาตรา ๑), ซึ่งในชั้นหลังก็ได้พัฒนามาเป็น “ให้

กรมการแขวง นายอำเภอ เขียนกฎลงกระดาษ เอาไปแจก
ให้แก่นายบ้านนั้นบ้านละใบจงทุกบ้านตามมีตำบล ให้ผู้ใหญ่
บ้านเอากฎนั้นอ่านประกาศให้ลูกบ้านรู้ให้ทั่วกัน” (พระราช
กำหนดเกล้า บท ๔๘, พ.ศ. ๒๒๕๑, หนังสือเรื่องกฎหมาย
เมืองไทย, ด.ป. บรรดเลข พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๓๕, เล่ม ๒, หน้า
๓๗๕)

เมื่อรัฐหนึ่งไม่สมุด หรือไม่นิยมสมุด ใช้หลักศิลา,
แต่อีกรัฐหนึ่งมีสมุดและใช้สมุด, โฉนเราจะต้องเลือกเชื่อแต่
ศิลาจารึก และปฏิเสธไม่ยอมเชื่อสมุดเอกสารเล่า? ถึงแม้
ทางภาคเหนือซึ่งมีศิลาจารึก แต่ก็นิยมใช้ใบลาน และมีตำนาน
สำคัญหลายตำนานจารไว้บนใบลาน กัดสับทอดกับมานับพัน
ปี, ทำไมเราจึงจะเลือกเชื่อแต่ศิลาจารึก ปฏิเสธตำนานใน
คัมภีร์ใบลาน, ทั้ง ๆ ที่บางครั้งข้อความในศิลาจารึกตั้งหลาย
หลักรวมกันเข้าแล้ว ก็ตรงกับข้อความในคัมภีร์ใบลานและ
ซ้ำยังเป็นเพียงตอนเล็ก ๆ ตอนหนึ่งของคัมภีร์อันครบถ้วนยัด
ยาวเท่านั้น?

จริงอยู่, สมุดไทยนั้นกัดต่อเติมเสริมแต่งปลอมแปลง
ได้, ตัวอย่างที่ชัดเจน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา. ฉบับ
เดิมที่รวบรวมขึ้นจากจดหมายเหตุของโหรเมื่อต้นพุทธ
ศตวรรษที่ ๒๓ นั้น สั้น ๆ ย่อ ๆ, ได้มีนักพงศาวดารหลาย
สำนักแต่งเติมเสริมต่อลงจนยัดยาว และแบ่งออกเป็นหลาย
ความหลายสำนวน, จนท้ายที่สุดมาเป็น พระราชพงศาวดาร
กรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขา (หมายถึงฉบับรัชกาล

ที่ ๔ ทรงแทรกตัดดัดแปลงข้อความและสำนวนด้วยลายพระ
 หัตถ์), แต่ถึงจะเลอะเทอะทั้งข้อความและทั้งศักราชขเดือน
 อย่างไร ก็ยังรักษาเค้าเดิมไว้ได้, หาได้สูญทรากข้อความเดิม
 ไปจนสิ้นเชิง หรือสูญหายไปเลยเหมือนศิลาจารึกที่แตกหรือ
 กระเทาะไม่.

ฉะนั้น ถ้าเราตัดอุปาทานในศิลาจารึกออกไปเสีย, ขอม
 รับรูการพัฒนารทางด้านอนุกรมของอักษรศาสตร์ที่แตกต่างกัน
 ในแต่ละสังคม, เราก็จะเริ่มมองเห็นแนวทางใหม่ที่จะศึกษา
 ประวัติศาสตร์โบราณของไทยทั้งหมด. ความหวังที่จะพบศิลา
 จารึกของไทยยุคชานัน มีน้อยมากนัก, แต่ทว่าสมุดไทยดำ
 -ขาวแล้ว ยังมีให้เราได้พบใหม่อีกต่อไปในอนาคต เพราะ
 มีหมกซ่อนตักวางอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลางมากมาย
 นัก ; ในอนาคตเราจะต้องได้พบเอกสารสำคัญอีกเป็นแม่น
 มั่น เหมือนดังที่พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์)
 ครังยังเป็นหลวงประเสริฐอักษรนิติได้เคยพบพระราชพงสาว
 ดารกรุงศรีอยุธยาฉบับดั้งเดิมที่เขียนเมื่อศตวรรษที่๒๓ มาแล้ว
 ที่จังหวัดเพชรบุรี ในขณะที่แม่เฒ่าคนหนึ่งจะนำไปเผาไฟเอา
 ขี้เถ้าผสมรัก, จนได้เรียกพงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ
 เบนเกียรตแก่ผู้พบมาดังทุกวันนี้.

จะมองตำนานอย่างไร ?

ขอเขียนว่าด้วยสังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา จะต้องอาศัยตำนานต่าง ๆ ช่วยเป็นส่วนประกอบบ้าง, เราจึงควรทำความเข้าใจถึงวิชาตำนานหรือพงศาวดารพันบ้านกันเสียก่อน.

ปรกตีด่านานหรือพงศาวดาร มักมีเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ปะปนระคนอยู่ บางครั้งก็ปนไปทั้งเรื่อง บางครั้งก็ปะปนเข้ามาเป็นตอน ๆ. นับเป็นธรรมดาของตำนานหรือพงศาวดารเก่า ๆ. ขนเชื่อว่าบันทึกของคนในยุคที่ยังลุ่มหลงในไสยศาสตร์แล้ว นอยเรื่องนักที่จะไม่จดเหตุการณ์ที่เป็นจริงไว้ในลักษณะอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ตามทรรศนะของเขา. ถึงแม้ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยก็เถอะ มีหลายหลักที่ระคนด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์. หรือบางตอนก็เป็นเรื่องเหลวไหลปรัมปราล้วนพรรณนาเสียดยาว, เช่นจารึกของพญาลือไท ลง พ.ศ. ๑๕๐๐ เก่าเพื่อไปจนถึงเรื่องสันอายุพุทธศาสนาห้าพันปี! (คือ

หลักที่ ๓ ใน ประชุมศิลาจารึกภาค ๑). อีกหลักหนึ่งเล่า
เรื่องพญาลือไทออกทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๕ (คือจารึกภาษา
เขมรคู่กับภาษาไทย, หลักที่ ๔ และ ๕ ในประชุมศิลาจารึก
ภาค ๑), จารึกนั้นทำในบัพทออกผนวชนั่นเองแท้ ๆ แต่ก็ยังไม่
ไว้วางใจขอดไว้ว่าเมื่อทรงผนวชนั้นแผ่นดินไหว ! หน้าที่
ของเราคือต้องตัดอภินิหารออกไป จับแต่เนื้อหาสำคัญว่า ใน
ระยะ พ.ศ. ๑๕๐๕ นั้น พุทธศาสนารุ่งเรืองมากในสุโขทัย
แม้กษัตริย์ก็นิยมประเพณีการออกบวชเพื่อให้เป็น "คนสก"
ดังตัวอย่างนี้, ก็เมื่อเราศึกษาศิลาจารึกด้วยจิตใจเช่นนี้ได้,
ทำไมเราจึงจะไม่ใช้จิตใจเช่นนี้กับตำนานต่าง ๆ บ้าง ?

ข้าพเจ้าเรื่องอุทธาหรณ์ที่ได้ประสบมากับตนเองเมื่อไม่
กี่ปีก่อนเรื่องหนึ่ง.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ข้าพเจ้าเดินทางไปชมโบราณสถาน
นครวัดนครธมในประเทศกัมพูชา. ประจวบกับเวลาที่นายก
รัฐมนตรีโจว เอ็นไหล แห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนเดินทางไป
เยือนกัมพูชาและไปชมโบราณสถานนั้นที่จังหวัดเสียมเรียบ
ด้วย. วันที่ไปถึงนั้นเป็นในฤดูฝน อากาศกรมทงวัน. พวก
ชาวบ้านจากชนบทหลังไหลกันมาต้อนรับ โจรจรรยกันว่า
วันนี้ กษัตริย์จีน และกษัตริย์กัมพูชาจะเสด็จนครวัดนครธม,
พระบารมีของกษัตริย์ทั้งสองพระองค์นั้นสูงส่งนัก, ถึงกับฟ้า
บันดาลให้ร่มครมไร้แดด ทำให้ร่มเย็นเศียรเกล้าแห่งปวงไพร
ฟ้าชาแผ่นดินที่มากอยเฝ้าชมพระบารมี. นึกอวธเข้าใจปัญห
สังคมและปรากฏการณ์ธรรมชาติของผู้ที่มความเชื่องมภายใน

ทรศนะจินนิยม. ถ้าหากในจำนวนชนเหล่านั้นมีใครสักคนจดบันทึกปูมพงสาวดารอะไรขึ้น, เรื่องที่จดก็จะต้องเป็นในทำนองว่า พระเจ้ากรุงจีนเสด็จมาเยือนนครวัดนครธมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ แล้วก็พรรณนาอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เสริมพระบารมีไปใหญ่โตขนาดยาว. ใครอ่านไม่ปอกเปลือกก็ต้องคิดว่าเหลวไหล เพราะใน พ.ศ. ๒๔๕๘ นั้น จีนไม่มีกษัตริย์แล้ว. ถ้าไปพบนักตัดทอนหาหน้าประวัติและตอนอายุหรือเพิ่มอายุของศักราชก็เลขาอาจจะเดาว่า น่าจะเป็น พ.ศ. ๑๔๕๘ มากกว่า ก็เข้าใจว่าตำนานเขียนเลขศักราชผิดหลักพัน, โอนเอาเรื่องไปไว้ในยุคจีนมีกษัตริย์ และเสด็จมาเยือนพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาประทุมชอลงทาศด้วยวรมันอะไรสักองค์หนึ่งตามแต่จะเทียบเอาได้จากบัญชีกษัตริย์นครธมโบราณ. เรื่องก็จะไปกันใหญ่! เรื่องอุทธาหรณนสำคัญทการปอกเปลือกนั้นใด, ตำนานและพงสาวดาร หรือแม่สีลาจารึกต่าง ๆ ก็ฉนั้น.

ทุกกล่าวมาน กล่าวเพียงบางลักษณะของตำนานหรือพงสาวดารเท่านั้น, มิได้หมายความว่าตำนานหรือพงสาวดารทุกเรื่องจะต้องเป็นเช่นนั้นไปหมด หรือเป็นแต่เรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ไปเสียทั้งหมดตั้งแต่ต้นจนจบ. ตำนานและพงสาวดารส่วนมาก จะเป็นนิยายปรัมปราแต่ตอนต้นเฉพาะที่จดขึ้นจากคำเล่าลือกันมาแต่โบราณเท่านั้น, ตอนถัดมาจากนั้น มักเป็นการจดบันทึกจากความจริงในสมัยนั้น ๆ และบันทึกสืบต่อกันมานับเป็นร้อย ๆ ปี. ตัวอย่างก็คือพระราชพงสาวดารสังเขปกรุงศรีอยุธยา ตอนต้นก็มีเรื่องปรัมปราว่า พระอินทร์

เอาคลองวิเศษมาให้ทั่วแสนปถมตีเนรมิตรเมืองเทพนคร. ตัว
พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขาเอง
ในตอนกลาง ๆ ก็มีเรื่องอภินิหารพลก๊กก๊กเอมอคราวโกษา
ปานไปฝรั่งเศสอยู่ท่อน, ซึ่งเป็นการจัดด้วยความอัศจรรย์
คนไทยไปไกลถึงเมืองฝรั่งเศสได้ มากกว่าจะเป็นบันทึก
เรื่องการติดต่อสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสองประเทศ, จน
นักศึกษาทางการทูตบางท่านถึงกับกล่าวว่า เมื่อเทียบกับจด-
หมายเหตุและเอกสารทางฝรั่งเศสแล้ว พงสาวดารกรุงศรี-
อยุธยาตอนนั้นน่าจะดูอย่างน่าขยันทนที่สุด ! แต่ถึง
อย่างไรก็ดี มันก็ทำให้พงสาวดารทงเล่มสุณคุณก้าวไปทง
หมด เพราะตอนทีจัดจากความจริงตามลำดับยุคสมัยลงมา
ก็ยังมีเป็นส่วนมากของพงสาวดารน้อย, อาศัยแต่ว่าเราต้อง
ศึกษาโดยยึดพื้นฐานทางสังคมไว้ให้มั่นคง และสอบทานกับ
หลักฐานอื่น ๆ ให้รอบด้านระมัดระวังเท่านั้น.

หนังสือประเภทตำนานของเราบางเล่ม เมื่อสอบทาน
เทียบกับหลักฐานอื่น ๆ แล้ว ปรากฏว่าเป็นเอกสารทางประวัติ
ศาสตร์ที่เชื่อถือได้และแม่นยำพอสมควรทีเดียว. ตำนานใน
ประเภทดังกล่าวนี้เรามีอยู่หลายเล่ม, เล่มหนึ่งก็คือ "ตำนาน
มูลศาสนา."

ตำนานมูลศาสนา เป็นบันทึกใหญ่ของประวัติพุทธ
ศาสนาและตำนานบ้านเมืองในแคว้นมอญหรือญไชย (ลำพูน).
แต่เดิมนักศึกษาทางกรุงเทพฯ มักจะมองข้ามไปเสีย เพราะ
เห็นเป็นเรื่องก่อนสมัยสุโขทัยก็มาก, ไม่อยากจะเชื่ออะไรที่

เก่าก่อนสุโขทัยที่เพิ่งเกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ ๑๕. แต่การค้นคว้าในระยะหลัง ๆ นี้, ประมาณว่าใน พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นต้นมา, ได้มีนักศึกษากันมาหนึ่งตรวจสอบว่าข้อความในตำนานมูลศาสนานั้นแม่นยำตรงตามที่ได้พบหลักฐานจากศิลาจารึกหลายหลัก. จารึกเหล่านี้คือจารึกภาษามอญแห่งวัดคอนและวัดกู่กู่จังหวัดลำพูน ซึ่งนักโบราณคดีชาวตะวันตกนำไปอ่าน แปลและพิมพ์ศึกษากันนานนมเนแล้ว, แต่ทางไทยเราเพิ่งจะแปลพิมพ์ออกศึกษากันเมื่อไม่กี่ขมาณ (จารึกมอญที่พบในบริเวณอาณาจักรมอญหรือญไชยทั้งหมด รวมทั้งจารึกมอญทวารวดี, ศาสตราจารย์ Halliday ได้รวบรวมแปลและพิมพ์ไว้ใน Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient เล่มที่ ๓๐, ค.ศ. ๑๙๓๐) และจารึกมอญบางหลัก ก็มีจารึกภาษาไทยเป็นคู่ทำนองเดียวกับทางสุโขทัยจารึกภาษาไทยเขมรคู่กับภาษาไทยในความเดียวกัน. จารึกเหล่านี้บางหลักเป็นจารึกของกษัตริย์มอญผู้ครองอาณาจักรหรือญไชยระหว่าง พ.ศ. ๑๖๑๖-๖๑, ซึ่งในศิลาจารึกเรียกว่าพระเจ้า "สัพพาทิสัทธ". จารึกเล่าประวัติการสร้างศาสนสถานและประวัติตนเองของพระเจ้าสัพพาทิสัทธ เหล่านี้ประมวลแล้วตรงกันโดยสิ้นเชิงทั้งเนื้อเรื่องและศักราช ในตำนานมูลศาสนา ผิดกันแต่ว่าตำนานมูลศาสนาเรียกกษัตริย์องค์นี้ว่า "พระยาธรรมพิท" ซึ่งเพี้ยนกันนิดเดียว! ปราภฏการณ์เช่นนี้เราจะเข้าใจอย่างอื่นไม่ได้นอกจากจะต้องเข้าใจว่า ข้อความใน

3961101586

๒๑

ตำนานมูล..... (หรือ สัพ-
พาศัสตร์) นี้ ได้เขียนขึ้นในยุคนั้น, หรือถ้าเขียนภายหลังก็
จะต้องมีการค้นคว้าหลักฐานและตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่าง
ละเอียดละออ, จึงเขียนได้อย่างถูกต้อง.

นอกจากจารึกภาษามอญ, ยังได้พบจารึกภาษาไทยอีก
หลักหนึ่งทั่ววัดพระยานครเจ้าพูน. จารึกหลักนี้เล่าเรื่องพระ
มหาสุมณเฑรสริมเจดีย์วัดพระยานคร, ซึ่งเดิมมีพระพุทธรูปยืน
ซุ้มเดียว, ให้มกรบทศเป็นสซุ้ม, เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๒. เรื่อง
พระมหาสุมณเฑรสสร้างเสริมเจดีย์วัดพระยานคร, เดิมเมื่อยังไม่
ได้อ่านแปลจารึกออกมา, มักกล่าวไว้เล็กน้อยในตำนานชินกาล
มาลีปกรณ์ที่ พระภิกษุรัตนปัญญา ชาวเชียงใหม่แต่งขึ้นเป็น
ภาษาบาลีเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๕. แต่ที่เล่าไว้พิสดารหมดสนธิคือตำ-
นานมูลศาสนา ซึ่งมีข้อเท็จจริงหลายอย่างที่ไม่ปรากฏในชิน-
กาลมาลีปกรณ์หรือเอกสารอื่นๆ. แต่ครั้นเมื่อได้อ่านจารึกภาษาไทย
วัดพระยานครออกมาศึกษา ปรากฏว่าข้อความของตำนานมูล
ศาสนากับข้อความในจารึกตรงกันหมดแทบจะคำต่อคำ. เรื่อง
ของพระมหาสุมณเฑรสตำนานมูลศาสนาเล่าไว้ยืดยาวละเอียด
ละออ. เราได้พบศิลาจารึกสุโขทัยหลักหนึ่ง ซึ่งจารึกใน
พ.ศ. ๑๕๔๕ (หลักที่ ๕ ในประชุมศิลาจารึกภาค ๑) เล่าเรื่อง
พญาลือไทยนิมนต์พระมหาสุมณเฑรสมายังสุโขทัยเมื่อ พ.ศ.
๑๕๐๔ จนกระทั่งพระมหาสุมณเฑรสไปเมืองเหนือเมื่อ พ.ศ.
๑๕๒๒, อันเป็นบทจารึกลำพูนและตำนานมูลศาสนาจดไว้ว่า
ไปสร้างซุ้มเจดีย์ตั้งเล่ามาแล้ว. เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ย่อมยืนยันว่า

เรื่องพระมหาสมุทรในด้านานุมูลศาสนานันเป็นเรื่องจริงที่
เชื่อถือได้ทั้งเรื่อง. ผู้จดตำนานจดลงอย่างละเอียดละออดังที่
ตนได้เห็น หรือมีฉันทน์แก้แต่งจนภายหลังโดยกันคว้าหลักฐาน
อย่างรอบคอบละเอียดละออ.

เมื่อปรากฏเช่นนี้ เราก็ต้องเชื่อว่าเรื่องราวในด้านานุมูล
ศาสนาตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าสุริยวงศา พ.ศ. ๑๖๑๖-๑๖ ลงมา
จนถึงเรื่องพระสมุทรสงครามพ.ศ. ๑๕๓๖, รวมเวลา
๓๐๐ ปีเต็ม, คงจะเป็นจดหมายเหตุที่จดสืบต่อกันมาโดยลำดับ
สมัยนับหลายร้อยปี โดยบุคคลผู้จดเป็นผู้ที่อยู่ในยุคสมัยนั้น ๆ
ด้วยตนเอง, หรือมีฉันทน์แก้แต่งจนภายหลังโดยกันคว้าหลักฐาน
รวบรวมขึ้นจากเอกสารทางการอันเก็บส่งสมกันมานับหลายชั่ว
อายุคน. แต่อย่างไรก็ดี, เราก็ยังต้องสอบสวนเทียบเคียงอีก
ต่อไป ทั้งในตอน ๓๐๐ ปีที่กล่าวมาแล้วและตอนที่เหลือนอกจาก
นั้นขึ้นไปรวมทั้งตอนที่ยังมิได้กล่าวมาแล้ว.

นอกจากด้านานุมูลศาสนาจะถูกต้องแม่นยำดังกล่าวแล้ว
จากการตรวจสอบเปรียบเทียบกับตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ซึ่ง
พระภิกษุรัตนบัณฑิตชาวเชียงใหม่แต่งขึ้นเล่าประวัติพุทธ
ศาสนาในภาคเหนือเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๘, เราจับเค้าได้ว่า พระ
รัตนบัณฑิตได้ใช้ด้านานุมูลศาสนาเป็นหนังสืออ้างอิงกันคว้า
ด้วยเล่มหนึ่ง เป็นแต่เก็บความให้สั้นเข้าและบางแห่งก็ได้นำ
ความในด้านานอนเข้าประกอบ แล้วตัดสั้นเอาตามความเห็น
ของผู้แต่ง. ก็หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์นั้นเป็นหนังสืออ้างอิง
ถึงทุกศกษาประวัติศาสตร์ทั้งไทยและเทศเชื่อถือกันอยู่มาก,

ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ถึงกับได้แปลออกเป็นภาษาฝรั่งเศสเพื่อให้นักโบราณคดีตะวันตกได้สามารถใช้ตรวจสอบในการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทยโบราณ ; แล้วตำนานมูลศาสนาที่เป็นต้นตอหนึ่งของชินกาลมาลีปกรณ์ ทำไมเราจึงจะเมินเฉยเสียเล่า ? ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ผู้เคยเป็นบรรณารักษ์ใหม่ในหอสมุดแห่งชาติกรุงเทพฯ ได้จากประเทศไทยไปเสียก่อนหน้าที่กรมศิลปากรจะถอดตำนานมูลศาสนาออกพิมพ์เป็นอักษรไทย, บางทีถ้าหากศาสตราจารย์ผู้นั้นได้พบตำนานก่อนจะจากไป ได้ศึกษาและแปลออกเป็นหนังสืออ้างอิง, เห็นที่จะทำให้ตำนานมีฐานะน่าเชื่อถือมากกว่าในปัจจุบันก็ได้, ทงนในหมู่ผู้ทรมอบาทานยึดถือตัวบุคคล !

ผลงานของการค้นคว้าเทียบเคียงตำนานมูลศาสนา กับศิลาจารึกมอญและไทยที่ข้าพเจ้าได้เป็นอุทฺธาหรณ์มาทั้งหมดนี้เป็นผลงานของนายมานิต วัลลิโภดม, ข้าพเจ้าเก็บความมาเล่าเพียงสังเขป, ผู้สนใจศึกษารายละเอียดจะดูได้จากหนังสือ พุทธานุกรณ์ และตำนานเชิงแสนตำนานหรือคุณไชย โดย เขียน ยัมศิริ และ มานิต วัลลิโภดม, ซึ่งข้าพเจ้าขอแสดงความคารวะต่อผลงานที่บุกเบิกแนวทางใหม่แห่งการศึกษาศิลปวัตถุและโบราณคดีของท่านทั้งสองไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

เมืองไทยเราอดมไปด้วยตำนานหรือพงสาวดาร โดยเกาะทางภาคเหนือซึ่งได้มีบ้านเมือง และรู้จักบันทึกประวัติการณ์ของตนไว้อย่างเป็นระเบียบนับเป็นพันับพันไป เป็นต้น

ว่า ตำนานสิงหนวัติ, พงสาวดารโยนก, ตำนานพระชาติ
 ดอยสุเทพ ฯลฯ. แหล่งที่มาอันทรงคุณค่าการศึกษาอีก
 แห่งหนึ่งคือ นครศรีธรรมราช. ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช
 กิตติ ตำนานพระรัตนนครศรีธรรมราชกิตติ ตำนานพราหมณ์เมือง
 นครศรีธรรมราชกิตติ ล้วนเป็นเอกสารที่จะต้องศึกษากันอย่าง
 รอบคอบทั้งสน. ข้อความที่กล่าวไว้ในตำนานเหล่านี้ มี
 หลายอย่างที่ทำให้หลักฐานที่มีค่าทางประวัติศาสตร์, และใน
 บางตอนก็มีศิลาจารึกที่ค้นพบทางภาคใต้ยืนยันรับรองให้ใน
 ทำนองเดียวกับเรื่องของตำนานมูลศาสนา, (ซึ่งเรื่องนี้มี
 กล่าวถึงต่อไปข้างหน้า); ตำนานเหล่านี้จึงมิใช่สิ่งที่นักศึกษา
 ประวัติศาสตร์จะทิ้งขว้างได้ง่าย ๆ. แม้นักประวัติศาสตร์หรือ
 ภาษาศาสตร์ ถ้าได้อ่านตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ก็
 ต้องทึ่งในคุณค่าแห่งตำนานที่เขียนนั้นปะปนไปด้วยภาษาและ
 สำนวนคล้ายภาษาไคโลแห่งสิบสองปันนา!

ความยากลำบากของการศึกษาตำนานเหล่านี้ มีหลาย
 อย่างยิ่งกตกรเรื่องภูมิศาสตร์. สถานที่ บ้านเมือง ทุระบุ
 ไว้ในตำนานหลายสำเนาสูญไปเสียก็มาก เปลี่ยนชื่อใหม่ไปจนไกลชื่อ
 เดิมก็ไม่ค่อย, หรือไม่ก็ใช้ชื่อต่างกันเป็นหลายชื่อ, แต่ที่มาก
 ที่สุดนั้นคือสูญสิ้นชื่อไป. นี้แหละเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้
 เห็นตำนานหรือพงสาวดารต่าง ๆ เป็นเรื่องเหลวไหล, สักแต่
 ว่าเขียน ๆ ลงไป. ขอนเป็นภาระของนักศึกษาที่จะต้องใช้
 ความมานะอดทนสั่งสมค้นคว้า, เพราะทางนี้เพียงประการ
 เดียวเท่านั้นที่จะช่วยแก้ปัญหา, มิใช่วิธโยนตำนานทิ้ง.

จะขอยกตัวอย่างจากหนังสือตำนานพระแก้วมรกตที่
 พระภิกษุพรหมราชบัณฑิตแต่งเมื่อ พ.ศ. ๑๕๗๒ ด้วยภาษา
 บาลี, เรียกชื่อว่า “รัตนพิมพวงศ์” (โบราณคดีสโมสรให้
 พระยาปริยัติธรรมธาดาแปลเป็นภาษาไทย, พิมพ์เมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๕๖). ในหนังสือนี้ กล่าวถึงกษัตริย์อนุรุทธราชา ; นตรง
 กับพระเจ้าอโนรธา (มังช่อ) กษัตริย์ผู้ก่อสร้างอาณาจักรพุกาม
 โดยพิชิตอาณาจักรมอญสุวรรณวัด (สะเทิม) เมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๓,
 ซ่อนไม่มอะไรสงสัยแล้ว. แต่ทว่าที่ประหลาดอยู่ที่หนังสือ
 รัตนพิมพวงศ์เรียกอาณาจักรของพระเจ้าอนุรุทธว่า “มถาน
 นคร”. ซ่อนนับว่าแปลกประหลาดกว่าที่ใด ๆ หมดทีเดียว ;
 มองดูเห็น ๆ แล้ว ก็แทบจะหมดศรัทธาเหมาเอาว่าผู้เขียน
 ตำนานคงจะมเอาชื่อในนิยายปรัมปราอะไรมาเขียนลงไปจน
 เอาศัพท์ไม่ได้. แต่ถ้ามাত্রองดูว่า ผู้แต่งหนังสือฉบับ
 ภาษาบาลีนี้ ก็ปรารถนาจะให้หนังสือมผู้เชื่อถือ และมีการ
 ขอมรับในหมู่ปราชญ์ชาวเหนือ ซึ่งยุคนี้นิยมแต่งหนังสือแข่ง
 กันกันเป็นภาษาบาลี, และมีการแลกเปลี่ยนผลงานของกัน
 และกันระหว่างรัฐ เช่นระหว่างพะม่ากับโยนก (เป็นต้นว่า
 หนังสือ มังคลัตถทีปนี ซึ่งพระศรีมังคลาจารย์ชาวเชียงใหม่
 แต่งเป็นภาษาบาลีเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๗ ก็ได้แพร่หลายเป็นทันทลบ
 ศึกษากันถึงในประเทศพะม่าจนปัจจุบัน), เช่นนี้แล้ว เราก็
 ต้องเชื่อว่าภิกษุพรหมราชบัณฑิตผู้แต่งตำนานพระแก้วมรกต
 คงจะไม่เขียนอะไรลงไปอย่างสุ่ม ๆ เด่า ๆ ให้ปราชญ์ด้วยกัน
 เยาะเย้ย, เพราะในระยะนั้นทางภาคเหนือมีภิกษุที่สำเร็จการ

ศึกษามาจากลังกาเป็นจำนวนมาก เฉพาะทวดบิดาแดงหลวง
เซ็งคอบสุเทพนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๑๘๑๓ มีที่สำเร็จมาจาก
ลังกาถึง ๒๖ องค์.

ด้วยเหตุที่พระเจ้าอนรุทธในเรื่องเป็นกษัตริย์พะม่า, ข้าพ-
เจ้าจึงลองหันไปค้นหาต้นตอของคำว่า *มตานนคร* ในภาษา
พะม่า; ผลปรากฏว่า *มตานนคร* ตามที่เรียกไว้ในตำนานนั้น
ถูกต้องแล้ว หากแต่เป็นคำที่มกรากมาจากภาษาพะม่า!

ชื่อดังเดิมของชนชาติพะม่านั้น คือ *มวัน*. คำนี้ออกเสียง
แตกต่างกันเป็นสองสำเนียง คือ สำเนียงชาวยะไข่ (อาระกัน)
ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับอินเดียและออกเสียง *ว* ได้ชัดเจน, พวก
ออกเสียง *มวัน* ตรงตัวเขิน. ส่วนพะม่าทางตะวันตกนั้นออก
เสียง *ว* ไม่ได้, หากออกเป็น *ย* หมดทุกแห่ง, คำนี้จึงออก
เสียงเป็น *มยัน*, ทำนองเดียวกับทชื่อเมืองหลวงพะม่ามเรียก
กันสองสำเนียงว่า *ร้างกุง* กับ *ย่างกุง* ฉะนั้น, ที่ในอักษร-
วิธของพะม่านั้นมีขอแปลกอยู่อย่างหนึ่งในบรรดาหลายอย่าง
นั้นคือ คำที่ออกเสียง *น* สกคณัน ในตัวเขียนกลับเขินด้วย
ม สกค. ฉะนั้นคำที่ออกเสียง *มวัน* นี้ในตัวเขียนอักษรพะม่า
จึงเป็น *มวัน*, ซึ่งนั่นเองที่พะม่าสมัยหลังเมื่อนิยมภาษาบาลี นำ
มาแปลงเรียกชื่อประเทศของตนว่า “มรมมเทศ”. หนังสือ
พะม่ายังคงเรียกตัวเองแบบบาลีว่า “มรมมา” แต่อ่านออก
เสียง *มวันมา* และ *มยันมา* อยู่จนทุกวันนี้, ซึ่งคำนี้แหละที่
เพี้ยนมาเป็นภาษาปากตลาดว่า “ภมา” ที่ไทยนำมาเรียกว่า
พม่า-พะม่า. จากข้อเท็จจริงนี้ เราจะเห็นได้ว่า คำที่เรียก

มลานนครในหนังสือรัตนพิมพิวงศนั้น ก็คือชื่อดั้งเดิมของ
พระม่านนั่นเอง, แต่ได้เปลี่ยนเสียง มรัน เป็น มลาน เพราะ
ไทยทางเหนือออกเสียงตัว ร ไม่ได้, คำที่ออกเสียง ร จะออก
เป็น ฮ หมด. ฉะนั้น เพื่อกันเสียง ร ไว้ จึงต้องเลียงมาใช้
ล แทน.

การที่รัตนพิมพิวงศเรียกเมืองพระม่าว่า "มลานนคร" นั้น
น่าจะเป็นด้วยข้อเท็จจริงว่าในยุคศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ นั้น ภิภษ
ทางภาคเหนือนิยมออกไปศึกษาปริยัติธรรมในพระม่า และเดิน
ทางผ่านพระม่าไปยังล้งกาอีกทอดหนึ่ง. พระมหาสุมณเถรที่มา
สู่สุโขทัยเมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๔ และพระเจ้ากอนาแห่งเชียงใหม่
นิมนต์ขึ้นไปเมืองเหนือเมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๒ นั้น ก็เป็นศิษย์สำนัก
อุทุมพรบุปผมหาสวามแห่งพระม่าที่พลาโลไทยขอตัวมา, ดังนั้น
เป็นต้น. การเรียกชื่อพระม่าว่า มลาน จึงอาจจะเป็นความเคย
ชินที่ติดมาจากประเทศนั้น, แล้วตกมาถึงภาษาไทยจึงเหลือ
อยู่แต่ ม่าน คือตัดตัว ล กล้าทิ้งไปเหมือนในคำไทยว่า มล้าง
ลาวเป็น ม้าง, คำไทยว่า เมตอง ลาวเป็น เมือง ๆ ฯลฯ ส่วน
ทางจีนก็นำเอา มรัน-มยัน ไปเรียกเป็น เหมี่ยน (緬) และ
ปัจจุบันก็ยังเรียกพระม่าว่า เหมี่ยนเตียน (緬甸), ซึ่งก็
เป็นการเรียกตามชื่อโบราณของพระม่า. ทางเขมรโบราณ
สมัยนครธม เราได้พบคำในศิลาจารึกภาษาสันสกฤตของ
ชัวยวรรมันที่ ๗ ที่ปราสาทพระชนเหนือเมืองนครธม ซึ่งจารึก
เมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๔. จารึกนั้นเอ่ยถึงเมือง ปก้า และ มุรณ. คำ
ปก้า นั้น เป็นรูปคำพระม่าแท้ ซึ่งพระม่าอ่านออกเสียง ปกััน

(ตามหลักแม่กมออกเสียงเป็นแม่ กน), มอญเรียก *พะกำ* และไทยเรียก *พุกาม*. ส่วน *มรณ* (มฺรณ) นั้น, เป็นคำเดียวกับ *มรณ* อันเป็นชื่อดั้งเดิมของพะม่า. แต่ศาสตราจารย์เซเดส์อธิบายไว้ว่า ผู้แต่งจารึกคงจะหมายถึงเมืองมอญที่เรียกว่า *รามัญ*, ถ้าเรานำเอา *มลานนคร* ในรัตนพิมพวงศ์ มาเทียบกับ *มรณ* ของจารึกเขมรแล้ว ก็ชวนให้คิดว่า *มรณ* คงจะไม่ใช่ *รามัญ* หรือมอญ, หากว่าน่าจะมีเป็นเมืองต่างหากของพะม่าเองอีกแห่งหนึ่งคู่กับเมืองพุกาม. (จารึกที่ปราสาทพระขັນ ดู G. Coedès, *La stèle du Prah Khan d'Angkor*, Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient, XLI 1941.)

มลานนคร ที่มีคำ *มรณ* ดั้งเดิมของพะม่ารองรับ, และมีชื่อเมือง *มรณ* ในจารึกเขมรศตวรรษที่ ๑๘ รองรับ, เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนให้เราต้องศึกษาข้อต่าง ๆ ทางภูมิศาสตร์ของตำนานทั้งปวงด้วยทรรศนะสุนิยมและอดทนพอสมควรในการศึกษาเทียบเคียง.

ตัวอย่างที่ยกมานี้ก็ยาวมากพอแล้ว. ข้อสรุปของเราก็คือ น่าจะได้ตั้งหลักการในการพิจารณาเอกสารตำนานหรือพงศาวดารชิ้นใหม่ กล่าวคือตำนานจำนวนไม่น้อย มิใช่เป็นแต่เรื่องนิยายปรัมปรา หากเป็นผลงานกันคว่ำรวมหลักฐานอย่างละเอียดประณีตและทรงคุณวุฒิของนักปราชญ์โบราณ ; ตำนานจำนวนไม่น้อยทำหน้าที่เดียวกับศิลาจารึก ทั้งนี้เพราะ

ผู้บันทึกตำนานไม่นิยมสร้างศิลาจารึก หรือมีฉนวนกันขนาด
 ยาวเกินกว่าจะกะเกณฑ์กำลังมาสร้างศิลาจารึกมากมายขึ้นได้
 เหมือนรัฐสังคมเจ้าทาสเขมรสมัยนครธม ; เรื่องราวในตำนาน
 ที่ไม่มีศิลาจารึกรองรับไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องเหลวไหล
 ไปเสียทั้งหมด. บัณฑิตยอมอยู่เพียงว่า เราจะต้องวิเคราะห์เทียบ
 เกยงข้อความในตำนานให้เหมาะสมเท่านั้น.

กฎหมายก่อนสมัยศรีอยุธยา

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๗ รัชกาลที่ ๑ ได้ทรงตั้งคณะกรรมการขนุดหนึ่ง ทำการตรวจชำระบรรดากฎหมายทั้งเก่าและใหม่ ตัดบทมาตราที่พ้นสมัยไม่ใช้แล้วออกเสีย คงไว้แต่ที่ใช้จริงและใช้ได้ในศาลต่าง ๆ แล้วรวมเป็นหมวดหมู่ เป็นประเภท ถัดลงสมุดเป็นชุดเดียวกัน ประทับตราพระราชสีห์ (มหาดไทย), ตราพระคชสีห์ (กระลาโหม) และตราบัวแก้ว (พระคลัง-กรมท่า-ต่างประเทศ) ถือเป็นฉบับหลวง เรียกกันว่า "กฎหมายฉบับตราสามดวง", ซึ่งยังใช้บังคับมาจนถึงราว พ.ศ. ๒๔๗๐ (โดยมีการยกเลิกบางส่วนไปบ้างเป็นครั้งคราว).

กฎหมายที่รวบรวมเป็นฉบับหลวงขึ้นครั้งนั้น ส่วนใหญ่เป็นกฎหมายที่ตกทอดมาแต่กรุงศรีอยุธยา แต่มีอยู่หลายลักษณะที่เกิดเป็นปัญหาขึ้นในเรื่องยุคสมัย, เพราะศักราชที่ลงไว้ในคำปรารภนั้น ๆ ก่อน พ.ศ. ๑๘๕๓ บัสร้างกรุงศรี

อยู่ชยชันไปหลายปี. เป็นต้นว่า กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ*
 มลงศักราชไว้ว่า “ศกมศค ๑๒๖๓ อชสังวจจรระ” คือ ๑๒๖๓
 บมะแม. ศักราชที่ใช้นั้นเป็นมหาศักราช คิดเทียบเป็นพุทธ
 ศักราชได้โดยบวกเพิ่มเข้าด้วย ๖๒๓ (เฉพาะมหาศักราชใน
 กฎหมายและเอกสารบางส่วน). เมื่อเทียบแล้วก็ตรงกับ พ.ศ.
 ๑๘๘๖ บมะแม. แต่พ.ศ. ๑๘๘๖ นั้น ก่อนหน้าการสร้างกรุง
 ศรีอยุธยาขึ้นไปถึง ๗ ปี, จะเชื่อได้อย่างไร ?

นอกจากนี้ยังมีลักษณะทาส, ลงศักราช ๑๒๖๗ ปกุน,
 ซึ่งคิดเทียบด้วยเกณฑ์มหาศักราช ก็เป็น พ.ศ. ๑๘๘๐ ปกุน,
 แต่ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นไป ๓ ปี. ส่วนลักษณะกำหนด
 ลงศักราชที่คิดเทียบแล้วเป็นก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ๒ ปี.

* คำว่า “เบ็ดเสร็จ” เป็นคำโบราณ, มิได้มีความหมายอย่าง
 ปัจจุบัน, หากมีความหมายตรงกับคำว่า “เบ็ดเตล็ด”, คงใน
 กฎหมายลักษณะโจรห้าเส้นมีว่า: “แต่أيผู้ร้ายลักเรือ ลัก
 ของสวน ลักไม้ซุง ลักเบ็งเสร็จเล็กน้อยนั้น อย่าให้สักหน้า
 มันเลย.” ในสมัยศักดินา ซึ่งใช้วิธีให้เอกชนประกวดราคา
 ไปผูกขาดเก็บภาษีจากสินค้าและการผลิตต่าง ๆ นั้น, สินค้า
 สำคัญและการผลิตที่สำคัญจะจัดไว้สำหรับให้ประกวดราคาผูก
 ขาดเป็นประเภทเอกเทศ และมีตำแหน่งศักดินาอย่างต่ำ ๔๐๐
 สำหรับผู้ชนะการประกวดราคา เช่น ขุนบาลบุรีรัตน์ ผูกขาด
 อากรหวย ก.ช., ขุนพัฒน์สมบัติ ผูกขาดอากรบ่อนเบี้ย, พระ
 ศรีชัยบาน ผูกขาดอากรค่าน้ำ (เก็บจากเครื่องมือจับสัตว์น้ำ)
 ฯลฯ และมีขุนศรีสมบัติ ผูกขาดภาษีเบ็ดเสร็จ.

วันคนที่ลงไว้ก่อนสมัยสร้างกรุงฯ นั้นทำให้นักโบราณคดี และนักศึกษาวงวิชากฎหมายสงสัย. ข้อความในกฎหมายนั้น ต้องเชอละ เพราะยังได้ใช้ตลอดมาจนเกือบถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และก็เป็นเอกสารที่นับได้ว่า ถูกปลอมแปลง แก้ไข แต่งเติม หรือตัดทอนเอาตามอำเภอใจเหมือนพวกหนังสือตำนานต่าง ๆ ไม่ได้เลย; แต่ศักราชที่เก่ากว่าสมัยสร้างกรุงฯ นั้น ชัดแย้งกับเลข พ.ศ. ๑๘๕๓ ที่เป็นพาดานความกิตติตั้งอยู่. ข้าในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ ๗ ทลงศักราชก่อนสร้างอยุธยาตั้ง ๑๖๕๕ ๖๕๕ ๖๕๕ ๖๕๕ ๖๕๕ ๖๕๕ “พระบาทสมเด็จพระเจ้ารามาริพด.” ก็เมื่อนามรามาริพดนั้น เคยราเรียนมาวามเบนองคแรกสุดคือองคพิสร้างกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓, เพิ่งใช้นามนี้ในบั้นท้าย ๆ, แล้วจะมาตัวว่า เป็นกฎหมายของพระเจ้ารามาริพดตั้งแต่ยังไม่เกิดชอนชนได้อ่างไร?

เมื่อเป็นเช่นนี้ ความคิดที่สงสัยว่า ศักราชที่ลงไว้น่าจะไม่ใช้มหาศักราชก็เกิดขึ้น, และก็พยายามสอบสวนทวนความกันว่าจะเป็นศักราชอะไรแน่.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ใน “ตำนานกฎหมายเมืองไทย” ซึ่งพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ว่า :

“ยังมีศักราชอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้ายังไม่ทราบได้ว่าศักราชอะไร ไท้เรียกว่าศักราชจุฬามณี แต่สืบเอาเรื่องเอาเกณฑ์จากไท้ยังไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงเรียกว่าได้ ‘ศักราชกฎหมาย’....”

“ศักราชกฎหมาย(ปรากฏในบานแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม, สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และสมเด็จพระเจ้าบรมโกษ) ข้าพเจ้าลองสอบดู น้อยกว่ามหาศักราช ๓๐๐ ปีถ้วน, ลบด้วยเกณฑ์ ๒๕๘ เป็นจุลศักราช”

(ตำนานกฎหมายเมืองไทย, ๒๔๗๕, น. ๘-๙)

ผลของการใช้ศักราชกฎหมายก็คือ ทอนอายุเอกสารกฎหมายเหล่านั้นลงถึง ๓๐๐ ปีเต็ม ๆ ด้วยเหตุนี้ ในตำนานกฎหมายเมืองไทยเล่มนั้น จึงได้จัดกฎหมายพวกหนึ่งซึ่งใช้มหาศักราช เข้าไว้เป็นจำพวกที่ใช้ศักราชกฎหมาย และทอนยุคสมัยลงมาอยู่ในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๖๓-๒๑๗๑), พระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. ๒๑๗๓-๒๑๘๕) และพระเจ้าบรมโกษ (พ.ศ. ๒๒๑๕-๒๓๐๑); และศักราชกฎหมายก็เลยกลายเป็นของแปลกประหลาดขึ้น เพราะชวนให้นึกคิดว่า ใครหนอช่างอุตริคิดตั้งศักราชนี้ไว้ใช้เฉพาะลงวันคืนในกฎหมายอย่างเดียว, และก็ใช้แต่บางสมัย, นอกนั้นแล้วไม่มีใครรู้จักเลย.

สมเด็จพระบรมราชาธิบดีทรงดำรัสถามว่าทรงสอบสวนอย่างไรจึงได้เกณฑ์มาว่าศักราชกฎหมายน้อยกว่ามหาศักราช ๓๐๐ ปีถ้วน. แต่ก็ได้เป็นที่เชอถอตามกันมาในหมู่นักศึกษากฎหมายและประวัติศาสตร์ว่าเป็นข้อสันนิษฐานที่ใกล้เคียงความจริงที่สุด. ถ้าสอนชั้นปริถนาโท พุทธศักราช ๒๔๕๒ เรื่อง ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ของพระยานิติศาสตร์ไพศาล, ซึ่งตอนท้ายเล่มได้มีบัลลังก์สอบศักราชในกฎหมายไว้,

ก็อนุโลมตามทฤษฎี “ประวัติศาสตร์กฎหมาย” ของสมเด็จพระยาเจ้าบรมราชานุภาพ^๕, แต่ฉบับแรกบอกไว้ว่า “ศักราชกฎหมายมักมีผิด” (ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๓, หน้า ๒๕๓-๖๕).

กฎหมายที่ถูกโอนยุคสมัยเหล่านี้ ถ้าหากจะให้นักศึกษาวรรณคดีอ่านโดยใช้สำนวนภาษาและการใช้ถ้อยคำเป็นหลักอย่างอิสระ และอ่านโดยไม่ยึดลัทธิสร้างกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๕๓) เป็นพาดานสักลึกลงความคิดแล้ว จะยอมรับเชื่อไม่ได้เลยว่าเป็นกฎหมายยุคกลางและปลายสมัยอยุธยา, เพราะมันไม่มีอะไรเหมือนกับสำนวนภาษายุคกลางและปลายอยุธยาที่เราอยู่มาหลายในวรรณคดี, เอกสารสนธิสัญญา และแม้ที่เป็นกฎหมาย; ตรงข้าม มันปรากฏว่ามีแต่ความแก่นแก้ว และมีถ้อยคำสำนวนที่ขบเท่าหรือตรงกันกับสำนวนในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงแห่งสมัยสุโขทัยที่เลี้ยว. นอกจากนั้น ตำแหน่งหน้าราชการต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายจำพวกที่ถูกย้ายโอนสมัยเหล่านี้ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นตำแหน่งอย่างโบราณก่อนหน้าการปรับปรุงตำแหน่งศักดินาทหาร-พลเรือน เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ สมัยพระบรมไตรโลกนาถ (ซึ่งจะมีอธิบายโดยละเอียดต่อไปข้างหน้า), ฉะนั้น การย้ายเอากฎหมายที่เก่าแก่อ้างกล่าวไปไว้เป็นกฎหมายหลังการปรับปรุงตำแหน่งศักดินา พ.ศ. ๑๘๕๓ ลงไป จึงขัดกับความเป็นจริงอย่างเห็นได้ชัดที่สุด.

นอกจากข้อเท็จจริงทางด้านสำนวนภาษาที่เก่าแก่เทียบเท่าภาษาในศิลาจารึกสุโขทัย (ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า) และข้อเท็จจริงเรื่องตำแหน่งราชการอันเป็นแบบเก่าก่อนการ

ปรับปรุงตำแหน่งศักดิ์นาเมอ พ.ศ. ๑๕๕๑ (ซึ่งก็จะกล่าวถึง
ในข้างหน้า) แล้ว, ยังมีข้อเท็จจริงอีกด้านหนึ่ง คือ แนว
คิดทางกฎหมาย, หรือทรรศนะทางสังคมที่สะท้อนออกมาในตัว
บทกฎหมายเหล่านั้น, ไม่อนุญาตให้กำหนดอายุกฎหมายลงไป
ถึง ๓๐๐ ปีได้. กฎหมายเป็นสิ่งสะท้อนความเป็นจริงของชีวิต
สังคม มันพัฒนาไปพร้อม ๆ กับชีวิตในสังคม, จากต่ำ ไป
สู่สูง, จากง่าย ไปสู่ซับซ้อน. ฉะนั้นการจะนำกฎหมายมาวาง
อายุให้สับต้นปลายกันเสีย จึงย่อมขัดกับแนวทางพัฒนาแห่ง
กฎหมายและสังคม, ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายจะยอมรับไม่
ได้เลยโดยเด็ดขาด. ดร. ร. แลงกัตต์ ผู้เชี่ยวชาญกฎหมาย
โบราณตะวันออก, ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบทั้งกฎหมายมอญ,
พม่า, เขมร ฯลฯ และไทย และได้เป็นผู้จัดพิมพ์กฎหมาย
ฉบับตราสามดวงขึ้นโดยเรียงพิมพ์ตัวสกดการันต์ตามต้นฉบับ
หลวงรัชกาลที่ ๑, เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒, ซึ่งถือเป็นฉบับทางการ
ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เป็นผู้หนึ่งที่ไม่ยอมรับสมมติ-
ฐานการทอนอายุกฎหมายเหล่านั้น.

การไม่ยอมรับใช้ทฤษฎีทอนศักราช โดยไม่คำนึงถึงเนือ
หาทางสังคมของกฎหมายนั้น เราจะได้พบเสมอในคำสอนชั้น
ปริณญาโทว่าด้วยประวัติศาสตร์กฎหมายไทยของ ดร. แลงกัตต์,
ซึ่งบรรยาย ณ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง.

ในการบรรยายถึงกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ ดร. แลงกัตต์
กล่าวว่า :

“ตอนแรก คือบทที่ ๑ ถึงบทที่ ๔๕ มีคำปรารภลงปี
มะแม ๑๒๖๓, แต่จะเป็นศักราชอะไรยังไม่เห็นหลักฐานที่จะฟัง

วินิจฉัยได้, ฉะนั้น เป็นที่ทราบไม่ได้ว่าบทมาตราในตอนแรกนั้น ได้ตราขึ้นในแผ่นดินใดแห่งสมัยกรุงศรีอยุธยา.”

(ร. แลงกัตต์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กฎหมายเอกชน) กฎหมายที่ดิน, คำสอนชั้นปริญญาโท พ.ศ. ๒๔๘๓, ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๑, หน้า ๑๓)

เมื่อบรรยายถึงกฎหมายลักษณะกฐน ก็ว่า :

“บทกฎหมายนี้ ปรากฏคำปรารภในปีชวด ๑๒๗๘ แต่ในฐานะของการค้นคว้าปัจจุบันยังไม่อาจทราบว่ามีที่ปรากฏนั้น หมายถึงศักราชอะไร.”

(ร. แลงกัตต์, ชุดเดียวกัน, สัณนิบา, คำสอน พ.ศ. ๒๔๘๐ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๑, หน้า ๑๕)

นี้หมายความว่าดร.แลงกัตต์ยังไม่ยอมรับว่าฤกษ์ศักราชกฎหมาย ท่างๆ ทมผู้ยอมรับเชอลถกันทั่วไปแล้วในระยะ พ.ศ. ๒๔๘๐-๘๓ นั้น. มีในบางแห่ง ดร. แลงกัตต์ปรารภว่า “น่าจะเป็นมหาศักราช” แต่เนื่องจาก ดร. แลงกัตต์ไม่เข้าใจการนับปีนักษัตรควบคู่กับมหาศักราชของอยุธยาตอนต้น ที่ต่างกับปัจจุบันเล็กน้อย, จึงไม่กล้ายืนยันออกมาว่าเป็นมหาศักราช, ได้แต่เพียงหยุดขงักอยู่เพียง “น่าจะ” ดังนี้ :

“เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่สามารถทราบวันเดือนปีอันแท้จริงที่ประกาศใช้บทกฎหมายนี้ (คือพระอัยการเบ็ดเสร็จ บทที่ ๗๔), ในตอนต้นว่าตราขึ้นในปีระกา ศักราช ๑๕๖๕

แต่ไม่บอกว่าเป็นศักราชอะไร, น่าจะเป็นมหาศักราช แต่
ปี ๑๕๖๕ ในมหาศักราชหาได้เป็นปีระกาไม่, ฉะนั้น ฉะนั้น
จึงยังไม่อาจถือเป็นปีอันแท้จริงของบพทบัญญัติได้.”

(ร. แลงกาด์, เล่มเดียวกันกับที่อ้างมาแล้ว, น.
๖๒)

อันที่จริงแล้วปี ๑๕๖๕ นั้นคือมหาศักราช, ตรงกับ พ.ศ.
๒๑๘๘ ปีระกา. เหตุที่ ดร. แลงกาด์ สอดไม่ได้ตรงกับปีระกา
นั้น เป็นด้วย ดร. แลงกาด์ไม่เข้าใจความซับซ้อนของมหา
ศักราชที่ใช้กันในเมืองไทยแต่โบราณ.

มหาศักราชที่ใช้ในเมืองไทยแต่โบราณ นับตั้งแต่สมัย
สุโขทัยลงมาจนถึงสมัยอยุธยา มีอยู่สองสำนักปฏิทิน คือ
สำนักปฏิทินเร็ว และ สำนักปฏิทินช้า. พวกสำนักปฏิทินช้า
จะนับจำนวนปีมหาศักราชน้อยกว่าสำนักปฏิทินเร็ว ๒ ปีเสมอ
เช่น :

ปีระกา พ.ศ. ๒๑๘๘ : ตรงกับมหาศักราชปฏิทินเร็ว
๑๕๖๗.

ตรงกับมหาศักราชปฏิทินช้า
๑๕๖๕.

ฉะนั้น เมื่อพบมหาศักราชสำนักปฏิทินเร็ว ก็เอาเกณฑ์
๖๒๑ บวกเข้าไป จะได้ผลลัพธ์เป็นพุทธศักราชที่มีปีนักษัตร
ตรงกัน; แต่สำหรับมหาศักราชสำนักปฏิทินช้า จะต้องเอา
เกณฑ์ ๖๒๓ บวก จึงจะได้ผลเป็นพุทธศักราชและปีนักษัตร
ที่ถูกต้อง.

ดร. แลงการ์ด คงจะไม่ทราบว่า บรรดามหาศักราชที่ใช้
 ในกฎหมายไทยโบราณนั้น ล้วนเป็นของฝ่ายสำนักปฏิทินช้า
 ทงสน, ฉะนั้นจึงเทียบด้วยเกณฑ์ปฏิทินเร็ว : ๑๕๖๕ + ๖๒๑
 ได้ผลลัพธ์เป็น พ.ศ. ๒๑๘๖ ซึ่งเป็นปีมะแม, ไม่ได้บันทึก
 เป็นระกา ตามที่ระบุไว้, จึงทำให้สงสัย. บรรดากฎหมายที่
 ถูกทอนอายุ, ย้ายสมัย, ล้วนเป็นมหาศักราชสำนักช้าดังกล่าว
 ทงสน. ดร. แลงการ์ดไม่ทราบความจริงข้อนี้ จึงเทียบเป็น
 พุทธศักราชไม่ได้บันทึกตรงกัน. นอกต้นตอที่ทำให้ ดร.
 แลงการ์ดงุนงงสงสัย ไม่ทราบว่าศักราชเหล่านั้นเป็นศักราช
 อะไรแน่.

นักศึกษากฎหมาย และนักศึกษาศาสตร์หลายคน
 ไม่เข้าใจเรื่องศักราชสองสำนักเช่นนี้ จึงได้เกิดความงุนงงใน
 เรื่องอายุของกฎหมายบรรดาที่ใช้มหาศักราชสำนักปฏิทินช้า,
 สงสัยว่าจะไม่ใช้มหาศักราช, แล้วก็เลยพลอยเข้าใจไปว่าคง
 จะเป็นศักราชลึกลับอะไรอย่างหนึ่งในตำราของทฤษฎี "ศักราช
 กฎหมาย." นักเขียนเอกสารหนึ่งที่ทำให้พากันลืบทอนอายุ
 กฎหมายสมัยก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา และสมัยอยุธยาตอนต้น
 ให้กลายเป็นกฎหมายสมัยกลางและปลายของกรุงศรีอยุธยา.

ปัญหาเรื่องศักราชในกฎหมายและเอกสารเก่าๆ นี้ เป็น
 เรื่องที่น่าปวดหัวเอาการอยู่, เพราะว่า :

๑. ในรัฐเดียวกัน สมัยเดียวกัน มีใช้ศักราชหลายอย่าง
 คู่เคียงกัน ล้อมทั้ง มหาศักราช, จุลศักราช และ
 พุทธศักราช.

๒. เอกสารต่าง ๆ มักบอกแต่ตัวเลขศักราชและบับนักษัตรกำกับท้าย ไม่บอกว่าใช้ มหาศักราช หรือ จุลศักราช หรือพุทธศักราช; นักศึกษาจะต้องตัดสินใจเอาเองด้วยเงื่อนไขแวงล้อมว่าเป็นศักราชชนิดใด.

๓. ศักราชทั้งสามชนิดนั้น คือทั้งมหาศักราช ทั้งจุลศักราช และทั้งพุทธศักราช, ต่างก็แบ่งออกเป็นสองสำนัก คือสำนักนับเร็ว กับสำนักนับช้า, นับจำนวนปีมากน้อยกว่ากันหนึ่งบาง สองบาง สามบาง, ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้.

ศักราชที่ใช้ในกฎหมายโบราณของไทยมีลักษณะดัง ๓ ข้อที่กล่าวนี้เต็มตัว จึงออกจะยุ่งเหยิงอยู่สักหน่อย.

แต่อย่างไรก็ดี ยังมีสิ่งช่วยเป็นหลักอยู่อย่างหนึ่ง คือ ขอบนักษัตร. ไม่ว่าใครจะใช้ศักราชอะไร, สำนักไหน, นับช้านับเร็วอย่างไร, แต่เป็นต่อนับบับนักษัตรตรงกันหมด. ทั้งนี้เพราะบับนักษัตรเป็นชาวบ้าน, ทั้งไทย, มอญ, พม่า, ลาว, เขมร ล้วนนับบับนักษัตรตรงกันทั้งสิ้น และมีรอบหนึ่ง ๑๒ นักษัตร คือ ตั้งแต่ ชวด ถึง กุน เท่ากัน. โดยปรกติชาวบ้านสมัยก่อนจะไม่พูดถึงศักราช หากจะพูดกันด้วยบับนักษัตรทั้งนั้น, เป็นต้นว่า เกิดบับชวด, เกิดบับมะเมีย ฯลฯ และกับนักษัตรตนเอง เป็นหลักสำคัญที่จะช่วยเราได้ในการศึกษาศักราชต่าง ๆ. เป็นต้นว่า เมื่อเทียบมหาศักราชมาเป็นพุทธศักราชนั้น จะต้องสอบบับนักษัตรควบคู่ด้วยเสมอไป จึงจะได้

ผลัพท์ถูกต้อง และจึงจะรู้ว่าในเอกสารนี้ใช้มหาศักราช
 สำนักไหน, จะใช้เกณฑ์ ๖๒๑ หรือ ๖๒๓. มิใช่เห็นว่าเป็นมหา
 ศักราชก็เอาเกณฑ์ ๖๒๑ บวกตะบันไป. ฉะนั้น, เมื่อเคยคำนวณ
 มหาศักราชในกฎหมายเก่า ซึ่งเป็นสำนักปฏิทินซ้ำ โดยใช้
 เกณฑ์ ๖๒๓ บวกเป็นพุทธศักราช, ก็จะต้องระวังอย่าเอาเกณฑ์
 นี้ไปใช้กับเอกสารอื่นโดยไม่ทดสอบนักษัตร. เอกสารสมัย
 เดียวกัน อาจใช้มหาศักราชต่างสำนักกันได้ เพราะต่างฝ่าย
 ต่างครุกัน. ตัวอย่าง :

กฎหมายลักษณะขบถศึก ลงมหาศักราช ๑๓๗๓ ประกา
 ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๕๖ ซึ่งเป็นประกาศเหมือนกัน - นเป็นสำนัก
 ปฏิทินซ้ำ. แต่สุพรรณบัตรตราตั้งพระมหาเถรปริยทรรที ศรีสาร
 บุตร ลงศักราช ๑๓๖๘ ปีเถาะ - นเป็นสำนักปฏิทินเร็ว ต้อง
 ใช้ ๖๒๑ บวกเป็น พ.ศ. ๑๘๕๐ ปีเถาะ; ถ้าหากเอา ๖๒๓ บวก
 เป็น พ.ศ. ๑๘๕๒ ก็จะไม่ตรง เพราะ พ.ศ. ๑๘๕๒ เป็นปีมะเส็ง.*
 ขอให้สังเกตว่า บทออกกฎหมายกับบทออกตราตั้ง ก็ห่างกัน
 ชั่วบปีเท่านั้น, แสดงว่ายุคสมัยเดียวกันหาได้ใช้จำนวนศักราช
 เท่ากันไม่.

แม้ในศิลาจารึกบางหลัก จารึกไว้บนศิลาแท่งเดียวกัน
 ติดต่อกันเป็นเรื่องเดียวกัน แต่คนแต่งเป็นคนละคน ก็ใช้เลข

* ถ้าจารึกตราตั้งพระมหาเถรปริยทรรที ศรีสารบุตร, ลานทอง,
 ชุกคพบในเจดีย์องค์กลาง วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดอยุธยา.
 ปรีดา ศรีชลาลัย, ตำรวจความจารึกอักษรเชลียงหลักที่ ๘,
 วารสารศิลปากร ปีที่ ๗ เล่ม ๑๑, พ.ศ. ๒๔๘๗.

ศักราชต่างครุกัน; ตัวอย่างก็คือศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง
 ๕๕ ๕ ๖
 ทลอชอนนแหละ. จารึกหลักนี้ พ่อขุนรามคำแหงเขียนไว้เอง
 ๑๗ บันทัด, ที่เหลือเป็นส่วนวนผู้อื่นแต่งกันหลายปากหลาย
 กราว. มีศักราชดังนี้ :

๑. ปีปรับปรุงอักษรไทย มหาศักราช ๑๒๐๕ ปีมะแม
 (พ.ศ. ๑๘๒๖).
๒. ปีสร้างพระมหาธาตุ มหาศักราช ๑๒๐๗ ปีกุน
 (พ.ศ. ๑๘๓๐).
๓. ปีสร้างพระแท่น ฯ มหาศักราช ๑๒๑๔ ปีมะโรง
 (พ.ศ. ๑๘๓๕).

รายการที่ ๑ กับที่ ๓ เป็นสำนักปฏิทินเร็ว บวกด้วย ๖๒๑
 ได้ปี พ.ศ. ที่มันกษัตริย์ตรงกัน ; แต่รายการที่ ๒ เป็นสำนัก
 ปฏิทินช้าแทรกเข้ามา, จะเห็นได้ชัดจากที่ว่าเป็นปีกุน ห่าง
 จากปีปรับปรุงอักษรที่เป็นปีมะแม (ในรายการ ๒) ๔ ปี แต่
 ตัวเลขเป็น ๑๒๐๗ ห่างจาก ๑๒๐๕ เพียง ๒ ปีเท่านั้น, ถ้านับ
 ตามสำนักเร็วด้วยกันจะต้องเป็น ๑๒๐๕ (ไม่ใช่ ๑๒๐๗).

นี่คือเรื่องยุ่ง ๆ ของมหาศักราชในกฎหมายเก่าของไทย.
 ถ้า ดร. แลงกาศมีความเข้าใจความจริงข้อนี้ คงจะไม่งุนงง
 ในปัญหาศักราชของกฎหมาย และคงจะวิเคราะห์ที่ อายุ ยุคสมัย
 ของสังคมที่สะท้อนไว้ในกฎหมายได้อย่างใกล้ชิดและแจ่มชัด
 ยิงชน.

นอกจากมหาศักราช, ยังมีเรื่องยุ่ง ๆ ของจุลศักราชใน
 กฎหมาย. ในกฎหมายเก่าทั้งหมด มีทั้งจุลศักราชอย่างรวดเร็ว ซึ่ง

บวกด้วย ๑๑๘๑ เป็นพุทธศักราช, และมีทั้งจุลศักราชอย่างซ้ำ
ซึ่งต้องบวกด้วย ๑๑๘๒. จะใช้เกณฑ์อย่างรวดเร็วหรือช้ามัน ต้อง
ยึดนักษัตรเป็นหลัก, เพราะเป็นบงกทเสมอ ไม่ว่าจะศักราชจะ
แสดงอภินิหารลบศักราชสักกี่ครั้งก็หน ชาวบ้านก็ยังคงนับ
ซวด, ฉลุ, ขาล, เถาะ ฯลฯ ของเขาไปตามรอบเดิมไม่
เปลี่ยนแปลง.

ส่วนพุทธศักราชที่ใช้ในกฎหมายเก่ามันแล้ว ก็นับเร็ว
กว่าที่เรานับปัจจุบัน ๑๖๖๖ และในบางครั้งก็เร็วกว่า
ถึง ๒ ปี. ขอนอาจเป็นด้วยวงการตุลาการของไทยครั้งอยุธยา
นั้น พวกที่ใช้พุทธศักราชคงจะนิยมว่าลังกาเป็นเมืองแม่ของ
พุทธศาสนา และนับลุลลทิลลังกาวงศ์ จึงนับพุทธศักราชเร็ว
กว่าที่เรานับในบัดนี้ ๑ ปี ตามวิธีนับของลังกา (ซึ่งเป็นเช่น
ด้วยในพม่า และเขมร, จะเห็นได้จากที่เขาฉลอง ๒๕๐๐ ปี
ของพุทธศาสนา ก่อนไทย ๑ ปี ก็ฉลองเมื่อเรายังนับ ๒๔๘๕
อยู่). ฉะนั้น กฎหมายลักษณะพยานลง พ.ศ. ๑๘๘๔ ปีขาล
ถ้าคิดอย่างปัจจุบันก็ต้องเป็น พ.ศ. ๑๘๘๓ ปีขาล (ปีเดียวกับ
ที่สร้างกรุงศรีอยุธยา). ในข้อเขียนของข้าพเจ้านี้ เมื่ออ้างอิง
ถึงกฎหมายเก่าที่ลงพุทธศักราช ขอได้เข้าใจว่าได้ปรับเข้าวิธี
ปัจจุบันแล้วเสมอไป, เพื่อไม่ให้สับสนกับเอกสารและหลักฐาน
ทางด้านอื่น.

ข้อที่จะต้องพึงระวังอีกประการหนึ่งก็คือ ตัวเลขศักราช
นั้น บางครั้งก็มอดตัดลอกมาผิด ๆ ไปบ้าง หรือสับหลักไป
บ้าง ฯลฯ ฉะนั้นจึงต้องยึดถอบนักษัตรไว้เป็นหลักสอสำคัญ

เพราะอาลักษณ์หรือเสมียนผู้คัดลอก แม้จะว่างนอนจนตาตาย
อย่างไร ก็จะไม่เขียนคำว่า *ชวค* เป็น *มะโรง* ลงไปเลย ! ถึง
จะเผอิญเขียนว่า *ชวช*, มันก็ยังพ้องเราว่ามันคือ *ชวค* อยู่
นั่นเอง.

วิชที่จะสอบว่า พ.ศ. ไตตรงกับปีนักษัตรใดนั้น ให้เอา
เลข พ.ศ. นั้นตั้ง หารด้วย ๑๒; เหลือเศษเท่าใดให้นับ มะเมีย
เป็น ๑; ถ้าไม่มีเศษ, เท่ากับแบบมะเส็ง. กฎตายตัวไม่
เปลี่ยนแปลงสำหรับวิชานับพุทธศักราชอย่างของไทยที่ช้ากว่า
ลังกา ๑ ปี ทุกวัน.

อันที่จริง ในการศึกษาประวัติศาสตร์ที่แบ่งวิเคราะห์ที่
สังคมตามลักษณะของการผลิตและเศรษฐกิจ โดยกำหนดเป็น
ระยะเป็นยุค การสืบสนในเรื่องศักราชนั้นก็ไม่ว่าความหมาย
อะไร, จะช้าไปหรือเร็วไปสักกับสองปี ก็ไม่ทำให้เกิดอะไร
เสียหาย. แต่ในการตรวจเอกสารเป็นรายชั้น เพื่อนำมาใช้
เป็นวัสดุในการวิเคราะห์สภาพของยุคต่าง ๆ, เรื่องนี้ออกจะ
จำเป็นต้องใส่ใจอยู่. ที่ได้เขียนเรื่องศักราชในกฎหมายตรา
สามดวงมาชดยาวนี้ ก็ด้วยประสงค์จะชี้ให้เห็นว่า โดยความ
เป็นจริงแล้ว สิ่งที่เราเรียกว่า "ศักราชกฎหมาย" นั้น หามีอยู่
ไม่, หากเป็นมหาศักราชสำนักปฏิทินช้า ที่ต้องเอาเกณฑ์ ๖๒๓
บวกเป็นพุทธศักราชทั้งสิ้น. ฉะนั้น เรื่องการจัดอายุสมัยของ
กฎหมาย และการใช้กฎหมายเป็นเอกสารศึกษาสังคมไทย
โบราณ จึงจะต้องเริ่มต้นกันใหม่ทั้งหมด แม้การศึกษาวิวัฒนาการ
การของกฎหมายไทย ก็จะต้องรื้อโครงสร้างใหม่หมดทั้งสิ้น,

๕๕
 ทงนเพราะทฤษฎี “ศักราชกฏหมาย” ได้ทอนอายุเอกสาร
 สำคัญเหล่านั้นลงเสีย ๓๐๐ ปี, เรื่องของสังคมในยุคหนึ่งได้
 ถูกย้ายมาเป็นเรื่องของยุคหนึ่งมานานับแล้วทีเดียว !

การไม่ยอมรับเชื่อกฎทฤษฎี “ศักราชกฏหมาย” ของ
 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาเดชาดิศร ปรากฏว่า ได้มีมานาน
 แล้วในวงการนักศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโทของไทย
 แต่ก็เป็นที่การไม่ยอมรับ และใช้วิธีเทียบของตนเองไป
 เงียบ ๆ, ไม่มีใครกล้าหาญประกาศล้มล้างทฤษฎีนี้ออกมา
 อย่างเปิดเผย. จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๔, นายธนิต อยู่โพธิ์ จึงได้
 เป็นคนแรกที่ยืนยันออกมาว่า ศักราชที่เคยถูกเรียกว่าศักราช
 กฏหมายนั้น แท้จริงคือ มหาศักราช (ธนิต อยู่โพธิ์,
 บันทึกเหตุการณ์สอบศักราช, วารสารศิลปากร ปีที่ ๕ เล่ม ๓,
 ตุลาคม ๒๔๘๔). การยืนยันของท่านผู้หนึ่งที่ได้ให้แง่ศึกษา
 แก่ข้าพเจ้าในเรื่องนี้ จนได้จับสังเกตพบการใช้ศักราชสำนัก
 ข้าและเรือดั่งได้ชี้แจงมาแล้ว.

ในบทความของนายธนิต อยู่โพธิ์ ซึ่งยืนยันว่าเป็นมหา
 ศักราชนั้นได้กล่าวไว้ว่า มีกฏหมายที่ตราใช้ก่อนสร้างกรุงศรี
 ออยุธยาอยู่ ๓ ลักษณะ คือ :

๑. ลักษณะเปิดเสรีจ ลงมหาศักราช ๑๒๖๓ ปีมะแม.
 ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๘๖, ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ๗ ปี.
 ทฤษฎีเดิมว่าเป็นศักราชกฏหมายตรงกับ พ.ศ.
 ๒๑๘๖ ปีมะแม.

๒. ลักษณะทาส ลงมหาศักราช ๑๒๖๗ ปุณ.
 ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๘๐, ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ๒ ปี.
 ทฤษฎีเดิมว่าเป็นศักราชกฎหมาย ตรงกับ พ.ศ.
 ๒๑๕๐ ปุณ.

๓. ลักษณะกู่หนึ่ ลงมหาศักราช ๑๒๖๘ ปีชวด.
 ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๘๑, ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ๒ ปี.
 ทฤษฎีเดิมว่าเป็นศักราชกฎหมาย ตรงกับ พ.ศ.
 ๒๑๕๑ ปีชวด.

เฉพาะรายการที่ ๓ นี้ ตัวเลขในตัวบทลงไว้ว่า ๑๒๗๘
 ปีชวด, ซึ่งศักราช ๑๒๗๘ นี้เป็นได้แต่ปัจจุ. ในระชณะนี้ ปี
 ชวดที่ใกล้เคียงที่สุดเป็นได้แต่มหาศักราช ๑๒๖๘ เท่านั้น, เข้า
 ใจว่าผู้คัดลอกกิตติพิศไปตัวหนึ่ง กอคิด ๖๘ เป็น ๗๘.

นอกจากนี้แล้ว ข้าพเจ้ายังใคร่จะแนะนำกฎหมายหม
 ส่วนนก่อนอยุธยาสักกอกลักษณะหนึ่ง, แต่ทว่าตัวเลขศักราช
 ยังมีปัญหาเล็กน้อย :

๔. กฎหมายลักษณะเปิดเสรีจ (ตอนท้าย) ลงศักราช
 ๑๑๕๖ ปีมะแม. แต่มหาศักราชนั้น ไม่ว่าจะสำนักเร็ว
 หรือสำนักช้า ศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข ๖ จะเป็นบ
 มะแมไม่ได้เลย นั่นคือ มีแต่มหาศักราชที่ลงท้าย
 ด้วยเลข ๖ เท่านั้น จึงจะเป็นบมะแมได้. นอกจาก
 จะต้องยอมรับว่า มหาศักราชที่ใช้ในกฎหมายนี้
 เป็นแบบสำนักช้า ๑ ปี ต้องใช้เกณฑ์ ๖๒๒ บวก
 เป็นพุทธศักราช, ซึ่งมหาศักราชแบบใช้เกณฑ์

๖๒๒ นี้ เราได้พบใช้กันอยู่เหมือนกัน. ถ้าเช่นนั้น กฎหมายนี้ตรงกับ พ.ศ. ๑๗๗๘ ปีมะแม. ก่อนหน้าการสร้างกรุงศรีอยุธยา ๑๐๐ ปีเศษ.

กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จตอนท้ายนี้ ถึงแม้ศักราชจะยังมีที่ไม่นั่นนอนอยู่บ้าง แต่ในด้านสำนวนภาษาแล้ว ไม่มีที่ขัดข้องอะไรที่กฎหมายจะเป็นของ พ.ศ. ๑๗๗๘. สำนวนบางสำนวนก็เก่าแก่กว่าที่ใช้ในกฎหมายรุ่นก่อนอยุธยาด้วยกัน, เช่น: “ชายหญิงเป็นชู้เมียกัน เคียดฟุน น้อยใจกัน...” (ม. ๑๔) และ “ผู้ใดผิดแพกแซกอ้างกัน จ้างวานหมอให้กระทำ....” (ม. ๑๑). เฉพาะสำนวน ผิดแพกแซกอ้างนั้น เราได้พบว่ามีใช้ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งจารึกราว พ.ศ. ๑๘๓๕, ดังนี้: “ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุนผิแลผิดแพกแซกอ้างกัน สนวนดูแท้แลจ้งแล้งความ....”

เพราะเหตุที่เราใช้ พ.ศ. ๑๘๕๓ เป็นเพดานความคิดกันมานาน การที่จะเชื่อกันไปบ้างว่ามีกฎหมายทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่เก่าก่อนบสร้างกรุงฯ ถึง ๑๑๕ ปีนั้น ออกจะยากอยู่บ้าง. แต่ถึงจะยังไม่ยอมรับเชื่อกฎหมายลักษณะนี้ก็ไม่เป็นไร, เพราะเรายังมีหลักฐานที่แจ่มชัดแน่นอนอยู่อีก ที่ระบุว่าก่อนหน้าเรอน พ.ศ. ๑๘๕๐ นั้น ได้มีกฎหมายอื่น ๆ อยู่แล้ว นั้นคือ :

กฎหมายลักษณะทาส พ.ศ. ๑๘๕๐ (ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ๓ ปี) ในมาตรา ๑๓ มีกล่าวว่า :

“มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังอาจว่าตนเร็วแรง มีเพื่อนหลายคนก็ดี ผู้เดียวก็ดี ไปกุมเกาะเบาะแฉลงหมิงทาสท่านด้วยแรงตน แลหมิงทาสนั้นร้องแรกขัดขวาง มีคนรู้เห็นได้ยิน ช่มชืนหมิงนั้นได้ถึงข้าเราก็คดี มิได้ถึงข้าเราก็คดี พิจารณาเป็นสัจ ให้ใหม่โดยพระราชกฤษฎีกาเดิม, ถ้าช่มชืนหมิงทาสมีบาดเจ็บ ให้ใหม่โดยบาดเจ็บอีกโสดหนึ่ง....”

(กฎหมายเมืองไทย, ชุดเดียวกับที่อ้างมาแล้ว,
เล่ม ๑ หน้า ๓๖๑)

คำว่าพระราชกฤษฎีกาเดิม บ่งชัดเจนนว มีกฎหมายลักษณะทาสอยู่ก่อนหน้าฉบับนี้อีกฉบับหนึ่ง, และในคำปรารภของกฎหมายลักษณะทาสฉบับนี้เอง ก็บอกไว้ว่าเป็นการบัตติชันเพิ่มเติม เพราะบทบัญญัติเก่ามีไม่เพียงพอ (เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๕๘).

ความจริงแล้ว ในกฎหมายตราสามดวงยังมีกฎหมายอีกบางลักษณะที่สงสัยว่าจะเป็นครั้งก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา. แต่ถ้านำมาวิเคราะห์กันทั้งหมดก็จะขัดยาวเกินต้องการ, และนั่นควรจะเป็นงานค้นคว้าอีกแผนกหนึ่งต่างหาก. เฉพาะในที่นี้ ต้องการเพียงแต่จะยืนยันว่า : กฎหมายก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยานั้นมีอยู่, และมีมานานแล้ว ; รัฐไทยลุ่มเจ้าพระยาที่มีระเบียบก็ย่อมมีอยู่ และมีมานานแล้ว เช่นกัน !

ความสำนึกทางกฎหมาย

การศึกษาประวัติศาสตร์นั้น เพียงแต่เราจะสำรวจ
แกะรอยศักราชในเอกสารหรือตำนานนั้นยังไม่เพียงพอ เพราะ
ศักราชในเอกสารเก่า ๆ อาจมีผิดพลาดเพราะการคัดลอกหลาย
ทอดหลายต่อได้. สิ่งที่จะซบเซาและเป็นหลักฐานแน่นอนที่สุด
คือสภาพของสังคมและจิตใจของสังคม. ในตอนนี้ จะกล่าว
ถึงความสำนึกทางกฎหมายของรัฐไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา.

ดร. แลงกาศ์ ดังได้กล่าวมาแล้วว่าไม่ยอมรับรัฐทฤษฎี
“ศักราชกฎหมาย”, แต่ในขณะที่เดียวกันอีกด้านหนึ่งก็ติดข้อง
อยู่กับในโซ่พันธนาการเรื่องที่ว่า กฎหมายทั้งหมดต้องตรา
ขึ้นภายหลังบสร้างกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๑๘๕๓.

อย่างไรก็ดี จากการสำรวจพัฒนาการแห่งความสำนึก
ทางกฎหมายของไทยสมัยต้นกรุงศรีอยุธยา, วิถีทางแห่งการ
พัฒนาของมันบังคับให้ ดร. แลงกาศ์ ต้องขอกออกมาว่า ความ
สำนึกทางกฎหมายที่ปรากฏอยู่ในตัวบทสมัยเริ่มแรกของกรุง

ศรีอยุธยา นั้น เป็นความสำคัญที่พัฒนาขึ้นสูงแล้วระดับหนึ่ง ; และก่อนหน้านั้นจะพัฒนามาถึงขั้นสูงนี้ ย่อมไม่มีทางอื่น นอกจากจะได้พัฒนาคล้อยคลาเข้ามาในสังคมลุ่มเจ้าพระยาก่อนหน้าการสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นไป. โดยเหตุนี้ ดร. แลงกาตังจึงต้องกล่าวถึง “ก่อนสมัยตั้งกรุงศรีอยุธยา” บ่อย ๆ, และบางครั้งก็ยังตั้งสมมุติฐานว่าก่อนสร้างกรุงฯ “นานแล้ว” อีกด้วย.

เรื่องหนึ่งคือเรื่องความสำคัญทางกฎหมายชนิดเก่าแก่งเดิมประเภทตาต่อตา ฟันต่อฟัน หรือ หนามชอกเอาหนามบ่ง (Lex talionis) กล่าวคือเมื่อผู้หนึ่งถูกฟันแขนขาด ก็ต้องตัดสินโดยการตอบโต้ให้ฟันอกข้างหนึ่งแขนขาดบ้าง, ซึ่งเป็นความสำคัญแบบการแก้แค้นด้วยการกระทำตอบแทนอย่างเดียวกัน อันเป็นความสำคัญดั้งเดิมก่อนที่จะพัฒนามาเป็นวิธีบังคับให้ผู้ผิดเสียเงินสินไหมชดเชยเป็นค่าเสียหาย. ในเรื่องนี้ ดร. แลงกาตังกล่าวว่า :

“น่าเชื่อได้ว่า วิธีการที่ยอมให้ผู้เสียหายเรียกเงินสินไหมทดแทนการแก้แค้นนั้น เป็นเรื่องที่เคยปฏิบัติกันมานานแล้วก่อนสมัยตั้งกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ จำนวนค่าสินไหมที่ผู้ละเมิดต้องใช้ในกรณีละเมิดต่าง ๆ นั้น ในชั้นแรกจารีตประเพณีเองได้ค่อย ๆ วางกำหนดลงไป, ในกาลต่อมาพระมหากษัตริย์ได้ทรงเปลี่ยนแปลงแก้ไขอัตราค่าสินไหมซึ่งจารีตประเพณีได้กำหนดไว้แล้ว. แต่วิธีเรียกเงินเป็นค่าทำขวัญทดแทนการแก้แค้นนั้น พระมหากษัตริย์หาได้เป็นผู้ตั้งขึ้นไม่ เพราะเป็นวิธีที่ย่อมเกิดขึ้นเอง ต่อเมื่อมนุษย์มารวมกันเข้าเป็นหมู่เป็นเหล่า, โดยไม่ว่าชุมชน

ชาติใด ถ้าจะยังคงใช้วิธีให้สมาชิกในชุมชนุมชนทำการแก้แค้นกันอยู่เรื่อย ๆ เพื่อตอบแทนการละเมิดที่เกิดขึ้นในระหว่างกันแล้ว ชุมชนนั้นย่อมจะต้องอยู่ในความสงบไม่ได้ โดยเหตุนี้จึงนำสันนิษฐานได้ว่า แม้ตั้งแต่ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้ว การใช้สิทธิแก้แค้นนั้นได้ยกเลิกเสียไปแล้ว และใช้กันภายในรูปของการเรียกเงินเป็นค่าทำขวัญ โดยบุคคลที่ถูกละเมิดเสียหาย เป็นผู้เรียกร้องเอาจากผู้ละเมิดตามจำนวนที่จารีตประเพณีได้กำหนดวางลงไว้แล้ว เว้นเสียแต่ในบางกรณีพิเศษ เช่นในกรณีฆ่าคนตาย ซึ่งยังปฏิบัติกันอยู่ตามเดิม....”

(ร. แรังกาต์, คำสอนชั้นปริณายโท พุทธศักราช ๒๔๖๘, เล่ม ๒, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กฎหมายเอกชน) ละเมิด, ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๑, หน้า ๘๔-๕)

ดร. แรังกาต์ได้นำตัวบทต่าง ๆ มาอ้างอิงและอธิบายว่า เมื่อเริ่มตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้น กฎหมายของไทยไม่มีร่องรอยของความสำนึกแบบหนามยอกเอาหนามบ่งเหลืออยู่อีกแล้วโดยทั่วไป (ยกเว้นกรณีฆ่าคนตาย). ดร. แรังกาต์ได้ยกตัวบทกฎหมายมาชี้แจงว่า กฎหมายระยะแรกตั้งกรุงนั้นมีแต่ “การรบปราบปรามมิให้ราษฎรใช้กำลังทำการแก้แค้นตอบแทนซึ่งกันและกัน” (เล่มเดียวกัน, น. ๘๔) และชาวยังมีบทบัญญัติเพิ่มเติมสำหรับลงโทษผู้ทชอบแก้แค้นอย่างไม่รู้จักหลาบจำ, โดยการเพิ่มโทษให้หนักยิ่งขึ้นทุกครั้ง.

ด้วยสภาพความเป็นจริงแห่งความสำคัญทางกฎหมายใน
 ระยะเริ่มตงกรุงศรีอยุธยาเป็นเช่นนี้, ดร. แลงกาดจึงจำต้อง
 ช้อออกมาว่า ระบบความสำคัญแบบแก้แค้นตอบแทนนั้นได้
 พัฒนาพื้นมาตงแต่ก่อนสมัยสร้างกรุงฯ นานแล้ว.

อันที่จริงแล้ว ก็เป็นที่น่าเสียดายอยู่ที่ ดร. แลงกาด ไม่
 เข้าใจเรื่องมหาศักราชในกฎหมายเก่า, ถ้าหากได้เข้าใจ และ
 ทราบว่ากฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จส่วนต้น เป็นกฎหมาย พ.ศ.
 ๑๘๘๖, ก่อนสร้างอยุธยา ๑ ปี, ดร. แลงกาดก็จะไม่ต้อง
 สันนิษฐาน หรือใช้คำว่า “น่าเชื่อได้ว่า” เลย, หากจะพูด
 เช่นนั้นได้ในฐานะเป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ทีเดียว ;
 ทั้งนี้เพราะในกฎหมายก่อนอยุธยาลักษณะนี้ ได้มีบทห้ามการ
 แก้แค้นได้อย่างชัดเจนทีเดียว เช่นในมาตรา ๓ มีว่า :

“มาตราหนึ่ง ช้างม้าโคกระบือผู้ใด กินแต่ใบ ต้นข้าวมิ
 ได้เสีย ท่านว่าอย่าให้มีโทษแก่เจ้า (ของ) ช้างม้าโคกระบือ
 นั้นเลย. อนึ่ง ถ้าช้างม้าโคกระบือกินข้าวในนาผู้ใด เจ้า
 (ของ) ข้าวที่ช้างม้าโคกระบือแล้ว อย่าให้ใช้ข้าว (ที่) ช้าง
 ม้าโคกระบือกินนั้นเลย. ถ้าเจ้า (ของ) ข้าวที่ช้างม้าโคกระบือ
 บิดถึงพิกัดด้วยประการใดๆ ให้เวนสัตว์นั้นแก่มันผู้
 ให้มันผู้ใช้สัตว์ท่าน ให้เจ้า (ของ) ช้างม้าโคกระบือ ใช้
 โภชนซึ่งสัตว์กินนั้นตามมากแล่น้อย, ถ้าตีตาย ให้เจ้า (ของ)
 ข้าวใช้สัตว์ท่าน อย่าให้เจ้าของสัตว์ใช้ข้าวซึ่งสัตว์กิน
 นั้นเลย....”

(กฎหมายเมืองไทยฯ เล่ม ๑, หน้า ๑๖๔-๖๕)

กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ พ.ศ. ๑๘๘๖ มาตรา ๓ นั้น ยืนยันรับรองสมมุติฐานของ ดร. แลงกัตต์ว่า ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยานได้ห้ามปรามการแก้แค้นแบบตาต่อตาฟันต่อฟันมาก่อนสมัยตั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว. ถ้า ดร. แลงกัตต์เข้าใจมหาศักราชในกฎหมาย, ก็คงจะวิเคราะห์พัฒนาการของความสำนึกทางกฎหมายของไทยได้กว้างขวางกว่านี้.

เราไม่มีเอกสารที่แสดงความสำนึกทางกฎหมายแบบนามยอกเอาหนามบ่งของรัฐสุโขทัยเหลืออยู่ให้เปรียบเทียบได้ในขณะนี้, แต่เรามีหลักฐานทางรัฐไทยโยนกสมัยใกล้เคียงกัน คือสมัยพจนมหาราช, ก่อนหน้ากฎหมายเบ็ดเสร็จนั้นขึ้นไปราว ๓๐ ปี ; เราได้พบสิ่งที่ตรงข้ามอย่างสิ้นเชิงใน “มังรายราชศาสตร์” หรือกฎหมายของพญาเมงราย, ดังนี้ :

“...โบราณเมืองว่า * ท่านค่าต้องค่าตอบ, ท่านคิตต้องคิตตอบ, ท่านคิตต่อมือหือคิตต่อมือ [หือ = ให้], ท่านเอาค้อนหือเอาค้อน [ค้อน = ไม้], ท่านถือดาบหือถือดาบตอบ, บุคคลใดทำตามตั้งนี้ เรียกว่าปลั่งอาชญาเมืองแท้...”

(สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ, เวียงแก้วการพิมพ์ เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๘๘, หน้า ๒๒)

*โบราณเมือง หมายถึงระเบียบแบบแผนของบ้านเมืองแต่โบราณ, คือกฎหมายจารีตประเพณี. คำว่า เมือง ในที่นี้ใช้มีความหมายทำนองเดียวกับที่พบในกฎหมายลักษณะกัณฑ์ พ.ศ. ๑๘๘๑ ซึ่งเรียกกฎหมายจารีตประเพณีว่า “ความเมือง.”

จากนี้ ดูเหมือนจะกล่าวได้ว่า พัฒนาการของความสำนึกทางกฎหมายของไทยแห่งลุ่มแม่น้ำปิง กับของไทยแห่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ต่างได้พัฒนาไปโดยมีลักษณะเฉพาะถิ่นและมีจังหวะก้าวช้า-เร็ว ไม่เสมอกัน.

การพัฒนาของความรู้สึกทางกฎหมาย, ซึ่งถือสังสะท้อนเบื้องบนของสภาพชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตในสังคม, เป็นวัตถุดิบที่ต้องการระยะเวลาที่แน่นอนระยะหนึ่ง, โดยประชาชนเป็นผู้ค่อย ๆ ก่อรูปมันขึ้นเป็นจารีตประเพณีก่อน, แล้วต่อจากนั้นกษัตริย์หรือรัฐจึงเข้าแทรกแซงหรือกำหนดเป็นกฎเกณฑ์บังคับ, ดังคำบรรยายของ ดร. แดงกาดข้างต้น. ในเมื่อในระยะเดียวกัน ไทยทางเหนือยังลือคดีแก้แค้นตอบแทน แต่ไทยลุ่มเจ้าพระยาห้ามปรามการแก้แค้นตอบแทน, นี่ย่อมแสดงว่า ไทยลุ่มเจ้าพระยาได้พัฒนาความสำนึกของตนขึ้นในลุ่มเจ้าพระยาเอง มิใช่ได้รับสืบทอดมาจากทางเหนือ. พัฒนาการนี้เกิดขึ้น ณ ที่ใดเล่า ถ้าไม่เกิดขึ้นในรัฐไทยลุ่มเจ้าพระยาสมัยก่อนหน้าการสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นเมืองราชธานี ?

ร่องรอยของพัฒนาการแห่งความสำนึกทางกฎหมายที่นับว่าแจ่มชัดออกประการหนึ่ง ก็คือเรื่อง "เด็กเจ็ดเข้า เถาเจ็ดสิบ." ในกฎหมายลักษณะพยาน พ.ศ. ๑๘๕๓, บั้เดียวกับบสร้างนครศรีอยุธยา (ตัวบทลง พ.ศ. ๑๘๕๔, เป็นพุทธศักราชเร็วหนึ่งแบบลังกาดังกล่าวแล้ว), ได้มีระบุมห้ามทั้ง "เด็กเจ็ดเข้า เถาเจ็ดสิบ" เป็นพยานในศาล.

เด็กเจ็ดเข้า คือเด็กอายุเจ็ดปี, เถาเจ็ดสิบ คือคนชราอายุเจ็ดสิบขึ้นไป, ซึ่งจัดเป็นพวกไร้เคียงสา และพวกหลงไหลเลอะเลือน.

คำที่เป็นกุณแจสำคัญคือ เด็กเจ็ดเข้า. คำว่า เข้า เป็นภาษาไทยดั้งเดิม แปลว่า มี. คำนี้ มีใช้อยู่ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง, ซึ่งจารึกราว พ.ศ. ๑๘๓๕, ตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ โดยไม่ค่อยจะใช้คำว่า มี นัก. ข้อความในตอนต้นที่พ่อขุนรามคำแหงแต่งและจารึกราว พ.ศ. ๑๘๒๖ ก็มีใช้ว่า :

“...เมื่อกษัตริย์ใหม่ได้สืบเก้าเข้า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด มาท้อเมืองตาก...”

คำว่า เข้า นั้น ก็คือที่เราเขียนกันว่า ชาว ในปัจจุบันนี้. ไทยโบราณเขียน เข้า เพราะเขาออกเสียงสั้น; ภาษาไทยอีสานและลาวยังคงออกเสียงสั้นอยู่จนทุกวันนี้ : ลาวเหนือออกเสียง เก้า ; ลาวกลางและลาวใต้ออกเสียง เข้า ; ผู้ไทแห่งสิบสองจุไทในแขวงห้วยพัน (จำหน่อ) ออกเสียง เข้า ; เป็นเสียงสั้นทงสน. บทหนึ่งทำนาปลูก เข้า หนหนึ่ง จึงเรียกว่า หนง เข้า, ซึ่งเป็นภาษาที่เกิดจากชีวิตทางการผลิต.

ภาษาไทยแห่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานี้ ทั้งคำว่า เข้า ที่แปลว่า ไปเสียนานแล้ว แม้ในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ พ.ศ. ๑๘๘๖ ก่อนสมัยศรีอยุธยา ก็ใช้แต่คำว่า บ เป็นพจน, ไม่ปรากฏว่ามีใช้คำว่า เข้า เลยแม้แต่แห่งเดียว. คำว่า “เด็กเจ็ดเข้า เถาเจ็ดสิบ” จึงเป็นสำนวนกฎหมายและความสำนึก

ทางกฎหมาย ที่ตกค้างเป็นเรื่องรอยอยู่ แสดงว่าสังคมไทยได้
ลงมาพักตัวอยู่ในบริเวณนานนมเนแล้ว, นานจนกระทั่งได้
ทั้งคำว่า “เข้า” ออกไปจากภาษาประจำวัน. ความสำนึกและ
สำนวน “เด็กเจ็ดเข้า เจ้าเจ็ดสิบ” นี้ยังได้ตกทอดลงมาอีก
นาน. เราจะได้พบอีกครั้งในกฎหมายลักษณะวิวาท มหาศั-
กราช ๑๓๖๘ ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๑๒ (มาตรา ๑๐).

คำว่า เข้า ในความหมายว่าขึ้น ได้พบในท่อนบางก็
เป็นแต่ภาษาวรรณคดี ซึ่งพบนาน ๆ ครั้ง เช่นในลิลิตพระลอ
บทที่ ๑๐๘ ว่า :

“เสวยพิภพล้านเข้า ชั่วฟ้าล่มกัลป์”

สำนวน เด็กเจ็ดเข้า เจ้าเจ็ดสิบ จึงได้กลายเป็นสำนวน
กฎหมายแท้ ๆ ที่ขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับภาษา
ประจำวันซึ่งใช้ว่า ขึ้น. น่าจะถือได้ว่าเป็นเรื่องรอยทางภาษา
กฎหมายและความสำนึกทางกฎหมาย ที่แสดงว่า กฎหมาย
สมัยต้นกรุงศรีอยุธยาของพระเจ้ารามาธิบดี ๑ นั้น ได้สืบต่อ
มาจากกฎหมายของรัฐไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่ม่อนานแล้วก่อน
การตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางบริหารเมื่อ พ.ศ. ๑๙๕๓.

ถ้าเราไม่ยอมเปิดสถานที่ในประวัติศาสตร์ให้แก่รัฐไทย
แห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา, และไม่ยอมรับว่าสังคม
นั้นลือพินฐานที่หล่อหลอมความสำนึกทางกฎหมายของไทย
ยุคศรีอยุธยาให้ปรากฏขึ้นในระดับสูง, เราก็ต้องเชื่อในทาง
ตรงข้ามว่า : ความสำนึกทางกฎหมายในระดับสูงของอยุธยา
ตั้งแต่ต้นนั้น เป็นสิ่งที่เทวดาเนรมิตรขึ้นชั่วพริบตาเดียว

เหมือนท้าวแสนปมตีกลองวิเศษเนรมิตรเมืองเทพนคร, หรือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เองเป็นชนได้เองอย่างอิสระ โดยไม่ต้อง สัมพันธ์กับพัฒนาการแห่งสังคม, โดยไม่ต้องมีวิถีดำเนินทาง ประวัติศาสตร์ (Historical Process) เลยแม้แต่เน้อย.

เป็นที่น่าเสียดาย ที่ตัวบทกฎหมายไทยแต่โบราณได้ สูญหายไปเสียมาก ดังปรากฏเป็นคำปรารภอยู่ในพระราช กำหนด พ.ศ. ๒๓๓๗ ว่า :

“...พระราชกำหนด บทพระอัยการสำหรับแผ่นดิน กษัตริย์มีมากหลายต่อ ๆ มา จะนับคณนามิได้. ครึ่งกรุง ศรีอยุธยาเสียแก่พม่าข้าศึก พระธรรมศาสตร์ ราช- ศาสตร์ บทพระอัยการ กระจัดกระจายหายแก่ส่วนสิบ ส่วนมียู่สักส่วนหนึ่ง...”

(กฎหมายเมืองไทย, เล่ม ๒, พระราชกำหนด ใหม่ บทที่ ๒๘, หน้า ๔๖๒)

ไม่เช่นนั้นแล้ว กฎหมายเหล่านั้นจะบอกอะไรแก่เราได้มาก กว่านมากทีเดียว.

เราได้เห็นกันแล้วว่า กฎหมายก่อนสมัยอยุธยา^๕นั้นมียู่ จริง และตกค้างมาจนถึงปัจจุบัน^๖บางบางลักษณะ และกฎหมาย ทกลาวน ก็ยังอ้างอิงถึง “พระราชกฤษฎีกาเดิม” ซึ่งเป็น ของก่อนนั้น^๗จนไป. กฎหมายที่ถูกต้องอ้างอิงถึง หรือ พระราช กฤษฎีกาเดิม เหล่านั้น จะเป็นอะไรอันไม่ได้เลยนอกจากจะ เป็นกฎหมายที่ได้เกิดขึ้นบนรัฐไทยลุ่มเจ้าพระยาก่อนหน้าจะ ตงอยุธยาเป็นราชธานี และไทยอยุธยา^๘ก็ได้รับช่วงเอากฎหมาย

เหล่านั้นมาใช้หรือปรับปรุง, และสืบทอดความสำคัญทาง
กฎหมายเหล่านั้นต่อไป ; เช่นเดียวกับที่กรุงธนบุรีและ
กรุงเทพฯ ได้รับมรดกกฎหมายและความสำคัญทางกฎหมาย
สืบทอดลงมาจากสมัยศรีอยุธยาฉะนั้น.

จริงอยู่ เมื่อพระเจ้ารามาธิบดี ๑ สถาปนากรุงศรี
อยุธยาขึ้นแล้ว ก็ได้ตรากฎหมายเพิ่มเติมใหม่เป็นของตนเองขึ้นเป็น
อันมาก, ยังเหลือตกทอดมาจนถึงบัดนี้ก็กว่าสิบฉบับ. แต่เรา
ก็ต้องไม่ลืมว่า กฎหมายที่ตราขึ้นใหม่เหล่านั้น ก็ได้ยืมเอา
หรือสืบทอดเอาศัพท์เฉพาะทางกฎหมายมาจากกฎหมายสมัย
ก่อนอยุธยาตนเอง.

กฎหมายก่อนอยุธยาที่เรามาเหลืออยู่บัดนี้ สาม—สี่ลักษณะ
และกฎหมายสมัยเริ่มตั้งกรุงศรีอยุธยา แสดงว่าไทยลุ่มเจ้า
พระยานมีศัพท์กฎหมายใช้อย่างเพียงพอมานานแล้วทีเดียว
เป็นต้นว่า : บริคน, บริคนชั้น, เอกสาร, สัตถา, สาร
กรมธรรม, หนังสือสำคัญ, หนังสือค้ำับ, ประกัน, ลักเลียม,
ประบัด, บังกัด, สิ้นใหม่, พินัย, พิกัด, เกษียรณอายุ ฯลฯ
ในความบางความนั้น ถึงกับมีถ้อยคำให้เลอกใช้อย่างฟุ่มเฟือย
ทีเดียว เช่นคำที่ใช้ในความว่ากฎหมาย มีอยู่อย่างน้อยก็สัก
สิบคำสำหรับให้เลอกใช้ ดังนี้ :

กฎ	กฎหมาย	พระราชกำหนด
พระราชกฤษฎีกา	พระราชบัญญัติ	พระราชนิยม
พระตำรา	ค้ำับบัญญัติ	กำหนดเมือง
กระบัตเมือง	ความเมือง	ฯลฯ

จริงอยู่ ศัพท์กฎหมายเหล่านี้ บางคำก็เป็นศัพท์ขมามาจากภาษาเขมรโบราณ และภาษาสันสกฤต-บาลี แต่มันก็เป็นพยานยืนยันว่า ระดับพัฒนาการทางด้านกฎหมายของไทย เจ้าพระยาก่อนสมัยอยุธยาชั้นสูงพอสมควร และมันต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานสังคมที่อยู่เป็นบ้านเป็นเมืองมีความสัมพันธ์เป็นระเบียบในระดับสูงขั้นหนึ่งแล้ว.

คำศัพท์เฉพาะทางกฎหมายของไทยเจ้าพระยานี้ เป็นศัพท์ที่เกิดขึ้น ณ ที่ลุ่มเจ้าพระยานี้เป็นส่วนใหญ่ มิใช่เป็นศัพท์ที่เพิ่งอพยพหอบหวลมาจากทางเหนือ. เราได้แน่ชัดในข้อนี้ เพราะเราได้พบศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรของสุโขทัย ซึ่งประมาณว่าตราเมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๖, ศัพท์กฎหมายในนั้น ไม่ค่อยตรงกับทางอยุธยา. เป็นต้นว่า จารึกสุโขทัยเรียกกฎหมายด้วยคำภาษาสันสกฤตว่า พระราชปรัชญัตติ, แต่ทางอยุธยาเรียกด้วยคำบาลีว่า พระราชบัญญัติ; จารึกสุโขทัยเรียกผู้พิพากษาว่า สุภาบติ, อยุธยาเรียกว่า สภาตราลาการ ดังนี้เป็นต้น.

นี่หมายความว่า พระเจ้าอยู่ทองมิได้เพิ่งอพยพลงมาอย่างระแเรวร้อน แล้วนำเอาความสำคัญทางกฎหมายหอบหวลติดตัวลงมาด้วย พอตงบ้านเมืองขึ้นได้ก็นำเอาความสำคัญและศัพท์ทางกฎหมายของเดิมออกมาใช้, หากมันแสดงว่าศัพท์กฎหมายและความสำคัญทางกฎหมายได้หล่อหลอมขึ้นอย่างอิสระต่างหากจากไทยทางเหนือมาก่อนหน้าจะสร้างกรุงศรีอยุธยา

นานแล้ว, มันจึงมีลักษณะเฉพาะถิ่นของมันเองต่างหากออกไป.

การที่จะยึด พ.ศ. ๑๙๕๓ เป็นพาดาน ไม่ยอมเปิดสถานที่
 ในประวัติศาสตร์ให้แก่รัฐไทยที่เป็นระเบียบเรียบร้อยก่อนหน้า
 กรุงศรีอยุธยาจะเป็นราชธานี เป็นสงทขดกับความเป็น
 จริงทางสังคมอย่างแท้จริง !

ภาษาราชสำนัก

องค์พยานออกอย่างหนึ่งแสดงถึงการมอญของ
รัฐไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยา ก็คือ
“ภาษาราชสำนัก” หรือที่เรียกว่า ราชศัพท์.

กฎหมายลักษณะต่าง ๆ ที่ตราขึ้นก่อนการสร้างกรุงฯ
พ.ศ. ๑๘๕๓ ขึ้นไป ล้วนมีคำราชศัพท์และระเบียบของภาษา
ราชสำนักใช้เป็นแบบแผนแล้วทงน. ในเรายังไม่นับรวมถึง
กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จที่ตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๘ ซึ่งยังมี
บัญญัติเล็กน้อยในเรื่องตัวเลขศักราช. ส่วนกฎหมายที่ตรา
ขึ้นหลังจากการตั้งกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๑๘๕๓ ลงมานั้น เรื่อง
ราชศัพท์เป็นไม่ต้องสงสัย มีใช้อย่างครบครันพิมพ์เพื่อยก
เดี่ยว. ในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง พ.ศ. ๑๘๕๔ ปีเถาะ
(ด้วยทลงศักราชเร็วแบบลังกาเป็น ๑๘๕๕) ก็ได้มีบทบังคับ
ว่าด้วยการใช้ภาษาในราชสำนักไว้ดังนี้ :

“มาตราหนึ่ง ผู้ใดใจโง่หนัก มักทำใจใหญ่ใฝ่สูงให้เกิน
ศักดิ์ กระทำให้สิ้นพันธุ์เหลือบรรดาศักดิ์อันท่านให้แก่
ตน แลมิจำพระราชนิมมพระเจ้าอยู่หัว แลถ้อยคำมิควร
เจรจาเอามาเจรจาเข้าในระวางราชาศัพท์ แลสิ่งของ
มิควรเอามาประดับเอามาทำเป็นเครื่องประดับตน ท่าน
ว่าผู้นั้นทงองอาจ ท่านให้ลงโทษ ๘ สถาน สถานหนึ่งให้
พันคอริบเรื่อน, สถานหนึ่งให้เอามะพร้าวห้าวัดปาก,
สถานหนึ่งให้รับราชมาท้วแล้วเอาตัวลงหม่าข้าง, สถาน
หนึ่งให้ไหมจตุรคุณ, แล้วเอาตัวออกจากราชการ, สถาน
หนึ่งให้ไหมทวิคุณ, สถานหนึ่งให้ทวนด้วยลวดหนัก ๕๐ ที่
๒๕ ที่ ใส่ครุไว้, สถานหนึ่งให้จำไว้แล้วถอดเสียเป็นไพร่,
สถานหนึ่งให้ภาคทัณฑ์ไว้.”

(กฎหมายเมืองไทย, เล่ม ๒, หน้า ๑๘๒,
มาตรา ๑)

น^๕ค^๕อบ^๕ท^๕บ^๕ง^๕ค^๕บ^๕ร^๕อง^๕ร^๕า^๕ชา^๕ศ^๕ี^๕พ^๕ท^๕ท^๕ร^๕า^๕ช^๕น^๕ห^๕ล^๕ง^๕บ^๕ั^๕ร^๕า^๕ง^๕ร^๕ุง^๕
เพ^๕ย^๕ง^๕บ^๕เด^๕ย^๕ว^๕.

ร^๕อง^๕ภ^๕า^๕ษ^๕า^๕ร^๕า^๕ช^๕า^๕น^๕ั^๕ก^๕ห^๕ร^๕อ^๕ร^๕า^๕ชา^๕ศ^๕ี^๕พ^๕ท^๕น^๕น^๕เม^๕อ^๕พ^๕ิ^๕จ^๕า^๕ร^๕ณ^๕า^๕ถ^๕ิ^๕
ก^๕ำ^๕เน^๕ิ^๕ด^๕ข^๕อง^๕ม^๕ัน^๕จ^๕า^๕ท^๕ร^๕ร^๕ศ^๕น^๕ะ^๕ท^๕า^๕ง^๕ส^๕ัง^๕ค^๕ม^๕แ^๕ล^๕ว^๕ม^๕ิ^๕ไ^๕ซ^๕่^๕ส^๕ิ^๕ง^๕ท^๕เก^๕ิ^๕ด^๕ข^๕น^๕
ส^๕ำ^๕ร^๕ี^๕ง^๕ร^๕ู^๕บ^๕ได้^๕ด^๕ิ^๕ย^๕ฉ^๕ั^๕บ^๕พ^๕ล^๕ัน^๕, ห^๕า^๕ก^๕ได้^๕ถ^๕่^๕ก^๕ำ^๕เน^๕ิ^๕ด^๕ข^๕ัน^๕ด^๕ิ^๕ย^๕การ^๕ส^๕ัง^๕ส^๕ม^๕
ผ^๕ำ^๕น^๕การ^๕พ^๕ั^๕ฒ^๕นา^๕ใน^๕ร^๕า^๕ช^๕า^๕น^๕ั^๕ก^๕มา^๕เป็น^๕ร^๕ะ^๕ย^๕ะ^๕ข^๕าว^๕น^๕า^๕น^๕อ^๕ย^๕าง^๕น^๕้อย^๕ก^๕ี^๕
ร^๕ะ^๕ย^๕ะ^๕หน^๕ง^๕ซ^๕ิง^๕อ^๕า^๕ก^๕ิ^๕น^๕เว^๕ล^๕า^๕ถ^๕ิ^๕ง^๕ร^๕็^๕ย^๕บ^๕ท^๕เด^๕ย^๕ว^๕ก^๕ว^๕่า^๕จะ^๕ป^๕ร^๕าก^๕ฎ^๕เ^๕น^๕
ช^๕ัด^๕ส^๕ม^๕บ^๕ร^๕ณ^๕ข^๕น^๕. ต^๕ัว^๕อ^๕ย^๕าง^๕ร^๕อง^๕น^๕ม^๕ป^๕ร^๕าก^๕ฎ^๕ช^๕ัด^๕ใน^๕บ^๕ร^๕ร^๕า^๕ศ^๕ี^๕ลา

จารึกของอาณาจักรสุโขทัย. ศิลปินจารึกหลักแรกของสุโขทัยคือหลักที่ขนานนามว่าจารึกพ่อขุนรามคำแหง, ซึ่งตอนต้นสุดเข้าใจว่าจารึกใน พ.ศ. ๑๘๒๖ และตอนต่อไปจารึกเป็นหลายคราวหลัง พ.ศ. ๑๘๓๕ นั้น, ใช้ถ้อยคำที่เป็นภาษาชาวบ้านแทบจะทุกคำ ไม่มีราชาศัพท์เลยถือว่าได้ เป็นต้นว่า :

“ในปากประตุมักตั้งอันหนึ่งแขวนไว้หนั ไพร่ฟ้าหน้าปก
กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มัน
จักกล่าวถึงเจ้าเมืองขุนบุรี ไปลั่นกตั้งอันท่านแขวนไว้ พ่อ
ขุนรามคำแหงเจ้าเมืองไคยินเรียก เมื่อถามสวนความแก่
มันด้วยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม”

และ

“๑๒๑๔ ศกปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรี
สขนาลัยสุโขทัย ปลูกไม้ตานนี้ไค้สิบสี่เข้า จึงให้ช่าง
พันซาคารหินคั้งหว่างกลางไม้ตานนี้..... ใค้ใช้วันสุคธรรม
(สุค = สวด) พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสขนาลัยสุโขทัย
ช้หนั่งเหนือซาคารหิน...”

จะเห็นว่า เมื่อผู้แต่งจารึกเล่าถึงพ่อขุนรามคำแหงทำอะไร ก็เล่าด้วยคำธรรมดาสามัญทั้งสิ้น ไม่ต้องใช้คำเทีตพูนเป็นพิเศษ และใช้อย่างมีความรู้สึกเป็นกันเอง ไม่ต้องหวาดกลัวจะต้องถูกพันคอริบเรือนหรือเอามะพร้าวหัวขัดปากอย่างทางอยุธยาบพบังกับ.

ร่องรอยที่สื่อว่าเริ่มมีความรู้สึกที่จะแยกใช้ถ้อยคำให้มีลักษณะเทีตพูนสูงส่งกว่าสามัญชนนั้น ในศิลปินจารึกพ่อขุนราม

คำแห่งนดูเหมือน จะมีอยู่สักแห่งเดียว คือตอนท้องขุนราม
คำแห่งแต่งข้อความเล่าประวัติไว้ว่า :

“เมื่อชั่วพ่อ กบ้ำเรอแก่พ่อ กบ้ำเรอแก่แม่ ก
ได้ตัวเนื้อตัวปลา กเอามาแก่พ่อ...พ่อตาย ยังพิ
กว่าบ้ำเรอแก่พ่อตั้งบ้ำเรอแก่พ่อ พ่อตาย จึงได้
เมืองแก่กทั้งกลม.”

ในความตอนนี้ มีคำว่า บ้ำเรอ อยู่คำเดียว ที่รู้สึก
ผู้ไขใจใจเลือกคำให้สูงกว่าปกติ หรือไพเราะกว่าปกติ.
บ้ำเรอ เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาเขมร แปลความว่า รับใช้
หรือปรนนิบัติ. คำนี้ในศิลาจารึกเขมรสมัยนครธมมักใช้เป็น
คำสำหรับกษัตริย์และเทวะ เช่น ใช้กับความที่พูดถึงการถวาย
ข้าพระไว้เป็นทาสบ้ำเรอเทพเจ้าในเทวสถาน หรือบ้ำเรอพระ
พุทธปฏิมาในวัดต่าง ๆ, (บ้ำเรอ แผลงมาจากคำว่า เปรอ
ในความว่า ปรนเปรอ).

หลังจากศิลาจารึกหลักนี้แล้ว ภาษาของสุโขทัยก็ได้
ค่อย ๆ พัฒนาด้านราชาศัพท์ขึ้นบ้าง แต่ก็ยังเป็นไปอย่าง
เชื่องช้า. ราชาศัพท์ค่อย ๆ สังสมพัฒนาไปตามฐานะของ
กษัตริย์ค่อย ๆ ขยับสูงขึ้น คือเลื่อนจาก พ่อขุน ซึ่งมีฐานะ
เป็นประมุขรัฐพ่อเมือง (Patriachal state) ขึ้นเป็น พญา
(พญา) แล้วเป็น สมเด็จพระญา. แต่ถึงกระนั้นราชาศัพท์ก็
ปรากฏขึ้นน้อยแทบจะไม่รู้สึกเด่นชัด. หนังสือให้หลัง
ภาษาในศิลาจารึกของพญาลือไทยและคนอื่น ๆ ก็ยังไม่ค่อย
คำวิจิตรพิสดารห่างจากภาษาประจำวันของสามัญชนนัก. ถ้า

เราเลือกเอาสำนวนภาษาสุโขทัยและอยุธยาในระยะเวลาเดียวกันมาเทียบกันดู ก็จะเห็นได้ว่า ภาษาของทั้งสองเขตสังคมนั้นแตกต่างกันเป็นคนละขั้วทีเดียว.

เราลองเทียบระหว่างสำนวนของไตรภูมิโกตา ซึ่งพม่าลือไทยแต่งเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๘ ปีระกา กับกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ พ.ศ. ๑๘๘๖ ปีมะแม, จะเห็นความแตกต่างได้อย่างแจ่มชัดว่า ไตรภูมิโกตาของพม่าลือไทย พ.ศ. ๑๘๘๘ ใช้คำราชาศัพท์ที่น้อยเหลือเกิน. ถ้าจะมีการเล่นศัพท์แสง ก็เป็นแต่การเล่นศัพท์เพื่อประดับประดาสำนวนให้เพราะพริ้งเท่านั้น ขณะที่พูดถึงพระเจ้าจักรพรรดิหรือเทพเจ้าก็หาได้มีคำราชาศัพท์เบ็ดเสร็จลักษณะสักคำไม่, จนแทบจะกล่าวโดยทั่วไปว่าไม่มีเลย.* แต่กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ พ.ศ. ๑๘๘๖ ของลุ่มเจ้าพระยาสิ ครอบครันแพรวพราวไปด้วยราชาศัพท์.

* ไตรภูมิโกตา ของพม่าลือไทยนี้ ที่ทราบแน่ชัดว่าแต่งสำเร็จเมื่อปี ๑๘๘๘ ก็เพราะมีบอกไว้ในบานแพนกของไตรภูมิว่า พม่าลือไทยแต่งไตรภูมิเสร็จเมื่อปีระกา ขณะเสวยราชย์ในเมืองศรีสัชชนาลัยได้แล้ว ๖ ปี. ศิลปจารึกภาษาไทยของพม่าลือไทยและจารึกภาษาเขมรที่ทำเป็นคู่กัน (หลักที่ ๔ และที่ ๕ ในประชุมศิลปจารึกภาค ๑) มีบอกไว้ตรงกันว่า พม่าลือไทยได้ไปอัญเชิญพระมหาสมณเถรมาเมื่อ ม.ศ. ๑๒๘๓ ปีฉลู เมื่อครองราชย์ในศรีสัชชนาลัยสุโขทัยได้ ๒๒ ปี. จากนั้นจึงคิดเทียบปีระกาที่แต่งไตรภูมิโกตาสำเร็จได้ว่าเป็นปีระกา ม.ศ. ๑๒๖๗ ตรงกับปีระกา พ.ศ. ๑๘๘๘.

ต่อมาถึง พ.ศ. ๑๕๐๕ พญาลือไทยได้จารึกเรื่องราว
เล่าถึงการราชาภิเษกของตน ที่ปรากฏราชาศัพท์ไม่มากนัก
เป็นต้นว่า :

“เมื่อก่อน ทนเบนราชอุทยาน พรพารามราชผู้เป็นปู่
นั้นปลูกไม้ม่วงฝุ่งเป็นถ้องดงามแก่กม เมื่อลุนนพรพา
ลือไทยราชรัฐพระบิฎกไตรได้ขึ้นเสวยราชย์ในเมืองศรี
สัจฉนาลัยสุโขทัยแทนปู่แทนพ่อ ฝุ่งเป็นท้าวเป็นพรพา
เบืองตะวันออกตะวันตก ห้วนอนตั้นนอน ต่างคนต่างมี
ใจใคร่ใจรัก เอามกฏ ขรรค์ไชยศรี เสวตจรนัตร์ มายัชฌ์
ยัญญอภิเษกให้เป็นท้าวเป็นพรพา ทั้งหลายจึงสมมติขึ้นชื่อ
ศรีสุรยพงศรามมหาธรรมราชาธิราช เสวยราชชอบด้วย
ทศพิชราชธรรม รูปร่างแก่ไพร่ฟ้าข้าไททั้งหลาย เห็น
ข้าวทาน บิโครพิน เห็นสินทาน บิโคร์เคียด พ่อตายไว้แก่
ลูก พี่ตายไว้แก่น้อง....”

(ประชุมจารึกสยามภาค ๑, หลักที่ ๕)

จะเห็นได้ว่า นอกจากคำที่ใช้ประดับสำนวนให้เพราะ
แล้ว คำที่เป็นราชาศัพท์ซึ่งมุ่งยกฐานะบุคคลจริง ๆ มีอยู่ไม่
กี่คำ, คำกริยาจำพวก รู้, เป็น, ปลูก, แทน, เห็น ฯลฯ
ที่ใช้กับพญาลือไทย ก็ยังคงเป็นศัพท์สามัญอยู่. ที่เป็นราชา
ศัพท์แท้ ๆ ก็ดูเหมือนจะมีแต่คำว่า ราชอุทยาน, เสวยราช,
อภิเษก ส่วน มกฏ ขรรค์ไชยศรี เสวตจรนัตร์ เป็นราชูปโลก,
ยังไม่ใช้คำแสดงกริยาอาการของกษัตริย์โดยตรงเหมือนคำว่า
รู้, เห็น, เป็น ฯลฯ.

ตราบจนถึงจารึกกฎหมายลักษณะโจร ซึ่งประมาณว่า
จารึกเมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๖ นั้นแหละ เราจึงรู้สึกว่ามีราชาศัพท์ใช้
แบบนี้ก็จะลักษณะจริงจิ่งมากขึ้น เช่นในคำปรารภของกฎ
หมายมีว่า :

“พระนครนี้ สิทธิสมเด็จพระมหาราชาบุตร...ราชศรี
บรมจักรพรรดิราชท่านได้ขึ้นเสวยราชอภิรมย์ สมดัง
พระราชสมโนรถ ทดแทนแดนพระธรรมราชสีมานัดจตุว
ดิงสา พระองค์ท่านเสด็จในกำแพงเพชรบุรีศรีวิมลาศน์
ด้วยพระราชศฤงคารบริวารพล แลจตุรงค์...พระราช
มาตุละบพิตร มন্ত্রীอนชิต ลงตนเลี้ยงเจ้าเมืองไตรตรึงษ์
กับค้ายนักปราชญ์ราชกวีมีสกุลพรรณ นิ่งลงถวายอัญชลี
พระบาท เสด็จในดริมุข เสวยบุญสุข ตั้งกฤตย์แล้ว
เหิงกลายท่านเสด็จ...ด้วยบุรีฝูงพาลและฝูงโลก เพื่อจะ
ให้ฝูงโลกอันกังวลสัตว์ทั้งหลาย มวลหญิงชาย สมณะ
พราหมณา... นิยายอันท่านได้เสวยในอธิปัตย์ จักขัด
พระราชสีมานัดมณฑลธรรม อย่างพรพารามราช อัน
ฝูงสาธูแสดงยศปรากฏสุขชั่วลูกหลาน....”

(นำ ทองคำวรรณ, จารึกกฎหมายลักษณะ

โจร, วารสารศิลปากร ฉบับ ๓ พ.ศ. ๒๔๕๘)

แต่เราลองดูคำปรารภของกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ
พ.ศ. ๑๘๘๖ รุ่นเดียวกับไตรภูมิถา และก่อนหน้าจารึกกฎ
หมายลักษณะโจรหลักกันขึ้นไป ๓๐ ปี ดังนี้ :

“ศักราช ๑๒๖๓ อัชสังวัจฉะ เชษฐมาส ศุกรบักษ
 บัณเฑาะฏฐวาร พระบาทสมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีศรี
 วิสุทธิสุริวงศ์ องค์บริโศคมบรมจักรพรรดิราชาธิราช
 ตรีภูวนาธิเบศร บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จออก
 ณพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาท มีพระราชโองการ
 มาณพระบันฑูลสุรัสวดี ท้าวสุทนต์เสนาบดี
 ให้ตราพระราชกฤษฎีกา โฆษณาคำนำบับยัติ เสด็จ
 แก่มุขลกลุคน เจ้าราชินิกุล ชุนหมื่นพันทนาย ฝ่ายทหาร
 พลเรือน จำกาศเสมียน นักการ แลราษฎรทั้งหลาย
 แค้นสืบไปเมื่อนั้น...”

(กฎหมายเมืองไทย, เล่ม ๑, หน้า ๓๖๒)

จากนั้นจะเห็นได้ว่า ภาษาราชสำนักหรือราชาศัพท์ของไทย
 ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้มี เป็นระเบียบแน่นอน และ พัฒนา
 ถึงขั้นสูงมาแล้วตั้งแต่ก่อนหน้าสร้างกรุงศรีอยุธยา. และถ้าเรา
 จะยอมรับเอากฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ พ.ศ. ๑๓๓๘ ซึ่งยังมี
 บัญญัติเรื่องตัวเลขศักราชเล็กน้อยเข้าร่วมพิจารณาด้วย เราก็
 จะพบระเบียบของราชาศัพท์อันมีแบบแผนเรียบร้อยในทำนอง
 เดียวกัน.

ภาษาราชสำนักของสุโขทัยใช้ต้องเวลาพัฒนานับตั้งแต่
 ก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยราว พ.ศ. ๑๓๖๓ มาจนถึง พ.ศ. ๑๕๐๐
 เศษ นับเวลาถึง ๑๕๐ ปีเต็ม ๆ, และแม้กระนั้นก็ยังไม่เป็น
 ระเบียบแบบแผนแน่นอน, เพราะเรายังได้พบจารึกรุ่นหลังๆ

ในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๕๐-๒๐๐๐ อีกหลายหลัก ที่ใช้ราชาศัพท์
 อย่างไม่เป็นระบบแน่นอนเท่าใดนัก—ใช้บ้าง ข้าม ๆ ไปเสีย
 บ้าง ฯลฯ. แต่ภาษาราชการสำคัญของไทยลุ่มเจ้าพระยาได้มี
 ระบบแน่นอนมาตั้งแต่ก่อนหน้าการสร้างศรีอยุธยา, ภาษา
 ราชสำนักที่ระบบแน่นอนระดับสูงนี้ ก็ต้องใช้เวลาพัฒนา
 ขึ้นในราชสำนักของรัฐไทยรัฐหนึ่งใดในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระ
 ยานเช่นกัน มิใช่จะเกิดขึ้นสำเร็จรูปได้ในชั่วขณะเดียว.

ควรจะได้กล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า บรรดาราชาศัพท์และ
 ศัพท์วิชาการเป็นต้นว่าศัพท์ที่กฎหมายที่ปรากฏในกฎหมายก่อน
 อยุธยาตอนต้นกำเนิดนั้น มีจำนวนไม่น้อยทีเดียวที่เป็นถ้อยคำ
 ที่ขอยืมมาจากภาษาเขมร, ถ้าจะเก็บจนเป็นบัลลังก์แล้ว ก็จะได้
 เป็นหลายร้อยคำ และส่วนหนึ่งในจำนวนนั้นก็เป็นคำภาษาเขมร
 โบราณแบบที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกเขมรสมัยนครธมด้วย. เป็น
 ต้นว่าคำปรารภของกฎหมายเบ็ดเสร็จ พ.ศ. ๑๘๘๖ ก่อนหน้า
 การสร้างกรุงศรีอยุธยาที่ว่า : “ให้ตราพระราชกฤษฎีกา
 โฆษณาคำนับบัลลังก์เผด็จแก่มุขลุกขุน” นั้น :

คำนับ เป็นคำภาษาเขมร แผลงออกมาจากคำเดิมว่า
 “นับ” ซึ่งแปลว่า ถูกต้อง, พอใจ. เมื่อแผลงแล้ว แปลว่า
 กระทำให้ถูกต้อง หรือกระทำให้พอใจ หมายเอาการเคารพ.
 ไทยได้นำคำนี้มาใช้ในภาษากฎหมาย ใช้เรียกเอกสารที่ตกลง
 เป็นทพพอใจกันทั้งสองฝ่ายว่า หนังสือคำนับ ดังปรากฏในกฎ
 หมายลักษณะกัญหน พ.ศ. ๑๘๘๑. จากนั้น คำว่าหนังสือ
 คำนับจึงได้กลายมามีความหมายเป็นหนังสือสัญญาที่ให้ไว้เป็น

หลักฐาน ในที่สุด คำนี้ในภาษาไทยจึงกลายมาความหมายว่า หลักฐาน หรือ หลักเกณฑ์สำหรับยึดถือ แล้วจึงได้นำมาใช้เป็น “คำบัญญัติ” ดังในคำปรารภกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จที่ยกมาข้างต้น ซึ่งแปลว่า หลักบัญญัติ หมายถึง กฎหมาย. การข่มคำเขมรมาใช้จนความหมายเปลี่ยนไปเช่นนั้น เป็นเรื่องต้องกินระยะเวลา ไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปได้ชั่วข้ามคืน.

เผด็จง นเป็นคำภาษาเขมรรุ่นนครธม ซึ่งแปลว่า บอกให้รู้, แต่ในถิ่นไทยเราใช้ว่าบ่าวประกาศ. คำ เผด็จง ออกจากรากศัพท์ภาษาเขมรโบราณสมัยนครธมว่า เตียง ซึ่งแปลว่า รู้. ดังที่ไทยเรายังใช้อยู่ในสำนวนว่า ไม่เตียงสา, และมิใช้ในวรรณคดีเก่า ๆ อย่างมหาชาติคำหลวงทานกัณฑ์ว่า “มากุจะไปให้ดลเตียงอนต์.” คำว่าเตียง นี้ เมื่อเติมอุปสรรค ลงเป็น เผด็จง แปลว่า ทำให้รู้ คือ บอก, แจ้ง, บอกให้รู้. คำเผด็จงในระยะหลังมักจะใช้กับพระสงฆ์ จึงเลื่อนความหมายเป็น “บอกนิมนต์” จนถึงในท้ายที่สุดใช้แปลว่า นิมนต์ เฉย ๆ เลยก็มี เช่นมีผู้เขียนว่า พ่อขุนรามคำแหงให้เผด็จงสงฆ์จวคนครศรีธรรมราช ดังนี้เป็นต้น.

ในภาษาเขมรปัจจุบัน คำว่า เตียง ที่แปลว่ารู้เนั้น ได้กลายมาเป็น เกง หรือ ฎึง และมีคำเติมอุปสรรคเป็น ปฎึง แปลว่าร้องเรียน. พจนานุกรมเขมรเองก็มีเก็บคำ เผด็จง ไว้ด้วยเหมือนกัน บอกคำแปลว่า นิมนต์สงฆ์ และบอกที่มาของคำไว้ว่าสงฆ์จะเป็นภาษาสันสกฤต! นี่เป็นเพราะผู้จัดทำพจนานุกรมมิได้ตรวจศึกษาภาษาเขมร โบราณในศิลาจารึกของตน

เอง, จึงไม่รู้ว่า เผด็จ เป็นคำเขมรดั้งเดิมแท้ ๆ. เขมรยุค
 หลังเมื่อบ้านเมืองระส่ำระสายอพยพลงไปทางใต้ ภาษาได้
 แปรเปลี่ยนความหมายไปตามสภาพสังคมของตน ; จนภาย
 หลังพวกสงฆ์เขมรนิยมเข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมในเมือง
 ไทย จึงได้มาพบคำเผด็จ ที่ตกค้างอยู่ในภาษาไทยและเปลี่ยน
 ความหมายเป็น นิมนต์ ไปแล้วเข้า ; จึงได้นำกลับไปใช้ฐาน
 เป็นคำทชมจากภาษาต่างประเทศอีกต่อหนึ่ง !

เรื่องของภาษาราชสำนักและภาษากฎหมายแห่งลุ่มแม่-
 ่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีคำเขมรโบราณและคำเขมรที่กลายความ
 หมายนี้ ยังจะยกตัวอย่างได้อีกมากค่านัก. บางคำไม่กลาย
 ความหมาย แต่หากมีการเสริมต่อให้งามยิ่งขึ้น หรือสูงยิ่งขึ้น
 เป็นต้นว่าเราได้พบศิลาจารึกภาษาเขมรสมัย พ.ศ. ๑๕๖๕ ที่
 จังหวัดลพบุรี เรียกพระราชกำหนดของกษัตริย์ศรีสุริยวรมัน
 ที่ ๑ ว่า “พระนิคม” (นิคม = กำหนด). คำนี้ในกฎหมาย
 ลักษณะอาญาหลวง พ.ศ. ๑๘๘๔ ใช้ว่า “พระราชนิคม,” คือ
 เพิ่มคำราชเข้าไปเพื่อขยับคำให้สูงขึ้นอีกชั้นหนึ่ง. คำเหล่านี้
 บอกแก่เราว่า ไทยได้มีสังคมของตนเองในบริเวณลุ่มแม่น้ำ
 เจ้าพระยามานานแล้ว และได้คลุกคลีกับชาวเขมรผู้เข้ามา
 เป็นชนชั้นปกครองอยู่ในบางระยะ จนได้เคยคุ้นเพียงพอที่จะ
 รับเอาวัฒนธรรมบางอย่างตลอดจนคำภาษาเขมรมาใช้ และ
 พัฒนาความหมายของคำขึ้นใหม่เป็นแบบไทย ๆ ขึ้นได้, และ
 ได้คลุกคลีอยู่นานจนพอที่จะรับเอาคำภาษาเขมรจำนวนหนึ่ง

ซึ่งไม่น้อยนัก มาใช้เป็นราชาศัพท์ขึ้น และวางระเบียบการใช้สำนวนภาษาราชสำนักจนมีแบบแผนแน่นอนขึ้นได้.

จากเอกสารกฎหมายก่อน พ.ศ. ๑๘๕๓ ที่เรามีอยู่, จากข้อเท็จจริงที่ว่าพัฒนาการทางความสำคัญด้านกฎหมายจะต้องมีสังคมที่แน่นอนเป็นพื้นฐานและจากความเป็นจริงที่ว่า ภาษาราชสำนักต้องการระยะเวลายาวนานพอควร ในการก่อรูปและพัฒนา, ทำให้เราต้องพึงทลายเพดานความคิด พ.ศ. ๑๘๕๓ ออกไป. ข้อเท็จจริงและความเป็นจริงทางสังคมทั้งสามประการดังกล่าวนี้ เป็นพยานยืนยันการมีอยู่ของสังคมไทย ณ ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนหน้ากรุงศรีอยุธยาได้อย่างหนักแน่นเสียยิ่งกว่าตัวเลขศักราชที่เราจะเที่ยวค้นหาได้จากตำนานใดๆ.

แน่นอน ประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีได้เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ หรือจุดศักราช ๑๑๒ ปี बादตั้งที่พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาจัดไว้, หากได้มีประวัติการพัฒนาของตนมานานแล้วก่อนหน้านั้น.

แต่ทำไมประวัติก่อนหน้านั้นจึงไม่มีปรากฏในพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาด้วยเล่า ?

ปัญหา คำตอบก็คือ: พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาเป็นแต่เพียง “บันทึกเรื่องประวัติของราชวงศ์กษัตริย์ที่ครองกรุงศรีอยุธยา” เท่านั้น จุดมุ่งหมายของการจดมิได้มุ่งหมายที่จะจดพัฒนาการแห่งสังคมไทยในรัฐเอกภาพทั้งหมดตาม

แบบของประวัติศาสตร์. คำว่า พงสาวดาร ก็บอกอยู่แจ่มชัดแล้วว่าเป็นเช่นนั้น.

พงสาวดาร เป็นศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตว่า วงศ + อวตาร. วงศ ก็คือ วงศ์ตระกูล ; ส่วน อวตาร เป็นคำใช้เรียกพระนารายณ์ซึ่งแบ่งภาคลงมาถือกำเนิดเพื่อดับยุคเข็มนในมนุษยโลก, เช่นเมื่อลงมาถือกำเนิดเป็นพระรามกษัตริย์แห่งศรีอโยธยา ก็เรียกว่า รามาวตาร (ราม + อวตาร). ก็กรุงศรีอยุธยาใน กษัตริย์ทศบราชวงศ์ปกครองราชธานีตลอดมา ถ้วนสมมุติชนเป็นวงศ์ทศบสันตติมาจากพระรามผู้อวตารลงมาดับยุคเข็มนในมนุษยโลกทั้งสิ้น. รัชกาลที่ ๕ ก็เคยได้ทรงอรรถาธิบายไว้ว่า “กรุงเทพมหานคร อังข่อศรีอยุธยาณารายณ์อวตารแต่ก่อน และคำข่งนำพระพัฒน์ทศพรหมณ์อันนั้น ก็อ้างนารายณ์อวตาร ออกพระนามสมเด็จพระรามธิบดีอยู่แล้ว” (บันทึกของกรมพระยาบำราบ ประบัคย์กราบทูลรัชกาลที่ ๕, พระราชพิธีสิบสองเดือน, พิธีศรีสังฆปานกาล). ด้วยเหตุนี้พระนามในพระสุพรรณบัคร์ของกษัตริย์ศรีอยุธยาทุกพระองค์จึงใช้ว่า “รามธิบดี” (ราม + อธิปติ = รามผู้เป็นเจ้า). ฉะนั้นวงศ์ของกษัตริย์ศรีอยุธยาจึงเป็นวงศ์อวตาร. คำว่า วงศ์อวตารนี้เองที่สนธิกันและออกเสียงอย่างไทยเป็น พงสาวดาร, ซึ่งแปลว่า วงศ์ของกษัตริย์ที่เป็นนารายณ์อวตาร. นอกความหมายดั้งเดิมแท้จริงของคำว่า พงสาวดาร, ซึ่งมีได้หมายความถึงบันทึกประวัติการณ์หรือตำนานแต่อย่างใด. เมื่อโหรแห่งราชสำนักอยุธยาจดประวัติของราชวงศ์อยุธยาชน และเรียกว่า

พระราชพงศาวดาร นั้น ก็หมายถึงประวัติศาสตร์วงศ์อวตารแห่งศรีอยุธยาเท่านั้น. คำว่าพงศาวดารยังหาได้หมายถึงประวัติศาสตร์วงศ์กษัตริย์โดยทั่วไปไม่. เราจะเห็นได้ว่า เมื่อเจ้าผู้ครองนครน่านแต่งประวัติศาสตร์ของนครน่าน ก็หาได้ใช้คำว่าพงศาวดารไม่ หากเรียกว่า : *ราชวงศ์ปกครอง* ซึ่งแปลว่า หนังสือพรรณนาราชวงศ์. พวกเมืองยองซึ่งเป็นไตลอสืบสองบ้านนา ก็เรียกประวัติบ้านเมืองของเขาว่า *ปืบตำนานเมือง* (พิบัติ้านเมือง) หาได้เรียกว่า พงศาวดารไม่. คำว่า พงศาวดารซึ่งมีความหมายกลายเป็นประวัติศาสตร์วงศ์กษัตริย์ทั่วไป หรือกลายมาหมายถึงประวัติบ้านเมืองทั่วไปที่จัดเรียงลำดับตามวันคืน, ซึ่งมีความหมายเท่ากับคำภาษาอังกฤษว่า Chronicle นั้น, เป็นเรื่องที่เพิ่งจะมาเกิดขึ้นในชั้นหลัง ; และในตอนนั้นจึงเรียกหนังสือประวัติศาสตร์ทั่วไปว่าพงศาวดารกันทั้งหมด.

ด้วยเหตุนี้ จึงจะต้องเข้าใจให้ตระหนักชัดว่า “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา” นั้น ตั้งใจจะจดแต่ประวัติศาสตร์วงศ์อวตารแห่งศรีอยุธยาเท่านั้น, ไม่ตั้งใจจะจดรวมออกไปถึงราชวงศ์สุโขทัย, ราชวงศ์เชียงใหม่, ราชวงศ์น่าน, ราชวงศ์หริภุญไชย ฯลฯ หรืออาณาจักรอื่น ๆ ก่อนสมัยอยุธยา, เพราะอยู่นอกความรับผิดชอบ. นี่คือความเข้าใจของยุคโบราณที่มีต่อประวัติศาสตร์. ในยุคนั้น ยังไม่เกิดรัฐประชาชาติ (National state), ฉะนั้นการศึกษาเรื่องราวในอดีตจึงศึกษากันแต่เรื่องของราชวงศ์ที่ปกครองอาณาจักรหนึ่ง ๆ โดยยึดนครหลวงเดียวเป็นหลัก. พงศาวดารอันได้แก่ประวัติศาสตร์

วงศ์ จึงแตกต่างจากประวัติศาสตร์ อันได้แก่ประวัติการพัฒนา
แห่งสังคมของรัฐประชาชาติ ดังนี้.

เมื่อได้เข้าใจพื้นฐานความคิดดังกล่าวแล้ว เมื่อเราได้
อ่านพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาพบว่าเริ่มต้นด้วยการ
สร้างกรุง ฯ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ จึงไม่ควรจะเข้าใจว่าไทยบริ-
เวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีประวัติการณมากเท่าที่สุดเพียงพ.ศ.
๑๘๕๓ เท่านั้น. พ.ศ. ๑๘๕๓ เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของราชวงศ์
อวตารแห่งกรุงศรีอยุธยาต่างหาก ; ส่วนเรื่องเก่าก่อนหน้านั้น
เป็นเรื่องของอาณาจักรอน, วงศ์อน, ซึ่งอาจจะมามีหลายอาณาจักร,
หลายวงศ์ ; แต่พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาไม่ได้จดรวม
ไว้เพราะเป็นคนละวงศ์.

เราจะไม่ฉลาดเลย ถ้าไม่เข้าใจขอบเขตความสำคัญทาง
ประวัติศาสตร์ของคนโบราณแห่งสังคมยุคศักดินา แล้วยอม
ให้บันทึกประวัติการณแห่งราชวงศ์ของนครหลวงเดี่ยวนั้น มา
สกัดกั้นกำบังการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่นั่นจนไป.

ข้าพเจ้าได้นำพื้นฐานทางสังคมของรัฐไทย ก่อน สมัยศรี
อยุธยา มาวางเสนอไว้แล้วอย่างมั่นคงแน่นอนในหลายตอนข้าง
ต้น. การค้นหำร่องรอยของรัฐไทยดังกล่าวที่จะกระทำกันต่อไป
จึงมีไชของเลือนลอย หากมีพื้นฐานทางสังคมรองรับ
มั่นคง. ข้าพเจ้าเสียใจแต่เพียงว่า ต้องตกอยู่ในสภาพที่ไม่อาจ
ศึกษาค้นคว้าเอกสารได้อย่างกว้างขวางจุใจเท่านั้น.

รื่องรอยในตำนานและศิลาจารึก

รื่องรอยของสังคมไทยก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น มีปรากฏกระจัดกระจายอยู่ตามตำนานต่างๆ และหนังสือประวัติต่างๆ หลายแห่ง และออกจะสับสนอยู่. ในชั้นแรกนั้นจะขอนำรื่องรายนั้น ๆ มาเสนอเป็นวัตถุดิบ หรือข้อมูลดิบก่อน โดยจะพยายามเรียงวันคืนถอยย้อนหลังขึ้นไป เพื่อให้ผู้สนใจสามารถวาดโครงร่างของสังคมนั้นได้โดยทรรศนะของตนเองอย่างเป็นอิสระ ส่วนการวิเคราะห์ของข้าพเจ้า จะเรียงลำดับไว้ท้ายที่สุด.

๑. จากตำนานเรื่องท้าวแสนปม ต้นพงสาวดาร
สังเขปในพระราชพงสาวดารกรุงเก่า ฉบับกรมพระ
ปรมาธิบดีชิโนรส.

มีเรื่องเล่าว่า กษัตริย์เข็ญราชโยนก ถูกทัพมหาราชเมือง
สตองขกมารุกราน จึงอพยพครัวหนึ่งลงมาทางใต้เมื่อ พ.ศ.
๑๗๓๑; ข้ามแม่น้ำโพนมาถึงเมืองแปบร้างฝั่งกำแพงเพชร จึง

สร้างเมืองแปบจนเป็นเมืองไตรตรึงษ์.

กษัตริย์ไตรตรึงษ์ครองเมืองมาร้อยปีเศษ มาถึงกษัตริย์องค์หนึ่งมีธิดารูปงาม ซึ่งไปลักลอบได้เสี้ยกับนายแสนปมคนเขี้ยวใจชาวไร่ จึงจับไล่นายแสนปมกับธิดาออกนอกเมือง. นายแสนปมกับธิดาเจ้าไตรตรึงษ์อพยพลงมาสร้างเมืองเทพนครเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๒ แล้วขณครองราชย์มีพระนามว่าพระเจ้าศิริไชย เชียงแสน. ส่วนบุตรทมิฬกับธิดาเจ้าเมืองไตรตรึงษ์นั้น เมื่อออกมาได้นอนเปลทอง จึงให้ชื่อว่าท้าวอุทอง.

พ.ศ. ๑๘๘๗ พระเจ้าศิริไชยเชียงแสนสิ้นพระชนม์ ท้าวอุทองได้ครองเมืองต่อมา คิดหาที่จะสร้างเมืองใหม่ ได้พบที่ เหมาะใจที่ตำบลหนองโสนจึงอพยพลงมาตั้งที่ตำบลเวียงเหล็ก แล้วเตรียมการสร้างพระนครใหม่อยู่ ๓ ปี.

พ.ศ. ๑๘๘๓ ลงมือสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี “เอานามพระนครเดิมเป็นนามต้น ว่า กรุงเทพมหานคร, นามหนึ่งชื่อบวรทวารวดีเหตุมีน้ำล้อมรอบดุจเมืองทวารวดีแต่ก่อน, นามหนึ่งชื่อศรีอยุธยา เหตุเอานามเมืองสมเด็จพระรามนารายณ์อวตารมาประกอบเข้า ทั้งสามนามประมวลเข้าด้วยกัน จึงเรียกชื่อว่า กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดี ศรีอยุธยา มหาคิลกภพ นพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน.”

ตามตำนานนี้ ได้ความว่าพระรามาชิปดที่ ๑ ได้ครองเมืองเทพนครมาก่อน ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๘๗ แล้ว.

๒. เรื่องพระอโนมทัสสีและพระสุนนะเดรมา
ศึกษาที่อุชยาหรืออโยชยา.

ตำนานพระธาตุคอกยสุเทพเล่าว่า : “ยังมีภิกษุ ๒ คน
เป็นลูกเจ้าเมืองสุโขทัย คน ๑ ชื่อสุนนะ ไปสวดเรียนในเมือง
อายุทริยาบริบูรณ์แล้ว ก็มาอยู่ในสำนักมหาสังฆราชาที่พบปะใน
เมืองสุโขทัยที่นั่นแล.”

ครั้นต่อมาเมื่อพระมหาสุนนะเดรอายุได้ ๒๓ ปี “เมื่อ
พระพุทธเจ้าเรานิพานแล้วได้ ๑๘๗๕ วัสสา.... ยังมีมหาเถรเจ้า
คนหนึ่งชื่อมิตมา ก็เอาศาสนาแต่ลังกามาตั้งเมืองพันเป็นลูก
เมืองเมง ศาสนาพระพุทธเจ้ามารุ่งเรืองในเมืองพันที่นั่นมากนัก
ท้าวพระยาเสนาอำมาตย์ชาวเมืองทั้งหลาย...จึงพร้อมกันอภิเสก
มหาเถรเจ้าให้เป็นสวามีขึ้นชื่อว่า อุตุมพรบุปผสวามีแล.” เมื่อ
กิตติศัพท์ของพระอุตุมพรบุปผสวามีเลื่องลือมาถึง พระ
อโนมทัสสีและสุนนะเดร จึงได้ไปบวชเรียนอยู่ในสำนักของ
พระอุตุมพร ฯ ณ เมืองพัน เป็นเวลา ๕ ปี.

พระอโนมทัสสีนั้น ไตรภูมิภคทัฬหาลือไทยแต่งเมื่อ
พ.ศ. ๑๘๘๘ ปีระกาได้ระบุไว้ว่าเป็นอาจารย์องค์หนึ่งของพลา
ลือไทย, นับว่ามีตัวจริงได้แน่. ส่วนการที่ไปเรียนธรรม
ณ อุชยานั้น ตำนานมูลศาสนาก็มีกล่าวตรงกันว่า “เจ้าไททั้ง
๒ คนนี้ เป็นลูกศิษย์มหาบรรพตสังฆราชาในเมืองสุโขทัย เจ้า
ไทยทั้งสองลงไปเรียนเอาปฏิภูกทั้ง ๓ ในเมืองอโยชยาที่นั่น แล้ว
กลับมาสู่สำนักของมหาบรรพตสังฆราชาที่นั่นแล” (ตำนาน

มูลศาสนา น. ๒๒๖), ความ^๕ตรงกับ^๕เรื่อง^๕ของ^๕พระ^๕อโนม^๕ทัสสี^๕
และ พระ^๕มหา^๕สุ^๕ม^๕นะ^๕เธร^๕ใน^๕ตำ^๕นา^๕น^๕พระ^๕ธา^๕ตุ^๕ด^๕อ^๕สุ^๕เท^๕พ.

จารึก^๕สุ^๕โข^๕ทัย^๕เล่า^๕ว่า^๕พล^๕า^๕ล^๕ือ^๕ไ^๕ท^๕ย^๕อ^๕ั^๕ธ^๕เ^๕ธ^๕ิ^๕ม^๕ห^๕ร^๕า^๕สุ^๕ม^๕นะ^๕
เธร^๕มา^๕จาก^๕ก^๕น^๕กร^๕พ^๕ัน^๕ เม^๕ือ^๕ พ.ศ. ๑๕๐๔ (จารึก^๕หล^๕ก^๕ที่^๕ ๔ และ
ที่^๕ ๕).

ตาม^๕ตำ^๕นา^๕น^๕พระ^๕ธา^๕ตุ^๕ด^๕อ^๕สุ^๕เท^๕พ และ^๕ตำ^๕นา^๕น^๕ม^๕ูล^๕สา^๕ส^๕นา
ได้^๕ค^๕ว^๕า^๕ใน^๕ระ^๕ยะ^๕ พ.ศ. ๑๘๓๕ และ^๕ก^๕่อน^๕หน้า^๕นั้น^๕ข^๕น^๕ไป^๕ มี^๕
น^๕กร^๕อายุ^๕ท^๕ธิ^๕ยา หรือ^๕อ^๕โย^๕ช^๕ยา ที่^๕ร^๕ู^๕ง^๕เร^๕อ^๕ด^๕้วย^๕พ^๕ุ^๕ท^๕ศา^๕ส^๕นา^๕จ^๕น^๕ทาง^๕
สุ^๕โข^๕ทัย^๕ต^๕้อง^๕ลง^๕มา^๕ร^๕า^๕เร^๕ียน.

๓. เร^๕อ^๕ง^๕ส^๕ถ^๕า^๕ป^๕นา^๕พระ^๕เจ^๕้า^๕แพ^๕น^๕ง^๕เซ^๕ิง พ.ศ. ๑๘๖๗.

พง^๕ศ^๕าว^๕ด^๕าร^๕ณ^๕บ^๕ั^๕ห^๕ล^๕ว^๕ง^๕ป^๕ระ^๕เส^๕ริ^๕ฐ^๕ ที่^๕จ^๕ด^๕ข^๕น^๕จาก^๕จ^๕ด^๕ห^๕มา^๕ย^๕
เหตุ^๕ไ^๕หร^๕ใน^๕ห^๕อ^๕หน^๕ง^๕ส^๕ือ^๕ห^๕ล^๕ว^๕ง^๕ส^๕ม^๕ั^๕ย^๕ส^๕ม^๕เด^๕จ^๕พระ^๕น^๕าร^๕าย^๕ณ^๕ั^๕ม^๕ห^๕าร^๕า^๕ข^๕
(พ.ศ. ๒๑๕๕-๒๒๓๑) มี^๕จ^๕ด^๕ไ^๕ก^๕่อน^๕เร^๕อ^๕ง^๕สร^๕้าง^๕กร^๕ุง^๕ ๗ ว่า:

“จุ^๕ล^๕ศ^๕ั^๕ก^๕ร^๕า^๕ช^๕ ๖๗๖ ช^๕ว^๕ด^๕ศ^๕ก (พ.ศ. ๑๘๖๗) แ^๕ร^๕ก^๕ส^๕ถ^๕-
ป^๕นา^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ^๕้า^๕แพ^๕น^๕ง^๕เซ^๕ิง”

ห^๕มา^๕ย^๕ถึง^๕การ^๕สร^๕้าง^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕ร^๕ู^๕ป^๕อง^๕ค^๕ไ^๕ห^๕เ^๕ว^๕ัด^๕พ^๕น^๕ธ^๕เซ^๕ิง
ต^๕ำ^๕บ^๕ล^๕กะ^๕ม^๕ัง อ^๕ำ^๕เ^๕ก^๕อ^๕ร^๕ุง^๕เก^๕้า ป^๕ำ^๕ก^๕น^๕า^๕แม่^๕เบ^๕ย^๕ ก^๕อ^๕ท^๕เร^๕ย^๕ก^๕เด^๕ย^๕ว^๕น^๕
ว่า^๕ ห^๕ล^๕ว^๕ง^๕พ^๕่อ^๕พ^๕น^๕ธ^๕เซ^๕ิง. เป็น^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕ร^๕ู^๕ป^๕น^๕ ป^๕ำ^๕ง^๕ส^๕มา^๕ธิ^๕ หน^๕้า
ต^๕ัก^๕ก^๕ว^๕้าง ๑๔ เม^๕ตร^๕เศษ สูง ๑๕ เม^๕ตร.

ร^๕าย^๕การ^๕น^๕ก^๕่อน^๕สร^๕้าง^๕กร^๕ุง^๕ศ^๕ร^๕อ^๕ยุ^๕ธ^๕ข^๕า^๕ข^๕น^๕ไป ๒๖ ปี.

พง^๕ศ^๕าว^๕ด^๕าร^๕เ^๕น^๕อ^๕ม^๕เล่า^๕เร^๕อ^๕ง^๕พระ^๕เจ^๕้า^๕สา^๕ข^๕น^๕า^๕ฝ^๕ง^๕ได้^๕ร^๕า^๕ช^๕ธ^๕ิต^๕า
เจ^๕้า^๕กร^๕ุง^๕จ^๕ิน^๕มา^๕เป็น^๕ข^๕า^๕ย^๕า ต^๕ำ^๕เ^๕า^๕มา^๕จ^๕อด^๕ที่^๕ทำ^๕เม^๕อง^๕ห^๕ล^๕ว^๕ง^๕ ร^๕า^๕ช^๕ธ^๕ิต^๕า
เจ^๕้า^๕กร^๕ุง^๕จ^๕ิน^๕น^๕้อย^๕ใจ^๕ไม่^๕ย^๕อม^๕ข^๕น^๕ทำ^๕ กล^๕น^๕ใจ^๕ต^๕าย^๕ท^๕น^๕ จึง^๕สร^๕้าง^๕พระ

พุทธรูปปั้นให้ชื่อว่า พระเจ้าพระนางเซ่ง ก้อพระนางราชธิดา
มชนเซ่งแงงอน เพื่อเป็นพระลูก.

๔. เรื่องกองทัพอโยธยาบุกขึ้นไปช่วยพญาฉบา
แห่งลำพูนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๔.

ในตำนานสิงหนวัติมีเล่าว่า :

พญาฉบา กษัตริย์มอญแห่งแคว้นมอญหรือมอญไชย ได้
ครองราชย์ ณ เมืองหรือภูมไชย (ลำพูน) เมื่อพ.ศ. ๑๘๐๐.

พ.ศ. ๑๘๒๔ พญาฉบาเสี้ยลำพูนให้แก่พญาเมงรายแห่ง
แคว้นโยนก.(ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ว่าพญาฉบาเสี้ยลำพูน
เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕, แต่นายมานิต วัลลโภดมได้สอบแล้ว
ปรากฏว่าศักราชของชินกาลมาลีปกรณ์ผิดไป ๑๐ ปี - ดู
พุทธานุกรณ์ และตำนานเชียงแสน ตำนานหรือภูมไชย,
เขียน ยัมศิริ และมานิต วัลลโภดม, น. ๘๘-๘๐.)

เมื่อเสี้ยเมืองลำพูนแล้ว พญาฉบาก็หนีลงมาตั้งเมือง
เขलगค์ (ลำปาง), มาพึ่งพญาเม็กผู้น้องชาย ระดมพลของ
ตนที่เหลือกับพลของเขलगค์เข้าด้วยกัน. ส่วนพญาอนลูก
ชายของพญาฉบาก็เกณฑ์กำลังเมืองแพร์เข้าสมทบ แล้วร่วม
กันยกขึ้นไปชิงเมืองลำพูนกัน. ขณะเดียวกันนั้นกษัตริย์ชาวเสี้ย
เมืองไปขอกำลังทัพสุโขทัย และอโยธยา ซึ่งเป็นพันธมิตร. ทัพ
สุโขทัยและอโยธยาได้ยกขึ้นมาทางเมืองแพร์.

ทางพญาเมงรายก็ขอกำลังพญาเจ้าเมือง เจ้าผู้ครองแคว้น
พะเยามาช่วย, ออกตั้งรับศึกนอกเมือง. สงครามชิงลำพูนลง

เคยด้วยพญาเบิกและพญาบอนถูกยิงตายในสนามรบทั้งคู่, พญาบานนั้นหนีเตล็ดลงทางใต้.

ส่วนทัพของพญาจำเมือง (เมืองพะเยา), ทัพพญาร่วง (สุโขทัย) และทัพอโยธยา คงตั้งมั่นอยู่ ณ ท่งข้าวสาร คู่มเชิงกันอยู่ หาได้ยกเข้าสู้รบกันไม่, ปล่อยให้ทัพพญาเมงราย และขุนครามผู้บุตรตีทัพลำปางแตกพ่ายไป. เมื่อเสร็จศึกแล้ว พญาเมงรายก็ทำพิธีส่งทัพชาวใต้ คือสุโขทัยและอโยธยากลับเมือง.

ตามตำนานนี้ เราได้หลักฐานว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๔ นั้น มีรัฐไทยอโยธยาเป็นอิสระอยู่ทางใต้ของสุโขทัยลงมา. รายการเด่นชัดกว่ามีรัฐอโยธยาอยู่ก่อนกรุงศรีอยุธยา!

๕. เรื่องของอโยธยาศรีรามเทพนคร.

เดิมประวัติราชวงศ์สุโขทัยนั้น ตามที่ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์เรียงลำดับขึ้นจากศิลาจารึกสุโขทัย ได้เรียงไว้ว่า ถัดพ่อขุนรามคำแหงลงไป คือลูกของพ่อขุนรามคำแหงชื่อพญาเลอไทย และต่อไปเป็นรัชกาลของลูกพญาเลอไทย คือพญาลือไทย ผู้สมนามว่า พระมหาธรรมราชา. ประวัติราชวงศ์สุโขทัยมักเรียนพญาลือไทยว่า พระมหาธรรมราชาที่ ๑ คือลือเป็นองค์แรกที่ได้อชื่อว่า “ธรรมราชา” เพราะได้ทรงผนวชและแต่งตั้งไตรภูมิภดา.

เฉพาะเรื่องนี้จะต้องทำความเข้าใจใหม่. ตามที่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยจริง ๆ นั้น ลูกของพ่อขุนรามคำแหงที่

เรียกว่าพญาเลอไทยนั้น มีพระนามว่า “ธรรมราชา” แล้ว
ตั้งปรากฏในจารึกวัดศรีชุมว่า :

“ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ผู้หนึ่งขอพ่อขุนรามราช
ปราชนารัฐธรรม ก่อพระศรีรัตนธาตุอันหนึ่งในศรีสัชนาลัย
หลานพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ผู้หนึ่งขอธรรมราชา พ. ร.
บุลธรรมมีปรีชญาแก้กบมมีกล่าวถ้อยเลย”

(จารึกวัดศรีชุม, หลักที่ ๒ ในประชุมจารึก
สยามภาค ๑)

เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ซึ่งเมืองสุโขทัยจากขอมสมา
โขลกลำพองนั้น จารึกวัดศรีชุมแล้วว่า ได้ร่วมกับพระสหายผู้
หนึ่งขอพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด. จารึกวัดศรีชุมนี้ได้เรียง
ลำดับเชื้อสายของพ่อขุนทั้งสองไว้ดังเทียบได้ข้างล่างนี้ :

๕	พ่อ	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	—	พ่อขุนผาเมือง
๕	ชนลูก	พ่อขุนรามคำแหง	—	พลาคำแหงพระราม
๕	ชนหลาน	ธรรมราชา	—	มหาเถรศรีศรีทศา ฯ

ตามที่ลำดับเชื้อสายไว้ หลานของพ่อขุนผาเมือง อันได้
แก่พระมหาเถรศรีศรีทศา ฯ นั้น เป็นคนร่วมชวคนเดียวกับ
“ธรรมราชา” ผู้เป็นหลานพ่อขุนศรีอินทราทิตย์.

พระมหาเถรศรีศรีทศา ฯ นั้นเอง เป็นผู้แต่ง
จารึกศรีชุมขึ้น เพื่อเล่าประวัติของตนเอง และใช้คำว่า “กู”
แทนตัวเองเสมอ.

พระมหาเถรศรีศรีทศา ฯ เล่าว่า เมื่อสมัยยังเป็นคฤหัสถ์
อยู่นั้น พ่อของตน (คือพลาคำแหงพระรามลูกพ่อขุนผาเมือง)

ตั้งให้เป็นที พระหริรามเทพ. พอตอนอายุได้ ๒๖ ปี ก็มีขุน
จิ้งขางนามันสูงใหญ่มาทำทายพลาอำแหงพระรามผู้พ่อ พระ
หริรามเทพเจ็บแค้นแทนพ่อ จึงออกสู้ ขันแม่ข้างขับไล่ขางนา
มันหนเข้าป่าแถม จับได้ขางนามันมา, วรรณกรรมครั้งนี้ สมเด็จ
ธรรมราชาเมืองสุโขทัย” ชมเชยมาก (จารึกด้าน ๑ บันทึก
๖๑-๖๔).

“สมเด็จพระราชาเมืองสุโขทัย” ที่กล่าวถึงนี้ คือพญา
เลอไทย ลูกพ่อขุนรามคำแหง. นัซัดเจนที่สุด. ขณะทชน
ข้างนั้น พระมหาเถรศรีศรัทธา ๆ เฟงจะมีอายุได้ ๒๖ ปี, คน
ชมจะเป็นพระมหาธรรมราชาเลอไทยไม่ได้ เพราะเป็นช่วคน
ชนเหลน ซึ่งขณะนั้นอาจจะยังไม่เกิดด้วยซ้ำ.

แต่ก่อนนี้, และแม้ปัจจุบันนี้, หนังสือตำราประวัติ-
ศาสตร์ต่างขนานนามพญาเลอไทยว่าเป็น พระมหาธรรมราชา
ที่ ๑, ถือว่าเป็นกษัตริย์ทรงธรรมองค์แรกของสุโขทัย. แต่
ตามที่ปรากฏจริงในศิลาจารึกแล้ว พญาเลอไทย พ่อของพญา
เลอไทยเอง ก็ได้มีนามว่า ธรรมราชา ขึ้นแล้ว, ทั้งยังได้พบ
ว่าบางแห่งก็เรียกว่า สมเด็จพระราชา, บางแห่งก็เรียกว่า
พญาธรรมมิกราช, บางแห่งก็เรียกว่า พระยามหาธรรมราชา.
ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์ เมื่อรวบรวมจารึกสุโขทัย ได้นำ
เอาเรื่องของพญาธรรมราชาเลอไทยผู้พ่อ ไปยกให้เป็นของพญา
ธรรมราชาเลอไทยผู้ลูกหมด, ใคร ๆ ก็เลยพลอยเข้าใจผิดตาม
ไปด้วย. ต่อมาพระยานครพระรามได้ช้อออกมาในเรื่อง
เครื่องถ้วยไทย ว่า พญาเลอไทยที่เรียกกันในตำราประวัติ-

ศาสตร์ว่า พระมหาธรรมราชาที่ ๑ นั้นผิด ควรเป็นที่ ๒, ส่วน
ที่ ๑ นั้น คือพญาเลอไทยลูกพ่อขุนรามคำแหง. ต่อมาศาสตรา-
จารย์ยอช เซเดส์ก็ได้ยอมรับข้อแก้ไขที่ว่าถูกต้อง ในหนังสือ
ประวัติศาสตร์ โบราณของรัฐที่ได้รับอารยธรรมอินเดีย
แห่งภาคตะวันออกไกล (Histoire ancienne des Etats
indouissés d'Extrême - Orient) ซึ่งพิมพ์มากกว่า ๑๐ ปี
แล้ว, แต่หนังสือประวัติศาสตร์ไทยเราตามโรงเรียนก็ยังคงถ้า
หลังอยู่ในเรื่องนั้น, เช่นเดียวกับในเรื่องอื่น ๆ.

คราวนี้เรามาดูจารึกวัดบรมธาตุหน้าเมืองกำแพงเพชร
ลง พ.ศ. ๑๕๐๐ (หลักที่ ๓ ในประชุมจารึกสยามภาค ๑), จารึก
นี้เป็นจารึกของพญาเลอไทย เล่าถึงเรื่องของตนนำเอาพระธาตุมา
จากลังกาพร้อมด้วยศรีมหาโพธิ และนำมาประดิษฐาน ณ ที่
เมืองนี้ใน พ.ศ. ๑๕๐๐. พอจบเรื่องก็เล่าความข้อนไปสรรเสริญ
สมัยของพ่อขุนรามคำแหงผู้ปู่ โดยเริ่มความว่า “เมื่อชั่วพญา
รามราช....” (ด้าน ๒ บันทึก ๑๒). ครั้นจบเรื่องของปู่แล้ว
ก็เริ่มสรรเสริญรัชสมัยของพญาธรรมิกราชผู้พ่อ โดยเริ่มความ
ว่า “(เมื่อชั่วพญาธรรมิ) มิกราชนั้นบ้านเมืองอยู่เชสม.....”
(ป. ๓๐) พญาธรรมิกราชนั่นคือ ธรรมราชา หรือ สมเด็จ
ธรรมราชา ในจารึกวัดศรีชุมนั่นเอง, อันได้แก่พญาเลอไทย
ลูกพ่อขุนรามคำแหง, หากเรียกด้วยคำต่างกันด้วยประสงค์จะ
บอกว่าเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรมเท่านั้น (ควรทราบว่าชอกษัตริย์
สุโขทัยในจารึกต่าง ๆ นั้น เรียกกษัตริย์องค์หนึ่ง ๆ เป็นหลาย

ขอตามแต่จะคิดยกย่องได้บ้าง ขาด ๆ เกิน ๆ บ้าง ทุกองค์
ทีเดียว).

เมื่อเล่าถึงพญาธรรมิกราชผู้พ่อแล้ว ก็เล่าว่าทวดนมพระ
พุทธบาทอยู่รอยหนึ่ง “พระบาทลักษณะนั้นใช้ พญาธรรมิกราช
ให้ไปพิมพ์เอารอยตีนพระพุทธผู้เป็นเจ้าถึงสิงหล อันเหยียบ
เหนือเขาสุมนกฏบรรพตประมาณเท่าใด เอามาพิมพ์ไว้จงคนทั้ง
หลายเห็น” (บ. ๕๑-๕๕). แล้วจากนั้นก็พรรณนาว่าได้พิมพ์
รอยพระพุทธบาทดังกล่าวมาหลายรอย ประดิษฐานไว้ในหลาย
เมือง ที่สำคัญทงคือ :

- (๑) “ประดิษฐานไว้ในเมืองสุโขทัยเหนือจอมเขา
สุมนกฏอันหนึ่ง”
- (๒) “ประดิษฐานไว้ในเหนือจอมเขาที่ปากพระบางอัน
หนึ่ง”

และบอกว่ามีศิลาจารึกกำกับไว้ด้วยทุกแห่ง (บันทึกที่
๕๗-๕๘).

รอยพระบาทที่เหนือเขาสุมนกฏเมืองสุโขทัย และจารึก
ของพญาเลอไทยนั้น ได้พบแต่รอยพระบาท คือบนยอดเขา
พระบาทใหญ่; ส่วนจารึกไม่พบ, สูญหายไป. แต่ได้พบ
จารึกของพญาเลอไทยผู้ลูกซึ่งได้พาคนมาบูชาพระบาท. จารึก
ของพญาเลอไทยกล่าวไว้ชัดเจนว่า “พระองค์ได้ขึ้นมานมพระ
บาทลักษณะ อันตนชนกประดิษธาแต่ก่อน เหนือจอมเขา
สุมนกฏ” (จารึกหลักที่ ๘ บ. ๑๕-๑๘). ข้อความนี้บ่งชี้ว่า

พญาธรรมมิกราชผู้ไปพิมพ์รอยพระพุทธรูปที่มานั้น คือพญา
เลอไทย (ลูกพ่อขุนรามคำแหง).*

ส่วนพระพุทธรูปที่ประดิษฐานไว้เหนือจอมเขาคันทึก
พระบางนั้น, เมื่อปากพระบางก่อนนครสวรรค์ จอมเขานั้น
คือเขากบ ได้ค้นพบแล้ว ยังคงมีศิลาจารึกของพญาเลอไทย
หรือพญามหารธรรมราชาอยู่ที่นั่นด้วย (หลักที่ ๑๑ ในประชุม
จารึกสยามภาค ๑).

จารึกเขากบนครสวรรค์นั้นแหละที่เราต้องการใช้เป็นหลัก
ฐานเรื่องเมืองอโยธยาของเรา.

จารึกนี้เรียกพญาเลอไทยว่า "พญามหารธรรมราชา" เล่าว่า
พญามหารธรรมราชาเลอไทยสร้างศาสนสถานต่าง ๆ และปลูก
พระศรีมหาโพธิ์ในเมืองสุโขทัย. ศาสนสถานเหล่านั้นล้วน
มีชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่าราม เป็นต้นว่า รามเจดีย์, รามพิหาร ราม
อवास เพื่ออุทิศส่วนกุศล "ไปฝากพญาพระราม" ผู้น้อง**

* จารึกของพญาเลอไทยหลักที่ ๘ นี้ แต่ก่อนอ่านกันอย่างไรไม่
ทราบ กลับคาดผิดเป็นเรื่องพญาเลอไทยสร้างพระบาทไป
เสีย, จึงได้เกิดความเข้าใจผิดรวมเอาพญาธรรมมิกราช (เลอ
ไทย) มาเป็นพญาศรีสุริยวงศ์รามมหารธรรมราชาธิราช (เลอ
ไทย) หมก.

** หลังสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ลงมาแล้ว เจ้านายทางสุโขทัย
นิยมตั้งชื่อลูกหัวปีว่า พญาบาลเมือง และคนรองว่าพญาราม
คำแหง เพื่อเลียนแบบพ่อขุนบาลเมืองกับพ่อขุนรามคำแหง
ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์.

และประกาศให้ “ลูกหลานเหลนอันเป็นพงศา ได้เป็นท้าวเป็น
พญาภยลุนปุ่นหลังไซ้ [ภยลุน=ภยหลัง] ให้คู่เยี่ยงทั้งสอง
คนพี่น้องรักกันนี้ จึงเป็นบุญคุณยศปรากฏแก่โลกทั้งหลาย.”

เมื่อสนเรื่องอุทิศส่วนกุศลแล้ว ก็เล่าถึงเรื่องของพระ
เถระองค์หนึ่ง จะเป็นใครไม่ทราบแน่เพราะจารึกชำรุดมาก
เหลือจะอ่านได้. เรื่องเป็นประวัติว่า พระเถระรูปนี้ไปสร้าง
วัดในนครสระหลวง (พิจิตร) แล้วมา “ยังสุขุทัยสัชนาโดย
กระทำสมภารบารมี” แล้วอ้อะหิณพระมหาธาตุไปยัง ผ่าง,
แพด (แพร์), รพุ่น (ลำพูน), ตาก, เชียงทอง (เข้าใจว่า
อยู่ในบริเวณอำเภอจอมทองลงมาถึงอำเภอฮอด จังหวัดเชียง
ใหม่, ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของลำพูน) ถึงคองที่โปรดช้าง,
นครพัน (ในเขตมอญ), กลิงคราษฎร์, ปาดลีบุตร,....บุระ,
นครตรี, โฉดมณฑล, มัดลราชฎร์ รอดถึงลังกาทวีป.”

เถระรูปนี้ได้ “สร้างพระมหาธาตุ เล็ก (ฟันฟู) ศาสนา-
ธรรมในพระมหานครสิงหล” รวมเวลา ๑๐ ปี (ตามหลักฐาน
ในพงศาวดารลังกา ระยะเวลาที่บ้านเมืองกำลังเป็นกบฏคลุ้มจวม
พุทธศาสนาเสื่อมโทรมมาก). จากนั้นจึงข้ามมายังเมืองตะนาว
ศรี “เพื่อเลือกเอาผู้คนดี....สิงหลทวีป รอดพระพุทธรูปอารย
ไมตรี.” ความเป็นที่น่าองจะมาหาพระภิกษุไปช่วยชำระ
ศาสนาในสิงหลทวีปให้ยืนยาวไปถึงสมัยศาสนาพระศรีอารย์.

ต่อจากนั้น ก็ได้เล่าระยะทางเดินบกจากตะนาวศรีขึ้นไป
สุขุทัยว่า :

“เผาบุรีราชบรม....ศ อโยธยาศรีรามเทพนคร”

ผู้ที่ไปถึงลังกานัน อาจจะเป็นพระมหาเถรศรีศรัทธา ๆ หลานพ่อขุนผาเมือง ซึ่งเป็นคนในปุ่นเดียวกับพญาเลอไทย, เพราะชื่อเต็มของมหาเถรองค์นั้นว่า “สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุลามาณี ศรีรัตนลังกาทวีป มหาสามเป็นเจ้า” (ปรากฏในจารึกวัดศรีชุม). ในชื่อ มีคำว่า ลังกาทวีป เป็นปริศนียบอกอยู่ว่าได้ไปถึงลังกามาแล้ว; และน่าจะเป็นผู้หนึ่งที่ไปพิมพ์รอยพระพุทธรูปบาทมาจากลังกา นำมาเป็นแบบให้พญามหาธรรมราชาเลอไทยสร้างจำลองไว้ตามยอดเขาในเมืองต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว (ในจารึกหลักที่ ๓ และที่ ๘), จึงได้รับยกย่องเทิดทูนมาก. มหาเถรศรีศรัทธาราชจุลามาณี ๆ นี้ สร้อยท้ายบอกว่าเป็น “มหาสามเป็นเจ้า” นั่นคือเป็นสมเด็จพระสังฆราช.* และจะต้องเป็นสังฆราชอยู่ในระยะก่อน พ.ศ. ๑๘๓๕ ขึ้นไป เพราะตามตำนานพระธาตุดอยสุเทพและตำนานมูลศาสนา (ในรายการที่ ๒ ของเรา) บอกไว้ว่าในระยะ พ.ศ. ๑๘๓๕ นั้น ที่สุโขทัยมีพระสังฆราชหอมหาบรรพตสังฆราช หรือ มหาสังฆราชูปพต, ผู้เป็นอาจารย์ของพระมหาสุมนะเถร. และต่อมาพระมหาสุมนะเถรก็ไปเป็นสังฆราช

* ชื่อ จุลามาณี หรือ จุฬามาณี นี้, ทางอยุธยา ก็ใช้เป็นชื่อสังฆราชเช่นกัน. ในจารึกลานทองตราตั้ง พ.ศ. ๑๘๕๐ ของอยุธยา มีชื่อ “สมเด็จพระครูจุลามาณี ศรีสังฆปริณายก ทิลาภรัตนมหาสวามี บรมราชาจารย์” (ขุดได้ในเจดีย์องค์กลาง วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดอยุธยา).

(ปรากฏในจารึกหลักที่ ๔ ภาษาเขมร และหลักที่ ๕ ภาษาไทย เรียกว่า มหาสามีสังฆราช พ.ศ. ๑๕๐๔). ขอนพึงสังเกตด้วยว่า จารึกทั้งหลายของพม่าลือไทยไม่มีกล่าวถึงพระมหาเถรศรีศรีทศาราชจุฬามณี ๆ เลย แสดงว่าเป็นพระมหาสังฆราชรุ่นพ่อ และสิ้นไปนานแล้ว, พม่าลือไทยจึงระบุแต่ชื่อพระอโนมทัตส์, ซึ่งเป็นศิษย์พระมหาบรรพตสังฆราช, ไว้ในบานแผ่นกัทรามูกกา พ.ศ. ๑๘๘๘ ว่าเป็นพระอาจารย์. แสดงชัดว่าเป็นคนคนละรุ่น และห่างกันทีเดียวกับพระมหาเถรศรีศรีทศาราชจุฬามณี.

ข้าพเจ้าคิดว่า พระมหาเถรศรีศรีทศาราชจุฬามณี ผู้มอายุก่อน พ.ศ. ๑๘๗๕ ขึ้นไปนั้นแหละ คือผู้ไปยังลังกา แล้วจากกลับข้ามมาจนตะนาวศรี เดินบกมายังสุโขทัย และได้ไปเฝ้า "บุรุษราชบรม....ศ อโยทยาศรীরามเทพนคร."

เอาเถอะ เรื่องใครจะเป็นผู้ไปลังกาและไปเฝ้าบุรุษราช... และไปยังนครอโยทยาศรীরามเทพนครนั้น ไม่สำคัญนัก, ที่เรากลั้นจนละเอียดก็เพราะต้องการเวลาที่แน่นอนสักหน่อยเท่านั้น. ถึง

* พระมหาบรรพตสังฆราช ราว พ.ศ. ๑๘๗๕ นั้น อาจจะอยู่ในสมัยพม่าลือไทย ก็เป็นสังฆราชสืบต่อจากพระมหาเถรศรีศรีทศาฯ. แต่ไม่ได้เป็นผู้ไปลังกาและพิมพ์รอยพระพุทธรูปมาให้พม่าลือไทยแน่, เพราะพระอโนมทัตส์และสมณะเถรผู้เป็นศิษย์ เมื่อได้ข่าวพระอโนมพรฯ ไปลังกามาตั้งในเมืองพินยังชวนชวายเป็นศิษย์ เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นศิษย์สำนักลังกา (ตามรายการที่ ๒).

เราจะยังไม่ยอมรับสมมุติฐานว่า พระมหาเถรศรีศรีท้าว ฯ ได้ผ่านอโยธยาศรีรามเทพนคร เมื่อก่อน พ.ศ. ๑๘๗๕, แต่เราก็กล่าวได้แน่นอนในฐานะเป็นข้อเท็จจริงว่า ผู้ไปยังลังกาและผ่านอโยทยานั้น เป็นคนในรุ่นพญาเลอไทย และเป็นเรื่องในสมัยพญาเลอไทย หรือก่อนนั้นขึ้นไปเล็กน้อย, เพราะไปอยู่ที่ลังกาถึง ๑๐ ปี; อาจจะไปแต่ก่อนสมัยของพญาเลอไทยแล้วก็ได้, คือไปตั้งแต่ยังหนุ่ม (มหาเถรศรีศรีท้าวออกบวชเมื่ออายุ ๓๑-จารึกวัดศรีชุม).

รัชสมัยของพญาเลอไทยนั้น ยังไม่ทราบได้แน่ว่าเริ่มเมื่อใด. แต่เราทราบได้แน่นอนว่าสิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๒ หรือไม่กี่ พ.ศ. ๑๘๕๐ ไม่ปีใดก็ปีหนึ่งในสองปีนั้น, ทั้งนี้เพราะศิลาจารึกหลักที่ ๔ ภาษาเขมร และหลักที่ ๕ ภาษาไทย (ในประชุมศิลาจารึกภาค ๑) บอกให้เราเห็นว่า พญาเลอไทยครองราชย์ ณ ศรีสังขนาโลย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๒ และยกกองทัพมาล้อมสุโขทัย บุกลงมาตีได้เมืองเมื่อวันที่ ๕ ค่ำ เดือน ๓ พ.ศ. ๑๘๕๐.

เรามักนึกได้สองทาง คือ :

๑) พญาเลอไทยได้ครองเมืองศรีสังขนาโลยในตำแหน่งลูกหลวงเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๒. ครั้น พ.ศ. ๑๘๕๐ พญามหาธรรมราชาเลอไทยผู้พ่อสิ้นพระชนม์ คงจะมีเจ้านายทางสุโขทัยองค์หนึ่งองค์ใดที่เบนพ้องของพญาเลอไทยขึ้นครองบัลลังก์สุโขทัยแทน พญาเลอไทยจึงได้ยกกองทัพลงมาชิงราชบัลลังก์.

๒) พม่าเลอไทยสิ้นพระชนม์แล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๘๒. ราชบัลลังก์สุโขทัยถูกรวงซ้อนแย้งชิงไปครอง. พม่าเลอไทยจึงต้องไปตั้งตัวครองเมืองศรีสัชนาโดยอวยโอกาสอยู่ จน พ.ศ. ๑๘๙๐ จึงได้ยกกำลังมาชิงเมืองสุโขทัยคืน. ทมทางให้กิดเช่นนั้นก็เพราะ ประการแรก: เมื่อพม่าเลอไทยเล่าถึงการครองราชย์ของตนในจารึกภาษาเขมร (หลักที่ ๔) ก็พูดว่า “เสวยราชย์สมบัติในเมืองศรีสัชนาโดยสุโขทัยได้ ๒๒ ปี, สมุหคักราช ๑๒๘๓ ปีฉลุ....” และในจารึกภาษาไทย (หลักที่ ๕) ก็พูดอย่างเดียวกันว่า: “อยู่เสวยราชย์ในเมืองศรีสัชนาโดยสุโขทัยได้มีสิบสองเข้า, ศักราช ๑๒๘๓ ปีฉลุจึง....” คำว่า เสวยราชย์ในเมืองศรีสัชนาโดยสุโขทัยได้ ๒๒ บนน นับรวมมาตั้งแต่ได้ครองเมืองศรีสัชนาโดยเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๒; นั่นคือ ถือว่าได้เป็นกษัตริย์มาตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๘๒ แล้ว, มิใช่มานับหนึ่งเมื่อบัดนี้ได้เมืองสุโขทัย พ.ศ. ๑๘๙๐. ถ้าพม่าเลอไทยยังครองสุโขทัยอยู่จน พ.ศ. ๑๘๙๐, พม่าเลอไทยผู้ครองศรีสัชนาโดยอย่างลูกหลวงก็ไม่น่าจะเรียกการครองศรีสัชนาโดยของตนว่าเป็นการเสวยราชย์. ประการที่สอง: ราชบัลลังก์สุโขทัยนั้นมั่นคงอยู่ชั่วระยะหนึ่ง คอระยะของสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์, พ่อขุนบาลเมือง และพ่อขุนรามคำแหง หลังจากนั้นลงมาแล้วเป็นระยะแห่งความสับสนอลเวง มีใครต่อใครแทรกเข้ามาเป็นกษัตริย์มากมายหลายองค์ มิใช่ได้สืบราชบัลลังก์ลงมาถึงพม่าเลอไทย แล้วก็พม่าเลอไทยโดยตรงเลย. บัณฑิตบวงศ์ของสุโขทัยที่ทำกันไว้นั้น ไม่ถูกต้องอย่างข้ง. จารึกวัดพระ

มหาธาตุ สุโขทัย (หลักที่ ๘ ข. ในประชุมศิลาจารึกภาค ๑) ลง พ.ศ. ๑๘๓๕ มีการตั้งพิธีสถาปนากันระหว่างรัฐต่อรัฐ ทางสุโขทัยได้อ้าง “คำพงศ” (คำ คือ ผู้บรรพบุรุษ; พงศ คือ ราชวงศ์) เป็นพยาน. รายชื่อผู้บรรพบุรุษหรือคำพงศของสุโขทัยนั้น ตอนหนึ่งมีว่า “ปู่พญาศรีอินทราทิตย์ ปู่พญาบาล ปู่พญารามราช ปู่ใส....สงคราม ปู่พญาเลอไทย ปู่พญาจวนำดม ปู่...พญามหาธรรมราชา....” จะเห็นว่า ก่อนถึงพญาเลอไทยก็มีคนองค์หนึ่ง, หลังพญาเลอไทยก็มีคนองค์หนึ่งแล้วจึงถึงพญาเลอไทยมหาธรรมราชา. พญาจวนำดมเห็นจะเป็นเชื้อสายของพ่อขุนศรีนาวนำถมชนกของพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด (จารึกวัดศรีชุม), เพราะสังเกตได้ว่าพวกเจ้านายสุโขทัยนั้น ลูกหลานชอบใช้ชื่อเหมือนพ่อเหมือนปู่ (จวนำดม : คำจวนั้นเป็นภาษาไทยโบราณใช้เรียกลูกชายคนที่ ๕). ทางตำนานมูลศาสนาจัดไว้ว่า: พญานำดุมยกทัพจากเขลางค์ (ลำปาง) ขนไปตั้งเชิงใหม่สมัยพญาแสนภู เมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๐; พญาแสนภูขอกองทัพขุนครามผู้พ่อจากเชิงรามมากระหนาบทัพพญานำดุมแตก จับตัวพญานำดุมได้ ให้เนรเทศไปไว้เมืองเงิน (ตำนานมูลศาสนา, หน้า ๒๒๒). จะเห็นว่า รัชนีบัลลังก์สุโขทัยสืบสนอยู่.

แต่อย่างไรก็ดี เราพอสรุปได้ชัดเจนว่าในระยะ พ.ศ. ๑๘๕๐-๑๘๕๐ นั้น มีคนผู้หนึ่งมีชีวิตอยู่ และบุคคลผู้นั้นเคยไปตั้งกาท่วปี ขากลับได้ข้ามมาชนทตะนาวศรี ผ่านอโยธยา ศรีรามเทพนคร ขึ้นไปยังสุโขทัย.

ราชการนี้เป็นหลักฐานรับรองรายการก่อน ทว่ามีรัฐ
อโยธยาอยู่ก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา, และเป็นอิสระรัฐ.

ตรงนี้จะขอแทรกไว้สักหน่อยว่า พงามหาธรรมราชา
ในจารึกนั้นเป็นพม่าลื้อไทยผู้พ่อของพม่าลื้อไทยแน่นอนแล้ว
ในตำนานของทางเหนือ คือในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์.
ในนั้นกล่าวไว้ชัดเจนว่า “พม่าลื้อไทยราช เป็นพระโอรส
แห่งพม่าธรรมราชา ได้เสวยราชย์ในเมืองสัจฉนาโลย” (รวม
ราชสุตสุโต ลิเกยุยราชา สหุชนาลเย รชช การเส-
ชินกาลมาลี, น. ๑๒๓). แต่อุปาทานในศิลาจารึกทำให้เรา
ไม่ยอมเชื่อตำนานนี้เอาเลย หันมาเชื่อแต่จารึก แต่เพราะที่
ร้ายที่เซเดส์แปลจารึกผิด เลยหลงเชื่อของผิดกันมาจนบัดนี้.
นี่คือผลร้ายของการปฏิเสธตำนาน มีอุปาทานในศิลาจารึกละ!

๖. อโยธยาในตำนานพุทธสีหิงค์.

ตำนานพระพุทธสีหิงค์ ซึ่งแต่งเป็นภาษาบาลี (สีหิงค-
นิทาน) กล่าวถึงสมัยของพระร่วงสุโขทัย หรือนัยหนึ่งพ่อ
ขุนรามคำแหง โดยเรียกเป็นคำบาลีว่า สุรังคราช (ถ่ายเสียง
คำว่า ร่วง ด้วย และแปลความว่า คำแหง ด้วย). ในนั้นบอก
ทิศทางและขอบเขตอาณาจักรสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหง
ไว้ว่า:

“พระราชาธิบดีสุรังคะ พระองค์เป็นกษัตริย์เอกราช
มีแผ่นดินหาผู้เสมอมิได้ กล่าวคือ ด้านเหนือตั้งแต่
แม่น้ำน่านเป็นที่สุดโดยลำดับ ด้านใต้จดแคว้นอโยธยา

ตลอดไปจนถึงแคว้นนครศรีธรรมราช ชวนครสุโขทัย
มีความสงบมั่งคั่งด้วยพืชทุกอย่าง”

(ตำนานพระพุทธสิหิงค์, พ.ศ. ๒๔๕๖ น. ๑๑)

ขอให้สังเกตว่า “จกแคว้นอโยธยา” มิได้รวมแคว้น
อโยธยาไว้ด้วย. ศีลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงระบุเขต
อาณาจักรสมัยพ่อขุนรามคำแหงทางด้านทิศใต้ไว้ว่า “รอยคน
ที่ พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช
ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว.” นี่จะเห็นว่าบอกอาณาเขตเลียบ
ด้านตะวันตกลงไปตั้งแต่เมืองคนที (ในนครสวรรค์), พระ
บาง (นครสวรรค์), แพรก (ตำบลแพรกศรีราชา, อำเภ
สรรคบุรี, จังหวัดชัยนาท), สุพรรณภูมิ (ในสุพรรณบุรี)
แล้วลงสู่ภาคใต้ไปจนถึง “ทะเลสมุทร” (คือ ทะเลสาบน้ำ
เค็มสงขลา). ตามที่ระบุ ไม่ข้องแวะเข้ามาทางลุ่มแม่น้ำเจ้า
พระยาในบริเวณลพบุรี, สิงห์บุรี, อ่างทอง, อยุธยา, นคร-
ปฐม ฯลฯ เหล่านี้เลย.

สมัยของพ่อขุนรามคำแหงนั้น เรารู้ได้จากศิลาจารึก
ของพระองค์เองว่า พ.ศ. ๑๘๒๑ ทรงปลูกไม้ตาลเป็นสวนใหม่
และ พ.ศ. ๑๘๓๕ สร้างพระมหาธาตุพร้อมด้วยกำแพงศิลารอบ
ณ เมืองศรีสังขนาโดยแล้วเสร็จ, เป็นยุติได้แน่นอนว่าสมัยของ
พ่อขุนองค์นี้อยู่ในระยะไม่ห่างไกลจากระหว่าง พ.ศ. ๑๘๒๑-
๑๘๓๕ นัก. ระยะนี้ สุโขทัยไม่ได้ครอบครองดินแดนลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยานับแต่ลพบุรีลงมาโดยตลอด, เราได้จากจารึกของ

พ่อขุนรามคำแหง. ส่วนตำนานพุทธสิหิงค์บอกต่อไปอีกว่า บริเวณ^{๕๔}ลือ แคว้นอโยธยา ซึ่งเขตแดนติดต่อกับสุโขทัย.

รายการนี้รับรองเรื่องที่พ่อขุนรามหรืออโยธยาชกไปช่วยพัฒนาบาพร้อมกับทัพของพ่อขุนรามคำแหง (พลา^๕ร่วง) เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๔, ตามตำนานสิงหนวัต, ซึ่งเป็นเรื่องก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ๖๕ ปี. และก็สอดคล้องกับศิลาจารึกเขากบนครสวรรค์ ทกล่าวถึง อโยธยาศรีรามเทพนคร ซึ่งอยู่ในระยะเวลาเดียวกัน, ทั้งยังเป็นเอกสารที่จดลงในระชณะนั้นเองอีกด้วย.

๗. หลอหู่ในจดหมายเหตุทางการของจีน

พ.ศ. ๑๘๓๒.

จดหมายเหตุของราชสำนักจีน สมัยราชวงศ์หงวนได้จดไว้ว่า เมื่อกบไล่ข่านได้ครอบครองประเทศจีนแล้ว ก็ส่งทูตลงมาติดต่อกับประเทศทางทิศใต้. จดหมายเหตุกล่าวว่า ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๑๘๓๒ ได้ส่งทูตไปติดต่อกับประเทศหลอหู่ (羅浮 อ่านสำเนียงแต้จิ๋วว่า ล้อฮุก). การส่งทูตไปยังหลอหู่คราวนี้ กล่าวว่าเป็นการส่งไปตอบแทนที่หลอหู่ได้ส่งทูตไปเฝ้ากษัตริย์จีน. ในปี พ.ศ. ๑๘๓๔ หลอหู่ก็ได้ส่งทูตไปยังราชสำนักจีนอีก. ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๑๘๔๐ ก็ได้ต้อนรับทูตจากหลอหู่.

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๑๘๔๒ ได้ต้อนรับคณะทูตหลอหู่กับเสียน (暹 อ่านสำเนียงแต้จิ๋วว่า เสียม) พร้อมกัน. ครอง^{๕๕}น^{๕๕} มกุฎราชกุมารของเสียนได้เสด็จไปด้วย และได้รับ

การต้อนรับอย่างดียิ่ง (ดูรายละเอียดใน G.H. Luce, **The Early Syām in Burma's History**, JSS Vol. XLVI, pl. 2 Nov. 1958, pp. 139-40).

เสียน กับ หลอหุ นั้นเป็นที่ประจักษ์ชัดในจดหมายเหตุจีนว่าคือ สุโขทัย (สยาม) กับ ละโว้. เพราะมีบอกไว้ว่าเสียนอยู่ใต้ประเทศจึงไม่ คือเซียงใหม่ (景邁) และหลอหุ นั้นอยู่ใต้เสียนลงมา (ดูรายละเอียดในเรื่อง สยามและไทย หมายความว่าอะไร? ของข้าพเจ้า ตอนที่ ๕ ต๋าย-เสียม-เสียน).*

ถ้าหลอหุ นั้น ถ้าย้ายไปจากคำว่า ละโว้ อันเป็นชื่อโบราณของเมืองลพบุรี. ที่จีนเรียกรัฐในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยานว่า หลอหุ นั้น ไม่จำเป็นจะต้องหมายความว่ามณฑลหลวงอยู่ที่เมืองละโว้เสมอไป. เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๒ จีนเรียกรัฐนั้นว่า หลอหุ และก็เรียกต่อมาจนถึงเมืองกรุงศรีอยุธยาจนแล้ว จีนก็ยังคงใช้ชื่อ หลอหุ นี้เรียกอาณาจักรศรีอยุธยา ไม่มีเปลี่ยนแปลงอันใด. ต่อภายหลังเมื่อกรุงศรีอยุธยาบประเทศราชสุโขทัย รวมเข้าเป็นประเทศเดียวกัน. ดังที่กล่าวไว้ในจดหมายเหตุสมัยราชวงศ์หมิง, ทางจีนจึงเรียกอาณาจักรศรีอยุธยาว่า เสียนหลอหุ, นั่นคือเอาชื่อเสียน (สยาม) กับ หลอหุ (ละโว้) มาเรียกรวมเข้าด้วยกันเป็นชื่อเดียว. แปล

* ในหนังสือ ความเป็นมาของคำ สยาม, ไทย ลาว และ ขอม และลักษณะทางสังคมของชนชาติ ของ จิตร ภูมิศักดิ์ ภาค ๑ บทที่ ๗-บก.

อย่างไทย ประเทศเสียนหลอหูกี้คือ ประเทศสยามละโว้. จน
 ตกถึงสมัยของกษัตริย์ เจา-ลู่-ฉวิน-ยีน (昭祿群膺)
 คือ เจ้านครอินทร์ หรือ นครินทราชาธิราช), ทางจีนจึงตัด
 คำว่า หู สูดท้ายออก เรียกกรุงศรีอยุธยาว่า “เสียนหลอ”
 สองพยางค์, และยังใช้เป็นชื่อเรียกประเทศไทยต่อมาจนถึง
 สมัยเปลี่ยนชื่อประเทศเป็นไทย.

ตามนี้เห็นว่า หลอหูกี้คือ กรุงศรีอยุธยา และรัฐก่อน
 หน้านั้นที่ตำนานอันเรียก อโยธยา นั้นเอง, หากจีนเรียกตาม
 ชื่อรัฐละโว้เดิมที่เคยมีอยู่ และก็เรียกจนติดปาก ไม่ว่าจะ
 เปลี่ยนแปลงนครหลวงไปอย่างไร ถ้าเป็นบ้านเป็นเมืองใน
 บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาแล้ว เป็นเรียกว่า หลอหูกี้ (ละโว้)
 ตะไปที่เดียว.

จากหลักฐานในจดหมายเหตุของราชสำนักจีนราชวงศ์
 หมงวนและหมิงพอสรุปความได้ว่า ในระยะ พ.ศ. ๑๘๓๒ มี
 ประเทศหนึ่งทางใต้สุโขทัย ซึ่งจีนเรียกว่า หลอหูกี้. บริเวณ
 ของประเทศนี้ คือบริเวณที่ตำนานพระพุทธสิหิงค์ (รายการ
 ที่ ๖) เรียกว่า อโยธยา. อนึ่งในพ.ศ. ๑๘๔๒ จีนได้ต้อนรับ
 ทูตจากเสียนและหลอหูกี้พร้อมกัน (เช่นเดียวกับที่จีนก็แต่งตั้ง
 ไปเสียนและหลอหูกี้แยกเป็นสองคณะ). นี้แสดงว่า แคว้นที่
 จีนเรียก หลอหูกี้ และตำนานพระพุทธสิหิงค์เรียกอโยธานัน
 เป็นอิสระรัฐเท่าเทียมกับเสียนหรือสยาม (สุโขทัย).

ร่องรอยของรัฐไทยบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่เสนอมา
 ๗ รายการนี้ เลอกเอาแต่ร่องรอยที่ยืนยันว่ารัฐไทยอยู่นั่นอน

ในบริเวณนี้เมื่อก่อน พ.ศ. ๑๘๕๓ ขึ้นไปในชั่วรอบร้อยปีเดียว.
 ที่จริงยังมีร่องรอยต่าง ๆ อยู่อีกหลายอย่าง แต่ถ้าจะเสนาสมา
 พร้อมกันทีเดียวเกรงจะยุ่งเกินไป จึงตัดเป็นตอนแรกแต่ ๓
 รายการ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลดิบเหล่านั้นกันดูเสียครงหนังก่อน
 ที่จะเสนอดูต่อไป.

อโยทธยาศรীরามเทพนคร

ตามรายการทั้ง ๗ ในบทที่แล้ว เราพอสรุปเป็น
รูปร่างขึ้นได้ว่า :

พ.ศ. ๑๘๒๑-๑๘๓๕ อันเป็นระยะเวลาสมัยพ่อขุนราม
คำแหงที่เราผู้ศรัทธาได้แน่ชัด, มีรัฐไทยที่เป็นอิสระอยู่ใน
บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานับตั้งแต่ลพบุรี ลงมาจนสุดปากน้ำ
เจ้าพระยา, คือบริเวณที่ตำนานพระพุทธรูปสี่หังคี (สี่หังคินทาน)
เรียกว่า อโยทธยา และจดหมายเหตุจีน (พ.ศ. ๑๘๓๒) เรียก
ว่า หลอหุ (ละโว้).

พ.ศ. ๑๘๒๔ มีกองทัพอโยทธยาบุกขึ้นไปช่วยพญาฉำ
เจ้าผู้ครองนครหริภุญชัย (ลำพูน).

พ.ศ. ๑๘๓๒-๑๘๔๒ มีทูตจากรัฐนี้ ไปยังราชสำนักจีน,
และทูตจีนมายังรัฐนี้หลายครั้ง.

พ.ศ. ๑๘๖๒ ท้าวแสนปมสร้างเมืองเทพนคร.

พ.ศ. ๑๘๖๗ มีการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นปางขัดสมาธิองค์ใหญ่ คือหลวงพ่อแพนงเชิง. บริเวณที่สร้างอยู่ใกล้เคียงกับตัวเมืองอยุธยาบัดนี้. ผมอช่างبنเป็นศิลปินในสกุลอุทอง.

ก่อน พ.ศ. ๑๘๗๕ พระอโนมทัตส์และพระมหาสมณะเถรชาวสุโขทัย ลงมาศึกษาพระไตรปิฎกเมืองอโยธยาหรืออายุทธยา.

ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๕๐-๑๘๕๐ มีผู้เดินทางกลับจากลังกาได้ผ่านมาเฝ้าผู้ครองรัฐ อโยธยาศรีรามเทพนคร.

พ.ศ. ๑๘๘๗ พระเจ้าอุทองขนครองเมืองเทพนคร.

พ.ศ. ๑๘๕๐ พระเจ้าอุทองทั้งเมืองเทพนคร ยกลงมาตั้ง ณ ตำบลเวียงเหล็ก เพื่อสร้างเมืองใหม่ ณ ตำบลหนองโสน (บึงพระราม).

พ.ศ. ๑๘๕๓ สถาปนากรุงศรีอยุธยา หรือกรุงเทพมหานครบรรพตราชวราวุฒิศรีอยุธยาชนเป็นเมืองราชธานี.

นี่คือโครงร่างคร่าว ๆ ที่เราสรุปได้จากหลักฐานในตำนานและศิลาจารึก.

จากนี้ เราจะพิจารณาเรื่องเมืองเทพนครก่อน.

เมืองเทพนคร ซึ่งเดิมออกจะเป็นชื่อเมืองปรัมปราในนิยายนั้น บัดนี้ค่อย ๆ ปรากฏเป็นรูปร่างชัดเจนขึ้น เพราะมีศิลาจารึกในสมัยนั้นได้กล่าวถึงไว้ในนามว่า อโยธยาศรีรามเทพนคร.

เราลองมาศึกษาชื่อเมืองอโยธยาศรารามเทพนครกันอย่าง
 ง่ายๆ เพราะหัดเล็กน้อย.

ชื่อ อโยธยาศรารามเทพนคร ทำให้ข้าพเจ้านั่งกลางเมือง
 โบราณชนได้หลายเมือง เป็นต้นว่า :

โยนกนครชัยบุรีศรีช้างแสน	- เชียงแสนแก้ว
นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่	- เชียงใหม่
นันทบุรีศรีนครน่าน	- น่าน
จันทบุรีศรีศตนาคนहुต	- เวียงจันทน์
ไทโยนทศวรรษมนา	- พิชณโลก (สองแคว)
กำแพงเพชรบุรีศรีวิมลาศน์	- กำแพงเพชร
นนทบุรีศรีมหาสมุทร	- นนทบุรี
ธนบุรีศรีมหาสมุทร	- ธนบุรี
ทวารวดีศรีอยุธยา	- กรุงศรีอยุธยา

ชื่อเมืองจำพวกนี้ มีทั้งชื่อจริงและชื่อรองเรียกควบกัน
 และมีคำว่า ศรีคนกลางทุกชื่อไป, เป็นประเภทเดียวกับ
 อโยธยาศรารามเทพนคร.

ชื่อยาว ๆ ประเภทนี้ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนศึกษา
 ประวัติศาสตร์ไม่ค่อยจะเลื่อมใสตำนาน เพราะตำนานมักจะ
 มีชื่อยาว ๆ แบบนี้ ฟังดูแล้วคล้ายกับเป็นชื่อเรื่องลึกลับชื่อ
 จริงชื่อรอง เช่น “ไกรทองพงศา หรือถ้าจินตได้นำ” ฉะนั้น.

อันที่จริงตำนานจดไว้อย่างข้อสุดท้ายทีเดียว, เพราะชื่อ
 เหล่านี้เป็นชื่อจริงที่ใช้เป็นทางการ ; มิใช่ชื่อปรัมปราผู้จด
 ตำนานคิดประดิษฐ์ขึ้นเอง. จะขอยกตัวอย่างสักสองชื่อ :

ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรสมัยสุโขทัย จารึกราว พ.ศ. ๑๕๑๖, ในคำปรารภของกฎหมาย กล่าวถึง “สมเด็จพระมหาราชาบุตร” ของกษัตริย์สุโขทัยขึ้นครองราชย์สมบัติ. จารึกเล่าว่าแต่เดิม “พระองค์ท่านเสด็จในกำแพงเพชรบุรี ศรีวิมลธานี ด้วยพระราชศฤงคารบริพัตร.” ครั้นแล้วมี ท้าวพญาจากเมืองต่าง ๆ มากราบทูลเชิญไปครองราชสมบัติ ; ในบรรดาเมืองเหล่านั้นมีเมือง “ไทวณทีศรียมนา” รวมอยู่ ด้วย. เมืองหลังนี้ ผู้คนจากชื่อ เมืองสองแคว อันเป็นชื่อ เดิมของเมืองพิษณุโลก. ไทว เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า สอง ; นที แปลออกจากคำว่า แคว คือแม่น้ำ ; ศรียมนา หมายถึงแควน้ำยมและแควน้ำน่านที่ไหลขนานเขตเมืองพิษณุ-โลกอยู่.

ข้อที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ยังไม่ยาวแท้, ที่ยาวกว่านี้ยังมีอีกมาก เช่น : กรุงศรีศตนาคนहुตล้านช้างร่มขาวหลวง พระบาง ; กรุงกัมพูชาธิบดีศรียศไชยรัตนอินทรปัตถ์ กุรุรัฐ ราชธานี ; กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยามหาดิลก ภพพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์อุดมราชธานีมหาสถาน. จะ เห็นว่าชื่อของไทยเรานี้แหละยาวกว่าของใครหมด ! ฉะนั้น จึงต้องทำความเข้าใจเสียใหม่ว่า ชื่อยาว ๆ อย่างนี้เป็นเรื่อง จริงที่เกิดจากแนวความคิดความเชื่อใจของคนในยุคโบราณ, และตำนานต่าง ๆ ที่จดไว้เต็มยศนั้น เขาจดอย่างซื่อสัตย์ต่อ ความจริงที่สุดแล้ว !

ข้าพเจ้าขอให้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ข้อที่สามที่ว่า ศรี กั้นกลางนี้ ไม่ได้หมายความว่าส่วนต้นคือชื่อจริง และส่วนท้ายคือสร้อยเสมอไป, หากบางครั้งชื่อจริงก็อยู่ข้างท้าย เช่น นันทบุรุษศรีนครน่าน, นพบุรุษศรีนครพิงค์เชียงใหม่ซึ่งชื่อจริงที่เรียกกันทุกวันนี้ คือ น่านและเชียงใหม่, ส่วนคำข้างหนานนแบบคำแปลชื่อจริงออกเป็นภาษาบาลี หรือเป็นชื่อของสิ่งที่เป็นนิมิตรของเมือง, เช่น นพบุรี ก็คือ นวปุระ แปลว่า เมืองใหม่—เชียงใหม่, นครพิงค์ ก็คือ เวียงพิงค์ หรือ เวียงบงซึ่งอยู่บนฝั่งแม่น้ำพิง (บง).

ชื่อเมืองอโยธยาศรีรามเทพนครนั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าชื่อจริงคือ เทพนคร, ไม่ใช่อโยธยา.

เหตุผลก็เพราะ

๑. ตำนานกล่าวว่าท้าวแสนปมสร้างเมือง เทพนคร ขึ้น. แสดงว่าชื่อที่ท้าวแสนปมตั้งให้แก่เมืองจริงๆ นั่นคือ เทพนคร.
๒. ชื่อเทพนครนึ่งได้นำมาใช้เป็นคำนำหน้าของกรุงศรีอยุธยา ว่า กรุงเทพมหานคร ซึ่งตำนานกล่าวว่านำเอาชื่อเมืองเดิมมาเป็นนิมิตร.

คราวนี้ส่วนหน้าที่เหลือแล้ว คืออะไร ?

การที่จะตอบความข้อนี้จะต้องศึกษาความนิยมของไทยและลาวแต่โบราณก่อย่างหนึ่งในการตั้งชื่อเมือง. ความนิยมดังกล่าวนี้ก็คือ : นำชื่อเมืองหรือตำบลบ้านเก่าแก่ในบริเวณที่จะตั้งเมืองนั้น มาใช้เป็นนิมิตร, ประการหนึ่ง ; นำชื่อเมืองเก่าสองหรือสามชื่อมาควงขึ้นเป็นชื่อเมืองใหม่ที่จะสร้างในบริเวณ

ใกล้เคียงนั้น, ประการหนึ่ง ; และไม่เช่นนั้นก็เรียกชื่อเมืองสองเมืองที่อยู่ใกล้กันรวมเข้าคู่กันเป็นเมืองเดียวหรือเป็นคู่กันเพื่อแสดงความใหญ่โตกว้างขวาง, อีกประการหนึ่ง.

จารึกสุโขทัยเรียกอาณาจักรสุโขทัยว่า “ศรีสัชนาไสยสุโขทัย,” คือเรียกควบเอาเมืองศรีสัชนาไสยกับเมืองสุโขทัยเข้าด้วยกัน. จารึกมักจะพูดว่า “พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชนาไสยสุโขทัย” บ้าง และ “เสวยราชย์ในศรีสัชนาไสยสุโขทัย” บ้าง.

เมืองหลวงพระบาง เดิมชื่อ “เซียงดงเซียงทอง” (ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเรียก เซียงทอง) ซอน निकวงขนจากเมืองเซียงดง ซึ่งอยู่ตรงปากน้ำดง ทางใต้ของเมือง, กับวัดโบราณชอวัดเซียงทอง ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมือง.

เมื่อสร้างเมืองนครราชสีมาขึ้นใหม่ในสมัยพระนารายณ์มหาราช ก็ได้เก็บเอาชื่อเมืองโบราณ คือเมืองโคราชเก่ากับเมืองเสมา มาควบกันเข้าเป็นนครราชสีมา. (คำว่า โคราช นั้นเป็นคำไทยเรียกอย่างเขมรพื้นเมืองเดิม ; เขมรเรียกเมืองนี้ว่า อังโกลเรียด คือ นครราช. ผู้คิดชื่อเมืองนครราชสีมาเป็นแต่เอาชื่อที่ปรากฏในตำนานคือ นครราช มาใช้เท่านั้น มิได้ดัดแปลงคำโคราชให้เป็นนครราชตนเอง. เขมรปัจจุบันยังคงเรียกนครราชสีมาว่า อังโกลเรียด เขียนเป็นตัวอักษรว่า อังครราช หรือ นครราช.)

นี้เป็นตัวอย่างเพียงสองสามชื่อ ในบรรดาที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก. ถึงกรุงธนบุรีศรีมหาสมุทรนั้นเอง ก็นำเอาเมือง

นนทบุรีเข้ามารวมไว้ด้วย, กล่าวคือ นนทบุรีนนทบุรีในทำเนียบหัวเมืองสมัยอยุธยาว่า “นนทบุรีศรีมหาสมุทร.” เมื่อตั้งกรุงธนบุรีขึ้น ก็ได้ใช้ประเพณีเดิม ควบเอาเมืองนนทบุรีที่อยู่ติดทางเหนือเข้าไว้ด้วยเป็น “ธนบุรีศรีมหาสมุทร.”

ตามประเพณีการตั้งชื่อเมืองสำคัญหรือเมืองหลวงดังกล่าวนี้ ทำให้ตั้งสมมุติฐานได้ว่าชื่อ “อโยธยาศรีรามเทพนคร” ก็คงจะมีต้นเค้าแห่งเดิมเป็นชื่อเมืองเก่า ๆ สักเมืองหนึ่งหรือสองเมืองที่ถูกนำมารวมกันเป็นชื่อเดียว. พิจารณาหาคูแล้ว เห็นจะมีเมืองเก่าคือ อโยธยา เมืองหนึ่ง, กับเมือง ราม ออกเมืองหนึ่ง. ส่วน เทพนคร นั้น เห็นจะเป็นชื่อจริงของเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ ; ทว่าแสนปมจะคิดชื่อ เทพนคร ขึ้นใหม่ หรือจะเก็บเอาชื่อเมืองเก่ามาควงคู่กันเข้า ขึ้นยังไม่ทราบแน่.

เมืองราม เมืองนมปรากฏเป็นชื่อเมืองมาแต่สมัยโบราณ. ตำนานบุลลศาสนาเล่าประวัตินางจามเทวีว่าเป็นธิดาพระยาละโว้, สวามีเป็นเจ้าเมืองรามบุรี. เมืองรามบุรีนี้ อยู่ห่างจากเมืองละโว้ไม่มากนัก เพราะเมื่อทางลำพูนส่งทูตมาขอนางจามเทวีขึ้นไปเป็นเจ้าแม่ครองเมืองนน * พระยาละโว้เรียกตัว

* เรื่องนางจามเทวีขึ้นไปครองเมืองลำพูนนี้ นักประวัติศาสตร์หลายคนพากันสันนิษฐานว่า ความจริงพระยาละโว้คงจะตั้งให้ราชบุตรชายซึ่งเป็นสวามีของนางจามเทวีขึ้นไปครอง และนางจามเทวีไปด้วยกับสามี (เป็นกันแน่ที่คำบรรยายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน พระราชพงศาวดาร

สวามีนางจามเทวีจากรามบุรีมาปรึกษาได้ในทันที. เรื่อง
นางจามเทวีที่เล่าในเบเนเรื่องแต่สมัย พ.ศ. ๑๒๐๓.

ฉบับพระราชหัตถเลขานี้ เล่ม ๑) ทั้ง ๆ ที่ตำนานทุกเล่มกล่าว
ว่านางจามเทวีไปครองลำพูนเอง และให้สวามีอยู่เป็นอุปราช
ละโว้. เรื่องที่เกิดขึ้นตำนานและหันตำนานเอาตามความ
เห็นส่วนตัวนี้ เป็นเพราะไม่เข้าใจประเพณีของสังคมโบราณ
ที่ถือการสืบสกุลหรือตั้งสกุลขยายสกุลด้วยหญิง. ในประเทศ
เขมรสมัยนครธรรมก็มีประเพณีเช่นนี้. ศิลาจารึกภาษาเขมร
และสันสกฤตที่ปราสาทสทอก กอกรม, อำเภอรันังประเทศ
จังหวัดปราจีนบุรี มีเล่าเรื่องพราหมณ์ผู้ใหญ่แห่งราชสำนัก
ส่งลูกสาวออกไปตั้งบ้านเมืองใหม่เพื่อขยายวงศ์สกุล, ทั้ง ๆ
ที่สังคมเขมรขณะนั้น ถือผู้ชายเป็นใหญ่แล้ว. ประเพณีอย่าง
นี้เป็นทราบดีที่ตกทอดมาจากสมัยที่สังคมถือแม่เป็นใหญ่. ภาย
หลังเมื่อชายได้เป็นผู้นำครอบครัว เป็นผู้ปกครองและถือ
อำนาจการเมืองแล้ว, ก็ยังมีทราบบางอย่างที่คงถือหญิงเป็น
สำคัญอยู่ในชีวิตทางโคตรตระกูล. ในภาคอีสานของไทย ชีวิต
ทั่วไปชายเป็นใหญ่ แต่ในการนับคนภายในปกครองของโคตร
ต้องนับสืบทางหญิง, แต่ตัวเจ้าโคตรผู้ปกครองนั้นเป็นชาย
นางจามเทวีเมื่อขึ้นไปลำพูนนี้ ตำนานว่าตั้งครุภักได้สาม
เดือนแล้ว, ทางลำพูนจะขอไปสืบสายสาขาสกุลวงศ์ ; คงจะ
เป็นเรื่องในประเพณีทำนองนี้.

เรามาได้พบชื่อเมืองรามอีกครั้งหนึ่งในจารึกวัดส่องคบ
จังหวัดชัยนาท พ.ศ. ๑๙๕๑. จารึกนั้นเรียกเมืองชัยนาทว่า
“นครพระราม,” เจ้าเมืองชอขุนเพชรฉงสาร. เมืองนครพระราม
นี้จะเป็นเมืองเดยวักบรามบุรีสมัยนางจามเทวี พ.ศ. ๑๒๐๓
หรือไม่ ยังเป็นปัญหา; แต่ถ้ายกกับเมืองรามในชื่อ ศรี
รามเทพนครแล้ว พอจะเป็นเมืองเดียวกันได้. ถ้าเป็นเมือง
เดียวกัน เมืองเทพนครก็คงจะอยู่ไม่ห่างไกลจากชัยนาทนัก.
ตำนานกล่าวว้ ท้าวแสนปมอพยพหนีพ้อตาลงมาจากเมือง
ไตรตรังย์ (ตำบลไตรตรังย์ ใต้เมืองกำแพงเพชร ๒๐ กิโลเมตร). เมืองชัยนาทอยู่ใต้เมืองไตรตรังย์ถูกตามทิศที่ท้าว
แสนปมอพยพลงมา. เมืองเทพนครน่าจะอยู่ไม่ห่างไกลชัยนาท
หรือนครพระรามมากนัก เพราะเรียกชอควบกันเป็นศรีราม
เทพนครอยู่.

เมืองอโยธยา เมืองอโยธยานี้ในปัจจุบันนักโบราณคดี
ชี้กันว้เป็นเมืองเก่าก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา และตั้งอยู่ใน
บริเวณที่เป็นวัดสมณโกษ วัดกุฎีดาว และวัดศรีอโยธยา (วัด
เดิม) ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ห่างจากสถานีรถไฟไป
ทางเหนือประมาณ ๑ กิโลเมตร (ชิน อยู่ดี, โบราณวัตถุ
สถานที่พระราชอาณาจักร, พ.ศ. ๒๕๐๐, น. ๑๒๔).

คำปากตลาดที่เรียกวัดศรีอโยธยาว่า “วัดเดิม” นั้น ดู
เหมือนจะเป็นร่องรอยที่ดที่สุดที่จะยืนยันว้ วัดนี้เป็นวัดดงเดิม
ทมมาแต่ก่อนหน้าสร้างกรุงศรีอยุธยา. ส่วนชื่อจริงของวัดว่า

ศรีอโยธยานัน ก็เป็นองค์พยานได้ว่าชื่อ อโยธยา เป็นชื่อคงเดิมก่อนสมัยที่จะเปลี่ยนสำเนียงมาเป็นอยุธยา.

ตามที่ เป็นจริงใน ชีวิตของสังคม คนมักไม่ยอมทิ้งชื่อเก่าๆ, กว่า จะหันมาเรียกชื่อใหม่ได้อย่างไม่กระดากปากก็ ต้องกินเวลานาน. ชื่อ อโยธยา หรือ อโยทยา ก็เช่นกัน, ยังนิยมเรียกกันมาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา. เป็นต้นว่าจารึกวัดส่องคบ จังหวัดชัยนาท พ.ศ. ๑๕๕๑ ก็ใช้ว่า "ศรี อโยทยา" (ศรีอโยทยา). วรรณคดีที่แต่งสมัยศรีอยุธยาตอนต้น ก็นิยมใช้ ศรีอโยธยา เป็นส่วนมาก. เช่นลิลิตพระลอ และลิลิตยวนพ่าย เป็นต้น. แม้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๗, สมณทูตของไทยที่ไปลังกา เมื่อพบกับชาวสิงหล ก็เรียกกรุงเทพฯ ทุกวันนี่ว่า "อโยทฺยปุร" (จดหมายเหตุสมณทูตไทยไปลังกา ในหนังสือ ประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, พ.ศ. ๒๕๐๓). นิดูเหมือนจะเป็นพยานยืนยันได้ว่า เมื่อก่อนจะมีกรุงศรีอยุธยานั้น ได้เคยมีเมืองที่ชื่อ อโยธยา หรือ อโยทยา มาก่อน, ซึ่งนับเป็นการสอดคล้องกับหลักฐานที่ได้พบมาแล้วใน ๗ รายการของบทก่อน.

เมืองอโยทยาหรืออโยชยาน เป็นเมืองที่เคยได้พบขอมมาแต่ครั้งโบราณถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖. ในตำนานพระแก้วมรกต ทุกฉบับ ล้วนกล่าวความถึงพระแก้วมรกตไปอยู่ในเมืองอินทปัตถนคร (นครธม) จนกระทั่งถึงสมัยนันทวรมหาเมืองอินทปัตถนคร. แล้วก็นำเรื่องต่อไปว่า :

“บัดนี้ มาจะกล่าวถึง พระมหากษัตริย์เจ้าพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าพระเจ้าอาทิตย์ราช พระองค์ก็ได้ครอบครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา ครั้นพระองค์ได้ทรงทราบว่า น้ำท่วมเมืองอินทปัตถมมหานครแล้ว พระองค์ก็ทรงวิตกไปเป็นอันมาก กลัวแต่พระแก้วเจ้าจะฉิบหายเสีย พระองค์ก็เสด็จไปจากกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา พร้อมด้วยจตุรงค์เสนาท้าวท้าวท้าวเป็นอันมาก ครั้นไปถึงเมืองอินทปัตถมมหานครแล้ว พระองค์ก็ให้สืบสวนไต่พระแก้วมรกตเจ้าแล้ว ก็กวาดเอาผู้คนที่มีศรัทธากับพระแก้วเจ้านั้นเป็นอันมาก ก็เสด็จกลับเข้ามายังกรุงเทพมหานครศรีอยุธยาแล้ว”

เรื่องน้ำท่วมนครธมครั้งใหญ่ นั้น มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเขมรว่าเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ (พ.ศ. ๑๕๑๑-๑๕๔๔) มีร่องรอยปรากฏว่า ได้ยกฐานเสริมพนอาคารสถานบางแห่งให้สูงขึ้นเพื่อหนีน้ำ ยังปรากฏอยู่ที่โบราณสถานบางแห่งในนครธมจนทุกวันนี้. น้ำท่วมใหญ่ครั้งนั้นถึงกับในที่สุดต้องย้ายเมืองราชธานี ไปตั้งที่ดอนพันน้ำอยู่ระยะหนึ่ง, ทิ้งนครธมให้เป็นเมืองร้างไปหลายสิบปี. ส่วนเรื่องพระแก้วมรกตอยู่ที่นครธม (นครอินทปัตถ) นั้น ทางเขมรก็มีเรื่องเล่ากันอยู่, กล่าวว่าครั้งนั้นพระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ ณ เทวสถานศิลาที่เรียกว่า ปราสาทตาแก้วนอกตัวเมืองนครธม. กษัตริย์อาทิตย์ราชทยกทัพไปชิงเอาพระแก้วมรกตมาจากเขมรคราวนำทวมนั้น ตำนานว่าเป็นผู้ครองกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา. เรื่องทวากรองกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา นั้น ผู้

จดคงจะไขว้เขวเรื่องชื่อเมือง. หวังได้แต่ว่าเป็นเมืองอโยชยา
เดิมนั่นเอง, ไม่ใช่กรุงศรีอยุธยาของพระเจ้าอู่ทอง.

กษัตริย์อาทิตยราชผู้ไปชิงพระแก้วมรกตนี้ ในตำนาน
ภาษาบาลีจัดว่าเป็นผู้ครอง *อโยชฉวมทานคร*. *อโยชฉวม* นี้คือ
อโยชยา ในรูปภาษาที่แตกต่างกัน (บาลีกับสันสกฤต, อย่าง
บาลีว่า อัจฉมาสย สันสกฤตว่า อัจฉาสย).

ชื่อ อโยชยา หรือ อโยชยา นี้, เรียกกันในภาษาบาลี
ว่า อโยชฉวม มาแต่โบราณ, ดังได้พบในจารึกบนลานทอง
วัดมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี สมัยต้นกรุงศรีอยุธยา (วาร
สารศิลปากร, ปีที่ ๕ เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๕๔).

นอกจากหลักฐานในตำนานพระแก้วมรกตแล้ว ยัง
ปรากฏร่องรอยทางพงสาวดารพะม่า สมัยพระเจ้าอโนรธา
(มังฉ่อ) กษัตริย์ผู้ตั้งอาณาจักรพุกาม (พ.ศ. ๑๕๘๘-๑๖๒๑).
พงสาวดารพะม่าสมัยนั้นกล่าวว่า อาณาจักรพุกามของอโนรธา
นั้น ทิศตะวันออกจดประเทศพิงกะ อยู่ในตอนบนของแม่น้ำ
พิง, ส่วนทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพุกาม คือประเทศของ
พวก *กรอม* ซึ่งเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า *ฮยอชะ*.

ประเทศพิงกะนั้น คือ พิงคบุรี อันเป็นชื่อเก่าของลำพูน
(ไม่ใช่ นครพิงค์เชียงใหม่อันเกิดขึ้นในศตวรรษที่ ๑๕) เห็นจะ
ไม่มีอะไรต้องสงสัย.

ส่วน *ฮยอชะ* เห็นจะได้แก่ อโยชฉวม หรือ อโยชยา.
ส่วนพวกคนที่เรียกว่า *กรอม* (ซึ่งตัวอักษรพะม่าเขียน Gyawm

Grawm และออกเสียงเป็น จอน) นั้น ก็คือพวกที่ตำนานไทยเรียกว่า กร้อม-กล่อม หรือ ขอม.*

เรื่องของอโยธยาในพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ นั้น ยังห่างไกลกับเรื่องของอโยธยาในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๘๕๐ ที่เรากำลังศึกษากัน ฉะนั้นจึงจะไม่กล่าวอะไรมากในขณะนี้. หน้าที่ต้องการเพียงจะชี้ว่า เมืองอโยธยานั้นเป็นเมืองเก่าแก่และมีมานานแล้วก่อนหน้าเมืองเทพนคร หรืออโยทธยาศรীরามเทพนครของท้าวแสนปม. เชื่อว่าท้าวแสนปมหรือใครก็ตามที่สร้างเมืองเทพนครขึ้นนั้น ได้นำเอาชื่อเมืองอโยธยาเดิมนี้เองมาประกอบเข้ากับเมืองราม แล้วขนานนามเมืองใหม่ว่า อโยทธยาศรীরามเทพนคร.

เราได้หลักฐานไว้เล็กน้อยว่า เมืองราม คือเมืองชัยนาทที่จารึกวัดสองคบเรียกว่า นครพระราม, หนึ่งด้านหนึ่ง; เมืองอโยธยาเดิม คือเมืองเก่าในบริเวณวัดศรีอโยธยาเหนือสถานีรถไฟอยุธยาราว ๑ กิโลเมตร, นี้อีกด้านหนึ่ง; ข้อเท็จจริงนี้ทำให้เราพอตั้งสมมุติฐานได้ว่า: เมืองเทพนครที่นำเอาชื่อเมืองอโยธยาและเมืองรามมาประกอบกันเข้าเป็นนามเมืองนั้น จะต้องอยู่แห่งใดแห่งหนึ่งในระหว่างเมืองชัยนาท (นครพระราม) กับเมืองอยุธยาปัจจุบัน (อโยธยา).

* ดูพระยาอินทรมนตรี, JSS Vol. xxx, pt.3 Aug. 1936 pp. 330-32; และ สารานุกรมไทย คำว่า "ขอม" โดย เสฐียรโกเศศ.

สมมุติฐานของข้าพเจ้าน มีข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์รับรองอยู่ข้อหนึ่ง คือที่ตำบลไทรงาม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี บนฝั่งซ้ายของลำน้ำลพบุรี (ทางใต้ตัวเมืองลงมา) มีหมู่บ้านอยู่หมู่บ้านหนึ่งชื่อบ้านท่าเกวียน. ชาวบ้านที่นั่นมีตำนานเล่ากันว่าเมื่อก่อนทำวอู่ทองอพยพลงมา (มาจากไหนไม่ทราบ) เกวียนมาหักที่ตรงริมท่าฝั่งแม่น้ำนั้น, ออกปากขอยืมชาวบ้านช่อมเกวียนก็ไม่มีใครให้ขยืมเลย. ใต้บ้านท่าเกวียนลงไปตามริมน้ำราวสักกิโลเมตรเศษ มีวัดอยู่วัดหนึ่งชื่อว่า วัดท่าวอู่ทอง มีประวัติว่าท่าวอู่ทองมาพักที่นั่น. วัดนั้นปัจจุบันยังมีพระภิกษุจำพรรษาที่นั่นอยู่.

เรื่องเหล่านี้ เป็นนิยายก็จริง แต่ด้านหนึ่งมันก็เข็นร่องรอยของความทรงจำเก่า ๆ ที่เล่าสืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ, อย่างน้อยเราก็พอจับเค้าได้ว่าท่าวอู่ทองอพยพลงมาจากเมืองเทพนครโดยคุมครัวลงมาตามลำน้ำลพบุรี จนถึงตำบลท่าแม่น้ำลพบุรีพบกับปากแม่น้ำป่าสัก จึงข้ามไปยังเกาะเมืองอยุธยาปัจจุบัน.

นักโบราณคดี-ประวัติศาสตร์แต่ก่อน ดูเหมือนจะไม่สนใจเรื่องเมืองเทพนครนัก โดยเห็นเป็นเรื่องนิยายปรัมปรา จึงย้ายเรื่องไปให้เป็นเรื่องเกิดในเมืองอู่ทองทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดสุพรรณบุรี, แล้วเกณฑ์ให้ท่าวอู่ทองหนีโรคห่าจากเมืองอู่ทองมายังตำบลหนองโสน. ถ้าหากท่าวอู่ทองอพยพจากตัวเมืองอู่ทองมายังหนองโสน ก็จะต้องเดินตรงมาทางทิศตะวันออก, ตรงตามเส้นขนานที่เดี๋ยว, ไม่เป็นการ

อพยพลงมาจากทิศใต้, และก็จะไปมีนัยคล้ายอยู่บนฝั่งแม่น้ำ
ลพบุรีซึ่งอยู่ไกลออกไปทางเหนือไม่ได้เลย นอกจากว่าทำ
อุทกจะอุดรเดินทางชนเหนือก่อน จนถึงลพบุรี แล้วจึงลง
ตามน้ำลพบุรีลงมาเท่านั้น, ซึ่งนั่นย่อมประหลาดอย่างยิ่งที่
หอบผู้คนเบร่อยเบนพันเดินทางอ้อมเช่นนั้น.

เหตุที่จะย้ายเอาเรื่องอุทกอพยพจากเมืองเทพนคร ไป
เป็นอพยพจากเมืองอุทกในจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น เป็นด้วย
ได้ไปพบเมืองอุทกร้างในจังหวัดสุพรรณบุรีเข้า. สมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าเรื่องนั้นไว้ว่า :

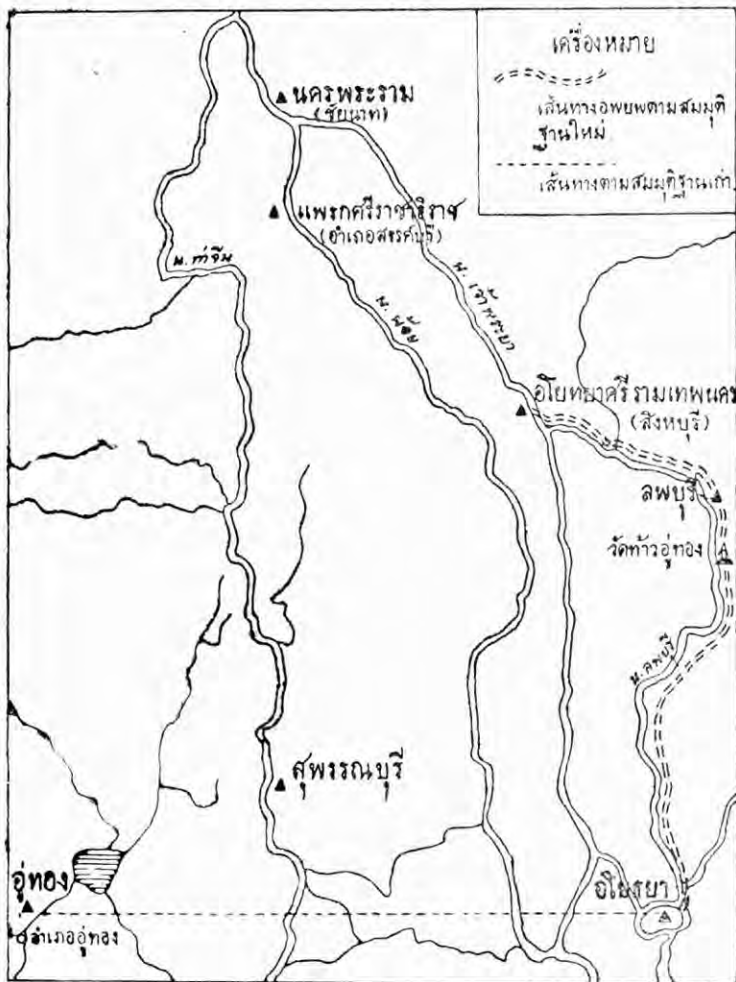
“สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์
บทละครว่าเรื่อง ๑ ดุเหมือนเรียกว่า ‘เรื่องแสนปม’ ทรงสมมติ
เอาเมืองในมณฑลนครชัยศรีเข้าเรื่องละครนั้น เป็นปัจจุบันมาแต่
ฉันไปพบเมืองอุทก ดังหลักฐานเรื่องกำเนิดพระเจ้าอุทกที่
กล่าวข้างต้นหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระปร
มานุชิตกลายเป็นนิทานไปหมด สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จะเอา
นิทานเรื่องนั้นมาแต่งเล่นละคร เคยตรัสปรารภกับฉันว่า เมื่อ
พบเมืองอุทกเป็นหลักว่า มิใช่เมืองเทพนครที่บ้านโคก, แขวง
จังหวัดกำแพงเพชรดังกล่าวในหนังสือพงศาวดาร จะทรงแต่ง
ย้ายแผนที่เรื่องพระเจ้าอุทกมาเป็นเรื่องในมณฑลนครชัยศรี...”

(ลายพระหัตถ์ถึงหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ๖ พฤษภาคม
๒๔๘๑, จันทรเกษม ฉบับที่ ๕๑, มีนาคม-เมษายน
๒๕๐๖, หน้า ๖๒)

ทั่วไปพบเมืองอุททอง และได้หักล้างเรื่องกำเนิดพระ
 เจ้าอุททองที่กล่าวข้างต้นหนังสือพระราชพงศาวดารฯ นั้น เรื่อง
 มีอยู่ว่า สมเด็จพระเจ้าคำแดงราชานุกาฬได้ไปพบเมืองร้าง
 ที่อำเภอจรเข้สามพันทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัด
 สุพรรณบุรี ชาวบ้านที่นั่นเรียกกันว่าเมืองอุททอง. นักศึกษา
 โบราณคดีคุณหญิงสนธิฐานันท์ว่า พระเจ้าอุททองในต้นเรื่อง
 พงศาวดารนั้นคงจะเบนเงินเมืองอุททองเอง ได้พระนามว่า
 พระเจ้าอุททองเพราะเรียกตามนามเมือง. ส่วนในตำนานต้น
 เรื่องพงศาวดารนั้น เล่าว่า ท้าวแสนปมทำเปลทองให้โอรส
 นอนจึงให้ชื่อว่า อุททอง (อุเป็นคำไทยโบราณแปลว่า เปล).
 เมื่อได้พบเมืองอุททองเช่นนั้น จึงพากันเห็นว่าเรื่องนอนเปล
 ทองอันเป็นสาเหตุให้ชื่ออุททองนั้นเป็นนิทานเหลวไหล. นอก
 จากนั้นเรื่องเมืองเทพนครที่พระเจ้าอุททองครองอยู่ระยะหนึ่ง
 ก่อนจะทิ้งเมืองเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๐ จึงต้องเป็นนิทานเหลวไหล
 ไปด้วย. เมืองเทพนครก็เลียดพิศจนเป็นเมืองเทพนิยาย.
 ความพยายามในสมัยก่อนหน้านั้นที่จะชวามองเทพนครคือ
 เมืองเก่าที่บ้านโคน ใต้ตัวเมืองกำแพงเพชร, ก็เป็นอันรื้อทิ้ง
 กันไปทั้งหมด.

แต่บัดนี้เมืองเทพนครเป็นเมืองมัจฉาแล้ว มีชื่อเต็ม
 ว่า อโยธยาศรัยารามเทพนคร, และคงไม่ใช่เมืองอุททองซึ่งมี
 ชื่อในครั้งนั้นว่า สุพรรณภูมิ(ตั้งปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนราม
 คำแหงและจารึกวัดส่องคบ, ชัยนาท พ.ศ. ๑๘๕๑). ฉะนั้น
 การจะย้ายเอาเมืองเทพนครไปไว้ที่อุททองจึงต้องรื้อทิ้งหมดทั้ง

แผนที่แสดงที่ตั้งของเมืองเพนนคร
และเส้นทางอพยพของท้าวอู่ทองตามสมมุติฐานใหม่.

เรื่อง. อีกประการหนึ่ง ทางเดินอพยพของท้าวอุทองนั้น มีร่องรอยอยู่บ้างว่า เดินลงมาทางลำน้ำลพบุรี อันอยู่ที่ศตวันออกเฉียงเหนือของเมืองอุทอง, นอกเส้นทางจากอุทองไปยังอยุธยาซึ่งเป็นเส้นทางตรงตามเส้นทางนานไปทางทิศตะวันออก (ดูแผนที่). นี้นำให้เกิดปัญหาว่า ท้าวอุทองน่าจะไม่มีเกี่ยวข้องกับเมืองอุทอง.

เรื่องต้นพงสาวดารท้าวท้าวแสนปมทำเปลทองให้อนงค์ได้ชื่อว่า "อุทอง" นั้น, เราอาจจะถือเป็นนิทานปรัมปราได้. แต่มีความเป็นจริงอยู่อย่างหนึ่งที่เราปฏิเสธไม่ได้ ก็คือ "อุ" เป็นคำไทย-ลาวที่ใช้มาแต่โบราณ แปลว่าเปล. ราชศัพท์ของไทยก็ยังคงเรียกเปลว่า พระอุ. ไทยภาคอีสานและลาวในประเทศลาวก็ยังเรียกเปลว่า อุ เป็นภาษาประจำวัน. และที่ควรสังเกตก็คือ : ในประเทศลาวปัจจุบัน ยังมีการตั้งชื่อลูกชายว่า "อุทอง" กันอยู่, นักการเมืองในชุดรัฐบาลผสมของลาว พ.ศ. ๒๕๐๖ นี้ ก็มีคนหนึ่งชื่อ "ท้าวอุทอง สุวรรณวงศ์." ในวรรณคดีโบราณของอาณาจักรล้านช้าง มีตัวละครชื่อ "นางอุแก้ว" เช่นในวรรณคดีเรื่องท้าวฮุ่งหรือขุนเจือง, ซึ่งแต่งขึ้นอย่างช้ากว่าศตวรรษที่ ๒๐. ชื่อ อุทอง, อุแก้ว, อุคำ อะไรทำนองนี้ เป็นชื่อไทย-ลาวโบราณที่นิยมชอกัน, ไม่จำเป็นจะต้องนอนอุทองหรือเปลทอง, อุแก้วหรือเปลแก้วอะไรเลย.

ท้าวอุทอง ผู้เป็นต้นวงศ์อวตารของอาณาจักรศรีอยุธยา นั้น ไม่จำเป็นจะต้องนอนเปลทอง, และขณะเดียวกันก็ไม่

จำเป็นจะต้องเป็นเจ้าของเมืองอุทองหรือสุพรรณภูมิด้วย, เช่นเดียวกับคนลาวทขอ อุทอง ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเจ้าของเมืองอุทองหรือเกิดที่เมืองอุทองจังหวัดสุพรรณบุรี. อุทองเป็นแต่เป็นชื่อธรรมดาที่นิยมกันในสมัยโบราณ, บรรพบุรุษของท้าวอุทองเป็นคนอพยพลงมาจากเชียงราย จึงได้ตั้งชื่อลูกตามความนิยมของตนเท่านั้น !

ส่วนที่สันนิษฐานกันแต่เดิมว่าเมืองเทพนครอยู่ที่บ้านโคก, ใต้เมืองกำแพงเพชรปัจจุบันเล็กน้อยนั้น, ยังมีที่ไม่สอดคล้องกับหลักฐานอื่น, กล่าวคือ :

เมื่อท้าวอุทองสถาปนากรุงศรีอยุธยาแล้ว ปรากฏตามตำนานจีนกาลมาลีปกรณ์ว่า ได้ยกทัพไปยึดเมืองชัชนาทอันเป็นเมืองปลายเขตของสุโขทัย, และในภายหลังพม่าลือไทยกษัตริย์สุโขทัยได้มาเจรจาขอคืน. การที่ท้าวอุทองตั้งเมืองเทพนครลงมาสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้น มิได้หมายความว่าสละสิทธิดินแดนนั้นไปเลย หากเมืองเทพนครยังคงอยู่ภายในเขตของกรุงศรีอยุธยา. เขตที่พระเจ้าอุทองครอบครองย้ายเมืองหลวงไปมานั้น จะต้องอยู่นอกเขตของสุโขทัย ; เมืองอโยทยาศรีรามเทพนครนั้น ตามหลักฐานในศิลาจารึกและอื่น ๆ ก็อยู่นอกเขตสุโขทัยดังได้กล่าวมาแล้ว. หมายความว่าเมืองเทพนครจะต้องอยู่ใต้เมืองชัชนาทอันเป็นปลายสุดของสุโขทัยระยะนั้นลงมา. การที่จะยกเอาเมืองเทพนครไปไว้ที่บ้านโคกใต้ตัวเมืองกำแพงเพชร ซึ่งอยู่เหนือจังหวัดชัชนาทผ่านนครสวรรค์ (พระบาง) ซึ่งเป็นเมืองในเขตสุโขทัย (ปรากฏชัด

ว่าพญาลือไทยได้ครองเมืองนครสวรรค์หรือพระบางไว้ใน
อำนาจ—คูศิตาจารึกสมัยพญาลือไทยหลายหลัก)...นั่นคือ การ
ที่จะใช้เมืองเทพนครอยู่เหนือเขตจังหวัดชัยนาท ข้ามเขต
ตะวันตกของจังหวัดนครสวรรค์ออกจังหวัดหนึ่งขึ้นไป จึงเป็น
ไปไม่ได้.

อำนาจของพระเจ้าอู่ทองเมื่อแรกสถาปนากรุงศรีอยุธยา
พ.ศ. ๑๘๕๓ นั้น แผ่สุดสูงขึ้นไปถึงเมืองแพรก, ก่อตรงที่
ปากน้ำเมืองสรรค์ ปากคลองแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี
จังหวัดชัยนาทบัดนี้. ทินแหล่เป็นเมืองชายอาณาเขตที่ประ-
จันกับแดนของเมืองชัยนาทเก่าแห่งอาณาจักรสุโขทัย. ที่เรารู้
ได้ก็เพราะได้พบร่องรอยอยู่ในข้อความของจารึกบนลานเงิน,
ขุดพบที่กรุวัดมหาธาตุอยุธยา อันเป็นปรางค์มหาธาตุที่ขุน
หลวงพะงั่วและมหาเถรธรรมมาภิบาลสร้างขึ้น (ตามพงศาว
ดารฉบับหลวงประเสริฐฯ) เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๗. จารึกลานเงิน
นี้ เป็นจารึกของขุนศรีรัตนนคร เล่าการสร้างพระพิมพ์ :
“ถวายอันสงสันไปแต่สมเด็จพระรามาริบัติ แต่สมเด็จพระ
ศรีราชาธิราช”.*

* ฉ้า ทองคำวรรณ, ถ้าอ่านจารึกวัดมหาธาตุ, วารสารศิลปากร
ปีที่ ๒ เล่ม ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๑. สำหรับขุนรัตนนครเจ้าของ
จารึกนี้ ไม่มีปรากฏในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช
ว่าทางกรุง ฯ ส่งออกไปรั้งเมืองนคร ฯ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๐.

สมเด็จพระศรีราชาธิราช ซึ่งนามเป็นคู่กับสมเด็จพระ
 รามธิบดี (พระเจ้าอู่ทอง) นี้ เห็นจะเป็นเจ้านายใกล้ชิดพระ
 เจ้าอู่ทอง ท่านองจะเป็นน้องชายหรืออะไรท่านองนั้น. พังดู
 ตามชื่อนี้แล้ว ก็ถึงเมืองแพรก ซึ่งเรียกกันมาแต่โบราณ
 ว่า เมืองแพรกศรีราชาธิราช, ดังปรากฏในกฎหมายลักษณะ
 ถักพา พ.ศ. ๑๘๕๘ ปีมะแม, หลังสร้างกรุงศรีอยุธยา ๕ ปี
 (ตัวบทลงศักราชเร็วแบบลังกาเป็น พ.ศ. ๑๘๕๕ ปีมะแม) :

“จึงนายสามชลาเสมียนพระสุภาวดีบังคมทูล...ด้วยข้าหนี
 เจ้า ไพร่หนีนาย และมีผู้เอาไปถึงเจดีย์ง ศุภไชโยไทย ทั้งยัง
 บางยม สองแก้ว สระหลวง ชาวคงราวกำแพงเพชร เมือง
 ท่านเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดังนี้ และมีผู้เอาทาสเอาไพร่ท่านมา
 ชาย แลเจ้าทาสเจ้าไพร่แห่งพระนครศรีอยุธยาพบ แลมากล่าว
 พิพากษา (โต้แย้ง) ว่าให้ผู้ได้ไล่เอาเบียดผู้ชายนั้นคืน ข้าพระ
 พุทธเจ้าขอเรียนพระราชประวัติคดี จึง.....มีพระราชโองการ
 พิพากษา...ว่า ชายกันแต่ในพระนครศรีอยุธยาครั้งนี้แล สืบจับ
 ให้ผู้ได้ไล่เอาเบียดกับผู้ชายสียงยาก, อย่าว่าข้าหนีเจ้า ไพร่หนี
 นาย และเขาลักไปชายถึงเจดีย์ง ทั้งยัง บางยม สระหลวง
 สองแก้ว ชาวคงราว กำแพงเพชร ศุภไชโยไทย ได้หล้าฟ้าเขียว
 ชาตจากมือเจ้าทาสเจ้าไพร่ไปไกล จะมาพิพากษฉันทเมืองเพชรบุรี
 เมืองราชบุรี เมืองสุพรรณบุรี สะพงคลองพลับ แพรกศรี
 ราชาธิราช พระนครพรหม นั้นไม่มีชอบเลย.”

(กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๑, ลักษณะถักพา,
 กำปรารภ, น. ๓๑๗)

ในกฎหมายนี้ จะเห็นชัดว่ากำแพงเพชรในสมัยนั้นอยู่ในเขตของอาณาจักรสุโขทัยที่เป็นไมตรีกัน (เมืองท่านเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน). ส่วนในเขตของกรุงศรีอยุธยาในระบุมืองแพรภคัรราชาราช (พระนครพรหม คือเมืองพรหมบุรี ได้ตัวเมืองจังหวัดสิงห์บุรี, อยู่ใต้เมืองแพรภคกลางมาไกล). ทุกวันนี้ แม้จะขุดเลิกเมืองแพรภคไปแล้ว และเปลี่ยนเป็นเมืองสรรคบุรีในชนหลัง แต่ก็ยังมีคลองที่เรียกว่า คลองแพรภคัรราชาราชปรากฏอยู่.

ด้วยร่องรอยเช่นนั้น จึงเชื่อว่า ในครั้งก่อนจะสร้างกรุงฯ หรือหลังสร้างกรุงฯ แล้ว คงจะได้ส่งเจ้านายในชั้นบรรดาศักดิ์สูง เป็น “สมเด็จพระศรีราชาราช” ไปครองเมืองแพรภค. บางทีอาจจะเป็นน้องของพระเจ้าอู่ทองเองก็ได้ เพราะนามยศคล้องกันเป็นคู่ คือ สมเด็จพระรามาราชบิด-สมเด็จพระศรีราชาราช. เรื่องนี้ไปมีเค้าเงื่อนอยู่อีกแห่งหนึ่งในตำนานพระชาติเมืองนครศรีธรรมราชว่าพระเชษฐา (ของพระเจ้าอู่ทอง) ให้เจ้าศรีไปครองเมืองแพรภค.*

เมืองแพรภคนี้ เห็นจะเป็นเมืองสำคัญมากในระยะแรกตั้งอาณาจักรศรีอยุธยา เพราะเป็นเมืองสุดเขตแดนด้านเหนือประจันกับเขตชัชนาทของสุโขทัย. ในภายหลัง สมัยพระอินทรราชาราช, เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๖, ก็ได้ตั้งเมืองนชนเป็นเมืองลูกหลวง ให้เจ้าฉพระยาโอรสองค์ที่ ๒ ขึ้นมาครองอยู่,

* เรื่องนี้มีวิเคราะห้กันต่อไปข้างหน้า

และให้เจ้าสามพระยาโอรสองค์ที่ ๓ ขึ้นมาครองชัยนาท ซึ่งขณะนั้นตกเป็นของกรุงศรีอยุธยาแล้ว.

โดยที่ปรากฏว่า อาณาเขตเหนือสุดของพระเจ้าอู่ทอง ผู้ครองอโยธยาศรีรามเทพนครและผู้สร้างกรุงศรีอยุธยา คือเมืองแพรกศรีราชาธิราช, หรืออีกนัยหนึ่งเมืองแพรกศรีราชาธิราช คือเมืองด่านเหนือสุดของแคว้นอโยธยาศรีรามเทพนคร; ฉะนั้น เมืองเทพนครก็จะอยู่เหนือเมืองแพรก หรืออำเภอสรรคบุรีในจังหวัดชัยนาทตอนใต้ไปไม่ได้, จะไปอยู่ที่บ้านโคก ในจังหวัดกำแพงเพชร ข้ามจังหวัดชัยนาทและเขตตะวันตกของจังหวัดนครสวรรค์ขึ้นไปไม่ได้; หากจะต้องอยู่ใต้เมืองแพรกลงมา.

ถ้าเราจะเชื่อร่องรอยในตำนานของชาวบ้านท่าเกวียน จังหวัดลพบุรีที่ว่า ท้าวอู่ทองชนของบรรทุกเกวียนมาเกวียนหักทตรงนั้น แล้วไปปักตรงวัดทตบดินซึ่งเรียกว่า วัดท้าวอู่ทอง (ตำบลโก่งธนู, อำเภอเมือง, ใต้ตัวเมืองลพบุรี), ฉะนั้นแล้วเราก็จะจำกัดเขตที่ตั้งของเมืองเทพนครได้ไกลยิ่งขึ้น กล่าวคือต้องอยู่ในระหว่างเมืองแพรกกับตำบลโก่งธนูตรงวัดท้าวอู่ทองในจังหวัดลพบุรี. เส้นทางอพยพย้ายครว้ายย้ายเมืองของท้าวอู่ทอง คงจะเลียบเลาะมาตามลำน้ำลพบุรี. ถ้าจะหาที่ตั้งเมืองเทพนคร ก็จะต้องหาเลาะลำน้ำลพบุรีขึ้นไปตามฝั่งตะวันออกอันเป็นฝั่งที่ตั้งของบ้านท่าเกวียนและวัดท้าวอู่ทอง.

เรามาลองตรวจดูกันบ้างสักเล็กน้อยในบริเวณลำน้ำลพ

บุรี ขึ้นไปจนถึงแยกแม่น้ำเจ้าพระยา และข้ามไปยังแม่น้ำ
น้อยอันเป็นที่ตั้งของเมืองแพรกหรืออำเภอสรรคบุรีบัดนี้

ในบริเวณดังกล่าวนี้ ตรวจดูตามเอกสารและการตรวจ
ค้นเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน เมืองเก่าที่ใหญ่และเก่าแก่พอที่จะ
เป็นเมืองหลวงเทพนครได้ ก็คือจังหวัดสิงห์บุรี. สมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพกล่าวถึงเมืองสิงห์บุรีไว้ว่า :

“เมืองสิงห์นั้นเป็นเมืองใหญ่ และเป็นเมืองเก่ามาก...มี
บ่อมปรากฏ มีวัง มีวัดมหาธาตุ และของสำคัญคือพระนอน
จักรสีห์ ใหญ่ยาวกว่าพระนอนองค์อื่น ๆ ในเมืองไทยทั้งสิ้นและ
ทำเป็นแบบพระนอนอินเดียเหมือนเช่นที่ถ้ำเมืองยะลา คือพระ
กรขวาศอกยื่นออกไปข้างหน้า ไม่ท่างอพระกรตั้งชันไปรับพระ
เศียรเหมือนแบบพระนอนไทย ชื่อเมืองสิงห์ฯ พบเรียกหลาย
อย่าง เรียกว่าเมืองสิงห์ราชาธิราชก็มี เมืองสิงห์ราชาภิรมย์ เป็น
เมืองตั้งอยู่ริมหน้าจักรสีห์ อันเป็นลำน้ำใหญ่อยู่ทางแม่น้ำเจ้าพระ-
ยาทางฝั่งตะวันตกไปถึง ๒๐๐ เส้น เพราะแม่น้ำจักรสีห์กินเขิน
เมืองสิงห์กลายเป็นเมืองอยู่ลับ”

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ภาค ๕๓, หน้า ๓๒)

เมืองสิงห์ยังไม่มีการศึกษา หนังสือโบราณวัตถุสถาน
ทั่วพระราชอาณาจักร ของกรมศิลปากร ซึ่งนายจีน อยู่ดีเป็น
ผู้เรียบเรียง, พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐, อันเป็นหนังสือแสดงผล
งานจนล่าสุด ในด้านการค้นคว้าเมืองสิงห์ที่เท่าที่ข้าพเจ้ามี, ก็
กล่าวแต่ว่า “จังหวัดสิงห์บุรีเป็นเมืองเก่าเมืองหนึ่งอย่างน้อย

สมัยอยุธยา, ตัวเมืองเดิมตั้งอยู่ทางลำน้ำจักรสิทธิ์ ที่ตำบลจักรสิทธิ์ อำเภอสิงหนบุรี บริเวณใกล้วัดหน้าพระธาตุ ซึ่งยังมีหมู่บ้านเรียกบ้านหน้าพระลานอยู่ เวลานั้นลำน้ำเจ้าพระยาหน้าอำเภอสิงหนบุรี และคลองพุทธายังไม่มี เมื่อเกิดลำแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นทางหน้าเมืองจังหวัดสิงห์บุรีบัดนี้ จึงได้ย้ายเมืองไปตั้งทางแควแม่น้ำน้อย ที่ตำบลโพธิ์สังโฆ อำเภอบางระจัน ได้วัดสิ่งตกลงมา” (หน้า ๒๑๓-๑๔)

ในหนังสือโบราณวัตถุสถานทั่วพระราชอาณาจักรเล่มนี้ ไม่กล่าวถึงวัดที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชดำรงกล่าวถึง มีแต่กล่าวถึงบ้านหน้าพระลาน. บางที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชฯ อาจจะอาศัยบ้านหน้าพระลานเองเป็นแนวทั่วไปตั้งข้อสังเกตขึ้นว่า มั่ว ; ที่ข้าพเจ้าเข้าใจเช่นนั้นก็เพราะสังเกตเห็นว่าได้ทรงใช้วิธีเดาเดกันด้วยเมื่อกล่าวว่ามีวัดมหาธาตุ. หนังสือโบราณวัตถุสถานฯ กล่าวไว้ว่า :

“วัดหน้าพระธาตุ อยู่ตำบลจักรสิทธิ์ อำเภอเมืองสิงหนบุรี ชาวบ้านเรียกวัดหัวเมือง หรือวัดศีรษะเมือง มาเปลี่ยนเป็นชื่อวัดหน้าพระธาตุในรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สิ่งสำคัญในวัดนี้มีพระปรารักษ์ก่อด้วยอิฐ ฐานกว้างทั้ง ๔ ด้าน กว้างด้านละ ๓ วา ๑ ศอก สูงจากพื้นดิน ๑๖ วา ตัวปรารักษ์ก่อเป็นรูป ๘ เหลี่ยม มีรูปปูนปั้นเป็นรูปยักษ์อยู่เหลี่ยมละ ๒ ตัว รูปครุฑมุมละตัว” (หน้า ๒๑๔)

ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงฯ กล่าวว่ามีวัดมหาธาตุนี้
 ไม่ได้หมายความว่าวัดมหาธาตุ, หากกล่าวในทางลักษณะ
 ทางโบราณคดี นั้นก็มีปรากฏหรือเจดีย์องค์ประธานของ
 เมือง. เพราะในทางโบราณคดีของไทยเรานี้ที่สังเกตเมือง
 สำคัญได้แม่นยำอย่างหนึ่ง ก็มักจะมปรากฏหรือเจดีย์องค์
 ประธานของเมือง อันเท่ากับเป็นพระมหาธาตุของเมือง.

เจดีย์ประธานที่เขมรมหาธาตุ เรียกว่าพระมหาธาตุหรือ
 พระศรีมหาธาตุหรือพระธาตุ ; แต่ถ้าเป็นพระปรากฏ เรียกว่า
 พระศรีรัตนมหาธาตุ ดังนี้.

ปรากฏมหาธาตุเมืองสิงห์องค์นี้ เป็นปรากฏแบบศิลปะ
 สมัยต้นอยุธยา, หรือก่อนอยุธยา, แต่เป็นสกุลอย่างเดียวกัน
 คือ อุทอง. เป็นแบบเดียวกับปรากฏมหาธาตุวัดพระศรีรัตน
 มหาธาตุเมืองสุพรรณเก่า (หลวงบริบาลบุรุษย์, วารสาร
 ศิลปากร ปีที่ ๕ เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๕๔).

แต่อย่างไรก็ดี สมมุติฐานที่ว่า อโยธยาศรีรามเทพนคร
 อาจะอยู่ที่เมืองสิงห์เก่า นี้เป็นสมมุติฐานที่มีได้มีการสำรวจ
 ร่องรับ และเห็นแต่เพียงการลงขุดไปตามทิศทางทิศ อโยธยา
 ศรีรามเทพนคร และแนวทางให้เท่านั้น.

๗ ขอควรสังเกต

ในเรื่องการสืบทอดของเมืองเทพนครนั้น มีขอควรสังเกตอยู่อย่างหนึ่งสำหรับนักศึกษาที่จะค้นคว้าต่อไปว่า มีหวังน้อยที่สุดที่จะได้พบเมืองเก่าแห่งใดที่ยังคงมีขอเหลอร่องรอยอยู่ว่าเทพนคร. ทั้งนี้เพราะขอเทพนคร ได้กลายเป็นขอทั่วไปของนครหลวงนับแต่อยุธยาลงมา และเลื่อนย้ายไปหลายแห่ง จนเมืองที่เรียกเทพนครแต่เดิมสูญสิ้นไปเสียแล้ว.

เรื่องนงานฉบับจะต้องอธิบายสักเล็กน้อย.

เมื่อพระเจ้ารามาธิบดีสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นนั้น ก็ได้ นำเอาชื่อเมืองเทพนครแต่เดิมมาขยายเป็น *กรุงเทพมหานคร* ใช้หน้าหน้าคำว่า *บวรทวารวดีศรีอยุธยา*. ชื่อที่เป็นแกนและเป็นนามเฉพาะที่แท้ของเมืองใหม่นี้ คือ *ทวารวดี*. แต่ในปากตลาดแล้วไม่มีใครเรียกชื่อนี้เลย เรียกกันแต่ว่า *กรุงเทพ*; ในภาษาหนังสือใช้ว่า *กรุงเทพมหานคร* หรือ *กรุงศรีอยุธยา* สองนามนี้เป็นพหูพจน์. ฟังทราบด้วยว่า ในภาษาปากตลาดนั้น คนสมัยอยุธยาเองก็มักเรียก*กรุงเทพ* เหมือนที่เราใช้เรียก*กรุงรัตนโกสินทร์*ทุกวันนี้. ขอน้องเห็นได้จากหลักฐานที่มตค่างอยู่ คือในจดหมายเหตุของสมณทูตไทยที่ออกไปลังกาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๕, ซึ่งสมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นผู้รวบรวมขึ้น ในราว พ.ศ. ๒๓๕๕, ในจดหมายเหตุนั้น คณะสงฆ์ที่ไปลังกา ก็จัดเรียก*กรุงศรีอยุธยา*ว่า *กรุงเทพ* หรือไม่ก็ *กรุงเทพมหานคร* (ประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทั่วไป, หน้า

๔๓๖, ๔๓๕ และ ๔๔๓): ในศุภอักษรอัครมหาเสนาบดีไทยมีไปถึงอัครมหาเสนาบดีลังกา ใน พ.ศ. ๒๒๕๕ นั้น ก็เรียกกรุงศรีอยุธยาว่า *เทพนคร* (เทวนคร) ซึ่งย่อมแปลออกจากคำไทยว่า *กรุงเทพฯ* (เล่มเดียวกัน, ข้อ ๕๑ น. ๒๕๕; ข้อ ๘๒ น. ๒๑๕; ข้อ ๒๓ น. ๒๔๐) หรือมีฉันทน์ที่ใช้คำว่า: *เทวมหานคร* ซึ่งก็คือ *กรุงเทพฯ*, เช่นนบนพนตลอดทงฉบับ (ซึ่งเขียนด้วยภาษาบาลีเป็นข้อความยืดยาวมาก).

คำสามัญที่เรียกกรุงศรีอยุธยาว่า *กรุงเทพฯ* นั้น ตัดย่อออกมาจากชื่อ *กรุงเทพฯ* อย่างไม่ต้องสงสัย. เราได้พบเอกสารเป็นจำนวนมากของสมัยกรุงศรีอยุธยาที่เรียก *กรุงเทพฯ*, เช่นในกฎหมายลักษณะทาส พ.ศ. ๒๑๕๐ เรียกชาวกรุงศรีอยุธยาว่า "ชาวกรุงเทพฯ" (กฎหมายเมืองไทย, เล่ม ๑ หน้า ๓๔๖ มาตรา ๒) เป็นต้น.

ครั้นเมื่อย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่กรุงรัตนโกสินทร์ทุกวันนี้ ในชั้นแรกก็ยังคงใช้ชื่อตามกรุงศรีอยุธยาอยู่เต็มชอทีเดียว เช่นในจดหมายเหตุตั้งเจ้านครเวียงจันทน์ พ.ศ. ๒๓๓๘ ภายหลังเมื่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ๑๓ ปี ก็ยังเรียกเมืองหลวงว่า "กรุงเทพฯ บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาคิลภพ นพรัฐราชธานีบุรีรมย์ อุดมพระราชนิวศน์มหาสถาน." ในตอนเห็นมังก้า นพรัตน์ มาเขียนเป็น นพรัฐ เพียงคำเดียว เพื่อให้แปลว่า เมืองใหม่ (นพรัฐ), นอกนั้นก็เขียนชอเดิมของกรุงศรีอยุธยา. ถึงใน พ.ศ. ๒๓๔๑ หลังจากตั้งกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ๒๒ ปี ในบานแพนกฎหมายตราสาม

ดวงก็ยังเรียก “กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา มหาดีลกภพพร
รัตนราชธานีบุรีรมย์” (กฎหมายเมืองไทย, เล่ม ๑ หน้าต้น)
ไม่มีเปลี่ยนแปลงอันใดเลย.

จะเห็นได้ว่า กรุงรัตนโกสินทร์นั้นยังคงใช้ชื่อกรุงศรี
อยุธยาอยู่อีกนาน. แม้ในเอกสารอื่น ๆ ที่เป็นทางการอีกมาก
มาย, ซึ่งไม่จำเป็นต้องอ้างถึงอีกในทันที, ก็ใช้ชื่อแบบกรุงเทพ
มหานครศรีอยุธยาทางนั้น, ทั้ง ๆ ที่ในระยะนั้นก็ได้รับยลิต
นาม รัตนโกสินทร์ ขึ้นเป็นนามเฉพาะของเมืองเพื่อจำแนก
ต่างจาก ทวารวดี ขึ้นแล้วก็ตาม. มีนานนักสักครั้งจึงจะได้พบ
ใช้คำ รัตนโกสินทร์ เช่นในจดหมายเหตุตั้งเจ้านครหลวงพระ
บาง พ.ศ. ๒๓๓๔ ใช้ว่า “กรุงรัตนโกสินทรอินทอยุธยา.”
ตราบจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ แล้วนั้นแหละ จึงได้เริ่มใช้คำ
“อมรรัตนโกสินทร์” ขึ้นเป็นชื่อเฉพาะของเมืองนี้ และแยก
เด็ดขาดจากเมืองหลวงเก่าที่มีชื่อเฉพาะว่า “บวรทวารวดี.”
ข้อนี้จะสังเกตได้จากการใช้ของคนในรุ่นก่อน, เช่นใน วิจารณ์
เรื่องราวประเพณีการตั้งพระมหาอุปราช, รัชกาลที่ ๕ ทรง
วิจารณ์กรมหมื่นบวรวิชัยชาญ (วังหน้า) ไว้ว่า “เป็นวังหน้า
ซึ่งมิได้เป็นพระราชโอรสพระเจ้าแผ่นดินใหญ่และพระเจ้า
แผ่นดินมิได้ทรงเลือกเองเป็นที่ ๑ ตั้งแต่ กรุงทวารวดี

* สนใจเชิงตรววจู จดหมายเหตุทรงตั้งเจ้าประเทศราช, เภา
ศรีชลาลัย, ศิลปากร ปีที่ ๑ เล่ม ๔, ธันวาคม ๒๔๘๐.

จนถึง กรุงรัตนโกสินทร์ *บัดนี้* , กรุงเทพมหานครในทันท้าย
ถึง กรุงศรีอยุธยาที่ใช้นามเฉพาะว่า *บวรทวารวดี*. (ถ้าอยุธยา
หรือ อโยธยา นั้น เป็นชื่อทั่วไปของเมืองหลวงในลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยา ใช้มาตั้งแต่ อโยธยาเดิม, อโยธยาศรีรวมเทพนคร,
บวรทวารวดีศรีอยุธยา จนถึง รัตนโกสินทร์อินทอยุธยา, บวร
รัตนโกสินทร์มหินทรอยุธยาและในที่สุด อมรรัตนโกสินทร์
มหินทรอยุธยา.)

เมื่อทางราชการย้ายเอาชื่อ ทวารวดีศรีอยุธยา หรือ
กรุงเทพมหานครฯ อันเป็นชื่อเก่าของกรุงศรีอยุธยามาใช้เป็น
ชื่อเมืองหลวงใหม่แห่งนี้, ทางด้านปากตลาดประจำวัน ก็ได้
ย้ายเอาคำว่า *กรุงเทพ* คิดมาเรียกเมืองนี้ด้วย ; ส่วนกรุงเทพ
เดิม (อยุธยา) นั้น เรียกว่า *กรุงเก่า*. ถ้า *กรุงเทพ* สูญ
ไปจากอยุธยา, มาตกอยู่ที่กรุงรัตนโกสินทร์เป็นแห่งสุดท้าย.
แม้ชื่ออยุธยานั้น ก็มาตกอยู่กับกรุงเทพฯ ปัจจุบันนี้ระยะหนึ่ง,
ปากตลาดเรียกกันแต่ว่า *กรุงเก่า*, เพิ่งจะมาฟื้นฟูชื่อเป็นจังหวัด
พระนครศรีอยุธยากันในชั้นหลัง. แม้สมัยเมือรัชกาลที่ ๕ ทรง
มณฑลขึ้นครั้งแรก ก็เรียกบริเวณเมืองหลวงเดิมว่า “มณฑล
กรุงเก่า.” ต่อภายหลังจึงมาเปลี่ยนเป็นมณฑลอยุธยา, หยิบ
เอานามในพงศาวดารออกมาใช้ใหม่, เลิกเรียกกรุงเทพฯ ทุก
วันว่ากรุงศรีอยุธยา, คืนชื่อศรีอยุธยาให้กรุงเก่าไป !

ดังกล่าวนั้น ข้าพเจ้าจึงเชื่อว่าคำ กรุงเทพฯ คงจะได้
ใช้เรียกกันในปากตลาดมาแต่ครั้งเมืองเทพนคร หรืออโยธยา
ศรีรวมเทพนคร เป็นเมืองราชธานี. เมื่อย้ายเมืองหลวงและ

ย้ายชอเมืองมา คำที่เรียกกรุงเทพฯ ก็ติดมาตกแก่อยุธยาพร้อม
 ด้วยชอเทพนคร ซึ่งแปลงเป็นเทพมหานคร. และในท้ายที่สุด
 ก็มาตกแก่กรุงรัตนโกสินทร์คือกรุงเทพฯ ทุกวัน. เมืองเทพ
 นครหรืออโยธยาธรรมเทพนคร ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของคำกรุง
 เทพฯ และกรุงทวารวดีศรีอยุธยาที่ใช้นามกรุงเทพมหานคร
 สืบมานั้น ล้วนได้สูลงชอกรุงเทพฯ หรือกรุงเทพมหานครไป
 แล้วทั้งสองเมือง.

ด้วยเหตุที่เมืองเทพนครเป็นเมืองหลวง และมีลักษณะ
 พิเศษในเรื่องชอซึ่งผิดกับเมืองสามัญ ดังกล่าวแล้ว ข้าพเจ้า
 จึงขอตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การที่จะค้นหาเมืองเทพนครโดยคาด
 ว่าจะได้พบเมืองเก่าที่ยังคงมีชอเทพนครอยู่นั้น เห็นจะมีหวัง
 น้อยมาก หรือไม่มีเลย, เพราะชอนนย้ายตามเมืองหลวงไป
 เสียแล้ว. ตัวเมืองเทพนครเดิม เมื่อพระเจ้าอู่ทองทรงมานน
 กงจะทรงให้ร้างไปในที่สุด หรือไม่ร้างก็คงจะได้ชื่อใหม่ต่อไป
 ในภายหลังจนน่าจะสืบสาวเอาชอเมืองเป็นหลักไม่ได้เสียแล้ว
 ในบัดนี้.

อนึ่ง ถึงแม้ชอ อโยธยา ก็ตาม สังเกตได้ว่าได้ย้ายตาม
 เมืองหลวงไปหลายแห่ง. แห่งสุดท้ายคือเมืองอโยธยาตรง
 เหนือสถานีรถไฟอยุธยาราว ๑ กิโลเมตร. ก่อนหน้านั้นขึ้นไป
 เมืองอโยธยาซึ่งเป็นเมืองใหญ่ และเป็นราชธานีของแคว้น
 ใหญ่มาหลายสมัยนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ เป็นอย่างต่ำ
 อาจจะมีโดยยุทวดีศรีอโยธยานนก็ได้. ขอนเบนสังเกตจะตอง

คำนึงไว้เสมอในการศึกษาประวัติโบราณคดีสมัยก่อนหน้ากรุงศรีอยุธยาขึ้นไป.

ข้อสรุป

ตามที่ได้วิเคราะห์กันมาแล้วทั้งหมดในบทนี้ เราพอสรุปได้ความว่า :

๑. ตามที่ตำนานกล่าวว่าเมื่อก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ท้าวแสนปมได้สร้างเมืองเทพนคร และท้าวอู่ทองได้ครองเมืองเทพนครอยู่ก่อนจึงอพยพลงมาสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้น เรืองนี้เป็นเรื่องจริง. เมืองเทพนครมีอยู่ในระยะก่อนสร้างพระนครศรีอยุธยา โดยมีชื่อเต็มตามที่ผู้เดินทางผ่านในระยะนั้นจดไว้ว่า อโยธยาศรัยรามเทพนคร. ถ้าเชอศักราชของตำนาน ก็น่าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๒.

๒. อโยธยาศรัยรามเทพนคร เป็นชื่อที่ประกอบขึ้นด้วยชื่อเมืองเก่าอย่างน้อยสองเมือง คือ อโยธยา และ เมืองราม. เมืองอโยธยาคือเมืองเก่าในบริเวณวัดศรีอโยธยา (วัดเดิม) ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเมืองรามเข้าใจว่าจะเป็นเมืองเดียวกับเมือง "นครพระราม" อันเป็นชื่อหนึ่งของชัยนาท.

๓. อโยธยาศรัยรามเทพนครควรจะอยู่ระหว่างเมืองราม (ชัยนาท) กับเมืองอโยธยา. สมมุติฐานที่เสนอไว้พลางคือเมืองสิงห์เก่าในจังหวัดสิงห์บุรี.

๔. เมืองเทพนครนั้นตามตำนานกล่าวว่าสร้างชนมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๒, แต่ก่อนหน้านั้นขึ้นไป ในบริเวณนี้มีเมืองอโยธยา หรือ อโยธมะ หรือ อโยชะ ซึ่งมีตำนานกล่าวถึงในฐานะ เป็นเมืองใหญ่ราชธานี, และเมืองนี้ไม่จำเป็นจะต้องอยู่ตรงที่ เดียวกับจังหวัดอยุธยา และก็ไม่มีจำเป็นจะต้องมีทตงเพียงแห่ง เดียว.

เมืองไตรตรังมีใช้นิยายปรัมปรา

ในบทที่ ๗ ได้เสนอเรื่องในตำนานต้นพระราชพงศาวดารสังเขป เรื่องท้าวแสนปมไว้คร่งหนึ่งแล้ว ว่าชาษาของท้าวแสนปมเป็นธิดาของเจ้าผู้ครองนครไตรตรัง. ประวัติของเมืองไตรตรังนั้น มีว่า กษัตริย์เซียงราชองค์หนึ่งอพยพหนีการรุกรานของมหาราชเมืองสตองลงมา เมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๑ ข้ามมาโผลงมาถึงเมืองแปบร้างฝั่งโขงกำแพงเพชร จึงตั้งมั่นลงที่นั่นและสร้างเมืองไตรตรังขึ้น.

เรื่องนเรายังมีหลักฐานทางอนอัยกบ้าง คือพงศาวดารโยนก และตำนานสิงหนวัตกุมาร.

ตำนานสิงหนวัตกุมารเล่าเรื่องไว้ว่า:

เวียงโยนกชัยบุรีศรีขางแสน (อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเซียงแสนราว ๑๖ กิโลเมตร) เมื่อสมัยของพระองค์พังหรือเรียกกันว่าพังคราช ได้ถูกพวกกล่อมดำหรือพญาขอมดำแห่งเมืองอุมกเสลา (ว่าอยู่บริเวณต้นแม่น้ำกก) บุค

รุกโจมตีแย่งเอาเมืองโยนกชัยบุรีไปได้. พระองค์จึงต้องหนีไปอยู่ที่เวียงสทวง (ว่าอยู่ที่ตำบลป่าแดง, อำเภอแม่สาย, ปัจจุบันเรียกเวียงแก้ว). ครั้น พ.ศ. ๑๕๘๐ เจ้าพรหมกุมารโอรส ได้ทำสงครามชิงเมืองโยนกจากกลุ่มดำคิ่น ได้ผลากกลุ่มดำลงมาทางใต้, ขับไล่มาเดือนหนึ่งถึงเมืองกำแพงเพชร อันเป็นแดนของพ่อต่อกับแดนลาวรัฐเก่า, แล้วก็กลับไปยังโยนกชัยบุรี. มอบเวนเมืองให้พ่อครองดังเดิมแล้ว ตนเองลงมาสร้างเมืองทางริมแม่น้ำกตอนใต้ ห่างจากโยนกชัยบุรีทาง ๑ คืบ เรียกชื่อเมืองว่าชัยปราการจนสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๑.

องค์ชัยศิริผู้เป็นโอรส ได้ครองเมืองชัยปราการต่อมาอีก ๖ ปี ถึง พ.ศ. ๑๕๘๗ ก็เกิดศึกมอญ (มอญ) แห่งอาณาจักรสุธรรมวดี (สะเทิม) จากทิศตะวันตกเฉียงใต้. ได้ปะทะกันที่ดอยขุนน้ำ-ห้วยเป้ล่า-โป่งมอญ (ในเขตอำเภอเวียงป่าเป้า) และทิวาสลอย-หนองขวางหิน (ในเขตอำเภอแม่สรวย). ผู้เมงสุธรรมวดีไม่ได้ จึงเผาเวียงชัยปราการ อพยพครัวหนีลงมาทางดอยดวน (เขตอำเภอพะเยา) เข้าผาแสนผาหมื่น เทือกเขาบันเขตแดนระหว่างอำเภอลองจังหวัดแพร่ กับอำเภอศรีสันาลัย จังหวัดสุโขทัย). อพยพลงมาจนถึงตรงที่พระองค์พรหมผู้พ่อเคยขับไล่กลุ่มดำมาแต่ก่อน จึงสร้างเมืองกำแพงเพชรขึ้นตรงริมแม่น้ำง ให้ชื่อว่าเมืองกำแพงเพชร. เมื่อสร้างเมืองแล้วสำรวจคนในปกครองได้แสนครัว จึงได้เต็มร้อยเปลี่ยนนามเป็นพระองค์ศิริไชยเชิงแสน.

(ข้อความในตำนานนี้ อยู่ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑, หน้า ๗๘-๘๔; สถานที่ต่าง ๆ ที่ไว้ในวงเล็บนั้น ได้ยึดถือตามการตรวจสอบของนายมานิต วัลลิโกดม ใน พุทธธานุสรณ์ และตำนานเชียงใหม่ - ตำนานหริภุชชัย, พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐, หน้า ๖๗-๖๘)

ตามความในตำนานสิงหนวัตินี้ เรื่องการอพยพลงมาจากเชียงใหม่เป็นใน พ.ศ. ๑๕๔๗ ส่วนในตำนานต้นพงศาวดารสังเขปของสมเด็จพระปฐมยุธิศว่าเรื่องเกิดใน พ.ศ. ๑๗๓๑. เรื่องศักราชนั้น เห็นจะต้องยึดทางด้านานสิงหนวัติไว้ก่อน เพราะตำนานลงวันอื่นเรื่องอื่น ๆ แม่นยำมากเรื่องด้วยกันและก็ตรงกันกับในพงศาวดารโยนก, ทั้งนี้จนกว่าเราจะมีหลักฐานอันมาลบเลือนความเชื่อถือได้ของตำนานสิงหนวัติและศักราชลงไป.

ตำนานต้นพงศาวดารกล่าวว่า กษัตริย์เชียงใหม่มาโผลงมาถึงเมืองแปะร้างฝั่งกำแพงเพชร จึงสร้างเมืองไตรตรังขึ้น. ส่วนขอศิริไชยเชียงใหม่ เขาไปยกให้เป็นชื่อของท้าวแสนปมเขษของเจ้าเมืองไตรตรังย์ในรุ่น พ.ศ. ๑๘๖๒ เมื่อได้สร้างเมืองเทพนคร. ทั้งตำนานสิงหนวัติและพงศาวดารโยนกกล่าวตรงกันว่าองค์ยศี กือ พระเจ้าศิริชัยเชียงใหม่สร้างกำแพงเพชร. เรื่องราวสืออยู่ว่าตำนานต้นพงศาวดารจะหลงเอาขอศิริชัยเชียงใหม่มาสวมให้ท้าวแสนปมเพราะเห็นมี

คำว่า “แสน” เหมือนกันมากกว่าอย่างอื่น. อนึ่ง การที่
 ดำเนินสิ่งหนึ่งทีละก้าวว่า ท้องคชชัยศรีเปลี่ยนชื่อเป็นองค์ศิริชัย
 เชนงแสนนั้น เป็นเพราะสำรวจคนได้แสนครัว, ขอนคุดมเกา
 มุลสมจริงตามประเพณีของไทยทางแคว้นโยนกและในดินแดน
 ทางเหนือ มากกว่าที่ท้าวแสนปมจะได้ชวนชนมาอย่างไม่มีปี
 มขลุ่ย. ประเพณีทวาทนคือ: การตั้งชื่อบ้านเมืองและยศศักดิ์
 ด้วยตัวเลข, อย่างหนึ่งตั้งตามจำนวนที่นา และอย่างหนึ่งตั้งตาม
 จำนวนคนในความควบคุม. พระเจ้าสามแสนไทไตรภูวนา
 กษัตริย์ลาวล้านช้าง ก็ว่าได้ชื่อจากการสำรวจครัวคน
 พลเมืองได้แสนครัวเมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๕. พระเจ้ากือนา
 กษัตริย์เชียงใหม่มาแล้ว ก็มีที่นามาก. ในจารึกวัดพระยืน
 จังหวัดลำพูน เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๓ เรียกกษัตริย์ของตนว่า “ท้าว
 สองแสนนา อันธรรมิกราช.... จึงได้เสวยราชชัยศรี มีศักดิ์
 มีบุญฤทธิ์ เดชะตะบะหนักหนา เป็นพวามหาธรรมิกราช”
 (วารสารศิลปากร, ปีที่ ๑ เล่ม, พฤษภาคม ๒๕๐๐). แม้ชื่อ กือนา
 นั้นเองก็เป็นคำนับจำนวนมาแล้ว ก็เป็นคำนับเท่ากับ ๑๐๐
 ล้าน! ซอยศศิกถและบ้านเมืองที่เบ็นตัวเลขบอกจำนวนคน
 หรือจำนวนนา จะมื่อธิบายถึงโดยละเอียดในบทข้างหน้าที
 ว่าด้วยระเบียบข้าราชการสมัยก่อนอยุธยา (โปรดพลิกไปดู
 ตอนนั้น). ด้วยเหตุนี้ ถ้าพระองค์ชัยศรีจะสำรวจคนแล้ว
 เปลี่ยนชื่อเป็นศิริชัยเชนงแสนตามจำนวนคนถรรจ ก็ไม่น่า
 จะขัดข้องอะไร เพราะเป็นการกระทำแบบเก่า ๆ ที่นิยมกันใน

บุคคลนั้น. หรือแม้ไม่ใช่เพราะเหตุนี้ หากเรียกกันว่าศิริชัย
 เที่ยงแสนเพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงเมืองโยนกชัยบุรีศรีช้างแสน, น
 ก็ยังอาจเป็นไปได้มากกว่าท้าวแสนปมจะใช่ชื่อนี้. ดังที่ได้
 กล่าวไว้ จึงเชื่อว่าผู้แต่งตำนานพันท้าวตาวดารสังเขปกรุงศรี
 อโยธยา จะจับเอาชื่อศิริชัยเที่ยงแสนมาสวมให้แก่ท้าวแสนปม.

ตำนานสิงหนวัติและพงศาวดารโยนกกล่าวว่าองค์ศิริชัย
 มาตงมนลงแล้วสร้างเมืองที่เมืองกำแพงเพชร ส่วนตำนานพัน
 ท้าวตาวดารกล่าวว่ามาพบเมืองแปบร้างฝั่งกำแพงเพชร แล้ว
 สร้างเมืองไตรตรึงษ์ขึ้น. เรามาพิจารณากันอย่างละเอียดถี่ถ้วน
 สักหน่อย.

บัพหามือว่า เมืองแปบกับเมืองไตรตรึงษ์นั้นมิจริงหรือ
 ไม่? และถาม, เมืองนี้อยู่ที่ไหน? ฝีมือสร้างเป็นเมืองรุน
 สมัยใด?

เมืองแปบ เมืองนี้ไม่ใช่เมืองปรัมปราเหลวไหล เป็น
 เมืองมิจริง. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเล่าไว้ว่า :

“ที่เรียกว่า ‘เมืองแปบ’ นั้น ถือกันมาแต่ก่อนว่าเป็น
 ชื่อเดิมของเมืองกำแพงเพชรหรือเมืองอื่นที่อยู่ในเขตจังหวัด
 กำแพงเพชร ได้เคยเห็นในหนังสือเก่าหลายเรื่อง แต่ฉันไม่
 พบหลักฐานอย่างอื่น จนเมื่อตามเสด็จสมเด็จพระพุทธเจ้า
 หลวงไปประพาสเมืองกำแพงเพชร ไปสืบหาของโบราณได้
 เงินชาติมาแท่ง ๑ รูปร่างอย่างเดียวกับเงินชาติมณฑลพา
 ยัพ แต่อักษรไทยที่ตีกับเงินนั้นว่า ‘แปบ’ เป็นหลักฐานสม

คำโบราณ เงินแท่งนั้นฉันถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ต่อ
มาฉันพยายามหาอีกหมายจะเอาไว้เป็นของตัวเองก็ทำไม่ได้
เคยพบแต่แท่งเดียวเท่านั้น แต่เมืองแปบจะเป็นชื่อเมือง
กำแพงเพชรเองเมื่อก่อนมีกำแพง หรือเมืองอื่นเช่น เมือง
ไตรตรังษ์ในแคว้นนี้ ฉันยังสงสัยอยู่”

(ลายพระหัตถ์ถึงหลวงบริบาลบุรุษภัณฑ์ ลงวันที่

๖ พฤษภาคม ๒๔๘๑, จันทรถยม, มีนาคม-
เมษายน ๒๕๐๖, น. ๖๑)

ตามตำนานต้นพงศาวดารนั้นกล่าวว่า เมืองกัษยศิริมา
พบเมืองแปบนั้น เป็นเมืองร้างอยู่ จึงได้เขาจับจองสร้างเป็น
เมืองไตรตรังษ์. พังตามนี้ เมืองแปบก็คือเมืองไตรตรังษ์เก่า,
ทำนองจะสร้างทับกันลงไปเหมือนเมืองลพบุรี ซึ่งสร้างใหม่
ทับเก่าลงหลายชั้นหลายสมัย.

เมืองไตรตรังษ์ : เป็นเมืองเก่า ร้าง อยู่ที่บ้านวังพระ
ธาตุ ตำบลไตรตรังษ์ อำเภอเมืองกำแพงเพชร ห่างจากศาลา
กลางจังหวัดกำแพงเพชรไปราว ๑๖ กิโลเมตรทางทิศตะวันออก
เฉียงใต้. ตัวเมืองตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำบาง.

ตัวเมืองไตรตรังษ์เป็นเมืองขนาดเล็ก กว้างราว ๖๐๐
เมตร ยาวราว ๑๐๐ เมตรเศษ. ทิศเหนือจดแม่น้ำบางและเกาะ
ขเหล็ก, ทิศใต้จดถนนพหลโยธิน, ทิศตะวันออกจดหมู่บ้าน
วังพระธาตุ, ทิศตะวันตกจดบ้านท่าเสากระโดง. กำแพงเมือง
มีสองชั้น พุนด้วยดินปนลูกกรัง บางตอนก่อด้วยแลง, หนา

๑๔ เมตร บางตอนที่เหลืออยู่ สูง ๔ เมตรบ้าง ๒ เมตรบ้าง. รอบเมืองมีคูเมืองลึกในระหว่าง ๕ ถึง ๘ เมตร. สังเกตว่าเป็นเมืองเล็กที่สร้างอย่างมั่นคงแข็งแรงทีเดียว.

โบราณสถานที่ยังเหลืออยู่ มี :

๑. กลุ่มพระเจดีย์เจ็ดยอด องค์กลางเป็นเจดีย์ประธานขนาดใหญ่, มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทางทิศตะวันออกซุ้มหนึ่ง.

๒. วัดพระปรากฏ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเจดีย์เจ็ดยอด, ห่างออกไปราว ๒๗๐ เมตร. มีเจดีย์ใหญ่เป็นองค์ประธาน ๑ องค์ และเจดีย์ราย ๕ องค์. ศิลปการก่อสร้างเป็นแบบศิลปสกุลสุโขทัยชัดเจน.

๓. เจดีย์หออิฐ ๑ องค์ ห่างจากเจดีย์เจ็ดยอดมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ๖๐ เมตร.

ลักษณะของตัวเมืองที่เป็นรูปกลมมนเกือบสี่เหลี่ยมดังกล่าวมานั้น บ่งชี้ว่าเป็นเมืองที่สร้างตามแบบของชนชาติทมิฬไซเขมรโบราณแน่ชัด, เพราะเมืองของเขมรโบราณนั้นนิยมวางแผนผังเมืองเป็นสี่เหลี่ยมอย่างเคร่งครัดเสมอ. ส่วนเมืองโบราณของชนชาติทมิฬไซเขมร, หรือไทยเรา ชอบสร้างตามภูมิประเทศอำนวย รูปทรงจึงมักกลมอย่างไม่ใช่ทรงเรขาคณิต คือไม่กลมดิกเหมือนลากด้วยวงเวียน, หากถึงกลมก็งเหลี่ยมบ้าง โย้เขี้ยวไปตามลำน้ำบ้าง. ถ้าเมืองนั้นสร้างทับลงบนเมืองเก่า ก็หมายความว่าเมืองเก่าแต่เดิมก็มีไซเขมรของชนชาติเขมรมาก่อนแล้วด้วย.

คติการวางแผนผังเมืองของเขมรโบราณกับของไทย และชนชาติอื่นในบริเวณประเทศไทยนี้ ที่ผิดกันก็เพราะ ธรรมชาติทางชีวิตและสังคมต่างกัน. ทางเขมรโบราณนั้น ถิ่น ธรรมชาติจะต้องเป็นนายเหนือทุกสิ่งทุกอย่างในโลก ทั้งนาย สังคมและนายธรรมชาติ, การสร้างทุกสิ่งทุกอย่างจึงวางแผน ผังเข้ากรอบทรงเรขาคณิตอย่างเข้มงวด, ถ้าจะสร้างสระอาบน้ำ ก็จะต้องเป็นสระสี่เหลี่ยมครึ่งกรวด หรือกลมเป็นวงกลมอย่าง ลากด้วยวงเวียน เช่นสระนาคพันธกษัตริย์ชัยวรมเทพที่ ๑ (พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๑ ประมาณ) สร้างไว้ที่เหนือเมืองนครธม. ถ้าจะสร้างสวนอุทยาน ก็จะไม่สร้างให้เป็นสวนอย่างธรรม- ชาติ หากจะจัดต้นไม้ใหญ่เป็นหมู่เป็นพวก เป็นชนิดสามเหลี่ยม บ้าง วงกลมบ้าง เป็นทรงเรขาคณิตทั้งนั้น, ถนนก็ต้องตัด อย่างมีระเบียบเป็นเส้นขนานและเส้นตัดตั้งฉาก ไม่มีถนน กดเคียวเหมือนงูเลื้อย, ตัวอาคารต่าง ๆ ก็จะต้องสร้างในแผน ผังเดียวกัน, จะดูตัวอย่างในเมืองไทยได้จากปราสาทหินพิมาย และตัวเมืองพิมายโบราณ.

ส่วนทางไทยนั้น ใช้ทรงเรขาคณิตแต่แปลนของอาคารสถาน และศาสนวัตถุ แต่ไม่ใช้กับแผนผังเมือง. ตัวเมืองมีรูปอนูโลม ตามธรรมชาติ ซึ่งไม่ต้องใช้แรงคนเข้าทุ้มเทศกแต่งแก้สถานที่ มากเหมือนรัฐสังคมทาสของเขมรซึ่งเกณฑ์แรงงานทาสอย่าง ไม่มือน. ถนนกีด การจัดวางที่ตั้งของสถานวัตถุสำคัญของ เมืองกีด อาศัยความสะดวก ค่อย ๆ ตัด ค่อยวาง ค่อย ๆ เติมเสริมต่อ ไม่มีแผนผังที่เป็นกรอบสำเร็จรูปแน่นอน เจดีย์

ประธานของเมืองไม่จำเป็นต้องอยู่กลางใจเมืองพอดีเหมือน
ของเขมร. นี่เป็นผลสะท้อนจากระดับของสังคมที่ต่างกัน :
รัฐเขมรโบราณเป็นรัฐสังคมเจ้าทาส, เจ้าทาสเป็นเจ้าทุกอย่าง
และเกณฑ์แรงงานทาสได้มาก. ส่วนรัฐไทยยุคนี้สังเกตเห็น
เป็นรัฐเจ้าครองนครศักดินาที่เรียกในทางยุโรปว่า Feudal
Principality ซึ่งมีกำลังอำนาจน้อยกว่า, ยกเว้นแต่ในบาง
ระยะที่รวบรวมกันเข้าเป็นรัฐใหญ่ได้.

ข้อที่น่าสังเกตและสนใจกว่าเพื่อนคือ เจดีย์ประธานของ
กลุ่มเจดีย์เจดีย์ยอด. เจดีย์ของกัมมัทรงแบบศิลปะเชียงแสน มี
ซุ้มที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทางด้านตะวันออกซุ้มเดียว.
เจดีย์นกลายกลึงกับลักษณะของเจดีย์วัดพระยืนจังหวัดลำพูน.
เจดีย์วัดพระยืนจังหวัดลำพูนนั้น มาถูกแปลงเป็นเจดีย์ปราสาท
เสียเมื่อใน ๗-๘๐ ปีมาน. เจดีย์เดิมเป็นทรงกลมมีซุ้มประดิษ
ฐานพระพุทธรูปยื่นซุ้มเดียวทางด้านตะวันออก, ต่อมาพระ
มหาสุমনะเถระได้ไปสร้างซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปเพิ่มขึ้น
จนครบ ๔ ทิศ พ.ศ. ๑๕๑๒ (เรื่องนี้ได้ความรายละเอียดจาก
ศิลาจารึกวัดพระยืน ลำพูน และ ตำนานมูลศาสนา
ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๒).

เจดีย์ของกัมมัทรงวัดพระยาลำพูนนั้น เมื่อพระมหาสุมนะ
เถระไปสร้างเสริมซุ้มขึ้น ก็สับสนไม่ได้ความแล้วว่าเป็นของใคร
สร้างไว้ เพราะมีมาเก่าแก่เต็มที. จารึกวัดพระยาลำพูนที่เล่า
การเสริมซุ้มเจดีย์ของพระมหาสุมนะเถระ จึงได้แต่บอกไว้ว่า

เจดีย์บนศาสนสถาน “อันอาจารย์แก้แก้แต่ชั้วก่อนหากกระทำประติสทาไว้” (ด้าน ๑, บันทึก ๓).

เจดีย์ท่มชุมประดิษฐานพระพุทธรูปทางทิศตะวันออกซุ้มเดียว อันปรากฏอยู่ที่เมืองไตรตรังษ์ และเป็นแบบเดียวกับเจดีย์วัดพระชนล้าพูน ทำให้ตำนานต้นพงสาวดารมีน้ำหนักพอจะเชื่อถือได้ว่าองค์ศิริมุมาสร้างเมืองเทพนครลงบนเมืองแปบร้าง และเมืองแปบร้างก็อยู่ที่เมืองไตรตรังษ์นั่นเอง. ไม้ว่าเจดีย์ซุ้มองค์นี้เป็นของเมืองแปบมาแต่เดิม หรือจะเป็นเจดีย์ทองคำศิริมุมาสร้างขึ้นใหม่หลัง พ.ศ. ๑๕๔๗, ก็ล้วนแต่เป็นเจดีย์สมอช่างในกลุ่มสกุลสุโขทัย-เชียงใหม่ ซึ่งเก่าก่อนสกุลช่างสุโขทัยทั้งสองสถาน. เมืองเก่าอื่น ๆ ในเขตกำแพงเพชรเท่าที่สำรวจแล้ว ยังไม่ปรากฏร่องรอยศิลปะที่เก่าก่อนสมัยสุโขทัยขึ้นไปเหมือนที่เมืองไตรตรังษ์.

การทองคำศิริมุมาตั้งเมืองลงบนตัวเมืองแปบร้างนั้น น่าจะเป็นเพราะกำลังบ้านแตกสาแหรกขาด ไม่มีกำลังคนพอจะสร้างเมืองขึ้นใหม่ได้ในทันที เห็นจะคิดอาศัยเชิงเทินเก่าของเมืองเดิมเป็นการทุ้มแรง. ส่วนเรื่องที่ว่าสำรวจกันได้แสนครว้น เห็นจะเป็นตัวเลขลุ่ม ๆ ตามธรรมเนียมของไทยโบราณที่ชอบชอแสดงเลขมาก ๆ อย่างเชียงใหม่, เชียงแสน, เชียงล้านและกอนา (นา ๑๐๐ ล้าน) มากกว่าจะมีครว้งมามากถึงแสนครว้งจริง ๆ. เขาเป็นว่าอพยพครว้งมาด้วยมากในครั้งนั้นกัแล้วกัน.

ส่วนเรื่องเงินขากัมหมตราตเป็นอักษรไทยว่า “แปบ”

ทสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้พบนั้น เป็นหลักฐาน
นำชวนให้คิดว่า :

๑. จะเป็นเงินของเมืองแปบเก่าก่อนสมัยเมืองไตรตรังษ์
ซึ่งเป็นเมืองทคนไทยลงมาอยู่ตั้งแต่ก่อนหน้านานแล้ว,
หรือ

๒. จะเป็นเงินของเมืองไตรตรังษ์เองที่ยังคงใช้ชื่อแปบ
ต่อมาในคำปากตลาด.

ตามข้อสมมุติฐานที่ ๑ นั้น ก็มีทางเป็นไปได้อยู่ เพราะ
เมื่อครั้งพ่อของพระองค์ชัยศิริ ก่องค์พรหม ก็เคยได้ได้พญา
ขอมดำลงมาถึงเมืองกำแพงเพชร ซึ่งตำนานสิงหนวัตบอว่า
จดแดนลวรัฐเก่า. ตามนี้ก็หมายความว่าเดิมที่ลวรัฐมีอาณา
เขตขึ้นไปถึงบริเวณเมืองกำแพงเพชร แล้วภายหลังได้บุกรุก
ขึ้นไปทางเหนือ จนไปยึดเอาเมืองโขนกบุรีสมัยองค์พัง (พ่อ
องค์พรหม) ได้ จนองค์พังต้องหนีไปอยู่เวียงสี่ทองกว่าสิบปี
องค์พรหมผู้ลูกจึงขับไล่พญาขอมดำตลิดลงมาถึงที่แดนลว-
รัฐเก่า. เมื่อองค์ชัยศิริอพยพหนีศึกเมงสุวรรณวัดลงมาคราว
พ.ศ. ๑๕๔๓ นี้ ก็ได้หนีมาจนสุดปลายเขตแดนตรงที่พ่อขับไล่
พญาขอมดำ. ที่ตำนานกล่าวไว้ นั้นก็จะหมายความว่าสุดทาง
ไปแล้ว จะลงได้ไปอีกไม่ได้ ดิแดนแดนของลวรัฐ นั้น
คือรัฐละโว้. ส่วนที่บริเวณเมืองแปบและเมืองกำแพงเพชรนั้น
คงจะเป็นในเขตไทยอยู่แต่เดิม. ด้วยเหตุนี้จึงว่าทางเป็นไปได้
ได้ว่า เงินขากลมที่ตราวว่า แปบ นั้น เป็นของไทยเมืองแปบ

เกาทองเมืองร้างไปเพราะมีศึกกับขอมดำจากละโว้ เมื่อราว พ.ศ. ๑๔๐๐เศษ.

แต่อย่างไรก็ดี สมมุติฐานนี้จะเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อได้ทำลายเพดานความคิดอุปาทานสองอันลงเสียก่อน คือ :

๑. อุปาทานที่เชื่อว่าไทยเพิ่มมีตัวหนังสือไทยใช้เมื่อพ่อขุนรามคำแหงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๒๖. ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว พ่อขุนรามคำแหงเพียงแต่คิดประดิษฐ์ปรับปรุงวิธีเขียนหนังสือไทยแบบพิเศษขึ้นอีกอย่างหนึ่งเพื่อเหตุผลบางอย่าง แต่ไม่ได้รับความนิยม เท่านั้น. เรื่องนี้จะแยกไว้เป็นงานค้นคว้าอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก.

๒. อุปาทานที่เชื่อว่าไทยเพิ่งอพยพลงมาอยู่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาและได้ลงไป เมื่อราว พ.ศ. ๑๘๐๐ ลงมา.

ชื่อเมืองไตรตรังย์ ตัวเมืองไตรตรังย์นั้นเรากันพบแล้ว แต่บางที่อาจจะยังตะขิดตะขวงใจอยู่ว่าจะเป็นเมืองปรัมปราที่ชาวบ้านคิดขึ้นเรียกเอาเองว่าไตรตรังย์ให้สอดคล้องกับเรื่องอะไรในตำนานเก่า ๆ ทั่วไป. ข้าพเจ้าเองแต่ก่อนฟังชื่อเมืองไตรตรังย์ในตำนานแล้วให้เกรำไปกว่าเบนชอลม ๆ แล้ว ๆ เพราะฟังดูเก๋เสียจริง ๆ. แต่ภายหลังเมื่อลองค้นสอบดู ปรากฏว่าชื่อว่าชอนเบนชอนนานแท้และดั้งเดิมจริงของเขา คือได้พบชื่อเมือง ว่าเบนเมืองสำคัญศูนย์กลางของกษัตริย์สุโขทัยเป็นเจ้าครองเมือง. ข้อความนี้ได้พบในศิลา

จารึกสุโขทัย, กฎหมายลักษณะโจร พ.ศ. ๑๕๑๖. * จารึกกฎหมาย
 นมขอความในคำปรารภตอนหนึ่งว่า :

“พระราชมาตุละบพิตร มนตรีอนุชิต ลุงคนเลี้ยง
 เจ้าเมืองตราดจริงษ์ กับด้วยนักปราชญ์ราชกวีมีสกุลพรรณ
 หนึ่งลงถวายอัญชลี”

ตามรายการกษัตริย์ของกษัตริย์ของกัน (พระราชมาตุ-
 ละบพิตร) และยังมี “ลุงคนเลี้ยงเจ้าเมืองตราดจริงษ์.” เมือง
 ตราดจริงษ์นั้น คือเมืองไทรตรงษ์แน่เป็นไม่ต้องสงสัย. ส่วน
 ทักษะน ตราดจริงษ์ นั้นคงเป็นตามเสียงพูดสมัยนั้น, เช่น
 เดียวกับทักษะน ไทรตรงษ์ เดียวกัน ก็เขียนตามเสียงพูดสมัยนั้น;
 ไม่มีเขียนถกกราศัพท์เต็มในภาษาสันสกฤตเลยสักคำเดียว.
 คำสันสกฤตที่แทนนั้น คือ “ตฺรยสฺตฺรึสฺต.” ซึ่งถ้าจะเขียนให้
 ใกล้ที่สุดก็ต้องเขียนว่า ตฺรยฺสฺตฺรึสฺต.

จารึกหลักนี้แสดงว่า เมื่อราว พ.ศ. ๑๕๑๖ นั้น เมือง
 ไทรตรงษ์ยังอยู่ในเขตของสุโขทัย และยังเป็นเมืองอยู่ โดย
 มีลุงเลี้ยงของกษัตริย์สุโขทัยปกครอง.

* จารึกกฎหมายนี้ เล่าถึง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชบุตร.....
 ราชศรีบรมจักรพรรดิราช ผู้ครองกำแพงเพชร ขึ้นไปเสวย
 ราชย์ยังสุโขทัย. เข้าใจว่าจะเป็นหลานของพม่าคือไทย. พม่า
 คือไทยนั้น ออกผนวชเมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๕ แล้วไม่ได้ลาผนวช
 มีหลักฐานชัดในจารึกสุโขทัยว่ายังทรงเพศบรรพชิตต่อมาจน
 พ.ศ. ๑๕๔๔ (จารึกหลักที่ ๔ และที่ ๑๐).

ในเมืองไตรตรังษเดยวน มีทรากเจดีย์วัดพระปรางค์อยู่
กลุ่มหนึ่ง, เป็นเจดีย์ฝีมือช่างสกุลศิลปสุโขทัย. เจดีย์เหล่านี้
คงจะเป็นของสร้างขนในสมัยสุโขทัย.

จากการตรวจค้นเล็ก ๆ น้อย ๆ ของข้าพเจ้า ได้พบว่า
เมืองไตรตรังษเดยวน ยังคงเป็นเมืองเล็ก ๆ ต่อมาจนถึงสมัยรัตน-
โกสินทร์. ที่ในรายการขอเมืองในจารึกวัดพระเชตุพน (วัด
โพธิ์) ซึ่งจารึกลงในคราวซ่อมใหญ่ พ.ศ. ๒๓๗๔-๘๑ ครอง
รัชกาลที่ ๓ มีบอกเมืองขนของเมืองกำแพงเพชร (เมืองโท)
ไว้ว่ามี ๕ เมืองคือ :

เมืองโกสามพัน ๑

เมืองบงการบุรี ๑

เมืองโบราณราช ๑

เมืองนาถบุรี ๑

เมืองไตรตรังษเดยวน ๑ ขนกำแพงเพชร & เมือง.

(ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน, เล่ม ๑ หน้า

๑๕๖-๑๕)

เป็นอันว่าเราหลักฐานมั่นคงทีเดียว ในข้อที่ว่าเมือง
ไตรตรังษเดยวนเป็นเมืองมีจริง ไม่ใช่ชาวบ้านจับข้อปรัมปรามาตั้ง
ให้เขาเรื่องตำนาน.

ตามที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด พอวิเคราะห์ได้ว่า ตำนาน
สิ่งหนึ่งเกี่ยวกับตำนานโยนกนั้น โดยทั่วไปแล้วแม่นยำ แม้ทว่า
องค์รัชสิริมาสร้างเมืองกำแพงเพชรนั้น ก็คงจะเป็นการกล่าว
อย่างรวม ๆ เพราะไตรตรังษเดยวนในเขตกำแพงเพชร ผู้แต่ง

ตำนานทั้งสองนั้นมุ่งแต่งตำนานของทางล้านนา การกล่าวถึง
อาณาจักรทางใต้ตั้งแต่สุโขทัยลงมา มักจะไม่ละเอียดละออ
และเยยลงเป็นครงคราว มเรื่องเกยของ. ข้อความละเอียดที่
หายไปเราจึงได้จากตำนานทางใต้ แม้จะผิดกันบ้างเล็กน้อย
ก็ยังมีเค้าสำคัญเป็นเรื่องเดียวรองรับกันอยู่ทั้งสองฝ่าย.

เป็นสรุปในตอนหน้า :

พ.ศ. ๑๕๔๑ องค์ชัยศรีอภัยพรวิหังศกเมงสุธรรมวดี
(สะเทิม) ลงมายังแขวงเมืองกำแพงเพชร ได้พบเมืองแปบ
ร้าง จึงเข้าอาศัยตั้งมณสร้างเป็นเมืองไตรตรึงษ์ขึ้น แล้ว
เปลี่ยนนามเป็นพระเจ้าศรีชัยเชยงแสนเพราะมีครวในควบคุม
มาก หรือเพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงเมืองเซยงแสนเดิมอย่างใดอย่าง
หนึ่ง.

เมืองแปบ เป็นเมืองเก่า มีร่องรอยศิลปะแบบหริภุญชัย
เซยงแสน. เป็นเมืองปลายเขตแดนทางใต้สุดของไทยฝ่าย
เหนือ. ถัดใต้นลงมาเป็นเขตรัฐละโว้ หรือที่เรียกอย่างภาษา
บาลีว่า ลวรัฐ. ที่เมืองนี้ สมัยก่อนสร้างไตรตรึงษ์เข้าใจว่า
เป็นเมืองของชนชาติไทยผู้เป็นเจ้าของเงินขาคัมตราอักษร
ไทยว่า “แปบ.”

เมืองไตรตรึงษ์ในสมัยสุโขทัยได้ตกเป็นของอาณาจักร
สุโขทัย. มีหลักฐานในจารึกว่าเป็นเมืองชนของเมืองลูกหลวง
กำแพงเพชร. สุโขทัยรุกรกลงมาได้เมืองไตรตรึงษ์แล้วได้เลย
ลงมายึดเมืองราม หรือนครพระราม (ชัยนาท) ไว้ด้วย, มี
เขตประจันกับแดนของอโยธยาศรีรามเทพนครที่เมืองแพรก

ศรีราชาราชได้ตัวเมืองชันนาท. เมืองไตรตรังษ์ตกเป็นของ
สุโขทัยยุคนั้น ยังมีเจดีย์ผอมช่างสกุลศิลป์สุโขทัยสร้างไว้
ปรากฏอยู่.

พ.ศ. ๑๕๑๖ ไตรตรังษ์เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งของ
สุโขทัย ขุนเมืองลูกหลวงกำแพงเพชร, มิ่งเมืองของกษัตริย์
สุโขทัยเป็นเจ้าของ.

สมัยรัตนโกสินทร์ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๔-๘๑, ไตร
ตรังษ์เป็นเมืองเล็ก ๆ ขุนเมืองกำแพงเพชรเมืองโท.

ตามที่ได้ศึกษากันมาในบทก่อน และบทนี้ เราจะต้อง
มีทรรศนะใหม่ต่อดำเนินเรื่องท้าวแสนปมที่มอยู่ต้นเรื่อง
พงศาวดารสังเขปฉบับสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส :

เรื่องท้าวอยู่ทองได้ชื่อว่าอยู่ทอง โดยไม่เกี่ยวข้องกับเมือง
อยู่ทอง หากแปลว่าแปลทองนั้น มิใช่ניתานปรับปราถอีกต่อไป;

เรื่องท้าวแสนปมสร้างเมืองเทพนครโดยเทวดาเอากลอง
วิเศษมาให้ตีเนรมิตรเมืองนั้น มิใช่เทพนิยายล้วน ๆ อีกต่อ
ไป ;

เรื่องกษัตริย์เซียงรายอพยพหนีศึกมหาราชเมืองสตองลง
มาสร้างเมืองไตรตรังษ์ ก็มีניתานปรับปราถอีกต่อไป.

เรื่องเหล่านี้ เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษากันกว่าให้แน่นอน
แจ่มแจ้งกันอีกมากในกาลข้างหน้า. ที่ข้าพเจ้าเสนอสมมติฐาน
ไว้ เป็นแต่เพียงการเริ่มต้นคลำกันใหม่อย่างเลื่อนกลางเท่านั้น.

นครศรีธรรมราชและอโยธยา

หลักฐานเกี่ยวกับสังคมหรือรัฐไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามัยก่อนศรีอยุธยา ยังมีอยู่อีกในตำนานทางใต้, นั่นคือตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช, และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช.

ตำนานทั้งสองนี้มีลักษณะส่วนใหญ่เป็นทำนองจดหมายเหตุที่จดเรียงตามลำดับศักราชลงมา, เริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๘ จนมาสุดในกลางสมัยศรีอยุธยา. สำนวนภาษา, ถ้อยคำ และความเชื่อถือบางอย่าง มีลักษณะคล้ายคลึงกับของพวกไดล่อทางเหนือสุดของจังหวัดเชียงใหม่และในสิบสองปันนา, แสดงว่าผู้จด เป็นคนในรุ่นหลังจากที่พระรามสุวรรณกวาดต้อนครัวไทยล้นนาลงไปไว้บักย์ได้เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๑๕๓๑-๓๘.

ข้อมูลดิบที่เราได้จากตำนานทั้งสองนี้มีดังนี้ :

๑. พ.ศ. ๑๘๑๓) พญาศรีไสมรงค์มาแต่ฝ่ายตะวันตก ได้เป็นเจ้านครศรีธรรมราช. พระพุทธสิหิงค์มาลอบประทัทธิณ

พระบรมชาติอยู่ ๓ วัน แล้วก็จากเมืองนคร ฯ ไปเชียงใหม่.
ท้าวธรรมภักดีรายน้องชายของพญาศรีไสยรงค์เป็นเจ้าเมือง
สืบต่อจากพมาถึง พ.ศ. ๑๘๑๕ ก็สิ้นอายุ. เมืองนครร้าง.

๒. ต่อมา มีท้าวศรีธรรมมาโคกราช เจ้าเมืองอินทปัตตบุรี
น้องชายชื่อนันทวันทรภาณ และท้าวพงษ์สุธา พญาตวงศชน
ช่างหนุไขหาดนดงมา ๘-๙ ปี มาถึงนครศรีธรรมราช. ท้าว
ศรีธรรมมาโคกราชได้สร้างเมืองนคร ฯ ขึ้นใหม่ ก่อกำแพงอิฐ
และก่อพระมหาธาตุขึ้น. ขณะนั้น มีผชาวอริยพงษ์จากเมือง
หงสาวดีซึ่งใช้สำเภาจะไปลังกา, สำเภาแตกมาชนฝั่งทปาก
พนัก; พญาศรีธรรมมาโคกราชจึงให้กลับไปหงสาวดี, นิมนต์
สงฆ์มาขังนครศรีธรรมราชสององค์ คือ มหาปเรณทศศรี
(ปริยทสตี ?) และมหาเถรสังฆานูเทพ เพื่อช่วยก่อสร้างพระ
ธาตุ. เมื่อแล้วเสร็จได้ไปนิมนต์สงฆ์มาจากลังกาทำพิธีฉลอง
พระธาตุ.

๓. การฉลองพระธาตุครั้งนั้นใหม่โตมาก มีเมืองชน
ทั้ง ๑๒ หัวเมือง (เมือง ๑๒ นักษัตร) มาร่วมด้วย, ข้าราชการ
ฉลองพระธาตุจึง :

“ปรากฏไปถึงท้าวพิชัยเทพเซียงกวา ผู้เป็นบิดาท้าว
อุทองเจ้ากรุงศรีอยุธยา. ท้าวอุทองยกไพร่พลยี่สิบแสน
เจ็ดพันสามร้อยมาตั้งอยู่แม่น้ำแห่งหนึ่ง มีพระราชสารมาถึง
พระอนุชาศรีธรรมโคกราช พระอนุชาศรีธรรมมาโคกราชก็จัดเอา
พลเมืองได้ยี่สิบแสนเจ็ดพันสามร้อยเท่ากับพลท้าวอุทอง ยก

ไปตั้งทำกำเร ท้าวอุทองยกไปตั้งบางตภากรทำเพหารอาราม
 ไปทุกแห่งจนถึงบางตภากร แลทัพหน้าทั้งสองฝ่ายรบกัน ไพร่
 พลทั้งสองฝ่ายล้มตายเป็นอันมาก พระยาศรีธรรมมาโศกราช
 ดำริในพระทัยว่า ท้าวเรานี้ได้สร้างพระเจดีย์วิหารแลก่อพระ
 พุทธรูป ปลุกลไม้พระศรีมหาโพธิ....วสว....วสว.... แล้วได้
 ไปนิมนต์พระเมืองลังกา เมืองหงสา มาทำบุญฉลองพระ
 ธาตุ ได้จำแนกแจกทานเป็นอันมาก และทำศึกกันรู้ผลล้ม
 ตายก็จะเป็นนาระเวรไปเป็นอันมาก จะขอเป็นไมตรีนั่งอาศน์
 เดียวกับท้าวอุทอง เมื่อท้าวอุทองกับท้าวศรีธรรมมาโศกราช
 จะเป็นไมตรีกันนั้น ท้าวอุทองขึ้นบนแท่นแล้ว พระยา
 ศรีธรรมมาโศกจะขึ้นไปมิได้ ท้าวอุทองก็จงพระกรขึ้น มงกุฏ
 ของพระเจ้าศรีธรรมมาโศกตกจากพระเศียร ท้าวศรีธรรมมาโศก
 สัมผสาว่า เมื่อตัวพระองค์กับอนุชาของพระองค์ยังอยู่ ให้
 เป็นทองแผ่นเดียวกัน ถ้าท้าวอุทองประสงค์สิ่งใดจะจัดแจง
 ให้, นานไปเบื้องหน้าให้มาขึ้นกรุงศรีอยุธยา ฝ่ายท้าวอุทอง
 ก็รับเป็นไมตรีแก่กัน แลท้าวอุทองว่าถ้าท้าวศรีธรรมมาโศก
 ราชต้องการสิ่งใด ท้าวอุทองจะจัดให้มา เจริญความกัน
 แล้ว ต่างองค์ต่างยกไพร่พลคืนเมือง”

(ตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช)

“...(ฉบับขาด)... สำเร็จแล้ว ท้าวอุทุมพรยกพระหัตถ์
 เบื้องขวาขึ้นชี้ว่า แต่เทียมแท่นศิลาไปฝ่ายทักษิณเป็นแดน
 พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช, แต่เทียมแท่นศิลาไปฝ่ายอุดรเป็น
 แดนท้าวอุทุมพร แลเดชโพธิสมภารของท้าวอุทุมพรพาศรี
 ธรรมมาโคกราช ไม้ทั้งปวงก็แหวกออกครานั้นแล. ท้าวอุทุมพร
 พาศรีธรรมมาโคกราชหลังน้ำทักษิณेतก อธิษฐานเป็นพระ
 ญาติพระวงศ์กันสืบไป ถ้าสิ้นบุญพาศรีธรรมมาโคกราช
 แล้ว เธอฝากพระนางพาศรีธรรมมาโคกราช แลทั้งพา
 จันทรภาณุ พาพงศ์สุราหะมุน้องทั้งสองด้วย. แลพา
 ศรีธรรมมาโคกราชว่าแก่ท้าวอุทุมพร ณ เมืองของท่านโพ้นขัด
 สิ่งใดบ้างซึ่งหาไม่ ท้าวอุทุมพรบอกว่าขัดแต่หวาย แลม้า
 คันขอ เชือกขวัน พวนคล้อง แลพาศรีธรรมมาโคกราช
 เมืองของท่านขัดสิ่งใดเล่า แลพาศรีธรรมมาโคกราชว่าขัด
 แต่เกลือ อาณาประชาราษฎรไม่รู้ทำกิน แลท้าวอุทุมพรว่าจง
 ให้สำเภาเข้ามา จะจัดให้ออกไป จะได้ทำบุญให้ทาน แล
 พาศรีธรรมมาโคกราชท้าวอุทุมพรปราศรัยกัน แลแล้วก็เสด็จ
 กลับยังเมืองทั้งสองฝ่าย....”

(ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช)

๔. พญาศรีธรรมมาโศกราชเกณฑ์เมือง ๑๒ นักษัตริมา
ทำพระห้อง (ระเบียง) ล้อมพระมหาธาตุ, ทำพระไพหาร
หลวง แล้วส่งสาส์นมาบอกท้าวอุทอง "ท้าวอุทองก็ให้ทองมา
ปิดพระมหาธาตุและเกล็ดมาด้วย."

(ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช)

๕. พ.ศ. ๑๘๒๑ พญาศรีธรรมมาโศกราชสิ้นพระชนม์
"พญาจันทรภาณุผู้น้องเป็นพญาแทน และบอกข่าวไปถึงท้าว
อุทอง ๆ ก็ให้เครื่องไทยทานมาช่วยส่งสการพระศพพญาศรี
ธรรมมาโศกราช แลพญาจันทรภาณุเป็นพญาอยู่ได้ประมาณ ๗
ชวบ เกิดไข้ยมนลงทั้งเมือง คนตายวินาศประไลย" พญา
จันทรภาณุและพญาหงส์สุราหะผู้น้องกับมหาเถรสังฆานูเทพ
อพยพครัวลงเรือหนีไซ้, แต่ไซ้ตามลงเรือตายสิ้น "เมืองนคร
ก็ร้างเที่ยวเป็นบารังโรมอยู่ถึงนาน."

(ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช)

๖. ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช, ซึ่งสังเกต
ว่าเบเนฉบับเก่ากว่าตำนานเมืองนคร ๆ แลเห็นจะเป็นหนังสือ
อ้างอิงสำคัญเล่มหนึ่งของผู้แต่งตำนานเมืองนคร ๆ, เล่าความ
ตอนท้ายนมมรยละเอียดและหลักฐานสำคัญต่างออกไปจาก
ตำนานเมืองนคร ๆ (ตามรายการที่ ๕) ดังนี้ :

พ.ศ. ๑๘๒๑ พญาศรีธรรมมาโศกราชสิ้นพระชนม์ พญา
จันทรภาณุได้เป็นพญาศรีธรรมมาโศกราชแทนพี่ และตั้งพญา
หงส์สุราหะผู้น้องขึ้นเป็นทจันทรภาณุ.

เมื่อพญาศรีธรรมมาโคกราช (จันทรภาณที่ ๑) สิ้นพระชนม์ลง พญาหงส์สุรา (จันทรภาณที่ ๒) ก็ได้ขึ้นเป็นพยานครสืบต่อไป.

“ ครองนเจ้าเมืองชวายกไพร่พลมาทางเรือ มารบเอาเมืองมิได้ ชาวก็เอาเงินปรายเข้ากอไม้ไผ่แล้วกลับไป อยู่มาภายหลังชาวเมืองถางไม้ไผ่เก็บเงิน ชาวกลับมารบอีกเล่า เจ้าเมืองแต่งทหารออกรบอยู่ แล้วเจ้าเมืองพาญาติวงศ์ไปอยู่เขาแดง แลกรมการรบกับชวา ชาวก็แตกไป”

ภายหลังพญาจันทรภาณ (ที่ ๒) ต้องอุบายชวาว่าจะเอาลูกสาวมาถวาย, พญาจันทรภาณออกไปรบตัว จึงถูกชวาจับได้ ต้องเป็นเมืองขึ้นส่งส่วยไข่เบ็ดแก่ชวา. ต่อมาได้หัวหน้าเด็กเลียงวัวขอพึ่งการนำพลออกต่อสู้กับพญาชวา จนเมืองนครใต้เป็นอิสระ, แล้วพญาจันทรภาณกับสิ้นพระชนม์ เกิดไข้หาชน, ผู้คนหลบหนีเข้าป่าเขา จนเมืองนครศรีธรรมราชร้างอยู่นาน.

(ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช)

ตามตำนานพระธาตุนี้ จันทรภาณเป็นตำแหน่งอุปราช และมีสองคน. ขอนจะต้องสังเกตไว้ เพราะจะเป็นหลักฐานที่ต้องใช้ต่อไปข้างหน้า. และอีกข้อหนึ่งที่สำคัญก็คือตำนานพระธาตุ ๆ กล่าวถึงศึกชวา ว่าเกิดขึ้นในสมัยของพญาจันทรภาณที่ ๒.

หลักฐานและร่องรอยอื่นๆ ในตำนานพระชาติเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานเมืองนครศรีธรรมราชยังมีอีกมาก ถ้าจะเสนอหมดรวดเดียวก็จะเห็นว่าจะสับสนซุลม่น เพราะมีหลายเรื่องหลายประเด็น จึงขอตัดเฉพาะเพียงนเป็นตอนหนึ่งก่อน, ขณะเดียวกันก็จะนำหลักฐานด้านอื่น ๆ มาเสนอประกอบดังนี้ :

๗. พญาจันทรภาณุในศิลาจารึก : จารึกภาษาสันสกฤต ลงศักราชกัลป์ ๔๓๓๒ ตรงกับ พ.ศ. ๑๓๗๓ พบ ณ วัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช (หลักที่ ๒๔ ในประชุมศิลาจารึกภาค ๒)* กล่าวถึงกษัตริย์ทรงพระนามว่า ศรีธรรมราช มีพระนามเดิมว่าจันทรภาณุ, เป็นกษัตริย์แห่งนครตามพรลิงก์, สืบเชื้อสายมาในราชวงศ์คอกบัว คือ บัณฑวงศ์ หรือ กมลกุล. กษัตริย์จันทรภาณุศรีธรรมราชทรงรอบรู้ในวิชากฎหมายเสมอด้วยพระเจ้าธรรมาโศก, และเป็นหัวหน้าแห่งวงศ์บัณฑจันท์ (บัณฑจันทวงศ์).

นครตามพรลิงก์ที่เอ่ยชื่อในจารึกนี้ เป็นชื่อเดิมของนครศรีธรรมราช, ตรงกับที่จดหมายเหตุราชสำนักจีนเรียกว่า ตานเหมย หลิว (丹眉流 เสียงแต่จิวเป็น ตัง ไบ่ ลิว).

* เรื่องสถานที่ซึ่งพบจารึกนี้เป็นปัญหาถกเถียงกันมาก, ข้าพเจ้าถือตามมติของนายธรรมทาส ฟานิชและนักโบราณคดีจำนวนหนึ่ง. ดู ธรรมทาส ฟานิช, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัย ภาค ๓ กษัตริย์ไศเลนทรวงศ์กับพระแก้วมรกต, ๒๕๐๔, น ๕๒ และ ๕๔.

ส่วนทว่า^๔ เป็นหัวหน้าแห่งบัพจณฑลวงศันน, เข้าใจว่าคงจะ
หมายถึงวงศ์กษัตริย์แห่งนครตามพรลิงค์^๕ คนเองที่จันทรภาณ^๕
ขึ้นใหม่.

๘. ศักชวา: จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาว,
พวกเขาได้ยกทัพมารุกรานดินแดนของอาณาจักรศรีวิชัย
บริเวณแหลมมลายูระหว่าง พ.ศ. ๑๘๑๘ ถึง ๑๘๓๖. ศรีวิชัย
ต้องซบเขี้ยวอยู่ถึง ๑๘ ปี จึงได้สลายตัวหายไปจากประวัติ-
ศาสตร์

๙. สงครามระหว่างสยามกับมลายู : บันทึกประวัติ-
ศาสตร์แห่งราชสำนักจีนแห่งราชวงศ์หงวน มีจดไว้ว่า เมื่อ
พ.ศ. ๑๘๓๘ ทูตของเสียน (คือ สยาม หมายถึงสุโขทัย) ได้
ไปเมืองจีน ไปถึงพร้อมกับทูตของมลายู (麻里子兒
หมา หลี่ ชวี เออร์). ประเทศทั้งสองนี้พิพาทกันอยู่นานแล้ว
จีนจึงได้ไกล่เกลี่ยขอรับรองเสียน (สยาม) มิให้รุกรานมลายู
อีกต่อไป (ประวัติศาสตร์ฉบับที่ ๕๗ ใน 二十五史,
元史馬訴元史 [๘]). อาณาจักรมลายูนี^๖ ศาสตราจารย์
ยอช เซเดส์กล่าวว่าอยู่บนเกาะสุมาตรา (ประชุมศิลาจารึก
ภาค ๒ ฉบับแก้ไขปรับปรุงใหม่ น. ๓๓).

๑๐. สุโขทัยกับศรีธรรมราช : ศิลาจารึกของพ่อขุนราม
คำแหงผู้ครองราชย์ก่อน พ.ศ. ๑๙๕๕ ถึงราว พ.ศ. ๑๘๓๕ ระบุ
เขตแดนทางทิศใต้ไว้ว่า :

“เมืองห้วนอนรอดคนที่ พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ

ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ผังทะเลสมุทรเป็นที่
แล้ว."

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนา กับ
นครศรีธรรมราชว่า พระภิกษุสงฆ์ในเมืองสุโขทัยผู้มีปรีชา
ชาวนั้น "ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา."

หลักฐานทั้งหมดทั้ง ๑๐ รายการที่เสนอมานี้ เมื่อศึกษา
เทียบเคียงแล้ว คงจะพอเห็นได้คร่าว ๆ ว่า ตำนานพระธาตุ
เมืองนครศรีธรรมราชกับตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เกี่ยว
กับเรื่องพญาศรีธรรมมาโศกราชและพญาจันทรภาณ รวมทั้งศึก
ชวานัน ไม่ใช่เรื่องปรัมปราเหลวไหลเลยทางสัน. ข้างม.เรื่อง
ของท้าวพิไชยเทพเชษฐภวบิดาท้าวอุทองอีกด้วย. เรื่องนี้
เราจะวิเคราะห์กันต่อไป. แต่ก่อนจะวิเคราะห์ เห็นควรจะทำ
ความเข้าใจพื้นฐานบางอย่างเสียก่อน.

ประการแรก เรื่องพญาศรีธรรมมาโศกราช.

เรื่องพญาศรีธรรมมาโศกราชนั้น จะต้องทำความเข้าใจกัน
สักหน่อย. ขอพญาศรีธรรมมาโศกราชนั้น เป็นชื่อทมิฬดาตดนที่
สุดในบรรดาดำเนินทั้งหลาย ทั้งของไทย ของเขมร ของ
ลาว ของไตลอมืองยอง, โดยมีฐานะเป็นเหมือนกษัตริย์ปรัม-
ปราที่ผู้แต่งตำนานมักพอใจจะจับยึดเข้าไปในตำนานของตน
ฉะฉาน. ด้วยเหตุนี้ นักศึกษาประวัติศาสตร์เมื่ออ่านตำนาน
ต่าง ๆ ได้พบชื่อนี้เข้าที่ไรจึงมักจะหน้าเบ้ เห็นเป็นเรื่องนิยาย
ปรัมปราอยู่ไป.

ตามความเป็นจริงแล้ว ชื่อศรีธรรมมาโสกราชเป็นชื่อจริง, โดยเอาอย่างมาจากพระเจ้าอโศกราชแห่งเมาริยวงศ์ของอินเดีย ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังมากในประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนาในระยะ พ.ศ. ๓๐๐. ในคัมภีร์มักเรียกพระเจ้าอโศกว่าศรีธรรมมาโสกราช. กษัตริย์หรือพญาผู้ครองรัฐตลอดพุทธศาสนาแผ่นดินที่จะเป็นผู้นำศาสนาจำนวนมาก จึงเกิดมีกษัตริย์หรือพญาชนจนเกลื่อนในตำนาน, พอๆกับชื่อพญาธรรมิกราชหรือพญามหารัชมราชา.

จารึกสุโขทัยพบที่วัดเขมา ริมถนนพระร่วง พ.ศ. ๒๐๑๘ (หลักที่ ๑๔ ในประชุมศิลาจารึกภาค ๑) ก็เรียกเจ้าเมืองสุโขทัยว่า "สมเด็จพระมหาอุบาสก ท่านเจ้าพระยาศรีธรรมมาโสกราช." นี้ไม่ใช่เรื่องประมัญษาเลย.

สำหรับทางนครศรีธรรมราชนั้น ชื่อศรีธรรมมาโสกราชได้เคยเป็นชื่อพญาผู้ครองรัฐมาแต่โบราณจริง. จารึกวัดเสมาเมือง พ.ศ. ๑๗๗๓ ก็เปรียบเทียบกันว่าเหมือนธรรมมาโสกราชแสดงถึงความนิยมอยู่. ตำนานเมืองก็เรียกกษัตริย์ของเมืองนครศรีธรรมราชแต่ครั้งก่อนหน้าว่าพญาศรีธรรมมาโสกราชเสมอ. นอกจากนั้น เมื่อนครศรีธรรมราชได้เข้าร่วมในอาณาจักรสุโขทัยแล้ว เจ้านครศรีธรรมราชได้มีบรรดาศักดิ์ในตำแหน่งศักดิ์นาทหารหัวเมือง พ.ศ. ๑๕๕๗ ว่า :

“เจ้าพระยาศรีธรรมมาโสกราช ชาตitechชัย
มไหสุริยาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ”

บรรดาศักดิ์ที่จารึกในสุพรรณบัฏตราตั้งคงใช้ชื่อนตลอดมาจนถึงสมัยเจ้าพระยาศรีธรรมมาโสกราช (น้อย) ซึ่งถึงแก่กรรมในสมัยรัชกาลที่ ๑ จึงได้เปลี่ยนชื่อเจ้าเมืองนครฯ ใหม่ เป็น พระยาศรีธรรมราช และใช้มาจนเล็กน้อยบรรดาศักดิ์ประจำเมืองเมื่อรัชกาลที่ ๕.

การตั้งนามบรรดาศักดิ์ประจำเมืองนั้น มีประเพณีนิยมอยู่อย่างหนึ่ง คือ มักให้อิงชื่อเดิมในประวัติของเมืองนั้น เป็นต้นว่า :

“ออกญาเกษตรสงคราม रामราชแสนยาธิบดี
ศรีสังขนาโลย อภัยพิริยบรากรมพาดู, พระ
ยาสุวรรณคโลก”

จะเห็นว่าคำว่า रामราช เป็นร่องรอยเดิมของ พวกรามราช คือ พ่อขุนรามคำแหง และมีคำ ศรีสังขนาโลย อันเป็นชื่อเดิมของเมืองสุวรรณคโลกเก่า.

ฉะนั้น บรรดาศักดิ์ประจำเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งใช้มาแต่ยุคกรุงศรีอยุธยาตอนต้น จึงเป็นร่องรอยยืนยันที่ว่า ศรีธรรมมาโสกราช ในนามบรรดาศักดิ์คนนั้น ก่อขุดอดดกษัตริย์ของกรุงตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราชเดิม). ชื่อพญาศรีธรรมมาโสกราชในตำนานนั้น ซึ่งมีหลายองค์ ในหลายสมัย จึงมิใช่เรื่องประมัญปราเส.

ประการที่สอง เรื่องนครอินทปัตถบุรี :

ตำนานกล่าวว่า พญาศรีธรรมมาโสกราช พญาจันทร์ ภาณุ และพญาพงศ์สุราหะ ข้างต้นดงหน้ไขห่ามาจากนคร

อินทปัตต์บุรี. นครอินทปัตต์บุรีนั้นคือเมืองนครธมเมืองหลวง
 ของเขมรโบราณ. ชื่อเต็มของอาณาจักรเขมรโบราณ คือ กรุง
 กัมพูชาธิบดี ศรียโสธร นครอินทปัตต์บุรี กุรุงรัฐราชธานี.
 หนังสือเก่า ๆ ทางเมืองไทยและลาว มักเรียกด้วยคำว่า นคร
 อินทปัตต์. ทำนองเดียวกับ กรุงเทพมหานคร บรรพบุรุษเรา
 ศรีอยุธยาฯ จะเลือกเอาชื่อไหนไปเรียกก็แล้วแต่ความนิยม
 ของแต่ละแห่งละยุค.

บ๊วยถามอยู่ว่า ได้เคยมีการอพยพของพวกเจ้านายเขมร
 โบราณมายังนครศรีธรรมราชจริงหรือไม่ ?

ข้าพเจ้าเห็นว่าตำนานจดความจริงไว้ ก็ได้เคยมีพวก
 เจ้านายเขมรลี้ภัยทางการเมืองลงมายืดหัวหาดที่นครศรีธรรม
 ราชจริง, ไม่ใช่เรื่องเหลวไหลที่ผู้แต่งตำนานลิดขิ้นเอง. หลัก
 ฐานร่องรอยของความจริงข้อนั้นยังพอมอบูบ่าง.

ในตำนานพระธาตุฯ และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช
 กล่าวถึงเมืองชน ๑๒ เมืองของพญาศรีธรรมมาโศกราช เรียกว่า
 เมือง ๑๒ นักษัตร หมายความว่า แต่ละเมืองใช้รูปสัตว์ของ
 บัซวด ฉลุ ขาด เกาะ ฯลฯ เป็นตราประจำเมือง, ในเมือง
 ๑๒ นั้น มีเมืองหนึ่งชื่อเมือง บันทายสมอ. ซึ่งชื่อ
 ภาษาเขมร คือ บันทายถมอ แปลว่า กำแพงหิน หรือ
 บัอมหิน (บันทาย แปลว่า กำแพง, บัอม, ค่าย ; ถมอ
 แปลว่า หิน), เป็นจำพวกเดียวกับชื่อเมืองของเขมรอกหลาย
 เมือง เป็นต้นว่า บันทายเพชร (กำแพงเพชร) และบันทาย
 มาส (กำแพงทอง) ซึ่งไทยเราเรียกเพี้ยนเป็น พุทไธเพชร,

พุทโธมาส หรือ ไผทเพชร, ไผทมาส. นอกจากนี้ ยังมี
 ซอตำบลด่านอกมากแห่งทางบริเวณใกล้เคียงกับนครศรีธรรม
 ราชทมิฬซอเป็นภาษาเขมรโบราณ. ในจังหวัดสงขลาอำเภอ
 จะตังพระ ซึ่งในเอกสารสมัยโบราณ เช่นตำราพระกัลปนา
 วัดเมืองพัทลุง พ.ศ. ๒๒๔๒ เรียกว่า ฉตังพระ. คำฉตังพระ
 หรือจตังพระ ไม่ว่าจะเขียนเสียงใด ล้วนเป็นคำภาษาเขมร
 โบราณแปลว่า แม่น้ำพระ หรือ กลองพระ (พระในภาษาเขมร
 หมายถึงพระพุทธรูป มิใช่พระภิกษุ). คำจตังหรือฉตัง เป็นรูป
 คำภาษาเขมรโบราณ ปัจจุบันเป็น สทัง. แต่ชาวบ้านลุ่มซอเดิม
 เสียแล้ว จึงแตงนยายขนามคนจะเอาพระทงทกลองนน เลข
 เรียกว่ากลองจะตังพระ ! ยังมีตำบลด่านอกแห่งหนึ่งในแถบ
 นนซอจะตังหม้อ, ดูข้างรวยของสำหรับทงจริง ๆ. ซอนใน
 เอกสารเก่า ๆ เรียกจตังทมอ ซึ่งก็เป็นคำภาษาเขมรโบราณ
 แปลว่า กลองหิน. นอกจากนี้ยังมีซอ ตำโรง, เสดา,
 กโรม ฯลฯ อยู่ในบริเวณภาคใต้. ตำโรง (ต้นไม้อย่างหนึ่ง)
 กัด เสดา (ต้นเสดา) กัด เป็นซอที่แพร่หลายที่สุดใน
 ประเทศเขมร. ถึงในประเทศไทย ภาคกลาง และภาคอีสาน
 ซึ่งเคยมีเขมรเข้ามาปกครองหรือมีเขมรเป็นชนพื้นเมือง ก็มี
 ซอตำโรง รวสัก ๕๐ แห่ง. ส่วน กโรม หรือนาตคกะโรม

* ตำราพระกัลปนาวัดเมืองพัทลุง คือพระราชกฤษฎีกา
 กำหนดเขตที่ดินและไพร่ถวายวัดที่ทางราชสำนักอยุธยาอุทิศ
 ถวายวัดในเมืองพัทลุง. ตำราในทีนี้แปลว่า พระราชกฤษฎีกา
 ที่ตราขึ้น.

ของนครศรีธรรมราชนั้น ถ้าเป็นคำภาษาเขมรโบราณก็แปลว่า
ใต้, ล่าง (เขมรปัจจุบันออกเสียงกล่าเป็น โกรม).

ข้อตำบับานหรือเมืองที่เป็นภาษาเขมรเหล่านี้ มิใช่เกิด
จากใครคิดเอาคำเขมรไปตั้งให้, หากเป็นชื่อที่เกิดจากปาก
ชาวบ้านชาวเมืองที่เรียกกันขึ้นเองก่อน; จึงแสดงว่า บริเวณ
นครศรีธรรมราชและเมืองใกล้เคียงได้เคยมีชาวเขมรอพยพ
เข้าไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ และได้ใช้ภาษาของเขาอยู่ระยะหนึ่ง
ก่อนที่จะสลายหายกลมกลืนเป็นไทยไป.

ในด้านศิลาจารึก เราไม่พบร่องรอยของเขมรที่นครศรี
ธรรมราชเอง, แต่ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เราได้
พบจารึกภาษาเขมร โบราณที่ฐานพระพุทธรูปสำริดนาคปรก
(จารึกที่ ๒๕ ในประชุมศิลาจารึก ภาค ๒).

พระพุทธรูปองค์นี้ องค์พระเป็นศิลปะสกุลศรีวิชัย แต่
นาคปรกเป็นสกุลช่างแบบเขมรโบราณ. ที่ฐานมีจารึกลง
ศักราชตรงกับ พ.ศ. ๑๑๒๖, ตัวอักษรเป็นแบบศรีวิชัย แบบ
เดียวกับอักษรในศิลาจารึกภาษาสันสกฤต พ.ศ. ๑๑๗๑ ของ
กษัตริย์จันทรภาณุศรีธรรมราช (ตามข้อมูลดิบรายการที่ ๑
ของบทนี้), แต่ภาษาที่ใช้จารึกเป็นภาษาเขมรโบราณเหมือนกัน
โดยสิ้นเชิงกับภาษาเขมรที่ใช้อยู่ในศิลาจารึกนับร้อยๆ แห่งที่พบ
ในประเทศกัมพูชา.

จารึกกล่าวความว่าใน พ.ศ. ๑๑๒๖ มหาเสนาบดีคตลาไน,
โดยพระบัญชาของ กัมรแดงอัย มหาราช ศรีมัต ไตรโลกยราช

เมวลีภูษณพรมเทพ, ได้อาราธนาพระเถระชื่อ มุรเตง ศรีธวานโน ให้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้.

มหาเสนาบดีตลาโนนน เป็นชออย่างชวามลายู. ศาสตราจารย์เซเดสก็กล่าวว่าได้พบบุคคลชื่อ ตลาโน หรือ ตลาเน บ่อยครั้งในเอกสารทางมลายู (ประชุมศิลาจารึก ภาค ๒, ฉบับปรับปรุงใหม่ น. ๓๓). ตามที่ข้าพเจ้าได้ทราบ ปัจจุบันนี้ก็ยังมียาวมลายูเชื้อชอ ตลาเน กันอยู่.

มุรเตง ศรีธวานโน, พระเถระผู้สร้างปฏิมาณ์ คำเรียกว่า มุรเตง เป็นคำภาษาเขมรโบราณ ใช้สำหรับเรียกนักบวชเป็นคำอยู่ในชุดคำประดับยศบอกศักดิ์ของสังคมเขมรโบราณ ซึ่งประกอบรูปชนจากคำ เอง ซึ่งแปลว่าเจ้าหรือนาย. คำชุดนม เอง, เองดวน, มุรเตง, อมุรเตง, เสฺง, กัเสฺง, กมุรเตง ใช้ลดหลั่นกันตามความต่ำสูงของบุคคลหรือบรรพชิต. สรุปรูปว่าพระเถระศรีธวานโนนี้ มีชออย่างเขมรนครธม.

กัมุรเตง อภัย มหาราช ศรีมัต ไตรโลกยราชเมวลีภูษณพรมเทพ : ขอนบอกรว่า เป็นกษัตริย์แห่งแหลมมลายู หรือนครศรีธรรมราช. ทราบว่าเป็นกษัตริย์เพราะชอลงท้ายด้วยคำว่า วรรณเทพ หรือ พรมเทพ, อันเป็นสร้อยนามกษัตริย์ของทางศรีวิชัย กัมพูชา และจามปา.* ทราบว่าเป็นพวกมลายูหรือศรีวิชัยก็เพราะมีคำนำหน้าว่า "มหาราช." คำนำหน้าว่า มหาราช

* ในเขมรสมัยนครธม พวกเจ้านายจะมีชอลงท้ายด้วยคำว่า วรรณมะ ทงสัน, เพื่อแสดงโคตร. แต่ไม่มีใครใช้วรรณเทพ หรือ วรรณเทวะได้, นอกจากกษัตริย์องค์เดียว.

มหาราชา ศรีมหาราช ศรีมหาราชา และ ราชา เหล่านี้ เป็นคำ
 ที่นิยมใช้นำหน้าเจ้านายทางขวา-มลายูกันต่อมาแม้ในเมื่อเร็ว ๆ
 นี้. เฉพาะทางอาณาจักรศรีวิชัยแห่งไศเลนทรวงศ์นั้น นิยม
 ใช้คำว่า ศรีมหาราช นำหน้าพระนามกษัตริย์, ดังมีปรากฏอยู่ใน
 ในจารึก พ.ศ. ๑๓๑๘ (หลักที่ ๒๓ ในประชุมศิลาจารึกภาค๒)
 ที่พบ ณ อำเภอไชยา, มีกล่าวถึงประเพณีว่า "ทรงพระนาม
 ว่า ศรีมหาราช เพื่อแสดงว่าสืบลงมาจกไศเลนทรวงศ์"
 (ไศเลนทรวิศปกรวนิกทิตะ ศรีมหาราชานามนา).

แต่มีที่ตองสังเกตก็คือ กษัตริย์ศรีวิชัยของคั้นใช้คำนำ
 หน้าปรมาภิไธยทับลงไปอีกชั้นหนึ่งว่า กัมรเดง อัม ซึ่งคำนี้
 เป็นคำของเขมร โบราณสมัยนครธม, และประเพณีใช้คำ
 กัมรเดง อัม เป็นคำยกย่องนำหน้านามนี้ ก็เป็นประเพณีของ
 เขมรนครธม เกิดขึ้นที่สังคมครองทาสของเขมร.

กัมรเดง อัม แปลเป็นไทยว่า เจ้ากู ใช้เรียกได้ทั้งเจ้า
 นายทั้งพระนักบวชชั้นสูง เหมือนคำเจ้ากูของไทยโบราณ. แต่
 ต้องสังเกตให้แจ่มชัดสักหน่อยว่า คำ กัมรเดง อัม นี้เขมร
 โบราณจะใช้เรียกแต่ชนเจาเมือง หรือพระยามหานคร เท่านั้น,
 ถ้าเป็นกษัตริย์อสรประเทศแล้วต้องชื่อว่า "พระบาท กัมรเดง
 อัม" เป็นอย่างต่ำที่สุด, นั่นคือต้องมีคำว่า พระบาท นำหน้า
 อีกชั้นหนึ่ง. หรือมีฉะนั้น จะใช้คำว่า พระบาท เฉย ๆ หรือ
 สดงพระบาท โดยตัดคำ กัมรเดง อัม หึ่งเสีย ก็ได้, ไม่
 สำคัญที่คำนี้ ; ความสำคัญอยู่ที่คำ พระบาท ซึ่งจะตัดออกไม่
 ได้เป็นอันขาดเมื่อเรียกพระนามกษัตริย์.

การที่จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสำริด ณ ไชยาใช้คำเรียก
กษัตริย์ศรีวิชัยของก้นางว่า “กัมรแดง อัม มหาราช ศรีมัตไตร
โลกยราชเมวาลิภูณพรมเทพ” จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า กษัตริย์
ศรีวิชัยหรืออาจเป็นกษัตริย์นครศรีธรรมราชของก้นเป็นกษัตริย์
ประเทศราชของเขมรนครธม.

อนึ่ง ในระเบียบราชาศัพท์ของเขมรโบราณนั้น เรียก
คำสั่งของกษัตริย์ว่า “พระบันทวล” (ที่ไทยใช้ว่า พระบันทูล
หรือ บัณฑูร), แต่จารึกนมหานเสนาบดีตลาในเรียกคำสั่งของ
กษัตริย์ศรีวิชัยของก้นว่า “ตบะศักดิ์” ซึ่งเป็นคำต่ำกว่า “พระ
บันทวล” ลงมา (จารึกใช้ว่า ตบะศักดิ์ ซึ่งแปลว่า โดย
บัญชา; มีนักศึกษบางท่านแปลว่า มีพระบรมราชโองการ,
นั่นแปลผิดศัพท์จาก โดย เป็น มี และยังแปลเกินชั้นของคำ
ไป).

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้าจึงกล้ายืนยันได้ว่า,
ใน พ.ศ. ๑๓๒๖ ปีที่สร้างพระพุทธรูปสำริด ณ ไชยานั้น, ที่
นครศรีธรรมราชกับกษัตริย์ทชนกับเขมรนครธม คือ กัมรแดง
อัม มหาราช ศรีมัตไตรโลกยเมวาลิภูณพรมเทพ. อาณาจักร
เขมรนครธมสมัยนั้นเป็นสมัยของชัยวรมเทพที่ ๑ (พ.ศ.
๑๓๒๔-๖๑ ?) ซึ่งมีอาณาเขตกว้างขวางกว่ายุคใด ๆ ของเขมร
ทั้งสิ้น, ปรากฏตามศิลาจารึก ณ ปราสาทหินพระขันของกษัตริย์
องก้นว่า อิทธิพลเขมรแผ่ไปถึง พม่า, มอญ, ลาว, จามปา
และชวา. กษัตริย์ของประเทศเหล่านั้นต้องยอมส่งน้ำสรงไป

เป็นบรรณาการในงานพิธีสงฆ์บูรณาภิเษกในเดือนสี่ของทุกปี (ดูบทที่ อาณาจักรเขมรนครธมในต้นศตวรรษที่ ๑๘).

นครศรีธรรมราชตกอยู่ภายใต้อำนาจของเขมรนครธม เห็นจะไม่นานนัก. หลังจากชัวรรษมเทพที่ ๗ สิ้นพระชนม์แล้ว จามปาก็เริ่มประกาศปลดแอกเขมร. อินทรวรรมเทพที่ ๒ โอรสของชัวรรษมเทพได้พยายามระดมกำลังทำสงครามปราบปรามอยู่หลายปี แต่ในที่สุดก็ต้องยอมทำสัญญาสงบศึกกับชัษีบรมเสวรวรรมเทพที่ ๔ ของจามปา, ยอมรับรองเอกราชและอธิปไตยของจามปา เมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๓. ทางนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของชัวรรษมเทพที่ ๗ เมื่อราว พ.ศ. ๑๗๒๖ เป็นต้นมา ก็คงจะมีการไหวตัวสลดอำนาจปกครองของเขมรขึ้นในระยะเดียวกันนี้.

พ.ศ. ๑๗๒๖ เราพบกัมรแดง อัม มหาราช ศรีมัต ไตรโลกยราชเมาลีภุณพรมเทพ เป็นกษัตริย์สามนตราชของเขมร. กษัตริย์องค์นี้เป็นวงศ์กษัตริย์ไศเลนทร์แห่งศรีวชัยดั้งเดิม เราสังเกตได้จากการใช้คำนำหน้าพระนามว่า มหาราช, ซึ่งเป็นทำเนียบของกษัตริย์ไศเลนทรวงศ์ (วงศ์เจ้าภูเขา) แห่งศรีวชัย.

พ.ศ. ๑๗๗๓ เราพบกษัตริย์จันทรภาณศรีธรรมราช ในจารึกวัดเสมาเมือง นครศรีธรรมราช. กษัตริย์องค์นี้เป็นกษัตริย์เอกราช มีเกียรติยศที่ทั่วโลกยอมรับนับถือ (โลกปรีติธิ กิรัตติช) และขอที่จะต้องสังเกตก็คือจันทรภาณผู้นี้ ไม่ใช่วงศ์เดียวกับกัมรแดง อัม มหาราช๓ ที่เป็นสามนตราช

ของเขมร. เป็นคนละวงศ์. จารึกบอกไว้ว่าเป็น *บัทมวงศ์* หรือ *กมลกุล* คือ วงศ์ดอกบัว. กษัตริย์จันทรภาณุไม่ใช่คำว่า *ศรีมหाराช* หรือ *มหाराช* เป็นพระนามหรือคำนำหน้าพระนามอย่างกษัตริย์วงศ์ไศเลนทร์, หากได้ใช้คำใหม่เป็นพระนาม นั่นคือ *ศรีธรรมราช*. เดยวนเป็น *ศรีธรรมราช* แห่งบัทมวงศ์แล้ว ทศรองตามพรลิงก์, มิใช่ *ศรีมหाराช* แห่งไศเลนทร์วงศ์ดังแต่ก่อน. และคำ *ศรีธรรมราช* เองที่เป็นฉายานามสุดท้ายที่ยังคงสืบทอดลงมาจนทุกวันนี้, ตรงข้ามกับคำ *ศรีมหाराช* ซึ่งสูญไปในที่สุด.

เราจะเห็นว่าในระหว่างจาก พ.ศ. ๑๓๒๖ ถึง พ.ศ. ๑๓๗๓ นั้น ได้มีเหตุการณ์สองอย่างเกิดขึ้นในชีวิตการเมืองของนครศรีธรรมราช นั่นคือ : ๑) หลุดพ้นจากอำนาจปกครองของเขมรและ ๒) เปลี่ยนวงศ์กษัตริย์ครั้งใหม่ซึ่งมีลักษณะของการตั้งนามของนาม *ศรีมหाराช*, และเกิดนาม *ศรีธรรมราช* ขึ้นแทนที่.

จากนั้น ข้าพเจ้าจึงตั้งสมมุติฐานว่าการเปลี่ยนวงศ์ครั้งนั้นก็คือ ทัดานานพระธาตุฯ และทัดานานเมืองนครฯ จัดไว้ว่าพวกศรีธรรมมาโคกราชกับน้อง คือพญาจันทรภาณุ อพยพมาจากเมืองอินทปัตฐ์นั่นเอง. เชื่อว่าในปลายสมัยชัวยุคธรรมเทพที่ ๑ ได้มีเจ้านายเขมรซึ่งเกิดความขัดแย้งทางการเมืองกันพวกหนึ่ง อพยพครัววลภัยมายึดหัวหาดที่นครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองขึ้นของเขมรไว้, แล้วประกาศตนเป็นอิสระจากอินทธรรมเทพที่ ๑ แห่งนครธมในระยะเดียวกับจามปาทำสงคราม

กูกเอกราชจนได้เป็นอิสระเมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๓. พวกเจ้านายเขมร
 เหล่านี้แหละที่ได้ตั้งบัทมวงศ์ขึ้นใหม่เป็นปักษาณวงศ์. เจ้า
 นายเขมรเหล่านี้อาจไม่ใช่ชาวเขมรแท้, หากเป็นคนมีเชื้อ
 สายชวา - มลายูดั้งเดิมจากนครศรีธรรมราชก็อาจเป็นได้.
 จารึกของกษัตริย์จันทราณศรีธรรมราช พ.ศ. ๑๗๗๓ กล่าว
 ว่ากษัตริย์องค์นี้ "สืบตระกูลมาจากตระกูลอันรุ่งเรืองคือบัทม
 วงศ์." บัทมวงศ์ หรือ ปัทมวงศ์ นี้ ทำให้เรานึกไปถึงกษัตริย์
 สूरยวรมเทพที่ ๑ ของเขมร (พ.ศ. ๑๕๔๕-๕๓) ซึ่งไทยเรา
 รู้จักในนามของ พระเจ้าประทุมสุรียวงศ์. กษัตริย์องค์นี้
 เป็นเชื้อสายของกษัตริย์นครศรีธรรมราชซึ่งชนไปยึดครอง
 ลพบุรีเมื่อราว พ.ศ. ๑๔๐๐ เศษ. วงศ์กษัตริย์ที่ชนไปครอง
 ลพบุรีนี้ เป็นเชื้อสายชวา-มลายู. เมื่อถึงสมัยศรีสุรยวรมเทพ
 ที่ ๑, กษัตริย์เชื้อสายชวา-มลายูองค์นี้ ได้ตั้งบ้อมทำสงคราม
 ใหญ่ปราบปรามชัยวรมเทพแห่งกรุงศรีไชยประ และ
 ขณะเดียวกันก็ประกาศตนเป็นกษัตริย์แห่งกัมพูชาด้วย.
 กัมพูชาเกิดสภาพมี ๒ กษัตริย์อยู่ระยะหนึ่ง ศรีสุรยวรมเทพ
 ที่ ๑ ก็ยึดครองได้หมดทั้งอาณาจักรกัมพูชา เมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๓.
 เมื่อได้ครองกัมพูชาและใช้นามภิไธยแบบเขมร ศรีสุรย
 วรมเทพก็ได้แสดงความมีเชื้อสายชวา - มลายูแห่งนคร
 ศรีธรรมราชของตนไว้โดยนำคำว่า *ตวัน* หรือ *ตวน*, ซึ่งเป็น
 คำภาษาชวา-มลายูแปลว่า เจ้าหรือนาย, ไปประกอบรูปเป็น
 คำเขมรว่า *กิตวน* (ก้าตวน) ใช้แทรกลงในคำนำหน้าพระ
 นาม ดังนี้ "พระบาทกัมรเดงก้าตวน อัม ศรีสุรยวรมเทพ"

เป็นต้นว่าในจารึก พ.ศ. ๑๕๖๕ ที่ลพบุรี (ประชุมศิลาจารึก ภาค ๒) และที่จารึกคำสาบานของพวกตำรวจต่อศรีสุริยวรม เทพที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๔ ณ กรอบประตูพระราชวังพินานอากาศ ในนครม (Coedès, Collection de textes et documents sur l'Indochine III, **Inscriptions du Cambodge Vol. III**, Paris 1951, pp. 205-210).

วงศ์กษัตริย์นี้ยังได้ครองเมืองเขมรต่อมาอีกหลายสมัย. พูดง่าย ๆ ว่าเป็นกษัตริย์และชนชนปกครองเชื้อสายชวา-มลายูปกครองเมืองเขมร. เป็นคู่แข่งกับวงศ์กษัตริย์เขมรแท้ ซึ่งมีฐานที่มั่นอยู่ ณ เมืองมหารปุระ (เราได้พบศิลาจารึกแสดง สายเชือกต้นที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา) และวงศ์ มหารปุระนั้นแหละที่ได้ครองเขมรระหว่าง พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๘๖ คือ ชัยวรมเทพที่ ๑ และอินทวรมเทพที่ ๒ ผู้ต้องปล่อยจาม ป่าหลดมอไป.

ศรีสุริยวรมเทพที่ ๑ และบรรพบุรุษครองละโว้อยู่ยาวนานนับศตวรรษเศษ คนไทยจึงรู้จักดีและเรียกว่า พระเจ้าประทุม สूरยวงศ์. หลังจากนักกษัตริย์เขมรนครมทุกองค์ก็พลอยถูก ไทยเรียกปทุมสูริยวงศ์หมด. บางทีเจ้านายเขมรที่อพยพครัว ไปยังนครศรีธรรมราช และมีจันทรภาณุจารึกเมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๓ บอกว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากปทุมวงศ์หรือปทุมวงศ์อัน รุ่งโรจน์นั้น อาจจะเป็นเชื้อสายของศรีสุริยวรมเทพที่ ๑ ซึ่ง ก็เป็น ปทุมวงศ์ ดังถ้าไทยเรียก (ปทุมสูริยวงศ์) ก็ได้. มีฉะฉนแล้ว ก็ไม่อาจอธิบายได้ว่าทำไมเจ้านายเขมรที่ตำนาน เรียกว่า พญาศรีธรรมมาโสกราช, พญาจันทรภาณุ และพญา

พงศ์สุรหาระ จึงจะอพยพหนีใช้หามาครองเมืองนครศรีธรรมราชได้ง่าย ๆ.

ก่อนหน้าพญาศรีธรรมมาไสกราชกับน้องสองคนจะมาจากนครอินทปัตถ์นั้น ตำนานว่าเกิดใช้หามาเมืองนครร้าง. ใช้หานั้นเห็นจะเป็นการขุดครองของชัวยุธรรมเทพที่ ๗ ระหว่าง พ.ศ. ๑๓๒๔-๖๑? นั่นเอง, แต่ผู้จดพงสาวดารเมืองไม่ยอมจดลงไป, เหมือนพงสาวดารไทยไม่ยอมจดเรื่องพระมหาจักรพรรดิแพ้สงครามถูกจับไปเมืองพะม่า ฉะนั้น.

ถ้าเราไม่พยายามตรวจสอบตั้งสมมุติฐานเช่นนั้น ก็มีทางเดียวคือไล่เรื่องพญาศรีธรรมมาไสกราชกับพญาจันทรภาณุ อพยพหนีใช้หามาจากเมืองอินทปัตถ์ที่กล่าวไว้ในตำนานทั้ง ๒ นนทง โดยล่อวาผู้แต่งกุขนเองหรือชาวเมืองที่จดจำกันสืบมาแต่ครั้งก่อนจะจดลงเป็นหนังสือนั้น เป็นพวกขปดมดเท็จ, ชงวิชนออกจะง่ายเกินไป.

ประการที่สาม เรื่องตำแหน่งจันทรภาณุ และศรีธรรมราช :

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช และตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชมีกล่าวถึงพญาศรีธรรมมาไสกราชและพญาจันทรภาณุ ซึ่งเป็นกษัตริย์เมืองขนของท้าวอุทอง. ส่วนจารึกวัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๑๓๑๓ มีเอียงพระเจ้าศรีธรรมราช ผู้มีนามเดิมว่าจันทรภาณุ และมีเกียรติยศเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก. ตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราชแสดงแก่เราอย่างชัดเจนว่า ศรีธรรมมาไสกราช มีหลายองค์

และจันทรภาณุอุปราช ก็มีอย่างน้อยสององค์ ; เดิมจันทรภาณุ
เป็นชื่อตัวของอุปราช, ภายหลังเลยมากลายเป็นชื่อประเพณี
ชน, ใครเป็นอุปราช ก็ชื่อจันทรภาณุเสมอไป ทำนองเดียวกับ
ชื่อรามาริบัติ (กษัตริย์) และรามศวร (รัชทายาท) ของ
ศรียุทธาตอนต้น. แต่อย่างไรก็ดี ชื่อจันทรภาณุ ดูเหมือน
จะไม่มีมากองก้นัก เพราะหลังจากเกิดปัญหาสงครามแล้วไม่นาน
สงครามก็สงบลงเพราะตกเป็นเมืองขึ้นของชาวและศรียุทธา.

จะขอตามแกะรอยกษัตริย์ศรีธรรมราชผู้มีนามเดิมว่า
จันทรภาณุเสียก่อน.

ชื่อจันทรภาณุ เราได้พบในหนังสือ มหาวงศ์ พงศา-
ดารลังกาซึ่งแต่งเป็นภาษาบาลี. หนังสือมหาวงศ์ ปรเภทที่
๘๓ และ ๘๘ กล่าวถึงกษัตริย์ทรงพระนามว่าจันทรภาณุ ว่าเป็น
ชาวกราช ยกกองทัพเรือจากดินแดนชาวาก ไปโจมตีลังกาสมัย
พระเจ้าปราคัมพาหุที่ ๒ ถึง ๒ ครั้ง. ครั้งแรกใน พ.ศ. ๑๓๘๕
และครั้งหลังถัดจากนั้นไปอีก ๒-๓ ปี. ทักษะของจันทรภาณุได้
รับความช่วยเหลือจากทหารเกณฑ์ของราชอาณาจักรป่าตยะ
โจพะและบรรดาประเทศทิพแห่งอินเดียภาคใต้, แต่วีรพาหุ
ผู้สำเร็จราชการลังกาต่อต้านไว้ได้ทั้ง ๒ ครั้ง.

นายตรี อมาตยกุล, ในเรื่อง นครศรีธรรมราช ให้
ความเห็นไว้ว่า จันทรภาณุจารึก พ.ศ. ๑๓๗๓ กับจันทรภาณุ
กษัตริย์แห่งชาวากในหนังสือมหาวงศ์ ซึ่งไปรุกรานลังกาเมื่อ
พ.ศ. ๑๓๘๕ นั้น เป็นองค์เดียวกัน. ขอนขาพเจ้านั้นพ้อง
ด้วย. จันทรภาณุศรีธรรมราชแห่งนครศรีธรรมราชที่จารึก

กล่าววามเกียรติยศเป็นทวยมรับทวโลกนแหละ คือผู้ทมิทก้าง
ทัพเรือเกรียงไกรลิ่งขนาดยกไปรุกรานได้ลิ่งลังกา.

ส่วนที่เรียกจันทรภาณว่าเป้น ชาวกราช หรือ กษัตริย์แห่ง
ชาวก นั้น, ชาวก คงจะหมายถึง ชาวชวาะ นั้นคือ ชาวชวา
(บัจจัย ก ในภาษาบาลีแปลว่า ชาว, ผู้, คน). คำ ชาวก นั้น
ในจดหมายเหตุอาหรับมีเรียก ชาวัก หมายถึงอาณาจักรศรีวิชัย,
ซึ่งถ้าเราด้อมตืของ ดร. เวลส์ และนักโบราณคดีอน ๆ อีก
หลายท่าน รวมทั้งนายธรรมทาส พานิช ของไทย ว่าศรีวิชัย
คือ บริเวณนครศรีธรรมราชและไชยา, คำชาวกก็คงจะหมาย
ถึงนครศรีธรรมราชนเอง.

ในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ มีบันทึกเรื่องในระยะ พ.ศ.
๑๔๐๐ เศษ ไว้ว่า "ยังมีกษัตริย์องค์หนึ่ง พระนามว่า พระเจ้า
ชวัก มีทหารจำนวนมากมาย ยกกองทัพเรือมาจากศิริธัมมนคร
[นครศรีธรรมราช] ยึดเอาเมืองลวะปุระ [ละโว้] ได้" (ชินกาล
มาลีปกรณ์, แสง มนวิทูรแปลใหม่, ๒๕๑๐, หน้า ๘๖). ใน
ท่น ว่า ชวกราช เป้นกษัตริย์นครศรีธรรมราช. ดูเหมือนว่า
ชวัก กับ ชาวก ทั้งสองคำนี้ จะหมายถึง ชาวชวาแห่งนครศรี
ธรรมราชด้วยกัน. พระเจ้าชวักกษัตริย์นครศรีธรรมราชนี้
คือ บรรพบุรุษของศรีสุธรรมเทพที่ ๑ หรือพระเจ้าประทุม
สุริยวงศ์ผู้ครองละโว้และพิชิตอาณาจักรกัมพูชาเมื่อ พ.ศ.
๑๕๕๑ ดังเคยกล่าวมาแล้ว.

บัพหามืออยู่ว่า ทำไมจึงเรียกชวานครศรีธรรมราชว่าชาว
ชวา ?

ขอเห็นจะพอตอบได้ว่าในครั้งโบราณตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีวิชัยลงมา บริเวณใต้คอคอดกระลงไปทั้งหมด มีชาวชวาเข้ามาตั้งรกรากและเป็นชนชั้นปกครอง. ข้อเท็จจริงยังมีอยู่ คือตำนานเมืองนครศรีธรรมราชจดไว้ว่าในสมัยต้นกรุงศรีอยุธยาเนั้น เจ้าเมืองในบริเวณนี้ เป็นต้นว่าเมืองจะนะเทพา (ในสงขลา) เมืองพัทลุง มีแขกเป็นเจ้าเมืองใช้กำนันำหน้าชื่อ ว่า ราชาทัน. จังหวัดชุมพรใกล้คอคอดกระ ก็มีเจ้าเมืองใช้บรรดาศักดิ์ว่า “ออกญาเคาะงะทราริบัติ ศรีสุรัศวลุมหลัก” (ทำเนียบศักดิ์นาทหารหัวเมือง พ.ศ. ๑๕๕๓, กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๑, น. ๒๐๒), ซึ่งฟังชื่อก็เป็นแขก ๆ อยู่. ชนชั้นปกครองของไชยา-นครศรีธรรมราชสมัยศรีวิชัยเนั้น เข้าใจว่าจะเป็น ชาวชวา มิใช่ชาวมลายู ทั้งนี้เพราะทราบศิลปะสมัยศรีวิชัยมีอยู่ในชวหลายแห่ง, มีการถ่ายเทกันและกันระหว่างศิลปะสองแห่งเนั้น. ถึงศรีวิชัยจะอยู่ที่ไชยา ก็น่าจะมีชนชั้นปกครองเป็นชาวชวา, ดังรัฐอิสระรุ่งเรืองชนทัน ; ทำนองเดียวกับชัวยวรรมเทพที่ ๒ (๑๓๔๕-๕๓) ยกกำลังจากชวาไปยึดครองกัมพูชาตั้งราชวงศ์และลัทธิเทวราช (God-king) ชนทันเนั้น. ด้วยเหตุที่มชนชั้นปกครองเป็นชาวชวาเนั้นเอง จึงได้พลอยเรียกชวานครศรีธรรมราชว่า ชัวก หรือ ชวาก (ชาวชวา) ไปด้วย.

แต่เราก็มีทางคิดอีกอย่างหนึ่งว่า คำที่ใช้ว่า ชัวก หรือ ชวาก อาจเป็นคำกลางที่ใช้เรียกชนชาติตระกูลภาษาชวา-มลายู

ในบริเวณทะเลใต้ทั้งหมดก็ได้,* ทำนองเดียวกับคำว่า แยก
ของไทยซึ่งมีความหมายกว้างมากทีเดียว ใช้ได้ทั้งแยกอินเดีย
แยกปากีสถาน แยกเปอร์เซีย แยกมลายู แยกชวา แยก
จาม ฯลฯ

ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์ ซึ่งเป็นหัวหน้าของกลุ่มนัก
โบราณคดีที่เชื่อว่าศรีวิชัยมีเมืองหลวงอยู่ที่ เมืองป่าเลียมบังใน
เกาะสุมาตรา, กล่าวว่าชาว ในหนังสือมหาวงศ์ คงจะมีได้
หมายความถึงอาณาจักรศรีวิชัย “คำนี้คงเป็นคำง่าย ๆ ที่ใช้
หมายถึงเชื้อชาติอินโดนีเซีย และมีความหมายคล้ายกับคำว่า
ชวา ในภาษาเขมรปัจจุบัน... ซึ่งหมายถึงทั้งชาวมลายูในแหลม
มลายู และบนเกาะต่าง ๆ และชาวชวาเอง.” (เซเดส์, ประชุม
ศิลาจารึก ภาค ๒, ฉบับปรับปรุงแก้ไขใหม่).

เป็นสรุปได้ว่า ที่หนังสือมหาวงศ์กล่าวถึงกษัตริย์จันทร
ภาณุ ว่าเป็นราชาแห่งชวาก นั้น, เชื่อได้ว่าหมายถึงจันทร
ภาณุศรีธรรมราชแห่งเมืองตามพรลิงก์ (ชื่อเดิมของนครศรี
ธรรมราช). และชื่อชวากนคงจะมาจากรากศัพท์เดียวกับผู้ที่
แต่งชินกาลมาลีปกรณ์ของไทยเพื่อนำไปผูกเป็นศัพท์ ชวก,
ซึ่งระบุไว้ชัดเจนว่าเป็นกษัตริย์นครศรีธรรมราช, นั่นคือชาว
ชวา-มลายู.

ร่องรอยของจันทรภาณยังมีต่อไปอีก คือในชินกาลมาลี
ปกรณ์ ซึ่งบันทึกว่า พ.ศ. ๑๑๘๘ พระเจ้าศรีธรรมราช

* ชาวชวาและมลายูนี้เป็นชนชาติในตระกูล และภาษาชวา
- มลายูด้วยกัน, แต่มีความแตกต่างกันบ้างทำนองเดียวกับ
ไทยเมื่อเทียบกับลาว.

(สิริธรรมราช) แห่งนครสิริธรรมราช และพระเจ้าโรจราชแห่ง
 สุโขทัยส่งทูตไปยังเกาะลังกา เพื่ออัญเชิญพระพุทธรูป
 เข้าใจว่า พระเจ้าสิริธรรมราชองค์นี้ ก็คือองค์เดียวกับ พระเจ้า
 สิริธรรมราช ผู้มีนามเดิมว่าจันทรภาณุแห่งจาร์ก พ.ศ. ๑๓๗๓
 นนเอง. ทว่าเขาใจว่าตนเองก็เคยยกทัพเพราะทางลังกาไม่มีจด
 เรื่องพระเจ้าสิริธรรมราชส่งทูตไปขอพระพุทธรูป. ดำเนิน
 พระพุทธรูปก็ไม่มีทางลังกา. เมื่อคราวทูตลังกาเข้ามาขอ
 พระสงฆ์ไทยไปตั้งศาสนวงศ์ใน พ.ศ. ๒๒๕๕, ทางไทยได้
 สอบถามเรื่องนั้น และเมื่อทราบว่ามีก็เลยได้มอบตำนานพระ
 พุทธรูปภาษาบาลี ซึ่งเรียกว่า สิทฺธิคนิทาน ให้ไปพร้อม
 กับคัมภีร์ต่าง ๆ ด้วย (ดำรงราชานุภาพ, เรื่องประดิษฐาน
 พระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป). พระพุทธรูปสำคัญเช่น
 นี้เห็นจะไม่ใช่ของกันง่าย ๆ นอกจากจะเคลื่อนออกันเอามา หรือ
 ปล้นชิงเอามาในสงครามตั้งลังกาเอง. สุโขทัยคงจะได้เข้า
 ร่วมในสงครามซึ่งเอาพระพุทธรูปองค์นี้ด้วย, แต่พระ
 รัตนปัญญาผู้แต่งตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ชาวเชียงใหม่(พ.ศ.
 ๒๐๕๘) แปรโฉมสงครามให้กลายเป็นการแต่งตั้งทูตไปเจริญ
 สันถัมภ์มิตรไปเสียเพื่อให้ดูสะอาดสวยในสายตาของฝ่ายรุกร
 ธาน. การอาศัยสันถัมภ์มิตรทางพุทธศาสนาเป็นข้ออ้าง
 บังหนั้น ยังมีร่องรอยอยู่ในหนังสือสมุทสาคร ซึ่งจดไว้ว่า :
 “พระราชาชาวเกาะหนึ่ง ทรงพระนามว่าจันทรภาณุ ได้
 ยกกองทัพชาวเกาะขึ้นบกที่กัณฑลา ภายหลังที่ได้แสวงกล่าว

อวดอ้างว่าเราถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน” (ประชุม
ศิลาจารึก ภาค ๒). ส่วนศักราชที่มหาวงศ์พงศาวดารลังกา
จดว่านครศรีธรรมราชยกกองทัพเรือไปโจมตีระหว่าง พ.ศ.
๑๗๘๕-๘๓, แต่ซิงกาลมาลีปกรณ์จดเป็นส่งทูตไปขอ เมื่อ
พ.ศ. ๑๗๘๕ นั้น คงจะมีสายหนังสือจดกลาดเคลื่อนในเรื่องเวลา
ไปเล็กน้อย.

เรื่องซึ่งพระพุทธสิหิงค์หรือขอพระพุทธสิหิงค์นี้ จะ
อาศัยตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชก็ไม่ได้ เพราะจด
ไว้แต่ว่า พญาศรีไสณรงค์มาจากฝ่ายตะวันตก ได้เป็นเจ้า
นครฯ พระพุทธสิหิงค์มาประทับณพระธาตุอยู่ได้ ๗ วันแล้วก็
จากเมืองนครไปเชียงใหม่. แสดงว่าจดจากคำเล่าเลือนๆ ลงๆ
เต็มที่สักหน่อย. แต่ก็ยังรักษาโครงเรื่องไว้ได้ว่าพระร่วง,
ซึ่งหนังสือตำนานบางเล่มเรียกว่า ไสยรงค์ราช (และตำนาน
นี้เรียกศรีไสณรงค์), ได้มายึดนครศรีธรรมราชได้ แล้วมี
พระพุทธสิหิงค์มาพักที่เมืองนครชวคราว แล้วจึงผ่านชนเหนือ
ไป (จดว่าเชียงใหม่).

มีทางที่อาจจะเป็นไปได้อีกทางหนึ่งเหมือนกัน คือ จันทร
ภาณุศรีธรรมราชส่งกองทัพเรือไปชิงพระพุทธสิหิงค์มาตาม
ลำพองเมืองสงครามคราว พ.ศ. ๑๗๘๕-๘๓. ภายหลังสุโขทัยถูกลง
มายึดครองนครศรีธรรมราชได้เมื่อ พ.ศ. ๑๗๘๕ แล้วอาศัย
อำนาจของผู้พิชิตขอพระพุทธสิหิงค์เอาไปดื้อๆ โดยที่ทางนคร
ศรีธรรมราชไม่เต็มใจยกให้เลย (รูปเดียวกับที่เราไปริบพระ
แก้วมรกตบนทรพัยเชลยมาจากล้านช้างพร้อมด้วยพระบาง

อันเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของเมืองหลวงพระบาง, แต่จัดไว้ว่า
ไปเชิดลงมาโดยรันทู). ด้วยเหตุนี้กระมังทางเมืองนครจึงยังมี
นินยาล่าสืบกันว่าบรรพบุรุษของตนได้เปลี่ยนพระพุทธรูป
องค์อื่นให้แทนไป? ส่วนทางสุโขทัยก็แต่งตำนานเป็นว่าได้
ให้กษัตริย์นครศรีธรรมราชไปขอมาให้จากลังกาโดยตรง,
กลบเกลื่อนเรื่องเก้นคอกันเสียให้หายต่อมไป.

จันทรภาณุศรีธรรมราชผู้ กงจะพบวาระสุดท้ายเมื่อ
พ.ศ. ๑๘๐๗, เพราะเราได้พบจารึกทางอินเดียใต้ของกษัตริย์
ชฎาวรรณะ วีระปาณทัย พ.ศ. ๑๘๐๗ เล่าถึงเรื่องที่พระองค์
ได้ปราบชาวราชาพระองค์หนึ่ง และให้ฆ่าเสีย (ธรรมทาส
พานิช, กษัตริย์ไศเลนทรวงศ์ กับพระแก้วมรกต, ๒๕๐๔,
น. ๕๕). พวกปาณทัยะ ซึ่งเคยเป็นพันธมิตรของจันทรภาณุ
ไปรบลังกา กงจะอาศัยการที่จันทรภาณุต้องพ่ายแพ้แก่พ่อขุน
รามคำแหงแห่งสุโขทัยเอง เป็นโอกาสเหยียบมิตรที่ตนเคย
จำใจอ่อนตามเพราะเกรงกลัวอำนาจลงเสีย หรืออย่างใดอย่าง
หนึ่ง.

ตรงนมเรื่องที่จะต้องสังเกตอย่างหนึ่ง คือกษัตริย์จันทร
ภาณุองค์นี้ ตามศิลาจารึก พ.ศ. ๑๗๗๓ กล่าวว่าได้เป็นกษัตริย์
ทรงพระนามว่า ศรีธรรมราช โดยมีชื่อตัวแต่เดิมว่าจันทรภาณุ.
ที่ในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชจัดไว้ว่า พญาศรี
ธรรมมาโสกราช มีน้องชอจันทรภาณุ และพงศสุรา, เมื่อพญา
ศรีธรรมมาโสกราชตายแล้ว พญาจันทรภาณุได้เป็นพญาศรี
ธรรมมาโสกราชแทนพี่, และตั้งพญาพงศสุราเป็นทจันทรภาณุ,

ดังนี้ รู้สึกว่าจะจดไว้ใกล้เคียงความเป็นจริงมาก, คือได้รับรู้
ว่ามณฑลชอติว่าจันทรภาณดำรงตำแหน่งอุปราชอยู่เดิมคน
หนึ่งแล้วภายหลังจันทรภาณได้กลายเป็นชอประเพณีประจำ
ตำแหน่ง. แต่มอญชอหนงทผุจดตำนานไม่ได้เอ่ยถึงเลย หรือ
ไม่สามารถสืบสาวได้ คือเรื่องพระนาม ศรัทธมราช.

ผู้จดตำนานพระธาตุฯ เหม่าให้เจ้านครฯ เป็นพญาศรั
ทธมาโสกราชตามทำเนียมเดิมหมด, หาได้รู้ไม่ว่า ได้มีการ
เปลี่ยนวงศ์กษัตริย์ เลิกใช้คำรุ่นเก่าว่า ศรัมหราช หรือ ศรั
ทธมาโสกราช และได้ใช้คำใหม่คือ ศรัทธมราช ขึ้น. ผู้ใช้
ชอ ศรัทธมราช คนแรกก็คือพี่ชายของจันทรภาณ, ซึ่งเป็น
ผู้อพยพจากนครอินทปัตถมายึดหัวหาดที่ตามพรลิงก์และประ
กาศตนเป็นอิสระจากเขมรเมื่อราว พ.ศ. ๑๗๖๓, และเลิกประ
เพณีใช้ชอ มหาราช หรือ ศรัมหราช อย่างราชวงศ์เก่าดังที่
พบในจารึกที่ฐานพระพุทธรูปสำริดแห่งไชยาเมื่อ พ.ศ. ๑๗๒๖,
และทั้งก็เลิกใช้ชอ ศรัทธมาโสกราช ดังที่ปรากฏในตำนาน
มาก่อนหน้านั้นด้วย.

กษัตริย์ศรัทธมราชองค์แรกแห่งนครตามพรลิงก์ทวน,
เข้าใจว่าจะมีเดชานุกาพมาก และเลื่อมใสพุทธศาสนาฝ่ายหน
ยานแบบลังกามาก. ชอศรัทธมราชนั้น เป็นชอที่ปรารถนา
จะแสดงความเป็นธรรมราชา หรือ ธรรมราชา. เป็นชอประ
เภทเดียวกับ มหาธรรมราชา ของสุโขทัย หรือ ธรรมิกมหา
ราชา หรือ ธรรมิกราช ที่พบในที่อื่น ๆ เสมอ. แต่คำ ศรั
ทธมราชนี้ดูออกจะใหม่หูฟอดหูเดียวในสมัยนั้น.

ซอหล่งนี้อาจจะเคยมีใช้บ้าง แต่ตรวจดูตามสุพรรณบัตรตั้ง
เจ้าเมืองนครฯ แล้ว พบเป็น ศรีธรรมมาโศกราช แทนทั้งนน.
ข้าพเจ้าเชื่อว่าบรรดาศักดิ์คงเดิมแท้ ๆ ของเจ้าเมืองนครศรี
ธรรมราชคือ เจ้าพระยาศรีธรรมมาโศกราชฯ ดังที่ได้พบใน
สุพรรณบัตรส่วนมาก. ส่วนชื่อ ศรีธรรมราช กับ จันทรภาณ
นน ทางอยุธยา หรือ อโยธยาได้รับเอามาใช้เป็นบรรดาศักดิ์
ข้าราชการในกรุงอโยธยาและกรุงศรีอยุธยา.

วิธีรับเอาชื่อเจ้าเมืองขมมาเป็นชื่อข้าราชการในกรุงฯ น
ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาออกจะถนัดอยู่, ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง
ต่อไปนี้ :

ศรีอินทราทิตย์ : เดิมเป็นชื่อของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์
ปฐมกษัตริย์สุโขทัย, ถูกนำมาใช้เป็นบรรดาศักดิ์ข้าราชการ
กรุงศรีอยุธยา ปรากฏในทำเนียบศักดิ์นาพลเรือน พ.ศ. ๑๕๕๖
ว่า “ออกพระอินทราทิตย์ พิพิธราชรักษา สมุหพระสนม
ซ้าย” (กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๑ น. ๑๔๕), หรือในกฎ
หมายลักษณะทาส พ.ศ. ๒๑๘๐ “สั่งแก่เจ้าพระยาศรีรัตนมน
เทียรบาล, ขุนจันทรอาทิตย์, ขุนอินทราทิตย์, นายท้าวราช
บัณฑิต....” (เล่มเดียวกัน น. ๓๕๕).

รามคำแหง : เดิมเป็นชื่อของพ่อขุนรามคำแหง และ
ชื่อของโอรสกษัตริย์สุโขทัยสมัยต่อมาอีกหลายองค์, ถูกนำมา
เป็นบรรดาศักดิ์ของอยุธยาปรากฏในทำเนียบศักดิ์นาทหารหัว
เมือง พ.ศ. ๑๕๕๖ ว่า “พระรามคำแหง เจ้ากรมอาสาชาว”

(เล่มเดียวกัน, น. ๑๗๒), หรือในพระราชกำหนดใหม่ พ.ศ. ๒๓๓๕ “ซึ่งพระยาศรีราชเทโช พระยารามคำแหง สกตีดำกัน ต่อหน้าพม่ารามัญดุจเด็กน้อย ให้ชายใต้ละอองรุติพระบาท” (กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๒ น. ๔๔๕).

จำเมือง : เดิมเป็นชื่อของพญาจำเมืองเจ้าเมืองพะเยา ในร่วมสมัยกับพ่อขุนรามคำแหง และต่อมาได้เป็นชื่อของ กษัตริย์สุโขทัย (พ.ศ. ๑๕๐๕-๑๕๑๖), ถูกนำมาใช้เป็นบรรดาศักดิ์ของศรีอยุธยาว่า ขุนจำเมือง เป็นตุลาการนั่งศาลว่าความ ของกรมมหาดไทย (ทำเนียบศักดินาพลเรือน พ.ศ. ๑๕๕๗, กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๑, น. ๑๓๑), ภายหลังย้ายมาเป็น ตำแหน่งตุลาการนั่งศาลกระลาโม (พระราชกำหนดเก่า ข้อ ๕๐, พ.ศ. ๒๒๘๓, กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๒ น. ๓๘๕).

ตั้งนเป็นต้น.

ชอกษัตริย์ ศรีธรรมราช ก็เช่นเดียวกัน ได้ถูกนำมาใช้ เป็นบรรดาศักดิ์ของเสนาบดีพระคลัง ดังปรากฏตามทำเนียบ ศักดินาพลเรือน พ.ศ. ๑๕๕๗ ว่า : “ออกญาศรีธรรมราช เศษ ซาคีอำมาตยานุชิต พิพิธรัตนราชโกษาธิบดี อภัยพิริยบรากรม พาทู ทรบัวแก้ว ถือศักดินา ๑๐,๐๐๐” (กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๑ น. ๑๓๔). ออกญาศรีธรรมราช หรือ พระยาศรีธรรมราช เสนาบดีพระคลังเป็นตำแหน่งใหญ่ มีอำนาจเทียบเท่ากระทรวง ต่างประเทศ, กระทรวงการคลัง, กระทรวงเศรษฐการ รวม กัน. ตามพระชนรมณพ พ.ศ. ๒๑๑๘ เจ้าพระยาศรีธรรมราช ฯ

เป็นผู้ควบคุมหัวเมืองชายทะเลบริเวณตะวันออกทั้งหมด คือ
 จันทบุรี ตราด ระยอง บางมุง นนทบุรี สมุทรปราการ สมุทร
 สงคราม ตากบรี, เป็นผู้ออกตราตั้งเจ้าเมืองและข้าราชการ
 บรรดาเมืองขึ้นกรมพระคลังเหล่านี้ นอกนั้นยังได้ทำหน้าที่
 ติดต่อกับ “ฝรั่ง อังกฤษ วัลันดา จีน ญวน ญี่ปุ่น แยกประเทศ
 มลายูและต่างประเทศทั้งปวง” (กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๑,
 น. ๔๘).

ข้อที่ควรสังเกตคือ พระยาศรีธรรมราช เสนาบดีพระ
 คลัง ได้ใช้ตราบัวแก้วเป็นตราประจำตำแหน่ง. ตราบัวแก้ว
 เป็นตราสำคัญ ๑ ใน ๓ ดวงของอาณาจักรศรีอยุธยา คือ ตรา
 พระราชสีห์ (มหาดไทย, สมุหนายกใช้) ตราพระกษสีห์
 (กระลาโหม, สมุหพระกระลาโหมใช้) และตราบัวแก้ว (คลัง
 หรือกรมท่า); การประหารชีวิตที่วราชอาณาจักร จะต้องม
 ตราทั้งสามนี้ประทับพร้อมกันเป็นสำคัญ (พระธรรมนุช พ.ศ.
 ๒๑๓๘, กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๑, น. ๔๘); ที่เราเรียกว่า
 กฎหมายตราสามดวงสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น ก็คือกฎหมายที่
 ประทับตราทั้งสามนรบริงเป็นทางการนั่นเอง, ดังนี้เป็นคณ.

เป็นที่น่าสังเกตว่าบรรดาศักดิ์ *ศรีธรรมราช* มาคู่กันกับ
ตราบัวแก้ว. ทำให้เราต้องนึกถึง *บัทมวงส์* ของจันทรภาณ
ศรีธรรมราช. บางทีสมัยอยุธยาที่ไทยลงไปทลายราชอาณา
 จักรตามพรลิงค์ลง ให้มีฐานะเป็นเมืองพระยามหานคร (เมือง
 เอก) นั้น อาจจะได้นำตัวพญาศรีธรรมราชเข้าไปรับราชการ
 ทำนองคุมตัวในที่ พญาศรีธรรมราชได้นำตราบัวแก้วประจำ
 บัทมวงส์ของตนไปใช้ด้วย จึงเป็นตราประจำตำแหน่งเจ้าพระ

ยาศรีธรรมราช เสนาบดีพระคลังต่อมาจนในที่สุดได้มาตก
เป็นตราของกระทรวงต่างประเทศในปัจจุบันนี้. และด้วยเหตุ
นี้เอง ตราประจำตำแหน่งเสนาบดีขงลว่นแต่เบนสัตว์ในนิยาย
หรือเทวดา จึงมีแปลกที่เบนดอกไม้ คือ บัวแก้ว อยู่เพียง
ตราเดียว ; และกด้วยเหตุนี้จึงได้มีฐานะเป็นตราใหญ่ดวงหนึ่ง
ในบรรดาตราสูงสุดสามดวงของอาณาจักรศรีอยุธยาและรัตน
โกสินทร์ตอนต้นก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕.

ตราบัวแก้วและตำแหน่งเจ้าพระยาศรีธรรมราชเสนาบดี
พระคลัง รวมทั้งสิทธิอำนาจของตราและตำแหน่งนี้ เท่าที่
กล่าวมาแล้ว เป็นฐานะและสิทธิอำนาจตามทำเนียบศักดิ์นา
พลเรือน พ.ศ. ๑๕๕๑ และกฎหมายพระธรรมนูญ พ.ศ. ๒๑๑๘.
กรุงศรีอยุธยาได้มีการปรับปรุงขอบรรดาศักดิ์และฐานะ, สิทธิ
อำนาจ ตลอดจนศักดิ์นา ของข้าราชการทั้งหมดอย่างขนาน
ใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๑. เป็นต้นว่าตำแหน่งสมุหนายก เดิม
เคยเป็นที่ ขุนเจ้าแสนศรีอภัยราช* ก็เปลี่ยนเป็น เจ้าพระยา
จักรีศรีอภัยราช และลดขุนเจ้าแสนศรีอภัยราชลงเป็นเจ้ากรม
มหาดไทยฝ่ายพระลำพอง มีชื่อว่า หลวงเจ้าแสนบดีศรีบริบาล.
ตำแหน่งเสนาบดีนครบาล เดิมเป็นที่ ขุนหลวงสพการาชเสนา
บดี ได้เปลี่ยนมาเป็นที่ พระยายมราชอินทราธิบดีศรีวิชัยบริ
รักษ์, ส่วนบรรดาศักดิ์ขุนหลวงสพการาชเสนาบดีนั้นยุบเลิก

* ที่เคยเรียกกันมาแต่เดิมว่าเพ็งมามีตำแหน่งสมุหนายก
(พลเรือน) และสมุหกระตาทโหม (ทหาร) ในสมัยพระบรม
ไตรโลกนาถ พ.ศ. ๑๕๕๗ นั้นผิดทั้งหมด !

ไปเลย. ฉะนั้น เราจึงยังไม่อาจทราบได้ว่าเดิมที ก่อนการ
ปรับปรุงตำแหน่งศักดิ์นา พ.ศ. ๑๕๕๑ นั้น ตราบัวแก้วและ
บรรดาศักดิ์ศรีธรรมราช ได้มีฐานะและสิทธิอำนาจอย่างไร.
แต่เราทราบได้แน่ว่ามีได้เป็นตำแหน่งเสนาบดีพระคลัง ; ตำแหน่ง
เสนาบดีพระคลังสมัยก่อน พ.ศ. ๑๕๕๑ ขึ้นไป คือ ขุน
ศรีนพรัตนราชโกษาธิบดี (เรื่องบรรดาศักดิ์และตำแหน่งทั้ง
หมดนี้โปรดดูบทที่ ระเบียบศักดิ์นาของอโยธยาศรีรามเทพ
นคร) ชื่อ พระยาศรีธรรมราช และตราบัวแก้ว ในสมัยก่อน
พ.ศ. ๑๕๕๑ ขึ้นไป จะมีฐานะและสิทธิอำนาจมากน้อยเพียงใด
ยังจะต้องศึกษากันต่อไป.

ที่ได้กล่าวถึงเรื่องตำแหน่งหรือชื่อต่าง ๆ มาชดยวจน
ไกลเรื่องออกไปมากนี้ อันที่จริงก็คือการวางพื้นความเข้าใจ
สำหรับจะกล่าวถึงหลักฐานสำคัญที่แสดงควมมีอยู่ของรัฐ
อโยธยาเดิม ดังจะแสดงต่อไปนี้ :

จันทรภาณแห่งอโยธยาศรีรามเทพนคร

หรืออโยธยาเดิม :

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ในการขุดค้นกรูขององค์พระปรางค์วัด
ราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้จารึกบนลานทอง
เป็นอักษรขอมรุ่น พ.ศ. ๑๘๐๐ ซึ่งเป็นสุพรรณบัฏตั้ง กัมม
เตงธรรมาภินันท์ ขึ้นเป็นที่ จันทรภาณชยวรรชโหราธิบดี. ตรา
ตงน เขียนด้วยภาษาเขมร, เช่นเดียวกับตราตงน ๆ สมัย
ศรีอยุธยาตอนต้นซึ่งเราได้ขุดค้นพบหลายแห่ง ล้วนเขียนด้วย

อักษรขอมและเขียนด้วยภาษาเขมรทั้งนั้น. แต่เฉพาะตราตั้งที่พบใหม่นั้นแปลกออกไปตรงที่ใช้อักษรขอมรุ่น พ.ศ. ๑๘๐๐ ข้อยกหนึ่ง และมีชื่อยศตำแหน่งแปลกเป็นพิเศษอีกข้อหนึ่ง. ต่อไปนี้ขอแสดงตัวอย่างอักษรในแผ่นจารึก :

พระเชษฐวชิราภิเศก

อัญญาภานุขยอรัญญิต

- ๑. กัมรแดง ธรรมมาภินันทนาม
- ๒. ศรีจันทุรภาณุ ขวรวุฑโหราธิปติ

ภายในกรณี เราได้พบอักษรไทยแบบสุโขทัย และอักษรขอมแบบศรีอยุธยาตอนต้นอีกด้วย, จึงเป็นเครื่องยืนยันอย่างดีว่า จารึกลานทองนี้, ซึ่งเขียนด้วยอักษรขอมรุ่น พ.ศ. ๑๘๐๐, ต้องเป็นสุพรรณบัฏตราตั้งโหราธิบดีผู้หนึ่งก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา, และลูกหลานของโหราธิบดีผู้นั้นได้นำบรรจุลงในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะเมื่อคราวพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทรงสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๕๖๓.

คำ กัมรแดง (ไม่มีอักษรถ้อย) เป็นยศสำหรับเรียกพราหมณ์แบบเขมรโบราณสมัยนครธม, ไม่ใช่ยศแบบไทย. แต่ปรากฏว่าไทยได้ยืมมาใช้เหมือนกัน เป็นกุ่มฎาแดง หรือกรมประแดง (กัมรแดงนี้ เขมรรุ่นหลัง พ.ศ. ๑๘๐๐ ลงมากลายเป็น กัมรแดง, กัมรุแดง). แต่ไทยเอามาใช้เป็นข้าราชการ

ชั้นผู้น้อย (ศักดิ์นา ๖๐๐) ในกรมพระสุรัสวดี หรือสัสดี, มีหน้าที่คุมบัญชีไพร่, มีด้วยกัน ๖ ตำแหน่ง คือ :

กรมสัสดีชาย : กุมฎาแดงจุฬาเทพภักดีศรีกันดาลพล
 กุมฎาแดงอินทรปรัชณาธิการีย
 กุมฎาแดงเบญจนาการีย

กรมสัสดีชวา : กุมฎาแดงสารภาษชาติการศรีกันดาลพล
 กุมฎาแดงเสนาศชาติการศรีกันดาลพล
 กุมฎาแดงธรรมาธิการีย

นี่คือตัวอย่าง กัมรแดง ที่ไทยนำมาใช้แบบไทยในทำเนียบศักดิ์นา พ.ศ. ๑๕๕๗ (กฎหมายเมืองไทย, เล่ม ๑, น. ๑๔๘).

แต่ในถานทองที่พบในปรากฏว่าวัดราชบูรณะนั้น กัมรแดงยังใช้แบบเขมรโบราณอยู่ คือใช้เรียกพราหมณ์ชื่อ ธรรมากินันท์, มิได้ใช้เรียกข้าราชการในกรมสัสดีผู้อยู่บัญชีไพร่. คำเรียกพราหมณ์ของเขมรโบราณยังมีอีกหลายคำ โดยมีระดับศักดิ์สูงต่ำผิดกัน เป็นต้นว่า เสดง หรือทสมย์หลงเป็นแสดง. คำนี้ได้พบในกฎหมายเขมรบาลกล่าวว่ “แต่ประตแสดงรามถึงสระแก้ว....” (กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๒ น. ๕๕) ที่เรียกว่าประตแสดงรามนั้น เห็นจะเรียกชื่ออย่างภาษาชาวบ้านที่ล่อนิวาสสถานของพราหมณ์ชื่อแสดงรามเป็นทหมาย, เหมือนในกรุงเทพฯ มี ซอยราชครุ (ใกล้บ้านพระมหाराชครุ) บัดนี้. นี่คือร่องรอยของการเรียกพราหมณ์ด้วยคำเขมรโบราณ.

พราหมณ์ผูชอ กัมรแดงธรรมากินันท์ ผู้นี้ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระโหราธิบดีเจ้ากรมโหร มีชอบรรดาศักดิ์ว่า ศรีจันทร

ภานุชัยวรรชโหราธิบดี. ข้อบรรดาศักดิ์นี้ ไม่เคยพบในสมัยศรีอยุธยาเลย. ทำเนียบศักดินา พ.ศ. ๑๙๕๗ เรียกแต่ว่า "พระโหราธิบดี เจ้ากรมโหร" ถ้อยคดีนา ๓,๐๐๐ (กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๑ น. ๑๖๓). ได้พบร่องรอยอยู่บ้างในสร้อยนามปรากฏในพระธรรมนุญ พ.ศ. ๒๑๗๘ ว่า พระโหราธิบดีศรีจันทรการ (กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๑ น. ๕๓). ที่เขียนว่าจันทรการ ไว้เป็นสร้อยนั้น ดูเหมือนจะเลื่อนลงจนลืมคำเดิมว่า จันทรภาณเสียแล้ว. สร้อยนั้นเชื่อว่าเดิมคงเป็นจันทรภาณแต่อ่าน ญ เป็นตัวสกกดแบบ เหตุ ชาติ เมรุ เกตุ จึงออกเสียงเป็น จันทรภาณ แล้วเลยเขียนเป็น จันทรการ ในชั้นสุดท้าย ; เหมือนอย่างพินภาณราช เรียกกันย่อ ๆ ว่า พินภาณฉะน.

การเรียกพราหมณ์ด้วยคำ กัมรแดง ประการหนึ่ง, ข้อบรรดาศักดิ์ศรีจันทรภาณชัยวรรชโหราธิบดี ซึ่งเก่ากว่าสมัยอยุธยา ประการหนึ่ง, และตัวอักษรจารึกเป็นแบบอักษรขอมรุ่น พ.ศ. ๑๘๐๐ ประการหนึ่ง รวมทั้งการที่จารึกนอยู่ปนกับอักษรขอมแบบอยุธยาตอนต้น อีกประการหนึ่ง ทำให้เราเชื่อได้สนิทว่า ตราตั้งนเป็นของก่อนอยุธยา, คือเป็นของในเรือน พ.ศ. ๑๘๐๐, และตำแหน่งศรีจันทรภาณชัยวรรชโหราธิบดี ก็เป็นตำแหน่งในเรือน พ.ศ. ๑๘๐๐.

ตำแหน่ง ศรีจันทรภาณชัยวรรชโหราธิบดีนี้ เชื่อได้แน่ว่าได้เก็บรับมาจากชื่อ จันทรภาณ ตำแหน่งอุปราชของนคร

ศรีธรรมราช, ซึ่งได้ถูกเก็บริบมาเป็นตำแหน่งข้าราชการใน
อโยธยาคราวเดียวกับตำแหน่ง ศรีธรรมราช และ ครามบัวแก้ว.

ตรงนแหละเบนปมเงอนสำคัญ กล่าวคือ : ดำนานพระ
ธาตุมืองนครศรีธรรมราชกับดำนานเมืองนครฯ กล่าวว่ ทำ
อุทองโอรสของท้าวพิชัยเทพเซียงกวา ยกกลงไปรบนครศรี
ธรรมราชภายหลังการเซิมพระพุทธรฐสีหิงค์ไปเหนือ และก่อน
หน้าทนครศรีธรรมราชจะตกเป็นเมืองชนของชวา. ศักชวา
กับนครศรีธรรมราชนั้น เราได้หลักฐานทางชวาว่าอยู่ในระ
หว่าง พ.ศ. ๑๘๑๘-๑๘๓๖ และจดหมายเหตุจีน พ.ศ. ๑๘๓๘
ได้จดว่ามีศักชยาม (สุโขทัย) รบกับอาณาจักรมลายูแห่ง
สุมาตราเกิดขัดเยอมานาน, ซึ่งหมายควมว่าสุโขทัยได้ลงไป
ช่วยนครศรีธรรมราชรบกับมลายู ปราบปรามพวกมลายูกระ
เจิงไป จนจีนต้องช่วยไกล่เกลี่ยขอร้องให้สยามเลิกรุกราน
มลายูเสีย.

ตามน ท้าวอุทองจะต้องลงไปรบและทำสัตถาทางไมตรี
แบบรัฐพมกับนครศรีธรรมราชก่อนหน้าสนศักชวา พ.ศ.
๑๘๓๖. และหลังจากสน สมัยพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ. ๑๘๓๘
แล้ว อโยชยาเดิมก็รวบนครศรีธรรมราชเข้าไว้ในอาณาจักร
อันหนึ่งอันเดียวกัน ยกเลิกรัฐตามพรลิ่งค ยุบลงเป็นเมืองชน
เอกหรือเมืองพระยานคร ต้องถือนาพระพัทธสัตถยา, ไม่ใช่
ประเทศราชชนิดถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองในฐานะกษัตริย์
(กฎหมายเมืองไทย, กฎมณเฑียรบาล, เล่ม ๑ น. ๕๑-๒).*

* เรื่องยกเลิกรัฐตามพรลิ่งคนี้จะมีต่อไปอีกในบทหน้า.

และในระยะหลัง พ.ศ. ๑๘๓๘ ท้ายอยุธยาเดิมรวบรวมนครศรีธรรมราชไว้แล้วนั่นเอง ที่ราชสำนักอยุธยาได้นำเอา จันทรภาณุ มาใช้เป็นตำแหน่ง ศรีจันทรภาณุชัวยุทธโหราธิบดี ดังปรากฏในสุพรรณบัตรที่เขียนด้วยอักษรขอมรุ่น พ.ศ. ๑๘๐๐.

ตำแหน่งจันทรภาณุนี้ คือพยานรองรับทศเทพาเรมอยู่บัดนี้ ที่จะแสดงว่า เรื่องทำอยู่ที่ของยกไปนครศรีธรรมราชก่อนศึกขวาระยะหลัง (ราวปี ๑๘๓๖) นั้น เป็นเรื่องจริงและเป็นการจดทูลถูกต้องเชื่อถือได้.

ประการที่สี่ เรื่องศักราช :

เรื่องศักราชในด้านานพระชาติเมืองนครศรีธรรมราช และด้านานเมืองนครฯ นี้ มีเรื่องที่จะต้องวิเคราะห์ทำความเข้าใจกันอยู่บ้าง.

ขอให้พลิกย้อนไปตรวจดูข้อมูลดิบรายการที่ ๑ ถึงรายการที่ ๕, เราจะเห็นได้ว่าระยะตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๑๑ ถึง พ.ศ. ๑๘๒๑ ช่วเวลาเพียง ๑๐ ปี มีเหตุการณ์เกิดขึ้นมากมายหลายเรื่องจนแออัดยัดเยียด มีกษัตริย์ผลัดเปลี่ยนกันหลายองค์. ลองเรียงดูก็จะเห็นชัด :

พ.ศ. ๑๘๑๑ - พญาศรีไสยณรงค์มาจากฝ่ายตะวันตก เป็น
เมืองนคร

- เหตุการณ์เรื่องพระพุทธสีหิงค์มานครศรี
ธรรมราชแล้วขึ้นไปเหนือ

พ.ศ. ๑๘๑๘ - พญาศรีไสยณรงค์ตาย ทำวธรรมกษัตริย์
เป็นเจ้านคร

- ท้าวธรรมกษัตริย์ตาย
- เมืองนครศรีธรรมราชร้างอยู่นาน.
- พญาศรีธรรมมาโสกราช และจันทรภาณุ มาจากอินทปัตต์
- พญาศรีธรรมมาโสกราชซ่อมพระธาตุ
- พญาศรีธรรมมาโสกราชให้สขาวอริยพงษ์ ไปนิมนต์ภิกษุจากหงสาวดี
- สร้างพระธาตุเสร็จ ให้ไปนิมนต์สงฆ์มาจากลังกาเพื่อฉลองพระธาตุ
- พิธีฉลองพระธาตุ
- ท้าวอุทองยกทัพลงไปประชิดแดนนครศรีธรรมราช เกิดสงคราม จนได้ทำสัญญาทางไมตรีต่อกัน.
- พญาศรีธรรมมาโสกราชเกณฑ์เมือง ๑๒ นักษัตรมาทำระเบียงล้อมพระธาตุ ทำพิหารหลวง
- ท้าวอุทองส่งทองมาช่วยปิดพระธาตุ
- พ.ศ. ๑๘๒๑ - พญาศรีธรรมมาโสกราชสิ้นพระชนม์
- ท้าวอุทองส่งเครื่องไทยทานมาช่วยสงเสการฯ.

๑๘๖

๑๘๗

เรื่องทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นภายใน ๔ ปีไม่ได้เลย. เพียงแต่เรื่องสร้างพระธาตุใหม่เรื่องเดียว ก็ทำไม่ได้เสียแล้ว. ศักราช

ตอนต้นตำนานทั้งหมดนั้นจะขัดต่อเป็นหลักไปไม่ได้เหมือนตัว
เรื่อง. แต่อย่างไรก็ดี เราประมาณได้ว่าเรื่องจนถึงพญาศรีธรรมมา
ไสกราชสนพระชนม์นั้น ต้องเกิดขึ้นในระหว่างเหตุการณ์สำคัญ ๒
อย่าง คือ ระหว่างเรื่องพระพุทธสิหิงค์ พ.ศ. ๑๗๘๘-๑๗๘๘
ไปถึงเรื่องสงครามระหว่างชวากับนครศรีธรรมราชและสุโขทัย
ซึ่งตามจดหมายเหตุจีนว่าสิ้นสุดในพ.ศ. ๑๘๓๘. นั่นก็คือเป็น
เหตุการณ์ในระยะเวลา ๕๐ ปี แต่ตำนานพลาดเรื่องศึกราช จึง
ยุบลงมาเป็นเรื่องของ ๔ ปี. น่าจะเป็นเพราะการจดต้นตา-
นนานนั้น จดจากคำบอกเล่าทรงจำของบรรพบุรุษซึ่งเลอะเลือน
เรื่องระยะเวลา, แต่ถึงกระนั้นก็ยังอยู่ในระยะใกล้เคียงกันนั้น
เอง ไม่ถึงกับบื้อให้ไปเป็นเรื่องเมื่อพันปีก่อนไปเสียอย่างบาง
ตำนาน.

ออกขอหนังสือและผู้ที่จดสืบสนกคือ เรื่องพญาศรี
ธรรมมาไสกราชกับจันทรภาณุอพยพมาจากนครอินทปัตต์.
เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นก่อนเรื่องพระพุทธสิหิงค์มานครศรี
ธรรมราช. ขอนเรารู้ได้แน่เพราะมีจารึกของจันทรภาณุ พ.ศ.
๑๓๓๓ เป็นพยานอยู่. แต่ผู้แต่งตำนานจับเรื่องนมาลำดับไว้
หลังเรื่องพระพุทธสิหิงค์. เข้าใจว่า เมื่อสอบสวนเรื่องราว
เพื่อจดลงเป็นตำนานนั้น, ผู้เล่าจดจำได้มาว่าพญาศรีธรรมมา-
ไสกราชองค์ที่สองก่อนต่อท้าวอุทองนั้น เป็นเชื้อสายของ
พญาศรีธรรมมาไสกราชและจันทรภาณุที่มาจากนครอินทปัตต์,
และก็ต้องการจะเล่าเรื่องนไว้ด้วย แต่ในความทรงจำที่เล่าสืบ
กันมานั้นแยกไม่ออกเสียแล้วว่าศรีธรรมมาไสกราชองค์ไหนเป็น

องค์ไหน จันทรภาณองค์ไหนเป็นองค์ไหน, จึงนำเอาประวัติ
ต้นวงศ์มาเล่าฝากไว้ให้เป็นเรื่องของพญาศรีธรรมมาโศกราชผู้
ต้องขอมอ่อนน้อมต่อท้าวอุทอง. เรียกว่ายุบเรื่องของศรีธรรมมา-
โศกสองสามองค์ลงมาให้เป็นเรื่องขององค์เดียว, แม้จันทร
ภาณ ซึ่งตำนานพระธาตุฯ จัดไว้ว่ามี ๒ องค์ ก็ถูกตำนานเมือง
นครฯ ซึ่งแต่งภายหลัง (สังเกตได้จากสำนวนภาษา) ยุบลงเสีย
เหลือแต่จันทรภาณเดียว, ตั้งนเป็นต้น. เรื่องมันก็เหมือนอย่าง
คูหนึ่ง คูไปใดครึ่งเรื่องก็มเรื่องเล่าชวนขนมาในหนึ่งอีกท
หนึ่ง เป็นเรื่องเล่าถึงวันคืนเก่าก่อน ถ้าไม่ดูให้เป็นเรื่องเล่า
ของตัวละครในหนึ่ง ดูติดเป็นเรื่องเดียวกันเป็นพืด มันยุ่ง
กันใหญ่ ; ผู้ดูจึงต้องตัดต่อให้ดี. ตำนานพระธาตุฯ กับตำนาน
เมืองนครฯ ก็เช่นเดียวกัน หน้าที่ของเราคือตัดต่อ ถ้าดับภาพ
ให้ดี ; ไม่ใช่ตัดทิ้งหรือหนกรวม ๆ เอาตามใจชอบ, เพราะ
นั่นจะไม่เป็นการศึกษามรดกของบรรพบุรุษด้วยวิธีที่ถูกต้อง
เลย.

ต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะลงเสนอภาพตัดต่อและเรียงลำดับ
ก่อนหลังใหม่ โดยสรุปโครงเรื่องทั้งหมดมาจากบทวิเคราะห์
ที่เราได้ร่วมกันวิเคราะห์มาแล้วก่อนข้างจะขยดยาว.

สรุปเหตุการณ์ระหว่างอโยชยากับ

นครศรีธรรมราช :

๑. พ.ศ. ๑๑๒๖ กัมมรเดงอัม มหาราช ศรีมัตไตรโลกย
ราชเมาลิภษณพรมเทพ ครองนครตามพรลิงก์. เข้าใจว่า

เป็นกษัตริย์วงศ์ไศเลนทร์แห่งศรีวิชัย, อย่างน้อยก็เป็นกษัตริย์
 เชอสาชวา-มลายู, เพราะใช้คำ มหาราช นำหน้าพระนาม.
 คำกัมรแดงอ้อ ที่ใช้นำหน้าออกชนหนงอย่างยศเจ้าประเทศราช
 ของเขมร, รวมทั้งคำอื่น ๆ เช่นชื่อพระภิกษุ มุรแดงศรีธมาโน
 และภาษาเขมรที่ใช้ในจารึกไชยา, บอกให้รู้ว่าตามพรลิงค์
 ระบุณนเป็นเมืองชนของชัวรรษมเทพที่ ๑ แห่งนครธม. เข้า
 ใจว่าจะเป็นเมืองขึ้นอยู่กับตลอดสมัยชัวรรษมเทพที่ ๑ ก็ระหว่าง
 พ.ศ. ๑๓๒๔ ถึงราว พ.ศ. ๑๓๖๑.

๒. ราว พ.ศ. ๑๓๖๑ ตอนต้นรัชสมัยชัวรรษมเทพที่ ๑,
 มีเจ้านายจากเขมร (นครอินทปัตถ์) สามองค์ คือ ศรีธรรม
 ราช จันทรภาณ และพงศสุราหะ อพยพลี้ภัยการเมืองมายัง
 ตามพรลิงค์. บิดตามพรลิงค์ซึ่งเป็นดินแดนในอาณาจักรกัม
 พุชาระขณะนั้นไว้ แล้วประกาศรัฐตามพรลิงค์เป็นรัฐอิสระ,
 ไม่รับรองอำนาจเขมรเหนือตามพรลิงค์, เมอราว พ.ศ. ๑๓๖๓,
 ระยะเวลาเดียวกับที่ทางจามปาลีชัยสงครามปลดแอกเขมร และ
 อินทรวรรมเทพที่ ๒ ของเขมรต้องทำสัตถวารับรองเอกราช
 ของจามปาลี. เจ้านายทั้งสามองค์ เป็นเจ้านายในตระกูลดอก
 บัว หรือปัทมวงศ์ ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นตระกูลที่สืบมาจากศรี
 สุรยวรรมเทพที่ ๑, ผู้เป็นเชอสาชวีชัยเดิมที่หนีไปยึดครอง
 ละโว้ และได้ครองกัมพูชาทั้งหมดเมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๓. ตั้งสมมติ
 ฐานว่าเชอสาชของศรีสุรยวรรมเทพที่ ๑ ซึ่งสืบทอดมาเป็นศรี
 สุรยวรรมเทพที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๕๒-๑๖๘๘) จนถึงธรณินทร
 วรรมเทพที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๘๘-๑๖๕๓) ยังคงรักษาความเป็น

ปฐมสุริยวงศ์ หรือ ปฐมวงศ์ ของตนไว้* และลักษณะเมือง
ที่เกิดจากกษัตริย์เขมรแห่งสมัยกรุงสุโขทัย กลับมายังตามพรลิงค์
ในคราว พ.ศ. ๑๗๖๑-๖๓ น.

พญาศรีธรรมราช ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ตามพรลิงค์ ตั้ง
พญาจันทรภาณุองค์ชายเป็นรัชทายาทหรืออุปราช. พร้อมกัน
ก็ประกาศตั้งวงศ์ใหม่เป็น บัณจามวงศ์, ใช้ปรมาภิไธยว่า
ศรีธรรมราช เลิกใช้ ศรีมหาราชแบบศรีวิชัย และเลิกใช้
ศรีธรรมมาโสกราชของเจ้านครตามพรลิงค์แต่ก่อน.

พญาศรีธรรมราชเป็นกษัตริย์นับถือพุทธศาสนาฝ่าย
หินยานแบบลังกาและมอญ, มีการติดต่อทางพุทธศาสนาระ-
หว่างตามพรลิงค์กับลังกาและกับมอญ (ในระยะเดียวกันนั้น
ทางด้านนาก็นิยม ไปเรียนปริยัติธรรม ณ เมืองมอญสุวรรณวัด
หรือสะเทิม และพุกาม).

ยุคนี้พุทธศาสนาฝ่ายหินยานที่ตามพรลิงค์รุ่งเรืองมาก,
มีการสร้างซ่อมพระมหาธาตุ โดยเชิญพระมหาเถรปริยัติสี่
และพระมหาเถรสังฆานูเทพจากหงสาวดี มาช่วยการก่อสร้าง
พระบรมธาตุตามแบบหินยาน (ในลักษณะรูปทรงดังที่พญา
ศรีธรรมมาโสกราชในอดีตเริ่มแต่งแปลงเป็นหินยานไว้ตั้งแต่
พ.ศ. ๑๗๑๕-คู่ตำนานพระธาตุฯ).

* ในเขตศรีโสภณ ทางตะวันตกของเสียมราฐ (นครธม) ยังมี
ชนเชื้อสายชาวทังภูมิลำเนาปะปนกับชาวเขมรอยู่เป็นจำนวนมาก
และเป็นบริเวณกว้างขวางมาก จนทุกวันนี้.

ชื่อเสียงของพญาศรีธรรมราชเริ่มระบือไปในบริเวณ
แหลมทอง. ทางสุโขทัยเริ่มได้ยินคำว่า ศรีธรรมราช ใหม่หู
ชนกว่าคำศรีธรรมมาโคกราชและตามพรลิงค์, ทุกคนเริ่มรู้จัก
ศรีธรรมราช ในฐานะที่เป็นกษัตริย์ทรงธรรม และเป็นเมือง
พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง. เราอนุมานได้ว่า วงการพุทธ
ศาสนาทางสุโขทัยได้มีความสัมพันธ์สนิทแน่นแฟ้นกับวงการ
พุทธศาสนาของตามพรลิงค์จนแล้วดังแต่ระยะนั้น.

๓. พ.ศ. ๑๓๗๓ เราพบจากศิลาจารึกว่า จันทรภาณุผู้
เป็นน้องได้ขึ้นครองตามพรลิงค์ เป็นพญาศรีธรรมราช. ตำแหน่ง
อุปราชได้แก่พญาพงศ์สุราหะ น้องชายสุดท้อง ซึ่งได้
รับสถาปนาเป็นจันทรภาณุ.

พ.ศ. ๑๓๘๕-๕๓ เป็นระยะที่จันทรภาณุศรีธรรมราชแผ่
เดชานุภาพ มีกำลังทัพเรือเข้มแข็ง. ได้ส่งกองทัพเรือไปขึ้น
บกที่ลังมาสองครั้ง. ครั้งหลังมีกองทัพเรือของอาณาจักรปาณ
ชัยโจฬะและรัฐทมิฬทางอินเดีย ได้ถูกเกณฑ์ไปช่วยรบด้วย.*

* บริเวณตั้งแต่กอคอคกระลงไปถึงตลอดแหลมมลายู มีชาวทมิฬ
แห่งอินเดียได้อพยพมาค้าขาย และเป็นเจ้าปกครอง เป็นเจ้า
ลัทธิ เป็นจำนวนมากแต่โบราณ. แม้ปัจจุบันก็มีชาวทมิฬอยู่
ในมลายูมาก. ค้วยเหตุนี้จึงได้พบศิลาจารึกภาษาทมิฬที่เขา
พระนารายณ์ตะกั่วป่า. และได้พบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ
ทมิฬแห่งอินเดียได้กับศรีวิชัยบ่อยครั้ง, เช่นได้พบจารึกที่
นาถิปัตนะในอินเดียว่าได้ ราว พ.ศ. ๑๕๕๐ เล่าถึง จุฬา-

สงครามครั้งนี้ไม่ได้ลึกลง แต่ได้ใช้พุทธศาสนาเป็นสาเหตุข้อ
อ้าง แล้วจึงพระพุทธรูปหิงคะมาเป็นทรัพย์สินเชลยยังนครศรีธรรม
ราช.

๔. พ.ศ. ๑๗๕๕ พระเจ้าโรจราชแห่งสุโขทัย (พ่อขุน
รามคำแหง) แผ่อำนาจลงสู่แหลมมลายู. นครตามพรลิงก์ที่มี
กองทัพเรือเกรียงไกรต้องยอมอ่อนน้อมต่อกองทัพบกอันเข้ม
แข็งมีที่มาของพระเจ้าโรจราช. พระพุทธรูปหิงคะได้ถูกเชิญจาก
ตามพรลิงก์ไปยังสุโขทัย. นอกจากพระพุทธรูปหิงคะแล้ว ยังมี
เถรมหาเถรอีกจำนวนไม่น้อยที่ได้เดินทางไปเจริญสัมพันธ
ไมตรีและเผยแผ่พระพุทธธรรมยังสุโขทัย. ตามพรลิงก์ของ
พระเจ้าศรีธรรมราชทรงเรื่องด้วยพุทธศาสนา เป็นที่รู้จักกัน
ในหมู่ชาวไทยสุโขทัยว่า เมืองแห่งธรรมะของพญาศรีธรรม
ราช, ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงจึงเรียกนครศรีธรรมราช
ไม่เรียกว่าตามพรลิงก์. และข้อเท็จจริงที่ว่าได้มีการกวาดต้อน
แกมนิมิตต์พระสงฆ์ลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชขึ้นไปยัง
สุโขทัย จึงได้ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า พระ
เถระผู้เป็นปราชญ์เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก “ทุกคนลูกแต่เมือง

มณีวรรมะ กษัตริย์แห่งสุวรรณภูมิ (เกาะลังกา) และ ศรีมารวิชัย
ตุงคะวรรมะ แห่งไศเลนทรวงศ์ กษัตริย์ศรีวิชัยและมีอำนาจ
เหนือกตาทะ (เกาะลังกา) ไปสร้างศาสนวัตถุที่นั่น (ดู ธรรม
ทาส พานิช, กษัตริย์ไศเลนทรวงศ์กับพระแก้วมรกต, ๒๕๐๕
น. ๕๗).

ศรีธรรมราชา” และยังคงใช้คำว่าพระเถรมหาเถรเหล่านั้น “หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้” (หมายถึงสุโขทัย) นั่นคือฉลาดเฉลียวกว่าพราหมณ์ทั้งปวงบรรดามิในเมืองสุโขทัย.*

บทบาทของสุโขทัยที่มีต่อนครศรีธรรมราชในระยะนี้ ก็เป็นเช่นเดียวกับบทบาทของพระเจ้าอโนรธา (มังค่อ) แห่งพุกาม ซึ่งพิชิตอาณาจักรมอญสุธรรมวดี (สะเทิม) ด้วยข้ออ้างทางศาสนาเมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๓ และหลังจากนั้นก็ได้กวาดเอาพระไตรปิฎก พระบรมสารีริกธาตุ ของพระเจ้าอโนรธาภิษัตริย์มอญไปยังกรุงพุกาม, พร้อมกันนั้นก็นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ให้ทรงเมืองสุธรรมวดีไปผ่านักตงศาสนวงศ์ในพุกามราว ๑,๐๐๐ องค์. ** การพ่ายแพ้ครั้งของนครศรีธรรมราช เป็นการ

* หลวก คำนี้เคยเขียนกันเป็น หลวก ทั้ง ๆ ที่จารึกใช้อักษร ก หน้า คือ หลวกก. เมื่อเขียน หลวก แล้วก็เลยแปลเอาเขาว่าหมายถึงรู้หลักนักปราชญ์. ที่จริงคำว่า หลวก เป็นคำไทยเดิม. ไทยพ่ายยังมีคำนี้ใช้อยู่. ไทลื้อสิบสองปันนาก็ยังมีใช้ว่า ลวก แปลงง่าย ๆ ว่า ฉลาด เท่านั้นเอง. ส่วนปู่ครู ก็เคยอธิบายกันว่าหมายถึงพระภิกษุผู้เฒ่าที่เป็นครูบาชั้นเดิมอยู่ในสุโขทัย. การเป็นการเอาพุทธเมืองนครมาข่มพุทธสุโขทัย, ไม่ใช่เรื่องที่น่าจะเป็นเลย. ที่จริง ปู่ครู เป็นคำไทยเดิมได้เรียกพราหมณ์. วรรณคดีล้านช้างรุ่นเก่า คือเรื่องขุนเจือง ใช้คำว่า ปู่ครู หมายถึงพราหมณ์ มิใช่ภิกษุสงฆ์.

** ภิกษุปัญจดาตัม, ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา, แสงมนวิทูรแปล, ๒๕๐๖, น. ๕๖

พ่ายแพ้ยับเยินมาก. ศรัทธมราชที่รุ่งเรือง อับแสงลง. และ
 ใน พ.ศ. ๑๘๐๓ กษัตริย์จันทรภาณก็สิ้นพระชนม์กลางศึกกับ
 กษัตริย์ชฎาธรรมะวีรปาดมัยแห่งอินเดียใต้, ซึ่งครองหนงท
 นั้นเคยต้องเกณฑ์ทหารส่งไปช่วยพระองค์ยกพลขับกบฏก
 ขลาของลังกา.

๕. ระยะจาก พ.ศ. ๑๘๐๓ ถึงราว พ.ศ. ๑๘๔๐ เป็น
 ระยะที่นครศรัทธมราชอยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด.
 เราไม่ทราบว่าจะมีพญาศรัทธมราชกับจันทรภาณครองราชย์
 สืบวงศ์มาต่อกองศ์ แต่นั่นไม่ใช่ข้อสำคัญ.

ในราว พ.ศ. ๑๘๒๐ นครศรัทธมราชเริ่มฟื้นตัวขึ้น.
 แต่ระยะนี้ นครศรัทธมราชตกอยู่ในฐานะที่ถูกกรมล้อมจาก
 รอบด้านเสียแล้ว คือทั้งลูกชวาเริ่มรุกรานมาจากทางใต้, สุโข
 ทัยมีอำนาจเงือเงาอยู่ทางเหนือ และอโยธยาเริ่มแผ่อำนาจมา
 จากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา. ฐานะของนครศรัทธมราชในระยะ
 นี้จึงมีบางคราวที่ต้องตกอยู่ในสภาพเดียวกับเมืองไลที่พรม
 แแดนจีนกับเวียดนามในอดีต นั่นคือต้องเสียด้วยสามฝ่ายฟ้า*
 ...ต้องส่งบรรณาการให้ทั้งสุโขทัย, อโยธยา และชวา พร้อม
 กัน.

* เมืองไล ระยะพ.ศ. ๒๔๓๐ ต้องเสียด้วยแก่ จีน พวน และ
 ลาว พร้อมกัน. กุพงศาการเมืองไล ในประชุมพงศาวดาร
 ภาคที่ ๔.

นครศรีธรรมราชต้องเผชิญหน้ากับอำนาจของ อโยธยา ในราว พ.ศ. ๑๘๒๐. ในระยษณั้ สุโขทัยกำลังเรื่องอำนาจสูง สุด และรับบรรณาการจากพญาศรีธรรมราชอยู่. แต่อโยธยา ก็กำลังเข้มแข็ง และตั้งตนเป็นอิสระอยู่ได้ตลอดลุ่มแม่น้ำเจ้า พระยาโดยที่สุโขทัยไม่กล้าแตะต้อง. การแข่งขันอำนาจทาง การเมืองดำเนินไปอย่างสุดเหวี่ยงระหว่าง “พระร่วง” วีร บรมุขแห่งสุโขทัย และ “ท้าวอู่ทอง” วีรบรมุขแห่งอโยธยา. อโยธยาอยู่ในระยะที่กำลังรุ่งเรืองทางศิลปวิทยาและอักษร ศาสตร์, ตำนานพงสาวดารโยนกจดไว้ว่า แม้แต่พระร่วงกับ พญาเจ้าเมืองเจ้าเมืองพะเยา ก็ต้องลงมาศึกษาศิลปวิทยาที่ สำนักอาจารย์เมืองละโว้ในเขตของอโยธยา.

ในราว พ.ศ. ๑๘๒๐ หรือหลังจากนั้น ท้าวพิชัยเทพเชียง ภาว ได้ส่งทัพหลวงให้ท้าวอู่ทองผู้บุตรคุมกำลังลงมาประชิด เขตแดนนครศรีธรรมราชที่บางสะพาน (อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์). ทั้งสองฝ่ายปะทะกันในบริเวณนี้ แต่กำลังของพญาศรีธรรมราชต้านทานต่อไปไม่ได้ ทางพญา ศรีธรรมราชจึงขอเจรจาสงบศึก ทำสัญญาไมตรีต่อกันโดยทาง นครศรีธรรมราชต้องส่งของที่ทางอโยธยาต้องการให้เป็นส่วย และทางอโยธยาส่งบางอย่างที่ทางนครศรีธรรมราชขาดแคลน มาให้เป็นการตอบแทน. ในการเจรจากรงน นนครศรีธรรม ราชตกอยู่ในที่นั่งเดียวกับกัมพูชาสมัยพระองค์ดวง ซึ่งด้าน หนึ่งฝรั่งเศสผู้มาใหม่กับบริดจะเข้าครอง บังคับให้ทำสัญญา เช่าอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส อีกด้านหนึ่งก็หวนเกรงอำนาจ

ของวงศ์จักรีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์, ต่อกหาทางหลบเลี่ยงการ
 ซ้ำชาติบัพผาอยู่ตลอดเวลา และในที่สุดก็ต้องตัดสินใจยอมทำ
 สัมพันธกับฝรั่งเศส. พลาศรัฐธรรมนูญราชดำเนินกักรงอำนาจ
 สุขุขทัย อีกด้านหนึ่งก็ประจันหน้าอยู่กับกองทัพของอโยธยา,
 จึงต้องตัดสินใจหาทางออกว่า ในอนาคต เมื่อสนับนุญของตน
 แล้ว ก็ขอฝากลูกเมียและญาติพี่น้องด้วย, ซึ่งนี้โดยทางปฏิบัติ
 แล้วก็เท่ากับยอมรับอำนาจของอโยธยาที่มเหสีนครศรีธรรม
 ราชตงแต่บัดนั้นนั่นเอง.

หลังจากนั้นแล้ว นครศรีธรรมราชก็มีการติดต่อสัมพันธ์
 กับนครอโยธยาตลอดมา. ทางนครศรีธรรมราชยังคงรักษา
 อำนาจเหนือเมืองขันทิงสิบสอง (คือเมืองสิบสองนักษัตร)
 ของตนไว้ได้, ยังเกณฑ์เมืองเหล่านี้มาช่วยสร้างระเบียงล้อม
 พระธาตุ และพระวิหารหลวง. ทางท้าวอุทองก็ได้ส่งทองมา
 ช่วยปิดพระธาตุและส่งเกลือมาให้เสมอ.

แต่ในระยะต่อมา ชาวซ่งได้เริ่มรุกรานขมมาขมแหลม
 มลายูตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๑๘ ก็ได้รุกรับขมมาจนประชิดเมืองนคร
 ศรีธรรมราช. ศักชวาตามทีตำนานจดไว้ มีด้วยกันสามระยะ.
 ระยะแรก นครศรีธรรมราชยันทัพชวาถอยกลับไปได้. ตำนาน
 กล่าวว่าทัพชวาก่อนจะถอยได้เอาเงินทำลูกปทรายิงเข้าป่าไผ่ที่
 ล้อมเมือง แล้วล่าถอยไป. ต่อมาชาวเมืองพากันออกกลางป่า
 เพื่อเก็บเงิน, ชาวเห็นได้โอกาสสมอบาย จึงยกทัพกลับมาอีก
 ครั้ง โดยไม่มีป่าไผ่กีดขวาง. แต่เรื่องนี้ ยังจะต้องศึกษากัน
 ต่อไป ว่าเบ็นยุทธวิธีที่ชวาใช้จริง หรือเก็บเอานิยายมาจดลง

ไว้. เรื่องใช้ลูกบนเงินหรือทองนี้ ก็มียู่ทางพงสาวดารลาว ตอนท้าวพำงุม (ร่วมสมัยกับพระเจ้ารามราชาปีที่ ๑ แห่งอยุธยา) ต่เมืองไผ่หนาม. ทางพงสาวดารเขมรก็มีเล่าอยู่ในคราวไทย ล้อมเมืองละแวก. อย่างไรก็ดี ศักครงนนครศรีธรรมราชแทบ จะรักษาเมืองไว้ไม่ได้, พญาศรีธรรมราชพาญาติวงศ์หนีเอา ตัวรอดไปอยู่ที่เขาแดง, แต่กรมการเมืองนครขึ้นหยัดต่อสุเจงน ชาวพ่ายลอยทั้กลับไป. พญาศรีธรรมราชผู้ตัดช่องน้อยแต่ พอดตัวได้พาญาติวงศ์กลับเข้ามาครองเมือง. ไม่ช้าชวาก็ยกทัพ มาอีก ทำอุบายว่าจะขอเป็นทองแผ่นเดียวโดยนำพระธิดา กษัตริย์ชวามาถวาย ขอให้พญาศรีธรรมราชออกไปรับพระ ธิดาอย่างสมพระเกียรติด้วยพระองค์เอง. พญาศรีธรรมราช อารามอยากได้ธิดากษัตริย์ชวา จึงออกนอกเมือง จัดขบวนแห่ ออกไปรับ. ทางชวาเห็นพญาศรีธรรมราชออกมาด้วยตนเอง สมใจ ก็ล้อมจับตัวไว้เป็นเชลย. ตกलगนครศรีธรรมราชก็ ต้องยอมเป็นเมืองขึ้นส่งส่วยไข่เบ็ดแก่ชวาก็ฝ่ายหนึ่ง เมอ พ.ศ. ๑๘๓๖.

ในระยะนี้อำนาจการเมืองของสุโขทัยและชวาท้องปะทะ กันอย่างจังในบัลลังहनครศรีธรรมราช. ทางอโยธยานั้นดู เหมือนจะสงวนท่าทีอยู่ในบัลลังहन. สุโขทัยกับชวาพิพาทกัน ในกรณีนครศรีธรรมราชอยู่หลายปี เพราะแบ่งสรรผลประ โยชน์ที่ได้จากนครศรีธรรมราชกันไม่เป็นที่ตกลงได้. แต่ใน ไม่ช้านัก ทางนครศรีธรรมราชก็เกิดว่รบพุ่งขึ้นมาทำการต่อสู้ ขับไล่ชวา. ว่รบพุ่งนั้นคือ พังพการ หัวหนาเด็กเลียงว่ว. พัง

พการรวบรวมกำลังชาวเมืองเข้าต่อสู้ขับไล่ชาวออกไปได้สำเร็จ โดยพญาศรีธรรมราชผู้แต่เอาตัวรอดและมักมากไม่ได้มีบทบาทเลยตามเคย. สุโขทัยได้สวมรอยอาศัยนครศรีธรรมราชเป็นฐานทัพบุกรุกพวกขวา-มลายูลงไปทางใต้, จนจึงได้ใกล้เคียงให้สุโขทัยยุติการรุกรานขวา-มลายู เมื่อกวางทูตทั้งสองรัฐไปเจริญสัมพันธ์ไมตรี ณ ราชสำนักจันทบูร พ.ศ. ๑๘๓๘.

ในระยะราว พ.ศ. ๑๘๔๐, สันสมัยพ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัยแล้ว อำนาจของสุโขทัยก็เริ่มเสื่อมลง สุโขทัยเริ่มก่นกลับสู่สภาพเดิม ก็แตกแยกออกเป็นรัฐเจ้าครองนครรัฐเล็ก รัฐน้อย (Principalities). อโยธยาไม่มีอะไรที่จะต้องเกรงอกเกรงใจสุโขทัยอีกแล้ว ก็เคลื่อนเข้ายึดนครศรีธรรมราช เพื่อกุมครองเหมือนดังได้เคยทำสัญญาไว้กับพญาศรีธรรมราช เมื่อกวาง พ.ศ. ๑๘๕๐. พญาศรีธรรมราชพาญาติวงศ์และอริบิดสังข์ของรัฐหนึ่งลงเรือหายสาบสูญไป, ซึ่งตำนานกล่าวว่าอพยพหนีโรคห่าไปตายในเรือ (ตำนานเมืองนครฯ ตอนต้นอ้างโรคห่าบ่อยที่สุดจนผิดสังเกต!).

เป็นอันว่ารัฐตามพริ้งค์หรือนครศรีธรรมราชที่มณฑลศรีสรวงศ์มาหลายร้อยปีก็สลายลงเด็ดขาดในครั้งนั้น. อโยธยาซึ่งกำลังดำเนินนโยบายการเมืองเพื่อรวบรวมอำนาจรัฐเล็ก รัฐน้อยเข้ามารวมศูนย์ ไม่นับนโยบายที่จะตั้งประเทศราชหรือรัฐเจ้าครองนครชนนอกถิ่น. ชัยชนะครั้งนั้นจึงเป็นการกวาดต้อนทุกสิ่งทุกอย่างที่ควรกวาดกลับไปยังอโยธยา. เจ้านายเซอวงศ์ทางนครฯ

ถูกกวาดขึ้นไปยังลุ่มเจ้าพระยาพร้อมด้วยตำแหน่งศรีธรรมราช
และจันทรภาณ (พร้อมด้วยตราบัวแก้วประจำบทวงศ์ ?).
การทำลายรัฐหรือประเทศตามวิธีโบราณนั้นก็คือ กวาดต้อน
ผู้คนให้เกลี้ยง ทำลายและเผาผลาญบ้านเมืองให้ราบดั่งที่
พระมาเคยกทำกับกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ และดั่งที่ไทย
เคยทำกับรัฐเวียงจันทน์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๑ (เผาทำลายเมือง
เวียงจันทน์กลายเป็นนครร้างแล้วตั้งคณะกรรมการรักษาหัว
เมืองลาวกลางอยู่ที่หนองคาย, เป็นอันสิ้นราชอาณาจักรล้าน
ช้างเวียงจันทน์แต่นั้นมา ยังคงอยู่แต่อาณาจักรล้านช้างหลวง
พระบาง และอาณาจักรล้านช้างนครจำปาศักดิ์, จนกระทั่ง
มารวมเป็นอาณาจักรลาวอันหนึ่งอันเดียวกันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘).
อโยธยาจะอย่างไรไม่ทราบ แต่นครศรีธรรมราชได้ตกอยู่
ในสภาพที่ตำนานเมืองนคร ๆ กล่าวว่า “เมืองนครก็ดังเท
เป็นบารังโรมอยู่ถึงนาน.”

นคือภาพของเหตุการณ์ทั้งหมดที่สรุปได้จากการศึกษา
ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานพระธาตุเมืองนครศรี
ธรรมราชโดยวิเคราะห์ตรวจสอบกับเอกสารอื่น ๆ และตัดต่อ
ขึ้นตามสมมุติฐานของข้าพเจ้า.

มอยู่ขอหนังสือที่จะต้องขแรง ณ ทนคือเรื่องท้าวอุทอง.

ผู้อ่านอาจจะสงสัยว่าท้าวอุทองนั้น ตามพงศาวดารกรุง
ศรีอยุธยาว่าได้ครองกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓-๑๘๖๒,
ถ้าเป็นผู้ก่อกำเนิดนครศรีธรรมราชตั้งแต่นั้น พ.ศ. ๑๘๒๐ ก็
มีต้องเกณฑ์ให้ท้าวอุทองมอายุคงร่อยกว่าหรือ ?

ความสงสัยเริ่มคำตอบที่แจ่มชัดอยู่สองประการ.

ประการแรก คือประเพณีการตั้งชื่อของไทยโบราณ. ใน การอ่านศึกษาเอกสารโบราณของไทยนั้น มีที่ระวางอยู่อย่าง หนึ่งซึ่งจะขาดไม่ได้คือ อ่านด้วยความรู้สึกแบบคนไทยสมัย โนนั และใช้สภาพชีวิตและวัฒนธรรมของคนสมัยโนนัเป็น มาตรฐานทำความเข้าใจ ; ไม่ใช่เอาสภาพชีวิตและความเข้าใจ ในวัฒนธรรมปัจจุบันไปตีความเหตุการณ์ในสมัยโนนั. ยก ตัวอย่างเช่นอ่านวรรณคดีสมัยโบราณ ได้พบชมความงามของ นางเอกว่า “ทนด้าดั่งนิลข้างเจียรไน” ก็จะต้องเข้าใจพื้นฐาน ชีวิตของสมัยโนนัว่า คนนิยมกินหมาก จึงมองเห็นพัน ด้าเป็นของงาม และกว่าจะด้าเป็นมันขลับเหมือนนิลนั้นก็ต้อง เอาขางไม้บางอย่างหม่นถูอยู่เสมอ, การมีพันด้าจึงเป็นลักษณะ พิเศษ มิใช่สักแต่กินหมากก็จะด้างาเหมือนนิล.

เรื่องชื่อของคนไทยสมัยโบราณนั้นก็ทำนองเดียวกัน. คนไทยโบราณนิยมตั้งชื่อของบรรพบุรุษ หรือวีรบุรุษที่ประ ทับใจ. ในเอกสารโบราณจึงปรากฏคนมีชื่อซ้ำกันในสมัยติดๆ กัน หรือมีบุคคลสำคัญที่ใช้ชื่อเดียวกันหลายคนเสมอ. ตัวอย่าง :

จาร์กวดศรีขุม (หลักที่ ๒ ในประชุมศิลาจารึกภาค ๑) ระบุชื่อ พ่อขุนนำถม ผู้เป็นพ่อของพ่อขุนผาเมือง. เป็นวีร บรุษผู้นำประชาชนลุ่มแม่น้ำขอมต่อสู้ปลดแอกสุโขทัยครั้งแรก สุก่อนหน้าการต่อสู้ของพ่อขุนบางกลางท้าวกับพ่อขุนผา

เมือง. จารึกเรียกพ่อขุนผุ้ว่า พ่อขุนนำถมบั้ง พ่อขุนศรี
นาวนำถมบั้ง. นี้นับคนรุ่น พ.ศ. ๑๑๖๐ (ประมาณ).

มาในจารึกวัดมหาธาตุ (หลักที่ ๘ ข, ในประชุมศิลา
จารึกภาค ๑) เราได้พบว่ากษัตริย์สุโขทัย พ.ศ. ๑๕๓๕ ลำดับ
ปู่พระยาง้วนนำถมไว้ในชว่คนอีกรุ่นหนึ่งคือ เป็นกษัตริย์สุโข
ทัยก่อนสมัยพญาโลไทย (ก่อน พ.ศ. ๑๘๘๒ ขึ้นไป). วั้วัน
เป็นคำเรียกชื่อลูกชายคนที่ ๕ ของไทยโบราณ (อ้าย, ยี่,
สาม, ไส, งั่ว, ลก ฯลฯ) พระยาง้วนนำถม จึงเป็นนำถม
อีกคนหนึ่งที่มีชื่อเหมือนอดีตวีรบุรุษ หรือบรรพบุรุษ. เป็น
คนละรุ่นคนละคนกับพ่อขุนศรีนาวนำถม. พระยาง้วนนำถม
ตำนานมูลศาสนาเรียกว่า พญานำถม และว่ายกทัพจากลำปาง
ไปตีเชียงใหม่สมัยพญาแสนภู พ.ศ. ๑๕๖๐.

จารึกสุโขทัยหลายหลัก บอกเราว่าลูกของพ่อขุนรามคำ
แหงชื่อ พญาเลอไทย. แต่จารึกวัดมหาธาตุตั้งกล่าวพระบุเลอไทย
ไว้สองคนเรียงลำดับห่างกันเล็กน้อย, คนหนึ่งคือ ปู่พญาเลอ
ไทย อีกคนหนึ่งเรียกว่า พ่อเลอไทย.

พญาผากองเจ้าเมืองน่าน ก็มีปรากฏในจารึกวัดมหาธาตุ
หลักเดียวกันนั้นว่ามี ๒ คน คือ ปู่พญาผากอง (รุ่นปู่) กับ
พญาผากอง (รุ่นหลาน).

นอกจากนั้น ชื่อ พญาร่วง, พญาจำเมือง, ขุนล่อ, พญา
ราม, พญาบาล ฯลฯ ล้วนปรากฏว่าเป็นชื่อที่นิยมใช้ตาม
บรรพบุรุษกันดาษดื่น, ถ้าอ่านเอกสารเก่า ๆ สักหน่อย สัก
เกดสักเล็กน้อย ก็จะมองเห็นชื่อนี้ได้ไม่ยาก.

ข้อที่นิยมดังตามบรรพบุรุษนี้ สังกัดได้ว่ามักจะเว้นข้ามกันอย่างน้อยหนึ่งชั่ว เป็นต้นว่า ปู่ชอบพลาผากอง, ลูกยังไม่ซาซอ, ตกรุ่นหลานจึงมักจะนำชื้อป่มาใช้ใหม่ (ทั้งนี้ยกเว้นข้อประจำตำแหน่งอย่าง รามาริบัด หรือ มหาธรรมราชา ซึ่งสืบต่อจากพ่อลงสู่ลูกได้ทันที).

โดยเหตุที่นิยมใช้ชื้อชากันเอง จารึกสุโขทัยวัดป่าแดง (หลักที่ ๘ ในประชุมศิลาจารึกภาค ๑ เมื่อพูดถึง มหาธรรมราชาจึงต้องกำกับทุกครั้งไปว่า “มหาธรรมราชาผู้ปู่” กับ “มหาธรรมราชาผู้หลาน” เพราะคนทั้งสองมามีบทบาทพร้อมกันในเหตุการณ์เดียวกันเมื่อ พ.ศ. ๖๕๔๕.

ความนิยมดังกล่าวมานี้ มีตรงกันทั้งทางเหนือและทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา. ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เราจะพบว่าในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาจด “พระนครอินทร์” ไว้สององค์. องค์แรกเป็นผู้ปกครองกรุงศรีอยุธยาเป็นสมเด็จพระนครินทราธิราช หรือ อินทราชาธิราช. องค์นี้มีโอรสเป็นเจ้าสามพระยา ผู้ได้เป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาสืบต่อมา. เจ้าสามพระยามีโอรสสององค์ องค์ใหญ่มีชื่อตามพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐจืดไว้ว่า “พระนครอินทร์” และให้ไปครองกัมพูชา, ส่วนองค์เล็กชื่อ “รามศิวร,” ก็องค์ที่ต่อไปได้ครองราชย์เป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ. จะเห็นได้ว่ามี นครอินทร์ผู้ปู่ กับ นครอินทร์ผู้หลาน. ส่วนรามศิวร แม้จะไม่ใช้ผู้ปู่กับผู้หลาน แต่ก็เป็น

ทั้งสามตำนานนี้ มีข้อสำคัญโดยทั่วไปที่ตรงกันหมดข้อเดียว คือ ท้าวอุทองครองกรุงศรีอยุธยา. เหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดที่ประทับใจคนก็คือ ท้าวอุทองสร้างกรุงศรีอยุธยาและครองกรุงศรีอยุธยา. ทุกตำนานยืนยันความจริงข้อนี้ตรงกันหมด. เรื่องของท้าวอุทองจึงเป็นเรื่องที่แยกไม่ออกจากกรุงศรีอยุธยา. ตำนานทุกตำนานเมื่อกล่าวถึงอุทองไม่ว่าจะเป็นผู้ปู้หรือผู้หลาน จึงบุบเบาะแสมายังกรุงศรีอยุธยาเสมอ ถือเป็นเจ้ากรุงศรีอยุธยาหมด. และบางทีก็เหมือนจะยุบเอาอุทองสักสององค์ รวมเข้าด้วยกันเป็นองค์เดียวเสียด้วย.

ฉะนั้น เมื่ออ่านพบเรื่องราวของท้าวอุทอง จึงจะต้องนึกเสมอว่าเป็นเรื่องของ ตระกูลโบราณตระกูลหนึ่งที่น่าจะมีชื่ออุทองสักสองหรือสามคน และคนสุดท้ายได้เป็นผู้อพยพเมืองหลวงมาตั้งที่อยุธยาปัจจุบัน.

เมื่อได้เข้าใจเช่นนั้นแล้ว ข้าพเจ้าจึงจะลองเสนอสมมุติฐานไว้พลางก่อนว่า ท้าวอุทองในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชนั้น คือผู้ปู้ของท้าวอุทองผู้สร้างกรุงศรีอยุธยา. เรียงลำดับดังนี้ :

๑. ท้าวพิชัยเทพเจ้าเชิงกวา
๒. ท้าวอุทองผู้ปราบนครศรีธรรมราช (อุทองผู้ปู้)
๓. ท้าวแสนปม (แห่งเมืองไตรตรึงษ์)
๔. ท้าวอุทอง (รามาริบัติที่ ๑) ผู้สร้างกรุงศรีอยุธยา.

นี่เป็นสมมุติฐานที่ตั้งไว้สำหรับช่วยการค้นคว้าศึกษาข้อมูลดิบในตำนานเท่านั้น. ในทางประวัติศาสตร์สังคมแล้ว ลำดับ

วงศ์ตระกูลของใครจะเป็นอย่างไร คุณเหมือนจะไม่สู้มีความหมาย
อะไรเท่าใดนัก ยกเว้นในบางกรณี.

เมื่อได้เสนอสมมุติฐานนั้นขึ้นแล้ว ก็คงจะช่วยคลายความ
สงสัยเรื่องท้าวท้าวของผู้สร้างกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓
และครองกรุงศรีอยุธยาอยู่จน พ.ศ. ๑๘๑๒, ในเรื่องนี้จะยกทัพ
ไปปราบนครศรีธรรมราชเมื่อราว พ.ศ. ๑๘๒๐ ได้ ; แต่ปัญหา
ใหม่ ๆ หลายปัญหา ก็คงจะเกิดตามมาด้วย เป็นต้นว่า ท้าว
พิชัยเทพเชียงกวาและท้าวท้าวของผู้ที่ ซึ่งตำนานกล่าวว่า เป็น
เจ้ากรุงศรีอยุธยา นั้น จะหมายถึงเมืองใด. ข้อนี้เรายังจะตาม
แกะรอยกันต่อไปในบทหน้านั้น. ในขณะที่ขอให้ทำความเข้าใจ
พื้นฐานไว้ให้ดีกว่าก่อนว่า ท้าวท้าว ไม่จำเป็นต้องมีเพียงคนเดียว
และเท่าที่พบแล้ว อย่างน้อยก็ต้องมีสองคน, และวงศ์ตระกูล
นั้น ล้วนเป็นผู้มบพบาทอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือ ละโว้-
อโยธยา ทั้งนี้.

นครรัฐเพชรบุรี

ข้อมูลดิบเกี่ยวกับทางใต้ยังมีอีกดังต่อไปนี้ :

๑. ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อบัดฉานกพญา
จันทรภาณหนีไขลงเรือและ “เมืองนครก็ตั้งเทอยู่เป็นบารัง
โรมอยู่หึ่งนาน” แล้ว, ก็เริ่มตอนใหม่ว่า :

“อาทิเคิมว่า พระพนมทะเลศรีมหาเสวติทราธิราชกษัตริย์
พระบวรเชษฐาพระราชกุมาร อันเป็นพระเจ้าหลาน แลพระกั
ลาพระปู่พระย่ามา ท่านมาตั้งอยู่เพชรบุรี ท่านเอาพลมา ๓๓,๐๐๐
ช้างพังพลาย ๕๐๐ ม้า ๗๐๐, พลอันตามท่านมาเองนั้น ๕๔,๐๐๐
ท่านตั้งรวังเรือนหลวง หน้าพระลาน เรือนชาวแม่พระสนม
แล้วก็ให้ท่านาเกลือ แลท่านก็ให้อามาถวายแก่พระเจ้าปู่พระเจ้า
ย่า ๆ ท่านก็ขึ้นชมหนักหนา...ท่านให้ราชยาน คานหาม กิ่งกลด
ชมสาย ทานตะวัน จามร จามจรี พัดโบก ให้มาแก่พระหลาน
ท่าน แล้วพระเจ้าปู่พระเจ้าย่าท่านก็สั่งว่าแก่พระหลานท่าน จะ
ไปตั้งแห่งใดไซ้ให้บอกแก่พระปู่พระย่าท่านให้รู้ แลท่านให้ทำ

นางบางกะพานได้ ๓๐๐ แล้วก็ตั้งอยู่ริมสมุทร ท่านก็เสวยราชอยู่ในกรุงเพชรบุรีนั้น”

อยู่มาไม่นาน มีลำเกาจีนมาเฝ้า พระพนมทะเลศรีมหาเสวตีฯ ประทานฝังให้ตามขอไปเต็มลำเกา “เอาไปถึงพระเจ้าร่มฟ้ากรุงจีน แลพระเจ้าร่มฟ้ากรุงจีนก็ชื่นชมยินดีหนักหนาว่าพระพนมทะเลศรีมหาเสวตี(ท)ราชธิดาของพระบวรเชษฐราชพระราชากรมราชพระราชากรมราชเสด็จมาตั้งอยู่ริมสมุทรนี้ ควรเราเอานางจันทร์เทวีศรีบาทราชบุตรศรีทองสมุทรนี้ ให้เป็นพระอัครมเหสีแก่พระบวรเชษฐราชพระกุมารเจ้ากรุงเพชรบุรี.” นางจันทร์เทวีนี้มีประวัติเล่าว่าเป็นหลานของนางจันทร์เมาลีศรีบาทนารถสุวรรณศรี “นางเกิดในดอกหมากอยู่เมืองจำปาธิบดี ไปเป็นมเหสีแก่พระเจ้าร่มฟ้ากรุงจีน แลเกิดนางจันทร์เทวีศรีบาทราชบุตรศรีทองสมุทรนี้.”

เมื่อลำเกาจีนนำนางจันทร์เทวีฯ มาถวาย “พระเจ้าอยู่หัวก็แต่งตั้งค่ายกำแพงพรหมมาศพิมลสถาน ท่านก็ให้ขุนกำแพงพรหมราชฤไชยเจ้าเมืองสุกกรมพัค ให้พระสนมมาเป็นนางเมือง แลเจ้าศรีให้เป็นที่เสวยที่นั่ง ๆ ก็ให้กินเมืองแพรง แลเจ้าศรีราชานันแกล้วหาญท่านก็ให้ทหารไปอยู่สร้างทุกเมือง”* และพร้อมกันนั้นก็ให้พระพนมวังและ

* ที่เรียกว่าพระเจ้าร่มฟ้ากรุงจีนนั้น เป็นสำนวนไตลื้อและล้านช้างโบราณ ซึ่งมักเรียกกษัตริย์จีนว่า พวกร่มฟ้าแก้วพิฆาน

นางสะเดียงทองมาสร้างเมืองนครคอนพระ (นครศรีธรรม
ราช).

เรื่องพระพนมทะเลศรีมหาสมุทร^๑ นี้ ในคำนำหนังสือ
ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชให้ความเห็นไว้ว่าเป็นหลานของ
พญาศรีธรรมมาไสกราช ไปตั้งทำนาบางสะพาน แสดงว่าแดน
ศรีธรรมราชและแดนศรีอยุธยาต่อกันที่นั่น.

ข้าพเจ้าอ่านพิณพิเคราะห์แล้ว เห็นจะไม่ใช่เช่นนั้น.
พระพนมทะเลศรีมหาสมุทร เป็นเรื่องขั้นตอนใหม่ กล่าว
ถึงวงศ์กษัตริย์ทางศรีอยุธยาซึ่งส่งคนมาครองเมืองนครเป็น
ระยะ ๆ ต่อไป, มิได้ต่อกับเรื่องของวงศ์พญาศรีธรรมมาไส
กราช. สังเกตได้คืออย่างหนึ่ง คือผู้แต่งเป็นชาวนครศรีธรรม
ราช เมื่อพูดถึงเรื่องพญาศรีธรรมมาไสกราชสนพระชนม์ กล่าว
ว่า "พญาจันทร์ภานุผู้น้องเป็นพญาแทน แลบอกข่าวไปถึง
ท้าวอุทอง." ขอให้สังเกตว่าใช้คำว่า บอกข่าวไป, แต่เมื่อ
กล่าวถึงพระพนมทะเลฯ ตำนานเขียนว่า "พระกัลาพระปู่
พระยามา ท่านมาตั้งอยู่เพชรบุรี ท่านเอาพลมา ๓๓,๐๐๐..."
ขอให้สังเกตใช้คำ มา. ผู้แต่งเป็นชาวนครฯ, คำว่า ไป ก็
คือไปจากนครศรีธรรมราช และ มา ก็คือมาจากที่อื่น. ซ้ำ

หรือ พญาห้อมฟ้าแก้วพิมาน (แก้ว คือคันทาเน็ด, ราก
เหง้า). คำว่า อยู่สร้าง เป็นสำนวนไถลื้อและลาวล้านช้าง
โบราณ แปลว่า ครองและสร้างสรรคบ้านเมือง, พบเสมอ
ในวรรณคดีไถลื้อและลาว.

ยังมีเรื่องราวพระพนมทะเลฯ ให้เจ้าศรีไปกินเมืองแพรง, ซึ่ง
นั้นเป็นเรื่องของเจ้านายทางอยุธยาแน่นอน มีไฉ่เรื่องในอำ
นาจของเจ้านายทางศรีธรรมราช.

๒. พระพนมทะเลศรีมหาเสวตศัตราธิราช ส่งพระพนม
วังและนางสะเดียงทองมาสร้างเมืองนครดอนพระ. พระพนม
วังมีลูกชื่อ ศรีราชา ช่วยพ่อแม่สร้างเมืองนครดอนพระที่ร้าง
เพราะไข้ห่าครั้งพญาจันทรภาณุจนคนหนีไปอยู่ป่าอยู่เขาหมด
สิ้นหนีให้กลับกลับมาเป็นเมืองใหม่ขึ้น. เมื่อพระพนมวังถึงแก่
กรรมลง, ศรีราชานำเอาเอกสารบ้านเมืองนครศรีธรรมราช
และเมืองชนเข้ามาเฝ้ากษัตริย์เพชรบุรี, กษัตริย์เพชรบุรีส่ง
ศรีราชากลับไปเป็นเจ้าเมืองนครชอบรรดาศักดิ์ว่า "พญา
ศรีธรรมมาโศกราชสุรินทรราชาสุรวงศ์ธิบดีศรียุทธเชียร อภัย-
พิริยบรากรมพาหุ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมหานคร" สถา
ปนากรรยาของเจ้าเมืองนครขึ้นเป็น นางจันทรเทวีศรีรัตน
ฉายา. พญาศรีธรรมมาโศกราชสร้างบ้านเมืองเรียบร้อย, พระ
เจ้าอยู่หัว (จากอยุธยา) ก็เสด็จออกมาไล่ช้าง ณ บางสะพาน.
พญาศรีธรรมมาโศกราชได้เดินทางไปเฝ้ากราบทูลรายงานราช
การเมืองนครฯ.

๓. ต่อมาเมืองนครฯ กลับเกิดไข้ห่าร้างอีกครั้ง ทางกรุง
ศรีอยุธยาจึงส่งขุนอินทราออกไปเป็นศรีมหาราชา ณ เมือง
นครฯ และให้ขุนรัตนกรออกมาเป็นสุรังเมืองนครฯ. ตำแหน่ง
ศรีมหาราชาครั้งนั้นมิได้เป็นเจ้าเมือง หากทำหน้าที่ทางศาสนา
เป็นผู้ดูแลทำสารบาณชีวาด้วยทันจันท์ (นาที่มิไพร่ทำส่งเป็น

ช่วยขึ้นแก้ววัด) และทำบัณชีเข้าพระโยมสงฆ์ (บัณชีทะเบียน
เข้าทาสที่ต้องทำงานให้แก้ววัดและพระ). [ตำนานพระธาตุฯ จด
ศักราชไว้ว่าเป็นเรื่องในมหาศักราช ๑๕๕๐ (พ.ศ. ๒๑๗๑),
แต่เป็นเลขผิด ที่จริงต้องเป็น พ.ศ. และเป็นเลข ๑๘๕๐ (ไม่
ใช่ ๑๕๕๐). นั่นคือส่งขุนอินทราออกไปเป็นศรีมหาราชาเมื่อ
พ.ศ. ๑๘๕๐, เพราะต่อไปมีจดว่า ศรีมหาราชาตาย พ.ศ. ๑๘๖๑.]

พ.ศ. ๑๘๖๑ พระศรีมหาราชาถึงแก่กรรม โปรดให้ข้า
หลวงออกไปเป็นศรีมหาราชา แต่งพระธรรมศาลา ทำระเบียง
ล้อมพระธาตุ แล้วให้ไปกินเมืองลานตาก (อำเภอลานสกา
ในจังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบัน).

๔. จารึกบนลานเงิน ภาษาไทย พบในกรวัดมหาธาตุ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งขุนหลวงพ่วงและมหาเถรธรรม
กัลยาณเริ่มสร้าง (พ.ศ. ๑๘๑๔-๓๑), เล่าเรื่อง ขุนศรีรัตนากร
สร้างพระพิมพ์พุทธนิสงส์ถวาย สมเด็จพระรามาธิบดี และ
สมเด็จพระศรีราชาธิราช ดังนี้ :

“ลลิตลิลิตบทรชคบัตร ขุนศรีรัตนากร ลุแต่สรณะ
สรรเพชญ์ สมเด็จพระพุทธเจ้า อิกลูกเต้าพวกห้อง
พี่น้องศรีราชา หล่อพิมพ์พระกณณาเจ็ดหมื่นหกพัน
ร้อยห้าสิบสององค์ ถวายอนิสงส์นี้ไปแต่ สมเด็จพระ
รามาธิบดี แต่ สมเด็จพระศรีราชาธิราช แต่พวก
ญาติพี่น้องแม่ออก ธออกแม่สาวเจ้า เหน้านักธรรม

จงดูสวรรค์นิรพานสถานสถิตทุกคน ส่วนคนพ้อชน
ขอไปภูลในคฤสถิต กลับพิศพรพระไมตรี...”

(ฉ้า ทองคำวรรณ, วารสารศิลปากร ปีที่ ๒
เล่ม ๓, ๒๕๐๑)

ขุนศรีรัตนการผู้ ไม่ใช่คนเดียวกับที่ไปรั้งเมืองนคร
ศรีธรรมราชเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๐, เป็นคนละรุ่น. ประสงค์จะให้
เห็นว่ามีตำแหน่งขุนศรีรัตนการจริงในยุคนั้นอยุธยาและก่อน
อยุธยาเท่านั้น.

๕. พระราชพงศาวดารเหนือ มีเรื่องพระยาอู่ทอง กล่าว
ว่า :

“พระยาอู่ทองกับพระเชษฐา แลพระราชบุตรกับครอบครัว
ยกลงมาแต่เมืองฉะเชิงเทรา มา ณ เมืองสวรรคตเทวโลก
ลงมายังกรุง” และกล่าวว่าพระเจ้าทองล้านได้เป็นปฐมกษัตริย์
สืบมา โดยมีพระโอรส ๓ องค์ :

เจ้าอ้าย ให้ไปกินเมืองนครศรีธรรมราช

เจ้ายี่ ให้ไปกินเมืองตะนาว

เจ้าสาม ให้ไปกินเมืองเพชรบุรี

(ประชุมพงศาวดารภาค ๑, พ.ศ. ๒๔๘๘,
น. ๖๓)

ข้อความนี้ ดูเผิน ๆ ก็จะเป็นว่าเป็นเรื่องเลอะเทอะ. แต่
ถ้าวิเคราะห์ดูให้ดีจะเห็นได้ว่าผู้จด ได้นำเอาเรื่องจริงในความ
ทรงจำเก่า ๆ มาบูรรวมเข้ากันเป็นเรื่องราวเดียว. เราจะแยกได้

ว่าเรื่องประวัติดั้งเดิมของต้นตระกูลพระยาอุทองที่อพยพลงมาจากเหนือเรื่องหนึ่ง (ณ เชียงหลวง คือ เฉลียง หรือเซียง? และสวรรคตทั่วโลก คือ สวรรคตโลก?). อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องพระยาอุทองกับพระเชษฐา ซึ่งไปปรากฏอยู่ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชว่า เป็น “พระพนมทะเลศรีมหาเสวติทราธิราช พระบวรเชษฐา พระราชกุมาร” ซึ่งได้ไปครองเมืองเพชรบุรี. ส่วนเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง พระเจ้าทองล้านได้เป็นปฐมกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาสืบวงศ์ต่อลงมา และมีโอรสสามองค์ไปครองเมืองนครศรีธรรมราช, เมืองตะนาว และเมืองเพชรบุรี. เรื่องนี้เป็นเรื่องเท็จจดจำมาเลอะเลือนคลาดเคลื่อน. พระเจ้าทองล้านมิใช่ปฐมกษัตริย์ และก็มีโอรสของพระรามาธิบดีที่ ๑ (อุทอง) หากเป็นโอรสของขุนหลวงพงษ์, และก็ครองบัลลังก์อยู่ได้ชั่วสัปดาห์เดียวเท่านั้น ห้ามโอกาสได้ตั้งโอรสสามองค์ไปครองเมืองใดไว้. ในสมัยอยุธยาต่อมา ธรรมเนียมตั้งโอรสไปครองเมืองพร้อมกันสามองค์นั้น ก็มีแต่สมัยพระอินทราชาธิราชที่ ๑ ได้ส่งโอรสไปเป็นเจ้าครองนครพร้อมกันสามองค์เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๖ คือ :

เจ้าอ้าย ไปครองเมืองสุพรรณบุรี

เจ้าชาย ไปครองเมืองแพะ (อำเภอสรรคบุรี)

เจ้าสาม ไปครองเมืองชัยนาท

เรื่องทว่าให้โอรสสามองค์ไปครองเมืองนครศรีธรรมราช เมืองตะนาว และเมืองเพชรบุรีนี้ เป็นเรื่องที่แปลกกว่าเคยรู้จักกัน, แต่เราจะปฏิเสธก็ไม่ได้ เพราะทางเพชรบุรีก็มีประ-

วัดว่าได้เคยมีพระพนมทะเลศรีมหาเศวตฉัตรราชราช พระบรม
 เชษฐา พระราชกุมาร เป็นเจ้าครองนครอยู่. จึงต้องตั้งสมมุติ
 ฐานไว้ว่า น่าจะเคยมีประเพณีครั้งก่อนสมัยศรีอยุธยาอย่าง
 น้อยก็สักครั้งหนึ่งทกษัตริย์อโยธยา หรือ อโยธยาศรีรามเทพ
 นคร ได้ส่งโอรสไปครองเมืองทั้งสามนี้. ขอให้ลองเทียบกับ
 เรื่องของพระพนมทะเลฯ (รายการที่ ๑) ซึ่งส่งเจ้าศรีผู้เป็น
 พระพี่เลี้ยงให้ไปครองเมืองแพก และส่งพระพนมวังไป
 ครองเมืองนครศรีธรรมราช. รู้สึกว่าผู้จัดเรื่องพระยาอู่ทองใน
 พงศาวดารเหนือนี้ คงจะได้เก็บเอาความจริงในอดีตหลาย
 ยุคหลายตอนเท่าที่เล่าและจำกันมาได้ ปั่นกันเข้าเป็นเรื่อง
 เดียว หรือมีฉนวน ก็เล่ากันมาจนปะปนกันเสียนานแล้ว จึง
 นำมาจดลงเป็นตำนานภายหลัง. ถ้าเราแยกอย่างระมัดระวัง
 สักหน่อยก็จะพอเห็นว่าไม่ใช่เรื่องเหลวไหลเสียทีเดียว.

๖. กษัตริย์ผู้ครองเพชรบุรีในจดหมายเหตุจีน. ในจด
 หมายเหตุกระทรวงการต่างประเทศของราชสำนักจีน ซึ่งได้
 รวบรวมมาเป็นจดหมายเหตุพงศาวดารจีน มีกล่าวไว้ว่า จีน
 ได้เริ่มทำการติดต่อกับประเทศเสียน (สยาม หมายถึงสุโขทัย)
 และประเทศละโว้ (อโยธยาในตำนานไทย) และประเทศ
 อื่น ๆ ในบริเวณนี้เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๕ เป็นต้นมา, และตอน
 หนึ่งมีจดไว้ว่า :

วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๑๘๓๗ ก้าน-มู่-ตึง แห่งนคร
 ปี่-ฉา-ปู้-หลี่ (必察不里城敢末丁) ส่งทูตและ
 บรรณาการไปยังราชสำนักจีน.

หนึ่งเดือนต่อมา ก็ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๑๘๓๗ กษัตริย์จันมคำสั่งให้ ก่าน-มู่-ติง ของเสียนไปเฝ้าและส่งบรรณาการ.

(G.H. Luce, **The Early Syām in Burma's History**, Journal of Siam Society, Vol. XLVI, pt. 2 Nov. 1958, pp. 139-40)

ก่าน-มู่-ติง นั้น เป็นคำที่ถ่ายเสียงออกไปจากคำกัมรแดง. ขอนไม้มีผลห่ออะไรอีกแล้ว เพราะเราได้พบใช้เสมอในกรณีที่จันเรียกชอกษัตริย์ในบริเวณนี้และในเขมร. พวกกษัตริย์ของสุโขทัยระยะแรกก็ยังนิยมใช้คำว่า กัมรแดง เช่นจารึกของพญาลือไทย พ.ศ. ๑๕๐๕ (หลักที่ ๔ ในประชุมจารึกสยามภาค ๑) ซึ่งจารึกเป็นภาษาเขมร เรียกพ่อขุนรามคำแหงหรือพญารามราชาว่า “พระบาทกัมรแดงอัยศรัทธามราชา” และเรียกพญาลือไทยว่า “พระบาทกัมรแดงอัยศรัทธยพงศรามมหาธรรมราชาธิราช.” ที่จันเรียกว่า ก่าน-มู่-ติง ของเสียน ก็หมายถึงกษัตริย์สยาม คือสุโขทัยนั่นเอง.

บัพหามือยู่่า ก่าน-มู่-ติง แห่งนครป-ฉา-ปุ-หลี่ คือใคร. ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์ กล่าวว่า ป-ฉา-ปุ-หลี่ คือเพชรบุรี, และอธิบายว่าขณะนั้นพ่อขุนรามคำแหงกำลังพิชิตภาคเหนือของมลายู คงจะได้ไปตั้งราชธานีชั่วคราว ณ เมืองเพชรบุรี, ดังนั้น จึงเรียกในจดหมายจันว่า กัมรแดงแห่งนครเพชรบุรี (Coedès, *Histoire ancienne des Etats indouisés*, p. 343).

ที่ว่า กำนัน-มู่-ตึง แห่งนครปู่-ฉา-ปู่-หลี่ ได้แก่กัมรแดงแห่งนครเพชรบูรณ์นั้น ข้าพเจ้าเห็นด้วย. แต่ที่ว่าได้แก่พ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัยนั้นยังสงสัย. จดหมายเหตุจันทน์กล่าวไว้ เดือนกรกฎาคม ๑๘๓๓ กัมรแดงแห่งเพชรบูรณ์ส่งทูตและบรรณาการไปถวายกษัตริย์จีน และหนึ่งเดือนต่อมา คือเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน จีนก็ส่งให้กำนันมู่ตึงของเสียน (กัมรแดงแห่งประเทศสยาม) ไปเฝ้าและส่งบรรณาการ. ถ้าหากกัมรแดงแห่งนครเพชรบูรณ์เป็นคนเดียวกับกัมรแดงแห่งประเทศสยามแล้ว ทำไมจีนจะต้องทวงบรรณาการอีก ในเมื่อได้ส่งไปให้แล้ว? ข้าพเจ้าเห็นว่า กัมรแดงแห่งนครเพชรบูรณ์ไม่ใช่พ่อขุนรามคำแหง หากได้แก่พระพนมทะเลศรีมหาเสวติศรัทธาธิราชในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชนั่นเอง, ซึ่งในระยะเดียวกันนั้น กำลังครองเพชรบูรณ์. ถ้าเรายอมรับฟังตำนานเมืองนครศรีธรรมราชของไทยเราเองบ้าง บางทีอาจจะถูกต้องตามความเป็นจริงมากกว่าจะม गयाเชื่อไปตามการสันนิษฐานเอาในยุคคนของพวกฝรั่ง ซึ่งมีความรู้ในเรื่องตำนานอันเป็นมรดกของประชาชนไทยน้อยกว่าพวกเรา.

คราวนี้ลองมาวิเคราะห์ขอมูลทั้ง ๖ นิต.

เรื่องของพระพนมทะเลศรีมหาเสวติศรัทธาธิราชนั้น ตามตำนานลำดับไว้ เป็นเรื่องก่อน พ.ศ. ๑๘๕๐ ขึ้นไป. เพราะพระพนมทะเลฯ ส่งพระพนมวังไปฟื้นฟูเมืองนครดอนพระ (นครศรีธรรมราช) จนพระพนมวังตาย, ทางกรุงอโยธยาตั้งลูกชายชื่อ ศรีราชาเบนเจ้านครฯ แทน จนตายลงอีกคน แล้ว

จึงได้ส่งขุนรัตนากรมารังเมืองนครเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๐. ฉะนั้น
 เรื่องของพระพนมวังมาซ่อมสร้างเมืองนครศรีธรรมราชนี้ จะ
 ต้องเป็นในระยะราว พ.ศ. ๑๘๕๐ หลังจากอโยธยาทลายรัฐ
 นครศรีธรรมราชลงแล้ว. และดังนั้น กัมรแดงแห่งนครเพชร
 บุรี ที่ส่งทูตไปจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๗ จึงเป็นพระพนมทะเลศรี
 มเหศวรศักดิ์ ได้พอเหมาะพอดี.

การที่พระพนมทะเล ๆ ส่งทูตและบรรณาการไปยังราช
 สำนักจีนนั้น วิเคราะห์ดูตามสภาพของสังคมยุคนั้นแล้ว เห็น
 จะเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างหนึ่งของเพชรบุรี.
 ในยุคโบราณ จีนเป็นประเทศมหาอำนาจอยู่ในทางตะวันออก
 และมีความมั่งคั่งมาก บรรดารัฐเล็กรัฐน้อยแถบเอเชียตะวัน
 ออกเฉียงใต้ เมื่อตั้งรัฐบาลขึ้นแล้ว ก็ย่อมติดต่อขอการรับ
 รองจากราชสำนักจีน, แบบเดียวกับที่รัฐในโลกยุคทุนนิยม
 ปัจจุบันพยายามขอการรับรองจากมหาอำนาจสหรัฐอเมริกา.
 การได้รับการรับรองจากราชสำนักจีนจึงเป็นหลักประกันบัล
 ลังก์ของเจ้าผู้ครองรัฐหรือกษัตริย์ในย่านนั้นได้อย่างหนึ่ง. ใน
 ยุค พ.ศ. ๑๘๐๐ นี้, บนแหลมทองยังไม่มี การรวมศูนย์ทางการเมือง
 เมืองที่จริงจัง. บริเวณยังเป็นรัฐเจ้าครองนครขนาดเล็กอยู่
 ทลายรัฐ ยกเว้นบางรัฐที่กำลังรวบรวมอำนาจรวมศูนย์เข้าเป็นรัฐ
 ใหญ่ ที่สำคัญคือสุโขทัยและอโยธยาและต่อมาคือกรุงศรี
 อโยธยา. แม้ในสมัยที่ก่อกำเนิดรัฐศรีอยุธยาขึ้นแล้ว, ทาง
 สุพรรณบุรีก็ยังตั้งตนเป็นเจ้าครองนครอิสระที่พยายามช่วงชิง
 แข่งขันอำนาจกับราชวงศ์ในกรุงศรีอยุธยาอยู่. ราชบัลลังก์

กรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๘๕๐ จึงปรากฏการช่วงชิงระหว่างเจ้านายของราชตระกูลทางสุพรรณบุรี (สายขุนหลวงพงั่ว) กับเจ้านายของราชตระกูลทางอยุธยา (สายรามธิบดี) อยู่ตลอดเวลา, ซึ่งมีเรื่องปรากฏชัดเจนในพงศาวดาร และเราจะศึกษากันต่อไปในข้างหน้า. การที่พระพนมทะเลศรีมหาเสวติฯ ยกออกมาตั้งนครเพชรบุรี สถาปนาตนเป็นกษัตริย์และส่งทูตไปยังราชสำนักจีน จึงเป็นการเคลื่อนไหวของรัฐเจ้าครองนครศักดินา (Feudal Principality) ที่พยายามจะตั้งตนเป็นอิสระรัฐหนึ่ง, ไม่ยอมขึ้นต่อรัฐอยุธยาที่กำลังพยายามรวบรวมอำนาจรวมศูนย์. ระยะเวลา พ.ศ. ๑๘๓๗ ที่พระพนมทะเลฯ ส่งทูตไปจีนนั้น เป็นระยะปลายสงครามระหว่างสุโขทัยกับชวา. อำนาจของสุโขทัยทางใต้กำลังจะเสื่อมลงแล้ว. พระพนมทะเลฯ คงจะได้คิดยึดครองเพชรบุรีซึ่งเป็นเมืองขึ้นของสุโขทัย แล้วเคลื่อนไหวจะเป็นอิสระชน. ด้านหนึ่งก็ยังโอนอ่อนตามอำนาจของสุโขทัยอยู่ แต่อีกด้านหนึ่งก็พยายามปูพื้นฐานด้านการติดต่อกับต่างประเทศ เพื่อที่จะสลัดอำนาจสุโขทัยให้หลุดพ้นไป. ทางจีนยอมรับทูตและบรรณาการของพระพนมทะเลฯ หรือกัมรแดงแห่งนครเพชรบุรี และจัดเมืองเพชรบุรีไว้ในประเภท เฉิง (城) คือ นคร, ไม่จัดเป็นประเภท กว้อ (國) หรือ ประเทศ.

พระพนมทะเลฯ เป็นใคร ?

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวถึงพระพนมทะเลศรีมหาเสวติทราธิราชว่าบน พระบวรเชษฐา พระราชกุมาร

อันเป็นพระเจ้าหลาน ลาพระปู่พระย่ามาตั้งอยู่ ณ เพชรบุรี. พระพนมทะเล ฯ นี้ ดังกล่าวมาแล้วว่าไม่ใช่หลานของมหาศรัทธมราชแห่งนครศรัทธมราช หากต้องเป็นเจ้านายทางอโยธยา, ซึ่งได้ให้เหตุผลไว้ข้างแล้วในรายการที่ ๑. ข้อสังเกตอันที่แสดงว่าพระพนมทะเล ฯ เป็นเจ้านายทางอโยชยาก็คือทำเนียบใช้ราชาศัพท์. ดำเนินเมืองนคร ฯ ไม่ใช่ราชาศัพท์กับกษัตริย์นครศรัทธมราชและฉาดวงศ์เลย จะเรียกพี่เรียกน้องก็ใช้คำเรียกอย่างไทยธรรมดาตรง ๆ ; แต่สำหรับพระพนมทะเล ฯ เรียกด้วยราชาศัพท์ว่า “พระบวรเชษฐา พระราชกุมาร อันเป็นพระเจ้าหลาน,” ขอนสอว่าเป็นเรื่องของทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งนิยมราชาศัพท์รุ่งร้งมาแต่ครั้งอโยธยา.

ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา มีปรากฏใน พ.ศ. ๑๘๘๕, ซึ่งพระรามาธิบดีที่ ๑ โปรดให้พระเจ้าลูกเธอ พระรามেশ্বরยกจากลพบุรีไปโจมตีเมืองนครธมนั้น, ว่าศึกเขมรยกแรกทัพไทยเสียเปรียบ ถูกเขมรโอบล้อมแตกกระเจิงและเสียพระศรีสวัสดิ์ราชโอรสของพระรามาธิบดี. พระศรีสวัสดิ์นั้น พงศาวดารไม่เคยกล่าวถึงเลย โผล่มาถึงศึกเขมรก็สิ้นชีพิตักษัยไปทันที. เข้าใจว่า พระศรีสวัสดิ์จะเป็นพ้องของพระรามেশ্বর แต่เป็นพ้องมิใช่เกิดจากมเหสี, มิได้เป็นเจ้าฟ้าใต้เศวตฉัตร จึงมิได้ครองเมืองลพบุรีเป็นตำแหน่งลูกหลวงเอกราชทายาทเหมือนพระรามেশ্বর. ที่สันนิษฐานว่าจะเป็นพี่ ก็โดยสังเกตจาก พระพนมทะเลศรีมหาสวัสดิ์ทราธิราช พระบวรเชษฐาธิราช พระราชกุมาร ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าจะมีทำเนียบตงยศเจ้า

โดยยกพจนเป็นศรีสวัสดิ์และน้องเป็นรามเศวร ทำนองเดียวกับทางสุโขทัยตั้งเจ้าพจนพญาบาลเมืองและเจ้าน้องเป็นพระรามคำแหงหรือพญาราม (คือเอารามเป็นน้อง). พระรามาชิบดท์ ๑ น่าจะตั้งชอลูกทั้งสองตามชื่อที่เคยมีมาแต่ครั้งปู่หรือครั้งพ่อ, ให้เป็นศรีสวัสดิ์องค์หนึ่งและรามเศวรองค์หนึ่ง.

เราลองพิจารณาชื่อ “ศรีวมเหศวรดิทวาริราช” ดู. ชื่อข้าพเจ้าเห็นว่าอาจจะเขียนผิดเพี้ยน เพราะคำ มเห กับ ทวาริราช เป็นคำหลงสนธิ ห้วม้งกุด ท้ายม้งกร, ไม่เป็นศัพท์เต็มคำ. อนึ่ง ชื่อนี้ในตำนานเองก็เขียนไว้อีกแห่งหนึ่งว่า ศรีวมเห (ท) ราชิราช. จึงสันนิษฐานว่าคำจริงแต่เดิมคงจะเป็นศรีสวัสดิ์คิมเหนทวาริราช (ศรี+สวัสดิ์+มหา+อินท+อิราช). และกันเอง เป็นต้นของทำเนียบอันตกทอดมาเป็นชื่อพระศรีสวัสดิ์โอรสของพระรามาชิบดท์ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา.

พระพนมทะเล ศรีสวัสดิ์คิมเหนทวาริราช พระบวรเชษฐา พระราชกุมารผู้ ดำเนินเมืองนครศรีธรรมราชบอกว่า เป็นพระเจ้าหลาน. พิจารณาจากตำนานซึ่งเคยกล่าวถึงท้าวพิชัยเทพเซียงกวาบิดาท้าวอุทองแล้ว, พระเจ้าหลานในตำนานนั้นเห็นจะหมายถึงหลานของท้าวพิชัยเทพเซียงกวา, ซึ่งนั่นก็คือเป็นพระโอรสองค์ใหญ่ของท้าวอุทองผู้ปราบนครศรีธรรมราช. เรื่องของพระบวรเชษฐานี้ ไปมีตกอยู่ในพงศาวดารเหนือ ซึ่งกล่าวว่าพระยาอุทองอพยพลงมาจากเมืองเหนือพร้อมด้วยพระเชษฐา; แม้จะเอาเรื่องไปปะปนกับต้นวงศ์ท้าวอุทองที่อพยพมาจากเหนือ แต่ก็ยังจำเรื่องพระเชษฐาไว้ได้ ว่าเคยมีเจ้านาย

ผู้เป็นพระเชษฐาที่ชื่นชอบของก๊กหนึ่ง, และยังมีเจ้าหน้า
ครองเพชรบุรีไว้ได้, แม้จะผิดตัวผิดสมยอมบ้าง.

เราสรุปไว้ว่า พระพนมทะเลศรีสวัสดิ์เดิมเหนทราธิราช
ได้มาตั้งนครรัฐขึ้นอยู่ ณ นครเพชรบุรี และมีการติดต่อกับ
ราชสำนักจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๗.

จะเห็นได้ว่าในระยะเดียวกับทะเลโว (หลอหู่ ก้อแคว้น
อโยธยา) ติดต่อกับจีนระหว่าง พ.ศ. ๑๘๓๒-๑๘๔๒ (ดูบท
ที่ ๗, ข้อมูลที่ ๗) พระพนมทะเลศรีสวัสดิ์เดิมเหนทราธิราช
หรือกัมรแดงแห่งนครเพชรบุรี ก็ได้เคลื่อนไหวกองทัพไป
ติดต่อกับราชสำนักจีนด้วยใน พ.ศ. ๑๘๓๗.

การติดต่อรหว่างเพชรบุรีกับราชสำนักจีน.

ข้อเท็จจริงว่ากัมรแดงเพชรบุรีส่งทูตและบรรณาการไป
ยังจีน พ.ศ. ๑๘๓๗ นั้น สอดคล้องกันพอดีกับในตำนานเมือง
นครศรีธรรมราชที่ว่าพระพนมทะเลฯ ให้ฝางแก้วสำเภงินไป
ยังเมืองจีน และพระเจ้าร่มฟ้ากรุงจีนได้ประทานนางจันทร
เทวีศรีบาทราชบุตรศรีทองสมุทร, ธิดาซึ่งเกิดจากมเหสีเซอ
จามปา, ให้มาเป็นอัครชายา. เราจะเห็นได้ว่าเรื่องในตำนานฯ
ที่ว่ามีการติดต่อรหว่างเพชรบุรีกับจีนนี้ มิใช่เรื่องลม ๆ
แล้ง ๆ เป็นเรื่องมีหลักฐานแจ่มชัดทางจดหมายเหตุจากกรม
พิธีการทูตของจีนรับรอง.

แต่ส่วนเรื่องได้นางจันทรเทวี, ธิดาเจ้าร่มฟ้ากรุงจีน
ซึ่งเกิดจากมเหสีจามอันเกิดในคอกหมาก, มาเป็นมเหสีนั้น
ยังไม่อาจจะยืนยันลงไปได้.

ทิวทัศน์เชิงหรือแพนงเชิง ตำบลกะมัง อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็มีตำนานเรื่องหลวงพ่อบุญเชิงเล่าไว้ในพงศาวดารเหนือ (ประชุมพงศาวดารภาค ๑) เรียกว่าเรื่องพระเจ้าสาขานาฬง, ซึ่งว่าได้นำสร้อยดอกหมากมาจากกรุงจีนเมื่อจุลศักราช ๔๐๒ (พ.ศ. ๑๕๘๓).

เรื่องเล่าว่า ในกาลครั้งหนึ่งเมืองไทยว่างกษัตริย์ ไม่มีรัชทายาท พวกสมณพราหมณ์จึงตั้งพิธีเสงหาผู้มบุญฉาธิการ โดยจัดเรือสุวรรณหงส์เอกชัยบรรทุกเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์พายไป. ครั้นเรือล่องลำมาถึงตำบลหนึ่งซึ่งมีเด็กเลี้ยงโคเล่นกันอยู่, โดยมีหัวหน้ามีลักษณะเฉลียวฉลาด, เรือก็หยุดลง ผายจ่าเท่าใดเรือก็ไม่เคลื่อนต่อไป. สมณพราหมณ์จึงเชิญหัวหน้าเด็กเลี้ยงโคมาทำพิธีราชาภิเษกเป็นกษัตริย์นครศรีอยุธยา, พระนามว่าพระเจ้าสาขานาฬง.

ต่อมาพระเจ้าสาขานาฬงเสด็จเมืองจีน พระเจ้ากรุงจีนอุปภิเษกให้กับราชธิดาชื่อนางสร้อยดอกหมาก. พระเจ้าสาขานาฬงพานางสร้อยดอกหมากลงสำเภากลับกรุงศรีอยุธยา พอถึงปากน้ำก็รีบเสด็จเข้ากรุงฯ ก่อน เพื่อจัดขบวนแห่ออกมารับ. นางสร้อยดอกหมากไม่เห็นพระเจ้าสาขานาฬงออกมารับด้วย จึงไม่ยอมขึ้นบก. พระเจ้าสาขานาฬงต้องออกมารับ, แต่นางก็ตัดพ้อต่อว่าแล้วก็กลั้นใจตาย. พระเจ้าสาขานาฬงเสียพระทัยมาก ได้นำศพนางขึ้นเส้าที่แหลมบางกะจะ แล้วสร้างวัดขึ้นเรียกว่าวัดพระนางเชิง เพราะนางสร้อยดอกหมากทำเชิง

ชนแ่งอนทั้น ; หรือบ้างก็ว่าให้ชื่อว่าวัดพระนางเชิง, แล้ว
ภายหลังเพี้ยนมาเป็น พนัเชิง หรือ แพนงเชิง.

เรื่องสร้างหลวงพ่อนันเชิงนี้ พงศาวดารฉบับหลวง
ประเสริฐฯ จดไว้ว่า “จุลศักราช ๖๗๖ ชวศก (พ.ศ. ๑๘๖๗)
แรกสถาปนาพระพุทธเจ้าแพนงเชิง.” เป็นอันว่ายังจะเอาอะไร
แนกกับนิยายที่ว่าสร้าง พ.ศ. ๑๕๘๓ ไม่ได้. แต่ควรสังเกตว่า
ที่วัดรอนเป็นวัดร้างข้างวัดพนัเชิง มีตรากร่องรอยศิลปะ
สมัยทวารวดี (พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๖๐๐) อยู่ ได้พบพระพุทธรูป
ศิลาผอมช่างทวารวดี ๒ องค์ที่นั่น. และมีวัดกวดหนึ่งข้าง
วัดพนัเชิง เรียกชื่อว่าวัดสวนพลู (ตำบลคลองสวนพลู)
หรือวัดขอม. คำว่า แพนงเชิง นั้นเป็นภาษาเขมร แปลว่า
ขัณฑ์สมาธิ.* เขาใจว่าจะเรียกกันตามคำของชาวขอมบริเวณวัด
ขอมซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นั่นมาแต่โบราณ. ที่มาแต่นิยายเป็น
พระนางเชิงหรือพระนางเชิงนั้น เป็นเรื่องคิดผูกนิยายขึ้น
เพื่ออธิบายกำเนิดของชื่อตามความเข้าใจอย่างไทย ๆ ซึ่งลืมนำ
และความหมายของคำ แพนงเชิง เสียแล้ว.

แต่เมื่อนิยายเรื่องนี้จะเป็นเรื่องแต่งขึ้นปรัมปรา ก็ยังสัง-
เกตได้ว่าผู้แต่งได้เก็บเอาความทรงจำเก่า ๆ ที่ว่ามีการติดคือ

* คำ แพนงเชิง เป็นคำที่ไทยรู้จักใช้มาแต่โบราณ ปรากฏ
ในมหาชาติคำหลวง, กัณฑ์ทศพร, ซึ่งแต่งพ.ศ. ๒๐๒๕, ว่า
“พระผู้มีพระภาค ธกัเสด็จลงจากอากาศจงดรมนั้น ธจึงเสด็จ
เพนงเชิง คำเก็งเหนอรัตนาศน์ อันธลาคเล็งงาม.”

ระหว่างไทยกับจีนมาผูกพัน. ได้เก็บเอาความทรงจำเก่า ๆ เรื่องหัวหน้าเด็กเลี้ยงโคได้มีบทบาทสำคัญในสังคมมาผูกพันคล้าย ๆ กับจะยืมเรื่องพงศาวดารหัวหน้าเด็กเลี้ยงโคผู้กษัตริย์ธรรมราชจากแขกชวามาผสมผสาน. ส่วนเรื่องนางสร้อยดอกหมากนั้นก็ไปคล้าย ๆ กับนางจันทรวเทวี ๆ วิชาเจ้ากรมพากรุงจีนในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งว่าเมื่อตายมาจากธิดากษัตริย์จามปาซึ่งเกิดในดอกหมาก. ผิดกันตรงที่เรื่องของเพชรบุรีนั้น นางจันทรวเทวี ๆ ไม่ได้ตาย, ไม่มีสร้างพระพุทธรูปหรือวัดเหมือนเรื่องพระเจ้าตายนาผอง.

สังเกตว่า เหตุการณ์ที่เลื่องลือมากในยุคนั้นคือเรื่องกษัตริย์ไปเมืองจีน และเรื่องได้ธิดากษัตริย์จีนมาเป็นชายา, ตำนานอะไร ๆ หลายตำนานจึงชอบล้อเรื่องธิดากษัตริย์จีนบ่อยนัก. เรื่องกษัตริย์ไปเมืองจีนนั้นเราได้ทราบจากจดหมายเหตุจีนว่าคือ กษัตริย์สุโขทัย (รามคำแหง), แต่ในเรื่องได้ธิดากษัตริย์จีนมานั้น ยังไม่พบหลักฐานใดที่น่าจะเชื่อถือ.

เรายังยืนยันไม่ได้ว่า พระศรีสวัสดิ์คัมภีร์นทรราช กัมภีร์แดงเพชรบุรีได้ธิดากษัตริย์จีนมาเป็นชายา แต่เรายืนยันได้ว่าระชนั้น ก็อร่าว พ.ศ. ๑๘๓๑ มีการติดต่อกันระหว่างนครรัฐเพชรบุรีและราชสำนักจีน และมีสำเภาจีนมาค้าขาย ขอสินค้าพื้นเมืองคือฝางไปจากเพชรบุรี.

แต่มีที่น่าลึกลับอยู่ตรงที่วิชาเจ้ากรมพากรุงจีนมีชื่อว่า

จันทรเทวีศรีบาทราชบุตรศรีทองสมุทร,* มาได้เป็นชายาพระ
พนมทะเลศรีสวัสดิ์มหันทรราชิราช. ครั้นต่อมา พระพนม
ทะเลฯ ส่ง (น้อง?) ซื่อพระพนมวังไปครองเมืองนครศรี
ธรรมราช เมื่อพระพนมวังตายลง ศรีราชาผู้บุตรได้รับแต่งตั้ง
จากในกรุงเพชรบุรีออกไปให้เป็น "พญาศรีธรรมมาโศกราช
สุวรินทรราชาสุรวงศ์ธิบดี ศรียุทธไชยเรียม อภัยพิริยบรากรมพาทู"
และยกตำแหน่งภรรยาพญาศรีธรรมมาโศกราชขึ้นเป็นนาง
จันทรเทวีศรีรัตนฉายา ดูทำนองจะถือเอาชื่อ จันทรเทวีศรีบาท
ที่ว่า เป็นชายาพระพนมทะเลฯ ต้นวงศ์ มาสถาปนาเป็นตำแหน่ง
ภรรยาของเจ้าเมืองศรีธรรมราชชน (ดูรายการที่ ๒).
ฉะนั้น เรื่องธิดาเจ้ารมฟ้ากรุงจันทมาเป็นชายากัมมแดงเพชรบุรี
ซึ่งยังไม่ควรจะปฏิเสธทิ้งเสียโดยสิ้นเชิงทีเดียว, น่าจะได้
ลองศึกษากันดูต่อไป.

ตำแหน่งศรีราชา, ศรีราชาธิราช และศรีมหาราชา.

ตำนานพระธาตุฯ และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช
กล่าวถึงศรีราชาว่าเป็นบุตรของพระพนมวัง ได้ช่วยพระพนม

* คำว่า ศรีทองสมุทร นั้นเห็นจะเต็มเข้ามาให้ดูเป็นจีนๆ
เท่านั้นเอง. ในทำเนียบศักดิ์นิยามกรมหาฝ่ายจีน มีขุนนางจีน
เป็นสามสองคน คือ ขุนทองชื่อหรือขุนทองสื่อ กับขุนทอง
สมุทร. ทองชื่อนั้นเป็นภาษาจีนกลางว่า ทอง ชื่อ 通 司
แปลว่าสามผู้ติดต่อกัน, ส่วนทองสมุทรเห็นจะกิดขึ้นใหม่เป็นคำ
ไทย.

วังไปสร้างซ่อมเมืองนครดอนพระที่ร้างเพราะไข้ห่าไปครั้ง
 พญาจันทรภาณุ. นัยหมายความว่า หลังจากที่ทางอโยธยาได้
 ทลายรัฐศรีธรรมราชลงแล้ว เจ้านายทางรัฐเจ้าครองนคร
 เพชรบุรีได้ส่งพระพนมวัง ออกไปตั้งบ้านตั้งเมืองชนใหม่ที่
 นครศรีธรรมราช. ในระยะนี้ ดูเหมือนอำนาจรัฐของอโยธยา
 จะยังไม่รวมศูนย์ได้หมดทุกด้าน เจ้าครองนครรัฐเพชรบุรีจึง
 ยังมีอำนาจที่จะจัดการหัวเมืองทางใต้ได้ตามความปรารถนา
 ของตนเองอยู่. การที่ส่งพระพนมวังออกไปสร้างเมืองนคร
 ศรีธรรมราชครั้งนั้น สันเกตได้ว่าเป็นการแผ่อำนาจอิทธิพล
 ของกัมรเดงแห่งนครเพชรบุรีหรือพระพนมทะเลศรีสวัสดิ
 มเหศวรราชลงไปยังแหลมมลายูแทนอิทธิพลเดิมอันเสื่อม
 สดุดไปของรัฐสุโขทัย. คำแทนเมืองนครฯกล่าวว่า เจ้าศรีราชา
 นั้นแล้วหาญ ท่านก็ให้ทหารไปอยู่สร้างทุกเมือง. ในครั้งนั้น
 ได้จัดการปกครองหัวเมืองมลายูหลายหัวเมือง เป็นต้นว่าเมือง
 ฦหน่งชาวชวา-มลายูเป็นเจ้าเมืองชอราชาประหมัด, เมือง
 จะนะเทพตงชาวชวา-มลายูเป็นเจ้าเมืองชอราชาระวัง, เมือง
 ป่าหัง ราชาประเมศวร (ปรมเสวรา), เมืองตานี ราชาดุทธิ
 เทวา, เมืองสายบุรี ราชาศรีสุลต่าน, เมืองพัทลุง ราชาพาหะ
 ระยู, เมืองไทรบุรี ราชาคัตมั้น, เมืองละงู ราชายูรา ฯลฯ
 สันเกตได้ว่าในระยะนั้นชาวชวา-มลายูยังอยู่เหนือชนมา
 มากกว่าปัจจุบันมาก. ส่วนอำนาจของเพชรบุรีระยะนี้คง
 จะแผ่ไปตลอดแหลมมลายูเพราะได้เอ่ยถึงไปจัดการปกครอง
 เมืองฦหน่ง (คือยะโฮร์ตามที่ไทยเรียกแต่โบราณ) ด้วย. เมื่อ

จัดการหัวเมืองแขกเสร็จ พระพนมวงศ์ส่งศรีราชาไปเป็นเจ้าเมืองสะอูเลา.

ต่อมาเมื่อพระพนมวงศ์ส่งพลง เจ้าศรีราชาให้นำเอกสารบ้านเมืองนคร ๆ และเมืองขึ้นไปเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว (หมายถึงพระพนมทะเลฯ แห่งเพชรบุรี ซึ่งตำนานเรียกพระเจ้าอยู่หัวมาตั้งแต่ได้ธิดาเจ้าร่มฟ้ากรุงจัน). พระพนมทะเลฯ จึงแต่งตั้งศรีราชาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช มีบรรดาศักดิ์ว่า พลาศรีธรรมาโศกราช สุรินทรราชาสุวงศ์ธิบดี ศรียักษเรูรอกภัยพิริยบรากรมพาหุ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมหานคร และตั้งนางสนมภรรยาขึ้นเป็น นางจันทรวเทวีศรีรัตนฉาษา.

ต่อมาใน พ.ศ. ๑๘๕๐ พลาศรีธรรมาโศกราชสิ้นอายุลง ได้ตั้งขุนรัตนากรออกปรั้งเมืองนครศรีธรรมราช และให้ขุนอินทราออกไปเป็นศรีมหาราชา (ราชการที่ ๓). ตำแหน่งศรีราชาหรือศรีมหาราชาครั้งแม่ได้เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช หากทำหน้าที่ทางศาสนา คือดูแลจัดสรรที่ดินไร่นาที่เป็นส่วนของวัด และคุมบั้งเหล็กวัดข้าพระโยมสงฆ์. ต่อมาใน พ.ศ. ๑๘๖๑ ศรีมหาราชาสิ้นชีพลง ได้แต่งตั้งข้าหลวงออกไปเป็นศรีราชาทำหน้าที่สร้างพระธรรมศาลาและระเบียงล้อมพระบรมธาตุ. แล้วให้ไปกินเมืองลานสกา ขนนครศรีธรรมราช.

ตำแหน่งศรีราชาหรือศรีมหาราชาเน เราเคยศึกษากันมาแล้ว ว่าเดิมเป็นปรมาภิไธยของกษัตริย์วงศ์โศเลนทร์แห่งอาณาจักรศรีวิชัย, ภายหลังตกอันดับไปเพราะพวกบัทมวงศ์

จากเขมรมาตั้งวงศ์บัลจามชัชนใหม่ และใช้คำว่า ศรัทธม
ราช เป็นปรมาภิไธยชนแทน.

เหตุใดศรัทธาหรือศรัทธมาราชจึงตกมาเป็นตำแหน่ง
ทางศาสนา ? ขอนควรจะศึกษาดูบ้าง.

ตำแหน่งศรัทธาเป็นตำแหน่งสำคัญ. ทั้งนี้เพราะทาง
ภาคใต้ของไทยแต่สมัยโบราณนั้น มีที่ดินที่อยู่ในครอบครอง
ของวัด เก็บผลประโยชน์เลี้ยงชีวิตพระและนักบวชอื่น ๆ อยู่
เป็นจำนวนมาก, ผิดกว่าทางภาคอื่น ๆ หลายเท่า. สภาพนี้
ยังคงค้างมาจนถึงสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา, จะเห็นได้จาก
พระราชกำหนดจัดสรรที่ดินอุทิศถวายวัดเมืองพัทลุง พ.ศ.
๒๒๔๒ ซึ่งปรากฏที่ดินของวัดมีถึง ๒๒๕ ตำบล (ตำรา
พระกัลปนาวัดเมืองพัทลุง, วารสารศิลปากร ปีที่ ๗ เล่ม ๕,
พ.ศ. ๒๔๕๖). พระราชกำหนดนั้น เขียนเป็นภาษาไทยฉบับ
หนึ่ง กับภาษาเขมรอีกฉบับหนึ่ง. ฉบับภาษาเขมรนั้น มิใช่
คนเขมรเขียน หากเป็นคนไทยที่มีความรู้ภาษาเขมรอย่าง
ปลา ๆ แปรออกจากฉบับภาษาไทย แปรผิดแปรถูกเต็มที
แปรดะไปจนกระทั่งข้อเฉพาะโดยที่ผู้แปลเข้าใจผิด. การที่
ต้องส่งพระราชกำหนดเป็นภาษาเขมรออกไปด้วย ส่อว่าชาว
พนมเมืองที่เป็นนักบวชและเลกวัดแถบนั้นจะยังค้างความ
เขมรมาตั้งแต่ครั้งปฐมวงศ์อพยพมาจากนครอินทปัตถ์เมื่อต้น
ศตวรรษที่ ๑๔. ประเพณีการอุทิศถวายที่ดินและเลกไพร่เป็น
ส่วนสำหรับวัดและพราหมณ์หาผลประโยชน์เลี้ยงตัว เป็น
ประเพณีที่เกิดขึ้นในสังคมยุคเจ้าทาส และเป็นลักษณะทั่วไป

ของสังคมกัมพูชาสมัยนครธม. ทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตลอดถึงพายัพ ได้รับประเพณีไปใช้บ้าง แต่เป็นส่วนปลีกย่อย ไม่มีลักษณะเป็นพื้นฐานสังคมเหมือนในกัมพูชา. เมื่อคราวที่ทิววงศ์อพยพมาจากกัมพูชานั้นคงจะได้สืบทอดประเพณีที่มีอยู่เดิมด้วย จึงทำให้สภาพดังกล่าวมีลักษณะเด่นมากในบริเวณนี้.

ในดินแดนภาคใต้ของไทยนับแต่คอคออดกระลงไป เดิมทีเดียวในศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาฝ่ายมหายานครอบงำอยู่ทั่วไป. ทางฝั่งทะเลด้านตะวันตก เป็นเมืองท่าสำคัญที่พวกอินเดียได้ ก่อทมิฬ ใช้สำเภามาติดต่อค้าขายและอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่น ตลอดจนถึงกับได้มีบทบาทในทางการเมืองและการปกครอง. ดังเราได้พบเทวรูปพระนารายณ์และศิลาจารึกภาษาทมิฬ โบราณ ณ อำเภอดะกั่วป่า จังหวัดพังงา. ชาวทมิฬเหล่านี้มีทั้งที่นับถือพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและพราหมณ์, แต่อิทธิพลของพราหมณ์ดูเหมือนจะสูงกว่ามหายานมาแต่โบราณ. ร่องรอยของพราหมณ์ยังมีตักค้างมาปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ดังเราได้พบเขาสายของพราหมณ์ซึ่งมีอยู่ที่อำเภอเมืองและอำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง, ที่

* หลักฐานที่แสดงว่าพายัพรับเอาประเพณีไปจากเขมรยังมีปรากฏอยู่ คือ ภาษาไทยพายัพ เรียกศิษย์ว่า "คโยมวัก." คโยม นั้นเป็นคำมาจากภาษาเขมรว่า ขอม (ខ្មែរ) แปลว่า ข้า, ทาส. เขมรโบราณเรียกเสกวัด หรือข้าทาสที่อุทิศถวายว่า ขอมพระ ตรงกับภาษาไทยว่า ข้าพระ.

อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ที่จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นถิ่นเดิมของพราหมณ์ในราชสำนักกรุงเทพฯ ทุกวันนี, และที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งนอกจากจะมีพราหมณ์เหลืออยู่แล้ว ยังมีเทวสถานของพราหมณ์เป็นทรางอยู่อีกมาก เป็นต้นว่า โบสถ์พราหมณ์ หอพระอัสวร หอพระนารายณ์ ฐานพระสยม. ประเพณีต่าง ๆ ของทางภาคใต้ ในระยะ ๒๐ ปีที่แล้ว มีประเพณีของพราหมณ์ปรากฏแจ่มชัดมากมายหลายอย่าง, พิธีสำคัญ ๆ แล้ว ชาวบ้านจะต้องเซิมพราหมณ์ดังกล่าวเป็นผู้ทำพิธีทงนน แทบจะกล่าวได้ว่าพิธีของพราหมณ์ได้แทรกอยู่ในชีวิตประจำวัน นับแต่โกนจุก แต่งงาน ฉาปนกิจ เสดาะเคราะห์ ฯลฯ เป็นต้นไป. ที่เป็นร่องรอยสำคัญก็คือชาวไทยภาคใต้ซึ่งเดิมเป็นไต่ลจากล้านนาที่อพยพมาเมื่อ พ.ศ. ๑๕๒๗ และพูด ร ไม่ได้เลยนั้น ปัจจุบันนี้พูดออกเสียงตัว ร ได้ชัดเจนเป็นชีวิตประจำวัน (มิใช่พูดแต่ในโรงเรียน) และโดยเฉพาะทางฝั่งตะวันตกใช้ ร สม่่าเสมอชัดเจนกว่าทางฝั่งตะวันออกเช่นแถบสงขลา. นี้คือพยานที่ชัดของความจริงที่ว่าได้มีพวกชาวทมิฬอพยพมาอยู่หนาแน่นในบริเวณตะวันตกของภาคใต้แต่โบราณ.

กษัตริย์ศรีวิชัยและตามพราหฺมณันน เราทราบจากศิลาจารึกว่าเป็นพวกพราหมณ์ทมิฬตระกูล วรรณะ ทมิฬสมกับเชื้อสายชวา-มลายู (ดังเช่น กัมมรแดงอัครมหาราชศรีมัตไตรโลกยราชเมาลิกษณวรรณเทพ พ.ศ. ๑๗๒๖ ในจารึกฐานพระพุทธรูปไชยา). ประเพณีการปกครองและแบ่งปันที่ดินรวมทงข้า

ทาสให้เป็นของวัดและนักบวชทั้งพราหมณ์และมหายานนั้น คงจะเป็นไปในทำนองเดียวกันกับสังคมเจ้าทาสอื่น ๆ. ที่ดินที่เป็นส่วนของวัดจึงได้มีมากมายในบริเวณรัฐตามพรลิงค์.

ครั้นมาราว พ.ศ. ๑๓๐๐ ตามพรลิงค์ได้เปลี่ยนมาถือพุทธศาสนาฝ่ายหินยานแบบลังกา. ดำเนินพระชาตุนครศรีธรรมราชจดไว้ว่า พญาศรีธรรมมาไสกราชแห่งเมืองนครฯ ได้ส่งทูตไปขอพระภิกษุหินยานมาจากลังกามาเมื่อ พ.ศ. ๑๓๑๕ และลงมือก่อพระบรมธาตุ (ตามที่ขุดพบเมื่อคราวซ่อมใหม่สมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น พระธาตุองค์เดิมข้างในเป็นแบบศรีวิชัยอย่างพระธาตุไชยา ซึ่งสร้างตามแบบมหายาน. พ.ศ. ๑๓๑๕ นั้น เป็นแต่มนต์สงฆ์หินยานจากลังกามาตั้งศาสนวงศ์แบบลังกาขึ้น และก่อสร้างแบบลังกาหุ้มพระธาตุองค์เดิมไว้). ในการเปลี่ยนมาเป็นหินยานครั้งนี้ เห็นจะได้ปะทะกับอิทธิพลของพราหมณ์และมหายานเดิมเพราะตระกูลพราหมณ์และฝ่ายมหายานที่ครองผลประโยชน์ในที่ดินจะต้องสูญเสียผลประโยชน์. ระยะเวลาที่ดำเนินเมืองนครฯ และดำเนินพระธาตุฯ จึงเต็มไปด้วยไข้ห่าเมืองร้าง ซึ่งแท้จริงก็คือระยะแห่งการจลาจลต่อสู้ระหว่างตัวแทนทางการเมืองของฝ่ายพราหมณ์และมหายาน กับฝ่ายหินยานนั่นเอง. ดังเราจะเห็นได้ว่า ใน พ.ศ. ๑๓๒๖ ศรีมหาราช ของฝ่ายพราหมณ์และมหายานได้อำนาจคืนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง (จารึกฐานพระพุทธรูปไชยา), กว่าพวก ศรีธรรมมาไสกราช ลงไป. และภายหลังพวกบัทมวงศ์จากเขมรจึงได้มาตั้งบัลลังก์ที่สวนนาม ศรีธรรมราช เป็นฝ่ายหิน

ยานชนใหม่. ศรัทธมราชเป็นฉายานามทางศาสนาของ กษัตริย์ที่ต่อห็นยาน, จนแม้ทางสุโขทัยก็ลอกเลียนไปใช้เป็น ปริมาณไชยของพญาเจ้าเมืองกษัตริย์ผู้ครองสุโขทัยระหว่าง พ.ศ. ๑๕๐๓-๑๕๑๖. และทางศรัทธมราชระยะ พ.ศ. ๑๗๗๓ ลงมา ก็รุ่งเรืองลัทธิลังกาวงศ์จนทางสุโขทัยก็ลงมาทำการคิด ต่อศึกษาทางห็นยาน. แต่แม้กระนั้น อิทธิพลเดิมของพราหมณ์ และมหายานก็ยังคงอยู่ ดังจะเห็นจากจารึก พ.ศ. ๑๗๗๓ ของ พญาจันทรภาณุศรัทธมราช ก็ยังคงใช้ภาษาสันสกฤตอันเป็น ภาษาของพราหมณ์และมหายาน.* เห็นทีจะเป็นด้วยยังศึกษา ภาษาบาลีกันไม่ชำนาญจนจัดพอที่จะเขียนได้ (ทำนองเดียวกับประเทศที่เคยเป็นเมืองชนของฝรั่งเศสต้องจำใช้ภาษาฝรั่งเศสติดต่อกับต่างประเทศอยู่อีกนานจนกว่าจะสร้างผู้รู้ภาษาอังกฤษรุ่นใหม่ขึ้นได้).

ในระยะหลังจากได้เปลี่ยนเป็นห็นยานแน่นอนแล้ว พวก พราหมณ์และมหายานก็คงจะยังถือสิทธิครอบครองเหนือที่ดิน และเลกทาสอยู่. วัดห็นยานที่เกิดขึ้นใหม่ก็ล่อย ๆ มีมากจน

* ภาษาสันสกฤตในจารึกของจันทรภาณุ เป็นสันสกฤตแบบ มีอิทธิพลทมิฬ จะเห็นได้จากเขียนคำ ปทุมวงศ์ เป็น ปทุม วงศ์ (ใช้ ท ซึ่งเป็นเสียงแข็ง). และอีกคำหนึ่งก็เป็นสันสกฤตแบบพุทธ คือใช้ปนบาลี ห่วมังกุตท่ายมังกกร ผิต ๆ ดูก ๆ. ภาษาสันสกฤตแบบนี้ ทางอินเดียมักจะถูก ถือว่า เป็นพวกไม่รู้จริง.

และได้รับที่ดินพระราชอุทิศกลับนาเช่นกัน. ผลประโยชน์
 ของพวกพราหมณ์มหายานเริ่มจะค่อย ๆ ขาดไป และได้ถูก
 เวณคนเพื่อเปลี่ยนมาเป็นที่ดินและไพร่อุทิศแด่วัดหินยาน
 หรือแม้มีการเปลี่ยนแปลงผูกพัทธสีมาใหม่กลับวัดมหายาน
 และที่ดินกลับนาของพราหมณ์ให้เป็นสมบัติของหินยาน. สิ่ง
 เหล่านี้เป็นเรื่องของผลประโยชน์ที่จะต้องปะทะกันอย่างรุนแรง.
 แต่เมื่อบัดนี้ กษัตริย์ฝ่ายหินยานได้ชัยชนะแล้ว ก็มีแต่จะ
 ค่อย ๆ ใช้ราชาไชยาบวไม่ให้ชานาไม่ให้ชุนกับพวกพราหมณ์
 กับมหายานเท่านั้น.

ในระบะนเอง เชื่อว่าพวกกษัตริย์ศรีธรรมราชแห่งบัทม
 วงศ์ จะได้ผ่อนปรนกับพวกพราหมณ์และมหายานเดิมซึ่งมี
 วงศ์กษัตริย์เก่า คือ ศรีมหาราช เป็นตัวแทน. วิธการก็คือ
 ตั้งหัวหน้าของพวกพราหมณ์และมหายานหรือเจ้านายในตระกูล
 กษัตริย์เก่าเช่นเป็นที่ ศรีมหาราชา, มีหน้าที่ควบคุมดูแลที่
 ดินแลไพร่โลกของตระกูลพราหมณ์และวัดพุทธศาสนา เพื่อ
 ป้องกันการกระทบกระทั่งทางผลประโยชน์กับหินยานที่กำลัง
 ขยายตัวใหม่. ศรีมหาราชาเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ดั้งเดิมของ
 พวกตนด้วย และขณะเดียวกันก็เป็นผู้รับความเห็นความต้องการ
 ของพระเจ้าศรีธรรมราชมาปฏิบัติ โดยให้เสียหายแก่ผล
 ประโยชน์ของฝ่ายตนน้อยที่สุดด้วย. แต่ปฏิบัติตามนโยบายนี้
 แล้ว นับวันฝ่ายเดิมก็มีแต่จะหายหมดหมดผลประโยชน์และ
 อิทธิผลในสังคมลงไปเท่านั้น.

เนื่องจากสภาพเช่นนี้เอง เมื่อพระพนมทะเลฯ ส่งคนมา
ปกครองหัวเมืองบักขี้ได้อาจต้องตั้งตำแหน่งศรีราชาหรือศรี
มหาราชาขึ้นเพื่อจัดการผลประโยชน์ของนักบวชพราหมณ์
มหายาน และกษัตริย์ มิให้ขัดแย้งกันถึงขั้นเป็นอันตราย,
และขยายพุทธสถานฝ่ายหินยานออกไป. ตำแหน่งศรีราชา
หรือศรีมหาราชา เชื่อว่าได้ตั้งขึ้นโดยยึดถือตามแนวทางที่
พระเจ้าศรีธรรมราชแต่เดิมได้วางไว้.

พูดอย่างง่าย ๆ ก็คือ กษัตริย์พุทธศาสนาฝ่ายหินยาน
ซึ่งพัฒนาเป็นกษัตริย์ในระบบสังคมศักดินาชั้น ได้ปราบ
กษัตริย์พราหมณ์-มหายาน ซึ่งเป็นกษัตริย์ในระบบสังคมเจ้า
ทาสเดิมลง. ฝ่ายใหม่คือฝ่ายศรีธรรมราช และฝ่ายเก่าคือฝ่าย
ศรีมหาราช. เมื่อซึ่งอำนาจการเมืองได้เด็ดขาดแล้ว ก็มีการ
ประนีประนอมผลประโยชน์ทางที่ดินกันขึ้นระหว่างสองฝ่าย
โดยฝ่ายใหม่พยายามช่วงชิงที่ดินจากฝ่ายเก่าคืนมาให้ได้มากที่สุด
หรือทั้งหมด ไม่ว่าจะผ่านทางอาณาจักรหรือศาสนจักร.
โดยปรกติแล้ว ทั้งสองฝ่ายต่างก็รณรงค์ขับเคี่ยวกันในนามของ
ศาสนา. ตำแหน่งศรีมหาราชาจึงเป็นตำแหน่งที่ตั้งขึ้นเพื่อ
เป้าหมายสำหรับจัดสรรผลประโยชน์และประนีประนอมผล
ประโยชน์ทางที่ดินและไพร่ภายใต้นามของศาสนา.

สภาพที่พวกพราหมณ์ หรือตระกูลพราหมณ์เดิม ต้อง
ตกเป็นเบี้ยล่างของวงศ์กษัตริย์ใหม่ถือปรัชญาศาสนาต่างกัน
และพยายามรวมศูนย์อำนาจในที่ดินตามระบบการผลิตศักดินา

นั้น ยังปรากฏร่องรอยเก่าแก่ให้เห็นอยู่เหมือนกันในเอกสารของกรุงศรีอยุธยา.

จะสังเกตได้ว่า ในทำเนียบศักดินาพลเรือน พ.ศ. ๑๕๕๗ มีตำแหน่งที่ถือศักดินา ๑๐,๐๐๐ เทียบเท่ากับตำแหน่งเสนาบดีอยู่ตำแหน่งหนึ่ง คือ “ออกญาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ศรีสุภราชพิริยพาน.” คำว่า พระเสด็จ นั้น บอกรับชื่อยุติว่า เป็นเจ้า (เสด็จ) และเป็น พราหมณ์ (พระ). ตำแหน่งนี้ เดิมเข้าใจว่าจะทำหน้าที่อย่างเดียวกับศรีมหาราชาดังกล่าวมาแล้ว. แต่ภายหลังหมดสนมภารกิจทางสังคมลง จึงกลายเป็นตำแหน่งที่มียศใหญ่กว้างอยู่, แต่หน้าที่และหน่วยราชการในบังคับเหลืออยู่เพียงไม่กี่อย่าง. ตำแหน่งนี้ในสมัยอยุธยาจึงมีหน้าที่คุ้มครองมณฑลของพระภิกษุสงฆ์และวัดวาอารามแต่อย่างเดียว. จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงได้ยกตำแหน่งนี้ขึ้นเป็น เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการมีหน้าที่จัดการศึกษาทั่วพระราชอาณาจักร.

ตำแหน่งศรีราชาหรือศรีมหาราชาทงนครศรีธรรมราช นั้น สิ้นสุดลงเมื่อดังศรีราชาคนหลังสุด พ.ศ. ๑๘๖๐ แล้ว หลังจากนั้นก็ไปปรากฏที่อื่น.

ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชมีจดไว้ว่าพระศรีสวัสดิ์มเหศวรราช ได้ส่งพระพลียงไปเป็นเจ้าเมืองแพรง พลียงนั้นขอเจ้าศรี ส่งไปคราวเดียวกับที่ส่งศรีราชวไปช่วยจัดการหัวเมืองบักขี้ได้. เราไม่ทราบว่เจ้าศรีซึ่งไปกินเมืองแพรง

ได้มีสร้อยนามอย่างไร, แต่เรารู้ได้ว่า พ.ศ. ๑๘๔๐ นั้น ได้มี
 ประเพณีส่งเจ้านายหรือข้าราชการสำนักออกไปครองเมืองแพรก.
 และในกรุงนเมืองแพรกอยู่ในเขตอิทธิพลของพระศรี สวัสดิ
 มเหนทราชิราชกัมรแดงแห่งนครเพชรบุรีผู้เป็นพระบวรเชษฐา.
 ภายหลัง เมื่อถึงสมัยอโยธยาศัรรามเทพนคร ทางอโยธยาศั
 รามเทพนครและกรุงศรีอยุธยา, พระเจ้าอู่ทองรามาริบัติที่ ๑
 ได้ส่งเจ้านายไปครองเมืองแพรก (หรือไม้ก็บิดาของพระเจ้า
 อู่ทองรามาริบัติส่งโอรสออกไปครอง). ในครั้งนั้น ได้ย้าย
 ตำแหน่งศรีราชาขึ้นไปใช้ และโดยที่เป็นเจ้า จึงเรียกว่า
 สมเด็จพระศรีราชาธิราช ซึ่งเข้าใจว่าเป็นอนุชาของพระราม
 าริบัติ เพราะชื่อรามาริบัติ กับ ศรีราชาธิราช คล้องจองเป็นคู่
 กันอยู่. เนื่องจากประเพณีที่มีสมเด็จพระศรีราชาธิราชไป
 ครองเมืองแพรกนเอง เมืองแพรกจึงได้พลอยมีสร้อยเป็น
 แพรกศรีราชาธิราชไปด้วย ดังปรากฏในกฎหมายลักษณะ
 ลักพา พ.ศ. ๑๘๘๘ (ดูเรื่องสมเด็จพระศรีราชาธิราชในบทที่ ๘
 และข้อมูลราชการที่ ๔ ของบทนี้).

ตำแหน่งสมเด็จพระศรีราชาธิราชจะมีมาสังกัดกับกองค
 ไม้ทราบได้ เรารู้ได้แต่ว่าทำเนียบส่งเจ้านายไปครองเมือง
 แพรกนั้น มีบนครั้งสุดท้ายเมื่อรัชกาลพระอินทราชาธิราช
 ที่ ๑ ซึ่งส่งเจ้าย โอรสองค์ที่ ๒ ไปครองเมืองแพรกเมื่อ พ.ศ.
 ๑๘๖๔. เจ้ายจะได้ใช้ชื่ออะไรไม่ปรากฏ แต่เมื่อแพรกนั้น
 ต่อมาก็หมดประเพณีมีเจ้าครองและเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองสวรรค

บุรีมีพระสวรรคบุรีเป็นเจ้าของ และเปลี่ยนมาเป็นเมืองสรรค์ หรือสรรคบุรีในที่สุด.

ในทำเนียบศักดิ์นาทหารหัวเมืองซึ่งตราขึ้นคราวปรับปรุงตำแหน่งศักดิ์นาครั้งใหม่ พ.ศ. ๑๕๕๓ ตำแหน่งศรีมหาราชาถูกย้ายไปเป็นเจ้ากรมอาสาจาม ดังนี้ :

“หลวงศรีมหาราชา เจ้ากรมอาสาจามซ้าย นา ๑๖๐๐”

(กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๑ น. ๑๕๓)

การย้ายตำแหน่งศรีมหาราชาไปไว้ที่กรมอาสาจามนั้นก็หาได้ทรงร่อยเค็มเสียทีเดียวไม่ เพราะพวกจามนั้น เป็นชนชาติในตระกูลภาษาชวา-มลายูพวกหนึ่ง. ภาษาและรูปร่างคล้ายชาวมลายู. ไทยโบราณจัดพวกจามเป็นแขก, เรียกว่าแขกจาม ถือเป็นพวกเดียวกับแขกมลายูและแขกชวา (ในกรุงเทพฯ เรียกว่า *แขกครัว* เพราะเป็นครัวเขลาคะทิงไทยกวาดต้อนมาจากเมืองเขมรและเวียตนามใต้, ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณตรงข้ามกับฟากคลองตลาดเจริญผล ดัดเขตวัดพัฒนาภัย และวัดบรมนิวาส คือที่เรียกว่า *บ้านครัว* บัดนี้). อนึ่งตำแหน่งราชการในกรมอาสาจามนั่นเอง ก็รวมเอาทั้งชวา-มลายูเข้าไว้ด้วยทั้งหมด ไม่เลือกจะเป็นชวา มลายู หรือจาม ล้วนจัดเข้าในกรมมันทงสัน. ตำแหน่งในกรมอาสาจามจึงมีทั้ง พระราชวังสรร (จากชวอหารับ บังเซ็น หรือ บังฮุสเซน) ซึ่งเป็นตำแหน่งรองหัวหน้าเมืองใต้ เช่น พระยาราชบังสัน (ตะตา) ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง พ.ศ. ๒๒๕๑ เป็นต้น. และเห็นจะเป็นเพราะชาวชวา-มลายู กับพวกจามในเขมร นับถือ

ศาสนาอิสลาม (จามในเวียดนามใต้คือพราหมณ์และคริสต์) ทางไทยเลยมักนิยมใช้คำว่า *ราชา* ตั้งเป็นชื่อบุคคลนางอิสลาม ชาวอาหรับซึ่งมาจากเอเชียกลางแต่โบราณด้วย เป็นต้นว่า พระวิชิตราชาศรีบูรุษมหมัด (กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๒, พระราชกำหนดเก้าข้อ ๑๖, พ.ศ. ๒๔๕๖, หน้า ๓๐๕).

มีข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า จังหวัดชลบุรีมีอำเภอ ศรีราชา ซึ่งบางทีก็เรียกว่า ศรีมหาราชา จะมีอะไรเกี่ยวข้องกับตำแหน่งหลวงศรีมหาราชาเจ้ากรมอาสาจามชายหรือไม่, ข้าพเจ้ายังไม่มีโอกาสค้น.

ตำแหน่งขุนรัตนากร.

ความจริง เรื่องนี้เป็นเรื่องปลุกย่อย แต่ต้องการจะแสดงให้เห็นว่า ข้อความที่ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชจดไว้ในส่วนใหญ่แม่นยำ่างนั้น.

เราได้พบจารึกบนลานเงินสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น (รายการที่ ๔) ระบุชื่อบุคคลรัตนากร ผู้เป็นเจ้าของนายเชอวงศ์คนหนึ่ง สร้างพระพิมพ์ถวายส่วนกุศลแด่สมเด็จพระรามาธิบดีและสมเด็จพระศรีราชาธิราช. นี่เป็นพยานบอกเราว่าชื่อบุคคลรัตนากรในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชนั้น มีตัวจริง มิใช่เหลวไหลเลย แต่เป็นคนสระบุรี. บุคคลรัตนากรในตำนาน ๑ เป็นคนในระชยะ พ.ศ. ๑๘๕๐-๖๑ (ครองเมืองนครฯ) ส่วนผู้ที่ปรากฏในจารึกลานเงินนั้น อยู่ในระชยะ พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๕๕๐

๒. การเคลื่อนไหวระยะแรกของรัฐเพชรบุรี คือส่งทูตไปยังราชสำนักจีนเพื่อแสวงการรับรองทางการทูต เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๗. ทางจีนเรียกเพชรบุรีว่า “นครเพชรบุรี,” รับรองในฐานะเป็น นคร (城) มิใช่ประเทศ (國). และเรียกเจ้าครองนครว่า กัมลแดงแห่งนครเพชรบุรี.

๓. พระศรีสวัสดิ์ฯ ได้ตั้งทำนออยู่ที่บริเวณบางสะพาน (อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) ระยะเวลาหนึ่ง เมื่อได้สะเบียงและกำลังมั่นคงแล้ว ก็ส่งพระพนมวังอนุชากับเจ้าศรีราชาผู้เป็นนัดดา ลงมายึดหัวเมืองภาคใต้ทั้งหมดที่เดิมของอาณาจักรนครศรีธรรมราชเดิมแล้วหายไป. พระพนมวังและเจ้าศรีราชา ได้ก่อสร้างฟื้นคืนเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นใหม่ และจัดการปกครองหัวเมืองมลายูตลอดลงไปจนถึงเมืองอุทุม (ยะโฮร์). นี่เป็นร่องรอยแสดงถึงความขัดแย้งระหว่างเจ้าฟ้ากับเจ้าน้องของราชตระกูลกษัตริย์อโยธยา. มีการแบ่งเขตอิทธิพลและดินแดนกันขึ้นเป็นนครรัฐ. นครศรีธรรมราชและภาคใต้ทั้งหมดอยู่ภายใต้อำนาจของนครรัฐเพชรบุรี และรับรองอำนาจรัฐของพระศรีสวัสดิ์ฯ จึงเรียกพระศรีสวัสดิ์ว่า พระเจ้าอยู่หัว, และจดสร้อยพระนามว่า “พระพนมทะเลศรีมหาเสวติทวารัทธิราชกษัตริย์ พระบวรเชษฐา พระราชกุมาร อันเป็นพระเจ้าหลาน.”

๔. ในระยะระหว่าง พ.ศ. ๑๘๔๐ เศษ พระศรีสวัสดิ์ดีมเหศวรารัทธิราช ได้ส่งเจ้าศรีพระพลเดชขึ้นไปกินเมืองแพทก.

นครรัฐเพชรบุรีได้ครอบครองสูงขึ้นไปจนจดพรมแดนเมือง
ชัยนาทของสุโขทัยในครั้งนั้น. นับเป็นแรกเกิดประเพณีส่งเจ้า
นายไปครองเมืองแพรกชน, ซึ่งจะพัฒนาเป็นตำแหน่งสมเด็จพระ
ศรีราชาธิราชในสมัยของพระเจ้าอู่ทองรามธิบดี.

๕. ในยุคนครรัฐเพชรบุรีนี้ ได้นำพระนามาภิไธยของ
กษัตริย์ไศเลนทรวงศ์แห่งศรีวิชัยเดิม คือ ศรีราชา หรือ ศรี
มหาราชา มาใช้เป็นตำแหน่งราชการทางศาสนา เพื่อจัดสรร
ผลประโยชน์ที่ดิน และรวบรวมอำนาจรวมศูนย์ที่ดินจากพวกราช
ตระกูลทมิฬ-มลายูเดิม คือพวกตระกูลธรรมะและจากนักบวช
ฝ่ายมหายาน ซึ่งชิงมาเป็นที่ดินในอำนาจของราชวงศ์ใหม่
และวัดहनยาน.

๖. ตำนานกล่าวว่า พระศรีสวัสดิ์มเหศวรราชาได้
ธิดาของกษัตริย์จีนซึ่งเกิดจากมเหสีเซอสาชกษัตริย์จามมา
เป็นอัครชายา ซ่อนางจันทร์เทวีศรีบาทฯ แต่เรื่องนี่ยังไม่อาจ
ยืนยันได้แน่นอน, นอกจากจะตั้งข้อสังเกตไว้ว่า เรื่องได้ราช
ธิดาเจ้ากรุงจีน ซึ่งเป็นที่เลื่องลือหนักหนาในนิยายแถบลุ่มน้ำ
เจ้าพระยานั้น น่าจะมีเรื่องจริงอยู่สักครั้งหนึ่ง และบางทีอาจ
จะเป็นทหนักได้.

เพื่อเป็นหลักของการศึกษารายละเอียดต่อไป ข้าพเจ้า
ขอเสนอสมมุติฐานในด้านราชวงศ์ของลุ่มน้ำเจ้าพระยาไว้
คร่าวดังนี้ :

ท้าวพิชัยเทพเที่ยงภาว

(ประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐)

ท้าวอุทอง (ผู้พิชิตนครศรีธรรมราช)

(ประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๐)

พระพนมทะเลศรีสวัสดิ์

มเหษินราชธิดาแห่งนคร

รัฐเพชรบุรี (๑๘๓๗-๖๑)

พระพนมวัง

ผู้ครองนครศรีธรรมราช

(ประมาณ พ.ศ. ๑๘๔๐)

ท้าวแสนมม

แห่งทพนนคร

(๑๘๖๒-๘๗)

ศรราช

ผู้เป็นพญาศรีธรรมมาโสกราช

(ก่อน พ.ศ. ๑๘๕๐)

ท้าวอุทอง

ผู้สร้างกรุงศรีอยุธยา

(๑๘๘๗-๕๓-๑๕๑๒)

ความขัดแย้งทางการเมือง เหนือลุมพินีเจ้าพระยา

การที่จะศึกษาประวัติศาสตร์แห่งลุมพินีเจ้าพระยา ก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อไป จำเป็นที่ต้องหันมาศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองของกรุงศรีอยุธยาในระยะต้น ก็คือระหว่าง พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๕๕๐ เสียก่อน.

ถ้าเราเปิดพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาออกอ่าน และตรวจดูสภาพของการเมืองในอาณาจักรศรีอยุธยาระยะห้าสิบปีระหว่าง พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๕๕๐ แล้ว จะสรุปโครงร่างใหม่ได้ว่าการเมืองระยะนั้น เป็นการช่วงชิงอำนาจการปกครองระหว่างราชตระกูลสองสาย คือ : สายพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง) กับสายขุนหลวงพ่วงผู้เป็นพมเหสี. ฐานกำลังของฝ่ายแรกคือลพบุรี และฐานกำลังของฝ่ายหลังคือสุพรรณบุรี. ราชตระกูลสายพระรามาธิบดีที่ ๑ นิยมใช้คำว่าราม เป็นนามสืบทอด, เป็นต้นว่ารามาริบัติ, รามเมศวร, สมเด็จพระเจ้าพญาราม. ส่วน

ราชตระกูลฝ่ายขุนหลวงพงษ์นิยมใช้คำว่า อินทร เป็นนามสืบตระกูล, เป็นต้นว่า อินทราชา, เจ้านครอินทร์ และใช้คำบรมราชาธิราชเป็นปรมาภิไธย. การช่วงชิงอำนาจการเมืองระชนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการต่อสู้ช่วงชิงระหว่าง รามวงศ์ กับ อินทรวงศ์. การต่อสู้ มาสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะของฝ่ายอินทรวงศ์แห่งสุพรรณบุรี และได้รวมราชตระกูลทั้งสองเข้าด้วยกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว โดยพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ได้ตั้งโอรสองค์ใหญ่เป็น พระนครอินทร์ และส่งไปครองนครธมเมืองหลวงของกัมพูชาเมื่อพ.ศ. ๑๕๗๔; และตั้งโอรสองค์เล็กเป็น พระรามเมศวร ไปครองพิษณุโลกเมื่อพ.ศ. ๑๕๘๑.

การต่อสู้ช่วงชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างราชตระกูลทั้งสองสายนี้ ดำเนินไปอย่างรุนแรงถึงขนาดทำสงครามกลางเมืองกันในกรุงศรีอยุธยาทุกครั้ง.

ครั้งแรก, เมื่อพระรามาธิบดีที่ ๑ สวรรคต พ.ศ. ๑๕๑๒, พระรามเมศวรราชโอรสเสด็จจากลพบุรีลงมาสืบราชสมบัติกรุงศรีอยุธยา. ขุนหลวงพงษ์พมเหสีของพระรามาธิบดี ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมราชาครองเมืองสุพรรณบุรี ได้ยกกำลังจากสุพรรณบุรีมายังอยุธยา ทำรัฐประหาร ยึดราชบัลลังก์ ครองราชย์เป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราช (ที่ ๑), พระรามเมศวรต้องลี้ภัยไปรักษาองค์อยู่ในฐานกำลังเดิมที่ลพบุรี ตลอดสมัยของขุนหลวงพงษ์. ฐานะทางการเมืองของขุนหลวงพงษ์แต่เดิมนั้น พงศาวดารจดไว้ว่า “โปรดให้ขุนหลวงพงษ์ ซึ่งเป็น

พิมพ์เสีและครัสเรียกว่าพระเชษฐา^๕ เป็นสมเด็จพระบรมราชา
ไปครองราชสมบัติเมืองสุพรรณบุรี." แสดงว่า ในสมัยพระ
รามาริบัติ^๑ เอง ขุนหลวงพะงั่ว^๖มีฐานะทางการเมืองสูงอย่าง
เจ้าครองนคร^๗ที่สกัดเป็นนคร^๘พินนคร^๙นอังกักรุงศรีอยุธยา.
ส่วนการยกกำลังรบจากสุพรรณบุรีเข้ามาทำรัฐประหาร^{๑๐}ยัดราช
บัลลังก์^{๑๑} มีปรากฏอยู่ในชินกาลมาลีปกรณ์ว่า "เมื่อพระ
รามาริบัติ^{๑๒} ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นกัมพูชาและเมืองอโยธยา.....
สวรรคตนั้น วัตถุประสงค์^{๑๓}มาอำมาตย์^{๑๔}มาจากเมืองสุพรรณภูมิ แล้ว
ยัดเอา^{๑๕}แคว้นกัมพูชาได้" (แคว้นกัมพูชาในตำนาน^{๑๖}นี้ หมายถึง
ถึงแคว้นละโว้ ซึ่งก็คือรัฐศรีอยุธยา^{๑๗}นั่นเอง, แต่เรียกตามชื่อ
เดิมแต่ครั้งยังมีราชธานี^{๑๘} ณ เมืองละโว้, เช่นเดียวกับ^{๑๙}ที่จนถึงยัง
เรียกรัฐศรีอยุธยาว่า หลอหูกือ^{๒๐} ละโว้ ตลอดมา. ส่วนวัตถุประสงค์^{๒๑}
เดชมหาอำมาตย์^{๒๒}นั้นเห็นจะแปลออกจากคำว่า ขุนหลวง (มหา
อำมาตย์) และงั่ว (วัตถุประสงค์), ทง^{๒๓}นี้ เพื่อเขียนเป็นภาษาบาลี).

ครั้งที่สอง, เมื่อพระบรมราชาธิราช (พะงั่ว) สวรรคต
ลงใน พ.ศ. ๑๕๓๑, โอรส^{๒๔}ชื่อทองตัน^{๒๕}ขึ้นครองบัลลังก์ได้๑วัน,
พระรามเมศวร^{๒๖}ผู้เป็นโอรส^{๒๗}พระรามาริบัติ^{๒๘}๑ และถูกขับออกจาก
บัลลังก์^{๒๙} ก็ยกกำลัง^{๓๐}ลงมาจากลพบุรี^{๓๑} ทำรัฐประหาร^{๓๒}จับทองตัน
พิฆาตเสีย แล้วขึ้นครองราชย์^{๓๓}จนถึง พ.ศ. ๑๕๓๘. เป็นอันว่า
วงศ์รามราช^{๓๔} หรือรามาริบัติ^{๓๕}ได้กลับขึ้นสู่อำนาจอีกครั้ง.

ครั้งที่สาม, สมเด็จพระเจ้าพญาราม^{๓๖} โอรส^{๓๗}ของรามเมศวร
ครองราชย์^{๓๘}สืบต่อจากรามเมศวร^{๓๙}ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๕๓๘ เป็นสมเด็จพระ
พระรามราชาธิราช^{๔๐} สืบวงศ์รามอยู่^{๔๑}ได้ ๑๑ ปี ก็เกิดรัฐประหาร

ขึ้น. เจ้าพญาเสนาบดีเข้ายึดอำนาจภายในกรุง ๆ พร้อมกับ
 นั้ดทัพสมเด็จพระอินทราชาเข้ามาแต่เมืองสุพรรณบุรี ปล้น
 เมืองได้. ครั้นเป็นสงครามกลางเมืองระหว่างอินทราชาแห่ง
 สุพรรณบุรี และรามราชาแห่งศรีอยุธยา. ราชวงศ์ทางสุพรรณ
 บุรีได้กลับมาอำนาจในกรุงศรีอยุธยาขึ้นอีกใน พ.ศ. ๑๕๔๕
 และส่งสมเด็จพระราม (พระรามราชาธิราช) ไปกินเมือง
 ปทักจาม (บริเวณคลองคูจามตรงข้ามฝั่งเมืองอยุธยา). ส่วน
 พระอินทราชาแห่งสุพรรณบุรีได้ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า
 “พระจักรพรรดิ” สันรัชกาลเมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๕.

โอรสของพระเจ้าจักรพรรดิชื่อเจ้านครินทร์ ได้ครอง
 ราชสืบอินทวงศ์เป็นสมเด็จพระอินทราชาธิราช หรือนคริน-
 ทราชาธิราช. วงศ์อินทราชาแห่งสุพรรณบุรีก็ได้ชัยชนะเด็ดขาด
 เหนือราชบัลลังก์อยุธยามาตั้งแต่นั้น.

ทรงขอให้สังเกตว่า ลำดับเหตุการณ์รัฐประหารหรือ
 สงครามกลางเมืองซึ่งราชบัลลังก์ครั้งที่ ๓ นี้ ข้าพเจ้าขอ
 เสนอผู้นำการรัฐประหารขึ้นใหม่คือ พระจักรพรรดิ ซึ่งไม่
 มีปรากฏในตำราประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา
 ทุกฉบับ.

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทุกฉบับ, แม้ฉบับหลวงประ-
 เสริฐ ๆ ซึ่งนับว่าแม่นยำที่สุดเท่าที่มอยู่บัดนี้, จดเหตุการณ์
 ตอนนั้นคลาดเคลื่อน โดยจดตกไปเสียรัชกาลหนึ่ง. นั่นคือ
 รัชกาลพระจักรพรรดิ. ยกเอาเรื่องรัฐประหารซึ่งบัลลังก์ไป

ให้เป็นการกระทำของพระนครอินทร์เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๒. ที่จริงแล้ว พระนครอินทร์หรือนครินทราธิราชไม่ได้เป็นผู้ทำรัฐประหาร. ผู้ทำรัฐประหารนั้นคือ พระจักรพรรดิ, ชนกหรือพ่อของพระนครอินทร์.

พระเจ้าจักรพรรดิที่หายไปนี้ได้พบปรากฏอยู่ในพงศาวดารพะม่า, ในจารึกลานทองที่พบในองค์พระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรี และจดหมายเหตุจีน.

พงศาวดารพะม่ามีจดลำดับกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาตอนต้นไว้ตรงกับไทย แต่มีเกินมาองค์หนึ่งคือ พระจักรพรรดิ (พ.ศ. ๑๘๔๘-๕๕) กรองราชย์ก่อนหน้าสมัยของพระนครินทราธิราชหรืออินทราชาธิราชที่ ๑. กษัตริย์ที่พะม่าจดไว้มากกว่าของไทยขององค์หนึ่งนี้ ที่แรกข้าพเจ้าก็ไม่สนใจ เพราะจะขาดจะเกินก็ไม่มีความหมายอะไร, พึ่งเพื่อนที่สนใจประวัติศาสตร์เล่าเรื่องนั้นแล้วกลุ้ม ๆ ไปเสีย.

ต่อมาได้ศึกษารายละเอียดของสังคมไทยระยะนี้ และได้พิจารณาจารึกบนลานทอง ซึ่งพบในยอดนพศูลองค์พระศรีรัตนมหาธาตุจังหวัดสุพรรณบุรี จึงเห็นว่าเป็นจริงดังที่พงศาวดารพะม่าจดไว้. องค์พระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรีนั้นเป็นมหาธาตุทรงปราสาท ฝีมือช่างแบบศิลปะสมัยต้นกรุงศรีอยุธยาหรือก่อนกรุงศรีอยุธยาเล็กน้อย เป็นแบบเดียวกับพระปราสาทวัดพุทไธสวรรย์, วัดพระราม, วัดมหาธาตุ, วัดราชบูรณะ แห่งจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งสร้างในระยะ พ.ศ.

๑๘๘๖-๑๘๖๗. ลานทองที่พบในยอดคนพศุล มีจารึกภาษาบาลี ด้วยอักษรขอม มีความว่า :

“ความสัมฤทธิ์จึงมี พระราชาผู้เป็นใหญ่กว่าพระราชาทั้งหลายใน อโยธยา ซึ่งปรากฏพระนามว่า จักรพรรดิ ได้ทรงรับสั่งให้สร้างพระสถูปนี้ไว้ในสถานที่นี่.....แต่พระสถูปของพระองค์นี้ทรุดโทรมเสียแล้ว

“พระราชาโอรสของพระองค์ ผู้เป็นพระราชาเหนือพระราชาทั้งหลายในสกลโลก และเป็นราชาธิราชผู้ประเสริฐ จึงรับสั่งให้ปฏิสังขรณ์พระสถูปนี้ให้ดียิ่งขึ้นเสียใหม่.”

เนื่องจากในพงศาวดารฯ ไม่มีกษัตริย์ทรงพระนามจักรพรรดิในยุคนั้น ๆ เลย, จึงสันนิษฐานกันว่าคำว่า จักรพรรดิน่าจะเป็นคำใช้เรียกขานกษัตริย์โดยทั่วไป, คงมิใช่ชื่อเฉพาะ. แล้วก็สันนิษฐานว่ากษัตริย์ผู้นั้น อาจจะเป็นองค์หนึ่งขององค์ในระแวกกรุงศรีอยุธยา (โปรดดูบทความเกี่ยวกับเรื่องจารึกและข้อความสันนิษฐานของนักโบราณคดีต่าง ๆ ในเรื่อง “เมืองเก่าในจังหวัดสุพรรณบุรี” ของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ในวารสารศิลปากร ปีที่ ๕ เล่ม ๒, สิงหาคม ๒๔๘๔).

เมื่อได้พบนามพระจักรพรรดิในบัญชีกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา, ท้าย พระราชพงศาวดารพม่า (ฉบับกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เล่ม ๓, กุรุสภาพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ น. ๑๓๓) และมาพบอีกในจารึกลานทองนี้ จึงทำให้ต้องพิจารณาอีกครั้งอย่างละเอียดว่า คำ “จักรพรรดิ” ในจารึกลานทองนี้ เป็นคำที่ใช้หมายถึงพระราชาโดยทั่วไป หรือ

ว่าเป็นชื่อเฉพาะของพระราชองค์หนึ่ง? คำแปลจารึกภาษาบาลีที่ว่า “พระราชผู้เป็นใหม่กว่าพระราชทั้งหลายในอโยธยาซึ่งปรากฏพระนามว่าจักรพรรดิ” นั้น, คำจารึกภาษาบาลีใช้ว่า: อโยชฌราช ปรโมรุ จกุกวตฺตตี นาม วิทิต. คำว่า “จกุกวตฺตตี นาม” นั้น ระบุชัดว่าเป็นชื่อเฉพาะของกษัตริย์องค์หนึ่ง มิใช่คำเรียกยกย่องทั่วไป. เมื่อเช่นนั้น ราชาผู้สร้างพระมหาธาตุองค์นี้ ก็ต้องคิดเดียวกับที่พะม่าจดไว้ว่า พระจักรพรรดิ (พ.ศ. ๑๕๔๕-๕๕) ผู้เป็นราชบิดาของพระนครินทราธิราช หรืออินทราชาธิราชที่ ๑. มีข้อน่าคิดอยู่ว่า ในจารึกลานทองนั้นระบุชื่อของกษัตริย์ผู้สร้างไว้ชัดเจน แต่ทำไมจึงไม่ระบุชื่อของโอรสผู้ได้ทำการซ่อมแซมไว้ด้วย. ข้าพเจ้าได้ลองตรวจดูคำจารึกภาษาบาลี ก็ได้พบว่ามีบอกรชื่อโอรสไว้ด้วยเช่นกันว่าขอ พระเจ้าราชาธิราช ดังนี้ :

ตสฺโสโรโส สกลกฺ-	ตลราชราโช
ราชาธิราชปวโร	ปุนการยาโน...

ตามคำแปลเดิมแปลไว้ว่า : “พระราชโอรสของพระองค์ผู้เป็นพระราชเหนือพระราชทั้งหลายในสกลโลก และเป็นราชาธิราชผู้ประเสริฐ จึงรับสั่งให้ปฏิสังขรณ์พระสถูปนี้ให้ดียิ่งขึ้นเสียใหม่.” ในคำแปลนี้แปลคำราชาธิราช อย่างเป็นคำหมายถึงกษัตริย์โดยทั่วไป. ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ควรจะเป็นพระนามของกษัตริย์ผู้เป็นโอรสมากกว่า ก็ควรแปลว่า : “พระเจ้าราชาธิราชผู้ประเสริฐ, ผู้เป็นพระราชเหนือพระ

ราชาทั้งหลายในสกลโลก, ซึ่งเป็นพระราชโอรสของกษัตริย์ข้าง
 ต้นนั้น ได้รับสั่งให้....” ก๊อแปด ราชธาธิราช เป็นพระนามของ
 โอรส. ชื่อราชธาธิราชตรงกับที่ในพงศาวดารเรียกว่า พระ
 อินทราชธาธิราช หรือ นครินทรราชธาธิราช. ชื่อราชธาธิราช
 เป็นที่นิยมกันอยู่ในเมืองมอญและเมืองไทยร่วมกัน ดังมี
 กษัตริย์มอญชื่อ พระเจ้าราชธาธิราช และมีองค์หนึ่งชื่อ รามาธิ-
 บดี (ปฏุกธร) เหมือนไทยด้วย. ฉะนั้นกษัตริย์พ่อลูกคู่กัน จึง
 ต้องเป็น พระจักรพรรดิ กับ พระนครินทรราชธาธิราช อย่างไม่
 ต้องสงสัยอีกต่อไป. สมมุติฐานเดิมที่สันนิษฐานกันว่าพระ
 มหาธาตุสุพรรณบุรุษจะสร้างโดยพระนครินทรธาธิราชและ
 พระบรมราชธาธิราชที่ ๒ (โอรส) เป็นผู้ซ่อม, หรือสันนิษฐาน
 เป็นพ่อลูกคู่กันในระยะใกล้เคียงกันนั้น, เป็นอันยกเลิกไปได้;
 เพราะได้พบแน่นอนว่า ผู้สร้างพระมหาธาตุสุพรรณฯ นั้นคือ
 พระจักรพรรดิ (พ่อ) และผู้ซ่อมคือ พระนครินทรธาธิราช (ลูก).

ข้าพเจ้าได้ตรวจสอบเรื่องการรัฐประหารโดยพระจักร
 พรรดิครั้งนั้นดูจากจดหมายเหตุประวัติศาสตร์แห่งราชสำนักจีน
 สมัยราชวงศ์หมิง ก็ได้พบว่า มีกษัตริย์องค์หนึ่งแทรกอยู่ระ-
 หว่างสมเด็จพระเจ้าพญาราม (รามราชธาธิราช) และพระนคร
 อินทร์. มีระบุไว้แจ่มชัดว่าเป็นพระบิดาของ “เจ้านครอินทร์”
 และเป็นผู้ที่ขุนนางสนับสนุนขึ้นเป็นกษัตริย์แทนสมเด็จพระเจ้า
 พญาราม.

จดหมายเหตุจีนเรียกพระรามราชธาธิราชว่า ซานเลี่ยเจา
 ปียา (參烈昭峻邪) นั่นคือ “สมเด็จพระเจ้าพญา” ซึ่งตรง

กับทั้งท้าวदारณบัลหหลวงประเสริฐ ๆ เรียกว่า เจ้าพญาราม
หรือสมเด็จพระพญาราม. มีจดต่อไปว่า กษัตริย์องค์ก่อนนั้น, ไม่
นิยมสงคราม, สนพระทัยแต่ทางอักษรศาสตร์, พวกขุนนาง
จึงยกของกษัตริย์ชื่อ *ชานเลียบ่าบียา* ชื่อหลี่ต๋วอหลอสู

(參烈寶昆邪思哩吱羅祿) จีน

เป็นกษัตริย์แทนชื่อที่จินจดไว้ว่า *ชานเลียบ่า* เข้าใจว่าตรงกับ
เสด็จพ่อ; ส่วน *บียา* ชื่อหลี่ต๋วอหลอสู เห็นจะเป็นคำไทยว่า *พญา*
ศรีนทรราช หรือ *พญาศรีอินทรราช*; รวมเป็นคำในภาษาไทย
ว่าเสด็จพ่อ *พญาศรีอินทรราช* หรือ *เสด็จพ่อ พญาศรีอินทร*
ราชาธิราช. * ที่เรียกว่า *เสด็จพ่อ* นั้น พอจะอธิบายได้ เพราะ
ระชนันผู้ทำการติดต่อกับราชสำนักจีน คือโอรสของกษัตริย์
องค์นั้น. โอรสของกษัตริย์องค์นั้นจินจดไว้ว่า *เจาลู่ฉุนอิน*

(昭祿群膺) ผู้เป็นเจ้าครองเมือง *ซูเหมินบัน* (希門
邗) ซึ่งก็คือ *เจ้านครอินทร์* ผู้ครองเมือง *สุพรรณภูมิ*. จีน

* ชื่อนี้เคยมีนักประวัติศาสตร์ถอดออกเป็นไทยว่า *สมเด็จพระ*
เจ้าพญาศรีนทรราช ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เพราะ ๑) คำว่า
สมเด็จพระเจ้าพญา จีนเคยใช้ว่า *ชานเลียบ่าบียา*, แต่ในที่นี้ใช้
ว่า *ชานเลียบ่า*; ๒) ปรกติ การถ่ายเสียงคำในย่านแหลม
ทอง จีนมักใช้คำ *ชื่อหลี่* ถ่ายเสียงคำว่า *ศรี*, และชื่อหลี่
ต๋วอหลอ ถ่ายเสียง *ศรีนทร* หรือ *ศรีอินทร*. บางแห่งก็ใช้
ชื่อหลี่ เช่น *ศรีอินทรวรรมะ* (*ศรีนทรวรรมะ*) จีนใช้ว่า *เชอ*
หลี่ต๋วอหลอ ปามอ เป็นต้น.

จดไว้ว่าเจ้านครอินทร์ได้รับคำสั่งของพ่อให้ส่งทูตคมบรรณาการไปยังราชสำนักจีน และก็มีแต่เจ้านครอินทร์เป็นผู้ติดต่ออยู่เสมอ. เขาใจว่าในราชสาสน์คงจะเรียกชื่อพระชนกว่าเสด็จพ่อ พญาศรีอินทราธิราช.

เจ้าคุณนิน หรือ เจ้านครอินทร์นั้น จึงจดไว้ว่าภายหลังได้ครองราชย์แทนพ่อ และเมื่อสิ้นรัชกาลแล้ว โอรสก็ได้ครองราชย์ต่อ ทรงพระนามว่า ชานไ่ป้อหลอหมอหลาด้าตีไ่ (三賴波羅摩刺劄的賴), ซึ่งตรงกับ สมเด็จพระบรมราชาธิราช นั่นคือสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา).*

ตามนี้จะเห็นได้ว่า ทางหลักฐานจีนมีกษัตริย์มากกว่าของพงศาวดารไทยองค์หนึ่ง คือ พญาศรีอินทราธิราช พ่อของเจ้านครอินทร์ ซึ่งไทยไม่มีจดไว้. ทางพงศาวดารไทยรวบรวมเอา อินทราธิราช กับ นครอินทร์ เข้าเป็นองค์เดียวกัน. พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ ซึ่งนับว่าแม่นยำที่สุด กล่าวถึงการชิงบัลลังก์ว่า “สมเด็จพระอินทราชาเจ้ามาแต่เมืองสุพรรณบุรี” (ไม่เรียกนครอินทร์) ส่วนพงศาวดารฉบับอื่นๆ กล่าวว่าผู้ทำสงครามชิงบัลลังก์ คือ สมเด็จพระนครินทราธิราช หรือเจ้านครอินทร์ (ไม่เรียก อินทราชา). เป็นอันว่าชื่อ อินทราชา กับ นครอินทร์ นั้น มีครบอยู่ทั้งสององค์

* เก็บความจากจดหมายเหตุประวัติศาสตร์ ๒๕ เล่มของจีน 二十五史，明史卷 ๓๒๔ 列傳 ๒๑๒, ชุดฮ่องกง พิมพ์ ๑๙๕๔ เล่ม ๙ น. ๗๙๑๕.

ในต่างฉบับกัน แต่ละฉบับจับรวมกันเสียเป็น อินทราชา
เพียงองค์เดียว หรือเป็นนครอินทรเพียงองค์เดียว, ไม่มี
ฉบับใดแยกเป็นสององค์คือ พ่อกับลูก. เหตุที่เป็นเช่นนั้น เห็น
จะเนื่องมาจากผู้เรียบเรียงเอกสารเป็นพงศาวดารเกิดความสับสน
สนเรื่องซอกทกลายกัน เลียบเรื่องของ ๒ พ่อลูกลงเป็นเพียง
คนเดียว, โดยคงไว้แต่ชื่อพ่อ (อินทราชา) บ้าง หรือคงไว้
แต่ชื่อลูก (นครอินทร์) บ้าง ตามแต่จะถนัด.

ดังกล่าวนั้น ลำดับกษัตริย์อยุธยาจึงต้องเพิ่มอังก่อองค์หนึ่ง
ระหว่างพระรามราชาธิราช กับ นครินทราชาธิราช, องค์นี้คือ
ที่จารึกลานทองแห่งสุพรรณบุรีและพงศาวดารพม่าเรียกว่า
จักรพรรดิ หรือที่จีนเรียกว่า พญาศรีอินทราชาธิราช ซึ่งเป็น
พระชนกของพระนครินทราชาธิราช, และองค์นี้เอง คือผู้นำทัพ
จากสุพรรณบุรีมาทำสงครามกลางเมืองซึ่งบัลลังก์ศรีอยุธยา
จากพระรามราชาธิราช (สมเด็จพระเจ้าพญาราม) แล้วส่งพระ
รามราชาธิราชไปครองเมืองปทาคูจาม ฝั่งตรงข้ามกับอยุธยา.

เรื่องนี้เป็นอุทธาหรณ์ที่ต่ออย่างหนึ่งว่า พงศาวดารกรุง-
ศรีอยุธยาที่เรายกย่องเชลยถือว่าเป็นเรื่องมีหลักฐานและเป็น
บันทึกความจริงที่เชื่อถือได้กว่าพงศาวดารหรือตำนานอื่น ๆ
ทั้งหมดนั้น ก็มีที่ขาดตกบกพร่องผิดพลาดอยู่ไม่ต่างจาก
ตำนานทั่วไปเลย.

ตามที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ระยะ ๕๐ ปี
ระหว่าง พ.ศ. ๑๕๐๐ ถึง ๑๕๕๐ การเมืองในกรุงศรีอยุธยาคือ
เรื่องของการช่วงชิงอำนาจระหว่างอินทวงศ์ กับ รามวงศ์,

นั้นคือระหว่างรามราชแห่งอยุธยาและอินทราชาแห่งสุพรรณบุรี.

หลักฐานที่ทางจีนจดไว้ นั้น มีข้อเสียอยู่อย่างตรงที่เอาเรื่องรัฐประหารครั้งแรก ที่ขุนหลวงพงั่วซึ่งบัลลังก์จากพระรามเศวต ไปปนเป็นเรื่องเดียวกับครั้งที่สาม ซึ่งพลาศอินทราชาธิราช (จักรพรรดิ) ซึ่งบัลลังก์จากสมเด็จพระเจ้าราม. เหตุการณ์ทั้งสองจึงปนเปกันอยู่. แต่ถึงจะปนเปกันอย่างไรก็ยังมีข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งปรากฏให้เห็นได้ว่า รัฐประหารที่ฝ่ายอินทรวงศ์แห่งสุพรรณบุรีกระทำเพื่อช่วงชิงอำนาจการปกครองจากฝ่ายรามวงศ์แห่งอยุธยา นั้น ชัยชนะแต่ละครั้ง มิใช่ชัยชนะเด็ดขาด. ฝ่ายรามวงศ์ คือพระรามเศวตโอรสพระรามาริบทที่ ๑ ซึ่งต้องไปตั้งคุมเชิงอยู่ที่ลพบุรี หรือสมเด็จพระเจ้าพณรามทพงศาวดารจดว่าได้ถูกส่งไปกินเมืองปทาคูจามก็ดี ล้วนยังมีพื้นฐานกำลังที่ฝ่ายอินทรวงศ์ไม่กล้าที่จะใช้กำลังทำลายล้างอย่างเด็ดขาด. ตรงข้ามกับฝ่ายรามวงศ์ ทเมอพระรามเศวตรยกกำลังจากลพบุรีลงมายึดอำนาจในกรุงศรีอยุธยา นั้น ได้จับพระเจ้าทองตันโอรสของลุง (ขุนหลวงพงั่ว) สังหารเสียอย่างไม่ต้องลังเลหรือใช้มาตรการประนีประนอม. จดหมายเหตุจีนมีจดไว้ว่า ระยะ ๕๐ ปีนั้น ในขณะที่กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาองค์ใหม่ส่งทูตไปติดต่อกับราชสำนักจีน และราชสำนักจีนไม่ยอมรับถึงสองครั้งนั้น, โอรสของกษัตริย์องค์เก่าก็ได้ส่งทูตไป และได้รับการต้อนรับจากราชสำนักจีน. นั่นเป็นพยานแสดงว่า การที่ฝ่ายอินทรวงศ์ชิงอำนาจในกรุงศรี

อยุธยาได้นั้น หาสามารถที่จะบดขยี้กำลังของฝ่ายรามวงศ์ลง
ได้สิ้นเชิงไม่ ยังต้องอาศัยนโยบายประนีประนอม และฝ่าย
รามวงศ์ก็ยังคงพยายามรวบรวมกำลังต่อสู้จน แม้กระทั่งมี
เอกสิทธิ์อิสระในการติดต่อกับรัฐบาลต่างประเทศคล้ายกับเป็น
อิกรัฐหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่เคียงกันกับศรีอยุธยา.

สภาพของการเมืองดังกล่าวนี้ แสดงแก่เราว่าในระยะ
ต้นของกรุงศรีอยุธยาอัน อาณาจักรศรีอยุธยาที่เป็นรัฐศักดินา
เอกภาพยังไม่บรรลุเป้าหมาย ยังมีทราศสุดท้ายของการต่อสู้
เพื่อความเป็นอิสระของเจ้าครองนครเล็ก ๆ อยู่. สงคราม
กลางเมืองในกรุงศรีอยุธยาเป็นการไหวตัวระยะท้ายสุดที่จะ
รวบรวมเอารัฐเล็กรัฐน้อยเข้าเป็นเอกภาพภายใต้อำนาจการปก
ครองรวมศูนย์แห่งเดียว. ความปรารถนานี้ มาบรรลุผลสำเร็จ
เรียบร้อยในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งได้มีการสถาปนา
ลงรากระเบียบการบริหารแบบศักดินาเป็นครั้งใหม่เมื่อ พ.ศ.
๑๘๘๑. นี้นหมายความว่า กรุงศรีอยุธยาได้ใช้เวลา ๑๐๐ ปีเต็ม
ที่จะพัฒนารัฐศักดินาที่เป็นเอกภาพแท้จริงขนบบทราบลุ่มสอง
ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา.

ในระยะก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นไป บริเวณลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยา มีสภาพเป็นรัฐอิสระขนาดเล็บบ้างใหญ่บ้าง ซึ่งดำรง
อยู่ร่วมกันแบบรัฐพี่น้อง โดยเจ้าผู้ครองรัฐมีความสัมพันธ์
ทางญาติวงศ์ต่อกัน, ดังเราจะเห็นได้จากนครรัฐเพชรบุรี,
นครรัฐโคราช, นครรัฐอโยธยา, นครรัฐรามเทพนคร และยังมี

รัฐอื่น ๆ อีกที่เรายังไม่อาจจะระบุแน่นอนได้ เป็นต้นว่ารัฐละโว้
รัฐจันทบูร (จันทบุรี) ฯลฯ.

สภาพของสังคมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาคนั้น เป็นสังคม
แบบรัฐเจ้าฟ้า (Principalities) คือแต่ละรัฐมีเจ้าปกครอง
เป็นอิสระ. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเป็นในลักษณะบ้านพี่เมือง
น้อง และในระยะหนึ่ง ๆ ก็มีรัฐที่กำลังสูงรัฐใดรัฐหนึ่งเกิด
ขึ้น ดำรงฐานะเป็นรัฐนำ กรอบจากรัฐอื่น ๆ จนกว่าจะสิ้น
ระยะความเกรียงไกรของตนลงไป แล้วก็เปิดทางการเมืองให้
แก่รัฐอื่นที่พัฒนาเข้มแข็งขึ้น.

ลักษณะของการอยู่ร่วมกันเป็นสหพันธ์แห่งนครรัฐระ-
หว่างเจ้าฟ้าเจ้านองนเป็นทำเนียบของรูปการจัดตั้งทางสังคม
ไทยดั้งเดิม ที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานเศรษฐกิจที่ใช้การผลิตแบบ
ชมรมกสิกรรมกึ่งศักดินา อันเป็นลักษณะเดียวกับที่ยังตกทอด
เป็นร่องรอยอยู่ในแถบรัฐชานของพม่า, สิบสองปันนาของ
จีน, สิบสองจุไทยของลาว และหัวเมืองผู้ไทขาว-ผู้ไทดำแห่ง
เวียตนาม จนกระทั่งเมื่อกกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นี้.

ในบริเวณรัฐชานหรือไทใหญ่ รูปของรัฐมีลักษณะเป็น
รัฐเจ้าฟ้าเล็กบ้างใหญ่บ้าง. มีตั้งแต่สิบเก้าเจ้าฟ้าในยุคโบราณ
มาจนถึง ๔๐ กว่าเจ้าฟ้าในระยะพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ตอนต้น.
ในจำนวนนั้น มีรัฐขนาดใหญ่เพียงสองสามรัฐที่ผลิตเปลี่ยน
กันมีอำนาจรวมศูนย์เป็นครั้งคราว, และที่มั่นคงที่สุดคือรัฐ
เจ้าฟ้าเชียงตุง. นอกจากนั้นเป็นรัฐขนาดเล็กจนแม้บางรัฐ
ตัวนครหลวงมีสภาพเหมือนหมู่บ้านขนาดใหญ่เท่านั้นเอง.

ทางสิบสองปันนา เดิมก็แบ่งอาณาเขตเป็น “ปันนา” หรือพันนา คืออาณาบริเวณที่ใช้พันธุ์ข้าวหนึ่งพันธุ์ต่าง (ถึง) สำหรับเพาะปลูก. รวมทั้งสิบสองเขต จึงเรียกว่า สิบสองปันนา. แต่ละปันนามีเจ้าฟ้าเป็นผู้ปกครอง และก็ผลัดเปลี่ยนกันมีอำนาจรวมศูนย์เป็นครั้งคราว. แต่ทว่าถึงที่สุดคือปันนาเมืองเชียงรุ่ง (สิบสองปันนาปัจจุบันมีเพียงสิบเอ็ดปันนาเท่านั้น เพราะปันนาที่สิบสองถูกรังเสียดครองเข้ามารวมไว้กับราชอาณาจักรลาว นั่นคือปันนาเมืองอุ หรือที่เรียกกันว่าแขวงพงสาลี ทางเหนือสุดของลาว).

ทางสิบสองจุไทยหรือเรียกตามคำพื้นเมืองว่าสิบสองผู้ไท ก็มีลักษณะเดียวกันมาแต่ในชั้นเดิม คือแบ่งเป็นเขตหัวเมืองชาวผู้ไทยทั้งสิบสองหัวเมือง, คล้ายกับสิบสองปันนา (เมืองสิบสองนักษัตรที่เป็นเมืองขึ้นของนครศรีธรรมราชสมัย พ.ศ. ๑๘๐๐ เศษนั้น ก็มีร่องรอยสื่อให้เห็นประเพณีการจัดสรรอำนาจปกครองที่ดินทำนองเดียวกับสิบสองปันนา, และเป็นร่องรอยอันหนึ่งแสดงว่าได้มีพวกไทลื้อลงไปอยู่ทางภาคใต้มาก่อนครั้งที่พระราเมศวรแห่งกรุงศรีอยุธยาจะกวาดชาวไทลื้อจากล้านนาไปไว้ทางบักขี้ไต้แล้ว).

โดยเหตุที่รูปการจัดตั้งของสังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาสมัยก่อนหน้ากรุงศรีอยุธยาเป็นในรูปสหพันธรัฐดังกล่าว มีการรวมศูนย์ได้เป็นบางครั้ง, จึงทำให้ขาดศูนย์เอกภาพที่มั่นคง และไม่เกิดมีประวัติศาสตร์รวมศูนย์ของรัฐใหญ่ที่มั่นคงถาวรเช่น, ตรงข้าม มีแต่ประวัติการณ์ของแต่ละรัฐเจ้าครอง

นครซึ่งก็มีกฤษฎายาไปเสียเพราะการรวมศูนย์ครั้งใหญ่เมื่อต้น สมัยศรีอยุธยา. การรวมศูนย์อำนาจการเมืองเข้าเป็นเอกภาพ สมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น ในด้านสังคมนับเป็นก้าวก้าวหน้าครั้ง ใหญ่ที่จะก้าวข้ามระบบชมรมกสิกรรมกึ่งศักดินามาเป็นระบบ ผลิตศักดินา, ก้าวจากสหพันธนครรัฐในลักษณะหลวม ๆ มา เป็นรัฐศักดินาเอกภาพ ซึ่งอันตรายแห่งชนชั้นแข่งรัศมีของรัฐ สังคมทาสเอกภาพของเขมรนครธมและในที่สุดก็มีฐานะปก- ครอบเหนือสังคมเขมรนครธมซึ่งเคยมีอำนาจดินพินเหน่อลุ่ม น้ำเจ้าพระยาในบางระยะ. รัฐศักดินาเอกภาพของกรุงศรี อยุธยาได้ทำให้สังคมไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาผ่านพ้นจากฐานะ กระจัดกระจายทางการผลิตและกำลังป้องกันรัฐ, ได้พัฒนา กำลังที่กระจัดกระจายเข้าผนึกเป็นกำลังก้อนใหญ่ที่แน่นเหนียว ซึ่งกำลังนี้ไต่ยกฐานะทางสังคมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจากสภาพ กระจัดกระจายชนชั้นเป็นก๊กแค้น, จากสภาพเบียดเบียนเป็นเบียด บัน ในบริเวณแหลมทองทั้งหมด. รัฐศักดินาเอกภาพของ กรุงศรีอยุธยา, ซึ่งในระยะ ๕๐ ปีแรกก็ได้ผนวกเอาอาณาจักร สุโขทัยเข้าไว้เป็นดินแดนในบูรณภาพเดียวกันนั้น, ได้นำให้ เกิดมีประวัติศาสตร์ร่วมศูนย์ของสังคมชนโดยมีกรุงศรีอยุธยา เป็นหลัก, ซึ่งลักษณะนี้หาไม่ได้ในประวัติศาสตร์ของสิบสอง บ้านหรือสิบสองผู้ไท และแม้ในประวัติศาสตร์ของรัฐชาน ในความหมายบางอย่าง. แต่ในขณะเดียวกัน เพื่อการรวม ศูนย์ดังกล่าว รัฐรวมศูนย์ก็ต้องทำลายทรากเดนทุกอย่างของ รัฐเจ้าครองนครลง, ทลายฐานะของรัฐเจ้าพาลงเป็นหัวเมือง

เอกหรือโท พร้อมกันนั้นก็ทำลายหรือทอดทิ้งบันทึกพงศาว-
 ดารหรือประวัติการณ์รวมทั้งจดตัวกรรมของรัฐเหล่านั้น. น
 คือด่านลบของการรวมศูนย์อำนาจเป็นรัฐศักดินา, แต่ก็เป็น
 ด่านลบที่จำเป็น และจะต้องผ่าน. รัฐเจ้าครองนครหรือรัฐ
 กษัตริย์อิสระเช่นนครศรีธรรมราช, สุโขทัย, พะเยา ฯลฯ
 จะต้องถูกทำลายความเป็นรัฐ และประวัติการณ์แห่งความเป็น
 รัฐอิสระลงอย่างสิ้นเชิง. ส่วนประวัติการณ์, คำานาน, พงศาว-
 ดารของแต่ละรัฐเหล่านั้น จะหลงเหลืออยู่ได้หรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับ
 ขอบข่ายของรัฐนั้น ๆ ได้ผ่านความสงบหรือมีคลื่นใต้น้ำอย่างไร
 ในสมัยหลัง ๆ, เช่นทางนครศรีธรรมราช แทบจะรักษาประ-
 วัติการณ์สมัยที่เป็นรัฐไว้ไม่ได้เลย มีเหลือคิดในตำนานเมืองฯ
 และตำนานพระธาตุฯ น้อยเต็มที. ทางสุโขทัยนั้น สูญเลขที่
 เดียวในด้านตำนานที่จดสืบทอดเป็นหนังสือ, ที่เราได้ศึกษารู-
 กันในปัจจุบันก็โดยอาศัยที่ ไปค้นพบศิลาจารึกสมัยนั้นเข้าทำ
 นั้น นอกจากนั้นแล้ว ก็ต้องไปค้นเรื่องของอาณาจักรสุโขทัย
 จากตำนานทางเหนือหรือจากแหล่งอื่น ๆ ทั้งสิ้น, ห้ามตำนาน
 เมืองเหลืออยู่ให้พึ่งพาอาศัยไม่. ลักษณะเช่นนี้ตรงข้ามกับเชียง
 ใหม่และลำพูน ซึ่งมีเอกสารตำนาน-ประวัติการณ์ของรัฐ
 โยนกและรัฐหริภุชไชยอยู่อย่างสมบูรณ์, ทั้งนี้เพราะอาณาจักร
 ไทยล้านนาในสมัยก่อนรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงเทพฯ รวม
 อยู่กับไทยในลักษณะประเทศเมืองขึ้น มิใช่ในลักษณะดินแดน
 ในบูรณภาพของเมืองแม่, และโดยเหตุนี้ การรักษาประวัติ
 การณ์และตำนานแห่งรัฐตน จึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้คลอตามโดย

อาศัยติดมากับประวัติการณ์แห่งราชวงศ์หรือประวัติวงศ์
กษัตริย์.

สำหรับบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานี้ ในชั้นเดิม ก่อน
การรวมศูนย์ของศรีอยุธยา มีนครรัฐอยู่มากมายหลายนครรัฐ
ทั้งเล็กและใหญ่. เราจะสังเกตได้ว่าร่องรอยของลักษณะนี้ยัง
ปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ จังหวัดบริเวณภาคกลางสอง
ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยานี้ มีเขตจังหวัดขนาดเล็กและจิวทั้งสิ้น
แสดงถึงการแบ่งซอยอำนาจการเมืองที่ช่วงชิงกันในหมู่ชนชั้น
ปกครองดั้งเดิมหลายต่อหลายกลุ่ม. นครรัฐเหล่านี้ถูกรวมเข้า
เป็นหัวเมืองชั้นในของอาณาจักรศรีอยุธยาหมดสิ้น. สุพรรณ
บุรี นครรัฐสำคัญก็ถูกยกเลิกตำแหน่งเจ้าครองนครไปใน
ระยะร้อยปีแรกของกรุงศรีอยุธยา ดังนี้เป็นต้น. ด้วยเหตุนี้
จึงเป็นอันหมดสิ้นเชื้อสายราชวงศ์เจ้าครองนครรัฐที่จะรักษา
ประวัติราชวงศ์ของตนไว้ ซึ่งก็เท่ากับเป็นการสูญร่องรอยของ
รัฐในอดีตตามไปด้วย.

ร่องรอยที่แสดงว่าในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย
มีนครรัฐขนาดเล็กมากมายนั้น นอกจากสภาพของจังหวัดใน
ภาคนี้ ซึ่งก็แบ่งตามเค้ามูลเดิมในประวัติศาสตร์ จะมีขนาด
เล็ก ๆ ทั้งสิ้นแล้ว ยังมีข้อเท็จจริงอีกประการหนึ่งคือ ในแต่
ละเขตจังหวัดยังมีทราภที่ตั้งของเมืองโบราณอีกจังหวัดละ
หลาย ๆ เมือง โดยเฉพาะตั้งแต่นครสวรรค์ลงมาจนถึงอยุธยา
นั้น เต็มไปด้วยเมืองเล็กเมืองน้อย เช่นเมืองพรหมบุรี เมือง
อินทบุรี เมืองสรรคบุรี เมืองสิงห์บุรี ฯลฯ ซึ่งอยู่ใกล้ชีวิตคิด

กัน และเป็นเมืองรัตนนครเดียวกันทั้งนั้น. ข้าพเจ้าเคยเดินเท้าลงมาตามลำน้ำลพบุรี และมาตามริมฝั่งน้ำ แล้วแยกออกไปยังอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ได้พบว่าตามลำน้ำลพบุรี ได้เมืองลพบุรีลงมาจน มีทรางเมืองโบราณถึงรัตนทวารวดีอยู่บางแห่ง วัดเก่าแก่กร่างที่มีศิลปทวารวดีก็มีหลายวัด. ในเขตอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง, ที่วัดหลวงพ่อขาว ได้พบกวางหมอบแกะด้วยไม้ ตัวขนาดย่อม ฝีมืองามมาก. ซึ่งนี้ไม่ต้องสงสัย, ย่อมเป็นกวางหมอบคู่กับธรรมจักร อันเป็นความนิยมของสมัยทวารวดี และก็เป็นศิลปะแกะด้วยไม้ ทำนองเดียวกับศิลปะไม้จำหลักภาพมารผจญ และพระพุทธรูปที่วัดพระรูปจังหวัดสุพรรณบุรี. (แต่เสียดายที่คราวนั้น ข้าพเจ้าไม่ได้สนใจสืบถามหารธรรมจักรที่เป็นของคู่กัน.)

ลักษณะของบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ลพบุรี ดูเหมือนจะเป็นแอ่งกลางสำคัญของชาวไทยในครั้งแรกเริ่มลงมาภูมิภาคนี้ ลำเนาที่บริเวณนี้ ทำนองเดียวกับลุ่มแม่น้ำกก จังหวัดเชียงรายและส่วนหนึ่งของเชียงใหม่ซึ่งเต็มไปด้วยเมืองเล็กเมืองน้อย (ดู สยามและไทยหมายความว่าอะไร* ของข้าพเจ้า). เนื่องด้วยการที่สังคมของชนชาติไทยนั้น พัฒนาถึงขั้นชมรมกสิกรรมระดับสูงคาบเกี่ยวเข้าขั้นศักดินารูปแบบ

* ทาอ่านได้ในหนังสือ ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชนชาติ ของ จิตร ภูมิศักดิ์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๑๘, ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๒๔ -บก.

ง่าย ๆ แล้ว. ฐานะของเมืองเล็กเมืองน้อยทั้งหลายเหล่านี้ จึงได้เปรียบบรรดาชนชาติพื้นเมืองอื่น ๆ. การผลิตของไทย รู้จักใช้วัวควายเข้าช่วยงาน, รู้จักการกลั่นกรรมในที่ลุ่มริมน้ำ, รู้จักการไถ, การดำ, การสร้างคันนาหยาบ ๆ กักน้ำ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะไม่พบเลยในชีวิตของชนชาติส่วนน้อยหลายชนชาติ ในประเทศไทยแม้ในปัจจุบัน. พวกลูกหลานหัวหน้าชมรม หรือพ่อบ้านพ่อเมือง จึงนิยมแยกย้ายกันออกไปสร้างบ้านแปงเมืองขยายออกไปตามสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ไกลลงไปทางใต้มากขึ้นทุกที. แต่ละคนต่างมีฐานะเป็นพ่อเมือง เป็นเจ้าเมือง เป็นกษัตริย์ ซึ่งเทียบเท่ากับฐานะของกษัตริย์ผู้ใหญ่บ้าน หรือนายอำเภอของยุคปัจจุบันเสียก็มาก. คำว่า เมือง ในภาษาลาวและไทลื้อ ตลอดถึงไทใหญ่ปัจจุบันนี้ ยังมีความหมายเป็นเพียงศูนย์กลางหมู่บ้านขนาดเล็ก ๆ ไม่ก็หมู่บ้านรวมกัน และตัวศูนย์กลางที่เป็นเมืองนั้น ก็มีลักษณะเหมือนหมู่บ้านใหญ่ที่มีสัก ๒-๓๐๐ หลังคาเรือนเท่านั้นเอง.

ด้วยเหตุที่มีรูปการจัดตั้งทางสังคมเป็นรัฐเล็กรัฐน้อย บ้านเล็กเมืองน้อยตามสภาพของชมรมกลั่นกรรมชั้นสูงข้ามเข้าสู่ระบบผลิตสัปดาห์ยุคคตินั้นเอง, ในจำนวนพูดของไทยโบราณ เมื่อกล่าวถึงเมืองใหญ่ประเภท เมืองกว้างข้างหลายแล้ว ก็จะต้องพูดว่าเมืองขึ้น ร้อยเอ็ดเจ็ดพระนคร, หรือไม่ก็ต้องกล่าวถึงการบ่าวร้องให้กษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดมาร่วมพิธีอะไรเหล่านี้เป็นต้น. เช่นเมื่อท้าวสามลจะให้มีการเลือกคู่ (ให้ซิดาเลือกสวามี) ก็ปรึกษากับมเหสีว่า :

“พื้กิดคุดจะประชุมให้พร้อมพรวัง
 กษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดหัวเมืองใหญ่
 ให้บุคริเรเลือกตามชอบใจ
 เจ้าจะเห็นกระไรจงว่ามา”

(พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒)

ด้วยเหตุนี้เอง ในจารึกลานทองที่พบในยอดคนพสุลงกั
 พระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี จึงได้กล่าวถึงพระ
 จักรพรรดิ (พ.ศ. ๑๘๔๘-๕๕) ไว้ว่า ; อโยธยราชปรโมรุ ซึ่ง
 แปลว่า “พระราชผู้เป็นใหญ่กว่าราชาทั้งหลายในอโยธยา”
 นี้ย่อมหมายความว่า ในแคว้นอโยธยานี้มีราชาอยู่มากมายหลาย
 นครรัฐด้วยกัน.

ลิลิตยวนพ่าย ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ
 (๑๘๘๑-๒๐๓๑), อันเป็นสมัยที่รัฐศักดินารวมศูนย์กำลังบรรล
 เป้าหมายเป็นรูปร่างสมบูรณ์นั้น, ก็ตั้งขอพระเกียรติพระบรม
 ไตรโลกนาถไว้ว่า :

“เอกสตราชต้องเฝ้า ใฝ่เห็น ขอเห็น”

คำว่า เอกสตราช ก็คือกษัตริย์ร้อยเอ็ด (เอก = หนึ่ง ;
 สด = ร้อย), ซึ่งตามคำขอพระเกียรตินี้ก็น่าจะล้นมาเฝ้าแทน
 ขอชมพระบารมี. คำสรรเสริญนี้ มิใช่คำขอลอยๆ เป็นความ
 จริงของสภาพการเมืองในแคว้นทองยุคนั้น ซึ่งมีสังคมศักดินา
 รวมศูนย์แห่งศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลาง และมีเมืองเล็กเมือง
 น้อยที่สภาพการผลัดลาหลังเบนนริวาร, เป็นที่รวมศูนย์แห่ง

กษัตริย์เจ้าครองนครรัฐขนาดเล็กโดยรอบ, เป็นที่รวมศูนย์แห่ง กษัตริย์ของชนชาติต่างหลายชนชาติ ซึ่งรวมเรียกว่า กษัตริย์ร้อยเอ็ด (เอกสตราช). คำว่ากษัตริย์ร้อยเอ็ดนั้น ไม่ จำเป็นจะต้องหมายถึงจำนวน ร้อยเอ็ด จริง ๆ, หากเป็นสำ-
 นวนหมายถึงกษัตริย์เล็ก ๆ เป็นจำนวนมากเท่านั้นเอง ทำนอง เดียวกับสำนวนที่ใช้ตัวเลขอื่น ๆ เช่น ร้อยแปดพันเก้า, แปดหมื่นสี่พัน, ป้าไม้เบญจพรรณ (เบญจ = ห้า ; แต่เบญจพรรณหมายถึงไม้ชนิดรองหลายชนิดปะปนกัน) ดังนี้เป็นต้น. ข้อนี้จะเห็นได้จากกฎมณเฑียรบาล ซึ่งตราขึ้นในสมัยพระบรมไตรโลกนาถระบุว่า “ฝ่ายกษัตริย์แต่ได้ถวายดอกไม้ทองเงินทงนั้น ๒๐ เมือง.” ในรายชื่อทั้ง ๒๐ เมืองนั้น เป็นรัฐประเทศขนาดใหญ่ก็มีแต่ เมืองนครหลวง (ศรีโยชธรปุระหรือกัมพูชา) กับ ศรีสตนาคนหุต (ล้านช้าง) เท่านั้น, นอกจากนั้นก็ล้วนแต่เป็นกษัตริย์นครรัฐเล็ก ๆ ทงนั้น เช่น “เมืองเชียงใหม่ เมืองดองอู เมืองเชียงไกร เมืองเชียงกราน เมืองเชียงแสน เมืองเชียงรุ่ง เมืองเชียงราช เมืองแสนหวี เมืองเขมราช (เชียงตุง) เมืองแพ้ว เมืองน่าน เมืองใต้ทอง เมืองโคตรบอง เมืองเรือแคว” เป็นต้น.

จากรายชื่อนี้จะเห็นว่า เมืองแพ้ว เมืองน่าน สองเมืองนี้เป็นนครรัฐขนาดกระเป๋าทันเดียว. ส่วนกษัตริย์ของชนชาติต่างหลังก็มิได้อยู่สองรัฐคือเมืองโคตรบอง กับเมืองเรือแคว.

เมืองโคตรบองนั้น พังคู่อ้อมป้อมปราเต็มประดา, คล้ายกับจะเป็นเมืองในนิยายเรื่องพระยาแครงกับท้าวโคตรบอง.

แต่เมืองนเป็นเมืองมจริง ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ตอน
 บริเวณเมืองท่าแขก ตรงข้ามจังหวัดนครพนม, ตัวเมืองตั้ง
 อยู่ท่าปากน้ำเซบง ซึ่งไหลมาตกแม่น้ำโขงตรงข้ามอำเภอธาตุ
 พนมเดยวัน. เมืองโคตรบองเป็นเมืองเก่าแก่ เมื่อสมัยพระเจ้า
 ฟ้างุ้ม (พ.ศ. ๑๘๘๕-๑๘๑๖) เป็นกษัตริย์ล้านช้าง ก็ได้ยก
 ท้ามาปราบปรามกษัตริย์เมืองโคตรบองนี้ด้วย. ต่อมาภายหลัง
 เมืองนี้เปลี่ยนชื่อเป็นศรีโคตรบูร (ศรีโคตรบูร) เมื่อ พ.ศ.
 ๒๑๗๕, แล้วจึงย้ายข้ามโขงมาตั้งใหม่เรียกว่าเมืองนครชนเมื่อ
 พ.ศ. ๒๒๘๐ (โดยการนำของพระบรมราชาแก้วก้านจ้านนคร
 ศรีโคตรบูรองค์สุดท้าย) จน พ.ศ. ๒๓๑๘ จึงได้รับการแต่งตั้ง
 จากกรุงเทพฯ ขึ้นเป็นเมืองนครพนม โดยถือเอาพระธาตุ
 พนมเป็นนิมิต. เมืองโคตรบองนั้น เดิมทีเคยเป็นเมืองของ
 ชนชาติข่าในตระกูลมอญ-เขมร, แม่น้ำสำคัญของตัวเมืองที่
 เรียกว่าเซบงนั้น ยังแสดงความเป็นของชนชาติข่าอยู่ (เซ
 ในภาษาข่าแปลว่า แม่น้ำ ; ในบริเวณนั้นแม่น้ำที่เรียกด้วย
 คำว่า เซ อยู่หลายสาย). แต่ทำไมจึงชื่อว่าโคตรบอง-พงสาว
 ดารลาวเรียก ศรีโคตรบอง-ขอนไม่ทราบได้. เมืองที่ชื่อเกี่ยว
 กับตะบองยังมีอีกเมืองหนึ่งคือเมืองพระตะบองของเขมร.
 เมืองพระตะบองนี้เป็นชื่อไทยแปลง ชื่อในภาษาเขมรคือ บัด
 คำบอง แปลว่า ตะบองหาย. มันย้ายเล่าว่าเป็นที่ซึ่งตะบอง
 ภายสิทธิ์ของท้าวโคตรบองที่ใช้ขว้างพระยาแกรกลอยมาตกที่
 นั้น แล้วหายไป. ตรงที่ตะบองตกนั้นเป็นคลองสายหนึ่งใน

บริเวณเมื่อนั้น จึงเรียกว่า โอคำบอง (กลองตะบอง), ไทย
เรียกกลองนเมอกรงเขยัดครองระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒
ว่า กลองตะพด! จะรู้สึกว้าซอเมืองพิสดารนั้น ถึงจะฟัง
พิสดารอย่างไร แต่มันก็มอยู่จริง ๆ เหมือนเมืองศรีโคตะบอง
และเมืองพระตะบอง.

เมืองศรีโคตะบองนั้น เป็นเมืองของกษัตริย์ข่าตระกูล
มอญ-เขมรทางเหนือ ส่วนทางใต้ มีรัฐชนชาติข่าตระกูลชวา
-มลายู่อกรรัฐหนึ่งซึ่งกฤมณเทียรบาลเรียกว่า เมืองเรอแคว
(เขียนเป็นเรอแควกัม). เมืองเรอแควนั้นคือเมืองของทวกข่า
ระแคว-ข่าจราช อันเป็นข่าในตระกูลชวา-มลายู หรือตระกูล
เดียวกับพวกจาม. เขตรัฐเรอแควนี้ เข้าใจว่าจะอยู่ในแขวง
จำปาศักดิ์บัดนี้ หรือมีฉะนั้นก็คงเป็นในบริเวณใกล้เคียง. เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๒๔ รัชกาลที่ ๕ ได้ช้างเผือกเอกชื่อพระเสวตสภนธุ์
วโรภาส มีจดประวัติไว้ว่า “ช้างพลายเผือกเอก ลูกเดือน
คล้อยใต้ที่เดือนเขาวงกั ดงชมาตชบา แขวงระแคว เจ้ายุติ
ธรรมธร เจ้านครจำปาศักดิ์นำถวายสมโภชขึ้นระวาง ณ วัน....”
(ทำเนียบนาม ภาค ๑, พ.ศ. ๒๔๖๖, น. ๑๓๖).

ดังกล่าวมาน คงจะพอมองเห็นความหมายของคำว่า
กษัตริย์ร้อยเอ็ดได้ดี ว่าหมายถึงกษัตริย์ข่าต่าง ๆ กษัตริย์
กะเหรี่ยง และชนชาติส่วนน้อยอื่น ๆ ด้วย และนครรัฐเหล่านี
นั้น ก็เป็นเพียงบ้านเล็กเมืองน้อย, ส่วยสาบรรณการก็คือของ
บาทหยากรและมีราคาดีสำหรับการค้าสำเภของศรีอยุธยา.

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นที่แจ่มชัดแล้วว่าประวัติศาสตร์ของสังคมไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาในระยะ ๑๐๐ ปีแรก คือระยะแห่งความพยายามรวมศูนย์อำนาจการเมืองของรัฐศักดินา, และในระยะ ๕๐ ปีแรกคือระยะแห่งการช่วงชิงอำนาจการเมืองระหว่างราชตระกูลสองสาย คือ อินทวงศ์กับรามวงศ์ กล่าวคือช่วงชิงฐานะสูงสุดกันและกัน เหนือรัฐศักดินารวมศูนย์ที่เพิ่งสถาปนาเป็นรูปร่างขึ้น. ส่วนก่อนหน้าการสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นนครหลวงเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ ขึ้นไป รูปรัฐของสังคมลุ่มน้ำเจ้าพระยาก็คือ นครรัฐ เล็กและใหญ่; และสภาพการเมืองยุคนั้น ก็คือการต่อสู้ช่วงชิงระหว่างนครรัฐต่าง ๆ ที่จะเป็รรัฐนำ หรือรัฐศูนย์กลางแห่งสหพันธนครรัฐ. และในระยะท้ายที่สุด ก่อนหน้าจะสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นนั้น รัฐของชนชาติไทยแห่งแคว้นอโยธยาและสุพรรณภูมิได้ร่วมมือกันเข้า เพื่อสถาปนารัฐศักดินารวมศูนย์ขึ้นครอบครองเหนืออาณาบริเวณแหลมทองทั้งหมด. การร่วมมือระหว่างอินทกับรามครั้งนั้น บรรลุผลสำเร็จ, รัฐศักดินารวมศูนย์ปรากฏขึ้นได้เป็นหลักสำคัญของนครรัฐขนาดเล็กทั้งหลาย, ขึ้นหัดขึ้นใช้กำลังรวมศูนย์โค่นรัฐสังคมทาสของเขมรนครธมและปราบรัฐนครศรีธรรมราชที่ยิ่งใหญ่ลงพร้อมทั้งทำลายความเป็นรัฐลงเสีย; แต่ทว่าเมื่อบรรลุภารกิจแห่งการสถาปนารัฐศักดินารวมศูนย์ขึ้นแล้ว ความขัดแย้งภายในการร่วมมือก็พัฒนาสูงขึ้นเป็นการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างสองราชตระกูลนั้น.

เราจึงจับเค้ามุตได้ว่า การที่จะศึกษาสภาพของการเมือง
ในระยะก่อนหน้าศรัยุชยานั้น หลักสำคัญก็คือจะต้องศึกษา
เรื่องนครรัฐ และการร่วมมือระหว่างตระกูลอินทกับตระกูล
ราม และศึกษาถึงความไหวตัวทางสังคมที่จะรวมตัวเข้าเป็น
รัฐศักดินารวมศูนย์ครั้งแรกบนผืนแผ่นดินแหลมทองน.

ขอมแปรพักตร์

พงสาวดารเขมรกับพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับ กล่าวความตรงกันหมดเรื่องกองทัพไทยจากกรุงศรีอยุธยาออกไปได้กรุงศรีโยชธรปุระ (นครธม) เมืองหลวงของกัมพูชา เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๕ หรือประมาณนั้น (ที่ว่าประมาณนั้นก็เพราะพงสาวดารไทยบางฉบับว่าออกไปใน พ.ศ. ๑๘๕๓, บัดเดียวกับบสร้างกรุงศรีอยุธยา).

พงสาวดารของไทยกล่าวว่าสาเหตุที่จะยกทัพไปตีเมืองเขมรครั้งนั้นก็เพราะ "ขอมแปรพักตร์." รายละเอียดศึกเขมรครั้งนั้นว่า พระรามาธิบดี (อุทอง) ให้พระรามเสวยไธสผู้ครองลพบุรียกไปก่อน. การรบครั้งนั้นพระรามเสวยไธส, พญาอุปราช ไธสพระเจ้ากรุงกัมพูชายกกำลังออกตีทัพไทยแตก, พระศรีสวัสดิ์ไธสพระเจ้ารามาธิบดีสนพระชนม์กลางศึก. พระรามาธิบดีจึงเรียกขุนหลวงพงว, พมเหสี, ผู้ครองสุพรรณบุรี ให้ยกกำลังไปช่วย. ครั้นตีได้เมืองนครธม ได้

กวาดต้อนผู้คน และขนข้าวมามาก. พงศาวดารกัมพูชากล่าว
ว่าศึกครั้งนี้ พระเจ้าพราหมณ์ศรีสุริยโศธรประสูติพระชนม์
ในทรีบ.

การที่เกิด “ขอมแปรพักตร์” ขึ้น นายมานิต วัลลิ
โกดม ให้ความเห็นไว้ว่า “ถึงแม้ประเทศกัมพูชาอันมีพระ
นครหลวงเป็นราชธานีก็คงจะตกอยู่ในความปกครอง [ของอาณาจักร
จักรอโยธยา] ระยะเวลาหนึ่งระยะใดในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘,
เพราะตอนปลายพุทธศตวรรษนั้น เมื่ออาณาจักรอโยธยาเปลี่ยน
ผู้สืบสันตติวงศ์ใหม่เป็นสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ จึงเกิดขอม
แปรพักตร์ขึ้น ถึงกับต้องกรีธาทัพไปกำหราบปราบปราม.”

(มานิต วัลลิโกดม, นำเที่ยวพิมาย ฯ,
๒๕๐๒, น. ๑๘)

การที่จะเข้าใจเรื่องขอมแปรพักตร์นี้ ควรจะต้องศึกษา
ประวัติศาสตร์ลาวสักเล็กน้อย ซึ่งอาจจะช่วยให้เข้าใจสถาน-
การณ์ทางการเมืองระยะนั้นได้.

ประวัติศาสตร์ลาวมีบันทึกว่า กษัตริย์ล้านช้างทรงพระ
นามว่า พญาสุวรรณคำผง (พ.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๕๖) มีโอรส
องค์หนึ่งชื่อท้าวผำ. ท้าวผำมีโอรส ๖ องค์ องค์แรกชื่อ
ท้าวพ้างม. โหรทำนายว่าเป็นเด็กกาลบ้านกาลเมืองเพราะเมื่อ
เกิดมีพื้นเต็มปาก; พญาสุวรรณคำผงจึงให้ลอยแพทั้งพ่อลูก
ออกไปให้พ้นเขตอาณาจักรล้านช้างเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๕ นั้นเอง.

ตามนึ่งได้ว่า เกิดความหวาดระแวงขึ้นในราชสำนัก

ล้านช้าง เพราะตัวพัฒนาสุวรรณคำผงเองนั้น ก็มีประวัติว่าได้เนรเทศพ่อไปอยู่ป่า กักบริเวณให้คนคุมไว้. ความขัดแย้งทางการเมืองระยะนั้นรุนแรงถึงขนาดที่ว่าผู้พิพากษาผู้ไต่สวนต้องถูกเนรเทศออกนอกอาณาจักร หรือต้องลี้ภัยออกนอกอาณาจักรอย่างใดอย่างหนึ่ง.

พงศาวดารลาวกล่าวว่า แพท้าวผู้พิพากษากับลูกน้องมาจนถึงแก่งหลัดสุดแดนล้านช้าง สองพ่อลูกก็เดินทางเข้าสู่กรุงอินทปัตต์ (คือกรุงศรีอยุธยาในนครอินทปัตต์, ทางลาวนิยมเรียกชื่อย่อท้าย) ได้ไปฟังอาจารย์พระป่าสมันมหาเถระจนท้าวพ้างมอายุได้ ๑๖ ปี พระป่าสมันมหาเถระจึงนำเข้าถวายตัวต่อกษัตริย์นครธมเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๕ (ขณะนั้นคือ ศรีนครชัยวรรมเทพ).

“ท้าวพ้างมได้รับราชการในราชสำนักขอม จนเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าแผ่นดินมาก ถึงกับทรงยกพระราชธิดาพระนามว่า พระนางยอดแก้ว เป็นมเหสี แต่ขณะที่ท้าวพ้างมรับราชการในราชสำนักขอมนั้น เป็นกาลเวลาที่ราชอาณาจักรขอมกำลังจะเริ่มเสื่อมอำนาจลง เพราะขอมทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากำลังถูกรุกไล่จากชนชาติไทยทางกรุงศรีอยุธยา กษัตริย์ขอมหวังป้องกันกรุงอินทปัตต์ให้พ้นจากการรุกรานต่อไป จึงให้ท้าวพ้างมราชบุตรเขยไปยึดครองกรุงล้านช้าง (หลวงพระบาง) เพื่อไว้เป็นกำลังป้องกันไทยศรีอยุธยาต่อไป.

“ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๔ เจ้ากรุงอินทปัตต์จึงจัดกองทัพ
มีกำลังพลพร้อมด้วยศาสตราวุธ ๒ หมื่น ให้ไปตีเมืองชะวา
(หลวงพระบาง) ท้าวพำงุมตีได้หัวเมืองใหญ่น้อยขึ้นมาตาม
ลำน้ำโขง จนถึงเมืองปากซัน.”

(บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ราชอาณาจักรลาว,
๒๕๐๓, น. ๓๓๔-๓๕)

ในที่สุดท้าวพำงุมก็บุกขึ้นถึงเมืองหลวงพระบาง (ขณะ
นั้นยังเรียกเมืองชะวา) เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๖. พญาสุวรรณคำผง
ผู้ปกครองตายในพระราชวังเชียงทอง. ส่วนท้าวผไทพอกก็ช่วย
สนับสนุนเสียก่อนจะบุกขึ้นถึงเมืองหลวงพระบาง. ท้าวพำงุมจึง
ได้ครองราชย์ ใน พ.ศ. ๑๘๕๖ นั้น.

เรื่องท้าวพำงุมลงไปลี้ภัยในกรุงศรีอยุธยา เห็น
จะไม่ใช่เรื่องเหลวไหล. พระอาจารย์บาสมันมหาเถระที่ท้าว
พำงุมไปฝากตัวอยู่กับจินโตนัน คงจะเป็นสำนักสงฆ์ที่เมืองบัน
ทายฉนวน อันเป็นเมืองสำคัญใต้เทือกเขาแดงเรียกที่พระเจ้าชัย
วรมเทพที่ ๗ (พ.ศ. ๑๓๒๔-๑๓๖๑ ?) ได้มาสร้างปราสาท
หินขนาดใหญ่สวยงามมากไว้ที่นั่น. เมืองนี้ทางไทยเรียกว่า
บันทายสมันหรือไสทสมัน* และคงจะเป็น บำสมัน ในภาษา
ลาว. ส่วนนางขอดแก้วนั้นเจ้ากรุงศรีอยุธยาคงได้ประทาน

* คำว่าบันทายแปลว่าบ่อน้ำ (ออกเสียงบ่อนเดียว) แต่ไทย
มักเรียกเพี้ยนหมด เช่น บันทายมาส เป็น พุทโธมาส,
บันทายเพชร เป็น พุทโธเพชร.

ให้จริง เพราะระยชนะนั้เขมรกำลังไ้ชนะนโยบายผูกมิตรด้วยการ
แจกธูสาว ก่อนหน้านั้ก็เคยยกนางสีขรมหาเทวีให้แก่อ้อ
ขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด (จารึกวัดศรีชุม).

อาณาจักรล้านช้างของท้าวฟ้างุ้ม นั้เป็นอาณาจักรใหญ่ที่
เป็นทีเกรงขาม และนับถือแก่อัฐช้างเกียงมาก. ทางสุโขทัย
ซึ่งเคยมีอาณาเขตออกไปถึงชาวู (แม่น้าอยู่ในแขวงพงสาลี
และแขวงหลวงพระบาง) เมื่อสมัยท้อขุนรามคำแหง ก็ต้อง
ยอมรับรองเขตแดนของท้าวฟ้างุ้ม. จารึกของพญาลือไทย
(หลักที่ ๘ ในประชุมจารึกสยามภาค ๑) ก็มีบอกเขตแดนไว้
ว่า : “เมืองตะวันออก.... เกียงของพญาท้าวฟ้างอม...” หมายถึง
ความว่าถึงแม่น้าโขง (ลาวเรียกของ) ติดแดนของท้าวฟ้างุ้ม.

ความเติบโตของอาณาจักรล้านช้างระยชนะนั้ ก็คือเค้าเมฆ
ดำของรัฐช้างเกียง. พระรามาธิบดีที่ ๑ คงจะรู้สึกกังวลและ
ระวังอยู่มาก และเมื่อท้าวฟ้างุ้มได้เป็นกษัตริย์แล้ว ก็ข้ามโขง
ลงมาจริง ๆ ตั้หัวเมืองใหญ่น้อยมาจนถึงร้อยเอ็ด เกือบถึง
แดนกรุงศรีอยุธยา. พงศาวดารลาวกล่าวว่าท้าวฟ้างุ้มได้มี
สาส์นมาทูลพระรามาธิบดีที่ ๑ ว่า ประสงค์จะรวบรวมราชภู
ในลุ่มแม่น้าโขงทั้งสองฝั่ง ไม่ทราบว่าจะขัดข้องหรือไม่. ทาง
กรุงศรีอยุธยามีสาส์นตอบไปว่า “เรานั้เป็นลูกพ่อเดียวแม่เดียว
กันมาแต่สมัยขุนบรมโพ้นแล้ว เจ้าอยากได้ดินแดน ให้เอาแต่
เขตเขาภสตามเต้า ไปถึงภูเขาพระยาพ้อ (ดงพระยาไฟ) นั้
อนั้ ถ้าพระนางแก้วยอดฟ้ามีพระชนม์พรรษามากแล้ว ก็จะส่ง
มาให้บักเสอปุหมอน (ยกให้เป็นมเหสี) เพื่ออาณาจักรของเรา

ทั้งสองจะได้เป็นพี่น้องกันชั่วกาลนานแล”(ราชอาณาจักรลาว, น. ๓๓๕).

ดูตามสาส์นตอบนั้นแล้ว ก็รู้สีกว่านมนวนมากถึงขนาดจะยกธิดาให้. การเมืองของไทยระยะนั้น เห็นจะไม่ปรารถนาจะให้ปะทะกับทางด้านข้างเลย เพื่อสงวนมิตรไมตรีไว้ ไม่ให้ท้าวฟ้างุ้มช่วยเหลือกรุงศรีอยุธยา. ตามพงศาวดารลาวนั้น, ท้าวฟ้างุ้มก็ได้ขาดไมตรีกับเขมร ในภายหลังเมื่อนครธมแตกแล้ว ท้าวฟ้างุ้มก็ยังสัมพันธ์อยู่กับเขมรเสมอ. ทางกษัตริย์เขมรก็ได้เชิญเสด็จท้าวฟ้างุ้มไปเยือนกรุงศรีอยุธยา. ท้าวฟ้างุ้มได้ขอพระบาง, พระศรีมหาโพธิ์ พร้อมด้วยอาจารย์พระบาทสมันกับพระสงฆ์ ๔ รูปไปยังเมืองชะวา (หลวงพระบาง), เฉพาะพระบางนั้นนำขึ้นไปประดิษฐานไว้ ณ เวียงจันทน์ก่อน ยังมีได้เชิญขึ้นไปถึงเมืองชะวา.*

ตามนิกคุดเหมือนทางกรุงศรีอยุธยาจะเดินแต่มีคูอิงอาณาจักรล้านช้างไว้เป็นทพมมากทเดียว. เมื่อทัพไทยปล้นเมืองกรุง พ.ศ. ๑๘๕๕-๕๖ แล้วก็มีได้ยึดครอง กวาดต้อนผู้คน ขนข้าวของทรัพย์สินสมบัติกลับมา ทางเขมรคงจะแสวงหาทพมทเห็นว่าทางไทยยันกรง และทพมทนั้นก็ท้าวฟ้างุ้ม.

* พงศาวดารลาวในตอนนี้มีผลตกอยู่นิดเดียวที่ว่าท้าวฟ้างุ้มไปเฝ้ากษัตริย์เขมรที่เป็นพ่อตา. ที่จริงพ่อตาท้าวฟ้างุ้มคือศรีนครชัยวรรมเทพ (พ.ศ. ๑๘๕๐-๗๐) ขณะนั้นสิ้นพระชนม์แล้ว หลังจากนั้นคือชัยวรรมาทิปรเมศวร, พระบรมนिरพาดบพ, ลำพองราชา (สิ้นพระชนม์กลางศึกกับไทย พ.ศ. ๑๘๕๕-๖).

ถ้าพิจารณาจากพงศาวดารลาวแล้ว สาเหตุของเรื่อง "ขอมแปรพักตร์" คงจะมีใช้ว่าทางกรุงศรีอยุธยาเปลี่ยนวงศ์ กษัตริย์ใหม่ เปลี่ยนวงศ์โยชยาเดิมมาเป็นวงศ์รามธิบดี แล้ว ทางเขมรจึงกระด้างกระเดื่อง. การเมืองระหว่างประเทศระยะ นั้น ชนวนสงครามไทย-เขมรเห็นจะเป็นศึกล้านช้างชงทาง เขมรให้ความช่วยเหลือท้าวฟ้างุ้มเอง.

การทูตระหว่างไทยกับเขมรระยะก่อนหน้าเกิดสงคราม เห็นจะได้มีการตกลงกัน ทำนองทำสัมพันธไมตรี และต่าง ฝ่ายต่างจะไม่แทรกแซงลาว อย่างใดอย่างหนึ่ง. เมื่อเขมรอด หนุนท้าวฟ้างุ้ม ก่อสงครามกลางเมืองในลาวขึ้นเพื่อจะได้มี อิทธิพลเหนือลาว ทางกรุงศรีอยุธยาจึงตัดสินใจประกาศ สงครามกับกัมพูชา.

เมื่อปรากฏว่า ใน พ.ศ. ๑๘๘๕ เพิ่งตั้งกรุงศรีอยุธยาได้ ๒ ปี ไทยก็กำลังเข้มแข็งและมีฐานะทางการเมืองระหว่าง ประเทศสูงเช่นนี้ ทำให้เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าสังคมไทยที่ เป็นบักแผ่นและรวมศูนย์พอสมควรจะต้องมีมาแล้วก่อนหน้า นั้น, การทูตระหว่างไทยกับเขมรก็ต้องมีมาแล้วพอสมควร ก่อนหน้านั้น.

โจว ต้ากวาน ราชทูตจีนผู้มายังราชสำนักเขมรกรุงศรี ยโสธรปุระ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕-๔๐ สมัยกษัตริย์ศรีนันทวรรณ เทพ (พ.ศ. ๑๘๓๘-๑๘๕๐) ก่อนหน้าสงครามครั้งนั้นไป ๕๕ ปี ก็จัดไว้ในบันทึกความทรงจำของเขาว่า กัมพูชาขณะ นั้นกำลังบอบช้ำทรุดโทรมมากเพราะต้องถูกไทยรุกรานเมื่อ

เร็ว ๆ นี้* นั้นหมายความว่า ในระยะก่อนหน้า พ.ศ. ๑๘๓๕-๔๐ ขึ้นไป ก็เคยเกิดสงครามระหว่างไทยกับเขมรมาครั้งหนึ่งแล้ว โดยไทยเป็นฝ่ายบุก. ระยะที่โจว ต้ากวางไปนั้น สภาพการเมืองเข้าสู่สภาพปรกติแล้ว มีการค้าขายติดต่อกับไทยเป็นปรกติ และสินค้าสำคัญที่ส่งไปจากเมืองไทยก็คือ ผ้าไหม ซึ่งมีชื่อเสียงมาก พวกเจ้านายและชนชั้นสูงนิยมใช้กันทั่วไป.

สงครามครั้งก่อน พ.ศ. ๑๘๓๕ ที่โจว ต้ากวางกล่าวถึงนั้น จะเป็นสงครามกับสุโขทัยหรือกับรัฐเมืองราดของพ่อขุนผาเมือง (ในนครราชสีมา) หรือกับแคว้นอโยธยาศรีรามเทพนครหรืออโยธยาเดิม ยังไม่อาจระบุได้. แต่การค้าผ้าไหมนั้นเห็นจะเป็นไหมโคราชจากรัฐเมืองราดของพ่อขุนผาเมือง และพญาควาแห่งพระรามัญบุตร, ซึ่งที่นั่นยังคงทอผ้าไหมเป็นสินค้าอยู่ในอำเภอบึงกึ่งชยสืบมาจนทุกวันนี้. ทางเขมรชาวบ้าน เมื่อพุดถึงเมืองไทยแล้ว ดูเหมือนจะรู้จักโคราชดีที่สุด เขาเรียกเมืองว่า นครราชสีมา (ออกเสียงอ็องโกรีเยจ), และมีเพลงเขมรโบราณสำหรับบรรเลงประกอบละครเวลา

* จดหมายเหตุของทูตผู้หนึ่งจดไว้แม่นยำถูกต้องมากทุกเรื่อง จดได้ใกล้เคียงแม้ด้วยคำภาษาเขมร ซึ่งปรกติแล้วจะใช้อักษรจีนจดยากที่สุด. เมื่อช่อมนครธมนั้น นักโบราณคดีฝรั่งเศสก็ได้ใช้จดหมายเหตุนี้เป็นคู่มือ เพราะจกภูมิสถานไว้ละเอียดละออและแม่นยำแม้กระทั่งว่ามีเทวดาและยักษ์ชกนาคข้างละก็ตัว.

แสดงความเศร้าโศกอยู่เพลงหนึ่ง เป็นเพลงในจำพวกเพลง
ประสา (คือเพลงภาษา หมายถึงเพลงต่างประเทศอย่างของ
ไทยเรียก เพลงสิบสองภาษา) เรียกชื่อเพลงว่า ประสาโกเร็จ
หรือ ประสาอ็องโกเร็จ นั่นคือเพลงภาษานครราช. เพลงนี้
ถ้าเปิดฟังละครวิทยุของพนมเป็ลแล้ว มักจะได้ยินอยู่เสมอ,
ฟังโหยหวนไม่แพ้เพลงมอญร้องไห้ของไทยเลย.

ทางเดินติดต่อการค้าระหว่างไทยกับเขมรในสมัยนั้น คง
จะผ่านทางช่องเสม็ด จังหวัดสุรินทร์ และช่องตะโก จังหวัด
บุรีรัมย์ ซึ่งยังเป็นทางเดินของพวกพ่อค้าที่ไปค้าเมืองเขมรอยู่
จนทุกวันนี้. เฉพาะผ้าไหมจากอำเภอบักธงชัยในจังหวัดนคร
ราชสีมา นั้น จะต้องเดินจากเมืองบักธงชัยมาทางตะวันออก
เข้าสู่อำเภอนางรองจังหวัดบุรีรัมย์ เดินลงทางตะวันออกเฉียง
ใต้เข้าสู่บ้านประคำหรือผากำ แล้วหักลงใต้ตัดทะลุดงส้มบ็อย
ซึ่งเป็นดงที่ขั้วล้มในดงนี้ รุ่งขึ้นทะลุออกทางลง ที่ว่า
ทางลงนี้หมายถึงทางลงจากที่ราบสูง ซึ่งเป็นช่องผาและเขา
ชัน สูงเทียมเมฆ, ช่องที่ลงนี้เรียกว่าช่องตะโก.* เมื่อลงถึง
แผ่นดินต่ำแล้วก็ตัดเข้าลำบลตาพระยาในชายแดนอำเภออรัญ
ประเทศ เข้าเขตกัมพูชา เดินตัดดงข้ามทุ่งถึงนครธม.

* ช่องตะโกนี้ สมัยกรุงเทพ ฯ พระยาอัครราช ฯ (เจ้าพระยา
อภัยภูเบศร์) ครองเมืองพระตะบอง ได้ตัดช่องเขาให้กว้าง
ทำลงเป็นทางลาด ไต่วนลงมาตามไหล่เขา มีลานที่พัก (เรียก
คาค) ๑๖ ลาน คือ ๑๖ ชั้น, ใช้เกวียนขึ้นลงได้สบาย. นับเป็น
ช่องสำหรับค้าขายติดต่อระหว่างเขมรแผ่นดินต่ำกับแผ่นดิน
สูงมาแต่โบราณ.

จากหลักฐานทางเขมรและจีน ทว่าไทยได้รุกรานกรุงศรีอยุธยาประมาณตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ คือก่อน พ.ศ. ๑๘๓๕-๔๐ ขนไป ทำให้เราต้องตั้งสมมุติฐานขึ้นว่า ประเทศไทยหรือรัฐที่มีชนชาติไทยเป็นชนชั้นปกครอง และรวมศูนย์เป็นเอกภาพพอสมควร จะต้องมียุ่ก่อนหน้านั้นแล้วในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา. ประเทศไทยขนาดใหญ่ที่มีเอกภาพแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยาขึ้นไป คือรัฐอโยธยาศรีรามเทพนคร ซึ่งตำนานกล่าวว่าท้าวแสนปมสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๒. สมมุติฐานใหม่ของเรา จะต้องมียุ่ก่อนหน้านั้นขนไป, และรัฐนั้นแหละที่ส่งกองทัพอโยธยาขึ้นไปช่วยพญาบาลีแห่งลำพูนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๔, และส่งทูตไปราชสำนักจีนเมื่อระหว่าง พ.ศ. ๑๘๓๒-๑๘๔๒. เป็นรัฐที่ตำนานพุทธสิหิงค์ (สิหิงคนิทาน) และตำนานสิงหนวัติเรียกว่า อโยธยา และจีนเรียกว่า หลอหุ (ละโว้).*

รัฐสุโขทัย รัฐอโยธยา รัฐล้านช้าง ซึ่งเป็นรัฐใหญ่สามรัฐนี้ น่าจะเกิดขึ้น หรือรวบรวมตัวเป็นเอกภาพแข็งแรงขึ้นแต่ละรัฐในระยะไล่เรียงกัน, และเอกภาพนั้นแหละที่บนทอนอำนาจของเขมรนครลงอย่างฉับพลัน. เอกภาพของแต่ละรัฐนี้จะเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อไหร่? คำตอบเห็นจะต้องเป็นว่า ไม่ก่อนหน้าสมัยกษัตริย์ชัยวรมเทพที่ ๑ แห่งกัมพูชา (พ.ศ. ๑๓๒๔-๑๓๖๑?), เพราะสมัยนั้น อำนาจปกครองของเขมรนครลงไปทั่วทั้งดินแดนที่เป็นประเทศไทยและลาว.

* โปรดพลิกกลับไปดูต้นบทที่ ๘ อโยธยาศรีรามเทพนคร.

อาณาจักรเขมรนครธมในต้นศตวรรษที่ ๑๘

อาณาจักรกัมพูชาในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ สมัย
 ชัยวรรมเทพที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๑ ?) มีปรากฏตามหลัก
 ฐานในศิลาจารึก ดังนี้ :

ที่ราบสูงโคราช : อย่างน้อยปกครองดินแดนได้แม่น้ำมูล
 ทั้งหมด. ศูนย์กลางสำคัญคือพิมาย ซึ่งจารึกเรียกว่า วิมายปุระ.
 ที่เมืองนี้ ชัยวรรมเทพที่ ๗ ได้ส่งพระพุทธรูปฉลองพระองค์
 หรือสนองพระองค์ (คือพระพุทธรูปแทนตัว) ซึ่งจำหลักด้วย
 ศิลา รูปร่างเหมือนตัวจริงของชัยวรรมเทพ เรียกว่า *ชยพุทธ*
มหานาถ มาตั้งที่ปราสาทหินพิมายด้วยหนึ่งองค์, คือรูปที่เรียก
 ว่าท้าวพรหมทัต รักษาไว้ที่ระเบียงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
 กรุงเทพฯ ๑ บัดนี้. พระพุทธรูปของชัยวรรมเทพชนิดนี้ สร้าง
 ขึ้น ๒๓ รูปเท่านั้นและส่งไปไว้ยังเมืองสำคัญต่าง ๆ ๒๒ รูป
 ตั้งไว้ที่ปราสาทขายนกลางเมืองนครธม ๑ รูป (รูปนั้น ปัจจุบัน
 อยู่ในพิพิธภัณฑสถานพนมเปญ รูปร่างหน้าตาและท่าทางเป็น
 พิมพ์เดียวกับที่พบ ณ พิมาย คือศีรษะโล้น มีเขี้ยวเล็ก ๆ ห้อย
 กลางศีรษะ จมูกบาน ปากหนา คางใหญ่ อ้วนล่ำ ฟันพลุ้ย
 หนึ่งซัดสมาธิ สรวมกางเกงขาสั้น ไม่สรวมเตอ, ขนาดสอง
 เท่าตัวคนจริง), เมืองพิมายนั้นเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งที่ถูก
 ครอบหัวเมืองเขมรบนที่ราบสูงโคราชตลอดฝั่งได้แม่น้ำมูล.
 นอกจากรูป *ชยพุทธมหานาถ* แล้ว ยังมีรูปของแม่ได้ส่งมาด้วย
 เรียกว่าพระรูปของพระนาง *ชยราชจกตามณี*, บัดนี้ยังอยู่ที่พิมาย
 ชาวบ้านเรียกกันว่ารูปนางอรพิมพ์หรืออรพิมพ์.

เราได้พบศิลาจารึกของชัยวรมเทพที่ ๗ หลายแห่งในบริเวณใต้แม่น้ำมูล, เป็นต้นว่าที่ปราสาทหินโคกปราสาทบ้านประจำหรือผาคำ อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ปากทางที่ทะเลช่องตะโกออกจากดงส้มบ่อย หรือปากทางเข้าดงส้มบ่อย จะออกช่องตะโก. จารึกนั้นลงมหาศักราช ๑๑๑๕ บนแผ่นสำริด (พ.ศ. ๑๗๑๖) ระบุของถวายพระพุทธรูป ที่ชัยวรมเทพ อุทิศถวาย และบอกว่าที่นั่นเป็น อโรคยศาลา แห่งเมืองวิเรนทรปุระ. อโรคยศาลานี้คือโรงพยาบาล แปลตามตัวว่าศาลาไร้โรค, สร้างไว้ทั่วประเทศ ๑๐๒ แห่ง. มีจารึกประกอบโรงพยาบาลที่ได้พบที่อื่นและจารึกอื่น ๆ เล่าไว้ว่า อโรคยศาลานี้สร้างไว้ริมทางหลวง มี ธรรมศาลา คือศาลาที่พักคนเดินทาง มีไฟไว้บริการ (สมัยนั้นเครื่องมอดัดไฟเป็นของมีค่า, หายาก). อโรคยศาลาเป็นที่รักษาโรค สร้างอุทิศถวายพระโพธิสัตว์ชื่อ ศรีโกษชัยคุรุไวฑูรยปรภราช ซึ่งเป็นเจ้าตำหรับยาของฝ่ายมหายาน (โกษชัย=เกศชัย). มีเรื่องเล่ากันในหมู่ชาวบ้านว่ากษัตริย์นครธมมีองค์หนึ่งเป็นโรคเรื้อน ซึ่งเรียกว่าพระเจ้าขเรอนหรือขุนหลวงขเรอน (เสด็จจำลงในภาษาเขมร). ที่ในเมืองนครธมบัดนี้ยังมีเทวรูปพระขมังชวบ้านเรียกว่ารูปพระเจ้าขเรอน. นักประวัติศาสตร์เข้าใจกันว่าชัยวรมเทพที่ ๗ นี้เอง ที่ประชวรโรคเรื้อน จึงได้สร้างอโรคยศาลาอุทิศถวายพระโพธิสัตว์ศรีโกษชัยคุรุ ๆ เพื่อไถ่โรค ; และที่รูปศิลาจำหลักบนทับหน้าประตูอโรคยศาลาที่

ปราสาทหินตาแก้ว นอกเมืองนครธมนั้น ก็พบว่าเป็นรูปการ
รักษาโรคด้วยเมล็ดผลไม้ที่เหมือนลูกกระเบา ซึ่งเป็นยาพบน
บ้านดึกดำบรรพ์สำหรับโรคนี้.

อโรคยศาลาในที่ราบสูงโคราชมิได้พบแล้วกว่าสิบแห่ง.
ส่วนที่จารึกบอกว่าแห่งนี้เป็นอโรคยศาลาของเมืองวิเรนทร
ปุระนั้น เมืองนี้อาจจะเป็นเมืองพนมรุ้ง ซึ่งอยู่ข้างเคียงทาง
ทิศตะวันออก หรืออาจจะเป็นเมืองตำที่ห่างออกไปทางตะวัน
ออกอีกเล็กน้อยก็ได้. สำหรับเทวสถานพนมรุ้งนั้น มีศิลา
จารึกเรียกชื่อนานมาแล้ว และเรียกเป็นคำภาษาสันสกฤตว่า
ปฤตุไศเลนทร์ ซึ่งแปลไปจากชื่อพนมรุ้งในภาษาเขมรนั้น
เอง.* ฉะนั้น บางทีจะหมายถึงเมืองตำในอำเภอประโคนชัย
จังหวัดบุรีรัมย์, ส่วนพนมรุ้งคงเป็นเทวสถานใหญ่ในเขตเมือง
ตำหรือวิเรนทรปุระ.

อาณาเขตของเขมรยุคนี้ อาจจะถูกคุมไปทั่วทั้งภาคอีสาน
ก็ได้ เพราะเราได้พบโบราณสถานฝีมือช่างเขมรเป็นวง โค้ง
ขึ้นไปถึงชัยภูมิ, ขอนแก่นและอุดรธานี และยังมีในเขตจ้ง-
หวัดอื่น ๆ อีกหลายจังหวัด. แต่ข้าพเจ้าไม่อยู่ในสภาพที่จะ
ค้นได้แน่ชัดในระยะนี้ จึงกล่าวตามแต่เท่าที่มีเอกสารอยู่ใน
มือ.

*พนมรุ้ง แปลว่าภูเขาแก้ว. พนม = ภูเขา ; รุ่ง คือ รุ่งใน
ภาษาเขมรแปลว่า กว้าง หรือค้ำขวาง อย่างในคำที่เรา
เรียกว่าเส้นรุ้ง เส้นแวง (วงภาษาเขมรว่ายาว). ปฤตุ แปล
ว่า กว้าง ; ไศล + อินทร์ = เจ้าภูเขา, ชุนเขา,

บริเวณจังหวัดปราจีนบุรีอันเป็นต้นหนทางติดต่อเข้า
ช่องตะโกเพื่อขนสูก์ทราบสูงโคราชนัน้ แน่นอนข้อมอยู่ในเขต
ของเขมรโดยไม่ต้องสงสัย ทราบโบราณสถานของเขมรมีอยู่
ในจังหวัดน้มาหลายแห่ง.

บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา : เขมรตั้งเมืองลูกหลวงกุม
บริเวณน้ตเมืองลพบุรี ซึ่งตามจารึกภาษาสันสกฤตเรียกว่า
ลิวทียปุระ. ที่เมืองน้ได้ส่งโอรสองค์หนึ่งมาปกครอง มีชื่อ
ลงท้ายด้วย อินทวรมะ (ตัวต้นของชื่อชำรุด เหลืออยู่เพียง
.... นทวรมะ)* ทนก็มีรูปชยพุทธมหานาถส่งมาด้วยของค้
หนึ่งแต่เรายังค้ไม่พบ, อาจจะถูกทำลายเสียแต่ครั้งขัปไล่
เขมรนครธมโน้นแล้วก็ได้.

เมืองอันในอิทธิพลครอบครองของเขมรตามทีระบุไว้ใน
จารึก ค้ สุพรรณบุรี และเมืองสิงหปุระ ซึ่งได้แก่เมืองสิงห้
ร้างทีตำบลเมืองสิงห้ กิ่งอำเภอไทรโยค ยังมีปราสาทก่อด้วย
แลงผสมเขมร และกำแพงแลงล้อมรอบ, เมืองน้เบนเมือง
ด้านทางตะวันตกสุด ยังมีกำแพงเมืองเป็นเนินดินเหลืออยู่.
สมัยอยุธยาข้คงเป็นเมืองตลอดมา เรียกว่า สิงขบุรีบ้าง สิงฆ
บุรีบ้าง (เพื่อให้ผิดกับเมืองสิงหบุรีในจังหวัดสิงห้บุรีปัจจุบัน).
ทั้งเมืองสิงหปุระและเมืองสุพรรณบุรีน้ มีรูปพระชยพุทธมหา
นาถส่งมาประดิษฐานประจำด้วยทั้งสองเมือง.

*G. Coedès, Collection de textes et documents
sur l'Indochine, III, **Inscriptions du Cambodge**,
Vol IV, Hanoi 1942, p. 176.

ทศได้ : จารึกระบุชัดถึงเมือง ขยราชปุระ และ วัชรปุระ เข้าใจว่าคือเมืองราชบุรี และ เพชรบุรี. คำว่า ชัยราชบุรีนั้น เต็ม ชย เข้าไปทำนองเดียวกับชื่อเมืองอื่น ๆ ที่ปรากฏในศิลาจารึกสมัยนั้น จุดประสงค์ก็จะให้แสดงเกียรติของกษัตริย์ชัยวรมเทพที่ ๗ เท่านั้นเอง. ทั้งสองเมืองนี้ได้ส่งรูปชยพุทธมหานาถมาตั้งไว้ประจำด้วย. ทราบโบราณสถานฝีมือเขมรแท้ที่ปรากฏอยู่คือ ปราสาทหินวัดกำแพงแลง จังหวัดเพชรบุรี.

อาณาเขตของชัยวรมเทพที่ ๗ นี้ ตามศิลาจารึกที่ปราสาทพระชนันเหนือเมืองนครธมกล่าวว่าได้ตลอดไปจนถึงขวา. จารึกกล่าวว่าในเดือนสี่ของทุกปี มีพิธีสงฆ์นำมูรธาภิเษกของชัยวรมเทพ ๗ ปราสาทนครชัยศรี (คือปราสาทพระชนัน), กษัตริย์หัวเมืองชนบทหลายต่อส่งนำมูรธาภิเษกไปถวายแสดงความจงรักภักดี, ในรายการนั้นระบุว่ามกษัตริย์ชวาด้วย. แต่มีที่จะต้องสังเกตว่า คำว่า ชวาในภาษาเขมรนั้น มีความหมายต่างกับภาษาไทย. ชวาในภาษาเขมรหมายถึงชนชาติชวามลายุได้ทั้งหมด. ฉะนั้น ชวาในจารึกนี้อาจจะหมายถึงหัวเมืองในแถบแหลมมลายูเป็นต้นว่านครศรีธรรมราชเท่านั้นก็เป็นได้.

ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้พบพระพุทธรูปสำริดปางนาคปรกองค์หนึ่ง องค์พระเป็นแบบศรีวิชัย แต่ฐานนาคปรกเป็นแบบเขมรแท้. ที่ฐานมีจารึกลงศักราชตรงกับ พ.ศ. ๑๑๒๖ (ในรัชกาลชัยวรมเทพที่ ๗) ตัวอักษรเป็น

แบบศรีวิชัย ก็เหมือนกันกับอักษรกาวิที่ใช้กันในชาว
 โบราณ, แต่ภาษาของจารึกเป็นภาษาเขมรโบราณ. จารึกระบุ
 ชื่อกษัตริย์องค์หนึ่งว่า "กัมรเดงอัม มหาราช ศรีมัต ไทร
 โลภยราชเมดิภุณนพรมเทพ" (จารึกที่ ๒๕ ในประชุมศิลา
 จารึกภาค ๒). คำนำหน้าพระนามกษัตริย์ที่ใช้ว่า มหาราช
 นี้เป็นคำที่นิยมใช้ในบรรดากษัตริย์ศรีวิชัยแห่งไศเลนทร
 วงศ์, ดังมีปรากฏอยู่ในจารึก พ.ศ. ๑๓๑๘ (หลักที่ ๖๓ ใน
 ประชุมศิลาจารึกสยามภาค ๒) ของกษัตริย์ชิววิญญู มีความ
 ว่า "ทรงพระนามว่า ศรีมหาราช เพื่อแสดงว่าสืบลงมาจาก
 ไศเลนทรวงศ์" (ไศเลนทรวงศ์ปรกวนิกทีตะ ศรีมหาราช
 นามนา). แม้เจ้าเมืองต่าง ๆ ที่ชนกับเมืองนครศรีธรรมราช
 สมัยหลัง ๆ ก็มีชื่อว่า ราชา เป็นส่วนมาก เช่นเมืองฉันท
 (ยะโฮร์) มีแขกมลายูเป็นเจ้าเมืองชื่อ ราชาประหมัด, เมือง
 จะนะเทพาชื่อ ราชาระวัง, เมืองปาหังชื่อ ราชาประเมสรา
 (ราชาปรเมศวร), เมืองตานชื่อ ราชาฤทธิเทวา, เมืองสาบ
 บุรีชื่อ ราชาศรีสุตตัน. เมืองพัทลุง ชื่อราชาพาหะระยู ฯลฯ
 ชื่อเหล่านี้เป็นชื่อเจ้าเมืองรุ่น พ.ศ. ๑๘๐๐ เศษทั้งสิ้น (คำ
 นานเมืองนครศรีธรรมราช). ฉะนั้นกษัตริย์ มหาราช ศรีมัต
 ไทรโลภยราชเมดิภุณนพรมเทพ จึงเป็นชาวมลายูไม่ต้อง
 สงสัย. แต่มีเหตุต้องสังเกตคือใช้คำนำหน้าปรมาภิไธยว่า
 "กัมรเดงอัม" ซึ่งเป็นแบบเขมรนครธม. คำว่า กัมรเดงอัม
 นี้เป็นยศชนเจ้าเมืองเทียบเท่าพระยาของไทย หรือพระยามหา
 นครซึ่งเป็นเมืองชน, มิใช่คำนำหน้าปรมาภิไธยของกษัตริย์

อิสราประเทศ. ถ้าเป็นกษัตริย์อิสราประเทศต้องใช้ว่า “พระบาทกัมรแดงอัม” ก็มีคำ พระบาท นำหน้าออกชนหนง. น เป็นระเบียบราชาศัพท์ของเขมรโบราณยุคนครทรม ซึ่งเราศึกษาได้จากศิลาจารึกนับหลายร้อยแห่ง.

อนึ่งคำสั่งของกษัตริย์นั้น เขมรโบราณสมัยนครทรมใช้ว่า “พระบันทวล” (ปัจจุบันเป็น พระบันทูล) หรือ “พระโองการ” (ซึ่งไทยเรารวมมาใช้ว่า มีพระบรมราชโองการมานพระบันทูล). แต่ในจารึกของมหाराชของคันทใช้ว่า “ตบะสกติ” ซึ่งแปลว่า คำสั่ง ดังนี้ :

๑๑๐๕ ศก โทะนภษตร ด ตบะสกติ กมรแดงอณ มหาราช ศรีมต ไตรโลกยราชเมวดิภษณพรมมเทว บิ เกต เซยษฐ โนะ พุทธพาร...

แปลว่า :

มหาศักราช ๑๑๐๕ ปีเถาะ, โดยคำสั่ง กัมรแดงอัม มหาราช ศรีมัต ไตรโลกยราชเมวดิภษณพรมมเทว, ณ วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๘ วันพุทธ (จึง....)

คำว่า ตบะสกติ นั้นแปลว่า โดยคำสั่ง. แต่คำสั่งใน ทนสูงกว่าปรกติจึงใช้ว่า ตบะสกติ แต่ไม่สูงถึงกษัตริย์เอกราช จึงไม่ใช้ว่า พระบันทวล หรือ พระโองการ (บันทวล เป็นภาษาเขมรโบราณ โองการเป็นภาษาสันสกฤตแล้วแต่จะเลือกใช้ แต่ส่วนมากมักใช้ พระบันทวล, ส่วน พระโองการนั้น เขมรโบราณมักใช้หมายถึงองค์กษัตริย์ทีเดียว). มี นักศึกษาโบราณคดีบางคนแปล ด ตบะสกติ ว่า มีพระราช

โองการ นั้นแปลผิด ; และคำว่า ด ของเขมรโบราณก็มีได้
แปลว่า มี, หากแปลว่า โดย, ตาม, อัน, ซึ่ง จำพวกนี้,
มีนั้นเขมรโบราณใช้ว่า มาณ ตรงกับในภาษาปัจจุบัน.

จากจารึกนจึงแน่ใจได้ว่า มีกษัตริย์ทางศรีวิชัยหรือ
ทางแหลมมลายูองค์หนึ่ง เป็นกษัตริย์เมืองชนหรือพระยา
มหานครชนตอนนครธม. นี้อธิบายตอบว่า ทำไมจารึกนจึง
จารึกด้วยภาษาเขมรโบราณทั้ง ๆ ที่เป็นอักษรแบบชวา, และ
ชอักษัตริย์เป็นแบบชวา-มลายู คือ มหาราช.

มีนักศึกษาบางคนพยายามจะพิสูจน์ให้ดินแดนภาคใต้
นั้นพ้นจากอิทธิพลของเขมร เป็นรัฐเอกราช และดูเหมือนจะ
ปฏิเสธความเป็นเขมรของจารึกน โดยอ้างว่าจารึกนเป็นภาษา
ขอม ไม่ใช่เขมร. แต่ความพยายามนั้นเห็นจะผิดความเป็น
จริงอยู่ เพราะภาษาที่ใช้ในจารึกนเป็นภาษาเขมรโบราณอย่าง
ชัดเจนที่สุด เช่นคำว่า ปี เกิด นั้น เขมรปัจจุบันว่า ปี เกิด
แปลว่า สามคำข้างบนหรือชนสามคำ (เกิด คือ เกิด ตรงกับ
ในภาษาไทย ใช้เรียกทิศตะวันออก และนับวันข้างขึ้น, แผลง
เป็น เชนิด แปลว่าบั้งข้างขึ้น), มีคำว่า เถว แปลว่าทำ,
มีคำว่า จำ สุรุก แปลว่าอยู่ประจำรักษาหรือเฝ้าดูแลเมือง ฯลฯ
ที่สำคัญคือออกชื่อพระเถรผู้ใหญ่องค์หนึ่ง : มุรแดง
ศรีธนาโน ซึ่งเป็นผู้หล่อและบนหุ่นพระพุทธรูปองค์นั้น.
มุรแดง นั้น เป็นชื่อยศของเขมรโบราณสมัยนครธม พบใช้
เรียกภิกษุหรือนักบวชเสมอในจารึกเขมรสมัยนครธมทั่วไป.
คำ มุรแดง เป็นคำในชุดเดียวกับ เแดง, เแดงวาน, อมุรแดง,

เสด็จ, กัสสะเดง, กุมรเดง ซึ่งมีความต่ำสูงเรียงกันไปตามลำดับยศ. ฉะนั้น จะกีดกันอำนาจปกครองของเขมรไปจากบริเวณภาคใต้ทั้งหมดในระยะนี้เห็นจะไม่มีทางเป็นไปได้. เรายังไม่ทราบก็แต่ว่า กัมรเดงอหฺ-มหาราช ศรีมัต ไตรโลกยราช ๑ ผู้นี้ เป็นพระยามหานครที่ไหนเท่านั้น. ศาสตราจารย์เซเดสส์กล่าวว่า เห็นจะเป็นกษัตริย์ในเกาะสุมาตรา, แต่ข้าพเจ้ายังเห็นว่าเป็นกษัตริย์นครศรีธรรมราชมากกว่า เพราะคำมหาราชน กษัตริย์นครศรีธรรมราชก็เคยใช้มาในยุคนั้น และยังได้ใช้ต่อไปในระยะหลังนี้อีกด้วย (ดูตำนานเมืองนครศรีธรรมราช และตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช).

ร่องรอยอันที่ยืนยันว่าได้เคยมีเขมรอยู่ในภาคใต้ก็คือ ในชื่อเมืองสิบสองนักษัตรขณนครศรีธรรมราช มีชื่อเมืองบันทายสมอ นั้นเป็นชื่อเขมรคือ บันทายถมอ แปลว่า กำแพงหินหรือบ้อมหิน. ในจังหวัดสงขลามีอำเภอ จะตั้งพระ ซึ่งในเอกสารสมัยโบราณ เช่นตำราพระกัลปนาว่าัดเมืองพัทลุง พ.ศ. ๒๒๔๒ เรียก จัทิงพระ หรือ ฉทิงพระ, คำนี้เป็นภาษาเขมรแท้ แปลว่า คลองพระ (พระในภาษาเขมรหมายถึงพระพุทธรูป ไม่ได้หมายถึงพระภิกษุ, พระภิกษุเรียกว่า โลก หรือโลกสงฆ์). ส่วนตำบลบ้านอ้อแห่งหนึ่งชื่อ จะตั้งหม้อ ก็เคยพบหนังสือเก่าเรียก จัทิงถมอ ซึ่งก็เป็นภาษาเขมร แปลว่า คลองหิน (จัทิง หรือ ฉทิง เป็นภาษาเขมรโบราณ, ปัจจุบันสัทตั้ง ออกเสียง สตั้ง แปลว่า คลอง หรือ แม่น้ำ). ส่วนอำเภอเสदानัน ชื่อเสดา เป็นชื่อตำบลบ้านที่แพร่หลายมากในเขมรปัจจุบัน มีมากมายหลายแห่ง และได้พบใช้กันมาแต่โบราณ

แล้วด้วย (เสดา ก็คือต้นเสดาอย่างเดียวกับที่ไทยเราขย้มคำ
มาใช้นั่นเอง). นอกจากนี่ยังมีอีกหลายข้อที่บ่งว่าเป็นชื่อเขมร.
ปรากฏการณ์อย่างนี้บอกแก่เราว่าไม่ใช่เรื่องของการขย้มคำ
มาใช้ หรือเรื่องของการที่เขมรเข้ามาครอบครองชั่วคราว
หากเป็นเรื่องของการที่ได้มีชาวเขมรมาอยู่ตนเอง และตั้งรกร
ากอยู่นานจนกว่าจะถูกกลืนหายไป. ซึ่งข้อที่ ๖ นี้ ก็มีปรากฏ
อยู่ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานพระธาตุเมือง
นคร ๆ ว่ามี ท้าวศรีธรรมมาโสกราช ท้าวจันทรภาณุ และท้าว
พงศ์สุราหน้ห่ามาจากเมืองนครอินทปัตตบุรี (คือนครธม),
เมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๘. นับเรื่องราวอย่างนี้ที่แสดงว่า
ได้เคยมีผู้อพยพจากเขมร นครธมมาอยู่ที่บริเวณเมืองนครศรี
ธรรมราชในระยะหลังสมัยชัวยุทธเทพที่ ๗, ถึงอย่างไรก็กีด
กันบทบาทของเขมรนครธมในช่วงระยะหนึ่งออกไปไม่สำเร็จ!

ภาคเหนือ : เราไม่พบรายละเอียดในศิลาจารึกของเขมร.
จารึกของชัวยุทธเทพที่ ๗ บ่งชื่อเมืองไว้มากมาย ซึ่งเราไม่
รู้จักและยังไม่อาจชี้ได้ว่าอยู่ที่ใด. แต่ถึงกระนั้น เราก็ได้หลัก
ฐานจากศิลาจารึกของไทยเราเองว่า ก่อน พ.ศ. ๑๘๐๐ มีเขมร
ชื่อโหลลฉำฟงครองศรีสัชนาโดยสุโขทัย (จารึกวัดศรีชุม).

เมืองสุโขทัยนั้นเห็นจะเป็นเมืองศูนย์กลางการปกครอง
ของเขมรทางภาคเหนือ สังเกตดูชื่อ สุโขทัย กับ ลโวทัย
(ละโว้)* เป็นประเภทลงท้ายด้วยคำ อุทัย เหมือนกัน.

* เมืองละโว้ ในภาษาเขมรเรียก โสว และจารึกภาษาสันสกฤต
เรียก โสวทยปุร. ขอให้สังเกตว่า ล กับ ว กล้ากัน, ไม่ได้
แยกกัน. คำ โสว + อุทย จึงมิใช่ ลว + อุทย.

ในจารึกของชัวยวรรมเทพที่ ๗ ณ ปราสาทพระขันคฺยไว้
ว่า กษัตริย์เมืองปำกำ และเมือง มุรณ ต้องส่งนำสรงไปถวาย
ด้วย. คำกฺยของชัวยวรรมเทพที่ ๗ นี้, ถ้าเป็นจริง ก็หมาย
ความว่าอำนาจของเขมรทะเลเมืองตากออกไปจนถึงแดนมอฉ
พะม่า. ส่วนทางแคว้นโยนถนน สงสัยว่าอำนาจจะขึ้นไปไม่
ถึง. เขาใจว่าลุ่มแม่น้ำป่งตอนเหนือตั้งแต่รัฐหริภุฉไชยขึ้นไป
ตลอดถึงลุ่มแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราช ยังจะอยู่นอกอำนาจ
ของชัวยวรรมเทพที่ ๗.

แม่น้ำโขงฝั่งซ้าย : เราไม่ทราบชัดว่าอาณาจักรล้านช้าง
จะตกอยู่ในอำนาจเขมรเพียงใด และฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงนั้น
เขมรจะรุกข้ามแดนที่แก่งหลผขึ้นไปสูงเพียงใด แต่เท่าที่
หลักฐาน เราได้พบขอโรคยศาลา หรือโรงพยาบาลของชัวยวรรม
เทพที่ ๗ แห่งหนึ่ง, คือที่บ้านทรายฟอง ริมฝั่งโขง ใต้เมือง
เวียงจันทน์, ตรงข้ามกับตำบลเวียงคุก อำเภอท่าบ่อ ทาง
ตะวันตกของจังหวัดหนองคาย. เราได้พบศิลาจารึกภาษาสัน-
สกฤตเรื่องประกาศตั้งขอโรคยศาลา และคำอุทิศถวายพระโพธิ
สัตว์ศรีโภษัชยคุรุไวฑูรยปรกราช ที่สมบูรณที่สุด ณ ทน
ด้วย. บ้านทรายฟองนี้เดิมเป็นเมือง มีตำนานเมืองฝ่ายลาว
เรียก ตำนานเมืองทรายฟองพิมพ์อยู่ในประชุมพงศาวดารของ
เรา.*

* จารึกบ้านทรายฟองนี้ พิมพ์อยู่ใน Bulletin de l'Ecole
française d'Extrême-Orient เล่ม ๒ ค.ศ. ๑๙๐๒. เขียน
ชื่อเป็นตัวฝรั่งว่า Sai Fong. มีนักศึกษาบางท่านเขียนตำรา
ประวัติศาสตร์ถอดออกมาเป็นบ้านไสผง!

ทิศตะวันตก ; อำนาจของจักรวรรพที่ ๗ ครอบคลุมตลอดทั้งอาณาจักรจามปา. เดิมทีเดิวก่อนสมัยจักรวรรพที่ ๗, เขมรถูกจามตีกรุงศรีโสธรปุระแตก บ้านเมืองตกเป็นของจามปาระยะหนึ่ง. ตัวจักรวรรพหนีไปกับแม่ ไปตั้งมั่นสองสุมผู้คนได้ ยกกำลังทัพกระเรือไปตีจามปาจนราบคาบต้องเป็นเมืองขึ้นเขมร. เมื่อขับไล่จามและปราบจามแล้ว จึงขึ้นเป็นกษัตริย์. ชัยชนะครั้งนั้นใหญ่ยิ่งมากสำหรับจักรวรรพเทพ จึงได้ให้ช่างเจ้าหลักภาพประวัติศาสตร์กองทัพเขมรพิชิตกองทัพจามไว้ที่ปราสาทหินบาชน อันเป็นศาสนสถานใจกลางเมืองนครธมใหม่ แล้วต่อมาสร้างปราสาทหินชอ นครชัยศรีขึ้นเป็นอนุสรณ์ที่เหนือเมืองนครธมด้วย คือปราสาทพระขันทัน.

ในจารึกพระขัน ยังคุยไว้ว่ากษัตริย์ฉวนกัได้นำมูรธาภิเศกด้วยเหมือนกัน.

เรื่องคุยवादอ้างอำนาจไปถึงพะม่า, ซวา, ฉวน น ถ้าจะพิจารณาไปอีกที ก็มีทางเป็นจริงได้เหมือนกัน. เพราะกำลังเข้มแข็งของอาณาจักรเขมรยุคนั้นน่าพิลึกพิลั่นสิ้นหัวจริง ๆ. ข้าพเจ้าไปเดินดูโบราณสถานทัจักรวรรพที่ ๗ บัษซาให้ก่อสร้างทัภายในภายนอกเมืองนครธม และศึกษาวัตถุสถานต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นสมันแล้ว ต้องนึ้กมหัศจรรย์ใจในอำนาจอันล้นพ้นของกษัตริย์องคั้น. จักรวรรพที่ ๗ สร้างเมืองนครธมใหม่, ก่อกำแพงศิลาล้อมรอบด้านละ ๔ กิโลเมตร จตุรัส ซุ้มประตูใหญ่ทำยอดเป็นหน้าพระโพธิสัตว์อวโลกิเต-

๕ หน้า โบราณี่เค้าหน้าของชั้วรรมเทพ มีทั้งหมด
 ๕ ประตูสูงตระหง่าน. เทวสถานใหญ่กลางเมืองคือปราสาท
 บายนบัดัน ทำยอดหน้าพระโพธิสัตว์ ๕ หน้าอีกเหมือนกัน
 ทั้งหมดมี ๕๖ ยอด, แต่ละหน้าเป็นศิลาจำหลักใหญ่ขนาด
 ๕. ๕. ๕. นอกนั้นก็สำคัญ ๆ ยังสร้างปราสาท
 พระขันหรือนครชัยศรีที่กล่าวมาแล้ว รวมทั้งโบราณสถาน
 บันทายกฏี, ตาพรหม, บันทายฉมาร์ ซึ่งแต่ละแห่งนั้น ถ้า
 เอาปราสาทหินพิมายซึ่งนับว่าใหญ่ที่สุดในเมืองไทยไปเทียบ
 แล้ว ปราสาทหินพิมายจะทรุดชวบลลงเป็นเพียงปราสาทหิน
 ขนาดกระเป่าไปทันที! นอกจากนั้นยังสร้างศาสนสถานขนาด
 เล็กอีกมากมาย สร้างอโรคยศาลา สร้างธรรมศาลา ฯลฯ
 ทั่วราชอาณาจักรรวมหลายร้อยแห่ง. สิ่งเหล่านี้ เป็นการสร้าง
 อุทิศถวายพระโพธิสัตว์องค์ใดองค์หนึ่ง เพื่อส่งส่วนบุญไปให้
 ญาติพี่น้องหรือเสวกคู่ใจทั้งนั้น ไม่เกี่ยวข้องกับภารทพบุรุษ
 ประชาชนเลย ยกเว้นอโรคยศาลาแต่อย่างเดียวที่บังเอิญเป็น
 สิ่งมีประโยชน์เพราะชั้วรรมเทพต้องการจะสร้างไว้พระโรค
 เรอนที่ประชวรอยู่. งานเหล่านี้จะทำได้ก็แต่กษัตริย์ที่มีอำ
 นาจมากถึนจริง ๆ. ต้องเทขวไถ้ที่พจับเขลยมาท่วสืบทศเพื่อ
 เอามาเป็นทาสทำงานสร้างอนุสาวรีย์อิงศาสนาขนาดใหญ่
 เหล่านี้, ต้องระดมกำลังความสามารถสูงสุดของสังคมทั้ง
 สังคมที่มืเตให้แก่งานเช่นนี้, มิเช่นนั้นแล้ว งานมหึมาเหล่านี้
 จะสำเร็จไปไม่ได้เลย.

ศิลาจารึกที่ปราสาทพระขันของชัวยวรรมเทพที่ ๗ ได้ให้ตัวเลขไว้ว่าวัดสุสานที่สร้างด้วยศิลาของกษัตริย์องค์นี้ นับยอดปรากฏได้ทั้งสิ้น ๕๑๔ ยอด. ศาสนสถานทางพุทธศาสนาฝ่ายมหายานทั้งหมดเหล่านี้ ได้ทรงยกผลประโยชน์ทั้งหมดอันเกิดแต่ตำบลบ้าน ๘,๑๗๖ ตำบลที่อยู่โดยรอบบริเวณวัดให้เป็นผลประโยชน์ของวัด, ถวายทาสไว้เป็นข้าพระเพื่อดูแลรักษาศาสนสถาน และรับใช้งานต่าง ๆ ในวัด รวมจำนวนทั้งสิ้น ๒๐๘,๕๓๒ คน ซึ่ง ๑,๖๒๒ คนในจำนวนนี้เป็นนักพรตสำหรับบำเรอรูปปฏิมาและพระภิกษุในวัด. สำหรับการก่อสร้างศาสนสถานเพื่อเป็นอนุสาวรีย์สำหรับพระมหากษัตริย์และพระองค์เองเหล่านั้น จารึกจดไว้ด้วยว่าได้ใช้ทาสเชลยจาม, ฦวน, พุกาม และมรณ ทั้งชายหญิงทั้งสิ้นเป็นจำนวนถึง ๓๐๖,๓๗๒ คน !

จากตัวเลขเหล่านี้ ถ้าหากชัวยวรรมเทพไม่ทำสงครามอย่างบ้าคลั่งหิวกระหายแล้ว ก็เห็นจะเกณฑ์กำลังข้าทาสผู้คนมาเป็นกำลังก่อสร้างและล้มตายเป็นเบือ เพราะงานหนักและอดอยากไม่ได้ถึงปานนั้น. และถ้ากำลังผลิตพื้นฐานของสังคมเขมรไม่แข็งแรงพอแล้ว ก็คงจะทลายครืนลงเสียก่อนที่ชัวยวรรมเทพที่ ๗ จะทำงานก่อสร้างได้สำเร็จในตลอดระยะเวลาเกือบ ๔๐ ปี แห่งรัชกาลของพระองค์แล้ว.

ฉะนั้น การที่จะปฏิเสธไม่รับเชื่อก้าวอดอ้างในจารึกของชัวยวรรมเทพที่ ๗ เองว่า มีอำนาจเหนือดินแดนชวา, พะม่า และฦวน ; หรืออย่างน้อยก็อำนาจของกรุงศรีโยชธรปุระยุคนั้นเป็นที่ยอมรับรองว่าเบนมหาอำนาจ เป็นเมืองพท

จะต้องคอยฟังบัญชาและอนุโลมตาม, ก็ดูออกจะยากเต็มทีเหมือนกัน. บางทีชัวรรษมเทพอาจจะมีได้จารึกกุยฮวดอันเกินจริงเลยก็ได้.

อย่างไรก็ดี แม่เรื่องอำนาจของเขมรเหนือพม่าเหนือเกาะชวา และเหนือฉวน ยังเป็นที่จะต้องศึกษาสอบสวนกันต่อไป, แต่เรื่องอำนาจที่ชัวรรษมเทพที่ ๗ มีปกคลุมแต่สุโขทัยลงถึงไชยาหรือนครศรีธรรมราช, แต่เวียงจันทน์ถึงจันทบุรี, จากกาญจนบุรีตลอดถึงจามปาทั้งหมด (บริเวณเวียดนามกลางก่อนทางใต้ ตลอดลงมาถึงปากน้ำโขงบัดนี้) นับเป็นเรื่องที่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนแล้วโดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ.*

* ข้อความในบททั้งหมด จารึกที่อ้างไว้ลอย ๆ ไม่ระบุนามนั้น คือจารึกปราสาทพระชนัน La Stele du Prah Khan d'Angkor ในชุด Inscriptions du Cambodge ๖ เล่มของ Coedès. วรรณคดี Coedès **Pour mieux comprendre Angkor**, Paris 1947, ประกอบท้าย.

กระแสน้ำแห่งการปลดแอก

ชัยวรมเทพที่ ๗ ในสายตาของชาวโลก เป็น กษัตริย์ผู้ทรงศักดิ์านภาพอันล้นพ้นผู้สร้างโบราณสถานศิลาอันเป็นหนึ่งในบรรดาสิ่งมหัศจรรย์ของโลกในยุคโบราณ. นักประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสยกย่องพระองค์เป็นกษัตริย์มหาราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในบรรดากษัตริย์กัมพูชายุคนครธม ; แต่ในขณะเดียวกันนั้น ก็เว้นเสียมิได้ที่จะตั้งข้อสังเกตว่า กษัตริย์องค์นี้แหละ ที่ได้จุดประกายประชาชาติของพระองค์ลงสู่เหวแห่งความหายนะ (Coedès, *Jayavarman VII, un Grand roi du Cambodge* และ *Pour mieux comprendre Angkor*). ตลอด ๓๐๐ ปีที่ผ่านมา ก่อนหน้าสมัยชัยวรมเทพที่ ๗, สังคมของเขมรได้ทุ่มเทความมั่งคั่ง ความสามารถและกำลังแรงทั้งหมด ให้แก่การก่อสร้างอนุสาวรีย์ศิลาสำหรับเป็นที่เก็บศพหรือมฤตติกเทวาลัยของกษัตริย์, ราชตระกูล, ตระกูลของพราหมณ์ผู้คุมเบื้องหลังราชสำนัก และขุนนางผู้สูง

ด้วยศกัต์ของสังคม. เผลยแล้ว แทบจะไม่มีวันใดเลขที่
 สังคมเขมรหยุดงานสร้างปราสาทหินทมอยู่ทิวเขตอาณาจักร
 กว่า ๖๐๐ แห่ง ; เผลยแล้วบนแผ่นดินภายใต้อำนาจของเขมร
 โบราณจะต้องมีปราสาทหินเกิดขึ้นใหม่ทุกปี บหนึ่งไม่ต่ำกว่า
 ๒ แห่ง ! สังคมที่อ่อนเปลยทางเศรษฐกิจและกำลังผลิตมา
 ตลอดเวลา, ได้ถูกชัวยรรรมเทพที่ ๑ ระดมแรงครั้งสุดท้าย
 คนเอาพลังที่เหลือออกมาบนศาสนสถานหินนับหลายร้อย
 แห่งในชั่วเวลาไม่ถึง ๔๐ ปี. นก่อการคนอย่างแห่งผาก, เป็น
 การกระยัดงานครั้งสุดท้าย และเป็นการทุ่มเทครั้งสุดท้ายของ
 สังคมที่มพื้นฐานเศรษฐกิจอันทนทานทายาทมาได้ตลอด
 ๓๐๐ ปี.

พวกทาสเชลยชาวพะม่า มอล จาม ไทย ลาว มลายู
 ที่ได้มาจากสงครามนอกราชอาณาจักร และทาสชาวกูย, เปอร์,
 พนอง, สำเหร์, ซอง และเขมร ภายในราชอาณาจักร ต้อง
 เอาหลังรองรับรอยหวายที่หวดควับเคียวอย่างหนักหน่วงที่สุด
 ภายใต้การกระยัดและคนครั้งสุดท้ายนี้. กำลังผลิตส่วนใหญ่
 ของสังคมถูกทุ่มเทไปแก่การสกัดหินแข็งจากภูเขาพนมกุเลน
 ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไปทางเหนือนับร้อยกิโลเมตร, ถูกย้ายจาก
 การผลิตมาเป็นการชักลากแท่งหินขนาดมหึมา ด้วยล้อ ด้วย
 ตะเฒ่ มาลงแพ, ถูกบังคับให้ผละการผลิตมาเป็นการขุดบ่อ
 แล่ง สกัต์แล่งเบยกใต้ดินขนจากบ่อ เตรียมสำหรับการถมและ
 ก่อเป็นไส้ในของฐานอาคาร, ถูกคนมาเป็นงานก่อกองงานสลัก
 ฯลฯ กำลังผลิตและมูลค่าทางมวลของสังคม ถูกระดมทุ่มลง

ในมหาสมุทรแห่งความทะเยอทะยานที่จะสร้างอนุสาวรีย์ไว้
พระยศอันไม่รู้จักก้อม. ในที่สุด พระยศอำนาจที่เงอมตระหง่าน
อยู่เบื้องบนฐานอันคอดกัวและกัศกร้อน ก็หลายครั้งลงในรัช
สมัยต่อมาเสมือนหนึ่งวิมานทราย.

สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองหลังสมัยชัย-
วรรมเทพที่ ๗.

พอสิ้นสมัยชัยวรรมเทพที่ ๗ กษัตริย์ผู้มั่งคั่งอยู่กับหิน,
กรุงศรีอยุธยาประทุรประกายเกิดวิกฤตชนทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ.
หลักฐานที่เราพบจากร่องรอยในศาสนสถานต่าง ๆ บ่ง
ชี้ว่าสมัยของกษัตริย์อินทวรรมเทพที่ ๒ ผู้เป็นราชโอรส
(พ.ศ. ๑๑๖๑ ?-๑๑๘๖) ได้เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง
ระหว่างปรัชญาพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน กับอิทธิพลของศาสนา
พราหมณ์ซึ่งกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับคติมหายานมา
นานนับร้อยปี. ปลายสมัยของอินทวรรมเทพที่ ๒ ถึงกับได้
เกิดรัฐประหารขึ้น ; ชัยวรรมเทพที่ ๘ ตัวแทนของฝ่าย
พราหมณ์ได้ชิงราชบัลลังก์ และนำคติศาสนาพราหมณ์นิกาย
ไศวเวฏ (นับถือพระศิวะเป็นเทพสูงสุด) ขึ้นได้ทวนกระแส
ของพุทธศาสนาหินยาน. ศาสนาในนครนี้มีรอยชุดหลาย
ปฏิกิริยาของพุทธออกเพื่อบรรจุปฏิมาของพราหมณ์ หรือต่อ
พระพุทธรูปแล้วแปลงใหม่ให้เป็นเทวรูป ปรากฏอยู่ทั่วไป,
เช่นที่ปราสาทบาเยนของชัยวรรมเทพที่ ๑ ซึ่งถูกแปลงเป็น

ศาสนสถานฝ่ายหินยาน ในสมัยอินทรวรมเทพที่ ๒ ผู้เป็น
โอรส.

ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นผลสะท้อนของความขัดแย้งอัน
ล้าลึกทางเศรษฐกิจระหว่างกษัตริย์กับพราหมณ์ซึ่งทรงอำนาจ
อิทธิพลอยู่มากมายหลายตระกูล.

ในอดีตที่ผ่านมา จากศิลาจารึกที่ปราสาทหินสดอก
ก๊ก ฆม ในอำเภอธวัชประเทศจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็น
จารึกพงศาวดารอันยอดเยี่ยมของตระกูลพราหมณ์ใหญ่แห่งราช
สำนักศรีโยชธรปุระ และศิลาจารึกอื่น ๆ อีกหลายแห่งรวม
ทั้งที่ปราสาทหินเขาพระวิหารซึ่งเป็นตอนต่อจากจารึกสดอก
ก๊ก ฆม, เราได้ทราบว่า พวกพราหมณ์ตระกูลใหญ่ ๆ หลาย
ตระกูลผู้มบพาทสำคัญเบื้องหลังราชบัลลังก์, เป็นต้นว่าตระกูล
ของพราหมณ์ เสดงอฬ ศิวโกวฬย์ ผู้ร่วมงานสถาปนา
ลัทธิเทวราช (กษัตริย์คือเทวะ) มากับชัวยธรรมเทพที่ ๒ ตั้ง
แต่กลางศตวรรษที่ ๑๔, ได้รับสิทธิครอบครองที่ดินจำนวน
มากมาย และได้รับเพิ่มพูนมากขึ้นตลอดมาตามลำดับรัชกาล
จนเป็นตระกูลใหญ่มีอิทธิพลสูงทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง.
พวกพราหมณ์ตระกูลใหญ่ ๆ หลายตระกูลในระยะหลัง ๆ จึง
มีทาสและมีสิทธิอำนาจครอบครองเหนือที่ดินมากมาย ไผศาล
มีสิทธิเก็บส่วยสาอากรภายในเขตครอบครองของตนอย่างเสรี
โดยทางราชสำนักไม่อาจยุ่งเกี่ยวด้วย. ที่ดินของพราหมณ์ซึ่ง
อาศัยศาสนสถานเป็นขออ้าง, มีสถาบันเป็นที่ดินอิสระอยู่ภาย
นอกราชอาณาเขต. สภาพเช่นนี้ก็เช่นเดียวกับเขตวิสุคาม

สีมาของวัดในประเทศไทยสมัยก่อนรัชกาลที่ ๕ ซึ่งถือเป็นเขตแดนนอกราชอาณาจักร มีเลกวัด และผลประโยชน์เป็นของตนเองที่ราชสำนักเกี่ยวข้องด้วยไม่ได้ ; ต่อถึงเมื่อกรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นสมเด็จพระสังฆราชจึงได้อินอำนาจเหนือวิสุงคามสีมาให้แต่รัฐบาลแห่งราชอาณาจักร ทางราชอาณาจักรจึงได้มีสิทธิอำนาจเหนือที่ดินของวัดและจัดการผลประโยชน์ของวัดมาแต่บัดนั้น.

ในระยะหลัง ๆ พวกพราหมณ์และบุตรหลานในตระกูลได้รับการยกย่องเทอดทูนมาก ได้มีการสถาปนายศสค์คิดเป็นลำดับชั้นจนสูงเสมอเจ้านายในราชตระกูล เช่น พราหมณ์ กุรุ ศรีทิวากรบัณฑิต, ซึ่งเดิมเป็นพราหมณ์สามัญชื่อ ทิวากร ชาวเมือง วนฺร ทุง ในแขวง สทฺยา (ยังไม่ทราบว่ายู่ที่ใดในเขมร), ได้เข้ามารับราชการในราชสำนักจนได้มียศเป็น กุรุ (ครู). ภายหลังได้ช่วยชัวยธรรมเทพที่ ๖ ทำรัฐประหารซึ่งปล้ลั้งก็ได้ จึงได้รับยศเป็น พระครู (วระครู)*

* พระครู มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมในราชพิธีราชาภิเษกและราชพิธีสำคัญแห่งราชสำนัก เป็นตำแหน่งสูงสุดของนักบวช. ในสมัยสุโขทัยและศรีอยุธยา, สมเด็จพระสังฆราชประมุขของสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรของไทยเรา ก็มีศเป็นพระครู เช่น "สมเด็จพระครูจุกามณี ศรีสังฆปริณายก ดิลกรัตน์มหาสวามี บรมราชาจารย์" (จารึกลานทอง พ.ศ.๑๙๘๐). คำ พระครู มาตกต่ำลงในชั้นหลังที่เสริมยศสงฆ์ให้สูงขึ้นไปอีกหลายชั้นและหลายยุคสมัย.

มีคำเรียกว่า ภควัตบาท กัมรเดงอัย ด กุรุ (ผ้าเท้าอันศักดิ์
สิทธิ์ของเจ้ากฤษณ์บุตร). คำว่า ภควัตบาท นั้นสูงส่งพอคู่
เดียว : และตำแหน่งอย่างเดียวกันยังมีพบในจารึกอื่น ๆ
อีก ๒ คนในยุคเดียวกัน. พราหมณ์ทิวากรผู้เป็นภควัตบาท
กัมรเดงอัย ด กุรุ ได้รับเครื่องประดับยศมี เสดียงทอง,
กลดขาว ทาสรับใช้, คนถือกลด, คนหามเสดียงเปล, พาน
ทอง, โตก, ขัน ๑๓, ๑๓, กระโถน, ช้างม้าทาสข้าทาสชาย
หญิง. ตกถึงสมัยของศรีสุริยวรมเทพที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๕๖-
๑๖๘๘) ได้เพิ่มเครื่องยศเป็นเสดียงเปลห้ายอด, พัดหางนก
ยูงดำมทองสองพัด, กลดขาวเพิ่มเป็น ๔ กลด (กางพร้อมกัน,
เขมรโบราณไม่ช้อนกลดเป็นชนแบบฉัตร, ใช้เพิ่มจำนวนคัน)
 ฯลฯ, ฯลฯ. และได้รับสถาปนาขึ้นเป็น ฐิติ เสง กัมรเดงอัย
ศรี ทิวากรบัณฑิต. คำ ฐิติ เสง นั้นเป็นคำโบราณ ปัจจุบันคือ
ฐิติเชิง นั่นคือ ละอองเท้า. คำเรียกประดับยศเช่นนี้ เกือบ
เทียบเท่ากษัตริย์ซึ่งเขมรโบราณใช้ว่า ฐิติพระบาท ฐิติเชิง
กัมรเดงอัย... (ฐิติพระบาท ฐิติเชิง คือ ฐิติพระบาทฐิติเชิง
เทียบเท่าสำนวนไทยว่า ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท).

ยศอำนาจของพราหมณ์ตระกูลใหญ่ ๆ ที่มีอยู่มากมาย
หลายตระกูลนั้น มิใช่ยศที่สถาปนาขึ้นไว้อย่างพอเป็นเกียรติ,
หากควบคู่ไปด้วยอำนาจเหนือที่ดินเป็นเมือง ๆ รวมทั้งช่วย
เสนาอากรผลประโยชน์บนที่ดินนั้น. นอกจากนั้น พระคลัง
หลวงยังต้องจ่ายสิ่งของต่าง ๆ ให้แก่เทวสถานเป็นส่วนพระ
ราชกุศลอีกด้วย เป็นต้นว่าเปรียง (น้ำมันจากไขข้อพระโค),

๕๕, ๕๖, ๕๗ ซึ่งเบี่ยงประมาณจำนวนไม่ใช่น้อยทีเดียว
สำหรับรัฐที่เต็มไปด้วยพราหมณ์และเทวดานที่กระทำพิธี
กรรมไม่เว้นแต่ละวัน.

นอกจากพราหมณ์แล้ว ยังมีภิกษุในคติมหายานอีกฝ่าย
หนึ่ง. คติมหายานนั้น มีวัตรปฏิบัติต่างกับพุทธศาสนาฝ่าย
หินยาน. คติมหายานไม่ถือเคร่งในการสละลาภยศหรือผล
ประโยชน์. ความเชื่อถือก็เต็มไปด้วยเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์
ของพระโพธิสัตว์ แทบจะเหมือนมีเทพเจ้าอย่างพราหมณ์,
ซึ่งตรงข้ามกับพระหินยานที่สละโลกียสุขทุกอย่าง ไม่ถือครอง
ทรัพย์สินสมบัติ และสันโดษ มีกนน้อย. เจ้าอธิการมหายานของ
เขมรนครจึงได้รับการสถาปนาและได้รับพระราชอุทิศเป็น
ที่ดินและผลประโยชน์ตลอดจนข้าทาสเช่นเดียวกับที่พวก
ตระกูลพราหมณ์ได้รับ. แต่ทางฝ่ายมหายานนี้ ยังทุเลกว่า
ตระกูลพราหมณ์ที่ไม่มีการสมรสสืบสายวงศ์ตระกูล ไม่มีการ
ขยายวงศ์วารลูกหลาน. อิทธิพลของเจ้าอธิการมหายานจึงเป็น
เรื่องรายบุคคล ไม่ใช่เรื่องของตระกูล. จารึกณ ปราสาท
พระขันของชยวรรมเทพที่ ๑ ระบุรายละเอียดไว้ว่าได้อุทิศ
ทาสถวายวัดมหายานเป็นข้าพระจำนวนทั้งสิ้น ๒๐๘,๕๓๐ คน
สำหรับทำงานผลิตบนที่ดินของวัดทั้งหมด ซึ่งมีภิกษุมหายาน
อยู่เพียง ๒,๘๘๘ รูปเท่านั้น. และยังถวายตำบลด่านให้อยู่ในสิทธิ
ของวัดสำหรับได้เก็บผลประโยชน์ส่วยสาอากรถึง ๘,๕๑๖
ตำบลด! สภาพเช่นนี้ได้เป็นมานาน, สงสมกันมาจนเป็นภาระ
อันหนักหน่วงของราชสำนักและสังคม.

ในระยะของชัวรรษเทพที่ ๑ นั้น เชื่อว่าพุทธศาสนาฝ่าย
 หนยานจากสุโขทัยและมอญ คงจะได้แพร่เข้าไปยังเขมรแล้ว
 โดยเฉพาะในหมู่ประชาชนก่อน. เราคาดคะเนเช่นนี้ได้เพราะ
 ได้พบในจดหมายเหตุของโจว ต้ากวาง ราชทูตจีนที่ไปยัง
 กรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕-๔๐ จดไว้ว่า ชาวเขมร
 เรียกพระภิกษุหนยานว่า "เจ้ากู่." คำเรียกเช่นนี้แสดงว่าหน
 ยานได้แพร่จากสุโขทัยซึ่งรุ่งเรืองมากในทางศาสนาพุทธฝ่าย
 หนยานนี้เข้าไปยังเขมร, ไม่ใช่จากอื่น, ชาวเขมรจึงเรียก
 ภิกษุหนยานด้วยคำไทย. และเมื่อปรากฏว่าอินทรวรมนเทพ
 ที่ ๒ โอรสของชัวรรษเทพ นับถือพุทธศาสนาฝ่ายหนยาน
 ก็ย่อมแน่นอนว่าหนยานจะต้องเข้าไปยังเขมรตั้งแต่สมัยชั
 วรรษเทพที่ ๑ ผู้เป็นพระชนกแล้ว. คติพุทธศาสนาฝ่ายหน
 ยานนั้น คงจะคิดเข้าไปในเขมรพร้อมกับพวกทาสที่ถูกเกณฑ์
 แรงไปทำราชการก่อสร้างและอื่น ๆ. ทาสจากสุโขทัยเหล่านี
 นั้นคงจะได้พบเห็นลักษณะชีวิตอันฟุ่มเฟือยอันดีด้วยลาภยศ
 ของพวกพราหมณ์และพวกภิกษุมหาหนาน และคงจะได้บอก
 เล่าสภาพที่มั่งคั่งน้อย ถ้อยสนโดย สละโลกก็สุขได้ดีवाद ของ
 ภิกษุหนยานแห่งสุโขทัย, (ในสมัยสุโขทัย มีภิกษุฝ่ายอรัญ
 วาส^๕ คอยอยู่ป่า สละชีวิตเมืองได้ดีवाद เป็นอันมาก).^{*} ปรชญา
 ของหนยานซึ่งตรงข้ามอย่างชาวเป็นดากับปรชญาของ

* มีวัดสำคัญของอรัญวาสีในสุโขทัยคือวัดป่ามะม่วง และใน
 ศรีลังกาโดยคือวัดป่าแดง ขอให้สังเกตว่าเป็นวัดป่าทั้งสอง
 วัด, และสังฆราชสถิตย์ ณ วัดทั้ง ๒ นี้ ส่วนใหญ่.

พราหมณ์ ก็คงจะได้เล่าลือกันในหมู่พวกทาสและเสรีชนแห่งรัฐสังคมครองทาสศรียโสธรปุระ. เราพอเชื่อได้ว่าคงจะมีพระภิกษุจากสุโขทัยเป็นจำนวนไม่น้อยได้จาริกไปยังกรุงศรียโสธรปุระ เพื่อเผยแพร่พระพุทธธรรมฝ่ายหินยาน, และเป็นที่ได้รับความนิยมนับถือในหมู่ประชาชนอย่างรวดเร็วถึงกับเรียกภิกษุหินยานด้วยคำไทยว่า “เจ้ากู” (เจ้ากู ตรงกับคำเขมรโบราณว่า กัมรแดง อัญ. กัมรแดง คือ เจ้า ; อัญ คือ กู).

มหาเวสสันดรชาดกซึ่งเป็นต้นแบบอย่างแพร่หลายในสุโขทัย ได้ไหลงไหลเข้าสู่กรุงศรียโสธรปุระโดยการนำพาของพวกทาสชาวไทยและ “เจ้ากู” ผู้จาริกไปเผยแพร่พุทธธรรมฝ่ายหินยาน ณ อาณาจักรนน. การเสียดสละ การให้ปันเป็นปรัชญาใหม่ที่ดั่งกิ่งก้านชานขึ้นท่ามกลางสังคมทาสเขมรที่สูกองอมด้วยความเบียดเบียน กดขี่ทาส สังสม และกอบโกย. พระสูตรต่าง ๆ ซึ่งเป็นคำสอนที่ชาวสุโขทัยนิยมกว่าคำสอนอื่นแห่งพระไตรปิฎก, ก็ได้มีการเล่าปากต่อปาก และมีการเทศนาสั่งสอนขึ้นบนกระแสดกล้นใหญ่, นิทานง่าย ๆ ของพระสูตรเป็นอันมาก กัดค้านความเบียดเบียน, กัดค้านความเหลวแหลกของชีวิตแห่งผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์, กัดค้านการแบ่งแยกทางวรรณะของคติพราหมณ์, ส่งเหล่านัชมซึ่งเข้าจับใจทาสและประชาชนเขมรอย่างรวดเร็ว. คาทาพระธรรมบท ที่กัดค้านระบบถือวรรณะและโคตรตระกูล, ได้ถูกนำออกเผยแพร่. “เจ้ากู” จากสุโขทัยได้เที่ยวจาริกเทศนาพระธรรมบท

และพระสูตรเพื่อยืนยันว่า บุคคลมิได้เป็นพราหมณ์ด้วยโคตร, มิได้เป็นพราหมณ์เพราะเพียงที่ไว้มวยผม, หากเป็นพราหมณ์ด้วยการประพฤติธรรม ด้วยการมีความกรุณา เมตตา มุทิตา และอุเบกขา.

จากศิลาจารึกหลายหลัก เราได้ทราบว่าสังคมเขมรนครสมัยก่อนนั้น เต็มไปด้วยการจำแนกวรรณะตามคติพราหมณ์อย่างเคร่งครัด, เพราะมีพราหมณ์เป็นชนชั้นปกครอง และแม้กษัตริย์กษัตริย์ตนเป็นผู้สืบสกุลวรรณะพราหมณ์จากอินเดียภาคใต้ (สังเกตได้จากคำ วรรม หรือ วรรมัน ซึ่งเป็นชื่อบอกโคตรตระกูลของพราหมณ์ทางอินเดียใต้ ที่ยังคงใช้อยู่แม้จนสมัยปัจจุบัน). ราชทูตจีนโจว ต้ากวาน ผู้มาเยือนกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๑๘๓๕-๔๐ ก็ได้จดเรื่องการจำแนกวรรณะในสังคมเขมร และบทบาทของพราหมณ์ที่กษัตริย์ชาวดัชของชนชาวเขมรไว้อย่างแจ่มชัด. พระสูตร, ชาดก, พระธรรมบทและคำสอนอื่น ๆ ของ "เจ้ากู" ผู้มีวัตรปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจากสุโขทัย ได้ดังก้องกัมภีร์ท่ามกลางสังคมเขมรที่ครอบงำด้วยระบบดังกล่าว. จะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม แต่พุทธปรัชญาฝ่ายหนานที่เจ้ากูเทศนาสั่งสอนในหมู่ประชาชนนั้น ได้ก่อรูปเป็นกระแสคลื่นได้ทวนอิทธิพลของพราหมณ์และลัทธิมหายานขึ้นอย่างประจักษ์หน้า. ถ้าเรานึกถึงประวัติการณ์อันน่าสรรเสริญของพระสงฆ์ไทยในอดีตที่ทำการต่อสู้เพื่อกอบกู้เอกราชหรือพิทักษ์บุตฺถุณี เป็นต้นว่า พระอาจารย์ธรรมโชติ แห่งบ้านบางระจัน, พระพากลเถระ แห่งเมืองฝาง (เจ้า

พระฝาง), พระมหานาค ผู้ชูดคลองมหานาคป้องกันศึกพะม่า
แห่งกรุงเทพฯ ๗ เหล่าแล้ว เราก็จำต้องยอมรับรู้ด้วยความ
เคารพว่า การเทศนาธรรมของเจ้ากุกจากสุโขทัยเหล่านี้คงจะ
ไม่ใช่เรื่องบังเอิญที่กระทำไปโดยปราศจากความสำนึกเลย,
คงจะมีได้แตกต่างหากจากคลื่นการเคลื่อนไหวกอบกู้เอกราช
ของสุโขทัยและรัฐอื่น ๆ เลย !

นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสหลายคน ได้ตั้งข้อสังเกต
เกี่ยวกับผลของพุทธปรัชญาฝ่ายหินยานดังกล่าวนี้ เป็นต้นว่า
Leclerk ; แต่ทางไทยเราไม่นิยมเรียนประวัติศาสตร์ให้สัม-
พันธ์กับสังคม จึงไม่เคยเอาใจใส่กันตลอดมา. ผลสะท้อน
ของปรัชญาฝ่ายหินยานได้ไปปรากฏขึ้นในอีกหลายสิบปีให้
หลัง เป็นการต่อสู้ครั้งใหญ่ของพวกทาสที่ถูกเกณฑ์ไปสังกัด
หินทำงานหนัก ถึงขนาดยกเป็นกองทัพเข้าล้อมนครธม และ
กษัตริย์ผู้ไม่คาดฝันในเหตุการณ์เช่นนี้ถึงกับตกพระทัยจนสิ้น
พระชนม์ (ปรากฏในพงศาวดารเขมร), และพวกทาส ซึ่ง
มีหัวหน้าเป็นระเบียบเรียบร้อยก็จึงเมืองได้ ทลายระบบทาส
ลง, สถาปนาสังคมตามคติหินยานที่ “ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง
สร้างกุศลอย่ารู้โรย” ขึ้นแทนที่.

แต่ก่อนที่จะเกิดผลสะท้อนเป็นการต่อสู้ระหว่างทาสกับ
ชนชั้นปกครองดังกล่าว, ความขัดแย้งรุนแรงได้เกิดขึ้นอย่าง
ฉับพลันเฉพาะหน้าระหว่างฝ่ายกษัตริย์อินทรวรมนเทพที่ ๒
กับฝ่ายตระกูลพราหมณ์อันกลมเกลียวกับพวกวัดมหายาน.

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการที่อินทรวรรณเทพที่ ๒, โอรสของชัวยวรรณเทพที่ ๓, ได้ประกาศพระองค์เป็นสาวกแห่งพุทธศาสนานิกายหินยาน, และได้ทำนุบำรุงนิกายนี้เป็นทางการ. ศาสนสถานของราชวงศ์ที่เคยเป็นของฝ่ายมหายานและพราหมณ์หลายแห่งต้องถูกแปลงโอนเป็นศาสนสถานของคตินยาน. พวกพราหมณ์ซึ่งเคยมีอำนาจในราชสำนัก, มีอิทธิทธิในสังคม, มีเกียรติยศและมีประชาชนยำเกรงนับถือ, มีผลประโยชน์ที่กำลังจะต้องสูญเสีย, มีอิทธิพลทางการเมืองที่กำลังจะถูกกีดกันออกไป, ย่อมถือเป็นการประหัตประหารพวกตนโดยตรง. ความขัดแย้งในชนชั้นปกครองเองระหว่างฝ่ายกษัตริย์กับฝ่ายพราหมณ์จึงเป็นไปอย่างรุนแรง. แต่ในสภาพของสังคมที่กำลังผลิตและมูลค่าผลผลิตส่วนใหญ่ต้องตกไปอยู่ในอิทธิทธิของตระกูลพราหมณ์ จนแทบว่าราชตระกูลจะทรงตัวอยู่ไม่ได้เช่นนี้ อินทรวรรณเทพที่ ๒ ก็ไม่มีทางเลือกอื่น. ด้วยเหตุนี้เอง ในตอนปลายรัชสมัยของอินทรวรรณเทพที่ ๒ จึงได้เกิดมีรัฐประหารของพวกตระกูลพราหมณ์ขึ้น ผลก็คือ ชัวยวรรณเทพที่ ๔ ได้ขึ้นครองราชบัลลังก์ และทำลายพุทธสถานลงเป็นอันมาก แปลงพระพุทธรูปเป็นเทวรูป. ร่องรอยของการต่ออายุรูปเดิมเพื่อจำหลักแปลงใหม่ และอื่น ๆ ยังคงมีค้างเหลืออยู่ให้เห็นตาม โบราณสถานในนครธมจนทุกวันนี้. ในบั้นปลาย ชัวยวรรณเทพที่ ๔ ก็ถูกรัฐประหารในวังอีกครั้งหนึ่งโดยสรันทรวรรณเทพผู้นิยมคตินยาน(พ.ศ. ๑๘๑๘). ประวัติศาสตร์ของเขมร ในระยะนี้ยังมีความมืดมนอยู่หลาย

อย่าง เราขังหาหลักฐานไม่ได้เลยว่าอินทรวรรณเทพที่ ๒ ถูก
 รัฐประหารเมื่อใดแน่นอนนอกจากจะประมาณกันไว้จากเหตุการณ์
 ข้างเคียงว่าคงจะเป็นใน พ.ศ. ๑๗๘๖ และหลังจากนั้น ยัง
 จะมีใครได้ครองบัลลังก์ก่อนหน้าจะเป็นชัวยวรรณเทพที่ ๘ หรือ
 ไม่ ก็ยังไม่มีจารึกระบุให้ทราบได้. เราได้แต่ประมาณกันไว้
 ว่า ชัวยวรรณเทพที่ ๘ คือผู้ครองบัลลังก์ระหว่าง พ.ศ. ๑๗๘๖?-
 ๑๘๓๘. และระหว่างสมัยของกษัตริย์องค์นี้แหละ ที่โจว ต้า
 กวานราชทูตจีนจดไว้ว่า กรุงศรีอยุธยาถูกระดมกองทัพไทย
 โจมตีจนบอบช้ำ.

นี่คือสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองหลังจากสน
 ธิสัญญาระหว่างชัวยวรรณเทพที่ ๗ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๖๑. สภาพ
 เศรษฐกิจอันทรุดโทรมเพราะถูกบีบบังคับเป็นครั้งสุดท้าย และ
 ความแตกแยกภายในชนชั้นปกครองของกรุงศรีอยุธยาประ
 หนึ่งไม่เปิดทางเป็นไปได้ให้แก่อินทรวรรณเทพที่ ๒ เลย ที่จะ
 รักษาบรรดาเมืองชนบททั่วทั้งสิบทิศไว้!

และแล้วใน พ.ศ. ๑๗๖๓, หลังจากชัวยวรรณเทพที่ ๗
 สวรรคตลงเพียงไม่กี่ปี, จามปาที่ตกเป็นเมืองขึ้นของเขมร ก็
 สลัดแอกเขมรทิ้งอย่างง่ายดาย โดยอินทรวรรณเทพที่ ๒ ไม่มี
 ทางจะรักษาไว้ได้.

เมืองชนต่าง ๆ ของเขมร เป็นต้นว่า สุโขทัย, อโยธยา,
 ศรีธรรมราช, เมืองราด, เวียงจันทน์ เหล่านี้ เรายังไม่มี
 หลักฐานแน่ชัดว่าได้สลัดแอกของเขมรออกเมื่อใด, แต่เรา
 อาจกล่าวได้อย่างไม่กลัวผิดว่า ได้เกิดกระแสคลื่นปลดแอก

* ขนอย่างหนึ่งสายต่อเนืองกันหรือไล่เรียงกัน หรือพร้อมเพรียงกัน ในระยะเดียวกันนั่นเอง.

การปลดแอกของสุโขทัย.

สุโขทัยจะต่อสู้ปลดแอกเขมรเมื่อใดแน่ เรายังไม่ทราบชัด แต่เราทราบชัดว่าก่อน พ.ศ. ๑๘๐๐ ขึ้นไปหลายปีทีเดียว. ทราบเช่นนั้นก็เพราะตำนานชินกาลมาลีปกรณ์จดไว้ว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๗๕๕ เพราะเจ้าสิริธรรมราชกษัตริย์แห่งสิริธมมนคร (คือพระเจ้าศรีธรรมราชแห่งนครศรีธรรมราช) และพระเจ้าโรจราชแห่งสุโขทัยส่งทูตไปยังลังกาเพื่ออัญเชิญพระพุทธรูปหิงค์.

พระเจ้าโรจราชแห่งสุโขทัยนั้น เป็นคำแปลชื่อออกมาจากชื่อไทยว่าพระร่วง, โดยที่ ร่วง แปลว่า สว่างสุกใส บาลีจึงใช้คำว่า โรจ. หนังสือสี่หิงค์นิทาน (ตำนานพระพุทธรูปหิงค์) เรียกพระเจ้าโรจราชว่า สุรังคราชา, ดูกะมุงใช้ศัพท์สุระ แปลความหมายของคำว่า รามคำแหง และให้พยางค์หลังคือ รังค ถ้ายเสียงคำว่า ร่วง. จารึกวัดเชียงมั่นจังหวัดเชียงใหม่ เล่าเรื่องพญาเมงรายกับพ่อขุนรามคำแหงปรึกษากันเรื่องสร้างเมืองเชียงใหม่ เรียกพ่อขุนรามคำแหงว่า พญาร่วง. ตำนานทางเหนือส่วนมากมักเรียกพ่อขุนรามคำแหงว่าพญาร่วงแทบทั้งนั้น, เขาใจว่าจะเป็นชื่อเดิมของพ่อขุนรามคำแหง ต่อเมื่อได้ชนช้างชนะขุนสามชนเจ้าเมืองดงตอด แล้วจึงได้รับสถาปนายศเป็นท "พระรามคำแหง" ดังมีเล่าไว้ในจารึก.

ก็เมื่อ พ.ศ. ๑๗๕๕ พ่อขุนรามคำแหงร่วมกับเจ้านครศรีธรรมราชส่งทูตไปขอพระพุทธรูปหิ้งค์จากลังกา, ก็หมายความว่าพ่อขุนศรีอินทราทิตย์กับพญาบาลเมือง ชิงเบนกษัตริย์ก่อนหน้านั้น จะต้องครองสุโขทัยก่อนหน้า พ.ศ. ๑๗๕๕ ขึ้นไปอีกนับสิบ ๆ ปี. จึงเชื่อว่าการปลดแอกสุโขทัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์นั้น จะอยู่ในเรือนใกล้เคียงกับ พ.ศ. ๑๗๖๓ ทางจามปาปลดแอกเขมรนั่นเอง. ตรงนี้อาจมีผู้สงสัยว่า พ่อขุนรามคำแหงนั้น ดำรงเรียนประวัติศาสตร์ระบุว่าครองราชย์จนถึง พ.ศ. ๑๘๖๐ ถ้าหาก พ.ศ. ๑๗๕๕ ก็ส่งทูตไปลังกาแล้วทำไมจึงครองราชย์นานตกว่า ๖๐ ปี, นานนัก. ขอนขอชี้แจงว่า ลำดับกษัตริย์สุโขทัยที่ตำราประวัติศาสตร์ทำไว้แก่นั้นคะเนประมาณกันเอาเอง. หลักฐานที่มอยู่ในจารึกกับดิน เราพบสมัยของพ่อขุนรามคำแหงถึงเพียง พ.ศ. ๑๘๓๕ เท่านั้นยังไม่พบเกินกว่านั้น ; และหลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้วก็ยังมีกษัตริย์อีกมากมายหลายองค์ที่ตำราเรียนประวัติศาสตร์มิได้ลำดับไว้, เพราะผู้เขียนตำราเขียนจากหลักฐานเก่า และลอกมาจากลำดับที่เซเดส์ทำไว้ หาได้ค้นคว้าข้อมูลดิบจากจารึกที่ใดพบใหม่ ๆ ในชั้นหลังไม่. ตำราเรียนประวัติศาสตร์ของเราจึงห่างไกลจากความเป็นจริงมากจนทุกวันนี้ !

ขอใช้อีกครั้งหนึ่งว่า สุโขทัยคงจะเคลื่อนไหวปลดแอกในราว พ.ศ. ๑๗๖๓ ระยะเวลาเดียวกับทางจามป่านั่นเอง, จะช้ากว่ากันก็คงจะไม่มากนัก.

การปลดแอกของสุโขทัยนั้น ตามที่เขียนกันไว้ก็เริ่มด้วย พ่อขุนบางกลางทาวเจ้าเมืองบางยางกับพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราดขับไล่เขมรออกจากสุโขทัย. ตามความเป็นจริงที่ได้จากจารึกวัดศรีชุมแล้ว การเคลื่อนไหวปลดแอกได้เกิดขึ้นแล้ว ก่อนหน้านั้นระลอกหนึ่ง, นั่นคือการเคลื่อนไหวที่นำโดยพ่อขุนศรีนาวนำถม พ่อของพ่อขุนผาเมือง.

จารึกวัดศรีชุม เป็นจารึกประวัติของพระมหาเถรศรีศรีถาราชจุฬามณีสวรรคตลงกาทวปี มหาสามเป็นเจ้า ซึ่งพระมหาเถร ฯ ได้แต่งข้อความในจารึกด้วยตนเองและเรียกตนเองด้วยคำว่า “กู.” ในตอนต้นของจารึกนั้นเป็นตอนเล่าประวัติของตระกูล แต่เสียดายที่จารึกกระเทาะลบเลือนเสียแทบจะจับความไม่ได้. แต่ก็พอปะติดปะต่อได้ว่า พ่อของพระมหาเถรศรีศรีถาราช ฯ คือ พ่อขุนผาเมืองและ “ปู่ชื่อพระญาศรีนาวนำถม” หรือบางครั้งก็เรียกว่า “พ่อขุนศรีนาวนำถม” หรือเรียกย่อ ๆ ว่า “พ่อขุนนำถม.”

พ่อขุนศรีนาวนำถมเป็นเจ้าของใหญ่เมืองหนึ่ง จารึกได้ไม่บอกไว้ แต่กระเทาะไปเสียหมด เหลืออยู่แต่ตอนทบอกลาณาเขตรัฐของพ่อขุนศรีนาวนำถมว่า :

“เบื้องในรฤตถึงลอค สองเขมิน....สีพยาม....๐ เบื้องหัวนอนสองแสนพยาม....ว๐ เบื้องคันทนอนถึง...ค....”

คำว่า ในรฤต นั้นเป็นคำสันสกฤต ในรฤติ ตรงกับบาลีว่า หรดี แปลว่าทิศตะวันตกเฉียงใต้ ; คำว่า ถึง คือถึง ซึ่งยังใช้ว่าถึงอยู่ในภาษาลาวทุกวันนี้ ; เขมิน คือ หมน ;

พยาม เป็นภาษาสันสกฤต-บาลี แปลว่า วา, ในภาษาเขมร ก็ยังใช้คำนี้อยู่ทุกวันนี้.

ความวรรคแรกจึงแปลว่า “เบื้องตะวันตกเฉียงใต้ถึง
ยอด สองหมื่น...สี่วา.”

ตามที่เราจึงรู้ได้ว่า เมืองของพ่อขุนศรีนาวนำถมอยู่ที่ทาง
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองยอด ห่างจากเขตเมืองยอด
หรือรัฐยอด สองหมื่นวาเศษ. รัฐยอดหรือเมืองยอดนั้น
ประมาณกันว่าอยู่ที่บริเวณอำเภอแม่สอด ทางตะวันตกเฉียงใต้
ของตัวเมืองจังหวัดตากเดี๋ยวนี้ ; ที่ประมาณอย่างนั้นเพราะ
ชื่อแม่สอดยังเป็นชื่อเดียวกับยอดอยู่ (ภาษาไทยพยางค์ออก
เสียง ฉ เป็น ส หมด). แต่มาในระยะราว พ.ศ. ๒๕๐๐ นี้
ได้พบเมืองโบราณขนาดใหญ่มากเมืองหนึ่งในป่าที่บริเวณแม่
เมย ที่บ้านแม่दान ทางตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองตาก มี
ทวารก โบราณวัตถุและพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยเป็นอันมาก
แสดงว่าเป็นเมืองใหญ่ในยุคสุโขทัย, จึงทำให้นักโบราณคดี
ตั้งข้อสงสัยว่าที่นั่นอาจจะเป็นเมืองยอดของพ่อขุนสามชน.
ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ก็หมายความว่าเมืองยอดอยู่เหนืออำเภอแม่
สอดปัจจุบันขึ้นไปอีกกว่า ๕๐ กิโลเมตร, และไม่ได้อยู่ทางทิศ
ตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองตากเก่าที่บ้านตาก (ตำบลเกาะ
ตะเภา, อำเภอบ้านตาก) เหนือตัวเมืองตากปัจจุบัน. อย่างไรก็ตาม
ก็คิด เมืองร้างที่พบใหม่ที่ตำบลแม่दानนั้น อาจจะเป็นเมือง
อันที่มิใช่ยอดก็ได้ เพราะยังมีเมืองในแถบนี้อีกหลายเมืองที่
ปรากฏชื่อในศิลาจารึกสุโขทัย แต่เรายังค้นไม่พบว่าอยู่ที่ใด

แน่ เป็นต้นว่าเมืองบางจัน ซึ่งถือว่าอยู่ระหว่างทางจากสุโขทัย ไปยังเมืองพิษณุ หรือนครพิษณุ (ใต้เมืองสะเทิมของมอญ).

ถึงยังซึ่งเมืองถดถลงไปแน่นอนไม่ได้ แต่ก็พอประมาณ ได้ว่ารัฐที่พ่อขุนศรีนาวนำถมปกครองนั้นอยู่ในทางเหนือของ เขตจังหวัดตากเดี๋ยวนี้ เป็นต้นว่าอาจจะเบนแถวเมืองเถินหรือ อะไรในบริเวณนั้น.

ส่วนเขตแดนทางใต้ นั้น จารึกบอกไว้ว่า “เมืองหัว นอนสองแสนพยาม...ว.” ตรงนี้จะต้องเข้าใจให้ชัดว่า “หัวนอน” ในศิลาจารึกสุโขทัยนั้น หมายถึงทิศใต้, ไม่ใช่ทิศเหนือ. ในภาษาเขมรก็เรียกทิศใต้ว่า “ข้างถโบง” ซึ่งแปลว่า หัวนอนเหมือนกัน. ส่วนทิศเหนือ นั้น จารึกสุโขทัยเรียกข้าง “ต้นนอน,” ตำแหน่งพระธาตุนครศรีธรรมราชเรียกว่า “สตัน” คือ ปลายต้น ; เขมรเรียกว่า “ข้างเซ่ง” แปลว่า ข้างปลายต้นเช่นกัน. จารึกบอกไว้ว่า ทางใต้มีอาณาเขตลงมาถึงเมืองอะไรไม่ทราบ เป็นระยะทางสองแสนวา คือ ๔๐๐ กิโลเมตร. เราประมาณกันว่ารัฐของพ่อขุนศรีนาวนำถม เป็นรัฐที่อยู่ทางตะวันตกของสุโขทัย เป็นแถบยาวลงมาตามฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ลงมาจนถึงบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง คือ ไล่ชายแดนไทยด้านตะวันตกลงมา.

หลังจากบอกอาณาเขตบ้านเมืองแล้ว จารึกก็กล่าวต่อไปว่า :

“เมื่อ....ค.....พ่อขุนนำถมตาย...เมืองสุโขทัย....
พ....หย.....อัน พ.....งวงรูวังข้างเกล้าหัวผ.....

.....หัวข้งด้วยอีแดงฟูเลิง.....พ่อขุนนำถมใส.....
 อีแดงฟูเลิงใหม่ประมาณเท่าบาตรเว.....เมือง แทง
 เมืองสุโขทัย ๐ พ่อขุนนำถม.....ก.....ก ให้เขา
 แก่ท่านแล ๐”

(บันทึกที่ ๑๔-๑๕, ด้าน ๑)

เราจับรายละเอียดอะไรไม่ได้จากข้อความกระท่อนกระ
 แท่นนี้. พอจับเค้าได้แต่ว่าพ่อขุนศรีนาวนำถมได้ไปเมือง
 สุโขทัย แล้วมีการชนช้างกับใครไม่ทราบ ฝ่ายนั้นซึ่งฟัง
 ชื่ออีแดงฟูเลิง, พ่อขุนศรีนาวนำถมใสช้างเข้าชนอีแดงฟูเลิง
 และต่อไปมีกล่าวถึงกล่าว “แทงเมืองสุโขทัย” คือจับช้าง
 เข้าแทงประตูเมือง.

นี่คือร่องรอยของความเคลื่อนไหวครั้งแรกของพ่อเมือง
 ไทยที่จะขับขอมหรือเขมรโบราณออกจากเมืองสุโขทัย. ความ
 พยายามครั้งนั้นเห็นจะไม่สำเร็จ, ฝ่ายเขมรผู้รักษามืองสุโข
 ทัยยังรักษาเมืองไว้ได้, เหตุนี้เอง จารึกตอนต่อมาจึงเล่าถึง
 พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด ลูกพ่อขุนศรีนาวนำถม ร่วมมือกับ
 พ่อขุนบางกลางทาวซึ่งเมืองสุโขทัยจากขอมสมาคโฆลณล่ำพง.
 อย่างไรก็ดี แม้ความพยายามครั้งแรกของพ่อขุนศรีนาวนำถม
 จะไม่สำเร็จ แต่ที่แน่นอนอย่างหนึ่งว่ารัฐของพ่อขุนศรีนาว
 นำถมนั้นได้สลัดแอกเขมรออกและเป็นรัฐอิสระแล้ว. งานที่
 ยังเหลือเพียงแต่จะเข้าขับไล่เขมรออกจากเมืองสุโขทัยที่ยัง
 เป็นที่มั่นสำคัญของอำนาจเขมรในแถบแม่น้ำยมเท่านั้น.

สงครามปลดแอกเมืองสุโขทัยนั้น จารึกวัดศรีชุมเล่าไว้ว่า :

“ลูกพ่อขุนศรีนาวนำถมผู้หนึ่งชื่อพญาผาเมือง เป็นขุนในเมืองรัต.....แสนช้างหมากรอบบ้าน เมืองออกหลวงหลายแ่ก่กม ๐ เมื่อก่อนพ่อขุนบางกลางทาวเป็นเจ้าเมืองบางยางให้เอา ก. พลพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองรัต พาพ่อขุนผาเมืองผดจากันแลกัน ๐ พ่อขุนบางกลางทาวได้เมืองศรีเสขนาไลย.....พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองรัตเอาพลมา....บางขลง....เวนบางขลงแก่พ่อขุนผาเมือง แล้วพ่อขุนผาเมืองเอาพลเมืองรัตเมืองสากอโต.....ศรีเสขนาไลยสุโขทัย ขอมสมาคโศลยลำพงรบ....๐ แล้วพ่อขุนบางกลางทาวไป....พลพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองรัตมา.....ให้ผชุมพล ๐ พ่อขุนบางกลางทาวและพ่อขุนผาเมืองชี้ช้าง.....พญาผสบกัน....คืน ให้ชี้ด้วยกันเหนือหัวช้าง ๐ ประคนแล้ว พ่อขุนบางกลางทาวและขอมสมาคโศลยลำพงรบกัน ๐ พ่อขุนบางกลางทาวให้ไปบอกแก่พ่อขุนผาเมือง พ่อขุนผาเมือง.....(ขอม) สมาคโศลยลำพงหนีพ่ายพง ๐ พ่อขุนผาเมืองจึงยังเมืองสุโขทัยเข้าได้ ๐ เวนเมืองแก่พ่อขุนบางกลางทาว ๐ พ่อขุนบางกลางทาวมิสู้เข้า เพื่อ

เกรงแก่พระสหาย พ่อขุนผาเมืองจึงเอาพลออก พ่อ
 ขุนบางกลางทาวจึงเข้าเมือง ○ พ่อขุนผาเมืองจึงอภิเสก
 พ่อขุนบางกลางทาวเจ้าเมืองสุโขทัย ให้ทั้งชื่อคนแก่
 พระสหาย เรียกชื่อศรีอินทราทิตย์ ○ นามเดิม
 กมรแดงอัญญาเมือง ○ เมื่อก่อน ฝัฟ้าเจ้าเมืองศรี
 ไสยรประให้ลูกสาวชื่อนางสีขรมาหาเทวกับขรรค์ไชย
 ศรี ให้นามเกียรติแก่พ่อขุนผาเมือง เทียมพ่อขุนบาง
 กลางทาวได้ชื่อศรีอินทราทิตย์เพื่อพ่อขุนผา
 เมืองเอาชื่อคนแก่พระสหายอิ. เมืองสุโขทัย เพื่อนั้น ○
 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์และพ่อขุนผาเมืองเอาพล
 ศึกกัน พาหัว.....แต่เมื่อเพรง เกร์ลาคลาทุกแห่ง
 ทุกพาย ต่างคนต่างเมื่อบ้านเมื่อเมืองดั่งเก่า”

ตามที่เล่าไว้ในจารึก สันเกตว่าสงครามปลดแอกครั้งที่
 สองนขตเขอพอสมควร มิใช่สำเร็จในครั้งนั้นทีเดียว.

ระยะแรกพ่อขุนบางกลางทาวเจ้าเมืองบางยางได้ไปขอ
 พลของพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด พาพ่อขุนผาเมืองยกทัพ
 แยกทางกัน (ผดจ ภาษาเขมร แปลว่า แยก, ขาด). ทัพ
 ของพ่อขุนบางกลางทาวโจมตีเมืองศรีสัชนาโดยได้เมือง.
 ส่วนพ่อขุนผาเมืองยกพลมาทางเมืองบางขลัง, เจ้าเมืองบาง
 ขลังยอมอ่อนน้อม มอบ (เวน) เมืองบางขลังให้พ่อขุนผา
 เมือง. จากนั้นพ่อขุนผาเมืองจึงนำพลเมืองราด เมืองสากอได

....(คำว่า กอไต นี้ ยังสงสัยว่าอาจจะเป็นไปได้, แต่ตามอักษรวิธของจารึกสุโขทัยแล้ว ก็ได้ น่าจะเขียนกอไต ไม่น่าจะเป็น กอไต).

ระยะที่สอง ขอมสมาคโฆลฉล่ำพงผู้รักษามืองสุโขทัยคุมกำลังออกต่อต้านปราบปราม เพื่อชิงเมืองศรีสัชนาลัยคืน. พ่อขุนบางกลางทาวจึงไปขอกำลังพลพ่อขุนผาเมืองมาช่วย. ตั้งพิธีประชุมพลของทั้งสองฝ่าย มีการทำพิธีข้างบนคอเดียวกันด้วย จะทำพิธีสัตย์สาบานอะไรไม่ทราบได้. หลังจากนั้นแล้ว ขอมสมาคโฆลฉล่ำพงก็ยกมารบ, พ่อขุนบางกลางทาวออกรบ, และให้คนไปบอกพ่อขุนผาเมืองยกพลมาโอบกระหนาบ. พ่อขุนผาเมืองจึงยกพลมาตีกระหนาบ ทัพโฆลฉล่ำพงแตกหนีเข้าป่าเข้าพงไป (พ่ายพง ไม่ใช่พ่ายพัง) พ่อขุนผาเมืองจึงเข้ายึดเมืองสุโขทัยไว้ได้. เป็นอันว่าเสร็จสงครามปลดแอกเขมร.

ฝ่ายพ่อขุนผาเมือง เมื่อยึดเมืองสุโขทัยได้แล้ว ในฐานะที่ตนมิใช่ต้นคิด และเป็นแต่กำลังที่เข้าช่วยรบ จึงมอบเมืองสุโขทัยให้แก่พ่อขุนบางกลางทาว. พ่อขุนบางกลางทาวก็เกรงใจเพื่อนหรือหวาดระแวงอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่กล้ายกเข้าเมือง. พ่อขุนผาเมืองจึงยกพลของตนออก พ่อขุนบางกลางทาวจึงได้ยกพลเข้าสุโขทัย. พ่อขุนผาเมืองได้ตั้งพิธีอภิเษกพ่อขุนบางกลางทาวเป็นกษัตริย์สุโขทัย พร้อมทั้งได้ยกนามของตนว่า ศรีอินทรบดินทราทิตย์ให้เป็นนามาภิไธยของพ่อขุนบางกลางทาวด้วย. สำหรับนามนี้ จารึกเอาไว้ว่าเดิมเป็น

นามเกียรติยศที่กษัตริย์กรุงศรีอยุธยา (นครธม) ประทานให้พ่อขุนผาเมืองผู้มียศเป็น กัณเฑาะว์, พร้อมทั้งประทานพระราชรถชัยศรีและพระนางสีชมรมหาเทวีราชธิดาให้เป็นชายา.

จารึกยังตบท้ายไว้ว่า เหตุที่พ่อขุนบางกลางทาวได้ทรงพระยศเป็นศรีอินทรบดินทรที่ดียวนั้นก็เพราะ พ่อขุนผาเมืองยกชื่อของตนและทั้งเมืองสุโขทัยให้แก่พระสหาย. ที่พระมหาเถรศรีศรีธรรมา ๗ คุยกวาดไว้ในจารึกที่ตั้งให้คนอ่านกลางเมืองสุโขทัยได้อย่างเต็มปากเช่นนั้น เห็นจะเป็นด้วยเหตุการณ์ตอนซึ่งเมืองสุโขทัยนั้น พ่อขุนผาเมืองมีบทบาทสำคัญมากที่ใครๆ ก็รู้และวงศ์ของพ่อขุนศรีอินทรที่ดียวก็คงต้องยอมรับ. สำหรับพ่อขุนรามคำแหงนั้น คงตระหนักดีว่าพ่อของตนไม่มีเกียรติประวัติเท่าเทียมกับพ่อขุนผาเมืองในการปลดแอกครั้งนั้น จึงมิได้เล่าอวดไว้เลยในศิลาจารึกของพระองค์.

การปลดแอกของเมืองรัต.

จารึกวัดศรีชุมกล่าวไว้ว่า : “ลูกพ่อขุนศรีนาวนำถมผู้หนึ่งชื่อพญาผาเมืองเป็นขุนในเมืองรัต.....แสนข้างหมากรอบบ้าน เมืองออกหลวงหลายแควม” ตามหลักฐานนี้ เมืองรัตเป็นเมืองใหญ่ มีเมืองขึ้นเป็นจำนวนมาก. ตามคำที่จารึกเล่าไว้ว่าพ่อขุนบางกลางทาวขอกำลังรบเมืองรัตไปช่วยรบเขมรที่สุโขทัยนั้นทำให้เรารู้ได้ว่า เมืองรัตได้ปลดแอกเขมรเรียบร้อยแล้ว

รอยแล้ว จึงมเงนใจเป็นไปได้อพื่อท่ขุนคามาเมืองจะยกพลทงเมืองรอดไปช่วยสงครามปลดแอกทางสุโขทัย. ถ้าเมืองรอดยังไม่ปลดแอก ก็คงจะต้องทำสงครามปลดแอกของตนเองอยู่จะไปช่วยสุโขทัยไม่ได้. เชื่อว่าเมืองรอดคงจะสลัดแอกเขมรไปในคราวเดียวกับที่พ่อบุขนศรีนาวนำอมเกลื่อนไหวปลดแอกสุโขทัยครั้งแรก และคงจะเป็นในราว พ.ศ. ๑๓๖๓ ปีเดียวกับที่จามปาประกาศตนเป็นเอกราชพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา.

จารึกเล่าว่า เดิมที “ผู้พเจ้าเมืองศรีโสธรปุระ” สถาปนาพ่อบุขนคามาเมืองขานเป็น กัมรแดงอ้อ ศรีอินทรบดีนทราทิตย์, ซงเป็นยศชนพระยาหรือพระยามหานคร. พรอมกันนั้นก็ได้ประทานพระแสงอาภาสัทซอ “ขรรค์ชัยศรี” และพระราชธิดาชอนางสิขรมหาเทว.

เมืองศรีโสธรปุระนั้น ไม่มีข้หาแล้ววาคือกรุงศรีอยุธยาหรือนครธม ราชธานีของเขมร. ชื่อ ยโสธรปุระนั้น มาจากชอภษัตริย์ศรีอยุธยาธรรมเทพ ผู้เริ่มสร้างเมืองนครธมครั้งแรกสุดขานเมอกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕, สร้างสิวลังคชอ ยโสธรเวศวร บนยอดภูเขาเล็ก ๆ กลางใจเมืองซงเรียกว่า ยโสธรคีรี และสร้างเทวสถานศิลาสำหรับประดิษฐานลึงคินน ให้ชอว่า ยโสธรารม. ทางไทยโบราณมักจะเรียกย่อ จึงลดไปเสียพยางคหนึ่ง เป็นศรีโสธรปุระ เหมือนทเรียกหลวงพ่อบุขนคามาเมืองขานเป็นหลวงพ่อบุขนคามาเมืองขาน. แม้นในเอกสารเก่า ๆ ของเขมรเอง เราก็เคยพบเรียกย่อ ๆ อย่างไทยนเหมือนกัน.

ส่วนคำว่า ผีฟ้า เข้าใจว่าจะเป็นคำที่แปลออกมาจากคำว่า
 เทวะ หรือ เทพ ที่นิยมใช้ลงท้ายพระนามกษัตริย์เขมรโบราณ
 ทุกองค์ เช่น อินทรวรรณเทพ, ธรณินทรวรรณเทพ, สุรย
 วรณเทพ ฯลฯ. พ่อของท้าวพ้างมั่งแห่งล้านช้างชื่อ ท้าวผีฟ้า
 ก็น่าจะมาจากความปรารถนาจะสถาปนากษัตริย์ขึ้นเป็นเทวะ
 ทำนองเดียวกัน. แต่อย่างไรก็ดี เรายังมีแง่คิดอีกแง่หนึ่ง
 นั่นคือ : ทำเนียบไทยเก่า เมื่อพูดถึงผู้ล่วงลับไปแล้ว จะต้อง
 ใช้คำว่า ผีสง นำหน้าชื่อหรือคำแทนชื่อผู้นั้น เป็นต้นว่า
 “เมื่อครั้งผีสงพ่อยังอยู่...” เท่าที่เคยได้ยินตามชนบทภาค
 กลาง มักจะพูดเร็ว ๆ เป็น พิสัง-พิดสัง-พิสง เสียส่วน
 มาก. ในภาษาไทยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ออกเสียง
 เป็น ปะสัง. จะเป็นไปได้หรือไม่ว่า ผีฟ้าในจารึก จะเป็น
 คำประเภทเดียวกัน แต่ใช้สำหรับกษัตริย์จึงเปลี่ยนจากผีสง
 เป็นผีฟ้า? คำจารึกที่ว่า “เมื่อก่อน ผีฟ้าเจ้าเมืองศรีโสธร
 ประ....” ดูจะสื่อว่า ผีฟ้า มีความหมายอย่างหลัง มากกว่า
 จะเป็นคำที่แปลมาจาก เทวะ หรือ เทพ. (ฟังทราบว่าใน
 ความเชื่อของชาวไทยภาคอีสาน และชาวลาว ผีฟ้าเป็น
 ผีชนิดหนึ่งซึ่งผู้หลงเบนผู้เดียวและถือ และมีฐานะต่ำกว่า
 เทวดา ซึ่งเป็นของท้าวชายเลี้ยงและถือ.)

สำหรับการประทานราชธิดาชื่อ นางสีชมหาเทวันน,
 เข้าใจว่าจะเป็นชัวรรษมเทพที่ ๗ (๑๓๒๔-๑๓๖๑?) เป็นผู้
 ประทาน. ในศิลาจารึก ณ ปราสาทพระขันของชัวรรษมเทพ
 ที่ ๗ มีเล่าถึงการประทานราชธิดาให้เจ้าเมืองต่าง ๆ ทัพ

ความดีความชอบในราชการ และเจ้าครองนครต่าง ๆ. จารึก
ทั้งสองฝ่าย สอดคล้องกันพอดี. แต่ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์
ให้ความเห็นว่า อินทรวรรณเทพที่ ๒ โอรสของชัวยวรรณเทพ
เป็นผู้ประทาน โดยดำเนินนโยบายเดียวกับพระชนก (His-
toire ancienne des Etats hindouisés d'Extrême-
Orient). ทั้งนี้เพราะเซเดส์ประมาณระยะแห่งการต่อสู้ปลด
แอกของไทยต่ำลงมาอีกหนึ่งรัชกาล, และยังเชื่อลำดับกษัตริย์
สุโขทัยและรัชสมัยกษัตริย์สุโขทัยตามหลักเก่าอยู่, เป็นต้นว่า
ประมาณสมัยพ่อขุนรามคำแหงไว้ในระยะ พ.ศ. ๑๘๒๐-๖๐,
จึงต้องร่นระยะการต่อสู้ปลดแอกให้ล่าลงมา; ข้อนต่างกับการ
ศึกษาข้อมูลดิบของข้าพเจ้า ที่พบว่ารัชสมัยของพ่อขุนรามคำ-
แหงอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๑๗๘๕-๑๘๔๐ จึงต้องขยับระยะการ
ต่อสู้ปลดแอกขึ้นไป, และนอกจากนี้ยังต้องขยับขึ้นไปด้วย
เหตุผลแวดล้อมอีกหลายประการดังได้กล่าวอธิบายเรื่อยมาใน
บทความ ๆ นั้นแล้ว.

ปัญหาเรื่องนี้ ที่จริงยังมีร่องรอยออกอย่างหนึ่ง คือเรื่อง
ประทานพระขรรค์ชัยศรี. ชัวยวรรณเทพที่ ๑ นั้น เจ้ายศเจ้า
อย่างเป็นที่สุดในบรรดากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา. ไม่ว่าอะไร
เป็นต้องเอาคำชัยซึ่งเป็นชื่อของตนเข้าประดับเสมอที่เดียว.
เมืองต่าง ๆ ที่ปรากฏในศิลาจารึกของกษัตริย์องค์นั้น ถ้าพอจะ
เอาคำชัยเข้าประดับนำหน้าได้แล้ว เป็นทำดั่งนั้นทันที เช่น
ราชบุรี เป็น ชัยราชบุรี; ชื่อของชนนั้นก็ต้องเป็น ชัยราช
จุฑามณี; มเหสีก็ต้องเป็น ชัยราชเทวี; ครูปาอาจารย์ก็
สถาปนายศเป็น ชัย อะไรต่ออะไรทั้งนั้น. ปราสาทพระชน

เหมือนนครทมิฬที่สร้างอุทิศให้พระชนก ก็เรียกชื่อว่า “นคร
 ชัยศรี.” พระแสงขรรค์ชัยศรีจึงน่าจะเป็นของกษัตริย์ชัยวรม
 เทพที่ ๗ ประทานให้พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด. แต่อย่างไร
 ก็ดี ข้อนั้นยังไม่อาจยืนยันได้, เพราะ ๑) อินทวรมเทพ
 ไอรสก็อาจประทานพระแสงขรรค์ชัยศรีได้ เพราะพระแสง
 ข้อนั้นได้ใช้สืบมาจนถึงในราชสำนักเขมรทุกวันนี้ ; ๒) ส่วน
 ชัยศรี ได้พบใช้เป็นสำนวนหมายถึงชัยชนะอันสง่างามโดย
 ทั่วไปด้วย เช่นในโครงการดำเนินในกฎหมายลักษณะพิสูจน์
 พ.ศ. ๑๘๘๘ (ตัวบทลงเร็วเป็น ๑๘๘๘) มีใช้ว่า “ผู้จริงจะมี
 ชัยศรี ผู้เท็จกลี พินาศด้วยพระคงคา” (กฎหมายเมืองไทย,
 เล่ม ๒ หน้า ๘๘) ; และ ๓) พระแสงขรรค์ชัยศรีอาจมี
 ประเพณีมาก่อนหน้านั้นแล้ว และมีความหมายว่าพระขรรค์ที่
 ครอบที่ไหนชนะที่นั่น โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับชัยวรมเทพองค์
 หนึ่งองค์ใดก็ได้. แต่อย่างไรก็ดี พระขรรค์ชัยศรีนั้น ได้เป็น
 ที่นับถือกันทั่วไปทั้งในเขมร, ไทย และลาว, ทางลาวโบราณ
 เรียก ชันชัยศรี บ้าง สะหลัดันไชย บ้าง พบเสมอในวรรณ
 กิตลาวเก่า ๆ, มักเป็นพระขรรค์คู่มือของตัวละครเอก ; ถึง
 ในสื่อโคคำฉันท์ของไทยเรา ก็เรียกพระขรรค์คู่มือของควา
 และหลวิชัยว่า ขรรค์ชัยศรี เหมือนกัน. ส่วนที่เป็นพระแสง
 สำคัญในเรื่องราวกกุศลนั้น พบว่าได้ถือมาแต่สมัยสุโข
 ทัยแล้ว, ปรากฏในศิลาจารึกของพญาเถือไทย (หลักที่ ๕
 ในประชุมศิลาจารึกภาค ๑).

แต่ถึงจะยังถือเรื่องพระขรรค์ชัยศรีเป็นหลักอย่างนั้น
ไม่ได้ เหตุผลแวดล้อมอื่นก็พอเชื่อได้ว่า ชัยธรรมเทพที่ ๗
คือผู้ประทานนางสีขรมหาเทวี, และการปลดแอกของเมือง
ราดก๊กได้เกิดขึ้นในเมื่อสิ้นรัชกาลของชัยธรรมเทพที่ ๗, ใน
ระยะเดียวกับทางจามป่านเอง.

ปัญหาต่อมาก็คือ เมืองราดอยู่ที่ไหน ?

ปัญหานี้ นักโบราณคดีสันนิษฐานกันไว้ต่าง ๆ กัน บ้าง
ก็ว่าคือเมืองเพชรบูรณ์, บ้างก็ว่าคือเมืองศรีเทพร้างในอำเภอ
วิเชียรบุรี ได้ตัวจังหวัดเพชรบูรณ์ลงมาเกือบติดเขตสระบุรี,
บ้างก็ว่าคือเมืองโคราช.

ในหนังสือ "นำเที่ยวพิมายและโบราณสถานใน
จังหวัดนครราชสีมา," นายมานิต วลธิโกดมได้แสดง
หลักฐานและความเห็นไว้ สรุปดังนี้ :

๑. ตำนานอรัญกษัตริ (พ.ศ. ๒๔๘๓, น. ๑๑๘) มีเอ่ย
ถึงเมือง "คอนราช."

๒. พงศาวดารเห็นว่าเมือง โคราช มาจากคำว่า
"คอนราชสีห์มา" เพราะมีลักษณะริ้วเขมร ถลกหนังราชสีห์
หาบมา ชาวเมืองจึงเรียกอย่างนั้น.

๓. คำว่า คอนราช และ คอนราชสีห์มา น่าจะมาจาก
คำว่า นครราช.

๔. ชื่อเมืองราดกับนครราช เสียงใกล้เคียงกัน, น่าจะ
เป็นเมืองเดียวกัน.

๕. การเดินทางจากนครราชสีมาไปยังสุโขทัยนั้น มีเส้นทางที่เคยเดินกันและถึงได้ภายใน ๒๐ วัน ก็จากโคราชเดินชนเพชรบูรณ์ ผ่านเมืองหล่ม, ต่อกันไปอำเภอนครไทย, เข้าอำเภอตรอน แล้วทะลุออกสุโขทัย.

๖. เมืองราชของพ่อขุนผาเมืองจึงน่าจะเป็เมืองโคราชเก่าในจังหวัดนครราชสีมาเอง.

นี่คือความเห็นของนายมานิต วัลลิโกดมโดยสรุป (จากหน้า ๑๖-๑๗) ของหนังสือ นำเที่ยวพิมายและโบราณสถานในจังหวัดนครราชสีมา, พ.ศ. ๒๕๐๒).

สำหรับเรื่องเมืองโคราชเก่า ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งเหนือของลำตะคอง ในตำบลเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา นั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้สันนิษฐานไว้ว่าเดิมทีเดียวเห็นจะชื่อว่าเมือง "โคราฆะบุรี" ตามอย่างชื่อเมืองในอินเดีย, แต่ชาวบ้านมาเรียกเพี้ยนไปเป็น โคราช (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, เทียวตามทางรถไฟ, ประวัติเมืองนครราชสีมา) ที่ทรงกล่าวว่าเดิมเห็นจะชื่อ โคราฆะบุรีตามชื่อเมืองในอินเดียนั้น เห็นจะทรงหมายถึงเมือง Khorakhpur หรืออย่างไรไม่แน่นัก.

ว่าด้วยชื่อของเมือง โคราช นั้น, ข้าพเจ้ายืนยันได้แน่ ๆ ว่าคือ นครราชสีมาเอง. ชาวเขมรในกัมพูชายังคงเรียกเมืองนครราชสีมาตามชื่อเดิมว่า นครราชสีมา อยู่จนทุกวันนี้, แต่เขียนเป็นคำเพี้ยนอย่างเขมรว่า อังครราชสีมา เหมือนนครวัด เขียนอังครวัด (ที่ฝรั่งนำไปเรียกเป็น Angkor Vat). อังคร หรือ

ทเขมรออกเสียงเป็น อ็องกอ-อ็องโก นั้น เป็นคำเพี้ยนจากคำ
นคร. คำเพี้ยนอย่างเดียวกันนี้ก็ยังมีพบอีกหลายคำเช่น เขมร
เรียกไถว่า อังคัล (ออกเสียง อ็องเกอล) นักเพี้ยนมาจาก
ภาษาบาลีว่า นังคัล.

เมืองโคราชเก่านี้เป็นเมืองในรัฐของชนชาติทพุดภาษา
เขมรแห่งใต้ลุ่มแม่น้ำมูล และเป็นเมืองภายในปกครองของ
นครธมบางระยะ. นครราชสีมาเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีทพุดไป-
ราณสถาน และเมืองโบราณฝีมือช่างเขมรอยู่เป็นจำนวนมาก.
พรมแดนด้านตะวันออกของนครราชสีมายังมีชาวเขมรพื้น
เมืองอาศัยอยู่ และต่อเป็นพืดไปในจังหวัดบุรีรัมย์, สุรินทร์
และศรีสะเกษ จนทุกวันนี้. ฉะนั้น, ข้อที่ว่า โคราช เห็น
จะเพี้ยนมาจาก โคราษะบุรี นั้นเห็นจะไม่ใช่ออย่างเด็ดขาด.
หากเป็นคำที่ออกมาจาก นครราชสีมา หรือ อังครราชสีมา ช่างชาว
เขมรเรียกว่า อ็องโกเรียด หรือบางทีก็ย่อเป็น โกเรียด นั้น
แหละ. ส่วนนี้ทานว่า กอนราชสีมา นั้น เป็นเรื่องแต่ง
นิยายให้เขาชื่อเมืองในชั้นหลังเสียแล้ว โดยผู้แต่งไม่ได้ล่วงรู้
ว่าชื่อนครราชสีมา นั้น มาจากการนำเอาค่านครราชสีมา
เขากับชื่อเมืองเสมา อันเป็นเมืองเก่าอยู่ข้างเคียงกับเมืองนคร
ราชสีมา.

ว่าโดยทางชื่อเมืองแล้ว ข้าพเจ้ายืนยันว่าความสันนิษ-
ฐานของนายมานิต วัลลิโกดมว่า โคราช เป็นคำที่เพี้ยนมา
จาก นครราชสีมา ถูกต้องที่สุด.

ส่วนข้อที่ว่าเมืองราชของพ่อขุนผาเมืองได้แก่เมืองโคราช
เก่า หรือนครราชสีมา, ข้าพเจ้ามีหลักฐานยืนยันสนับสนุน
อยู่สองประการคือ :

๑. ศิลาจารึกของพระมหาเถรศรีศรีทวารวดีราชูปถัมภ์
หลานพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราช (คือจารึกวัดศรีชุม) เล่า
ประวัติของพระมหาเถรเองสมัยยังไม่ออกบวชที่เมืองราช ว่า
เมื่ออายุได้ ๑๑-๑๘ ปี ได้รับกับ ท้าวอจัน.

ท้าวอจันนั้นจารึกไม่ได้บอกรายละเอียดไว้ว่าเป็นเจ้า
เมืองอยู่ที่ไหน. แต่ท้าวอจัน นั้น บัดนี้ยังอยู่ในทิศใต้ของ
จังหวัดนครราชสีมา คือเป็นช่องดงใหญ่ เรียกว่าดงอจัน.
ดงนี้อยู่ใต้อำเภอบักขงชัยไปทางตะวันออก, เขตของดงนี้กิน
ตลอดส่วนใต้ของจังหวัดบุรีรัมย์ทั้งจังหวัด ไปจนถึงเขตจังหวัด
สุรินทร์. ดงอจันเป็นดงที่บ ใหญ่มาก และเป็นชื่อรวม
ของดงต่าง ๆ ในเขตนั้น กล่าวคือแบ่งซอยเรียกชื่อต่าง ๆ กัน
ไปเป็นตอน ๆ. ข้าพเจ้าเชื่อว่าเมืองอจันคงจะอยู่ในบริเวณ
ตอนนี้. เมืองเขมรโบราณที่เรารู้จักแล้วในดงนี้มีอยู่หลายเมือง
และที่ยังไม่ได้สำรวจก็ยังมีอีกมาก, การสำรวจในอนาคตอาจ
จะช่วยแก้ปัญหานี้ยังไม่กระจ่างชัดนี้ได้.

เมื่อเมืองอจันอยู่ในบริเวณดงอจันนี้ เมืองราชก็จะต้อง
อยู่เหนือดงอจันขึ้นไปในเขตไทย และข้อสำคัญก็คือเขตแดน
ของรัฐเมืองราชนั้นจะต้องประชิดกับดงอจันหรือรัฐอจัน ไม่
ใช้อยู่ห่างกันและมีรัฐอื่นคั่นอยู่แล้วกับข้ามรัฐหนึ่งรัฐใดไปรบ
กัน. เมืองโคราชเก่าคงอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของดงอจัน

ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร (วัดเป็นเส้นตรง), จึงมีเงื่อนไขที่จะเป็นเมืองരാດได้.

๒. ศีลาจารึกหลักเดียวกันแล้วว่า พระมหาเถรศรีศรีทธาฯ ออกบวชเมื่ออายุ ๓๑ ปี “จึงพิเนสกรรมออกจากรัตนภูมิสพายบาตร” (ด้าน ๒ บันทัดที่ ๕). คำพิเนสกรรมนี้เป็นภาษาสันสกฤตว่า อภิเนษกรรมณ์ หมายถึงการออกบวชอันสูงส่ง. ทว่าออกบวชแล้วจาริกออกจากรัตนภูมิ เป็นข้อให้หลักฐานอีกอันหนึ่งว่า รัตนภูมิต้องเป็นเมืองหนึ่งในเขตของรัฐเมืองരാດที่ว่ามีเมืองออกหลวงหลาย, หรือไม่ก็ต้องเป็นชอบ้านตำบลในเขตเมืองരാດที่พระมหาเถรได้ไปครองอยู่.

ชื่อรัตนภูมินี้ เราได้พบในศีลาจารึกวัดพนมวัน ที่บ้านมะค่า ตำบลบ้านโพธิ อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา, ห่างศาลากลางจังหวัดประมาณ ๑๐ กิโลเมตร. ปราสาทหินพนมวัน อยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองโคราชเก่าประมาณ ๕๐ กิโลเมตร (วัดทางตรง).

จารึกวัดพนมวันมีหลายแห่งตามกรอบประตูปราสาทหินแห่งที่พบชื่อรัตนภูมินี้ จารึกเมื่อ พ.ศ. ๑๖๒๕, ห่างจากสมัยพระมหาเถรศรีศรีทธาฯ ราว ๑๕๐ ปี.

จารึกเล่าเรื่องของบุคคลชั้น พระกัมมรแดงอภัย หลายคนได้รับคำสั่งจากกษัตริย์ศรีชัยวรมเทพที่ ๖ (พ.ศ. ๑๖๒๕-๕๐) ให้ดูแลรักษาศาสนสถานแห่งนี้, ซึ่งเรียกชื่อว่า “เทวาศรม”,

และมีรูปปฏิมาที่ประดิษฐานอยู่ภายในเรียกว่า “กัมรแดง ชัคต
เทวาศรม.” (กัมรแดง เป็นภาษาเขมรแปลว่า เจ้า, ชัคต
เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า โลก ; รวมใช้เป็นคำเรียกเทวรูป
หรือพระพุทธรูป.) ข้อความของจารึกนี้เป็นบันทึกที่ระบุถึงของ
และข้าพระที่อุทิศถวายแด่เทวาศรมและเทวรูปในเทวาศรม
นั้น. เมื่อระบุนายการของสิ่งของที่ถวายเป็นประจำวันและ
อื่น ๆ ในยามปกติแล้ว ก็บอกกรณีพิเศษไว้ว่า :

“เวลา กัมรแดงชัคต (เทวาศรม) เสด็จไป รัตนภูมิ,
ข้าวสาร ๒ ถลวง หมูตัวหนึ่ง กระทำพิธีกรรม ณ
รัตนปุระ”

(บันทึก ๓๑-๓๒)*

นั่นหมายถึงกรณีพิเศษที่แห่เทวรูปกัมรแดงชัคตเทวา
ศรม ไปยัง รัตนภูมิ, ให้ใช้ข้าวสาร ๒ ถลวง กับหมูหนึ่ง
ตัวกระทำพิธีกรรม เทวสถานชื่อรัตนปุระ อันเป็นเทวสถาน
ประจำเมืองหรือตำบลรัตนภูมิ.

ตรงนี้จะต้องเข้าใจด้วยว่า ปุระ ในภาษาเขมรโบราณนั้น
มิได้แปลว่าเมืองอย่างเดียว, หากใช้เรียกเทวสถานด้วย เพราะ

*จารึกวัดพนมวันนั้น พิมพ์อยู่ใน “บันทึกพิพิธภัณฑสถานและโบราณ
สถานจังหวัดนครราชสีมา” ของนายมานิต วัลลิโกตม. เรื่อง
ที่เล่าถึงความในจารึกและคำแปลนี้ ข้าพเจ้าได้แปลเองใหม่,
มิได้ใช้คำแปลในนั้น ; มีผิดกันบ้าง.

ถือเป็นเมืองหรืออาณาจักรของพระเจ้า (เทวสถานเขมรโบราณนั้น ย่อส่วนของเมืองลงไป, มีกำแพงรอบ มีบ่อน้ำ ก่ายต้ายประตู ฯลฯ). ในศิลาจารึกเขมรโบราณ จะพบเรียกเทวสถานว่า ปุระ บ่อย ๆ เป็นต้นว่าปราสาทหินบันทายศรีของชัวรรษมเทพที่ ๕ (พ.ศ. ๑๕๑๑-๔๔) ซึ่งอุทิศถวายพระอิศวร จารึกเรียกว่า อิศวรปุระ ดังนี้เป็นต้น. * ถ้าจารึกทั่วไปแต่เทวรูปกัมมรแดงชกัตเทวาศรมไปยังรัตนภูมิ และทำพิธีกรรม ณ รัตนปุระ จึงหมายถึงทำพิธีกรรมที่เทวสถานชื่อรัตนปุระ ; มิได้หมายความว่ารัตนปุระเป็นอีกชื่อหนึ่งของรัตนภูมิ.

เรายังไม่ทราบว่า รัตนภูมิอยู่ที่ไหน และเทวสถานรัตนปุระอยู่ที่ใด, การตรวจสอบต่อไปอาจจะทราบได้. แต่ถึงแม้ยังไม่ทราบ ก็เป็นหลักฐานอันหนึ่งแสดงว่า รัตนภูมิของพระมหาเดรสร์ศรัทธาฯ นั้น ต้องอยู่ในบริเวณจังหวัดนครราชสีมา บัจจุบันนี้, ไม่ไกลจากวัดพนมวันจนเกินไป.

* เขมรโบราณใช้คำเรียกเทวสถานเป็นหลายอย่าง เช่นเรียกว่า โลก อย่างนครวัด จารึกเรียก พระพิฆณุโลก (อุทิศถวายพระวิฆณุ); เรียกว่า ภูเข่า อย่างเรียกปราสาทบาพวนในนครธมว่า สุวรรณาทรี (อาทรี=ภูเข่า); ในจารึกภาษาเขมรเรียกเทวสถานว่า "พระพนม" ก็มี เพราะทำจำลองยอดเขาอันเป็นที่สิงสถิตย์ของเทวดา. พระธาคูพนมของเราก็มีความหมายเดียวกันนี้.

นี้ย่อมเป็นหลักฐานสนับสนุนว่าเมืองราดคือโคราชเก่า
หรือนครราชทัตตอกประการหนึ่ง.

ทั้งสองประการข้างบนนี้เป็นหลักฐาน. นอกจากหลัก
ฐานสองประการนั้นแล้ว ยังมีร่องรอยประกอบอื่น ๆ อีกบ้าง
ซึ่งยังนับเป็นหลักฐานไม่ได้เต็มที่ ดังนี้ :

๓. ชัยวรรณเทพที่ ๑ ประทานธิดาชื่อนางสีขรมหาเทวี
ให้เป็นชายาของพ่อขุนผาเมือง. ชื่อนางสีขรมหาเทวีนั้น แปล
ตามตัวก็คือ นางผู้เป็นใหญ่เหนือยอดเขา; สีขร ในภาษา
บาลี หรือสีขรในภาษาสันสกฤต แปลว่า จอมเขา, ยอดเขา.
ทั้งคู่ชื่อแล้วออกจะน่ากลัวอยู่. แต่มีแง่ที่น่าคิดอยู่นิดหนึ่งว่า
ปราสาทหินเขาพระวิหารบนช่งอนผาแห่งภูเขาแดงเรียก ติดพรหม
แดนจังหวัดศรีสะเกษนั้น มีชื่อในศิลาจารึกเขมรโบราณว่า
“ศรีสีขเรศวร” ซึ่งมาจากคำ สีขร + อีศวร หมายถึงผู้เป็น
ใหญ่แห่งยอดเขา. เป็นที่น่าคิดว่า เมื่อพ่อขุนผาเมืองมีความ
ดีความชอบมาก ได้รับยศเป็นเจ้าครองนคร มีราชทินนาม
ว่า กัมรเดงอัม ศรีอินทรบดินทราทิตย์ และได้รับพระขรรค์
ชัยศรีเป็นแสงอาภาสัทธินัน ได้รับสิทธิปกครองเหนือดินแดน
เขมรส่วนบนของภูเขาแดงเรียกทั้งหมด หรือเกือบทั้งหมด รวม
ทั้งบริเวณปราสาทหินเขาพระวิหารด้วย, เมื่อชัยวรรณเทพที่ ๑
ประทานราชธิดาจึงได้สถาปนายศให้เป็น สีขรมหาเทวี โดย
ถือเอาปราสาทหินเขาพระวิหารหรือ สีขเรศวร เป็นนิมิต
หมาย, ชื่อของพระนางสีขรมหาเทวีจึงได้ทั้งคู่แปลกหูดังที่
เป็นอยู่นั้น.

๔. พระมหาเถรศรีศรัทธา ๆ นั้น มิได้เป็นหลานของ
 พ่อขุนผาเมืองที่เกิดจากนางสีขรมหาเทวีชายาผู้เป็นเขมร. ข้อ
 นี้รู้ได้จากคำเล่าของพระมหาเถรในจารึกวัดศรีชุม ซึ่งไม่ได้
 ยกย่องนางสีขรมหาเทวี หรือบอกว่าเป็นย่าเลย หากเรียก
 ง่าย ๆ ว่า “นางสีขรมหาเทวี” เฉย ๆ. แต่ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มี
 เชอสาขเป็นเขมร ก็สังเกตได้ว่าคุ้นภาษาเขมรมากจริง ๆ.
 จารึกของท่านจึงเต็มไปด้วยคำภาษาเขมรโบราณ หรือคำ
 สันสกฤตแบบเขมร ต่างกับจารึกพ่อขุนรามคำแหงและจารึก
 อื่น ๆ ในรุ่นใกล้เคียงกัน. บางคำที่ไม่จำเป็นต้องใช้ภาษาเขมร
 เลย ก็ใช้, เป็นต้นว่าเรียกนักเดินทางชาวต่างประเทศว่า
 “นักเถมรเทศ” นเป็นคำภาษาเขมรโบราณทั้งคู่. เถมร มา
 จากคำว่า เทร ซึ่งแปลว่า เดิน ; เมื่อลงอาคม ม เป็นเถมร
 แล้วแปลว่า ผู้เดินทาง. ส่วนเทศนั้นมีความหมายว่าชาวต่าง
 ประเทศ เหมือนที่เราใช้ในสำนวนว่า เกรงเทศ, ไทยและ
 เทศ, ม้าเทศ เป็นต้น. คำว่า แยกทางกัน จารึกของท่านก็ใช้
 ผดจากันแลกัน, ซึ่งไม่จำเป็นเลยที่จะต้องใช้คำเขมรว่า ผดจ,
 ดงน เป็นต้น.

ได้เคยกล่าวมาแล้วว่า เขมรโบราณนิยมเรียกเทวสถาน
 ว่า ปูระ ซึ่งแปลว่า เมือง เพราะถ่อเบนเมืองของพระเจ้า.
 นอกจากเรียกว่า ปูระ ยังมีที่เรียกว่านครด้วย เป็นต้นว่า
 ปราสาทหินพระขันธ์ของชัวรรษมเทพที่ ๗ จารึกเรียกว่า นคร
 ชัศรี, หรือแม้คำที่เรียกเทวสถานใหญ่ของเขมรว่า นครวัด
 ในบัดนี้ ก็เป็นในความหมายเดียวกัน. คติอันนี้ได้พบปรากฏ

ในจารึกวัดศรีชุมของพระมหาเถรด้วยเหมือนกัน. พระมหาเถรเล่าถึงการเสริมยอดพระธาตุหลวงว่า :

“พระธาตุหลวงก่อใหม่เก่าด้วยสูงได้ร้อยสองวา ขอมเรียกพระธมนั้นแล ๐ สถิตีเครื่องกลางนครพระกรีส ๐”

(ด้าน ๒ บันทึก ๒๒)

“พระศรีรัตนมหาธาตุเจ้าชื่อศรีธาเอกกกา ๐ พระกรีสพระเจ้าหากประดิษฐา ๐ พระกรีสนั้นคือตนพระมหาสามีสรีศรีทธาราชจุลามาณี ศรีรัตนลังกาทีปเปนเจ้า คือตนพระรามพระนารายณ์เทพยุดี หากเที่ยวในสงสารภพอันโกลเกิดไปมาแล ๐”

(ด้าน ๒ บันทึก ๓๖-๓๘)

คำว่า นครพระกรีส นั้นก็คือ นครพระกฤษณ์, มิได้หมายถึงเมืองที่ไหนด หากหมายถึงอาณาบริเวณภายในกำแพงล้อมพระมหาธาตุศรีธาเอกกกาเท่านั้นเอง. พระมหาเถรตั้งชื่อว่า นครพระกฤษณ์ ก็เพราะถึงตนเป็นกฤษณาอวตาร คือ นารายณ์เทพยุดีลงมาเกิดในโลก. ที่ถึงตั้งนิกเนื่องด้วยเมืออายุ ๒๖ ปี ได้ชนข้างชนะขุนจ้ง พ้อจ้งตั้งให้เป็น พระหริรามเทพ, ก็เลยถึงตนเป็นพระราม, พระกฤษณะ หรือนารายณ์อวตารเรื่อยมา.

ความเชื่อถึงแบบเขมร โบราณและถึงยคำภาษาเขมรที่ปรากฏในจารึกหนาดาและพิสดารกว่าจารึกสุโขทัยระยะใกล้

เคียงกันดังกล่าวนี้ พอจะบ่งให้เห็นได้ว่าพระมหาเถรเป็นกษัตริย์
 ในดินที่คลุกคลีกับเขมรพอสมควร. ถึงพ่อขุนผาเมืองก็มี
 ลักษณะทำนองเดียวกัน, จะเห็นได้จากเมอราชาภิเษกพ่อขุน
 บางกลางทาวเป็นกษัตริย์สุโขทัย ก็ได้เอาราชทินนามเขมร
 ของตนที่ได้รับจากเขมรนครมยยกให้เป็นเกียรติแก่พระสหาย
 โดยไม่รู้สึกรังเกียจว่าเป็นราชทินนามของกษัตริย์เขมรแต่
 อย่างไม่. ปราภฏการณฺ์เหล่านี้ส่อให้เห็นว่าเมืองราดเป็นเมือง
 ที่คลุกคลีอยู่ในหมู่ชาวเขมรจนเคยชิน ทำนองเดียวกับไทยทาง
 ละโว้-อโยธยา ซึ่งคุ้นกับภาษาเขมรและใช้ภาษาเขมรมากกว่า
 ไทยทางสุโขทัย.

เหตุผลทางความเชื่อและภาษาดังกล่าวนี้ บางทีอาจ
 จะสนับสนุนได้บ้างว่า เมืองราดคือเมืองโคราช; แต่ก็ไม่
 ใช่หลักฐานแน่นอนอะไรที่จะยืนยันได้มากนัก. และแม้จะไม่
 มีเหตุผลประกอบเหล่านี้ ข้อเท็จจริงเรื่องดงอจามและรัตนภูมิ
 ก็ดูเหมือนจะเพียงพอแล้วที่ยืนยันว่าเมืองราดจะต้องอยู่ใน
 บริเวณจังหวัดนครราชสีมาปัจจุบันนี้.

ในระยะนี้ ขอดังสมมุติฐานว่าเมืองราดอยู่ที่โคราชไว้
 ก่อน จนกว่าเราจะได้หลักฐานที่แจ่มชัดแน่นอนกว่านี้.

ถ้าาริกวัดศรีชุมที่ว่าเมืองราดมีเมืองขนมากหลวงหลาย
 ประกอบกับการที่พ่อขุนผาเมืองได้รับสถาปนายศเป็นเจ้าครอง
 นคร และได้ราชธิดาตลอดจนพระแสงขรรค์ชัยศรี เป็นข้อ
 เท็จจริงที่เราสามารถใช้เป็นหลักตั้งสมมุติฐานได้ว่า เมือง
 ราดคงจะได้มีอาณาเขตปกครองส่วนหนึ่งของดินแดนเขมร
 ส่วนบน, ถ้าไม่ทั้งหมด, เป็นต้นว่าอาจจะได้ปกครองดินแดน

ฝั่งขวาของแม่น้ำมูลตั้งแต่บริเวณจังหวัดนครราชสีมา ผ่านบุรีรัมย์, สุรินทร์ ไปถึงศรีสะเกษ, และในบริเวณนี้อามีเมืองเขมรเมืองเล็กเมืองน้อยเป็นเมืองขึ้นอยู่หลายเมือง, สมฐานะของเมืองเขย.

เมืองราดคงจะได้ประกาศเป็นอิสระจากอำนาจเขมรขึ้นในคราวเดียวกับจามปา (พ.ศ. ๑๗๖๓) พร้อมกับพ่อขุนศรีนาวนำถมเคลื่อนไพร่พลเข้ามาจากด้านตะวันตก. ภายหลังที่พ่อขุนศรีนาวนำถมเริ่มคลี่ปลดแอกสุโขทัยระลอกแรกแล้ว ต่อมาพ่อขุนบางกลางทาวได้รับช่วงงานสืบต่อมา ทางเมืองราดซึ่งเป็นผู้อิสระแล้วก็ได้ยกกำลังไปช่วยกระหนาบพวกเขมรที่สุโขทัย. ทางนครทมิฬกำลังเกิดวิกฤตทางการเมืองและเศรษฐกิจไม่อยู่ในฐานะที่จะยับยั้งคลื่นเหล่านี้ได้เสียแล้ว.

เมื่อสุโขทัยปลดแอกสำเร็จแล้ว เมืองราดกับสุโขทัยคงได้ดำรงอยู่ในฐานะเป็นบ้านพี่เมืองน้อง ; เข้าใจว่าคงมีการกระทำสัตย์สาบานกัน ระหว่างปฐมกษัตริย์ของรัฐทั้งสองนี้, เช่นเดียวกับที่เราได้พบจารึกคำสัตย์สาบานระหว่างกษัตริย์สุโขทัยกับเจ้าผู้ครองรัฐเล็ก ๆ หลายรัฐในชั้นหลัง ๆ.

สมัยที่เรื่องอำนาจมากที่สุดของสุโขทัย ก็คือสมัยของพ่อขุนรามคำแหง. จารึกของพ่อขุนรามคำแหงระบุอาณาเขตทางตะวันออกไว้ว่า :

“รอกสระหลวง สองแคว ลุม บายาย สคา เท้าฝั่ง
ของ เถิงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว”

สะพานคือหิฉัตร สองแควคือพิษณุโลก ลุ่มคือเมือง
หล่มสักเก่า ซึ่งทางลาวยังเรียกว่าเมืองหล่มเลย ๆ อยู่จนบัดนี้
ส่วน บายาย กีบ สกา ยังไม่ทราบแน่ แต่คงอยู่ระหว่างเมือง
หล่มไปสู่ฝั่งโขงเมืองหนองคาย ที่จะข้ามไปสู่เวียงจันทน์
เวียงคำ.

ตามนี้ จะเห็นได้ว่าสุโขทัยไม่ได้แต่ต้องส่วนกลางและ
ส่วนใต้ของภาคอีสานเลยทีเดียว, และในสมัยต่อมาก็ไม่เคย
แผ่อิทธิพลมาได้เลย. ส่อให้เห็นว่าเมืองรัตนคงจะเป็นเมือง
เอกราชที่สุโขทัยนับถือมาก. สังเกตดูพฤติการณ์ของกษัตริย์
สองรัฐนี้ ก็ออกจะเป็นทำนองรักใคร่ชอบพอกันอย่างสูง.
พ่อขุนผาเมืองยกนามศรีอินทราทิตย์ให้แก่พ่อขุนบาง
กลางทาวแล้ว, ต่อมาเมื่อพ่อขุนผาเมืองมลูกลงตั้งลูกเป็นที
พญาคำแหงพระราม, ทางสุโขทัย เมื่อพระร่วงชนช้างชนะ
ขุนสามชนเมื่ออายุ ๑๘ ปี, พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ก็เลียนแบบ
ตั้งพระร่วงชนเป็นที พระรามคำแหง ดงนเบนตน. เห็นว่า
วงศ์สุโขทัยจะนับถือวงศ์เมืองรัตนมากอยู่.

เมืองรัตนจะดำรงฐานะเอกราชของตนอยู่ในท่ามกลาง
เขตเขมรได้นานสักเท่าใดไม่ปรากฏ. เรารู้แต่ว่าในสมัยของ
พญาคำแหงพระราม ในประมาณร่วมสมัยกับพ่อขุนรามคำ
แหง, ได้เกิดศึกท้าวอจันยกทัพมาบุกรุกเมืองรัตน. เข้าใจว่า
ท้าวอจันจะเป็นเจ้าเมือง หรือผู้ครองนครรัฐเขมรเล็ก ๆ รัฐ
หนึ่ง ซึ่งเคยอยู่ในปกครองของเมืองรัตนมาก่อน ได้คิดแข็ง
เมืองต่อสู้ชน. ต่อมาในระยะห่างกันอีกราว ๑๐ ปี ก็มีขุนจ้ง

แห่งเมืองใดไม่ปรากฏ มาแต่ใดก็ไม่ปรากฏ ได้มาทำทนาย
 พณาคำแห่งพระรามเจ้าเมืองราดชนข้างตัวต่อตัว, พระมหา
 เถรศรีศรัทธาฯ ระชนันอายุได้ ๒๖ ปี เจ็บแก่นแทนพ่อ ได้
 ชนข้างกับขุนจิมชัยชนะ ; พณาคำแห่งพระรามจึงสถาปนา
 ชนเป็น พระหรรีรามเทพ.

หลังจากนั้น เมืองราดจะเป็นอย่างไร เราไม่มีหลักฐาน
 จะทราบได้, นำสังเกตอยู่อย่างหนึ่งที่ว่า พระมหาเถรศรี
 ศรัทธาฯ เหตุใดจึงได้มาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองสุโขทัย และเป็น
 สังฆราชอยู่ทนน, เมืองราดในราวระยะ พ.ศ. ๑๘๕๐-๑๘๗๕
 ได้เผชิญชะตากรรมอะไรหรือ ?

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาจดยานนามเมืองชนของกรุงศรี
 อยุธยาเมื่อแรกสร้างกรุงไว้ว่ามี ๑๖ เมือง แต่ไม่มีเมืองนคร
 ราชสีมาหรือโคราช หรือเมืองอื่นใดในเขตภาคอีสานเลยสัก
 เมืองเดียว. มีแต่หลักฐานทางลาวเท่านั้นที่ปรากฏว่าท้าวพ้างม
 ยกทัพตีบ้านเมืองฟากขวาแม่น้ำโขงข้ามเข้ามาจนถึงร้อยเอ็ด
 เหนือแม่น้ำมูล (ไม่ปรากฏว่าได้ข้ามเลยลำน้ำมูลลงมา).

บางทีเมืองราดอาจจะถูกเขมรยึดครองกันกลับไปอีกก็
 ได้ในระยะหลัง, และพวกเขมรเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเขมร
 นครธมก็ได้. หรือเมืองราดอาจจะมีประวัติการณ์ต่อมาอีกก็ได้
 จนกระทั่งได้รวมเข้ากับกรุงศรีอยุธยา. เรื่องนี้ยังจะต้องศึกษา
 กันต่อไป และไม่ใช่เป้าหมายของเราในขณะนี้, เป้าหมาย
 ของเราขณะนี้เพียงแต่ศึกษาสถานการณ์ทางการเมืองโดยรอบ
 บริเวณละโว้-อโยธยาเพื่อศึกษาการต่อสู้ปลดแอกของไทยลุ่ม
 นานเจ้าพระยาเท่านั้น.

ปรัชญาการเมืองของไทย ยุคต้นสมัยศรีอยุธยา

ข้าพเจ้าเคยกล่าวมาแล้ว ว่าสภาพของสังคมลุ่มน้ำเจ้าพระยาสมัยก่อนหน้ากรุงศรีอยุธยานั้น แบ่งออกเป็นนครรัฐขนาดเล็กและใหญ่หลายนครรัฐ และมีจำนวนต่างกันในยุคสมัยที่ต่างกัน. แต่อย่างไรก็ดี โดยทั่วไปแล้ว นครรัฐที่มีขนาดใหญ่ และผลัดเปลี่ยนกันมีฐานะปกครองเหนือบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ดูเหมือนจะมีอยู่ไม่กี่นครรัฐ. ในระยะศตวรรษที่ ๑๘ ดูเหมือนจะมี ละโว้, อโยธยา และสุพรรณภูมิ เพียงสามนครรัฐเท่านั้นที่มีฐานะสำคัญทางการเมืองชั้นนำและผลัดเปลี่ยนกันมีฐานะปกครอง.

สำหรับละโว้และอโยธยานั้น ส่วนใหญ่แล้วมักจะรวมกันเป็นนครรัฐเดียว. ในระยะที่ศรีวิชัยและเขมรครอบครองบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ก็ตั้งศูนย์กลางการปกครองขึ้นที่ละโว้, แต่ในระยะที่ชาวลุ่มน้ำเจ้าพระยาขึ้นหยัดเป็นรัฐอิสระขึ้นได้ ก็มีที่ตั้งเมืองราชธานีที่อโยธยา และเมืองอโยธยานั้นอาจตั้ง

อยู่ในที่ต่างกันหลายแห่งก็ได้ ไม่จำเป็นจะต้องตั้งอยู่ที่เดียวกันตลอดกาลดังเคยได้ขจัดมาแล้ว (นั่นคือเป็นข้อสำหรับใช้เรียกราชธานีสืบเนื่องกันในหลายยุคสมัย ไม่ว่าจะย้ายราชธานีไปอยู่ที่ใด).

อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๔๐๐ ลงมาจนถึง พ.ศ. ๑๘๐๐ เมืองที่เป็นศูนย์กลางสำคัญที่สุดของกลุ่มนาลเจ้าพระยามักจะอยู่ที่ละโว้. เมื่อทางศรีวิชัยขึ้นมาครอบครองละโว้ราว พ.ศ. ๑๕๐๐ เศษ นั้น ก็ได้ยกฐานะละโว้เป็นราชธานีของราชวงศ์บันลุมนาเจ้าพระยา และเป็นฐานกำลังสำคัญที่ราชวงศ์นั้นจะต่อสู้ช่วงชิงอำนาจการเมืองเหนืออาณาจักรกัมพูชา, ซึ่งสำเร็จตามเป้าหมายโดยความพยายามของศรีสุริยวรมเทพที่ ๑ ราว พ.ศ. ๑๕๕๐ เศษ. ทางด้านเขมร เมื่อครอบครองกลุ่มนาลเจ้าพระยาระหว่าง พ.ศ. ๑๗๐๐-๑๗๖๐ ก็ตั้งละโว้เป็นเมืองลูกหลวง. ด้วยเหตุนี้เอง บริเวณกลุ่มนาลเจ้าพระยาจึงเป็นที่รู้จักแก่อันว่า รัฐละโว้ (ลลหุ)* เสมอมา, ไม่ว่าเมืองหลวงจะเปลี่ยนไปอยู่ที่ไหน และไม่ว่าชนชั้นปกครองจะเปลี่ยนจากมือของชนชาติใดไปอยู่ในมือของชนชาติใด จึงก็ยังเรียกดินแดนนี้ว่ารัฐละโว้ (ลลหุ) เสมอ. ตราบจนเมื่อสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชอาณาจักรรวมศูนย์ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๓ แล้ว และลดฐานะละโว้ลงเป็นเพียงเมืองลูกหลวง จึงก็ยัง

* คุรยละเอียดในเรื่อง สยามและไทยหมายความว่าอะไร ของข้าพเจ้า.

คงเรียกอาณาจักรศรีอยุธยาว่า ประเทศละโว้ (หลอหฺกฺวอ) อยู่สืบไป. ชื่ออาณาจักรว่า อโยธยา หรือ ศรีอยุธยา นั้น ไม่เคยมีปรากฏในจดหมายเหตุประวัติศาสตร์จีนเลย ทัง ๆ ที่ ได้มีความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้ากันอยู่เสมอ.

ในทางลาว เอกสารเก่าของลาวรู้จักบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาในสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาว่า อโยธยา หรือ ละโว้โยทริยา. พงศาวดารล้านช้างกล่าวถึงขุนบุตมส่งลูกเจ็ดคนไปสร้างบ้านแปงเมืองในที่ต่าง ๆ, กล่าวว่ให้เจ้าจ้าวอินทร์ไปยัง “เมืองชาวไต้อโยธยา” หรือบางฉบับก็เรียกว่า “เมืองละโว้โยทริยา” ทำนองจะเป็นว่า เมืองละโว้ กับ เมืองอโยธยา จะเป็นเมืองสำคัญที่แยกกันไม่ออกมาแต่โบราณทำนองเดียวกับ “ศรีสัชฌาย์สุโขทัย” ฉะนั้น.

เรื่องขุนบุตมส่งเจ้าจ้าวอินทร์มาสร้างบ้านแปงเมืองยังเมืองอโยธยา หรือละโว้โยทริยานั้น เป็นเรื่องนิยายปรัมปรา นำหน้าพงศาวดารลาว ซึ่งพยายามที่จะบันทึกอดีตประวัติของชนเชื้อชาติไท-ลาวทั้งหมดที่แยกย้ายกันไปอยู่ในบริเวณต่าง ๆ ในแหลมทองทั้งหมด ; จะฟังเป็นเรื่องขุนบุตมส่งลูกชายไปเจ็ดคนจริง ๆ นั้นไม่ได้. ฟังได้แต่ว่าได้มีประเพณีแผ่ขยายโคตรวงศ์ และต่างสายต่างตระกูลก็พยายามแสวงหาที่ดินเพาะปลูก สร้างบ้านแปงเมืองของตนขึ้น. ประเพณีที่ชนรุ่นใหม่ออกไปสร้างบ้านแปงเมืองนี้ ได้สืบทอดมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้น ดังจะเห็นได้จากการส่งโอรสหลายองค์ออกไปครองเมืองชัยนาท เมืองแพะก เมืองลพบุรี เมือง

สุพรรณบุรี และแม่เมืองศรียศธประ (นครธม) แต่แล้ว
ก็ขาดสนประเพณีลง ภายหลังจากที่ระบบผลิตศักดินาของ
รัฐศรีอยุธยาได้เป็นรูปร่างสมบูรณ์แล้วในราว พ.ศ. ๒๐๐๐,
ซึ่งพวกโอรสทั้งหลายไม่ต้องออกไปสร้างบ้านแปงเมือง หัก
โค่น โกง สร้างและแสวงหาไพร่เข้าสังกัดเหมือนครั้งก่อน,
หากได้รับพระราชทานศักดินา มีขอบเขตที่ดินในครอบครอง
สำหรับเก็บผลประโยชน์ และมีสังกัดไพร่เป็นกรม ๆ ไว้ให้
เป็นกำลังใช้สอยอย่างสำเร็จรูป.

การจดไว้ว่าส่งงั่วอินทร์ (งั่ว = ลูกชายคนที่ ๕) มายัง
แคว้นละโว้โยทธานัน นอกจากจะเป็นบันทึกประเพณีดั้ง
เดิมแห่งระบกก่อรากฐานสังคมศักดินาแล้ว ยังได้มีร่องรอยอยู่
อีกด้านหนึ่งคือในด้านตระกูล หรือโคตรที่เรียกว่า อินทร์
หรือ ชุนอินทร์. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการที่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
มีตระกูลใหญ่ที่นิยมใช้ชื่อ อินทร์ เป็นชื่อสืบสกุล และภาย
หลังได้ไปตั้งฐานกำลังที่สุพรรณภูมิและสุพรรณบุรีนั้น มี
ความเกี่ยวพันกับเรื่องพงศาวดารล้านช้างจดไว้ว่า เจ้างั่ว
อินทร์ ลงมาจากบริเวณ นาน้อยอ้อยหนู ในบริเวณใต้ตัว
เมืองแกน (เดียนเบียนฟู).

ปลอกเขตภาษาที่เรียกกันว่าสำเนียงสุพรรณทั้งหมด ซึ่ง
คลุมในบริเวณจังหวัดสุพรรณบุรี, กาญจนบุรี, นครปฐม,
ราชบุรี และเพชรบุรี เป็นสำเนียงภาษาที่มีความสูงตาทาง
วรรณยุกต์คล้ายคลึงกับภาษาลาวเหนือทางแขวงหลวงพระบาง
ไปถึงจำหน้อ (หัวพัน). นับเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าแปลกใจมานาน

แล้ว. ภาษาพูด^๔ของชาวสุพรรณบุรี^๕และกลุ่มสำเนียง^๕นี้พูด^๕ เป็น
ภาษาไทย* แต่สำเนียง^๕เป็นสำเนียงลาวเหนือเจือปนจนสังเกต
ได้ชัด. จริงอยู่ในสมัยกรุงเทพฯ^๕นี้ ได้เคยมีการกวาดต้อน
พวกผู้ไทดำ (โซ่ง) ทางแขวงจำปาศักดิ์และลาวเวียงทางเขต
เวียงจันทน์ ตลอดจนชาวเมืองพวน (แขวงเชียงขวาง) มา
ไว้ที่จังหวัดสุพรรณบุรี-ราชบุรี-เพชรบุรี; แต่ไม่น่าใช่ต้น
เหตุที่ทำให้สำเนียงภาษาไทยของชาวสุพรรณเป็นดังที่เป็นอยู่
นี้ เพราะพวกที่ถูกกวาดมาในชั้นกรุงเทพฯ^๕นี้ ตั้งบ้านของ
เขาอยู่เป็นหมู่ใหญ่ต่างหากไม่ปะปนกันกับชาวสุพรรณบุรี-
ราชบุรี-เพชรบุรี เดิม และยังคงใช้ภาษาเดิมของตนจนกระ
ทั่งทุกวันนี้, หาได้เกล้ากละปะปนทั้งชีวิตประจำวันและภาษา
เข้ากับชาวเจ้าของถิ่นเดิมไม่; ทั้งสำเนียงของชาวสุพรรณบุรี
ก็เป็นแบบลาวเหนือมิใช่แบบผู้ไท.

ข้อที่ว่า ตระกูลอินทร์ ได้อพยพลงมาจากบริเวณลาว
เหนือหรือเหนือกว่านั้นขึ้นไป, หรือมีหัวหน้าชมรมกสิกรรม-
ขุน-พ่อเมือง ผู้สืบโคตรตระกูลอินทร์อพยพย้ายครัว^๕ไทยลง
มาจากบริเวณนั้น แล้วมาตั้งชมรมกสิกรรมลงในแถบตะวัน
ตกของแม่น้ำเจ้าพระยา, แม่น้ำนครชัยศรี (ท่าจีน) และ
แม่กลอง จึงดูเหมือนจะไม่เหลวไหลเสียทีเดียว. และครัว

* ที่ว่า ภาษาไทย หมายความว่า เป็นภาษาที่ใช้ถ้อยคำและ
สำนวนอย่างไทยภาคกลาง ไม่ใช่ถ้อยคำและสำนวนอย่างลาว
ในประเทศลาว.

ไทยครั้งขุนอินทร์นั้นแหละคือเจ้าของสำเนียงภาษาสุพรรณ
ในบัดนี้.

ในความนึกคิดของไทยดั้งเดิมรุ่นที่อพยพลงมา นั้น เป็น
เช่นเดียวกับรูปความคิดของลาวเหนือแห่งดินแดนขุนบูลม
คือถือว่าพระอินทร์เป็นจอมแห่งเทพดาในสรวงสวรรค์, เป็น
เจ้าผู้ครอง “เวียงอินทร์” เหนือยอด “ภูเขาทอง” (เหม
บรรพตหรือเมรุ). ไทยรุ่นนี้ และแม่รุ่นหลังลงมา เป็นต้น
ว่าองค์ชัชศรี หรือศรีไชยเชียงแสน (พ.ศ. ๑๕๔๗) ที่อพยพ
ลงมายังเมืองแปะ, ล้วนถือพระอินทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดตาม
คติพุทธศาสนาฝ่ายหินยานทั้งสิ้น. เราจะเห็นได้จากเมื่อองค์
ชัชศรีสร้างราชธานีลงบนเมืองแปะร้าง ก็ได้ตั้งชื่อเมืองว่า
“ไตรตรังษ์” ซึ่งนั่นคือชื่อเมืองสวรรค์สามสิบสามชั้นของ
พระอินทร์แท้ ๆ.

ต่อมาเมื่อพ่อขุนผาเมือง ได้เป็นเขษของชัวยวรรมเทพที่๗
ครองรัฐราช (โคราชเสมา) ทางราชสำนักเขมรก็ประทาน
ช้อยส์ว่า *กัมรเดงอัญศรีอินทรบดินทราทิตย์*, คือใช้คำ อินทร์
เป็นสำคัญ. พ่อขุนผาเมืองได้ยกชื่อนี้ให้แก่พ่อขุนบางกลาง
ทาว ซึ่งนำไปใช้ชื่อเป็น *ศรีอินทราทิตย์*, แต่ก็ไม่เป็นทนิยม
แก่ราชตระกูลทางสุโขทัย ซึ่งสายนั้นนิยมเป็น “ราม” ไม่
นิยมเป็นอินทร์. กษัตริย์องค์หลัง ๆ ต่อมาของสุโขทัย แม้
จะนิยมใช้ชื่อยุทธตามช้อยส์ ก็ไม่ได้ปรากฏว่าใช้คำ อินทร์
อีกเลย, นิยมแต่ใช้คำว่า ราม เช่น รามคำแหง (มีหลาย
องค์) และศรีสุริยพงศรามมหาธรรมราชาธิราช.

จะเห็นได้ว่า ตระกูลพ่อเมืองของไทยโบราณนั้น มีสาย
อินทร์ สายหนึ่ง กับสาย รวม อีกสายหนึ่ง, ซึ่งสองสาย
แหละได้จับเกี่ยวกันนานนับศตวรรษ เพื่อช่วงชิงอำนาจปก
ครองทางการเมืองเหนือสังคมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา.

พื้นฐานทางรูปความคิดของตระกูลอินทร์.

รูปความคิดที่นับถือพระอินทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดของพวกไทย
ในกลุ่มเจ้าพระยาและในกลุ่มแม่น้ำกกแห่งเชียงรายนั้น เป็น
รูปความคิดโบราณเก่าแก่. รูปความคิดนี้มีรากเหง้ามาจาก
ลัทธิพราหมณ์สมัยก่อนพระเวทของอินเดีย และจากพุทธ
ศาสนาฝ่ายหินยานซึ่งถือพระอินทร์เป็น “เจ้าเมืองแมนแมน
ผ่านฟ้า.” แต่อย่างไรก็ดี รูปความคิดนี้ไม่สอดคล้อง
กับระดับชนแห่งพัฒนาการของสังคมไทยแล้ว มันจะไม่เข้า
มาจับบทบาทสำคัญในชีวิตทางการเมืองของไทยได้เลย.

พระอินทร์เป็นเทพเจ้าแห่งสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ ซึ่งแบ่ง
ออกเป็นสามสิบสามนครรัฐ (ไตรตรึงษ์ มาจากคำสันสกฤต
ว่า ตฺรยศฺตรึงฺศฺ แปลว่าสามสิบสาม), แต่ละนครรัฐหรือแต่
ละห้องสวรรค์ก็เทวดาองค์หนึ่งเป็นผู้ปกครอง. บรรดาเทวดา
ทั้งสามสิบสามองค์นั้น ตามคติของหินยาน ล้วนเคยเป็นมิตร
สหายกันมาแต่ครั้งยังดำรงชีพอยู่ในสังคมมนุษย์โลก. มิตร
สหายทั้งหมดนี้ผู้นำรวมศูนย์อยู่คนหนึ่ง ซึ่งเมื่อได้ขึ้นมา
ครองสวรรค์ไตรตรึงษ์แล้ว ผู้นำรวมศูนย์ผู้นั้นก็ได้รับตำแหน่ง
ฐานะเป็น อินทร. อินทรไม่ใช่เจ้านายของเทวดาทั้งสาม

สิบสาม และเทวดาทังสามสิบสามก็ไม่ใช่ทาสของอินทร หาก
 ทังหมดเป็นมิตรสหายกันทมิอินทรเป็นผู้นำร่วมศูนย์. ระบบ
 สวรรค์ของไตรตรังษ์เป็นระบบสหพันธันครรัฐ. นิสสะท้อนมา
 จากสภาพสังคมของอินเดียในยุคพุทธศาสนาเริ่มก่อกำเนิดขึ้น
 ซึ่งขณะนั้นสหพันธันครรัฐระบอบศักดินากำลังเกิดขึ้นต่อต้าน
 ระบบรัฐเจ้าทาสของลัทธิพราหมณ์. พระอินทร์ของพุทธ
 ศาสนาหนยานจึงสะท้อนภาพของสหพันธันครรัฐ และเป็น
 รูปความคิดที่เรียกร่องการอยู่ร่วมกันฉันพี่น้อง - มิตรสหาย,
 มิใช่ฉันนายกับทาส หรือผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา.

สภาพสังคมของชนชาติไทยบริเวณลุ่มแม่น้ำกกแห่ง
 เชียงรายและอำเภอฝางของเชียงใหม่ในราวพุทธศตวรรษที่
 ๑๒-๑๖ นั้น เป็นสังคมแบบสหพันธันครรัฐ หรือเป็นบ้านพ
 เมืองน้อย ซึ่งแบ่งปันบริเวณกันปกครองและตั้งชมรมกสิ-
 กรรมกึ่งศักดินาชน โดยแยกครัวลูกหลานของหัวหน้าชมรม
 หรือเจ้าเมืองออกไปสร้างบ้านแปงเมืองแผ่ขยายออกไป.
 บนสองฝั่งของกลุ่มแม่น้ำกกนั้น มีทรางเมืองเล็กเมืองใหญ่ตั้ง
 อยู่ติดกันเป็นกระจุกใหญ่ เท่าที่ได้พบแล้วมีราว ๓๐ เมือง.
 เมืองต่าง ๆ หรือนครรัฐเหล่านี้ เป็นบ้านพเมืองน้อย เกียว
 พันโดยโคตรเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อออกนอกเหนือโคตรไปก็
 มักเป็นรัฐนัมิตร หรือมิตรสหายร่วมสาบานตามทำเนียบมดง
 เดิมของไทย. เมืองเหล่านี้ทังหมด มิใช่เมืองที่มีฐานะเป็น
 นายกับเมืองที่มีฐานะเป็นทาส. แต่เป็นสหพันธันครรัฐกัน
 ในเครือโคตร โดยมีศูนย์กลางที่ โยนกราชธานีศรีช้างแส่น

(โยนกะลาดจะตั้นสะหลัจจ้าน) บ้าง หรือที่หริณคร (เงินยาง) บ้าง ฯลฯ แล้วแต่สภาพของการเมืองแต่ละยุคสมัย. รัฐที่เป็นศูนย์กลางมิใช่ผู้เป็นเจ้าของรัฐในสหพันธ์ หากเป็นผู้นำรวมศูนย์ของสหพันธ์ นครรัฐและบ้านพี่เมืองน้อง ขนาดเล็กขนาดจิวต่าง ๆ (ต้องไม่ลืมว่าที่ว่าการรัฐบางนคร รัฐมีขนาดเท่าหมู่บ้านใหญ่ ๆ เท่านั้น และหอคำหรือปราสาททองของเจ้าฟ้าพญาเมืองก็คือเรือนไม้ มุงหลังคาด้วยแฝกหรือหญ้าคา และฐานะของเจ้าฟ้าก็มีลักษณะคล้ายกษัตริย์เท่านั้น, พิเศษว่ากษัตริย์ก็ตรงมีชาวยุทธ์มาทำงานรับใช้ และแบ่งผลิตผลให้เป็นส่วยเลี้ยงชีพเจ้าฟ้าตามกำลังผลิตและผลได้ของตน). สหพันธ์รัฐทั้งหมดร่วมกัน บางครั้งก็แน่นเหนียวโดยที่มีผู้นำเข้มแข็ง บางครั้งก็ขัดแย้งกัน รวมกันไม่ได้. ครั้งใดที่รวมศูนย์แน่นแฟ้น ก็มีกำลังขึ้นตัวเป็นอิสระ และแม้แผ่ขยายอิทธิพลไปครอบครองอาณาจักรของชนชาติอื่นได้ แต่ครั้งใดที่เกิดแตกแยกสามัคคี ก็ถูกรัฐของชนชาติอื่นที่รวมศูนย์กว่ารุกรานกดลงเป็นทาสหรือขบถไต่แย่งชิงทรัพยากรในรัฐ.

ด้วยเหตุนี้ อดมการณ์สูงสุดของสหพันธ์นครรัฐก็คือความสามัคคี หลีกเลี่ยงความขัดแย้งระหว่างนครรัฐภายในโคตร. อดมการณ์นี้ได้สะท้อนออกอย่างแจ่มชัดในพงศาวดารล้านช้าง ตอนต้นเมื่อกล่าวถึงขุนบูลม เจ้าเมืองแถน (เดียนเบียนฟู) ส่งลูกเจ็ดคนไปสร้างบ้านแปงเมืองในที่ต่าง ๆ แล้วได้สถาปสรไว้ว่า :

“...ภายหน้าผู้ใดอยากโลกทัศน์เทอิจฉามาก แลเอา
 ทรัพย์ข้างมาไปตกแดน เอาทองคำบเงินแพนไปตกทุ่ง แล้วรบ
 เลวเอาบ้านเมืองกันตั้งนั้นให้ผู้นั้นวินาศฉิบหาย ทำอันใดอย่าให้
 เป็น เช่นอันใดอย่าให้ได้ ปลุกไม้อย่าให้ทันตาย ปลุกหวายอย่า
 ให้ทันล่อน ซ้อหม้อนอย่าให้รี บิมนอย่าให้กว้าง เทียวทางให้
 พ้าผ่า เมื่อป่าให้เสือกิน ไปทางน้ำให้เงือกท้อ (เท่า) เรือฉก
 ไปทางบกให้เสือกท้อมักินมันแล เมืองอ้าย (พี่) ไร่แก่อ้าย
 เมืองน้องไร่แก่น้อง อย่าทำร้ายเบียดเบียนกัน อย่าผิดข้อข่ม
 เห่งเอาก็พอเทอญ.”

(ประชุมพงศาวดารภาค ๑)

เพื่อบรรลุถึงอุดมการณ์ กษัตริย์ของนครรัฐขนาดใหญ่
 มาตรฐานะเป็นศูนย์กลางของสหพันธ์ จึงพยายามอย่างข่งที่จะ
 รักษาฐานะแห่งความเป็นรัฐศูนย์กลางของตนไว้ให้มั่นคง
 และเพื่อเป้าหมายนี้ จึงได้รับเอารูปความคิดเรื่องพระอินทร์ผู้
 เป็นหัวหน้าของเทวดามิตรสหายเข้ามาใช้อย่างมีบทบาทสำคัญ
 ทางการเมือง.

ในภาษาตระกูลไท-ลาวโบราณนั้น เรียกพระอินทร์ว่า
 พญาแถน หรือ ปู่แถน, เมืองราชธานีของไทย-ลาวรุ่นขุนบุลม
 ราชา (บรมราชา) จึงเรียกชื่อว่า เมืองแถน คือเมืองที่มัก
 เรียกตามภาษาเวียดนามว่า เตียนเบียนฟู อยู่ในเขตเวียดนาม
 เหนือติดชายแดนลาวแขวงจำหนือ (หัวพัน) และเป็นที่อยู่
 ของพวกไทดำ หรือผู้ไทดำบัดนี้ (คำว่า แถน นี้ ไม่ว่าจะ
 เป็นชื่อเมือง หรือเป็นชื่อ ปู่แถนย่าแถน หรือพญาแถน พวก

ฝรั่งเศสรุ่นเก่าเรียกเพี้ยนเป็น Thaeng - แถง - หมดทุก
แห่ง. ไทยเราเรียนเรื่องของไทยและลาวจากตำราฝรั่ง จึง
พลอยเรียกเป็น เมืองแถง ไปด้วย ทั้ง ๆ ที่ในภาษาลาวและ
ไทดำที่แท้จริงนั้นเรียกว่า แถน).

การตั้งชื่อเมืองเป็นเมืองแถนนั้น เป็นเคล็ดอย่างหนึ่งที่
เชื่อว่าจะบันดาลให้นครหลวงของตนเป็นศูนย์กลางของนคร
รัฐต่าง ๆ ได้จริง ; และแน่นอน, เมืองที่จะมีสิทธิใช้ชื่อนี้
มีแต่เมืองของผู้ศักดิ์สูงในโคตร หรือผู้นำดั้งเดิมของโคตร
เท่านั้น, เมืองของลูกหลานว่านเครื่องตั้งช้อย่างนั้นหาได้
ไม่ นอกจากจะแยกย้ายออกไปตั้งศูนย์กลางขึ้นใหม่ในที่ห่าง
ไกลบริเวณอื่น.

ตรงนมเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจกันสักสองเรื่อง :

เรื่องแรกคือเรื่องโคตร. ข้าพเจ้าพูดถึงกันมาหลาย
ครั้ง ถ้าไม่อธิบายเสียที ก็อาจจะเป็นปัญหาที่ติดค้างหรือคลุม
เครือ. สังคมโบราณในยุคขมรมกสิกรรมนั้น รูปการจัดตั้ง
ทางสังคมมักแบ่งการปกครองออกเป็นโคตร กล่าวคือถือผู้
อายุสูงสุดเป็น เจ้าโคตร (ยังมีในภาคอีสานของไทยทุกวันนี้).
เจ้าโคตร หรือ แก้ววงศ์โคตร คือสถาบันอำนาจปกครองสูง
สุดของสมาชิกในตระกูล มีอำนาจสิทธิ์ขาดที่จะตัดสินคดี
ความต่าง ๆ ของสมาชิกในโคตรวงศ์ของตน ถ้าเป็นปัญหา
คาบเกี่ยวระหว่างสมาชิกของต่างโคตร เจ้าโคตรของทั้งสอง
ฝ่ายก็ตกลงเจรจากัน (ถึงทุกวันนี้ในภาคอีสาน คดีความ
ภายในโคตร ถ้าไม่ร้ายแรงเกินเหตุแล้ว ก็ไม่ถึงโรงถึงศาล,

รัฐเข้าแทรกแซงไม่ถึง). ครั้นในปลายยุคขมรมกสิกรรม โดยเฉพาะของสังคมชนชาติไทย ซึ่งก้าวจากขมรมกสิกรรมมาสู่ระบบผลิตแบบศักดินายุคต้นนั้น รูปการจัดตั้งของสังคมได้เปลี่ยนจากหน่วยโคตรมาเป็นหน่วย บ้าน หรือ เมือง นั้นหมายความว่า อำนาจปกครองเปลี่ยนจากการกำหนดด้วยโคตรวงศ์หรือสายโลหิตทางญาติ มาเป็นกำหนดด้วยอาณาเขตที่ดินบริเวณที่แน่นอนขนาดหนึ่ง. ผู้เป็นใหญ่สูงสุดในโคตร คือ เจ้าโคตร. แต่ในหมู่บ้านหนึ่งซึ่งมีหลายเจ้าโคตรนั้น บัดนี้จะต้องขึ้นต่อ นายบ้าน หรือ กวานบ้าน และหลาย ๆ นายบ้านจะต้องขึ้นต่อ นายเมือง หรือ เจ้าเมือง (คำว่า นายบ้าน และนายเมือง มีปรากฏใช้อยู่ในหนังสือ ไตรภูมิพระร่วง พ.ศ. ๑๘๘๘). รูปการจัดตั้งทางสังคมอย่างใหม่ และความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างใหม่นี้ มิใช่เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ หากได้ผ่านการต่อสู้ขัดเคืองอันยาวนานหลายชั่วคนที่เดี่ยวระหว่างเจ้าโคตรผู้ทรงอำนาจสูงสุดแต่เดิม (ทางสายโลหิต) กับเจ้าเมืองผู้ทรงอำนาจสูงสุดใหม่ (ทางขอบเขตดินแดน). แต่แม้จะเปลี่ยนรูปแบบจัดตั้งและเนือหาความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่แล้ว ทรากของประเพณีโคตรวงศ์ก็ยังคงดำรงอยู่ พวกนายบ้านนายเมืองหรือเจ้าฟ้าพญาเมืองก็ยังมีมักจะสืบทอดอำนาจ

*ชนชาติล้าหลังหลายชนชาติที่อยู่ตามลำพัง ไม่ได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอก ยังคงไม่มีหน่วยบ้าน (หมู่บ้าน) หรือเมืองเป็นต้นว่า ข้าตองเหื่อง (จังหวัดน่าน) มีแต่หน่วยโคตร ไม่มีหน่วยบ้าน, พวกมูเซอมีบ้านไม่มีเมือง.

กัน และขายจำนวนบ้านหรือจำนวนเมืองออกไป ภายในมือของคนในโคตรเดียวกันนั้น, ฉะนั้นสหพันธรัฐจึงมักเป็นสหพันธรัฐของเจ้าพี่เจ้าน้องลูกอาร์ในเครือโคตรเดียวกัน และผู้ดำรงฐานะและศักดิ์สูงสุดในโคตร ก็ผู้สืบทอดอำนาจในรัฐศูนย์กลาง (ซึ่งบางครั้งก็ต้องแย่งชิงกันเป็นสงครามกลางเมือง).

เรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจเรื่องที่สองก็คือ ประเพณีตั้งเมืองราชธานีเป็นเมืองแกน หรือเมืองพระอินทร์. ประเพณีนี้ได้บาลงมายังลุ่มน้ำเจ้าพระยาพร้อมกับชนชาติไทยที่อพยพลงมา. เมืองอักษยคีรีหรือพหพหนศกมอฬสุธรรมวดี (สะเทิม) ลงมาเมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๓ นั้น ก็ได้มายึดเมืองแปะร้างสร้างเป็นเมืองไตรตรังษ์ ขึ้น, ซึ่งเมืองไตรตรังษ์นั้นก็คือเมืองสวรรค์ของพระอินทร์นั่นเอง, เพียงแต่เปลี่ยนจากชื่อคำไทยมาใช้คำสันสกฤตเท่านั้น. ต่อมาใน พ.ศ. ๑๘๖๒ ท้าวแสนปมก็ได้สืบทอดประเพณีเมืองแกนมาสร้าง เมืองเทพนคร ซึ่งก็คงมีความหมายว่านครของเทวดาอยู่. จนเมื่อย้ายมาเป็นกรุงศรีอยุธยา ชาวเมืองก็ยังคงเรียกกรุงศรีอยุธยาว่า กรุงเทพ ฯ หรือกรุงเทพมหานคร และได้ย้ายค่านมาเรียกกรุงรัตนโกสินทร์ปัจจุบันนี้ด้วย.

จริงอยู่ ประเพณีเมืองแกนนั้นยังสืบมาจนถึงปัจจุบัน แต่ทว่านับกัมพัฒนาการทางพื้นฐานสังคมและรูปความคิดต่างกัน. เมืองแกนของขุนบุลมาราชาและเมืองไตรตรังษ์ของอักษยคีรีนั้น อยู่บนพื้นฐานของสังคมและรูปความคิดแบบ

บ้านพเมืองน้องดังกล่าวมาแล้ว, น้ประการหนึ่ง. อีกประการหนึ่งเป็นการตงขอโดยความเชื่อถือแบบตงเดิมเก่าแก่ ท้เชื่อว้ ถ้าเราจ้ต้องเลียนแบบธรรมชาติชนแล้ว ก็จะมีันตาลหรือบังค้บให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นได้จริงตงใจปรารถนา. ชาวนาแต่ก่อนเมื่อจะลงมือดำนา จะต้องสร้างนาจ้ต้องขนาดตงหนึ่งตารางเมตรชนก่อน แล้วดำกล้ลงในนาอันนั้นห้หกกอ น้จ้ลองน้เรียกว่า ตาแรก หรือ ตาแขก (ตา = ตาราง ; แรก คือแรกเริ่มดำ). ถ้าบ้รุ่งข้าวในตาแรกนั้นได้งาม ข้าวในนาตงหมดก็จะงามตามไปด้วย. น้คือตัวอย่างหนึ่งของความเชื่อถือตงเดิมท้เชื่อว่ามนุษย์สามารถ บังค้บ ธรรมชาติได้ด้วยการจ้ลองแบบธรรมชาติย่อส่วนลงมาทำด้วยมือของมนุษย์เองก่อน. ยังมีพิธีกรรมอีกหลายอย่างในชีวิตของชาวนาไทย—ลาว ท้ใช้วิธีจ้ลองแบบธรรมชาติเพื่อบังค้บให้ธรรมชาติเป็นไปตามแบบที่จ้ลอง ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้เป็นการ บงการ (command) มิใช่ วิงวอน (implore). การตงขอเมืองศูนย์กลางว้ เมืองแถน หรือ เมืองไตรตงรังษ้ ก็เป็นไปภายในแนวค้ดเช่นว้.

แต่เมืองเทพนครของท้าวแสนปม หรือกรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา และกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรนั้น เกิดชนบนพื้นฐานตงอีกระดับหนึ่ง คือระดับที่รวมศูนย์รวบอำนาจรัฐศ้กิดันายุคตงขนาดเล็ก เข้าเป็นรัฐศ้กิดินาเอกภาพท้มีเจ้าเดี่ยวพณาเดี่ยว. การตงนามว้เทพนครจึงเป็นการตงเพื่อบ่งประกาศความเป็นเจ้าเป็นใหญ่เหนือมวล

มนุษย์ เป็นคนละอย่างกับการตั้งเมืองแถมมุ่งจะให้เป็นที่เกิด
 บงการบังคับสังคมสหพันธ์นครรัฐให้รวมศูนย์. กษัตริย์ของ
 เมืองแถมมีลักษณะเป็นพ่อเมืองที่ต้องการความสามัคคีของรัฐ
 เล็กน้อยบรรดาत्मในโคตร แต่กษัตริย์ของเทพนครนั้นมี
 ลักษณะเป็นเทวะที่ต้องการรวบอำนาจและปกครองโลกทั้งโลก
 ไว้ใต้อาณัติทศราชย์. เรื่องนี้จะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป
 ในตอนหน้าด้วยพื้นฐานทางรูปความคิดของตระกูลราม.

เป็นอันว่าเราเข้าใจแจ่มชัดแล้วว่า ไทยโบราณตั้งเมือง
 แถม หรือเมืองไตรตรังนั้น มิใช่ว่าพ่อเมืองปรารถนาจะ
 อังตนเป็นเทวดา หรือเทวราช (ยังไม่ถึงยุคนั้น) หากเพียง
 ต้องการจะให้เป็นที่อาภรณ์สำหรับบงการให้สังคมนครรัฐ
 ศักดินายุคต้นรวมศูนย์รอบนครรัฐของตนเท่านั้น. นกเอี้ยง
 นำเอาแนวคิด และคติความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์ มารับ
 ใช้ผลประโยชน์ทางการเมืองของสังคมไทย (โดยอาศัย พิธี
 กรรมเลียนแบบ หรือจำลองธรรมชาติเป็นหลัก, ตามลักษณะ
 ทั่วไปของพัฒนาการทางรูปความคิดของมนุษย์).

การนำเอาแนวคิดเรื่องพระอินทร์มารับใช้ผลประโยชน์
 ทางการเมืองของชนชั้นปกครองไทยดั้งเดิมนั้น ยังมีพัฒนา
 ต่อไปอีก ซึ่งเราอาจเรียกได้ว่าเป็น ลัทธิเจ้าภูเขา, อันเกิด
 ขึ้นในยุคสังคมนครรัฐที่สุกงอมเต็มที่แล้วและกำลังจะก้าวเข้า
 สู่ยุคของรัฐศักดินาเอกภาพ (รัฐเดี่ยว).

ลัทธิเจ้าภูเขานั้นมีแนวคิดดังต่อไปนี้ :

พระอินทร์นั้น ตามคติของพราหมณ์เป็นเทพเจ้าผู้สิงสถิตย์อยู่บนยอดภูเขาหิมาลัย ซึ่งเรียกว่าเมรุ หรือ สุเมรุ และภูเขาพระสุเมรุนั้น ถือเป็นหลักใจกลางของโลก. คำไหว้ครูเสภาของไทยเราก็เคยมีว่า :

“คงกายมนานันเป็นเกณฑ์

พระสุเมรุหลักโลกสูงระหง

ดินน้ำลมไฟมันคง

จึงดำรงได้รอดมาเป็นกาย”

กษัตริย์ของรัฐใหญ่ที่มีฐานะเป็นศูนย์กลางจึงพยายามถ่ายสะท้อนเอาเรื่องของพระอินทร์ทั้งหมดมาไว้ในรัฐของตนและในราชสำนัก, เพื่อสถาปนารัฐของตนขึ้นเป็นรัฐศูนย์กลางของโลกหรือนครรัฐขนาดเล็กขนาดจั่วต่าง ๆ.

วิธีหนึ่งในการนึกคือ จำลองภูเขาพระสุเมรุขึ้นกลางใจเมือง. วิธีที่ดงเดิมที่สุดก็คือแสวงหาชัยภูมิที่มีภูเขาขนาดจิ๋วสร้างเมืองขึ้นล้อมรอบเขาภูกันนั้น โดยถือภูเขาเนินเป็นใจกลางของผังเมือง. นเป็นเคล็ดอย่างหนึ่งที่เชื่อว่าจะบันดาลให้นครหลวงของตนเป็นศูนย์กลางของโลกขึ้นได้จริง, และกษัตริย์ผู้ครองนครก็จะมีฐานะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ครองโลกเสมือนพระอินทร์ผู้เป็นเจ้าเมืองแมนแผ่นดินฟ้า. ตัวอย่างที่แจ่มชัดของคตินี้ก็คือการสร้างเมืองเชียงใหม่ของพระเจ้าเมงรายเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕. เมืองเชียงรายนั้นสร้างตรงริมปากก้อปราการโอบล้อมรอบ คอยจอมทอง ไว้. คอยจอมทองนั้น

เป็นนิมิตรหมายถึงภูเขาศุเมรุ. เขาพระสุเมรุนี้ ปกคลุมด้วยหิมะ เมื่อกระทบแสงอาทิตย์ยามเช้าและเย็นก็มists ปลูกปลั่งเป็นสีทอง จึงได้ชื่อออกอย่างหนึ่งว่า ภูเขาทอง โดยเรียกเป็นภาษาสันสกฤตว่า เหมบรรพตบ้าง เหมาทรีบ้าง หรือสุวรรณบรรพตบ้าง สุวรรณาทรีบ้าง ซึ่งล้วนแปลว่า ภูเขาทองทั้งนั้น. ภาษาไทย-ลาวโบราณเรียกภูเขาศุเมรุด้วยคำไทยว่า ภูเขาทอง บ่อย ๆ เป็นต้นว่าในวรรณคดีด้านช้างโบราณเรื่อง ท้าวฮุ่งหรือขุนเจือง มีว่า :

เมื่อนั้น จันทรเคลื่อนคล้ายลับขอบ เขาทอง

(น. ๓๓๔)

หรือบางทีก็เรียกว่า สุเมรุมาศ ซึ่ง มาศ ก็แปลว่าทอง (ภาษาเขมร). คำว่า ดอยจอมทอง กลางเมืองเชียงใหม่ของพระเจ้าเมงราย จึงได้แก่เขาพระสุเมรุนี้เอง.

คตินิยมทสร้างเมืองโอบรอบภูเข หรือสร้างภูเขาจำลองกลางใจเมืองเพื่อสมมุติเป็นภูเขาศุเมรุ เป็นลัทธิที่แพร่อยู่ทั่วไปตลอดทั้งแหลมทองและแม่ทางขวา. ทางขวามือราชวงศ์ไศเลนทร์ ซึ่งแปลว่าเจ้าภูเขา (ไศล + อินทร์). ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและบริเวณภาคอีสานของไทยก็ได้เคยเป็นรัฐพนม (ผู้หนาน) มาก่อน ; คำว่า พนม นั้นคือ ภูเขา, เป็นภาษาเขมรโบราณ (ปัจจุบัน กนฺม). ในภาษาเขมรโบราณนี้เรียกภูเขากลางเมืองว่า พนมกันดาล (กันดาล = กลาง) และเรียกเทวสถานกลางใจเมืองที่สร้างกับพื้นดิน แต่ยกพื้นสูงเลียนแบบยอดภูเขาว่า พระพนม เป็นต้นว่าจารึกที่ปรา-

สาทระพังรุณ ของศรีสุริยวรมเทพที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๕-๑๕๕๒) เรียกเทวสถานกลางใจเมือง ซึ่งทำหน้าที่เป็นภูเขาศระสุเมรุว่า พระพนม ดงัน. และยังมีจารึกอื่น ๆ ที่เรียกปราสาทบาพวนอันอยู่กลางเมืองศรีวิชัยปุระครั้งกระนั้นว่า สุวรรณาทรี (ภูเขาทอง). เมืองละโว้ใน ศาลพระกาลซึ่งเป็นเทวสถานกลางใจเมืองก็ก่อฐานด้วยแลงสูงเป็นยอดเขาจำลอง บ่งว่าครั้งกระนั้นเคยเป็นภูเขาศระสุเมรุกลางเมืองมาแล้ว.* ถึงตัวเมืองละโว้เอง ก็ตั้งอยู่บนยอดเนินดินหน้าตัดอันมีลักษณะเป็นภูเขาข้อม ๆ จนถึงมีประวัติว่าพระรามมายังธนูก็มีมือที่ตำบลงิ้วธนู ทิศใต้เมืองละโว้ ธนูไปตกที่ใดให้หนุมานไปสร้างเมืองครองที่นั่น ถูกธนูไปตกยอดเขาสูงหนึ่ง หนุมานจึงเอาหางกวาดยอดเขาให้ราบลงแล้วสร้างเมืองละโว้ขึ้นครอบครอง! แม้ชื่อเมืองที่เรียกว่า ละโว้ นั้น, ถ้าเราเชื่อว่าเดิมเป็นเมืองที่อยู่ของพวกชนชาติตระกูลมอญ-เขมรจำพวกละว้าและข่า, เราก็อาจจะแปลได้ เพราะในภาษาข่าข่าเห็นนั้น คำว่า ลูโว แปลว่า ภูเขา.

คตินิยมเกี่ยวกับภูเขาศระสุเมรุนี้ ปรากฏเด่นชัดมากทางกัมพูชาซึ่งได้พัฒนาควบคู่ไปกับลัทธิเทวราช (God-king cult). แต่นั่นมิได้หมายความว่าคตินิยมนี้จะต้องเป็นสงฆ์ไทย

* ศาลพระกาลนั้น เดิมเรียกกันว่าศาลสูง เพราะเทวสถานตั้งอยู่บนฐานลวดชั้นสูงมาก. ปัจจุบันนี้ตัวเทวสถานข้างบนนั้นพังเสียสิ้นแล้ว ยังคงอยู่แต่ฐานแลงที่เป็นภูเขาล้อม มีเทวรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์มีมือข้างลพบุรีอยู่บนนั้นองค์ ๑.

รับมาจากเขมรโบราณ. ตรงข้าม คตินิยมเช่นนี้เป็นคตินิยม
ดั้งเดิมที่เกิดขึ้นแก่ในหลายสังคมของโลก มีตั้งแต่ในกรีก
โบราณ ในบาบิโลน อินเดีย ฯลฯ มาจนถึงตะวันออกไกล.
ไทยและเขมรต่างรับอิทธิพลนี้มาจากทางอินเดียด้วยกัน และ
ต่างก็นำมาพัฒนาตามสภาพสังคมของตน. ทางเขมรนั้น
สังคมได้ก้าวผ่านสังคมทาสมาเป็นระยะยาวนานถึงราว ๕๐๐ ปี,
ลัทธิภูเขา หรือ เจ้าภูเขา จึงพัฒนาสูงมาก กลายเป็นลัทธิ
เทวราช (กษัตริย์คือเทพเจ้า). ทางไทยนั้น ในชั้นหลัง, เริ่ม
แต่ศตวรรษที่ ๑๘, ได้รับอิทธิพลลัทธิเทวราชมาจากเขมรอย่าง
เต็มที่, แต่ในยุคดั้งเดิมก่อนหน้านั้นจริง ๆ ก็ได้มีลัทธิภูเขา
เป็นของตนเอง และพัฒนามาตามลักษณะแห่งสังคมของตน
เอง. ข้อนั้นจะเห็นได้จากไทยดั้งเดิมครั้งขุนบุลม ก็ได้มีความ
นิยมที่จะสถาปนาเมืองของตนเป็นเมืองของพระอินทร์.

อย่างไรก็ดี เรื่องภูเขาหมู่บ้านคูเมืองนี้ ทางไทยเราไม่
จะนิยมสร้างไว้กลางเมืองหลวงเหมือนทางเขมร แต่นิยมยึด
ภูเขาธรรมชาติเป็นนัมิตรของตัวเอง. จะเห็นได้จากหลวง
พระบางมีภูเขายู่ในเขตเมือง, สุโขทัยมีภูเขาที่สงัดสุดของ
เทพดาที่เรียกว่าพระขลุ้ง (ดูในจารึกพ่อขุนรามคำแหง),
ศรีสัชนาลัยมีภูเขานัมิตรอยู่ใกล้เมือง ซึ่งภายหลังได้
เปลี่ยนชื่อเป็นภูเขามหาธรรมราชา (ภูเขามีสื่อตามภาษาบาลี
ในชั้นกาลมาลีปกรณ์ว่า สิริบรรพต, ส่วนภูเขามหาธรรม
ราชานี้ปรากฏตามหนังสือรัตนพิมพวงศ์). เมืองศรีเทพใน
อำเภอวิเชียร จังหวัดเพชรบูรณ์ ถอภูเขาแก้วเป็นนัมิตรของ

เมือง เจ้าเมืองนจุมชอในสมัยอยุธยาว่า พระศรีกรมรัตน
 กัถมอรัตนนั้นคือภูเขาแก้ว (ถมอ เป็นภาษาเขมร แปลว่า
 หิน). ฟังทราบด้วยว่า ภูเขาพระสุเมรุ นั้น ในภาษาสันสกฤต
 เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า รัตนสถาน ซึ่งแปลว่า ยอดแก้ว ด้วยเหมือน
 กัน.

ความนิยมเรื่องภูเขาพระสุเมรุ ปรากฏเด่นอยู่ที่ประ-
 เพล่งทำศพของไทยซึ่งเรียกเชิงตะกอนเผาศพว่า เมรุ. หมายถึง
 หมายถึงได้ส่งวิญญาณผู้ตายขึ้นสู่สวรรค์บนยอดเขาพระสุเมรุ.
 เมรุทุกแห่งจึงมักสร้างเป็นอาคารยอดแหลมอยู่บนฐานสูง ต้อง
 มีบันไดขึ้น ทำนองเดียวกับเทวสถานอันเป็นที่เก็บศพกษัตริย์
 เขมรโบราณ ซึ่งสมมุติเป็นภูเขาพระสุเมรุ และสร้างบนฐาน
 สูง มีบันไดไต่ขึ้นทั้งนั้น.* เมรุของกษัตริย์ไทยสะท้อนภาพ
 นตที่สุด คือสร้างเป็นต้ออาคารแบบวิมานพระอินทร์ อยู่บน
 ฐานสูงที่สมมุติเป็นภูเขาพระสุเมรุ. และด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า
 พระเมรุมาศ ซึ่งก็หมายถึงภูเขาพระสุเมรุที่มัสทองนั่นเอง.
 แต่กาลเวลาที่ผ่านพ้นมา ทำให้ความหมายของคำว่า เมรุ หรือ
 พระเมรุมาศ กลายเป็นหมายถึงเชิงตะกอนเผาศพไปเสียแล้ว.

การพัฒนาของความคิดเรื่องภูเขาพระสุเมรุ และเมือง
 แดน หรือกรุงเทพมหานคร คล้ายคลึงกับลัทธิพนม (เจ้า

* เทวสถานกลางเมืองของเขมร ซึ่งประดิษฐานเทวรูปแทนตัว
 ของกษัตริย์ปฐมวงศ์ หมายถึงภูเขาพระสุเมรุ นั้น ได้ความชัด
 จากศิลาจารึกสศอก กอกรม, จารึกปราสาทขุม และจารึก
 ละแวก.

ภูเขา) ของเขมรโบราณก็จริง แต่ทว่าโดยเนื้อแท้แล้วต่างกัน. ในสังคมของเขมร ชัยวรรมเทพที่ ๒ มาจากขวา นำเอาลัทธิเจ้าภูเขาของไศเลนทร์วงศ์ (วงศ์เจ้าภูเขา) มาประสานกับลัทธิพนมของรัฐพนม (ผู้หนาน) แต่เดิม, ตั้งนครหลวงอยู่ที่เชิงเขาภูเขา ขนานนามภูเขานี้ว่า มเหนครบรรพต ซึ่งเป็นชื่อหนึ่งของภูเขาพระสุเมรุ. แต่ชัยวรรมเทพไม่ต้องการเป็นพระอินทร์, หากต้องการเป็นพระศิวะหรืออศวรซึ่งเป็นเจ้าแห่งภูตผีสาง, ทั้งนี้เพราะชัยวรรมเทพกำลังสร้างสังคมาธิบดีเจ้าทาสชนเหนือพวกชนชาติลาลองพนมเมืองซึ่งถูกไล่ล่าและเหยียดเป็นพวกผี พวกคนป่า พวกข่า (ภาษาเขมรเรียกพวกชนลาลองพนมเมืองว่า พนอง แปลว่าคนป่า). ชัยวรรมเทพได้สร้างส่วลึงค้อนเป็นเครื่องหมายของพระอศวรขึ้นเป็นหลักพระนครและเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์เองสำหรับให้ประชานกราบไหว้บูชา, ลึงค้อนสร้างขึ้น ณ ที่ปราสาทออกขุมทางตะวันตกของนครธมห่างเสียมราบราว ๑๐ กิโลเมตรเศษ, แล้วตั้งพิธีสถาปนาตนเป็น "จักรพรรดิ" (เจ้าโลกทั้งมวล) ตั้งลัทธิเทวราชขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๓๔๕ โดยเชิญพราหมณ์หรณ์ยตามจากชนบทมาเป็นผู้ตั้งพิธี. ครั้นเมื่อชัยวรรมเทพสวรรคตแล้ว ก็ได้พระนามใหม่ว่า พระบาทปรเมศวร ซึ่งเป็นชื่อของพระอศวร, เทพเจ้าที่ชัยวรรมเทพปรารถนาจะเป็น.

เราจะเห็นว่า ลัทธิเจ้าภูเขาในสังคมเขมรนั้น เป็นเพียงส่วนประกอบของลัทธิเทวราชเท่านั้น เป็นเพียงรูปแบบที่จะเสริมความสมบูรณ์ให้แก่ความพยายามของกษัตริย์ที่จะเป็น

พระเทวราช (God-king). นี่ต่างกับทางสังคมไทยเดิมแห่งเมืองแถม (เทพนคร) ซึ่งกษัตริย์ยังมีได้เป็นเทวดา, หากปรารถนาจะให้นครรัฐของตนเป็นนครรัฐใหญ่ใจกลางแห่งสหพันธ์นครรัฐในเครือญาติชนชาติเดียวกันทั้งหมด. เราจะเห็นว่าลัทธิภูเขาหรือพนมของไทยเดิมได้เกิดขึ้นบนพื้นฐานสังคมไทยของตนเองอย่างอิสระ และเป็นกนละขันธ์กับสังคมรัฐเจ้าทาสเขมรที่กำลังสร้างลัทธิเทวราชเพื่อเป็นเจ้าเหนือชนชาติลาหลังพนมเมืองทตองตกเป็นทาสเหมือนพระอัสวดีผู้เป็นเจ้าแห่งลพศาง (ภูตบด).

เราเห็นได้จากร่องรอยในประวัติศาสตร์ว่า ไทยเดิมได้หอบหัวเอาลัทธิภูเขาของตน หรือเมืองแถมของตน ลงมายังลุ่มน้ำเจ้าพระยาด้วย. ครั้งแรกสุดที่เราได้พบคือองค์ชัยศิริสร้างเมืองไตรตรึงษ์ (เมืองของพระอินทร์) ขึ้นดังกล่าวมาแล้ว, เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๗.

ครั้นไทยภายใต้การนำของเจ้าแก้วอินทร์ทอพยพลลงมา ยังละโว้โยชยา (ละโว้โยชยา) ในยุคก่อนหน้านั้น ก็ได้หอบหัวคตินิยมเกี่ยวกับพระอินทร์ของตนลงมาด้วยเช่นกัน.

เมืองแถม หรือเมืองของพระอินทร์ที่ชนชาติไทยลงมาสร้างรากฐานขึ้นในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ที่ไหน? เรา ยังไม่ได้ค้นคว้ากัน และยังไม่มีการคิดถึงเรื่องนี้ เพราะเห็นเรื่องเจ้าแก้วอินทร์อพยพลมาจากเมืองแถมตามพงศาวดารลาวนั้นเป็นนิยายลวง ๆ. หนีออกตัวเมืองอยู่ชยามีเจดีย์ใหญ่สร้างบนฐานสูงลิบขนาดภูเขาย่อม ๆ อยู่เจดีย์หนึ่ง เรียกกันว่า

เจดีย์ภูเขาทอง, นำหนักของฐานซึ่งมีขนาดใหญ่และสูง ทำให้พื้นดินรองรับไม่ได้ถึงกับทรุดเอียงกระเท่เร่อยู่จนทุกวันนี้.

เจดีย์ภูเขาทองนี้, หรือที่เรียกย่อ ๆ ว่า ภูเขาทอง (ของอยุธยา), คือที่มาของชื่อเรียกภูเขาทอง (พระบรมบรรพต) วัดสระเกศในกรุงเทพฯ ฯ ปัจจุบัน. คำ "ภูเขาทอง" บอกอยู่อย่างชัดเจนว่าหมายถึง ภูเขาพระสุเมรุ หรือ เขมบรรพต, ทั้งนี้ตามความหมายในภาษาไทย-ลาวโบราณดังได้ชี้แจงมาแล้ว.*

เจดีย์ภูเขาทองที่อยุธยาสร้างเมื่อไหร่? นี้ยังเป็นปัญหา. พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาจดไว้ว่า ในสมัยพระราเมศวร พ.ศ. ๑๕๑๘ ได้มีการ "สถาปนาวัดภูเขาทอง." คำว่าสถาปนาในภาษาไทยโบราณหมายถึงสร้าง. แต่การสร้างในที่สุดไว้ บ่งว่าสร้างวัดภูเขาทอง มิได้สร้างเจดีย์ภูเขาทอง, แสดงว่า ภูเขาทอง หรือเจดีย์ที่สร้างจำลองภูเขาทอง (สุเมรุ) นั้นมีอยู่ก่อนหน้า พ.ศ. ๑๕๑๘ แล้ว. เรื่องเจดีย์ภูเขาทองที่อยุธยา นี้จึงไม่ควรจะมองข้ามเนื้อหาทางสังคมของไทย โบราณดั้งเดิม

* พึงทราบว่า ไทยโบราณมักแปลชื่อสันสกฤตออกเรียกเป็นคำไทย เป็นต้นว่า เขาไกลศ ซึ่งมีสีขาว เรียกว่า ผาผอก ; เขากาลกภู ซึ่งมียอดดำ เรียก ผาดำ ; เขาศรีกภู ซึ่งมีสามยอดเรียกว่า ผาสามเต้า ; เขาคันธมาถน์ ซึ่งมีกลิ่นหอม เรียกว่า ผาหอมหวาน ; เทพธิดาหรืออัปสร เรียกว่า นางฟ้า ฯลฯ

ไปเสียแล้วถือเป็นเสมือนเจดีย์ธรรมดา ๆ อย่างเจดีย์ทั่วไป (เจดีย์ภูเขาทองที่เห็นอยู่ปัจจุบันนี้ มิใช่เจดีย์องค์เดิม หากเป็นเจดีย์ทรงมณฑปพระเจ้าหงสาวดีสร้างครอบองค์เดิมขึ้นเมื่อครั้งตกรุงศรีอยุธยาแตกใน พ.ศ. ๒๑๑๒).

ข้าพเจ้ายังไม่สามารถจะด่วนสรุปไปได้ว่า ภูเขาทองของอยุธยาอันคือร่องรอยเก่าแก่ของไทยดั้งเดิมที่อพยพลงมาสร้างบ้านแปงเมืองที่แคว้นละโว้โยททिया, แต่ขอตั้งข้อสังเกตไว้ว่า เรื่องเจ้าวรินทร์ลูกขุนบุลมในพงศาวดารล้านช้างก็ดั่งเรื่องถือนิพนธ์เป็นข้อสัพสกลกิด คติการนับถือพระอินทร์และเมืองแกน (เทพนคร) กิด เหล่านี้ควรจะศึกษากันโดยละเอียดต่อไปโดยมีความเกี่ยวข้องกันเป็นเรื่องเดียว, ถ้าเราไม่ศึกษาสืบสาวจากร่องรอยทางรูปความคิดของสังคมเช่นนี้ รอคอยแต่จะศึกษาด้านานที่จดเป็นตัวอักษรระบุกษัตริย์ครองราชย์ต่อกันเป็นรายชื่อยาวแล้ว เราก็จะไม่วันได้รับความรู้อะไรเกี่ยวกับสภาพชีวิตทางการผลิตและสภาพความรู้สึกรักกิดที่สอดคล้องกันของสังคมไทยเลย.

พื้นฐานทางรูปความคิดของตระกูลราม.

พื้นฐานทางสังคมของพระอินทร์กับพระรามนั้นต่างกัน. อินทร์ เป็นเทวดาที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานสังคมแบบนครรัฐพินองซึ่งยังยึดถือโคตรวงศ์เป็นหลัก, แต่ ราม เป็นวีรบุรุษที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานแห่งสังคมระบบทาส และได้วางฐานะขึ้นเป็น

พระนารายณ์อวตารลงมาปราบปรามพวกทรชนคนป่าเถื่อน. รามเป็นวีรบุรุษของชนชาติอารยันที่บุกรุกขับไล่ชนชาติทมิฬพื้นเมืองของอินเดียลงมาจากทางเหนือ แล้วปกครองเหนือพวกทมิฬ กดทมิฬลงเป็นทาส เขยียดพวกทมิฬลงเป็นพวกทสย (มด, ใจ). ราม จึงเกิดขึ้นในสังคมในฐานะ *ผู้พิชิต* และเป็นสัญลักษณ์ของ *ผู้เป็นนาย*, ซึ่งตรงข้ามกับ *อินทร์* ที่เกิดขึ้นในฐานะ *ผู้นำ* หรือ *หัวหน้า*. รามไม่เป็นที่นำหรือหัวหน้าอีกต่อไปแล้ว หากเป็น *นาย* เป็น *อริบด* ผู้มีอำนาจเหนือชีวิตของบ้านพมืองนอิ่งในโคตรและเหนือชีวิตของชนชาติอื่น ๆ ที่อยู่นอกโคตร, นอกตระกูลภาษาและวัฒนธรรม.

แนวคิดที่จะสถาปนาตนขึ้นเป็นพระนารายณ์อวตารนเกิดขึ้นในอินเดียบนพื้นฐานแห่งสังคมรัฐเจ้าทาส. ทางไทยเราไม่ได้พัฒนาผ่านสังคมระบบทาสด้วยตนเอง. ระบบทาสมีศูนย์กลางอยู่ที่รัฐศรีอยุธยา (กัมพูชา). ความไหวตัวของสังคมทาสในย่านแหลมทองนี้ ไปปรากฏเด่นชัดที่กัมพูชา. อำนาจรัฐสังคมเจ้าทาสเขมรแผ่ครอบงำมาถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีศูนย์กลางอยู่ ณ เมืองละโว้, ครอบงำมาถึงลุ่มแม่น้ำมูลแห่งภาคอีสานของไทย โดยมีศูนย์กลาง ณ พินาย. นครรัฐละโว้ และพินาย เป็นนครรัฐระบบสังคมเจ้าทาสโดยที่เขมรเป็นผู้เข้ามาแสดงบทบาทเจ้าทาส กดบ้านเล็กเมืองน้อยที่มีระบบสังคมแบบชมรมกสิกรรมตอนปลายของไทยลงเป็นเบียดล่าง และบังคับเป็นเมืองทมิฬฐานะเป็นข้าทาสเป็นครั้งคราว. นครรัฐโดยรอบกัมพูชาจึงมิได้เป็นระบบ

สังคมทาสโดยเนื้อหาทางการผลิตของตนเองอย่างแน่นแฟ้น, หากเป็นสังคมที่มีลักษณะบางอย่างของระบบเจ้าทาสเข้ามาครอบงำจากภายนอก, และยิ่งห่างไกลออกไป ก็ยิ่งอยู่ปลายกระแสนอนันเป็นใจกลางของระบบทาสออกไปทุกที.

ระบบทาสในกัมพูชาเป็นพื้นฐานของแนวความคิดที่จะสถาปนาตนเองขึ้นเป็นเทวะ. กษัตริย์เขมรโบราณส่วนหนึ่งสถาปนาตนขึ้นเป็นพระอัสวรูปุเป็นนายแห่งภุคส์บัสจ ซึ่ง เป็นสัญลักษณ์แห่งการเป็นนายเหนือชนชาติในอำนาจทั้งหมดที่ถูกถือเป็นผี เป็นข้าทาส ; อีกส่วนหนึ่งสถาปนาตนเองเป็นพระนารายณ์ (วิษณุ) ผู้ปราบปรามกลียุค หรือการกบฏต่อสุขของพวกชนชาติที่ตกเป็นทาส.

สังคมไทยมิได้พัฒนาผ่านระบบทาสด้วยพัฒนาการทางการผลิตของตนเอง แต่ได้รับอิทธิพลประเพณีมีทาสเซลย, ทาสเรือนเบย, ทาสสินไถ่ ฯลฯ มาจากสังคมทาสเขมร. นี้เป็นอิทธิพลด้านหนึ่งที่น่าแนวความคิดแห่งความเป็นนาย เข้ามาให้ชนชั้นปกครองของไทย. อีกด้านหนึ่ง ความสุขอมของสังคมระบบนครรัฐขมรมกสิกรรมกึ่งศักดินายุคต้น กำลังผลักดันสังคมไทยให้ก้าวไปสู่การรวมศูนย์เข้าเป็นรัฐศักดินาเอกภาพที่มีเจ้าฟ้าพญาเมืององค์เดียวหรือมีกษัตริย์องค์เดียว เป็นผู้ทรงอำนาจสิทธิ์ขาดเหนือสามนตราเล็ก ๆ น้อย ๆ. กษัตริย์ของรัฐศักดินาเอกภาพ ต้องเป็นนายเหนือกษัตริย์นครรัฐเล็ก ๆ ทั้งหลาย, มิใช่ผู้นำหรือหัวหน้าสหพันธนครรัฐ. อำนาจของกษัตริย์รัฐศักดินาเอกภาพจะต้องเข้าแทนที่กษัตริย์

นครรัฐพี่น้องในโคตรโดยเด็ดขาด, สภาพของเจ้าครองนครรัฐที่เป็นพี่น้องในโคตรวงศ์กาถึงกันจะต้องหมดไป จะมีอยู่แข่งขันกับอำนาจศูนย์กลางนี้ได้ ; นครรัฐพี่น้องจะต้องถูกทำลายลงและถูกรวบเข้าไว้ในอำนาจปกครองเดียว. แม้นครรัฐของชนชาติอื่นที่สามารถจะทำลายลงได้ ก็ต้องทำลายลงด้วย. ฉะนั้นอุดมการณ์ของสังคมนิยมคือการรวบอำนาจสูงสุดเข้าเป็นอำนาจเดียว, การรวบนครรัฐเข้าเป็นรัฐเดี่ยวเอกภาพ และผู้บริหารรัฐเอกภาพยกฐานะจากผู้นำแห่งบ้านพี่เมืองน้องในรัฐสหพันธ์โคตรวงศ์ มาเป็นนายหรืออธิบดีของชนชาติเดียวกันและชนชาติอื่น.

สังคมนครรัฐแบบสหพันธ์ในเครือโคตรเดียวกันนั้น ไม่สามารถผลักดันกำลังที่เข้มแข็งเข้าด้วยกันแล้วสถาปนาอำนาจปกครองขึ้นเป็นรัฐใหญ่ที่มีอิทธิพลครอบงำชนชาติอื่นได้. บทบาทของสหพันธ์นครรัฐในเครือโคตรจึงมีบทบาทผลักดันกำลังป้องกันตนเองมากกว่าบทบาทแผ่อำนาจรุกราน, และมีที่จะต้องถูกตัดแตกกระเจิงตกเป็นทาสของรัฐเจ้าทาสที่รวมศูนย์ได้บ่อยครั้ง. แต่ในระยะที่เกิดรัฐศักดินาเอกภาพนี้ กำลังเอกภาพเป็นเงื่อนใจที่ดีขงสำหรับการแผ่อำนาจออกครอบครองเหนือชนชาติอื่นที่มีพัฒนาการทางสังคมและระบบผลิตต่ำกว่า. อุดมการณ์ของสังคมนิยมในระยะนี้จึงเป็นการแผ่อำนาจ, รุกไล่, ปราม, ตี, ต่อย, ครอบครอง.

ปรัชญาทางศาสนาพราหมณ์ที่รับใช้อุดมการณ์เหล่านี้ได้จึงได้แก่เรื่อง *รามาวตาร* หรือ *รามเกียรติ์* หรือเรื่อง

การอวตารของพระนารายณ์เทพเจ้าผู้ทำลายและปราบปราม. ความคิดเรื่องที่จะสถาปนาตนเป็นราม, เพื่อประกาศความเป็นนาย, จึงได้เกิดขึ้นในระยะที่ระบบชมรมกสิกรรมกำลังคิดริเริ่มแห่งสหพันธนครรัฐพี่น้องกำลังพัฒนาสู่กองมเต็มที และจะก้าวมาสู่การรวมศูนย์รัฐศักดินายุคต้นเข้าเป็นรัฐเดี่ยวเอกภาพ.

ความเป็นเอกภาพ, ซึ่งแม้ในระยะแรกจะรวมกันได้เป็นชั่วคราว, ทำให้สังคมของชนชาติไทยที่กำลังเข้มแข็งเหนือชนชาติพื้นเมืองอื่น ๆ เป็นต้นว่า ละว้า กะเหรี่ยง มอญ เขมร และสามารถขับไล่อำนาจปกครองเดิมของมอญและเขมรออกไปได้มากขึ้นทุกขณะ ช่วงซึ่งเอาดินแดนกลับลงมาทางใต้จนได้ครอบงำส่วนใหญ่ในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา และทางเหนือก็ได้เกิดรัฐสุโขทัยที่เข้มแข็งกว่ารัฐใด ๆ ขึ้น. ฐานะของพ่อเมืองไทยที่เคยเป็นอินทร์ (หัวหน้า) จึงเริ่มพัฒนาขึ้นเป็นราม (นาย) ผู้ปราบปรามรุกไล่ชนชาติพื้นเมือง. ราวตารของอินเดียเป็นบันทึกประวัติของวีรบุรุษชาวอารยันที่รุกไล่และช่วงชิงอำนาจปกครองของพวกทมิฬพื้นเมืองและกตพวกทมิฬพื้นเมืองลงเป็นทาส จึงสอดคล้องอย่างพอเหมาะ กับบทบาทของพ่อเมืองไทยที่รุกไล่ช่วงชิงอำนาจปกครองของมอญ เขมร และเข้าเป็นเจ้าครอบครองเหนือชนชาติพื้นเมืองต่าง ๆ. นึกอพนฐานทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เป็นมูลกำเนิดของ "ราม" แห่งลุ่มน้ำยม (สุโขทัย) และลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (อยุธยา) รวมทั้งลุ่มน้ำมูล (เมืองรัต) ขึ้น.

ทางรัฐเมืองราชนัน เดิมทีเดิวยพ้อขุนผาเมือง, บุตรเขย
 ของชัวยรรณเทพที่ ๗ (๑๗๒๔-๖๖), ได้รับสถาปนายศเป็น
 กัมรเดงอัมศรีอินทรบดินทราทิตย์. ซึ่งตามราชทินนามนิกยง
 เป็น อินทร์ ตามความนิยมดั้งเดิมของไทยอยู่. แต่รัฐเมือง
 ราชนันมี “เมืองออกหลวงหลาย” (จารึกวัดศรีชุม)
 และเริ่มพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับรามชนแล้ว จึงปรากฏว่า พ้อ
 ขุนผาเมืองตงชอลูกชาว่า พญาคำแหงพระราม, เริ่มใช้
 ชอวารามชน. ถึงสมัยหลานคือ ลูกของพญาคำแหงพระราม
 ก็ได้รับทินนามว่า พระหริรามเทพ. หรินักคือพระนารายณ์
 ส่วนรามเทพก็คือพระรามซึ่งยกย่องกันเป็นเทวะ (ดูในจารึก
 วัดศรีชุม). ความปรารถนาที่จะเป็นนารายณ์อวตารนั้น เห็น
 ได้เด่นชัดจากจารึกวัดศรีชุม. หลานของพ้อขุนผาเมืองทมิชชอ
 ว่า พระหริรามเทพนั้น ภายหลังได้บวชจนเป็นสังฆราชใน
 สุโขทัย มีฉายาว่า พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตน
 ลังกาทวีปมหาสามเป็นเจ้า. พระมหาเถร ฯ ได้ทำจารึกวัดศรี
 ชุมเล่าถึงการที่ได้ซ่อมพระพุทธรูปและสร้างเสริมพระมหา
 ชาติ ตอนหนึ่งกล่าววว่า :

“พระศรีรัตนมหาธาตุเจ้าช่อศรีธานยกรรติกา. พระกฤษณ์
 พระเจ้าหากประดิษฐา ๐ พระกฤษณ์นั้น คือคนพระ
 มหาสามมีศรีศรัทธาราชจุฬามณี ศรีรัตนลังกาทวีปเป็นเจ้า
 คือคนพระรามพระนารายณ์เทพยฺติ หากเที่ยวในสงสาร
 ภพอันโกล (ท่องเที่ยว) เกิดไปมาแล ๐”

(ด้าน ๒ บันทึก ๓๖-๓๘)

จะเห็นได้ว่า พระมหาเถรศรีศรัทธาฯ ซึ่งมชอเดิมว่า พระหริรามเทพนั้น ปรารถนาจะเป็นทั้งพระกฤษณะและพระราม ซึ่งก็คือพระนารายณ์จุติลงมาเกิด (อวตาร) ทั้งนั้น.

ทางด้านสุโขทัย ในระยะเดียวกันนั้น ก็ได้เกิดความคิดที่จะสถาปนาตนเป็นรามชนเช่นกัน. กษัตริย์องค์แรกของสุโขทัยเอกราชคือ พ่อขุนบางกลางทาว ซึ่งได้นามว่า ศรีอินทรบดินทราทิตย์ โดยพ่อขุนผาเมืองยกนามของตนให้ และในบางแห่งก็เรียกย่อ ๆ ว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์. แต่เมื่อทางรัฐเมืองрадของพ่อขุนผาเมืองตั้งลูกเป็น พญาคำแหงพระราม, ทางสุโขทัยก็ตั้งลูกคนเล็กซึ่งรบชนะขุนสามชนขึ้นเป็น พระรามคำแหง, เป็นชอที่ลอกเลียนกันอยู่ในเชิง. เมื่อพระรามคำแหงได้เป็นกษัตริย์ ก็มีพระนามตามจารึกว่า “พระบาทกัมรเดงอฉ ศรีรามราช” ซึ่งหนังสือทางเหนือและจารึกสุโขทัยสมัยนั้นมักเรียกว่า พลารามราช. ความปรารถนาที่จะเป็นรามของสุโขทัยนั้นมีบทบาทน้อยมาก เพราะในระยะไม่นานต่อมา กษัตริย์สุโขทัยซึ่งกำลังชื่นชมในพุทธศาสนา นิกายหินยานแบบลังกา ได้หันมาสนพระทัยที่จะเป็น พลาธรรมิกราช หรือ พลามหาธรรมราชา หรือพลาศรีธรรมราช (แบบเมืองนครศรีธรรมราช) กันเสีย. มีพลาฉือไทยอยู่องค์หนึ่งที่คงเอาไว้หมดทั้งที่จะเป็นราม และเป็นธรรมราชา คือมีพระนามตามจารึกว่า พลาศรีสุริยพงษ์ศรีรามมหาธรรมราชา

ธีราช หรือ พระบาทกัมรเดงอิล ศรีสุรยพงศรามมหาธรรม
ราชาธีราช.

สำหรับทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลัทธิรามหยั่งรากลึกซึ้ง
และยืนยาวกว่าที่ใดหมด ทั้งนี้เพราะฐานะของรัฐศรีอยุธยาได้
เป็นรัฐนาย มีอำนาจเหนือรัฐข้างเคียงไม่มากนักน้อยอยู่ตลอด
เวลา. ความรู้สึกตลอดตนเป็นรัฐใหญ่ เป็นชนชาติอารยะที่มี
ฐานะสูงกว่า จึงหยั่งรากลงลึก และดูถูกเหยียดหยามไป
หมดไม่ว่าจะเป็นชนชาติเขมร ลาว กะเหรี่ยง ละว้าข่า ขมุ
 ฯลฯ. นอกจากจะหยั่งรากลึกและยาวนานแล้ว ในลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยานี้ ลัทธิรามยังปรากฏเป็นรูปเป็นร่างอย่างแจ่มชัด
และเป็นรูปธรรมกว่าทางอื่น. เราจะเห็นว่าเมืองราชธานีของ
ไทยที่บริเวณนี้คือ *อโยธยา* ซึ่งเป็นชื่อเมืองหลวงของพระราม
ในอดีต. ใน พ.ศ. ๑๘๖๒ เมื่อท้าวแสนปมสร้างเมืองเทพนคร
ขึ้นนั้น แม้จะนำเอาประเพณีสร้างเมืองหลวงเป็น *เมืองแกน*
(เมืองพระอินทร์ หรือเมืองเทวดา) มาใช้ แต่ก็ได้เสริมคติ
ขึ้นร่วมกับคตินิยมเรื่องพระรามขึ้นใหม่ ตั้งนามเมืองว่า
อโยทยาศรีรามเทพนคร. ครั้นใน พ.ศ. ๑๘๘๓ เมื่อท้าวทอง
สร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้น ก็ได้นำชื่อเมืองเทพนครเดิมมาใช้
หน้านามเมืองราชธานีใหม่ว่า *กรุงเทพมหานครบวรทวารวดี*
ศรีอยุธยา ๗ จะเห็นว่าได้ยืนยันความเป็นศรีอยุธยา นคร
หลวงของราม และขณะเดียวกันก็ยืนยันความเป็น *ทวารวดี*.
เมืองทวารวดีนั้นเป็นชื่อเมืองของพระกฤษณะ วัชรบุรุษคน
หนึ่งของชาวอารยัน ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นอวตารปางหนึ่ง

ของพระนารายณ์ (กฤษณาวตารในนารายณ์สิบปาง). ราชธานีใหม่จึงเป็นทั้งเมืองของพระราม เมืองของพระกฤษณะ และเมืองของพระอินทร์ (เมืองแกน-เทพนคร) พร้อมกันในขณะเดียว. นกออกการแสดงออกจนรวมศูนย์ที่สุดของความคิดเกี่ยวกับชื่อเมืองนับตั้งแต่ได้เริ่มพัฒนามาจากประเพณีเมืองแกน.

ทางฝ่ายชื่อของผู้ครองกรุงศรีอยุธยา ก็เริ่มเป็นหลักแน่นอนขึ้นว่ามักจะใช้นามว่า รามาธิบดี (ราม + อธิบดี = รามผู้เป็นนาย). ในระยะร้อยปีแรกยังมีการช่วงชิงระหว่างนามอินทร หรือบรมราชาธิราชฝ่ายหนึ่ง กับรามาธิบดีอีกฝ่ายหนึ่ง แต่หลังจากสมัยพระบรมไตรโลกนาถมาแล้ว (พ.ศ. ๒๐๐๐) กษัตริย์อยุธยามักใช้พระนามในพระสุพรรณบัฏว่า รามาธิบดีแทบทุกพระองค์. ในด้านรัชทายาทก็ได้เคยใช้นามว่า พระรามเศวต (ราม + อเศวต) หลายครั้ง.

นอกจากเมืองราชธานีจะมีชื่อว่า ศรีอยุธยา ตามนครหลวงของพระรามแล้ว. พระเจ้าอู่ทองยังได้ตั้งเมืองละโว้เก่าแก่ขึ้นเป็นเมืองลูกหลวงและใช้ชื่อเป็นไทยว่า ลพบุรี. คำว่า ลพบุรี นั้นมาจากภาษาสันสกฤตว่า ลวปุระ หมายถึงเมืองของพระลพซึ่งเป็นลูกของพระราม. นี่เป็นการแสดงออกอีกทางหนึ่งที่จะเสริมความเป็นรามและศรีอยุธยา. พระเจ้าอู่ทองได้ตั้งโอรสเป็นพระรามเศวตไปครองลพบุรีด้วย.

ตรงนี้ควรจะได้เข้าใจกันด้วยว่า เดิมทีเข้าใจกันว่าเมืองละโว้นั้นเป็นชื่อเรียกเพี้ยนมาจากคำว่า ลวปุระ. แต่ที่

จริงแล้วเรื่องตรงกันข้าม. เมืองละโว้นั้นเป็นชื่อดั้งเดิมมาแต่
 ครองพุทธศตวรรษที่ ๑๖ แล้วเป็นอย่างดี. มีปรากฏในจารึก
 ภาษาเขมรโบราณของพระเจ้าศรีสุริยวรมเทพที่ ๑ ณ เมือง
 ลพบุรี (พ.ศ. ๑๕๖๕) เรียกว่า “โลโว” (ล ควบ ว มิใช่
 แยกพยางค์). จารึกของชั้ววรมเทพที่ ๗ เรียกว่า “โลวทัย
 ประ” (ล ควบ ว เหมือนกัน). ถ้าเมืองนี้ชื่อ ลวประ แล้ว
 เขมรโบราณซึ่งเชี่ยวชาญภาษาสันสกฤตอย่างยิ่งจะไม่เขียน
 เป็น โลโว เลย. เคยกล่าวมาแล้วว่า ลูโว ในภาษาข่าตระกูล
 มอญ-เขมรพวกหนึ่ง (ข่าย่าเหิน) แปลว่า ภูเขา ซึ่งก็สมกับ
 ลักษณะของเมืองละโว้ที่อยู่บนยอดเนินใหญ่ทรงกลม. อนึ่งใน
 บรรดาบ้านเมืองของพวกข่าทางลาวใต้บัดนี้ ก็ยังได้พบชื่อ
 บ้าน ละแว, พวกตระกูลมอญ-เขมรบางพวกก็เรียกตัวเองว่า
 ละแว หรือที่ไทยเรียก ละว้า ดังนบนแนวเทียบอยู่. ชื่อ
 ว่าลพบุรีนั้นเห็นจะเป็นชื่อที่ลากเข้าภาษาสันสกฤตในชั้นหลัง
 และผู้ที่แปลงชื่อเมืองละโว้ หรือ โลวทัยประเป็นลพบุรีนั้น
 น่าจะเป็นไทยยุคที่กำลังสถาปนาอาณาจักรของพระรามชนน
 เอง, ถ้าไม่ใช่พระเจ้าอู่ทองเป็นผู้แปลง ก็คงเป็นกษัตริย์
 อโยธยาสมัยก่อนหน้านั้นไม่นานนัก. ตำนานทางเหนือที่เขียน
 เป็นภาษาบาลี ก็รับใช้ชื่อลพบุรีใหม่นี้อย่างพร้อมเพรียงเรียง
 หน้า เรียกชื่อเมืองละโว้ว่า ลวประ ทั่วกันหมด. เพราะเป็น
 การถ่ายเสียงละโว้ได้ใกล้เคียงควย และเป็นชื่อเมืองใหม่ด้วย.

คตินิยมเรื่องรามัน หวังสังเกตว่าเป็นคตินิยมที่เกิดขึ้น
 บนพื้นฐานสังคมของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในตอนก่อนหมด. เรา

ได้พบความพยายามที่จะสถาปนาตนเป็นพระวิษณุ หรือนารายณ์มีเด่นชัดในราชวงศ์เขมรนครธมสมัยหลังจากกษัตริย์อุทยาทิตยวรมเทพที่ ๒ (พ.ศ. ๑๕๕๓-๑๖๐๘). ก่อนหน้าสมัยนั้นไป เขมรถือลัทธิเทวราชแบบที่กษัตริย์พยายามสถาปนาตนเป็นพระอิศวร, เจ้าแห่งภูตผีปิศาจ และสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์แทนตัวไว้ให้ประชาชนเคารพบูชาบนปราสาทที่สร้างบนฐานสูงแทนภูเขาพระสุเมรุ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น. ภายหลังจากสมัยของอุทยาทิตยวรมเทพที่ ๒ หรือนับแต่ พ.ศ. ๑๖๐๐ ลงมา เราได้พบความปรารถนาใหม่ในราชวงศ์เขมรโบราณนั่นคือ ความพยายามที่จะสถาปนาตนเป็นพระวิษณุหรือนารายณ์. พระเจ้าศรีสุริยวรมเทพที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๕๕-๑๗๐๕) ผู้บัญชากำลังทาสเซลยและทาสพื้นเมืองให้สร้างปราสาทหินขนาดใหญ่ที่เรียกว่านครวัด ได้สะท้อนความปรารถนาออกให้เห็นอย่างแจ่มชัด. สุริยวรมเทพที่ ๒ จำลองผังเมืองขนาดใหญ่มาสร้างเป็นปราสาทหินนครวัด ให้ชื่อว่า "พระพิฆณุโลก" (คือโลกของพระวิษณุ). สร้างเทวรูปพระวิษณุด้วยศิลาเป็นรูปจำลองแทนตัวตั้งไว้บนยอดกลางปราสาทเพื่อให้ประชาชนกระทำบำเรอบูชา ; เมื่อสวรรคตแล้ว ได้นำกระดูกลงใส่ถังหิน บรรจุไว้ใต้ฐานพระวิษณุ, อัญเชิญวิญญาณเข้าสิงในเทวรูปแล้วทำพิธีที่เรียกว่า "อุนม์ลิต" คือ เบิกพระเนตรเทวรูป. แล้วถวายพระนามแด่ศรีสุริยวรมเทพที่ ๒ ใหม่ สำหรับเรียกภายหลังสวรรคตว่า "พระบาทบรมพิฆณุโลก" (ตามชื่อเทวรูปและชื่อนครวัด).

ที่ผนังระเบียงนครวัดด้านใต้บึงตะวันตก จำหลักศิลาเป็นภาพ
 กระบวนทัพของศรีสุริยวรมเทพที่ ๒ ซึ่งเรียกว่า “พระบาท
 บรมพิชฌโลก” ตามอักษรจารึกที่มอธบายกำกับ. ในภาพ
 กระบวนทัพนั้น มีการเชิญสิ่งซึ่งเรียกว่า “กบชวซ์” และ
 “ครุฑพาหนะ.” กบชวซ์ แปลว่า ชงดึง, ตามรูปจำหลักนั้น
 เป็นตัวสิงห์ยืนอยู่บนยอดไม้ที่ยาวเหมือนด้ามธง. ส่วน ครุฑ
 พาหนะ นั้นแปลว่า ครุฑซึ่งเป็นพาหนะ, ตามรูปจำหลักเป็น
 รูปครุฑกางปีกอยู่บนยอดต้นไม้ยาวเหมือนกัน. คำที่เขมร
 โบราณเรียกว่า กบชวซ์ กับ ครุฑพาหนะ นั้น ตรงกับที่ทาง
 ไทยเราเรียกธงนำทัพว่า กบชวซ์ กับ ครุฑพาหนะ แต่ของไทย
 เป็นธงตามชื่อที่เรียกว่า ชวซ์ (หรือชวซ์). แต่ของเขมรนั้นทำ
 นองจะเป็นรูปหล่อสำริดติดยอดต้นไม้เหมือนพระยอดธง และ
 ไม่มีธง. การที่ให้มีครุฑพาหนะ (ครุฑพาหนะ) ในที่นั้น ก็
 เพื่อแสดงว่ากองทัพนั้นเป็นกองทัพของพระวิษณุหรือนารายณ์
 เพราะครุฑนั้นเป็นสัตว์พาหนะของพระนารายณ์. ส่วน กบ-
 ชวซ์ หรือ ชงดึง นั้น ก็เพื่อแสดงว่ากองทัพนั้นเป็นกองทัพ
 ของพระรามผู้เป็นเจ้าของแห่งพลลิง (ขุนกบ). นึกถึงความพยายาม
 ที่จะสถาปนาตนเป็นพระวิษณุของกษัตริย์ศรีสุริยวรมเทพที่ ๒.

แต่แม้เราจะได้พบร่องรอยเช่นนี้ เราก็ต้องตั้งข้อสังเกต
 ว่า เราไม่เคยพบว่ากษัตริย์หรือเจ้านายเขมร โบราณใช้ชื่อว่า
 “ราม” ซึ่งเป็นอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุเลย. กษัตริย์
 เขมรทั้งหมดมีแต่ชื่อ อินทร, สุริย, อิศวร, อาทิตย, ชย,
 ยโส, มเหนทร ฯลฯ แต่ไม่มีใครใช้ ราม. รายชื่อเจ้านาย

ในศิลาจารึกจำนวนมากมาย ก็ไม่ปรากฏความนิยมเรื่องรามน
 ออกจากกัน.

ความนิยมเรื่องรามนี้ ได้มีในบรรดากษัตริย์เขมรก็ต่อ
 เมื่อยุคหลังจากที่ทางไทยใช้นาม รามาริบัติ แล้ว, ซึ่งในยุค
 หลังนี้ เขมรรับเอาระเบียบราชสำนักและราชการไปจาก
 ไทยแน่นขนัด, ดังเราจะเห็นจากชื่อเจ้าชายเขมรและขุนนาง
 เขมรที่ปรากฏในศิลาจารึกสมัยศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งส่วนใหญ่
 เป็นแบบไทย เป็นต้นว่ามีตำแหน่ง ขุน หลวง ออกญา ฯลฯ.

ทางราชวงศ์มอญ มีการใช้ชื่อพญาราม หรือ พญาราม
 เกียรติ หรือพระเจ้ารามประเดิด และแม่รามาริบัติ แต่กลับ
 เป็นหลังสมัยที่สุโขทัยมีรามคำแหงลงมาและภายหลังที่กรุงศรี
 อโยธยามี รามาริบัติ แล้วทั้งสิ้น.

ลัทธिरามปรากฏเด่นชัดในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
 อย่างสมบูรณ์กว่าที่อื่น. นอกจากนามรามาริบัติ, นามราชธานี
 ศรีอยุธยา, นามเมืองลुकหลวงลพบุรี แล้ว เรายังมีบึงพระราม,
 วัดศรีโยชยา ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเมื่อพระบรม
 ไตรโลกนาถครั้งยังเป็นพระรามเสวยไปครองพิษณุโลก ก็ยัง
 ได้เปลี่ยนชื่อเมืองสองแคว หรือ ไทวนที่ศรียมมา มาเป็น
 เมืองพิษณุโลก, ในกองทัพนอกจากจะมีธง กบฏช กับ ครุฑ
 พ้าห์ แล้ว ในกระบวนเรือยังมีเรือที่ทำหัวเรือเป็นรูปทหารเอก
 ในกองทัพพระราม เช่นเรือ กบฏตรีจไตรภพ ทำรูปหนุมาน
 หรือยังมีเรือรูปองคต, พาด, นิลนล ฯลฯ ส่วนครุฑนั้นก็มี
 เรือหัวครุฑชื่อ ครุฑาเหิรเหิง, มีตราครุฑ จนชนที่สุดยังเป็น

เครื่องหมายทางราชการของไทยและเป็นสัญลักษณ์ในขง
มหाराช (ธงประจำพระองค์ พื้นเหลือง มีครุฑแดงกลาง
พื้นธง) จนทุกวันนี้.

แนวคิดเรื่องพระรามหรือนารายณ์อวตารนี้ เป็นสิ่งที่
เกิดขึ้นใหม่ในแนวคิดของชนชั้นปกครองไทยสมัยเริ่มจะรวม
ศูนย์นครรัฐศักดินาแบบสหพันธ์บ้านพเมืองน้องเข้าเป็นรัฐ
เดี่ยวเอกภาพดังได้กล่าวมาแล้ว. แต่สังเกตได้ว่าแนวคิดนี้ได้
เคยมีมาแล้วก่อนหน้านั้น ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาน.
เราได้พบเมืองรามบุรีในตำนานมดศาสนา ซึ่งเป็นเมืองใกล้เคียง
กับเมืองละโว้. สวามีของนางจามเทวีธิดาพญาละโว้ ได้
ครองเมืองรามบุรีเป็นเมืองอุปราช พ.ศ. ๑๒๐๐. ซอลละโว้
โยทธยา หรือ อโยธยา ก็ได้ปรากฏว่ามีมาก่อนหน้าท้าวเจ้า
อินทร์ ลูกขุนบุลมราชาจะยกครัวไทย ตระกูลอินทร์ลงมายัง
บริเวณนี้.

อีกด้านหนึ่ง คือตำนานนารายณ์อวตารทั่วไป ซึ่งไม่ใช่
รามาวตาร เราก็ได้พบร่องรอยว่าบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยานได้
เคยมีรัฐชายทะเลซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าชื่อว่า "ทวาร
วดี" อยู่ที่ใดที่หนึ่งแถบนครปฐม เมื่อราว พ.ศ. ๑๒๐๐. รัฐ
ทวารวดีนี้ แรกเริ่มทีเดียวเรารู้จักจากจดหมายเหตุจีนของพระ
ถังซำจั๋ง (ภิกษุเสียนจวง) ซึ่งเดินทางไปจีนทางบกแล้วกลับ
ทางเรือเมือระหว่าง พ.ศ. ๑๑๓๒-๑๑๘๘. พระถังซำจั๋งจัดชื่อรัฐ
นี้ไว้ว่าถว้อ หลอ ปอ ตี (拑羅波底). ศาสตรา
จารย์ยอช เซเดส์ เป็นผู้ริเริ่มสันนิษฐานขึ้นก่อนว่าคงจะตรง

กับข้อสันสกฤตว่า ทวารวดี ซึ่งแปลตามตัวก็คือเมืองที่มีบ้อม
 ปรากฏล้อมรอบ, มีบ้อมตายค่ายประตูคูเมืองครบครัน (สมัย
 ไบราณ กำแพงและบ้อมปราการเป็นของสำคัญ มิได้สร้าง
 ได้ทุกเมือง, เพราะกำลังคนไม่พอ เมืองสำคัญ ๆ จึงจะมี
 กำแพงปราการ ซื่อเมืองเก่าจึงมีหลายเมืองที่มีช่อคูยอดบ้อม
 ปรากฏ เช่น กำแพงเพชร, บันทายเพชร, บันทายมาศ,
 บันทายฉมา ฯลฯ บันทายคือกำแพงปราการหรือบ้อมรอบ
 เมือง). ตามประวัติ ทวารวดี เป็นชื่อเมืองของพระกฤษณะ
 วัชรบุรุษชาวอารยันในอินเดีย ซึ่งถือเป็นนารายณ์ปางหนึ่งของ
 พระนารายณ์ (คือกฤษณะวตาร). ศาสตราจารย์เซเดส์เชื่อว่า
 ช่อ กรุงเทพมหานคร ทวารวดี ศรีอยุธยา ที่มีคำว่า ทวา-
 รวดี อยู่ด้วยนั้น น่าจะได้ไปจากชื่อเมืองเก่าที่ตั้งสมมุติฐาน
 ไว้ว่าช่อ ทวารวดี (โดยเทียบเสียงจาก ถว้อ หลอ ป้อ ต).
 ซึ่งนับทางเป็นไปได้เพราะทำเนียบไทยโบราณชอบนำชื่อเมือง
 เก่า ๆ ใกล้เคียงมาควงคู่ควบกันดังเคยได้อธิบายมาแล้วใน
 บท อโยธยาศรীরามเทพนคร ของหนังสือเล่มนี้.

ช่อ ทวารวดี นี้ เราได้พบว่ามีจริง, ไม่เหลวไหล. คือพบ
 ในศิลาจารึก ณ ปราสาททวารวดี (ทเวียรกะเดย) ของกษัตริย์
 เขมร ราเชนทรวรรณเทพที่ ๒ ลงศักราชตรงกับ พ.ศ. ๑๔๕๖.
 จารึกนั้นเล่าเรื่องในสมัยชัวยวรรณเทพที่ ๒ (พ.ศ. ๑๓๔๕-
 ๑๓๕๓) ผู้มาจากขวา ว่าได้ตั้ง วาปอแปนทร ให้ครองเมือง
 ทวารวดี. และยังมีเล่าเรื่องการสร้างเทวรูปหลายองค์ รวมทั้ง
 พระรูปช่อ จัมเปศวร พร้อมด้วยการกัลป์นาอุทิสที่ดิน ณ

เมือง ทวารวดี (R.C. Majumdar, *Inscriptions of Kambuja*, 1953, p. 219). แต่แม้จะพบข้อว่ามีจริงจารึกก็มีได้ระบุว่าทวารวดีอยู่ที่ไหน จะเป็นทวารวดีที่จีนเรียก ถว้อ หลอ ปอ ตี้ หรือไม๊ ไม๊ทราบได้. ส่วนพระรูปเคารพชื่อ จัมเปศวร นน, ตามชื่อดูเหมือนจะเกี่ยวข้องกับ จัมปา (จาม) จะหมายถึงผู้เป็นเจ้าของแห่งจัมปา หรือ จัมปาผู้เป็นเจ้าของอย่างใดอย่างหนึ่ง. ทำให้เรานึกถึงพระนางจามเทวี หรือที่ตำนานจีนกาลมาลีปกรณ์เรียกว่า จัมมเทวี. และก็ต้องนึกไปถึงเมืองปทักุจามที่อยู่ชยา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าพวรามลูกขบไปครองเมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๕ (เมืองนี้ทำให้เราลงนามานแล้วว่ากรุงศรีอยุธยาตั้งขึ้นได้เพียง ๕๐ ปี ในนัจมีเมืองปทักุจามของพวกจามอยู่ทนได้เร่วนัก).

ชื่อเมืองทวารวดี เราได้พบอีกแห่งหนึ่งในหนังสือ ศาสนวงศ์ หรือ ประวัติศาสตร์ ซึ่งพระภิกษุบัณฑิตสามี ชาวพะม่าแต่งเป็นภาษาบาลีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ (นายแสง มนวิทร แปล, กรมศิลปากรจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๖). ในหนังสือนี้เล่าเรื่องในประวัติพุทธศาสนาตอนจะเข้าไปสู่อณาจักร พุกามของพระเจ้าอโนรธา (พ.ศ. ๑๕๖๑-๑๖.....), ตอนหนึ่งกล่าวว่า .

“เล่ากันว่าพระภิกษุองค์หนึ่ง อยู่ในนครวิชชาวสีเกาะ สีสพ ไปเรียนปริยัติธรรมใกล้เมือง ทวาราวดี, ภายหลังจากนั้นท่านไปเรียนปริยัติที่เมืองสุธรรม [= สะเทิม]” (น. ๘๘)

เมืองทวาราวดี (ใช้สระอาที่พยางค์ วา เหมือนในชื่อ ทวาราวดีศรีอยุธยา) นี้ เขียนในภาษาบาลีว่า “ทวาราวดี นครี.” แต่ก็มีได้บ้างไว้ว่าอยู่ที่ไหนอีกเหมือนกัน. แต่ถ้าว่ากัน ตามแนวทั่วไปของประวัติศาสตร์มาแล้ว ในยุค พ.ศ. ๑๕๐๐ ลง มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๐๐, ลังกามีความสัมพันธ์ทางศาสนา กับ ประเทศบ้านเมืองในบริเวณแหลมทองนี้ทั้งนั้น มักไม่พ้น พระเจ้า มอญ สุพรรณภูมิ อโยธยา ศรีอยุธยา นครศรีธรรม ราช สุโขทัย. พุทธศาสนาของลังกาเสื่อมโทรมขาดสะบั้นลง คราวใดก็มักจะมาขอต่ออายุจากพระเจ้า มอญ ไทย นี้เป็นหลัก ึ่งทั้งนั้น. ถ้าหากทวาราวดี (ทวาราวดีนครี) ในเรื่องนี้จะได้ แก่รัฐทวาราวดี (ถว้อ หลอ ป่อ ตี) ซึ่งอยู่ในแถบนครปฐม หรือบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนใต้ ซึ่งแผ่นดินรัฐที่ใช้ภาษามอญ, มีพระจากลังกามาเล่าเรียนหนังสือ แล้วไปเรียนต่อยังเมืองมอญ สุธรรมวดี (สะเทิม) ก็ดูจะพอเป็นไปได้อยู่. อนึ่งควรสังเกต ว่าเมืองมอญและลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนใต้จะนิยมใช้คำว่า วัด บ่อย ๆ เช่น หงสาวดี เมฆวัด อีรวดี ธารวัด. ถ้า ทวาราวดี จะ อยู่ทบริเวณของชนชาติที่พูดภาษามอญแถบนครปฐม-ลพบุรี ก็คงจะไม่ขัดกับความนิยมเช่นนั้นนัก (เราพบจารึกภาษามอญ โบราณรุ่น พ.ศ. ๑๒๐๐ ที่ลพบุรี และวัดโพธิ์ร้างจังหวัดนคร ปฐม-คู ขอช เซเตส์, ประชุมศิลาจารึกภาค ๒, ฉบับแก้ไข เพิ่มเติมใหม่).

ร่องรอยของ ทวาราวดี หรือ ทวารวดี อันเป็นชื่อเมือง ของพระกฤษณะ (นารายณ์อวตาร) นี้ แสดงว่าในบริเวณลุ่ม

แม่น้ำเจ้าพระยานี้ ได้มีแนวคิดที่จะสถาปนาตนเป็นนารายณ์
 อวตารมาก่อนหน้าททชนชาติไทยจะหลงไหลลงมาพร้อมด้วย
 แนวคิดเรื่องเมืองแฉกและอินทราชาของตนแล้ว. รามบริ
 สมัยนางจามเทวี ราว พ.ศ. ๑๒๐๐ กิตติ เมืองอโยธยาเดิมที่
 ปราบภูมาแต่ราวศตวรรษที่ ๑๕ กิตติ ล้วนแสดงว่าแนวคิดพื้น
 เดิมที่มีอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาก่อนหน้าททไทยตระกูลอินทร์จะ
 บุกรุกลงมานั้น คือแนวคิดเรื่องนารายณ์อวตาร. แนวคิด
 นารายณ์อวตารดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนนั้น, แน่นอน, ย่อมมิใช่เป็น
 แนวคิดที่มีอยู่อย่างลอย ๆ, หากมีอยู่โดยสอดคล้องกับสภาพ
 ของสังคมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาคนนั้น, ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็น
 รัฐสังคมครองทาสขนาดเล็กหลายรัฐ และส่วนมาก
 เป็นรัฐที่มีผลประโยชน์ทางการค้าและเดินเรือทะเลกับนา
 ชาตอย่างกว้างขวาง. รัฐเหล่านี้ช่วงชิงความเป็นนายเหนือกัน
 อยู่เสมอ. แต่ที่มีอำนาจสูงและยืนยาวจริง ๆ นั้น เห็นจะเป็น
 รัฐละโว้ซึ่งมีระบบครองทาสที่เป็นบกแผ่นที่สุดในบริเวณลุ่ม
 น้ำเจ้าพระยา (แต่ก็ยังเป็นรัฐทาสขนาดเล็กและพัฒนาระบอบ
 ทาสในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับรัฐทาสทางที่ราบสูงอีสานบริเวณ
 ใต้แม่น้ำมูล นับแต่เมืองพิมายลงไป). ร่องรอยแสดงถึงรัฐ
 สังคมทาสที่ละโว้นั้น มีเหลือมาถึงปัจจุบันน้อยมาก คือมี
 เพียงเทวสถานศิลาแลงที่ศาลพระกาล ซึ่งก่อแลงเป็นฐานสูง
 จีลาดอกภูเขาพระสุเมรุกลางเมือง และปรากฏสามยอด เท่านั้น,
 เข้าใจว่าเดิมยังมีเทวสถานที่สร้างด้วยแลงโดยใช้แรงงาน
 ทาสอีกมาก แต่เนื่องจากละโว้เป็นเมืองเก่าชนิดไม่เคยย้ายที่
 ตั้งเลยนับพันปี ทราบสถานวัตถุต่าง ๆ สร้างซ้อนทับกันหลาย

คือหลายยุคสมัยจนถึงสมัยปัจจุบัน. ผู้มีอำนาจรุ่นหลังน่าจะ
 ใ้ร้อเอาแรงจากโบราณสถานก่อน ๆ ไปเที่ยวทำอะไร ๆ เสีย
 มากครั้ง เป็นต้นว่าร้อเอากองแสงเก่าไปทำบ้อมต้ายค่าย
 ประตุ* หรือถมพินลงเป็นฐานของสิ่งก่อสร้างสมัยของตน
 เสียก็มาก (การขุดหลุมหลบภัยในเขตโรงเรียนประจำจังหวัด
 ลพบุรีสมัยสงครามโลกนับสิบหลุม ได้พบศิลาแสงที่ตัดเป็น
 ก้อนแล้วเรียงซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ มากมาย), ด้วยเหตุนี้ วัตถุ
 สถานที่สร้างโดยแรงงานทาสของละโว้จึงได้สูญหายไปมาก.

เมื่อชนชาติไทยอพยพลงมายังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้น
 เชื่อได้ว่าได้นำเอาแนวคิดเรื่องเมืองแดนและพระอินทร์ของ
 ตนลงมา พร้อมกับระบบผลิตแบบชมรมกสิกรรมตอนปลาย
 ย่างเข้าสู่สภาพนครรัฐศักดิ์นิยาคุดัน และได้ตั้งนครรัฐราช

* เรื่องร้อโบราณสถานมาใช้สร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ในชั้นหลังนี้
 เป็นแนวทางปฏิบัติของสังคมไทยสมัยศักดิ์นิยาซึ่งไม่มีแรงงาน
 ไพร่เพียงพอ. เมื่อสร้างกรุงเทพฯ ก็ได้ส่งไพร่ไปร้อทราวัก
 วาอาราม บ้อมกำแพง ฯลฯ ของกรุงศรีอยุธยาเก่ากำแพง
 พระนครฯ ดังมีปรากฏในกฎหมายตราสามดวง, พระราช
 บัญญัติ, ข้อ ๒, พ.ศ. ๒๓๒๖ ว่า : “นายเทศปลัดเวร
 มหาคเล็กฟ้องว่า ไปราชการชนอิฐ ณ กรุงเก่า อยู่ภายหลัง
 นายเกิดทำชู้ด้วยฉิมภรรยา...” (กฎหมายเมืองไทย เล่ม ๒
 น. ๖๑). ทางรถไฟสายใต้ตนเอง ก็ได้ใช้อิฐจากทราวักโบราณ
 วัดกู่ทันนครปฐมมาถมเป็นทางยาวถึง ๕๐ กิโลเมตร !

ล้อมรอบนอกของรัฐละโว้อยู่. ละโว้นั้น ฐานะเป็นเมืองศูนย์กลางทั้งทางวิชาการและการค้า และบางระยะก็ทางการเมืองด้วย. เราจะเห็นได้จากความนิยมของพวกลูกเจ้าบ้านเจ้าเมืองไทยที่ลงมาศึกษาศิลปวิทยาการที่เมืองละโว้ เช่น พญาร่วงแห่งสุโขทัยกับพญาเมืองแห่งเมืองพะเยาก็มีประวัติว่าเป็นศิษย์สำนักอาจารย์เดียวกันแห่งเมืองละโว้. แม้กระทั่งคำทายที่ว่า “อะไรเอ๋ย มาจากเมืองละโว้ หน้าขาวเป็นตะไค้ มีฟันซี่เดียว” (คำตอบ ว่า จอบ) ก็ยังสื่อแสดงว่า ละโว้เป็นแหล่งสำคัญที่จำหน่ายเครื่องมอผลิตที่ทำด้วยเหล็ก, อย่างน้อยก็จอบ,* อันเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญขั้นหลักของสังคมไทยที่ทำไร่ทำนาแบบท้าวแสนปมซึ่งเป็นเจ้าของไร่ใหม่.

* คำทายโดยทั่วไป ย่อมสะท้อนภาพชีวิตบางแง่บางมุมของสังคมทั้งนั้น, บางคำทายก็บอกร่องรอยทางการค้า เช่น “มาจากเมืองเจ๊ก ตัวเล็กเสียงกึ่ง” (คำตอบว่า ประทัด) อย่างน้อยก็บอกเราว่าประทัดมาจากเมืองจีน ไม่ใช่ของพื้นเมืองไทย, ทำนองเดียวกับจอบมาจากเมืองละโว้. ถ้าทายว่า “ตัวเล็กเสียงกึ่ง” เฉย ๆ, ก็เป็นแน่นอนว่าคนทายย่อมทายไม่ถูก เพราะสิ่งที่เป็นตัวเล็กเสียงกึ่งนั้นมีมากมาย จะเป็นกบเป็นอึ่งอ่างก็ได้ทั้งนั้น ฉะนั้นจึงต้องเอาลักษณะพิเศษอันเป็นที่รู้จักกันทั่วไปควบไว้ด้วยว่า “มาจากเมืองเจ๊ก.” นี้ก็เช่นเดียวกับความสำคัญของคำว่า “มาจากเมืองละโว้” เพราะยุคนั้นใคร ๆ ก็รู้ว่าจอบมาจากเมืองละโว้ จึงจะคิดออกว่าไอ้ที่ หน้าขาวเป็นตะไค้ มีฟันซี่เดียว นั่นคือจอบ.

เมื่อสังคมนครรัฐระบบศักดินายุคต้นของไทยพัฒนาขึ้นระดับอ้อมตัว เริ่มจะก้าวเข้าชนบทไหวตัวเป็นรัฐศักดินาเอกภาพ แนวความคิดเรื่องนารายณ์อวตารจึงได้แทรกเข้ามาในรูปความคิดของชนชั้นปกครองไทย และพัฒนาเป็นลัทธิรามของชนชั้นแทนทลัทธิอินทร์ดั้งเดิม.

การต่อสู้ระหว่างชนชั้นปกครองที่ลัทธิอินทร์หรือตระกูลอินทร์ กับชนชั้นปกครองที่ลัทธิรามหรือตระกูลราม จึงเป็นการต่อสู้ที่เกิดจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจของสังคมไทยที่จะก้าวข้ามจากชนสหพันธ์นครรัฐศักดินายุคต้นมาเป็นชนรัฐศักดินาเอกภาพ. เป็นการต่อสู้ระหว่างเจ้าครองนครขนาดเล็กหลาย ๆ นครที่คัดค้านการรวบอำนาจฝ่ายหนึ่งกับราชาธิบดีพยายามรวบอำนาจเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐเล็ก รัฐน้อยเข้าเป็นรัฐเดี่ยวเอกภาพชนนอกฝ่ายหนึ่ง.

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยยุคนี้ แต่เดิมมาเราล้วนแต่มองข้ามพัฒนาการทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานไปเสีย. เมื่อกล่าวถึงอาณาจักรทวารวดีก็ดี อโยธยาเดิมก็ดี สุพรรณภูมิ หรือสุวรรณภูมิก็ดี ฯลฯ ก็มักจะเอารูปของรัฐเอกภาพและรูปของสังคมเอกภาพแบบปัจจุบันไปครอบให้. ผลก็คือทำให้ผู้ศึกษาได้ภาพประวัติศาสตร์ที่ผิดพลาดจากความไม่เป็นจริง และใช้พื้นฐานที่ไม่เป็นจริงไปวิเคราะห์เรื่องราวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี.

รูปของสหพันธ์นครรัฐขนาดเล็กดังกล่าวนี้ เราไม่เคยกล่าวถึงหรือศึกษาถึงกันเลยในวงการประวัติศาสตร์ไทย.

บางที่อาจจะดูแปลก ๆ อยู่สักหน่อยในขั้นต้น. แต่ผู้ที่เคยได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของอินเดีย หรือประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เช่น เยอรมนี, อิตาลี ฯลฯ มาแล้ว จะเห็นได้ว่า ประเทศเหล่านั้น ก่อนจะพัฒนามาเป็นรัฐเอกภาพ ล้วนได้ผ่านยุค นครรัฐอิสระหรือสหพันธนครรัฐมาแล้วทั้งสิ้น. ประวัติศาสตร์ของหลาย ๆ ประเทศ เพิ่งจะมารวมเป็นรัฐเดี่ยวเอกภาพได้ก็เมื่อไม่นานมานี้เอง เช่นอินเดียเป็นต้น ก่อนหน้าอังกฤษจะเข้ายึดครองขึ้นไป ตลอดระยะเวลาอันสั้น ๆ นั้น มีระยะที่มเอกภาพที่สุดอยู่สองครั้งเท่านั้น คือในสมัยพระเจ้าอโศก (พุทธศตวรรษที่ ๔) ระยะหนึ่ง กับระยะพระเจ้าอัคร (พุทธศตวรรษที่ ๒๒) อีกระยะหนึ่ง ซึ่งถึงกระนั้น ก็ยังหาได้มีเอกภาพทั้งหมดทั่วไปไม่. นอกจากสองระยะนี้แล้ว ล้วนแต่เป็นนครรัฐอิสระหรือสหพันธนครรัฐจำนวนมากมาตลอดมา. มีมหาราชาไม่รู้จักสภกรหรือรัฐ บางรัฐก็ใหญ่ขนาดประเทศไทย บางรัฐก็จิ๋วขนาดอำเภอของเราสักอำเภอหนึ่ง. มหาราชาเหล่านั้นล้วนมีอำนาจในระดับสูงต่ำต่างกันตามขนาดของอาณาเขตพื้นดินและผลประโยชน์ที่ตนครอบครอง. มหาราชาที่มีอาณาเขตที่ดินในครอบครองสักห้าพันไร่ แม้จะมีอำนาจสูงสุดในอาณาจักรของตน แต่ทางการเมืองระหว่างรัฐแล้ว ก็ต้องพึ่งเสียงมหาราชารัฐใหญ่ ๆ ข้างเคียง, คอยดูทางลมให้ดี, อะไรทำนองนี้เป็นต้น.

การไหวตัวของสังคมไทย เพื่อรวมศูนย์เป็นเอกภาพนั้น ทางสุขทัยกระทำได้สำเร็จดงามขึ้นก่อนทางลุ่มแม่น้ำเจ้า

พระยา. อาณาจักรเอกภาพที่เข้มแข็งแห่งสุโขทัยเกิดขึ้นใน
 ระยะเวลาที่ระหว่าง พ.ศ. ๑๗๖๐ ถึง พ.ศ. ๑๘๖๐ (ประมาณ).
 เอกภาพของ นครรัฐบริเวณสุโขทัยทำให้สุโขทัยขยายอาณา
 เขตได้รวดเร็วและกว้างขวาง และสามารถขึ้นหัตต่อสู้อับได้
 อิทธิพลของเขมรออกไปได้สำเร็จ. แต่พอพ้นจาก พ.ศ. ๑๘๖๐
 ลงมาแล้ว, รัฐเอกภาพสุโขทัยก็แตกแยกออกเป็นนครรัฐ
 ขนาดเล็กมากมายหลายรัฐ. เราได้พบจากจารึกสุโขทัยรุ่น
 พ.ศ. ๑๘๐๐ ว่า พวกราชวงศ์สุโขทัยได้แบ่งปันเขตแดนกัน
 เป็นเขตพี่เขตน้องเขตลงเขตหลาน ฯลฯ ล้วนมีอิสระแก่กัน,
 ต้องทำสัตย์สาบานไม่รุกรานกันชุลมุนไปหมด. นี่ก็เหมือนใจ
 สำคัญที่ทำให้รัฐเอกภาพศรีอยุธยารวบเอาแว่นแคว้นนครรัฐ
 ทางสุโขทัยเข้าไว้ในอำนาจและภายหลังก็ได้ทำลายระบบนคร
 รัฐของสุโขทัยลงเสียสิ้นเชิงได้ในชั่วเวลาเพียงไม่ถึง ๕๐ ปี
 ของอายุกรุงศรีอยุธยา.

สำหรับทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้น รัฐศักดินาเอกภาพ
 เริ่มพุกตัวเกิดขึ้นได้เร็วกว่าทางสุโขทัย. การไหวตัวจับได้
 อิทธิพลของเขมรนครธรรม ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองละโว้
 นั้น เป็นเงื่อนไขทางการเมืองที่ทำให้เจ้าครองนครรัฐต่าง ๆ
 ร่วมมือกันต่อสู้ และผนึกกำลังกันก่อสร้างรากฐานของรัฐเอก
 ภาพ. แต่ภายในการร่วมมือกันนั้น ก็มีความขัดแย้งช่วงชิง
 การเป็นผู้นำในระหว่างชนชั้นปกครองของรัฐต่าง ๆ ด้วยกัน
 เอง.

แรกที่สุด ท้าวอุทอง (รามธิบดี) เป็นฝ่ายที่มีฐานะ
 นำการเคลื่อนไหวนั้น และได้เป็นฝ่ายเผด็จอำนาจเหนือรัฐ
 ศักดินาเอกภาพศรีอยุธยาที่สถาปนาขึ้นใหม่. ลัทธินิยมได้
 พัฒนาตนขึ้นนับบทบาททางการเมืองเด่นชัดในทันทีดังได้กล่าว
 พรรณามาแล้ว. แต่เมื่อบรรลุป้าหมายของรัฐศักดินาเอก
 ภาพแล้ว ความสามัคคีของกลุ่มกำลังต่าง ๆ แห่งชนชั้นปก
 ครองก็เริ่มคลายลงเป็นลำดับ ความขัดแย้งทางการเมืองเพื่อ
 ชวังซึ่งฐานะปกครอง หรือ “ราชบัลลังก์” นับวันที่ความ
 เข้มข้นขึ้น. กำลังสำคัญที่ประจันหน้ากับตระกูลราม ก็คือ
 กำลังของตระกูลอินทร์. แนวความคิดของตระกูลอินทร์ดั่ง
 เดิมที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษนั้น ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไป
 แล้ว. ตระกูลอินทร์มิได้ต่อสู้เพื่อจะธำรงระบอบสหพันธนคร
 รัฐดั้งเดิมไว้เสียแล้วในระยณะ หากต่อสู้เพื่อที่จะได้ยึดกุม
 อำนาจรัฐศักดินาเอกภาพที่ปรากฏตัวขึ้นใหม่.

การที่ราชตระกูลฝ่ายสุพรรณบุรีใช้นามอินทร์ เป็นนาม
 สืบสกุลในยุคกรุงศรีอยุธยาตอนต้น จึงมิใช่สัญลักษณ์ที่
 แสดงถึงสภาพสังคมแบบนครรัฐเช่นแต่เดิมอีกแล้ว หากเป็น
 เพียงราชประเพณีของราชวงศ์ที่ยังคงรับสืบทอดรักษาไว้เท่า
 นั้น.

ตามที่เราได้ศึกษามาแล้ว ลัทธินิยมเป็นแนวความคิด
 เก่าแก่ดั้งเดิมของไทยที่อยู่ก่อน ส่วนลัทธินิยมเป็นแนวคิดที่
 เกิดขึ้นภายหลัง ทั้งนี้โดยพัฒนาคับหนามอย่างสอดคล้องกับ
 พื้นฐานทางเศรษฐกิจและรูปแบบของระบอบการเมือง. ความ

จริงที่ว่า อินทรเป็นแนวคิดเดิม และรามเป็นแนวคิดใหม่
ยังมีร่องรอยส่อให้เห็นต่อมาในประเพณีตั้งชื่อของราชตระกูล
แห่งศรีอยุธยา. กล่าวคือ : เมื่อตระกูลอินทร์ได้ชัยชนะเหนือ
ราชบัลลังก์อยุธยาแล้ว ก็ได้เกิดประเพณีตั้งชื่อโอรสองค์ใหม่
เป็น อินทรราชา หรือ นครอินทร์ และตั้งโอรสองค์เล็กเป็น
รามเศวร นั่นคือ ใช้ รามในฐานะเป็นน้อง และอินทรใน
ฐานะเป็นพี่. เช่น สมเด็จพระเจ้าสามพระยามิได้ครองราช
สมบัติใน พ.ศ. ๑๕๖๗ ทรงพระนามว่า พระบรมราชาธิราช
(ที่ ๒) แล้ว ก็ได้ตั้งโอรสองค์ใหม่เป็น พระนครอินทร์ ส่ง
ไปครองเมืองนครธม (กัมพูชา) และตั้งโอรสองค์เล็กเป็น
พระรามเศวร ไปครองพิษณุโลก (ต่อมาได้เป็นพระบรมไตร
โลกนาถ). ประเพณีตั้งพระนามโอรสดังกล่าวนี้ยังได้พบต่อ
มาอีกหลายครั้งในพงสาวดารอยุธยา.

เราได้เคยตั้งข้อสังเกตมาแล้วว่า คติความคิดเรื่องอินทร
นี้ ไปสอดคล้องกับหลักฐานในพงสาวดารล้านช้างเรื่องขุน
บุลมาราชาส่งโอรสองค์ที่ ๕ ชื่อ เจ้าวอินทร์ ลงมาสร้างบ้าน
แปงเมืองยังแคว้นสะไวโยททिया. เรายังจะต้องตั้งข้อสังเกต
อีกอย่างหนึ่งด้วยว่า บรรดาราชตระกูลสุพรรณบุรีที่ใช้นาม
อินทรเป็นนามสกุลนั้น เมื่อได้ครองราชสมบัติแล้วมักใช้
พระนามาภิไธยว่า "สมเด็จพระบรมราชาธิราช." ในพงสาว
ดารกรุงศรีอยุธยานั้น จดลำดับกษัตริย์ไว้โดยใช้พระนามต่าง
กัน มีที่ใช้ สมเด็จพระบรมราชาธิราชไม่ก็ครั้ง คือ พระบรม
ราชาธิราช (ขุนหลวงพงว) องค์หนึ่ง กับพระบรมราชาธิราช

(เจ้าสามพระยา) อ้อกองก่หนิง, พระนามบรมราชาธิราชนี้ ก็
เช่นเดียวกับเรื่องอินทรอ้อ ก้อตรงกันกับนามของขุนบุลม
ราชาผู้เป็นต้น โศตรวงศ์. พงศาวดารล้านช้างเรียกขุนบุลม
ว่า ขุนบุลมราชา ซึ่งเป็นตำแหน่งภาษาลาว ตรงกับคำว่า บรม
ราชา. นี่ทำให้เราต้องพิจารณานิทานเรื่องขุนบุลมราชาด้วย
ทรรศนะใหม่ ว่าน่าจะมีเค้ามูลความเป็นจริงอยู่มากทีเดียว,
มิฉะนั้นก็คงจะไม่บังเอิญมาพ้องกันได้ถึงสองประเด็น คือ
อินทร กับ บรมราชา.

พระนามกษัตริย์ราชตระกูลอินทร์แห่งสุพรรณบุรีทรง
กรุงศรีอยุธยาใน แม้ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาจะจดชื่อไว้
ด้วยชื่อต่าง ๆ กัน แต่เราก็มีหลักฐานร่องรอยว่า โดยทางการ
แล้ว พระนามในสุพรรณบัตรคงใช้คำว่า บรมราชา นำหน้า
หงหน. หลักฐานร่องรอยที่วานักคือจารึกภาษาไทย ลงมหา
ศักราช ๑๓๓๔ (พ.ศ. ๑๙๕๕) พบที่วัดสรศักดิ์ ตำบลเมือง
เก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย (หลักที่ ๕ ก. ในประชุม
ศิลาจารึกภาคที่ ๑ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมใหม่ พ.ศ. ๑๕๐๐). จารึก
นี้เป็นเรื่องนายอินทรสรศักดิ์ ขอประทานที่ดินจาก “พ่ออยู่
หัวเจ้าออกฉะธรรมราชาองค์ทรงไทรบึงก” เพื่อสร้างวัด.
ออกฉะธรรมราชาน ก้อ พระมหาธรรมราชาแห่งสุโขทัยองค์
หนึ่ง ซึ่งเป็นสมมยหตกเป็นประเทศราชของกรุงศรีอยุธยาแล้ว
และทางสุโขทัยยังคงนับถือเป็น พ่ออยู่หัวเจ้า อยู่โดยประเพณี
เดิมซึ่งเคยเป็นกษัตริย์. เมื่อสร้างวัดเสร็จเรียบร้อยแล้วจารึก
ก็เล่าว่าใน พ.ศ. ๑๙๕๕ “พระบรมราชาธิบตีศรีมหาจักรพรรดิ

ราช และพระมาตุราช แลพระมาตุจฉาเจ้า แลท่านเสด็จขึ้นมาให้
 ทานช้างเผือกและราชรถแก่พระสงฆ์ทุกเมือง.” พระบรมราชา
 ธิเบตศรีมหาจักรพรรดิราช นึกอองก็เดียวกับที่เคยกล่าวไว้แต่
 บทก่อนแล้วว่า หายไปจากพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา หากไป
 ปรากฏในพงสาวดารพะม่า และจารึกลานทองในยอดคนพศูล
 องค์พระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรี ซึ่งเรียกพระนามว่า
 “พระจักรพรรดิ.” จะเห็นได้ว่า ในจารึกนั้นก็ยังคงใช้คำ บรม
 ราชานำหน้าพระนามเฉพาะองค์ (จักรพรรดิ) ตามประเพณี
 เดิมอยู่. น่าจะพออนุมานได้ว่า กษัตริย์ในราชตระกูลอินทร์
 แห่งสุพรรณบุรีนั้น ได้ใช้พระนาม “บรมราชา” เป็นนาม
 ต้นหรือนามประเพณีสืบทอดจากต้นราชวงศ์เดิมคือ ขุนบุลม
 ราช (บรมราชา) ด้วยกันทุกองค์, จนมาเปลี่ยนใช้ “รามว
 ธิเบต” ไปในชั้นหลัง.

ที่กล่าวมาทั้งหมดคนคือสภาพเศรษฐกิจและการเมือง
 ของสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาและสมัยต้นกรุงศรีอยุธยาอันเป็น
 พื้นฐานของแนวความคิดหรือปรัชญาลัทธิอินทรกั๊รามของ
 ชนชนนปกครองไทย. และนี่คือแนวทางใหม่ประการหนึ่งที่
 ข้าพเจ้าใคร่จะเสนอขึ้นสำหรับศึกษา-วิเคราะห์ประวัติศาสตร์
 ไทยยุคนี้.

เราสรุปได้ว่า :

ยุคแรกเป็นยุคของสหพันธ์นครรัฐพื้นเมือง ในระยะศักดิ
 นายุคต้น ซึ่งยังมีลักษณะพึ่งพิงจากชมรมกสิกรรมตอนปลาย
 แนวคิดหรือปรัชญาการเมืองของยุคนี้คือ ลัทธิอินทร.

ยุคต่อมาเป็นยุคของการไหวตัวเพื่อก่อรูปสังคมศักดินา
ชั้นสูงที่เป็นเอกภาพและเป็นรัฐเดี่ยว ระยะเวลาของผลิตศักดินา
พัฒนามั่นคงแล้ว. การไหวตัวนี้ แสดงออกทางการเมือง
คือ ความพยายามที่จะทำลายรัฐเล็ก รัฐน้อยลง ทำลายรัฐ
ประเทศราชลงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้. แนวคิดหรือปรัชญา
การเมืองของยุคนี้คือ ลัทธิราม.

ระยะต้นของการไหวตัวก่อรูปรัฐศักดินาเอกภาพนี้ คือ
ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นปกครองแห่งรัฐศักดินาต่าง ๆ,
ระหว่างฝ่ายที่พยายามจะรักษาระบอบการเมืองเก่าแบบสห
พันธันครรัฐไว้ กับฝ่ายที่ต้องการรวมศูนย์อำนาจ. ระยะต่อ
มา บัณฑิตการเมืองระหว่างประเทศ กล่าวคือการขับไล่อิทธิ
พลเขมร บังคับให้ฝ่ายทั้งสอง (อินทรร กับ ราม) สามัคคี
กำลังกันก่อรูปการจัดตั้งสังคมเอกภาพขึ้นต่อสู้กับอำนาจ
เขมร ; แต่ภายในความสามัคคีนั้น ก็ยังคงมีความขัดแย้ง
เรื่องช่วงชิงอำนาจการนำทางการเมืองแก่กันและกันอยู่.
ความขัดแย้งนี้ได้ปะทุขึ้นเป็นสงครามกลางเมืองตลอดชั่ว
ระยะ ๕๐ ปีหลังจากก่อตั้งราชอาณาจักรศรีอยุธยาขึ้นแล้ว.

ผลของการช่วงชิงตลอดระยะ ๕๐ ปีนั้น ฝ่ายอินทรรเป็น
ฝ่ายกำชัยชนะเด็ดขาด. แต่ถึงจะได้ชัยชนะเด็ดขาด ก็หาได้
หวนกลับไปสู่ระบอบสหพันธันครรัฐไม่ เพราะสังคมได้
พัฒนาข้ามขั้นมาเด็ดขาดแล้ว และแนวคิดของฝ่ายอินทรร
ก็ได้พัฒนาก้าวมารับคติรามแล้วอย่างเต็มที่. ผลที่ปรากฏจึง
เป็นฝ่ายอินทรร ซึ่งมีร่องรอยประเพณีเดิมติดค้างอยู่เป็นพัน

ฐานบางประการ ได้รับเอาลัทธิรามไปสวมครอบเหน็บ
ฐานเดิมของตนอีกชั้นหนึ่ง.

นี่คือภาพของการต่อสู้ทางการเมืองในประวัติศาสตร์
ไทยยุคก่อนหน้าและยุคต้นกรุงศรีอยุธยาที่ข้าพเจ้าขอเสนอให้
นักศึกษาศาสตร์ประวัติศาสตร์ลองพิจารณา.

นอกจากการชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างราชตระกูล
สองสายแล้ว เรายังสังเกตเห็นว่า การชิงอำนาจปกครองทาง
การเมืองของสังคมอยุธยายุคต้น ได้มีลักษณะเป็นการช่วงชิง
ระหว่างตระกูลฝ่ายราชัน คือ ราชินิกุล กับตระกูลฝ่ายชายคือ
ราชกุล อีกด้วย.

ในตอนต้นของพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เราจะได้พบ
ว่าเชื้อสายของฝ่ายพระราชันนี้ คือขุนหลวงพงษ์ ซึ่งพงศาว-
ดารกล่าวว่าเป็นพี่เหตของพระรามาริบัติ ได้มีฐานะเป็นเจ้า
ครองนคร ได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระบรมราชาธิราช
ไปครองราชสมบัติ ณ เมืองสุพรรณบุรี. เมื่อสิ้นสมัยพระ
รามาริบัติแล้ว ขุนหลวงพงษ์ผู้เป็นราชินิกุล ก็ยกกำลังจาก
สุพรรณบุรีเข้ามาขับพระรามเศวตฝ่ายราชกุลออกจากบัลลังก์.
การช่วงชิงระหว่างอินทวงศ์ กับรามวงศ์ ซึ่งฝ่ายแรกมีฐาน
กำลังอยู่ที่สุพรรณบุรี และฝ่ายหลังมีฐานกำลังอยู่ที่ทลพบุรีนั้น
ตลอดมาจนภายหลังฝ่ายอินทวงศ์ชนะเด็ดขาดและกลืนราม
วงศ์เข้าด้วยการผูกพันทางแต่งงาน (ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จากเจ้า
สามพระยามโอรสองค์แรกชื่อนครินทร์ ตามเชื้อสายสุพรรณ
บุรี และองค์หลังชื่อ รามเศวต ตามเชื้อสายรามวงศ์ และให้

ไปครองพิชฌโลก) เหล่านี้ คือการช่วงชิงระหว่างราชกุลกับ
 ราชินิกุล ด้วยอีกใตคหนึ่ง. กล่าวง่าย ๆ ก็คือเป็นการช่วงชิง
 ระหว่างตระกูลฝ่ายชาย กับตระกูลฝ่ายหญิง.

ประเพณีการสืบสกุลของชนเผ่าไท-ลาวนั้น มีที่จะต้อง
 สังเกตอยู่อย่างหนึ่ง คือ ไทย กับ ลาว พัฒนาความสำนึกทาง
 สิทธิทางเพศมาไม่เท่ากัน หรือไม่พร้อมกัน.

ในประเทศลาวปัจจุบัน มีชนทางแขวงจำหน้ออยู่พวก
 ใหญ่พวกหนึ่งเรียกว่าพวก ผู้ไท ซึ่งลาวถือว่าเป็นไทย ไม่ใช่
 ลาว. ประเพณีทางผู้ไทนั้น หญิงสาวจะต้องเตรียมเครื่อง
 เรือนจำพวกผ้าห่ม มุ้ง หมอน ปักทำอย่างประณีต ไว้สำหรับ
 แต่งงาน แล้วจะได้ไปอยู่กับสามี. คติของผู้ไทถือเพศ
 ชายเป็นใหญ่เหนือหญิง และตระกูลของฝ่ายชายเป็นตระกูล
 หลัก เมื่อแต่งงานแล้ว หญิงจะต้องไปทำงานอยู่ในบ้านตระกูล
 ชาย เป็นคนในโคตรของสามี เป็นกำลังของโคตรตระกูล
 ฝ่ายสามี. พวกผู้ไทบางพวกอพยพเข้ามาอยู่ทางภาคอีสาน
 ของไทย เป็นต้นว่าทางจังหวัดสกลนคร และนครพนม ก็ยัง
 คงรักษาประเพณีของตนไว้.

ส่วนทางพวกลาวนั้น ยังมีร่องรอยเดิมที่ถือเพศหญิงเป็น
 ใหญ่ตกค้างอยู่. ตามประเพณีของลาว เมื่อแต่งงานแล้ว ชาย
 จะต้องไปอยู่บ้านหญิง, และนับเข้าอยู่ในปกครองของเจ้า
 โคตรฝ่ายหญิง. เจ้าโคตรฝ่ายหญิงเป็นผู้ควบคุมดูแลความ
 ประพฤติของเขย มีสิทธิตัดสินชำระคดีความทางวงศ์ตระกูล
 ทุกอย่าง, ลงโทษได้ ปรับได้ ถ้าหากเจ้าโคตรไม่ก่อชอบ

หน้าเขย เขยก็จะถูกจับผิด ปรับใหม่เรื่องเล็กเรื่องน้อยหัวไม่
 วางหางไม่เว้น. นักร้องรอยของความสัมพันธ์ทางเพศที่ถ้อย
 ฝ้ายหญิงเป็นใหม่ และชายหรือเขยก็กำลังผลิตที่จะต้อง
 นับเข้าบัญชีตระกูลของฝ้ายหญิง. นอกจากนั้น การปกครอง
 ตามประเพณีของสังคมลาว โดยปรกติมักจะปกครองกันเอง
 โดยอาศัยผู้ใหญ่แห่งตระกูลเป็นผู้ปกครอง เรียกว่า “เจ้า
 โศตร” ถ้าเรื่องไม่เหลือบ่ากว่าแรงแล้ว ก็ตกลงตัดสินกัน
 ด้วยอำนาจของเจ้าโศตร ไม่ต้องถึงบ้านเมืองโรงศาล. เจ้า
 โศตรนั้น นับทางแม่หรือทางฝ้ายหญิง. เขยต้องขึ้นกับเจ้า
 โศตรของเมีย ลูกต้องขึ้นกับเจ้าโศตรของแม่ นอกจากลูกชาย
 ซึ่งเมื่อแต่งงานแล้ว ก็ย้ายไปขึ้นกับเจ้าโศตรของเมีย. แต่ตัว
 บุคคลผู้เป็นเจ้าโศตรนั้น เลือกผู้ชายที่สูงอายุที่สุดในโศตร
 ไม่เลือกผู้หญิง, ซึ่งนับเป็นชนชั้นที่แสดงถึงการพัฒนาที่กำลัง
 จะผ่านจากสังคมแม่เป็นใหญ่ไปสู่พ่อเป็นใหญ่. ประเพณีทาง
 ภาคอีสานของไทยก็ยังคงเป็นเช่นดังกล่าวนี้มาอยู่ทุกวันนี้
 พวกผู้ไทและชนชาติมอญ-เขมรอื่น ๆ.

จากนั้นจะเห็นได้ว่า ประเพณีนับโศตรของไทย-ผู้ไทกับ
 ลาว ต่างกัน, ของลาวยังมีลักษณะดั้งเดิม (primitive) กว่า,
 ส่วนไทย-ผู้ไท ได้พัฒนาพ้นชนที่ถ้อยหญิงเป็นใหญ่มาแล้วเด็ด
 ขาด.

การสืบสกุลด้วยสายโลหิตทางฝ้ายหญิงนี้ ได้มีปรากฏ
 อยู่ในประวัติศาสตร์ของแหลมทองนี้ และมีบทบาทสำคัญพอ
 สมควร. ตามตำนานเรื่องนางจามเทวีธิดาพญาละโว้ ซึ่งกล่าว

ว่านางมีครรภ์สามเดือน ได้รับเชิญไปตั้งราชวงศ์ครองหรือ
 กุณชัยเมือราว พ.ศ. ๑๒๐๐ นั้น เชื่อว่าเป็นไปตามคติถือสกุล
 ทางหลังเป็นหลักกันเอง. ในเขมรสมัยนครธม ผู้ชายมีฐานะ
 ปกครองทางการเมือง แต่โดยประเพณีสืบสกุลแล้ว เราก็ได้
 พบว่าพวกพราหมณ์ในราชสำนักส่งลูกสาวไปตั้งวงศ์แก่ชาย
 สกุลตามหัวเมืองต่าง ๆ (ดูจารึก สดอ ก กอกรม). และก็มี
 บ่อยครั้งที่เกิดการช่วงชิงราชบัลลังก์กันระหว่างกษัตริย์สืบ
 สกุลฝ่ายชายกับเจ้านายที่อ้างสิทธิ์ทางมารดา. กษัตริย์ศรีสุรย
 วรรมเทพที่ ๑ ลูกหลานไศเลนทรวงศ์ที่ครองละโว้ ก็ได้อ้าง
 สิทธิทางมารดาเรียกร่องสิทธิ์ราชบัลลังก์กรุงศรี ไชยรประ
 ทำสงครามปราบกษัตริย์ชัยวรมเทพอยู่หลายบั้นได้ครอง
 กัมพูชาทั้งหมด. นี้แสดงว่าความสัมพันธ์ทางเพศนั้น ในบาง
 ครั้งก็ได้ก้าวเข้ามากระทบทางการเมือง.

ในทางลุ่มน้ำเจ้าพระยา การต่อสู้ทางการเมืองระหว่าง
 อินทรวงศ์กับรามวงศ์ ซึ่งฝ่ายอินทรวงศ์เป็นฝ่ายราชินิกุล
 และรามวงศ์เป็นราชกุลนั้น น่าที่จะพิจารณาเกี่ยวข้องกับ
 ช่วงชิงฐานะทางการเมือง ระหว่างประเพณีถือแม่เป็นหลัก
 กับประเพณีถือพ่อเป็นหลักด้วย.

ขุนอินทร์ หรือ เจ้าอินทร์ ที่มาจากลาวเหนือ พร้อม
 ด้วยสำเนียงลาวเหนือ และประเพณีสืบสายสกุลทางมารดา
 กับเรื่องที่สำเนียงพูดชาวสุพรรณบุรี มีลักษณะคล้ายคลึงกับ
 สำเนียงลาวเหนือ รวมทั้งสุพรรณบุรีเป็นฐานกำลังของฝ่าย
 ราชินิกุล (ฝ่ายมเหสี) น่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวของกันอยู่
 บ้าง.

ข้าพเจ้าขอให้ข้อสังเกตไว้ด้วยว่า ในยุคกรุงศรีอยุธยา ตอนต้นนั้น ฝ่ายผู้หลังในราชวงศ์ก็ได้มีบทบาททางการเมืองพอสมควรทีเดียว, มีเจ้านายฝ่ายหลังบางองค์ถึงกับได้มีการส่งทูตไปติดต่อกับราชสำนักจีนด้วย. จุดหมายเหตุประวัติศาสตร์จีนสมัยราชวงศ์หมิงจดไว้ว่า พี่สาวของสมเด็จพระเอกาทศธรรมได้ส่งทูตไปยังราชสำนักจีนด้วย จินจดไว้ว่าพี่สาวองค์นั้นชื่อ ซานเฉย ชื่อหนึ่ง (.....) อาจจะเป็นสมเด็จพระสุเรนทร์ หรือ สมเด็จพระศรีสุนทรธรรมาโศภิตก็ได้ซึ่งจินจดไว้ย่อ ๆ, แต่ข้อนี้ไม่สำคัญ.

คราวเราจะตั้งสมมุติฐานอย่างไร จึงจะสอดคล้องกับสภาพทั่วไปทางการเมือง ที่เป็นการช่วงชิงระหว่างราชวงศ์กับ อินทวงศ์ และระหว่างเจ้านายสายราชินิกุล กับราชกุล?

ต่อไปนี้คือสมมุติฐานชั่วคราวของข้าพเจ้า :

๑. ตระกูลของพระเจ้าอู่ทองทั้งหมด นับแต่ท้าวพิชัย เทพเชียงกวาลงมา เป็นฝ่ายนิยมใช้ชื่อราม และใช้นามราชธานีของตนว่า อโยธยา, โดยให้สอดคล้องกับเรื่องในนารายณ์อวตาร (นารายณ์สี่ปาง) ที่ได้ลงมาเกิดเป็นพระรามครองนครอโยธยา.

๒. ตระกูลของขุนหลวงพ่วงทั้งหมด เป็นฝ่ายนิยมใช้ชื่ออินทร์ ตั้งมณเฑียรเมืองสุพรรณภูมิ (อู่ทอง) และสุพรรณบุรี.

๓. ตระกูลของฝ่ายอินทร์ เป็นฝ่ายที่ครอบครองดินแดน
 ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งหมดมาแต่เดิม ก่อนหน้าที่จะเกิดมฤค
 นิยมตลอดตนเป็นพระรามจะเกิดขึ้น และก่อนหน้าทีตระกูล
 รามจะอพยพลงมาจากเหนือ.

๔. ท้าวพิชัยเทพเซียงกวา ได้ครองเมืองใดเมืองหนึ่ง
 ในบริเวณตอนเหนือของลุ่มน้ำเจ้าพระยา และมีโอรสคือท้าว
 อุทองผู้ได้พิชิตนครศรีธรรมราช. เมืองเซียงกวา เรียงช
 ตำแหน่งแห่งที่ลงไปไม่ได้ ; แต่ในจารึกของพม่าลือไทย
 (หลักที่ ๘ ในประชุมศิลาจารึกภาค ๑) มีเยื้องเมือง “พระ
 บาง ซากังราว สุพรรณ กวา นครพระชุม.” เมืองกวาน
 บางที่อาจจะเป็นเมืองเดียวกับที่ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช
 เรียกว่า เซียงกวาก็ได้. ที่ว่าอาจเป็นได้ก็โดยวิธี : เดิม
 ตำนานเมืองนครอาจจะเขียนด้วยอักษรขอมก่อนหน้าที่จะมีผู้
 ถอดออกเป็นอักษรไทยย่อ. อักษรขอมนั้นเขียนคำว่า กวา
 ว่า เอาตัว ว ไว้ใต้ตัว ก เพื่อแสดงว่า ว เป็น
 ตัวสกด. (แบบขอมไทย). แต่อักษรวิธของอักษรขอมนั้น
 ตัวอักษรที่อยู่ข้างล่างอาจแสดงว่าเป็นตัวกลากได้ด้วย เช่น
 เขียนสวา (= ลิง) ว่า , แต่ผู้ไม่รู้อ่านอาจอ่าน
 เป็น สวา ก็ได้. หรือเขียนว่า ประสงค์จะให้
 อ่าน ขลา แปลว่าเสือ, แต่ก็เข้าใจผิดอ่านกันเป็น ขาล
 (เอา ล เป็นตัวสกดเสีย) อย่างนี้ ขาล ที่เรียกกันอยู่ทุกวันนี้.
 ฉะนั้นถ้าเดิม เซียงกวา เขียนเป็นอักษรขอมว่า ก็

ภา, ก็อาจเป็นไปได้ว่าผู้ถอดความออกเป็นภาษาไทยในชั้นหลัง
 ไม่รู้จักเมืองนเสยแล้ว จึงเดาอ่านออกมาว่า ภาว, จึงกลายเป็น
 เป็นเซียงภาวไป. ถ้าหากเรื่องเป็นดังนี้ เมืองภาวก็อยู่ในหมู่
 เดียวกับเมืองสุพรรณ นครชุม (ในกำแพงเพชร) และนคร
 สวรรค์ (พระบาง) ดังจารึกพญาลือไทยจดไว้.

๕. ท้าวอุทองโอรสท้าวพิชัยเทพ เป็นเจ้านายรุ่นหนุ่ม
 ทักาลังนิมการรบพุ่งแผ่อาณา. เชื่อว่า อุทององค์นี้แหละที่
 มีความเกี่ยวข้องกับชื่อเมืองอุทอง. เมืองอุทองเดิมชื่อสุพรรณ
 กุมิ เข้าใจว่าท้าวอุทองได้แผ่ขยายอำนาจลงมายึดครอง
 เมืองสุพรรณกุมิ แล้วตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองน เมืองนจึงพลอย
 ได้นามว่าอุทองไปตามชื่อท้าวอุทอง เหมือนเมืองตามพรลิงค์
 ได้ชื่อว่านครศรีธรรมราชไปตามชื่อกษัตริย์ที่สถาปนาตนเป็น
 พระเจ้าศรีธรรมราช. สมมุติฐานของข้าพเจ้าสวนทางกับของ
 นักประวัติศาสตร์อื่น ๆ ที่เสนอว่า ท้าวอุทองได้ชื่อเช่นนั้น
 เพราะครองเมืองอุทอง และว่าเมืองอุทองเป็นชื่อไทย ๆ ของ
 เมืองสุพรรณกุมิ เพราะเมืองสุพรรณกุมินั้นตามตัวก็แปลว่า
 ดินแดนทอง ไทยจึงน่าจะเรียกว่าอุทอง โดยคำว่า อุ แปล
 ว่า ที่อยู่, ที่เกิด ทำนองเดียวกับคำว่า อุขาว อุน้ำ. แต่น่า
 จะต้องศึกษากันสักหน่อยว่า อุ โนสมัย พ.ศ. ๑๓๐๑-๑๔๐๐
 นั้น แปลว่าที่เกิด, ที่อยู่ ได้เหมือนภาษาไทยสมัยใหม่หรือไม่,
 หรือหากว่าแปลว่า เป็ด เฉย ๆ.

๖. ท้าวอุทอง (ผู้ปู่) คือบิดาของท้าวแสนปม. ท้าว
 แสนปมเป็น โอรสองค์เล็กที่ออกไปสร้างบ้านแปงเมืองทาง

เหนือ ไปได้วิชาจําเมืองไตรตรึงษ์ แล้วจึงมีโอรสองค์หนึ่ง
ให้ชื่อว่าอุทองตามข้อปัดตามทำเนียบไทยดั้งเดิม. ท้าวอุทอง
(หลาน) ได้มีเหตุเป็นพวกตระกูลอินทร์. มีเหตุสมพิศอกขุนหลวง
พังว, เข้าใจว่าจะเป็นพวกเชื้อสายสุพรรณบุรีเดิม จึงได้รับ
สถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชไปครองเมืองสุพรรณ
บุรี, และตั้งฐานกำลังฝ่ายราชินิกุลชนชั้นนั้น ต่อสู้ช่วงชิง
อำนาจการเมืองเหนือรัฐศรีอยุธยา กับตระกูลราม.

๑. ท้าวแสนปมแสดงความเป็นตระกูลราม โดยตั้งชื่อ
ราชธานีว่า : อโยธยาศรีรามเทพนคร. ท้าวอุทองก็ได้สืบ
ตระกูลรามมาเป็นพระรามธิบดีและตั้งชื่อราชธานีได้สอดคล้อง
กันกับชื่อรามธิบดีว่า กรุงเทพมหานครบรรพทวารวดี
ศรีอยุธยา. ทวารวดีนั้น คือ ทวารวดี เป็นเมืองของพระ
กฤษณะซึ่งก็เป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์เช่นเดียวกับ
พระราม.

ผลงานมหิมาที่เราจะตีพิมพ์ออกมาเรียบ ๆ ชั้นต่อไป

สงคราม และ สันติภาพ

WAR AND PEACE

วรรณกรรมโลกที่เป็นมรดกของคนไทย

เกานท์ ลีโอ ตอลสตอย เขียน
พลตรี หลวงยอดอาวุธ (พื่อน ฤทธากวี)
แปลจากต้นฉบับภาษารัสเซีย

หนังสือชุดนี้ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๗๓-๒๔๗๔

ตีพิมพ์ครั้งที่สอง โดยสำนักพิมพ์ไม้งาม

มีนาคม ๒๕๒๖

หนังสือประวัติศาสตร์ไทยเล่มนี้ ได้ทำลายสมมุติฐานของ
ประวัติศาสตร์ไทยที่ได้ศึกษาล่าเรียนกันมาตามสถาบัน
การศึกษา นับตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงชั้นมหาวิทยาลัย
ลงอย่างสิ้นเชิง

เท่าที่รับรู้กันนั้น สังคมอยุธยาได้ถือกำเนิดขึ้นเป็นสังคมที่มีความ
เจริญในระดับสูง มีเส้นขนานภาพมากถึงขนาดยกกองทัพ
ไปล้อมเมืองหลวงของเขมรได้ถึง ๒ ครั้ง ในระยะ ๒ ปีติดต่อกัน
คือ พ.ศ. ๑๘๕๕-๖ เรื่องตดล้ายกันของว่า ทำวเส้นปมเอากลต
วิเศษมากดี ๓ ป่ง ก็เนรมิตบ้านเมือง ผู้คน ฯลฯ ขึ้นมาได้สมบูรณ์
มันคงในช่วงปริบตา

จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เขียนงานชิ้นนี้ขึ้น เพื่อต่อสู้กับเพดานประวัติ-
ศาสตร์ที่มองเห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างต้องเกิดขึ้นหลังสมัยก่อน
ตั้งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๕๓) และเพื่อตั้งประวัติศาสตร์
ที่เป็นนิยายแบบพระอินทร์เนรมิตให้คืนกลับมาสู่สภาพเป็น
จริงของสังคมอันเป็นพื้นฐาน และก่อให้เกิดแห่งเหตุการณ์